

HUNGARICA

MAGYAR VONATKOZÁSÚ

KÜLFÖLDI NYOMTATVÁNYOK

GYŰJTÖTTE ÉS LEIRTA

GRÓF APPONYI SÁNDOR

I. KÖTET

XV. ÉS XVI. SZÁZAD

BUDAPEST

1900

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

«Inkább jó iggyekezet, mint könyv».

Gyűjteményem catalogusa akar ez lenni, nem bibliographicus kézikönyv. Nem az van benne, a mit akartam, de a mit bírtam megszerezni, nem a hogy akartam, de a hogy tudtam leírni.

Szerény munkám tökéletlenségéről itt nem akarok beszélni. Ki venné igénybe, ha sok hiányára, hibájára már e helyen is rámutatnék? Megfordítva teszem: megmondom miben találom e munka *jó* oldalát. Először abban, hogy minden könyv, «de visu» le van írva. Bármily felületes és gyarló legyen a leírás, a hűség feltétele legalább megvan. Másik jó oldala az, hogy sok oly munka és röpirat foglaltatik benne, mely systematicus munkában nem találná helyét, melyet a magyar bibliographus, úgy szólván, ignorálni kénytelen. Mert meglehetős tág fogalom a «magyar vonatkozású» és nehéz annak határt szabni. E tekintetben pedig szabad kezem volt és talán megbocsátja, sőt szívesen veszi az olvasó, hogy a határt szorosan meg nem tartottam.

Hogy teljességről itt nem lehet szó, nem szükséges hangsúlyoznom. Hiszen saját könyveim lajstromát adom, nem az ország és a külföld könyvtáraiban lemásolt könyvcímeket. Tehet-e nekem valaki szemrehányást azért, hogy az összes társaságot együtt nem találja? hogy van, a távollévők közül, a kivel sohasem találkoztam, vagy ha találkoztam, nem tetszett a képe, vagy ha tetszett, nem bírtam elhódítani?

*

Nagyon fiatal voltam, mikor gyüjteni kezdtem. Én is mondhatnám: «*jam a puerulo mirum acquirendi et possidendi libros insessit desiderium*». A hatvanas esztendőkben Londonban, Párisban, Rómában szedtem össze első könyveimet. Szerencsém volt, hogy ellentálltam sok mindenféle csábításnak, hogy magyar dolgokra vetettem magamat. És minthogy külföldön magyarországi, vagy magyar nyelvű nyomtatványokra vajmi ritkán akadtam, gyűjteményem köre eleve meg volt szabva. Gyüjtöttem tehát:

magyar szerzőknek nem magyar nyelven írt a haza határain kívül megjelent munkáit és

idegen íróknak Magyarországra vonatkozó, vagy magyarokhoz ajánlott, külföldön nyomtatott műveit.

Szeretettel, szenvedélylyel gyűjtöttem. A sok czím, kivonat lemásolásához, a jegyzetek összeállításához is lelkesedéssel fogtam hozzá, naiv örömmel képzeltem, hogy derék munkát végezek. Annál kínosabb volt kiábrándulásom, mikor a correctura íveket átnéztem. A szedő hibáit nem láttam, csak a szerző bűneit . . . . . . Ha munkámat mégis kiadom, legyen szabad a felelősséget elhárítanom azon jó akaróimra és elnéző barátaimra — nem nevezem meg őket, nehogy compromittáljam — kik évek óta már e publicatióra serkentenek.

Jelen kötet a XV. és XVI. századbeli nyomtatványokat adja; a második kötetet a XVII. század foglalja el. A harmadik kötetben, ha az Ur Isten éltet, a nem igen számos, azaz gyűjteményemben nem számosan képviselt XVIII. századbeli dolgokat, meg az utolsó acquisitióimat szándékozom adni. (Az «Apponyinál hiányzik»-féle tétellel tehát egyelőre óvatosan éljenek!)

Majdnem elfelejtettem mondani, hogy catalogusomat Párisban, franczia nyelven kezdtem írni. Picot Emil úr, a kitünő franczia bibliographus, talán még emlékezik arra, hogy az első lapocskák az ő szives közreműködése mellett készültek. Később a folytonosan szaporodó német Relatiók behatása, mondhatom nyomása alatt, németül folytattam, végre arra persuadeáltak, hogy az egészet magyarra for-

dítsam. Meghajoltam az intés előtt, de arra, hogy magam eszközöljem a fordítást, már nem volt sem kedvem, sem türelmem. E vallomással zárom soraimat. Névtelen fordítóm pedig fogadja hálás köszönetemet.

Lengyelen, 1900 február 16-án.

APPONYI SÁNDOR.

HUNGARICA

XV. ÉS XVI. SZÁZAD

I.

THOMAS (S.) AQUINAS.

[Continuum super Evangeliis SS. Lucæ et Johannis. || Romæ 1470.]

Első rész. 1ª lev.: Super Euangelio Sancti Luce | Continuum Sancti Thome. *(Végén 182ᵇ lev.:)* Recognitum Rome a Jo. Andree. Ep̃o Alerieñ. et | absolutũ Die decima Octobris. M·CCCC·LXX· | Lector Vale.

Második rész. 1ª lev.: Beati Thome Aquinatis Continuum | in Euangelium Sancti Johannis. *(Végén 158ª lev.:)* Jo. Andreas Ep̃us | Alerieñ recognouit. | Impssũ Rome opus in domo Petri & Frãcisci de Maximis | Juxta campum Flore: presidentibus magistris Conrado Suueynheym et Arnoldo pãnartz Anno dominici natalis. | M·CCCC·LXX. die VII decẽbris. S. D. N. Domini | Pauli II. Veneti Pont. Max. Anno VII. | Vrbe et Ecclesia florente. *Az utolsó lap üres.*

Fo. Signatura és custosok nélkül, egy lapon 46 sorral, szép kerek betűkkel és számos abbreviatióval, az »i« pont nélkül; a fejezetek elején az első betűk ki vannak hagyva. Két részben. Az I. rész 182 levél, a II. rész 158 levél, összesen 340 szlan levél. Hain 1330. sz. a. az I. résznél 184 levelet emlit 182 helyett és a két rész szerinte összesen 342 (al. 344.) levél. Igy Brunet is. Dibdin *Bibliotheca Spenceriana* I, 152. és III, 157. e kiadást nagyon terjedelmesen írja le és 344 levelet mutat ki. (Talán erre vonatkozik az »alias 344 levél» Hainnál.)

E kötet sz. Tamás Aureum Opus-ának, melyet máskép Continuum vagy Catena in quatuor Evangelia-nak is neveznek, második, de önálló részét képezi. Az első fele, mely Sz. Máté és Márk commentárjait foglalja magában, valószinűleg már néhány hónap-

pal előbb készült el. Ez első rész colophonja (l. Hain-nál) nem ad közelebbi datumot.

Ha könyveim időrendi sorát épen ezen ősnyomtatvánnyal kezdem meg, az abban leli magyarázatát, mivel példányom mellé 3 oly levél van fűzve, mely bár kétségtelenűl ide tartozik, és e nagyszabásu mű epilogusát képezi, eddig egy bibliographus által sem említtetett, s amint látszik, a többi ismert példányból hiányzik is. E levelek a tudós kiadó, Bussi János András aleriai püspök és pápai könyvtári titkár végszavait tartalmazzák, ugyanazét, akinek a Sweynheim és Pannartz nyomdájából kikerült legtöbb «editio princeps» sajtó alá rendezését köszönhetjük. Itt egy utólagos ajánlást szentel a nemrég (1469. decz. 6.) elköltözött nagy bíboros, Carvajal emlékének, életrajzát örökíti meg a kegyeletes tanítvány és barát annak, ki őt a Commentárok kiadására buzdította.

Az érdekes munka megérdemelné az egész terjedelemben való közlést, itt azonban csak a magyar vonatkozásu részek rövid kivonataira kell szorítkoznom.

Az 1a levél felső szélén: «Johannis Andree Episcopi Alerieñ. | In opus Aureum Sancti Thome» olvasható, amely után következik:

«Thomæ Aquinatis doctoris sancti Continuum quod nonnull opus aureum quidam Cathenam auream vocant, permultis ita optantibus, nuper imprimendum curavi. Quod quidem jamdudum incitatus a te summo in humanis viro, nunc in beatorum coetu felicius viventi, tibi pater optime Johannes Carvialis Hispanorum præstantissime facturum me esse receperam . . . Quo in opere quasi te lateri meo assidentem perpetuo venerans ita sum oblectatus ut non laborasse sed animo alioqui talium avidissimo mihi potissimum sim visus indulgere. Non erit igitur Summo Pontifici nostro Paulo II Veneto grave: cujus numini meas omnis vigilias miro ardore dedicavi, me tecum in præsenti epistola venerabundi officio colloqui. Et Massiliensium antiquo ritu qui cum viventibus contractum apud manes etiam æs alienum dissolvebant tantum debitum implere. Et si enim tibi in sede ac cœtu beatorum spirituum fruenti Deo nihil ad felicitatem possit accedere, letaberis tamen in me fidem perspiciens de cujus semper vivendo voluntate confidisti. Scis tantum me tibi quantum homini deberi ab homine potest esse devinctum. Nec major mea esse voluptas ulla debet quam Cardinalis Sancti Angeli memoriæ ac nomini ex asse censeri debitorem.»

Ezek után a bibornok erényeit magasztalván, kiemeli előszeretetét Szt. Tamás művei iránt és megkezdi azon férfiú életrajzát, «in quo quicquid erat, omni fuit virtutum numero absolutum.» Miután röviden leirta Carvajal családi körülményeit, anyjához való benső ragaszkodását, tanulóéveit, első küldetését Rómába és életének fontosabb egyéb mozzanatait a bibor-

noki kalap elnyeréseig, a Magyarországra vonatkozó helyekig jutunk.

«Quid ... accidit post illud tempus in Christianitate in rebus fidei præsertim difficile atque arduum gestu et summæ indigens amplitudinis viri quod tibi non sit aut uni aut cum paucis, quos tu potissimum velles, delegatum? Tu in Italia pace, in Germaniis concordia conciliata in Pannonia id est Hungaria perpetuam prope ligationem *(sic)* contra imbaptizatos fidei atrocissimos hostes tempore periculosissimo cum ingenti gloria propter integritatis et animi tui excellentiam sustinuisti. Tua potissimum vigilantia, fidei advessarii christiano nomini excidium minitantes et se in dextris victoriam magis quam gladios gestare gloriantes, sunt apud Andralbam *(sic)* contriti et turpissime dissipati: quo tempore, optime Salvator Jesu, quantum tibi animi etiam in amplissima Christianitatis Capita Imperatorem inquam Reges queet plerosque contendentium Principes fuit: ut non expaveris armatos et plurimum iratos interdictis et censuris ecclesiasticis ab errore ne dicam furore eorum imperiose et magnifice imprimis revocare. Ipse quidem novus Martinus non humanis armis protectus sed trophæa Cœli Regis crucem sequens constantissime prædicabas: Hæc militiæ Cœlestis Signa nunquam illoti homines fidei hostes Christi adversarii expectabunt quod quidem felix eventus te verissime vaticinatum ostendit. Igitur te legato ab ea parte munita est Christianitas sancta Hungarorum gente tibi tanquam domini Angelo obsequente a qua plurimum laborabat. Quid hoc loco corporis tui adversam valetudinem diuturnam defleam? quid labores et pericula et omnium rerum difficultates referam? Dum plus perfidia malorum Christianorum quorundam tibi discriminis et damni tuis quamtot apertorum hostium furor invexerit. Tandem revertens ad urbem summi Pontificis jussu ad illum et patres te miro amore expectantes cum multa anxietate lachrimisque ab illis dimissus quos servaveras ita te Hungaros tuos dimittere asseverasti ut hoste ad reditum respiciente tu quoque ad eos festinus reverterere. Interea te futurum illius patriæ in Romana Curia Patronum, ubi Christianitatis sunt maxima negocia quam te legato a tanto metu et discrimine dominus liberarat, parce tamen verbis promissum opera patrocinium abunde prestitisti. Strictim nimium fateor et jejune per rerum tuarum maximarum vix capita carptim percurro, plura multo præteriens quam attingens. Sed da veniam, mundissime pater, non est hic locus explicandi sed veluti ex acervo tuas laudes brevissime ostendendi. Verum quoniam mos vetus ille Egypti... quod principes suos fato defunctos in majorum sepulchris absque meritorum testificatione non conderent ... nos quoque testes citemus graves idoneosque qui de te a prima ætate ad hunc obitus diem testimonia exhibeant veritati: ut quo loco condendus sis facilius ediscamus.»

Majd sorban tanúkul hivatnak a spanyolok, francziák, curialesek, németek, és magyarok....

«Vocentur Pannones, pro fidei defensione et hæreticorum impugnatione continenter bellum gerendo gloriosi, hominum mores quodam astu odorantes nec ita ad pronuntiandum proni quam ad constanter idem sentiendum animati. Dicat pro omnibus Johannes Vaivoda hujus inclyti Matthiæ Regis pater, dicat post parentis gloriosum obitum e cælo magis quam ab hominibus factus Hungarorum Rex filius Carvialis in legatione disciplinam. Excutiant hominis mores et manus examinent. Adhibeatur qui ibidem affuit vir sanctus Johannes Capistranus ut de tribus Johannibus in tam meticulosa expeditione referens quo nobis loco sit ponendus Carvialis expediat non licuit ulli hominum magnorum in omne Christianitate ignorare Carvialem, nec est ulla gens tam remota a nobis ad quam virtus hominis non pervenerit» etc.

Végül Bussi még egyszer összefoglalván az elköltözött jó barát erényeit, magasztalja szent életmódját, szerénységét, mértékletességét, bőkezűségét; a ritka férfiú megható hévvel és közvetlenséggel van jellemezve.

«Hæc ego ex media factorum tuorum vita tanquam in plateis exposita, Pater castissime, collegi. Majoris tuæ dignitatis facta et dicta illi plenius explicabunt quos inter amicissime sanctissimeque vixisti, qui te intus et in cute cognitum habent. Ego tantum de te scio quantum communis populus, qui te luxit mira pietate, te colit et æternum colet summa veneratione de te loquitur et perpetuo loquetur cum maxima caritate. Brevius tamen propterea scripsi, quod non funebrem diei obitus sed anniversariæ memorationes orationem quæ debuit esse succincta mihi tantum relictam existimavi. Sis perpetuo omnibus tuis favens anima sancta, mihique licet immerenti propter tuam pietatem patronus et defensor hoc te etiam atque etiam obsecratum velim. Romæ, v Decembris. M.CCCC.LXX. Pontificatus dñi Pauli II. Veneti Anno Septimo.»

E három levéllel együtt (az utolsó üres) a Catena aurea előttem lévő második kötete, mely Lukács és János evangeliumainak glossáit foglalja magában, 343 levélből áll.

Példányomnak első lapját aranynyal és szinekkel festett, s azt köröskörül befoglaló szép keret diszíti, mely stylus és kivitel tekintetében a kevésbbé gazdagon kiállított Corvina-kéziratok lapszéli diszitéseihez hasonlit. A lap alsó szélén levő czimer (vörössel és ezüsttel elválasztott pajzson 3, kocsánnal biró, zöld hárslevél 2, 1.), mely levelekből font koszorúba van foglalva s melyet bibornoki kalap ékít, arra enged következtetni, hogy e példány a narni-i születésü Bernardo Eroli bibornok tulajdonát képezte, ki Ciaceonius, *Vitae Pont.* et *Card.* II, 1035. szerint spoletoi püspök és Santa Sabinai bibornok volt, és 1479-ben nagy tudmányu,

szent életü férfiu hirében halt meg.* A bibornoki kalapot 1458-ban kapta, ugyanazon évben, melyben Janus Pannonius Narni mellett a ferognai gyógyforrást fölkereste.

1455-ben András pécsi püspökkel együtt meg volt bízva, hogy a pápától zágrábi püspökké kinevezett Debrentei Tamás jogigényeit védelmezze. 1465. és 1466-ban Bessarionnal és Carvajallal tagja volt azon bizottságnak, mely Podiebrad cseh királyt az eretnekségben bünösnek mondta. Ez adatok Fraknóinak *Carvajal magyarországi követségei* czimü értekezésében találhatók.

Még jelenleg is él Narniban az Eroli család egy tagja, János őrgróf, ki Dr. Ábel Jenőnek Martius életrajzához becses adalékokat szolgáltatott, és a kit Gregorovius «Wanderjahre» czimü művében, mint régészt, történetkutatót és szülővárosának élő krónikáját jellemzett.

2.

Nicolaus Episcopus Modrusiensis.

Oratio in funere Reuerēdissimi dñi. D. Petri Card. sancti Sixti habita a reuerēdo pr̃e dno Nicolao ep̃o modrusieñ. *(s. l. et a.)*

4to. 6 szlan lev. Gót betűkkel, sok rövidítéssel; a szöveg az első levélen kezdődik. Pietro Riario, IV. Sixtus unokaöcscse, mások szerint fia, szintén a Sz. Ferencz-rend tagja, volt és meghalt 1474. feb. 5.-én, 28 éves korában.

«In diesem Wüstling hatte sich die ganze materielle Renaissance der altrömischen Schlemmerei dargestellt, Riario ist in dieser Richtung die Characterfigur.» Gregorovius e szavakkal a kortársak egyhangú itéletét foglalta össze, melyet azonban a halotti beszédben ugyan hiába keresünk. Riario spalatói érsek is volt. Miklós, modrusi püspök, a kit egy Vitézhez intézett és Ábel Analectaiban közölt leveléből ismerünk, Farlati, *Illyricum Sacruma* szerint már 1461-ben székében ült; neve Nicolaus de Catharo, egy másik adat szerint Nicolaus Marchinensis de Catharo volt.

* A «Catena»-val majdnem egyidejűleg szereztem meg egy 6 szlan levélből álló halotti beszédet Eroli bibornok fölött, mely Planck István nyomdájából került ki e colophonnal: «Habes hic finem Orationis que sermonis aggressa est humili conturbatoq animo in funere Reuerendissimi Card. Spoletani». L. Hain-nál, 11771. sz. a., a ki nem kevesebb, mint öt kiadást sorol fel, melyek közül az utolsó 1482-ből való.

3.

Vermerckt den gemeinē Anschlag So vnser allergnedigister | herr der Rômisch keÿser mitsambt den Curfürsten - Fürsten | Prelaten - Grauen - Herren - vnd Stetten - auff dem tag - | Zů augspurg - wider die - Türckē geordnet vñ geseczt hat - *(s. l.)*

f°. 10 szlan lev. signaturák nélkül, 28 sorral laponkint, szép gót betűkkel. A kis papirszeletre vörössel nyomtatott czím az első fehér lapra van ragasztva. A hirdetmény szövege az 1b levélen szép nagy initiáléval kezdődik és egy bevezető részből áll, melyben a török ellen való fegyverkezés okai vannak előadva, és a tulajdonképi rendeletekből; végén: Zu Augspurg - jm - lxxiiij - Az utolsó levél üres. Lásd Hain, 1133. sz. a. és Kertbeny. 11. sz. a.; mindketten hiányosan irják le.

4.

Aeneas Silvius.

Pii Secvndi Pontificis Maximi: ad illvstrem Mahvmetem Tvrcorū Imperatorem Epistola. || *(Végén 56b lev.:)* M·CCCC·LXXV·XII. Avgvsti G. F. Tarvisii.

4to. 56 szzott levél. A levelek római számokkal vannak jelölve a levél közepén. Egy-egy lapon 25 sor, signaturák nélkül. A nyomás szép, de nyugtalanná teszi az, hogy a kis betűk gót, a nagy betűk latin typussal vannak nyomtatva. Gherardus de Flandria 4 évvel előbb vitte a könyvnyomás művészetét Trevisoba. Lásd Hain, 177. sz. a.

5.

Aeneas Silvius.

[Historia bohemica.] || *(Végén 71b lev.:)* Impressorib9 Magr̄is Johanne Nicolai Hanheymer de Oppenheim ⁊ Johanne Schurener de Bopardia. Rome Anno Jubilei et a Nativitati Jhesu Christi M·CCCC·LXXV· Die X. mēsis Januarii ......

f°. 72 szlan levél, melyek közül az utolsó üres. Kerek betűk, laponkint 33 sorral. A typusok, különösen a majusculák nagyon kezdetlegesek és egyenlőtlenek. Sajátságos a munka végén (a colo-

phon után) alkalmazott «Memento mori» kis halálfővel. Az 1a levélen van Alfonz aragoniai királyhoz intézett ajánlás. 2b levélen: «Enee Siluii Piccolominei Cardinal Sancte Sabine Historie Bohemie Liber Primus Incipit lege fœliciter.» A mű nem fejezetekre (mint a 44. szám alatti kiadásnál), hanem öt könyvre van osztva. Lásd Hain, 255. sz. a., a ki e kiadást pontosan leirja.

6.

MARTIUS (Galeottus).

[Refutatio Objectorum in librum de Homine.] || *(Végén 112a lev.:)* Hoc opus Impressum est Bononie Dominico lapio Bononiensi procurante ab exemplari ipsius Galeotti Anno M·CCCC·LXXVI.

4to. 112 szlan lev. Kerek betűk, sign. és cust. nélkül, laponkint 24 sorral. Az első lev. üres. 2a—4b levélen: «Galeottvs Martivs Federico Duci ex Urbino Sa.» 5 lev. üres. 6a lev.: «. Galeotti . Martii . Narniensis . Refvtatio . Obiectorvm . in . Librvm . de . Homine . A. Georgio Merula inchoat.»

Galeottus megemlíti e művében ismert bajvivását Alesius (?) nevű magyar harczossal és idézi Janus Pannoniusnak erre vonatkozó epigrammáját. Lásd Ábel *Adalékok*, 255. l., Hain 7437. sz. és Fossius, *Cat. Codd. Sæc. XV. Impress. II. 161.*

A milanói Archinto-féle könyvtárból.

7.

MARTIUS (Galeottus).

[*Más kiadás.*] || *(Végén 102a lev.:)* Galeotti Marcii Narniensis Refutatio obiectorũ in librum De Homine a Georgio Alexãdrino quem Merulam appelat: ad Illustrissimum principem Federicum ducem Vrbini finitur foeliciter. Impressũ est opus Venetiis mirabili arte ac diligentia Per Jacobum Rubeum Natione Gallicum huius artis pitissimum. Anno incarnationis dominice Millesimo ccccIxxvI. Andrea Vendremino inclyto Duce Venetiarum. Laus omnipotenti deo.

4to. 102 szlan lev., kerek betűk, signaturákkal. Egy lapon 24 sor. 1. lev. üres. 2a lev.: «Galeotti Martii Narniensis Epistola Ad Illustri. Prĩcipẽ Federicũ Ducẽ Vrbini Incohat. 5a lev.: «Galleotti *(sic)* Martii Narniensis Refutatio Objectoꝝ In Librum De Homĩe A

Georgio Merula Ad Illustrissimū Principem Federicum Ducem Vrbini.» Teljesen egyezik az előbbi szám alatt leírttal, az Urbinoi herczeghez intézett utolsó sorok kivételével, melyek e kiadásból hiányzanak. Hain 7437. sz. a. nem pontosan írja le.
A Sunderland-féle könyvtárból.

8.

[Atila Flagellum Dei.] || *(Végén 52ª lev.:)* Opera impressa per Maesro *(sic)* Philippo de Piero da Venetia: et diligentemente correcta per Bartholomeo Theo Campano da Pontecorbo. Idibvs Octobris. M · CCCC · LXXVII. Vale.

4to. 52 szlan lev. Signaturákkal, kerek betűk. A fejezetek feliratai és a colophon nagy betűkkel vannak nyomtatva. 1ª lev.: «Incomincia le Rvbriche over Tabula sopra la sequente Opera chiamata Atila flagellum Dei che e tanto adir destruction & morte de gli christiani: et qual comincia del nascer del dicto Atila & de la destructione de la Italia fin a la soa morte et come fu morto p le mane del Re Jano Re de Pataffia & molto delecteuole da legere.» Alatta a tartalomjegyzék, mely a 2ª levélig terjed. 2b lev. üres. A tartalomjegyzékben csak 27 fejezet van felsorolva 30 helyett. Ezután egy üres levél (a_1) következik, mely példányomból hiányzott* és benne utólag pótoltatott. 4ª lev. (a_2 sig.): «Incomincia il Libro di Atila el qual fu ingenerato da ˜uno cane. Et poi mentre la madre se mariro *(sic)* a uno barone Atila nascete. Et come el destrusse altin & molte altre citta Et ĩ quel tempo fu principiata uenegia.» Az 52ª levélen (a szöveg végén): «Finisse la hystoria de Atila dicto flagellū Dei trãslata da lingua frãcescha ĩ latina da parola in parola del año de la ĩcarnatione del nostro Signore Jesu Christo. M.CCCC.XXI.» Utána: «Atila persecutore de la Christiana fede primamẽte ueñe uerso Aquilegia nel tempo de Papa Leone & de Odoppio impetatore *(sic)* de gli Christiani: La qual citta insiembre con molte altre Citta Castelle et Forteza ne la fertile et bella Italia destrusse. Li habitatori de li dicti luoghi fugiẽdo la soa canina rabia ad modo che nel presente tempo: Cioe del summo pontefice Papa Sixto de federico imperatore el del inclyto Duce Andrea Vendramino in Venetia

* Példányom Nagy István könyvtárából való. E könyvtárnak List és Franke által kiadott catalogusából ez egy levél hiánya a collatio alapján kiviláglik. E példány később br. Seillière tulajdonába jutott s az ő gyüjteményének árverezésénél szereztem meg.

imperante: ne li anni del Signore. M.CCCC.LXXVII. se fuge la crudele et abhominabile persecutione del perfido cane Turcho il quale come dicto di sopra abandonando le loro dolce patrie per uenneno a le prenominate isole. ne le quale fo edificata la potentissima famosa et nobile citta de Venetia la q̃le idio per soa pieta mantegna in felice psperita et uictoria per longo tempo.»

Lásd Hain, 1911. sz. és Brunet «Libro» szó alatt.

9.

Aeneas Silvius.

[Epistolæ familiares.] || *(Végén 245ª lev.:)* Pii ij. põtificis maximi cui ante sũmũ ẽpatũ p̃mũ qdẽ impiali secretario: tãdẽ ep̃o deĩde cardinali seneñ. Eneas silui⁹ nomẽ erat. familiares eplẽ ad diuersos in q̈druplici vitẽ eius statũ trãsmisse: impensis Antonii Koburger Nurẽberge imp̃sse. finiũt xvj Kl's octobris. Anno salutis christiane &c. M.cccc.lxxxi.

fº. 245 szlan lev., gót betűk, sign. és cust. nélkül. 1ª—5ᵇ: lev.: Numerus et ordo epistolarum in hoc opere contentarum. (Rövid tartalomjegyzék.) 6ª lev. üres. 6ᵇ lev.: «Preconizatio Enee siluii poete laureati (Nicolaus de Wile elő szava). 7ª levélen kezdődnek a levelek. L. Hain, 151. sz. E kiadás 433 levelet, illetőleg több értekezést, beszédet stb. foglal magában. A 431-ik egy értekezés «De puerorum educatione», mely László királyhoz van intézve.

Igen szép széles margóval biró példány (témoins). A 7ª levélen levő első initialé aranynyal és szinekkel van kifestve. A kötés belső oldalán következő följegyzés van: «Hic liber est mei Jeronimi moñtarii de Feltkirchen artiũ medicineq͡ doctor quem mihi donavit Anthonius Coburger nobilis vir Nurẽberge año 1482. Continentur in eo familiares epistole Enee siluii poete». Ezen Hieronymus Monetarius recte Münzer, Koberger barátja és munkatársa volt. Lásd Hase, *Die Koberger.* 118. l.

10.

[Tractatus de Turcis.] Incipit tractatus quidã de Turcis put ad p̃sens ecclesia sancta ab eis affligit̃. collectus diligẽti discussion scripturarũ a q̃busdã fratrib⁹ ordinis p̃dicatorum q̃ etiã đ trib⁹ p̃ncipalit̃ tractat....... || *(Végén:)* Explicit tractatus collect⁹

āno dñi M · CCCC · LXXIIIj. a quibusdā fratribus ordinis p̄dicatoꝝ: de presenti afflictione ecclesie: illata a turcis: declarans p autēticas scp̄turas quomō ipsa sit presignata. et ꝓpter que peccata christianorum sit inflicta. et quando sit finienda. Impressus āno dñi M · CCCC · LXXXI. Nurēberge per Conradum ʒeninger.

4to. 24 szlan lev. Az első üres, de azért az első ívhez tartozik, jóllehet a következő levél a1 signaturával van jelölve. A 24-ik üres levél példányomban hiányzik. Gót betűk, 32 sorral laponkint. A magyar királyra vonatkozó jóslás le van nyomtatva a *M. Könyvszemle* II. évf. 77. lapján. Lásd Hain, 5681. sz. a.

11.

AENEAS SILVIUS.

Enee Silvii Senensis Poete Lavreati Imperialisqve Secretaaii *(sic)* viri omnivm facile præstantissimi rerum familiarivm incipiunt Epistole peramene. || *(Végén 303a lev.:)* Pii secundi pontificis maximi cui ante summū episcopatū primū quidem imperiali Secretario Mox episcopo. Deīde etiā Cardinali senēsi. Enee siluio Nomē erat. Familiares epistole date ad amicos ī quadruplici uite eius statu finiunt per me Joānē de uuestfalia In alma uniuersitate louaniēsi cōmorātē. Anno incarnatiōis dominice M · CCCC · LXXXIII.

fo. 303 szlan. lev. (Az első üres lev. hiányzik). Kerek betűk. Igen szép nyomás. A signaturák különösségét illetőleg lásd Haint 152. sz. Voigt szerint (l. az *Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen* czímű folyóirat XVI, 321. az Aeneas Silvius leveleiről szóló értekezését) e kiadás az 1478-iki kölni kiadásnak a lenyomata volna, melyet «hasonlithatlanul teljesebbnek és pontosabbnak» tart a rendesen használt nürnbergi és baseli kiadásoknál. De ez még nem mond sokat, mert a pápai és bibornoki levelek itt a 40-es évek leveleivel vannak össze vegyítve, és közben olyan bullák, beszédek, és más oly darabok is fordulnak elő, melyeket itt senki sem keresne, pl. III. Frigyes császár levele IV. Jenőhöz «commendat ius Ladislai» 1444 május, Ambrosius Camaldulensis (Traversari) levele Zsigmond császárhoz «De palatio budensi» ddto Bécs 1444 *(sic)* stb.

A Sunderland-könyvtárból.

12.

PHILELPHUS (Franciscus).

[Epistolæ.] || *(Végén:)* Impressum Brixiæ per Jacobum Britannicum Brixianum M·CCCC·LXXXV. die VII. Maii.

f°. 156. szlan levél. Az első levél üres. 2a lev. (aii sign.): «Francisci Philelphi Epistolarum Liber Primus.» A 155b levélen van a colophon, a 156a lev. a registrum. Lásd Hain, 12933. sz., a ki az első üres levelet nem számítja. A 16 könyvre osztott levelek 1427—1461-ig terjednek. A VI. könyv első levele Ulászló királyhoz van intézve, pár nappal a várnai csata előtt — «Mediolani Nonis Novembris 1444.» Philelphus Nagy Sándorhoz hasonlítja a királyt s a török ellen való küzdelemre buzdítja. Büszkeséggel említi, hogy ő mint Paleologus János görög császár követe Zsigmond császár meghivására, ennek udvaránál Ulászló szüleinek esküvőjén jelen volt, «tuorum parentum regalibus illis ac sanctissimis nuptiis».

13.

JUVENALIS.

[Satyræ.] || *(Végén 87b lev.:)* Finis in Decio Junio Juuenale Aquinate Cõmẽtarii dñi Georgii Vallæ Placentini Impressi Venetiis per magistrum Antoniũ de Strata Cremonensem anno dñi. M.CCCCLXXXVI. die VII. Nouẽbris. Augustino Barbarico imperante.

f°. 87 szlan lev. Kerek betűk, sign. és custosokkal. Egy lapon 57 sor. 1. lev. üres. A 2a levélen (aii sig.) van az ajánlás: «Illvstri Viro Johanni Tvccio Pannonico. Georgivs Valla salvtem dicit plvrimam.» Első kiadása e commentárnak. Lásd az ajánló levél fontosabb helyeit a Thuz Jánosra vonatkozó jegyzettel együtt Keménynél, *Tört. és Irod. Kalászatok* 14, l., hol egy későbbi kiadás van ismertetve.

14.

THUROCZ (Johannes de).

[Chronica Hungarorum.] || *(Végén 168a lev.:)* Illustrissimoꝝ hungarie regũ chronica In inclita terre Moranie ciuitate Brunẽsi lucubratissime impressa finit felicius Anno salutis MCCCC·LXXXVIII. die. XX. Martii.

fo. 168 szlan lev., szép gót betűkkel, laponkint 36 sor. 1a lev. üres, 1b levélen az egész lapot elfoglaló kiváló érdekü fametszet van, mely a magyarok bejövetelét ábrázolja; a hét vezér lovon ül, különféle czimerekkel ellátott zászlókat tartanak, a kiséretben nők és gyermekek vannak, foglyok hátrakötött kezekkel stb. A lap allján jobb és bal oldalon az osztrák és magyar czímerpajzs. 2a lev. (a2 sig.): «Ad egregiũ dũm Thomam de drag psonalis p̃sentie serenissimi principis dñi Mathie: hũgarie: bohemie &c̃ regis Austrieque ducis cancellarium Prefatio magistri Johãnis de thwrocz: in primũ librũ Chronice hungaroꝝ foeliciter incipit.»

A szövegben a magyar vezérek- és királyoknak számos, nagyobb részt igen jellemző képei vannak. Lásd Brunet-t és Hain-t, kik tévesen említenek 142 levelet 168 helyett és a *Magyar Könyvszemlét* V. 260. Igen szép példány, melyet 1862-ben Londonban Molininál £ 6. 10. vettem és később Capénál köttettem be.

15.

CARRACIOLUS (Robertus).

[De Laudibus Sanctorum] || *(Végén:)* Impressum Neapoli sub Inuictisissimo *(sic)* Rege Ferdinando. per Mathiaȝ Morauum. Secundo kaleñ. Februarij. M · CCCC · LXXXVIIII.

4to. 224 szlan lev., az utolsó üres. Gót betűkkel. Az 1a lev. üres. 1b lev. az ajánlólevél, azután az index 5 lev. 7a (a1 sign.): «In nomine domini nostri ihũ xpi. Incipit prima pars sermonũ de laudibus scõrum sd'm fratrem Robertũ caraczolũ de licio ordinis Minorum Episcopum Aquinatem.» A kerek betűkkel nyomtatott ajánlás: «Beatrici Aragoniæ. Hungariæ Bohemiæque Reginæ inclytæ. Joannes Marcus Cynicus parmensis: christi et honestatis famulus: cum Mathia morauo Olomuncense eleganti ac eruditissimo impressore : & Pietro molinis sociis : plurimum se commendat : et beatitudinem dicit. Statueram superioribus annis ad te uisendi gratia contendere : Sed Ferdinandi inclyti genitoris tui Neapolitanorum Regis sapientissimi ac totius Italiæ perpetui moderatoris : negociis ut nosti præpeditus ad isthec fælicia tua regna iter facere haud potui. Verum quoniam immortalitatis tuæ cum Morauo semper studiosus extiti : Cum nuper incidisset in manus diuinum opus de sanctorum laudibus: ab insigni Roberto Carazolo . . . . . æditum . . . . . decreui cum præstati tuo Morauo immo nostro et Petro : hoc toti orbi in tui laudem commune facere & bis mille uoluminibus impressis :

& tuo beatissimo nomini bene ac merito inscriptis : primum horum istud Celsitudini tuæ transmittere» .....

16.

Ficinus (Marsilius).

[De triplici Vita.] || *(Végén 89ᵇ lev.:)* Impressit ex Archetypo Antonius Mischominus Florentiæ Anno Salutis M.CCCCLXXXIX Tertio Nonas Decembr. *(Alatta a nyomdász jelvénye.)*

4to. 89 szlan lev. 32 sorral laponkint. Szép kerek betűkkel. 1a lev.: «Capitvla primi Libri qui tractat de Vita sana.» 2b lev.: «Cursim Recognita. In libro primo.» 3a lev, (sign. a1): «Prohemium Marsilii Ficini Florentini in Librum de Vitā ad Magnanimum Laurentium Medicem Pacis Seruatorem.» 4a lev.: «De Cvra Valitudinis eorum qvi incvmbvnt Stvdio Litterarvm.» 20a lev.: «Marsilii Ficini Florentini Liber de Vita longa» Filippo Valorihoz intézett rövid ajánlással. 42a lev.: «Prohemium In Librum de Vita Cęlitus (m)arsilius Ficinus Florentinus Serenissimo Pannoniæ Regi semper ĩuicto.» ddto Florenz 10 Juli 1489. Brunet és Hain, 7065 sz. a. 92 levelet emlitenek; ugy tünik fel előttem, hogy példányomból csak az utolsó levél (a registrum) hiányzik, s ezért egy teljes példány csak 90 levélből áll. Lásd *Magyar Könyvszemle,* 1880, 305. l. hol a Mátyás királyhoz intézett ajánlás le van nyomtatva. A Sunderland-könyvtárból.

17.

Martius (Galeottus).

[De Homine liber primus.] || *(Végén 88ᵇ lev.:)* Mediolani diligenter Impressa per Magistrum Philippum de Mantegatiis Anno a Salutifera Christi Natiuitate. MCCCCLXXXX Tertiodecimo Calendas Decēbres Impensis Presbiterorū Andreæ Lelii & Francisci Tantii.

fo. 88 szlan lev. 36 és 38 sorral laponkint. 1a lev.: «Galeotti Martii. Narniensis ad R. D. Archiepiscopum Strigoniensem . in . Librvm de Homine . Episola *(sic).*» 1b lev.:« Galeotti Marcii Narniensis de Homine . Liber . inchoat. primvs.» 25a lev.: «Georgivs . Mervla . Alexandrinvs . Lavrentio . et Jvliano . Medices . Salvtem.» 25b lev.: «Georgii Alexandrini in Librvm de Homine Galeoti Narniensis Opvs.» 47a lev.: Galeotvs Martivs Fedrico *(sic)* Dvci ex Vrbino Sa.» 48a lev.:

«Galeotti Martii Narniensis Refvtatio Obiectorvm in Librvm de Homine a Mervla inchoat.» L. Hain, 7434. sz. és Fossi, II, 160. — A «De Homine»-nek csak első könyvét foglalja magában.

18.

Michael de Hungaria.

Sermones Michaelis de ungaria predicabiles per totuꝫ annum licet breues ‖ (*Végén 127ª lev.:*) Et sic est finis sit laus et gloria trinis. Impressum Argentine Anno domini. M. cccc. xc. Finituꝫ in profesto Michælis.

4to. 128 szlan lev., az utolsó üres. L. Hain, 9047. sz. a. 13 (helyesebben 14) sz. beszédet foglal magában. melyek után még 3 Angliában tartott prédikáczió következik angol mondatokkal, mint az 52. sz. alatt leírt kiadásban.

19.

[Missale Strigoniense.] ‖ (*Végén 272ª lev.:*) Finit feliciter Missale diuinoruꝫ officioꝝ tam de tpeꝗꝫ de sanctis cuꝫ certis officiis annexis. vtputa de trãffiguratoẽ dñi. de pestilẽtia. ꝛ cetera ſm choꝝ alme ecclesie Strigonieñ. bene reuisũ ac fideli studio emẽdatũ. Impressuꝫ Nurnberge ꝑ Georiũ Stũchs de Sulcꝫpach. Anno salutifere incarnationis dñi nostri Jesu xp̄i. M . cccc . lxxxx. die . xviii . Septẽbris. Ad laudẽ dei eiusꝗꝫ genitricis perpetue virginis. cui honor ꝛ gloria in euum Amen. Deo gratias

4to. 272 szlan lev. 2 hasábosan, feketével és vörössel nyomtatva, igen szép, nagy gót betükkel. 1ª—16ᵇ lev., sign. nélkül, a só- és viz megáldása, a naptár (2ª—7ᵇ lev.) és a pap előkészítése a miséhez; ezután következik a misekönyv maga. A colophon vörössel van nyomtatva.

Szép, széles margóju példány ritka jól conservált eredeti fatáblakötéssel, disznóbőrháttal, rézkapcsokkal és sarkokkal. A Canon első levele (n_1) hiányzik, mint ezt egy még 1518. évből származó feljegyzés mutatja. L. Hain, 11430. sz., a ki e kiadást nem látta.

20.

Regius (Raphael).

Raphaelis Regii epistolæ Plynii: qua libri naturalis historiæ. Tito Vespasiano dedicantur: enarrationes || *(Végén 37ª lev.:)* Gulielmus Tridinensis cognomento Anima mia: cuius operæ hoc opusculum Venetiis fuit descriptum Principe Augustino Barbadico decimo Calendas Junias, Mccccxxxx.

4to. 37 szlan lev. Az utolsó levél hátlapján van a sajtóhibák jegyzéke. Hain, 13810. sz. a. teljesen adja a hosszú czímet, melyet nem akartam újra leírni. E mű a Plinius, Persius, Valerius Maximus, Quintilianus és Cicero egyes helyeire vonatkozó értekezéseknek és vitairatoknak gyűjteménye, melyet szerző pártfogóinak, Dom. Grimani, Hermolaus Barbarus, Hieronymus Donatusnak stb. ajánl. A könyv legnagyobb részét egy vetélytárssal, Calphurniussal folytatott izetlen polémia foglalja el, a kit Regius, mert őt paduai tanszékéből kiszoritotta egyszerűen Calphurnia Bestianak nevez és a legrútabb szidalmakkal illet. Minket különösen az érdekel, hogy magyar tanulókat is említ, kik unván a rossz tanítót, elhagyták a paduai főiskolát. «Quod ingenui juvenes scholastici Germani et Ungari ac omnes fere transalpini ..... hanc clarissimam omnium academiam reliquerunt, tuis ineptiis tuisque insulsis lectionibus acceptum et referendum.» Az utolsó darabban: «De quatuor Quintiliani locis cum quodam Calfurnio Bestia Dialogus», elmondja Regius, hogy ellenfele, «quendam Ungarum juvenem scholasticum subornavit qui a me peteret ut quandam e difficilioribus ad Atticum Ciceronis epistolam et quendam Fabii locum sic perverse... ab ipso lectum et expositum ..... enodarem ...... Ego vero cum Ungaro me aperte temptanti tandem persuasissem ut mihi invicem suarum aliquid pecuniarum exponeret, jamque aureus nummus depositus esset, recepi me Fabii locum statim expositurum ac luce clarius ostensurum grande flagitium ab ipso Calfurnio ibi fuisse admissum», de amig Regius e magyarázatot tartja, «ecce quidam scelesti ab isto Bestia truculentissimo immissi..... me ita coeperunt interpellare ut paulum abfuit quia strictis pugionibus fuerim confectus» stb. Végül még a 35ª lapon van egy levél: «Rapael *(sic)* Regius Sigismundo Ungaro Salutem». E Zsigmond nem más, mint a fönt említett Calfurniustól fölbujtogatott tanuló, kit Regius keményen megdorgál és azután a kérdéses helyeket megmagyarázza. A levél 1489 junius végéről kelt.

21.

Atila Flagellum | Dei per vvlgare. [Venetiis 1491.]

4to. 24 szlan lev. A czímlapon egy érdekes, finom kivitelű fametszet: Judás egy csapat fegyveres katona élén megcsókolja a Megváltót, míg Péter dicsfénynyel körülvéve, jobbról, patak partján, egy katonát hajánál megragad s levágja fülét. Közvetlenül e fametszet alatt van a fönti czim. 2a lev.: «Incomincia le rubriche over tabula sopra la sequente opera chiamata Atila flagellum dei» mint az 1477-iki kiadásnál (l. 8. sz.) «et he molto deleteuole da legere» után «a ciaschaduna persona» áll. Ezután az egyes fejezetek feliratai következnek. Megjegyzendő, hogy itt nem 27 (mint az 1477. kiadásban), hanem helyesen 30 fejezet van felsorolva. 3a lev.: «Incomincia il Libro di Attila: il quale fv ingenerato da uno cane etc.» Csekély ortografiai eltérések kivételével mindenben megegyez az 1477-iki kiadással. A szöveg elején egy dísz-initiale (I) «au trait» van, mint ezt Bernardinus de Vitalibus nyomtatványainál találjuk. A szöveg végén:« ℂ Atila psecutore de la christiana fede. Primamente uēne uerso aquilegia nel tempo de papa Leone et de Odopio impadore delli christiani Laqual cita ĩsembre cõ molte altre cita castelle & fortẽze nella fertile & bella italice destrusse. Li habitatori de li dicti luoghi fugiẽdo la sua canina rabia ad modo che nel pesente tẽpo : Cioe nel sumo pontifice Papa Innocentio : & di Federico impadore : & del inclyto duce Augustino barbadico ĩ Venetia ĩperante : nelli anni de signore del M·CCCCLXXXXI. se fuge» etc., mint az 1477-iki kiadásnál; a végén «Finis». Hain e kiadást nem ismerte. Brunet «Libro» szó alatt említi.

A Maglione-gyüjteményből (1894).

22.

AUGUSTINUS OLOMUCENSIS.

Dialog⁹ in defensionem poetices. || *(Végén 16b lev.:)* Impressione completũ Anno Salutis. M.cccc.lxxxxiii. Caleñ. IX aprił in ora diui Pantaleonis Uenetiis. Laus honor & gloria deo christo altitonanti.

4to. 16 szlan lev. Custosok a szöveg fölött vannak. Gót betűkkel. Egy lapon 24 sor. 1b lev.: 14 distichon «Ad libellum.» 2a—3a lev. az ajánlás: «Augustinus Morauus Olomucensis R. D. Joanni epo Uratislauiensi S. P. dicit» ddo Ex gymnasio patauino Idibus Nouembribus. Azután következik a dialogus: «Lælius Augustinus Uallarius. Interlocutores.» A 15b lev. még egy levele, Augustinus

Andree Stiborio. «Canonico Olomucensi Auunculo suo» ddto Padua 13 Cal. Decembr. 1492. A boroszlói püspök, a kinek Augustinus munkáját ajánlotta, nem Thurzó, hanem Roth János, mint ezt Ábel is az Augustinusról szóló jegyzetében *(Magyarországi Humanisták)* kimutatta.

23.

CLAUDIANUS.

Clavdiani opera. || *(Végén 142a lev.:)* Opera Claudiani diligenter emendata per Thadæum Vgoletum Parmensem. Impressa autem p Angelum eius fratrem Parmæ: Anno domini MCCCCLXXXXIII. Nono Kalendas Maias. *Alatta a Registrum.*

4to. 142 lev. Az utolsó levél hátlapján a nyomdász jelvénye 1b lev. a kiadó rövid előszava. Végén: «Decreveram et his inserere alterius Claudiani opera; quod quia in Pannoniam accivit me Rex per repentinum abitum non licuit.» Hain, 5371. sz.

24.

MANCINELLI (Antonius).

Ant. Mancinelli. Carmen de Floribus. Carmen de Figuris. De Poetica VIrtute *(sic)*. Vitæ Carmen. || *(Végén 68b lev.:)* Imptessum *(sic)* Venetiis M·cccc·Lxxxxiij. die decembris. XI. Per Joannem de Cereto de Tridino.

4to. 68 szlan. lev. custosokkal, szép disz-initialékkal. Feltünő, hogy a nyomdász nagy A helyett gyakran fordított V betűt használt. A colophon alatt a nyomdász jelvénye. L. Hain 10617. sz. A szöveg a 1b levélen a «Flores» résznek Urso Orsini teanói puspökhöz intézett költői ajánlásával kezdődik; ezután következnek a fejezetek czímei, és 2a levélen egy előszó ddto Roma, 1489. A «Flores» a szótárnak egy neme, melyben a szavak substantiva, verba, participia stb. csoportokban betűrendbe vannak osztva, és minden egyes szó hexameterben meg van magyarázva. 39b lev.: «Finit Carmen de Floribus. Antonius Mancinellus præstātissimo viro. I. V. serenissimi Regis Hungariæ Bohemiæque oratori dignissimo.» 9 distichon. 40a lev.: «Antonius Mancinelli generosissimo adolescenti Michaeli Pañonio» ddto Rome Nonibus Sextilis 1489. A «Figuræ-»nak Hain által 10621. sz. idézett utolsó kiadásában (s. l. & a. sed Romæ Euch. Silber) Vitéz János és Mihálynak neve teljesen ki van irva; János akkor épen Rómában

időzött s 1489. julius havában neveztetett ki veszprémi püspökké. Lásd erre nézve Ábel, *Magyarországi humanisták* czimű munkájának Vitéz Jánosra vonatkozó jegyzetét, hol Mancinellinek költői ajánlása is olvasható. De a gyűjteménynek legérdekesebb darabja tulajdonképen az utolsó «Vitæ Sylva» czimü rész, mely itt jelenik meg először. Igen szépen irja le M. szülővárosának, Velletrinek, fekvését és környékét.

. . . Est urbs in Latio rura vetusta tenens
Colle sita est numili clypei oui forma rotundi,
Porta duplex insunt bis pia templa decem.
Sunt plateæ, pulchræque domus, sunt strata viarum
Est in conspectu mons, mare, saltus ager.
Est pomptina palus Circeii Asturia turris
Mœnia Nuntumnæ fluctibus huda maris.
Non procul inde Antum fortunæ regia quondam.
Ardea non longe est, urbs Lanuvina prope
Sermoneta jugo, Norbæ Cora Maxima turris.
Præneste a tergo montibus impositum *&c.*

Azután leirja vándoréveit, melyeket mint tanító számos olasz városban töltött, majd családi életét, stb. A költemény mivelődéstörténeti szempontból nagyon érdekes. Mancinellire vonatkozólag l. Bayle *Dictionnaire*. Didactikai és költői tartalmu munkái sokszor lenyomattak.

25.

Begencknus | Kayserlicher | Maiestat. &c. | Hiernach volget die begencknus Kaiserlicher | mayestat So zu Wien beschehē ist Anno domini | 1493 An dem 7 tag decembris. . . . . . . || *(Végén 8b lev.:)* Getruckt zu Wien durch Johānem winterburg. *(s. a.)*

4to. 8 szlan lev. A czimlapon pajzsban a császári sas az osztrák szívpajzszsal. Az első bécsi nyomtatvány, melyen a nyomdász neve ki van téve és Winterburgnak legrégibb ismert nyomtatványa. Terjedelmesen leirja és méltatja Denis, *Wiens Buchdruckergeschichte* 303. sz. a. Itt csak azon magyar uraknak neveit közlöm, kik Frigyes császár temetésénél jelen voltak:

Das Kunigreich hungern
Her Ellerbach das baner getragen
Her zeckel Jacob den helm
Sechsze Nicolasz den schilt
Kisch krabat Vnd gepirt Lasla das pfert gefurt
Viij Edelen mit kertzen vorgangen.

26.

BALBUS (Hieronymus).

Hieronymi Balbi vtriusq; iuris doctoris nec non poetę atq; oratoris insignis: opusculũ epigrãmaton fęliciter incipit || *(Végén 22ᵇ lev.)* Hoc insigne opus multiplici rerum varietate refertum exaratũ fuit industria Johannis Winterburg in celeberrima vrbe Wienneñ. Annis domini 1494 Kalendis augusti. Maximiliano Romanorũ atq; vngarie rege sereĩssimo feliciter regnante.

4ᵗᵒ· 22 szlan lev., kis gót betűkkel. Közvetlenül a czim alatt van az ajánlás: «Magnificis et sapientissimis dñis pro serenissimo Romanorũ rege in terris hereditariis regẽtibus integerrimis.» A költemények, (melyek közül sok magyarokhoz van intézve) Balbi műveinek Retzer-féle 1792-ki kiadásában le vannak nyomtatva. L. Hain, 2259. sz. Bő ismertetését lásd Denis, 2. sz., Aschbach, *Wiener Universität*, 163 l. és Ábel, *Magyarorsz. humanisták*, 32. s kv. ll.

27.

FICINUS (Marsilius).

Epistole Marsilii Ficini Florentini || *(Végén:)* M. F. Florẽtini Eloquẽtissimi uiri Epistole, familiares fœlicitor finiũt: Impẽsa puidi Hieronymi Blõdi Florẽtini: Venetiis cõmorãtis: Opera uero et diligẽtia Mathei Capcasæ Parmẽsis: impresse Venetiis .... Anno salutis MCCCCLXXXXV.

fᵒ· 6 szlan., 197 szzott és 1 szlan lev. A czím, mely alatt egy phönix-madár látható, barátbetűkkel vörösen van nyomtatva. Az 1ᵇ levélen, gazdagon diszített fametszetű keretben a florenczi köztársaságnak a kiadó, Blondus Jeromos részére kiállított szabadalomlevele van. 2ᵃ—6ᵃ leveleken a 12 könyvre osztott levelek tartalomjegyzéke látható, de a czímzettek névsora nélkül. A 6ᵇ levélen az 1ᵇ levélhez hasonló keretben a «Prohemium in Epistolas», ddᵗᵒ Florenz, 1494 decz. 15. Az utolsó levélen a colophon után következik a registrum és a nyomdászjelvény. A fekete alapra nyomtatott nagy dísz-initialék igen szépek. Ezen igen érdekes, s ránk nézve nagy fontosságú gyűjteményben 5 Corvin Mátyáshoz, 3 Báthory Miklós váczi püspökhöz és 1 Janus Pannoniushoz intézett levél van, melyekben nemcsak a szokásos phrasisok, hanem helylyel-közzel igen becses adalékok találhatók humanista-korunk

történetéhez. Érdekes jegyzetek fordulnak elő a Francesco Bandini és Filippo Valorihoz intézett levelekben is. Reumont, *Lorenzo de Medici*, II. 34 l. találóan jellemezte e levélgyűjtemény fontosságát. L. Hain, 7059. sz. és Duc de Rivoli, *Bibliogr. des livres à figures Vénitiens*, 173. l.

28.

MICHAEL de Hungaria.

Sermones Michaelis de vngaria predicabiles per totum annum licet breues. || *(Végén 62ᵃ lev.:)* Et sic est finis sit laus & gloria trinis Impressuʒ lugdini *(sic)* per Hedmonē dauid. Anno domini M.ccccl̲x̲x̲x̲x̲v·xviij. mensis Septembris.

4to. 64 szlan lev. 2 hasábosan nyomtatva. Egy-egy lapon 47 sor. Gót betűk. 2a—7b lev. az index. 8. levél üres. 9a lev.: «Sermones tredecim vniversales Magistri Michaelis de vngaria incipiunt feliciter.» 54b lev.: «Expliciunt tredecim materiarū sermones notabiles.» 55a lev.: «Sermo deuotus de passiōe dñi nostri Jesu christi.» 64b lev. üres.

Hain nem említi. E kiadás ugyanazon tartalmú, mint a 18 és 30. sz. alatt leirottak, és az angol mondatokat is tartalmazza.

29.

CICERO.

Commentarii Qvestionvm Tvscvlanarvm editi a Philippo Beroaldo. || *(Végén:)* Cōmentarios hosce qōnū tusculanaꝝ a Philippo beroaldo diligēter cōpositos: impssit Bñdictus Hectoris Bonoñ. adhibita ꝑ uiribus solertia & diligentia ne ab archetypo aberraret. Bonoñ. Anno salutis. 1496. 6 kal. Augustas. Joanne Bentiuolo rei publice Bonoñ. habenas foeliciter moderante. *(Alatta a registrum és a nyomdászjelvény).*

fo. 2 szlan lev. (czímlap és ajánlás), 128 szzott és 1 szlan lev. (Sajtóhibák és colophon). L. Hain 5323. 2a lev.: «Philippi Beroaldi Bononiensis ad Nobilem Philippvm Cyvlianvm Pannonivm discipvlvm svvm Epistola.» Móré Fülöp, később pécsi püspök és velenczei követ ugyanaz, kinek Aldus az «Epistolæ ad Atticum»

(l. 88 sz.), Regius Rafael Ovidiusát (l. 91 sz.) ajánlotta. Beroaldus rendkivül érdekes ajánlólevelét Pray, *Index*, 264. l. majdnem szó szerint közli, egy későbbi kiadást ismertetvén. Ő utána adja az ajánló levelet gr. Kemény is, *Tört. és Irod. Kalászatok*. A Csulai (de Csula) előnév többször fel van cserélve a Gyulay névvel.

30.

MICHAEL de Hungaria.

Sermões xiij Michael de ungaria. predicabiles per totum annũ. licet breues || *(Végén 127ª lev.:)* Finiũt s'mões Eximij sacre theologie doctoris Michaelis de vngaria. cũ quibusdam aliis. Impressi p me Hermannuȝ bomgart đ Ketwich. Ciuẽ Felic] ciuitat] Colonie in foro antiq̃ morãtẽ. Anno Salut]. M·CCCC·XCVI Die vero. xiij. Juni.

4to. 128 szlan lev., az utolsó üres, gót betük, két hasábosan nyomtatva. 2a—10b lev. az index. 11a lev. (A1 sign.): «Sermões xiij. vl'es magistri Michael' de Ungaria . incipiũt feliciter.» 109b lev. 1a hasáb: «Expliciũt tredecim materiarum Sermones Notabiles. 2a hasáb: «Sermões Seqũetes per alios adiecti sunt . quia etiam Materias generales christicolis sciendas & predicãdas in se complectuntur.» 127b lev.: «Anthonii liberi Susatensis in laudẽ inclite Colonoꝝ vrb' Epigrãma Felicit incipit.«

L. Hain, 9044 sz., a ki, úgy látszik, e kiadást nem látta.

A buxheimi klastrom könyvtárából.

31.

APULEIUS.

Lucii Apuleii Platonici & Aristotelici philosophi Epitoma diuinũ de mundo Seu Cosmographia ductu Conradi Celtis Impressũ Vienne. || *(Végén:)* Impressuȝ per Joanne de hiberna arce Haud procul a ripis Rhenanis Et vrbe inuentrice ⁊ parente impressorie Artis Moguncíaco feliciter.

fo. 6 szlan lev. Szép gót betűk. 1a levélen a föntebbi czím alatt van: «Episodia Sodalitatis litterariæ Danubiane ad Conradũ Celten dum a norico gymnasio ad Uiennam Pannonie concesserat.» Ezután következnek a dunai tudós társaság különböző tagjainak epigrammjai, melyeket a társaság megalapítójának, az 1497

nyarán Bécsbe költözött Celtes-nek üdvözlésére írtak. Az utolsó epigramm felirata ez : «Sodalitiū Danubianū Episcopū Vesprien.* p̄ncipē sodalitatis elegit.» 2a lev.: «Conradus Celtis Protucius Triformis Philosophie Doctor. Imperatoriisque manibus Poeta laureatus Joanni Firsemanno Regis Senatorio et Joanni Gracco Pierio prothonotario sodalitat] litterarie Danubiane p̄ncipib9 S. P. D.» ddto Bécs 1497, November. 3a levéltől végig Apulejus szövege. Az utolsó epigrammát többször lenyomatták, utoljára Ábel Jenő, «*Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság*» czímű munkájában, mely a legterjedelmesebb és legalaposabb mű a társaságról és tagjairól. L. Denis 6. sz., és Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, II. k.

32.

Bergomensis (Philippus).

De plurimis claris sceletisq; *(sic)* Mulieribus. Opus prope diuinuʒ nouissime congestum. || *(Végén CLXXa lev. :)* Opus de claris selectisq; plurimi mulieribus a fratre Ja. Philippo Bergomense editum explicit: maxīa cuʒ diligentia reuisuʒ & castigatū. per Reueren. sacre theologie doctoreʒ Magistrū Albertū de placētia: & frēm Augustinuʒ de Casali maiori eiusdē facultatis Baccalauriū ordinis mīoꝝ. Ferrarie īpressuʒ. Opera & īpensa Magistri Laurentii de rubeis de Ualentia. tertio kal. maias. anno Salutis nr̄e. M.cccc.lxxxxvij. Religioso Inuictiſsq; pn̄cipe: Diuo Hercule: Duce secundo: Ferrariēsibus legiptime *(sic)* Imperante. *(Alatta a registrum és a nyomdászjelvény.)*

fo. 4 szlan és 170 római számokkal jelölt lev. (A számozás III-mal kezdődik). A czim szép, nagy gót betűkkel van nyomtatva. Az 1b levélen 1493. évszámmal az egész lapot elfoglaló, igen érdekes fametszet van, mely a szerzőt (bergamoi Foresti Jakab Fülöpöt) ábrázolja, a mint munkáját a trónon ülő Beatrix magyar királynénak átnyujtja. Az 5b levélen levő, lapnagyságú fametszet a boldogságos Szűz életéből vett jeleneteket ábrázol, a 6a levélen a szöveg gyönyörű keretbe van foglalva; mindkettő a legszebb renaissancestylusban készült. 2a–3b lev. a Beatrix királynéhoz intézett pro-

* * Ifj. Vitéz János.

logus. Ezután következik a névsor és egy «Tabula Rerum quarundam particularium a claris mulieribus inventarum».

A hirneves hölgyek nagyszámu arczképei gondos kivitelben és igen nemes izlésben készültek; néhány kép ismétlődik. Legérdekesebbek az *utolsók*, a 15. század második felében élt hölgyek képei, pl. Sforza Blanca Máriáé, Ferrarai Leonora-, Riario Katalin-, Mirandula Blanca-, Bentivoglio Genoveva-, Fedele Cassandra- és különösen a hires Damigella Trivulzia arczképe, «ex vero hic impressa», mint életirata mondja.* Nem kevésbbé érdekesek az életrajzok; szerzőnk sok érdekeset mond női kortársairól, leginkább Damigella Trivulziáról, ki akkor 14 éves volt, s Forestit, a család barátját, nagy mértékben elbájolta. Az ajánlólevél érdekes részletét, mely Beatrixnak a magyar nyelvben jártasságát is emliti, Rómer Fl. közli e munka terjedelmes ismertetésében (*Könyvszemle*, 1876. 84 s kv. l.), a hol kimeritően leirja és osztályozza a különböző képeket. Hain, 2813. sz.

33.

MARULLUS (Michael).

Hymni et Epigrammata Marvlli || (*Végén:*) Impref-sit Florentiæ Societas Colubris VI. Kal. Decembris MCCCCLXXXXVII.

4to. 96 szlan lev. 2a lev.: «Michaelis Tarchaniotæ Marvlli Constantinopolitani Epigrammaton ad Lavrentivm Medicen Francisci filivm Liber primvs. c4a lev. a colophon. 95b lev. üres, azután két levélen a sajtóhibák. Hain, 10880. sz. Az Epigrammata után következik a «Hymni naturales« négy könyve az Antonello Sanseverino salernói herczeghez intézett tetrastichonnal. Az epigrammata 4-ik könyvében van 4 distichon: «De Mathia Corvino, Rege Hungariæ».

Legibus imperioque aucto bellique domique
Vix reliquus laudi jam locus ullus erat etc.

Marullus-t illetőleg lásd Bayle, *Dictionnaire*-t.
Dédősöm gr. Apponyi Antal könyvtárából.

* Valószinűnek tartom, hogy Damigella Trivulzia arczképe Ambrogio de Predis egy rajza után készült. Lásd az Ambrogiora vonatkozó jegyzetet Lermolieff-nél, *Die Galerien Borghese und Doria*, 1890. 238. l.

34.

Ficinus (Marsilius).

Marsilii Ficini Florentini de triplici uita libri tres. || (*Végén:*) Impreſsa Venetiis M·CCCCXCVIII.

4[to.] 100 szlan lev., az utolsó lev. üres. A 16. sz. alatt leirt 1489-iki kiadás lenyomata. L. Hain, 7066. sz.

35.

[Lasko (Oswaldus de)].

Sermões domĩcales perutiles a quodã fratre hungaro ordĩs minorũ de observãtia cõportati Biga salutis intitulati feliciter incipiunt || (*Végén 436[a] lev.:*) Sermones dñicales putiles Biga Salutis intitulati. a q̃dã fratre hungaro In conuentu Pesthieñ. fratruꝫ minorum de obseruantia cõportati. Impensis quoq̨. ꝛ sũptibꝰ puidi viri Johañis ryman ꝑ industriũ Henricum Gran in imperiali oppido Hagenarv inibi incolã diligentiſsime imp̄ssi ac emẽdati Finiũt feliciter. Anno ab incarnatõe dñi M.ccccc.xcviij. ip̃a die Uincentij martyris.

4[to.] 436 szlan lev. Gót betükkel két hasábosan nyomtatva. Egy hasábon 44 sor. 1[a] czím, 2[a] prologus, 3[a]—6[b] tabula, ezután következik a 124 prédikáczió, melyek tudvalevőleg egymásután sok kiadást értek. L. Hain, 9052. sz. és Toldy, *Nemzeti Irod. Tört.* II. 42. Rabelais a *Pantagruel,* II. könyv, 7. fejezetének «Catalogue de la bibliothéque de l'Abbaye de St. Victor»-jában a «Biga Salutis»-t mint első munkát említi. Ebből is látható, hogy e prédikácziók mennyire el voltak terjedve azon időben.

A könyvben lapozgatva véletlenül a következő helyre akadtam, mely, tekintve e prédikácziók olvasóinak mind szűkebbre szoruló körét, kellő figyelemben alig részesülhet: «Sed ut aliquos Hungarorum sive Hunnorum de principibus commemoremus. Ubi Hunus, ubi Magor qui duo in linguam hanc primi venerant latrocinia exercentes. Nonne perierunt? Ubi Thorda, ubi filius ejus Bendeguz, ubi hujus filius Athila metus orbis, flagellum Dei magni, nonne cruore suo suffocatus est? Ubi frater ejus Buda et Kevi?»...

E hely a vizkereszt után 4-ik vasárnapra szóló sz. beszédben fordul elő.

A könyvet még 1858-ban 14. éves koromban találtam Londonban, Westell antiquariusnak a Tottenham Court-on levő sötét üzlethelyiségében és 2 shillingért vettem meg.

36.

Polybius.

Nicolai Perotti in Polybii Historiarum libros prooemium: Ad Nicolaum Quintum Pontificem Maximum. Polybii Historiarum libri Quinq3: Nicolaus Perottus Pont. Sypontinus e græco traduxit. Janii Pannonii ad diuā Færoniā Naiadū Italicaꝝ principē Carmen. || (*Végén 101ᵇ lev.:*) Bernardinus Venetus Anno a natali Christiano Mccccl xxxxviij. Venetiis Impreſsit.

fo. 102 szlan lev., kerek betük. A Prohemium az 1ᵇ levélen kezdődik. A kiadást Hain 13248. sz. a. pontosan leirja. Az 101ᵇ lev. (a Colophon, Privilegium és registrum után) van: «Naiadum Italicarum Principi Diuæ Færoniæ deuotus hospes Janus Pannonius cecinit in reditu ex Vrbe. Non. Juniis. M.cccc.LVIII.» 102ᵇ levél üres.

Ugy hiszem Janus Pannonius összes költeményei közül ez az egyetlen, mely még a XV. században nyomtatásban közzététetett. Az «Elegiák» első könyvének ez első elegiáját képezi. Ábel *(Adalékok)* e költemény olasz fordítását közli narni-i Marchese Giovanni Erolitól. Gróf Teleki (Janus Pannonius utrechti kiadásában) e kiadást nem említi.

Az 5. lapon az utolsó sor alatt ez egykorú följegyzés áll: «hic liber est ɔuenti dnici de b'gomo or̃ p̄dicatoꝝ». Később e példány Péter oldenburgi herczeg birtokába került, kinek orosz könyvtári bélyegét viseli. Egy párisi árverésen vettem.

37.

Legēde Sanctoꝝ regni hungarie in lōbardica historia nō contēte || (*Végén 32ᵃ lev.:*) Legenda quorundā Sanctoꝝ regni Hūgarie: que in hystoria lombardica nō cōtinēt felici numine expliciūt. Impreſse Venetijs Anno natiuitatis xp̄i post Millesimum quaterq3 centesimum nonagesimo octauo. Idibus Januarij.

4to. 32 szlan lev., gót betűkkel két hasábosan nyomtatva, egy-egy hasábon 44 sor. 1a lev. a czím, 2a lev.: »De Sancto Adalberto.« A 32b levélen a könyvárus monogrammja, egy körben az apostoli kereszt, alatta: »Impressum impēsis Joānis Paep librarij Budensis.«

L. Hain 9998. sz., a ki szerint Bonetus Locatellus nyomatta és Denis, *Merkwürdigkeiten,* 184. l.

38.

POLITIANUS (Angelus).

Opera Angeli Politiani: & alia quædam lectu digna: quorum nomina insequenti indice uidere licet. || *(Végén 211b lev.:)* Impreſsum Florentiæ: & accuratiſsime castigatum opa & impensa Leonardi de Arigis de Gesoriaco Die decimo augusti. M · ID.

fo. 212 szlan lev., az utolsó lev. üres. 1b levélen az ajánlás: »Aldus Manutius Romanus Marino Sannuto Leonardi filio patritio veneto« (az 1498-iki Aldus-féle kiadás után). 2. levélen a tartalomjegyzék. Ezután következik Politianusnak és az általa irott vagy hozzá intézett leveleknek 12 könyve, továbbá philologiai dolgozatok, beszédek, és számos latin és görög költemény. A kilenczedik könyv első levele Corvin Mátyáshoz van intézve: »Dei gratia invictissimo Pannoniæ Regi«.

39.

APULEIUS.

[Asinus aureus]. || *(Végén 280b lev.:)* Impreſsum hoc opus Bononiæ a Benedicto Hectoris ĩpreſsore solertiſsimo adhibita suma diligentia ut in manibus hominũ ueniret q̃ emendatiſsimum. Anno Salutis millesimo quingentesimo Cal. Augusti . . . . . .

fo. 20 szlan, 282 szott lev. 1a lev.: »Tabula Apuleii. Habes Lector humanissimæ *(sic)* L. Apulei de Asino aureo tabulam uocabulorum & historiarum. etc.« 1b—16b lev. az index. 17a lev.: »Comentarii a Philippo Beroaldo conditi in Asinum aureum Lucii Apuleii. Mox in reliqua Opuscula eiusdem Annotationes imprimentur.« 18a lev. az ajánlás: »Ad Maximum Antistitem D. Petrum (Varday) Archiepiscopum Colocensem Philippi Beroaldi Bononiensis Epistola« közli Kemény, *Tört. és Irod. Kalászatok* 58. l. A mű végén van Calcagninus C. epigrammja és Beroaldusnak »ad Asi-

num Aureum» czimű endecasyllabonja. Ezután következik a registrum és a nyomdász jelvénye.

40.

JUSTINIANUS (Sebastianus).

Oratio Magnifici: ac Clarifsimi Domini Sebastiani Justiniani oratoris Veneti: habita coram serenifsimo domino Vuladislao Rege Pañonie: Boemie &c̃. Die quinto Aprilis. M · ccccc. || *(s. l.)*

4to. 4 szlan lev. 39 sorral laponkint, gót betűk számos abbreviatióval. Az egyetlen nagy initiáléból (megfordított A van V helyett használva), azt lehet következtetni, hogy a könyv Bernardinus Venetus de Vitalibus nyomdájából került. A szöveg az 1a levélen kezdődik és a 4b levélig terjed. L. Hain 9645. sz.

41.

AENEAS SILVIUS.

Enee siluii episcopi senensis de situ et origine Pruthenorum. Et quo pacto hec in religionis theutonice potestatem devenerit. ac de controuersia succefsu tẽporis inter religiosos et cõmunitates orta et eiusdem ꝑgrefsu. incipit feliciter. || *(Végén 24b lev.:)* In hijs p̃habitis libellis cõtinenť diuersi tractat⁹ egregii poete. ac viri prudẽtifsimi enee siluii posterius pape pii. Primus tractatus est de situ et origine pruthenoꝝ Et quo pacto hec regio in religiõis theutonice potestatẽ deuenerit. ac de cõtroũsia succefsu temporis inť religiosos et coñuĩtates orta et eiusdẽ ꝑgrefsu Scd̃us tractatus eiusdẽ est de liuonia ei⁹ ortu situ. et quomõ cõiũgiť alijs terre plagis: Tercius eiusdẽ de bello Thurchoꝝ et hungaroꝝ In q̇ rex polonie Se Cardinalis stĩ ãgeli ceciderũt. Quart⁹ tc̃tatus eiusdẽ. de origine offitio & ꝑgrefsu Heraldoꝝ de ꝑuilegijs eis cõcefsis ab imperatoribus et alijs principibus. *(S. l. & a.)*

4to. 24 szlan lev. Sign. és cust. nélkül, 27 sorral laponkint, gót betűk igen sok abbreviatioval. A czim öt első sora vö-

rössel van nyomtatva. Közvetlenül utána kezdődik a szöveg. Az initialék hiányzanak, a papiros igen erős. L. Hain 212. sz. a., aki hiányosan irja le. Brunet szerint e kiadást 1470 körül Kölnben, Ther Hoernen Arnold nyomatta. A «Tractatus de bello Thurcorum et Hungarorum» nem más mint Aeneasnak levele Visconti Fülöp Mária milanói herczeghez Bécs-Ujhelyről 1444 decz. 13-ról keltezve, amely a pápa levélgyűjteményének legtöbb kiadásában le van nyomtatva. Ugy hiszem a legrégibb nyomdai termék, melyben egy darab magyar történelem található. (?)

A Syston Park-könyvtárból.

42.

AENEAS SILVIUS.

[Epistolæ] s. l. & a.

fo. 215. lev. lapszám és sign. nélkül, egy lapon 37 sor. Szép, kerek betűk számos abbreviatioval. Említésre méltó a R betűnek sajátságos formája.* E mű Brunet szerint a strassburgi Mentelin nyomdájának terméke, és 1472 körül nyomatott. Hain, 160 sz. a. pontosan leírja ugyan e nyomtatványt, de helytelenül egészíti ki a czímet «Epistolæ in cardinalatu editæ» szavakkal, mert az e gyűjteményben foglalt *levelek* mind 1456 előtt írattak, a mely évben Aeneas a bibornoki méltóságot elnyerte. Csak az utolsó előtti darab képez e tekintetben kivételt, azon beszéd t. i., melylyel Aeneas Sylvius mint II. Pius pápa a mantuai congressust, 1459 szeptember 29-én megnyitotta: «Cum bellum hodie adversus impiam Turcorum gentem» etc. E beszéd, valamint a levelek legnagyobb része itt jelent meg először nyomtatásban. A levelek elrendezése meglehetősen önkényes, a legtöbb nincs is keltezve, az utolsók 1453-ból valók. Az itt közölt levelek közül több a XV. században, mint önálló értekezés jelent meg. Mint Voigt (*Enea Silvio de Piccolomini.* II, 284.) megjegyzi, lehetetlen Eneas leveleit pontosan külön választani értekezéseitől, s azt munkáinak leírói, vagy nyomtatói nem is tették. Azért a hires «Euryalus és Lucretia» czimű szerelmi regényt itt mint a Schlick Gáspárhoz intézett levél egy részét találjuk, a «De Curialium miseria», «De fortuna» czimű értekezéseket az Aich Jánoshoz és Rabenstein Prokophoz intézett levelek alakjában, a «Dialogus contra Boemos et Taboritas»-t a Carvajal bibornokhoz intézett levélben, stb. Jóllehet a levelek különösen a magyar történethez gazdag anyagot nyujtanak, mindekkorráig sincsenek azok méltó módon kiadva. Aeneas leveleinek chronologiai jegyzékét közli Voigt az «*Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*»-ben XVI. 321. s kv. l.

* A «bizar R»-rel nyomtatott munkák provenientiájának vitatásába e helyen nem akarok bocsátkozni.

A levelek régibb kiadásaira vonatkozó jegyzete azonban nagyon hézagos.

Brunet szerint e kiadás 166 levelet foglal magában, s minthogy példányomban egy régebbi kéz írásával (jóval Brunet előtt) a levelek tényleg 166-ig vannak jelölve, az ujra olvasás nyilván szükségtelennek látszott. Csak azt jegyzem meg, hogy a számozás nemcsak a levelekre, hanem pl. az említett beszédre és az utolsó helyen közölt «Descriptio urbis Viennensis»-re is kiterjeszkedik.

1ª lev. üres. 1ᵇ a kiadónak, Weil Miklós esslingeni városi jegyzőnek és Eneas Silvius barátjának előszava: «Omnibus et singulis humanitatis studio deditis sequentesque epistolas inspecturis Nicolaus de Vuile sacri lateranensis palacii aulæque imperialis consistorii Comes salutem plurimam dicit.» Néhány sorban a pápának rövid életrajzát adja, melyet következő szavakkal fejez be: «Itaque hic homo pauper brevi tempore in ditissimum et scriba modicæ reputationis in omnium dignissimum virum et in caput universalis ecclesiæ propere crevit. Hujus ego epistolas quas ipse...... hinc inde ad Principes ac suos amicos et fautores obsignavit in unum collegi et impressum iri fideliter ordinavi.»

Jellemző az akkori idő felfogására, hogy épenséggel nem a leveleknek történeti becse indította Aeneas Silvius kortársát és barátját a kiadásra, hanem csak azon óhaj, hogy az olvasónak mintaszerű latin levélformulára nyujtassék: «Quare illas duxi amplectendas et hominibus huius artis studiosis communicandas fore: ut ipsi his insudantes ex earum frequenti lectione habitum in se ipsis huiusmodi latinitatis et ornatus adipisci queant et vestigia Enee imitari.»

Példányom a Sunderland-könyvtárból való.

43.

AENEAS SILVIUS.

Aenee Siluii Picolominei qui & Pius secũdus fuit Epistole in Cardinalatu edite Lege foeliciter. || *(Végén 87ᵇ lev.:)* Finiũt epistole Enee Siluii piccolominei qui & Pius secundus fuit in Cardinalatu edite. *(s. l. & a.)*

4ᵗᵒ· 88 szlan lev. (31 sorral), melynek elseje és utolsója üres. Az aii, bii, cii signatura mindig a 3-dik (s nem a 2-dik) levélen van, a mit más nyomtatványnál nem észleltem. Szép, kerek betűk. A «P» és «R» betű felső vonala sajátságosan van meghajlítva. L. Haint 163, sz. a., a ki a kiadást nem látta és csak 85 levelet említ. Az első öt levél az 1456. év utolsó napjairól van keltezve,

a többiek 1457. év végéig terjednek, az utolsó kivételével, mely, ámbár 1457 márcz. 9-vel van jelölve, mindazonáltal 1458-ból való, mert már Corvin Mátyásnak ez év januárjában történt megválasztatását is említi.

44.

AENEAS SILVIUS.

Enee Siluij. Seneñ. Cardinalis Sctẽ Sabine. Historia bohemica. Notabilis & Iocũda. A principio gẽtis. vsq; ad Georgiũ poggiebratiũ. Ladislai Regis succeſsorẽ. porrecta. Ad Illustriſsimũ dñm Alfonsum Regem Aragonũ cõscripta. || *(S. l. & a.)*

4to. 60 szlan lev. A czim nagy barátbetűkkel, a szöveg gót betűkkel két hasábosan van nyomtatva. Egy hasábon 38 sor. A præfatio után a 3a—58b levélig terjed a szöveg. 58b lev.: «Præsentis operis compilator est dominus Eneas Siluius : poeta laureatus .... Compilauerat autem circa annum domini Millesimum quadringentesimum quinquagesimum septimum, quo adhuc supererat et regnabat Georgius poggiebracius .... Aduersus quem crucem prædicari propter hussitarum insaniam . qua infectus fuerat Pii successor Paulus papa secundus paterna sollicitudine decreuerat». Ezután rövid megjegyzés következik a szövegben előforduló hibákat illetőleg ezen eredeti toldalékkal: «Nec facile quis nisi bene expertus domini Enee siluii opuscula corrigat: quum non communis stili sunt.» Utána a registrum. A 60. lev. üres.

Ez valószinüleg az első kiadás. L. Hain, 254. sz. a., a ki az üres levelet nem említi.

45.

AENEAS SILVIUS.

Oratio Enee Siluij epĩ Senensis: coram Calixto papa tertio de obediẽtia Friderici tertij impatoris. M.CCCC.LV *(s. l. & a.)*

4to. 4 szlan lev. 33 sorral laponkint, gót betűkkel nyomtatta Plank István Rómában. L. Hain, 208. sz.

46.

AENEAS SILVIUS.

Aeneas Siluius in Europam. *(S. l. & a.)*

4to. 85 szlan lev. Egy lapon 33 sor, gót betűkkel. 1b levélen: «Michael Cristan de Constañ presbyter capellanus in Bernrain» ajánlása gróf Sonnenberg Ottó constanzi püspökhöz, melyből kitünik, hogy e munkát «Albertus Kunnen de Duderstadt librorum impressor Memmingensis» nyomatta. 2a lev. az ajánlólevél a munkának tulajdonképeni czímével: «Reuerendissimi patris dñi Enee de picolhominibus cardinal'. S. sabine de hiis *(sic)* que sub cesare Friderico tertio p Germaniam gesta sunt, cum locoꝝ descriptione ad dñm Anthonium cardinalem Hilerdeneñ» ddto Romæ Kal. Aprilis 1458. 2b—8b levélen Magyarország- és Erdély rövid leirása olvasható és a Zsigmond idejétől Mátyás király trónraléptéig történt legfontosabb események sommás előadása. A Thraciára vonatkozó későbbi fejezetben a várnai csatának több lapra terjedő kimerítő leirását találjuk. «Die Europa ist nur eine vorläufige Zusammenstellung, ein ungleiches Fragment. Auf geographischer Grundlage soll eine Übersicht der Geschichte der einzelnen Länder gegeben werden, soweit sie Enea erlebte.» L. Voigt, *Enea Silvio Picolomini. II. 333.*

47.

ANDRELINUS (Faustus).

De fuga Balbi ex vrbe parisia. *(s. l. & a.)*

4to. 6 szlan lev. signaturákkal, gót betűkkel. A czímlapon van Baligault Felix nyomdásznak szép jelvénye. A szöveg az 1b levélen a szerző ajánlásával kezdődik: «Publius Faustus Andrelinus Foroliviensis an Robertum Gaguinum divi Maturini parisiensis ministrum majorem», Azután a Robertus Gaguinushoz intézett «Carmen», továbbá a «De fuga Balbi» költemény heroicus versmértékben végül Gaguinnak dícsérő levele Andrelinushoz ddto 16. szept. 1494. A gyalázó költeményt, valamint az okot illetőleg, mely miatt iratott, l. Ábelnek Balbus kitünő életrajzához irt jegyzeteit, (*Magyarországi humanisták*, 47. l.) Korán elhúnyt barátomnak nagy örömet okozott, mikor ez előtte ismeretlen kiadást nálam megtalálta. L. erre vonatkozólag *Egyet. Philologiai Közlöny*, 1880. 623. l.

48.

CALLIMACHUS.

[Attila Callimachi poetæ & oratoris regis poloniæ clarifsimi.] *(S. l. & a.)*

4to. 16 szlan lev. (a és b.) Egy lapon 30 sor szép kerek betűk, számos abbreviatióval, a vessző helyett kettőspont van keresztecske

alakjában. 1ª lev. üres. 1ᵇ lev: «Cimbriaci poetæ protrepticon in Attila Callimachi». (24 sor.) 2ª—5ª lev. az ajánlás: «Quintius Hæmylianus Cimbriacus in Attilæ Callimachi auscultationem ad Max. D. Phederici Cæs. F. Ro. reg. augustiss». 5ᵇ lev.: «Cimbriaci Poetæ propenticon in Attilam Callimachi Encomiasticos» (12 distichon). 6ª lev.: «Attila Callimachi poetæ et oratoris regis poloniæ clarissimi.» 15ᵇ lev. az Attila végén: «Eiusdē ad Lazarinū ariminēsē Venetæ militiæ Ductorem Clariss.» (5 distichon.) Végül 16ª lev.: «Cimbriacus Poeta ad Callimachum.» (21 sor.)

Attilának első kiadása. Panzer és Hain nem ismerte, Brunet azonban idézi, hivatkozva Apostolo Zeno kimerítő leirására. (*Dissertazione Vossiane*, II, 335.) A magyar bibliographusok nem említik e kiadást, s a hagenaui 1531-iki kiadást tartják az elsőnek. Zeno azt hiszi, s utána Brunet is, hogy e kiadást Gerardus de Lisa 1489 körül Trevisoban nyomatta. Mi bizonyitaná hogy itt nyomatott, nem tudom megitélni; * de azt hiszem, hogy a nyomtatás ideje bátran nehány évvel előbbre tehető. Cimbriacus ugyanis Miksához intézett ajánló levelében Hermolaus Barbarusról tesz emlitést és azt mondja: «Cuius tu, Princeps illustrissime, gravitatem copiam eloquentiam «nuperrime» demiratus es quum pro Venetis orator tibi gratulatum venisset». Pedig Barbarus a Frigyeshez és Miksához intézett beszédét 1486-ban tartotta ** Brüggeben, és Cimbriacus három év letelte után bajosan használhatta a «nuperrime» szót. Továbbá a legelül nyomtatott protrepticon-ban következő passus fordul elő:

Et crispi æmulus et titi sabellus
Nunc orsus venetum duces referre....

Sabellico decadesei 1487 májusban jelentek meg Velenczében. E körülmény is inkább azt bizonyitja, hogy e kiadás 1487-ben hagyta el a sajtót.

* Utólag találom Federici-nek *Memorie Trevigiane sulla Tipografia del secolo XVI,* (Venezia 1805) czímü munkájában azon, nézetem szerint, helyes véleményét, hogy e kiadás Pordenoneban nyomatott: «assai di peso facendo il leggere dedicata questa opera dal Cimbriaco per la stampa al Capitano di questa Città, ed al Mantica, uno de primi personaggi di questa». Gerardus de Lisa Trevisot, hol 1471-ben telepedett meg, 1476-ban hagyta el és 1489-ben tért ismét vissza. Tudjuk, hogy e közben egymásután Vicenzában, Velenczében, Cividaleban és Udineban (1485) működött mi sem látszik tehát akadályozni azon föltevést, hogy a könyvet 1487-ben Pordenoneban készítette el.

** E beszéd ugyanazon évben három kiadásban jelent meg és megvan Politianus munkáinak 1498 és 1499-iki összkiadásaiban is.

Az ajánlólevélnek következő, kissé nehezen érthető helyét: «Cæterum ego illius opusculum cum impressoribus dandum esset, de archetypo auscultavi non qui necessum erat, sed ut Georgio Hellechri portunaoniæ urbis præfecto viro priscæ tum gravitatis tum magnificentiæ, et Primovallis Manticæ jurisconsulto tui nominis et gloriæ studiosissimis obsequerer etc.» Zeno igy értelmezi: «che questa prima edizione fu promossa da lui sopra l'originale di Callimaco suo amico e ciò ad istanza come egli dice di Giorgio Ellecro etc.» A Lazarino da Riminihez intézett dekasticon-ból kitünni látszik, hogy e vitéz hadvezér a nyomatás költségeit fedezte. Az erre vonatkozó hely igy szól:

Quantum Callimacho debet rex Attila per quem
  Est potis a tota posteritate legi,
Tantum Malatestæ non ultimo fama Ruberti
  Clare nepos debet Lazariane tibi,
Qui ne blatta esset dedisti impressoribus illum
  Unde etiam possit cognitus esse magis.
Sic geticum vates illustrat Apolline Martem
  Sic clarii miles explicat ore dei.
Ergo pro meritis daphnei præmia rami
  Debet utrisque viris magnus uterque Deus.

A Cimbriacus melléknéven ismert Emiliano János István vicenzai költőről lásd Tiraboschi-t VI. 938 és Denis-t: *Merkwürdigkeiten der Garellischen Bibliothek.* Az e kiadásban foglalt költeményei, valamint Miksához intézett ajánlása sok tekintetben figyelemre méltók és tanulságosak. Az utóbbiban többi közt azt állítja, hogy a XV. századnak is voltak oly híres férfiai, mint az ókornak; a velenczei köztársaság bátran összehasonlíthatja magát Athennel és Rómával; a régieknek sem volt nagyobb hadvezérök, mint Miksa, hiresebb festőjök és szobrászuk mint Squarcione, a Belliniek, Antonio Crispi, Pietro Lombardi, nagyobb tudósuk mint Hermolaus Barbarus. Liruti *Notizie de Leterati del Friuli* czímű nagy tudományú munkájának I, 382. lapján adja Emilianus Cimbriacus életrajzát, és a föntebb említett, Miksához intézett költeményt a tulajdonában levő kéziratból közli. E kiadást nem ismerte.

Lazarianust, Malatesta Róbert unokaöcscsét, seholsem találtam megemlítve.

49.

MARTIUS (Galeottus).

[De Homine Libri II.] || *1a lev.:* Galeotti. Martii. Narniensis. ad.| R. D. Archiepiscopvm. Strigonien-|sem . in . Librvm . de . Homine . Epistola. *2a lev.:* Galeotti .

Martii. Narniensis | Lib. de Homine inchoat Primvs. *67b lev.:* Galeotti. Martii Narniensis. Se || cvndus. et. vltimvs de Homiẽ Liber Explicit | *(s. l. & a.)*

f°. 67 lev.; egy lapon 32 sor, sign. és custosok nélkül, latin betűk számos rövidítéssel. A görög idézetek helyei üresek, s ezért Brunet e kiadást régebbinek tartja a következőnél. Hain nem ismeri e kiadást. Az ajánlást kiadta Ábel, *Adalékok*, 173. l. Galeottus kitünő életrajzában ugyan e munka 259. lapján, Ábel meggyőzően bizonyítja, hogy e kiadásnak még 1471-ben kellett megjelenni. A 260. lapon levő jegyzetben említett harmadik kiadás létezésében, mely Rubeis Jakabnál, 1476-ban jelent volna meg, nagyon kételkedem. Valószínüleg össze van tévesztve a Refutatio objectarum-mal (Lásd 6. sz. a.)

A Sunderland-könyvtárból.

50.

Martius (Galeottus).

[II. kiadás.]

1a lev.: Galeotti. Martii. Narniensis. ad R. D. Archiepiscopvm Strigoniensem. in Librvm. de. Homine. Epistola. *2a lev.:* Galeotti. Marcii. *(sic)* Narniensis. de Homine. Liber. inchoat. primvs *75a lev.:* Galeotti Martii Narniensis Secundus & ultim⁹ de homine Liber explicat. *Az utolsó lap üres* || *(S. l. & a.)*

f°. 75 lev. Egy lapon 32 sor, sign. és cust. nélkül, nagy latin betűk, a görög idézetek ki vannak nyomtatva. Lásd Fossi *Cat. Codd. Bibl. Magliabechianæ* II. 160, és Hain, N° 7433. Brunet szerint valószinűleg 1475-ben nyomatott. Birtokomban volt egy példány, melybe az első tulajdonos ezeket jegyezte be: «Emi hunc librum anno 1474».

51.

Methodius (Sanctus).

Titulus in libellum sancti Methodij martyris & episcopi Partinẽsis ecclesie prouincie grecorum cõtinens in se reuelatõnes diuinas a sanctis angelis factas de p̃ncipio mũdi & eradicatõne variorũ regnorum atq; vltimi regis romanorũ gestis & futuro triũpho in Turcos atq; deliberatõne xp̃ianoꝝ ac oppreſsione Sarracenorũ .... || *(s. l. & a.)*

4to. 38 szlan lev. gót betűk. E kiadás bővebb leirását lásd Hainnál 11119. sz. a. A könyvecske két részből áll; Sz. Methodius revelatioi a 16b levélig terjednek, 17b oldalon: «Incipit Tractatus sup Methodium qui in se continebit quinq capitula....» és végén (38a lev.:) «Tractatus continens in se quinq capitula de fine quinti flagelli ecctie sup textum diuinarũ reuelationum beati Methodij martyris cum prefatione ac concordantiis autenticis notabilibusq diuersis textui conformiter applicatis. Hic cõpletur laboriosa cura et ingenio Wolffgangi Aytinger clerici ac incole Augusteñ vindelicoꝝ Artium magistri nec non Juris vtriusq promotũ. Qui motu cõpafsionis orthodoxe fideliũ modo mancipatoꝝ in altera secundaq Babylonia videlicet Turcia...... ac pro speciali consolamine deliberationis eorũdem p· magnũ triũphũ regis Romanoꝝ et catholicos in pximo conflictu habenda cum Ismahelitis sicut libellus presentis opusculi ṽe delucidat p quo feliciter orate.» Ezen értekezés több tekintetben hasonlít az 1481-ki *Tractatus de Turcis*-hoz, melynek némely helye szó szerint van itt lenyomatva. Érdekes, hogy a Mátyás királyra vonatkozó jóslat (l. *Könyvszemle* 1877, 77. l.) itt Ulászlóra van átvive 37b lev.: (No 10), «Tertio videtur quod præsens calamitas Turcorum atque recuperatio orientalis ecclesiæ fiet per quendam Regem Ungarorum. Nam de tali scribitur in hæc verba in quibusdam authenticis scriptis. Lapis quidam triangularis ad modum silicis reprobatus fiet in caput angeli . licet suæ exterioris vitæ acerbitate ad tantum opus fidei irreputatus existat. Hinc pincerna aquilaque illa una cum rege Hunnorum plurimum proerit saluti Christianorum. Dicitur autem quod Ladislaus Rex filius regis Casimiri Poloniæ bene appellatur lapis triangularis, quia natus rex Poloniæ a patre cui etiam successit ut senior filius, post obitum suum M.CCCC.XCI in regendo de hæreditario jure accipiens tantum titulum illius regis et præfecit fratrem suum Albertum. Secundo dicitur Rex Bohemorum quare pincerna dicitur cujus regalia regni ab antea suscepit post Jerorium (*sic*) hæreticum regis obitum. Tertio dicitur una cum rege Ungariæ, quia ipse rex Ungarorum dicitur et successit in majori electione a magnatibus Mathiam quare triplex rex nuncupatur, ideo bene dicitur triangularis. Irreputatus dicitur quia pauca profecit hucusque contra rebellionem suorum subditorum tam contra Boemos quam etiam contra Ungaros quorum dominus est.» Methodiusnak egy más helye a közlő Aytingerben ujabb kételyt támaszt, nem lehet-e itt a mostani császárra, vagy fiára gondolni, «cujus nomen incipit a P litera et ex matre sit de stirpe regum Franciæ. Tertio omnia laudabilia dicuntur de moderno rege Ungarorum Ladislao, tamen hæc sunt in judicio Dei sepultæ.» A kis nyomtatvány 1494—95. körül valószinűleg Augsburgban jelent meg.

52.

MICHAEL de Hungaria.

[Sermones.]

1 lev. üres. 2ª lev : Sermones tredecim vniuersales magistri Michælis de vngaria incipiunt feliciter. ( ) Equitur humiliat dominus fili⁹ voca seruit. Stans moritur diligit venit ambula surge recede *(sic)* * *Bl. 99ᵇ :* Expliciunt tredecim sermones notabiles. Sequitur tabula super eosdem. *100ª (n⁴ sig.) — 109ª lev. a registrum, alatta:* Explicit tabula tredecim Sermonum *109ª lev. üres. 127ᵇ lev. végén:* quã nobis ɔcedat qui sine fine viuit et regnat Amen. *128 lev. üres. (s. l. & a.)*

4ᵗᵒ. 128 lev.; egy lapon 30 sor, gót betűk. Hain 9045. sz. a kisebb eltérésekkel irja le e kiadást. Igy 109 ª lev. (Hainnál 103ª) a registrum végén «Explicit Tabula tredecim sermonum» után még ez áll: »Sequunt sermones deuoti passione domini», a mely függelék példányomban hiányzik. Hain a levelek számának meghatározásánál nem vette észre, hogy az előtte fekvő példányban az első levél hiányzik, és így az a²-vel jelölt levelet veszi elsőnek. Példányomban is hiányzik az első levél. Régebbi tulajdonosa azonban határozottan megjegyzi: «Ce Livre est complet. Le premier feuillet qui aurait du être signé A¹ était blanc au recto et au verso. L'ignorant relieur en a arraché ce feuillet qui était taché.» A levélszám meghatározásánál tehát én sem vettem figyelembe e levél hiányát. A 13 sz. beszéd még egy 14-ikkel van megtoldva. Az utolsó 18 levélen (az index után) még további három prédikáczió van Krisztus szenvedéséről, az ember állapotáról a bűnbeesés, előtt és után és a felebaráti szeretetről. E beszédek kétségkívül Angolországban mondattak el; mindjárt az első prédikáczió igy kezdődik: «Sicut noverunt homines scolæ, quæ fuerunt Oxoniæ vel Cantabrigiæ, quando magister in theologia debet incipere ponitur primo in cathedra et tunc ponitur pilium super caput ejus etc.», továbbá: «Quæ utilitas in sanguine meo... respondeo ponens tres conclusiones... Prima est hæc. Cristys bloode clensyth

* E tizenhárom szó jelentését a kiadó mindjárt a következő sorokban megmagyarázza: «Intentio magistri Michaelis de Ungaria, auctoris huius operis in his duobis versibus est ista... has tredecim dictiones premisit tamque themata vel fundamenta operis subsequentis ut prima scilicet dictio primi sermonis thema sit secunda secundi et sic de aliis.»

and kepyzth mannys sowle fro dedely synne. secunda : Cristys blood knyttyzth man and god that weere a twynne. Tertia : cristys blood ledyzth mañ to blyss that god ys yn.» E «Concluziók» a sz. beszéd folyamán ismétlődnek. — Még a következő helyet idézem: «... sed forte potestis dicere : penitentias in quadragesima fecimus quod sumus feynt et feble. Incipiemus esse strong et myzthti,.... he styed in cœli gaudium etc.» A hitszónok említ továbbá egy esetet, melyben a menedékjog Londonban méltán figyelembe nem vétetett, hivatkozik egy Nottighamban tartott prédikáczióra, egy szóval minden arra mutat, hogy e három utolsó sz. beszéd angol közönség előtt tartatott.

Hain e kiadást Westfáliai János löweni nyomdásznak tulajdonítja.

53.

NIAVIS (Paulus.)

Epistole breues Magistri Pauli Niauis *(s. l. & a.)*

4to. 22 szlan lev. gót betűk. Lásd Hain, 11726. sz. a. 1b lev.: «Paulus Niauis artium Magister venerando viro andree hubener commendatori in plawẽ . archidiaconoque Tobnesni domino suo colendissimo. S.. P. D.» 2a lev.: «Epistola reprendens scribendi tarditatem.»

Niavis (Schneevogel) tanár volt Lipcsében s számos grammatikai munkát irt, melyeknek több lapra terjedő jegyzéke Hainnál található. Ezen iskolai levélgyűjtemény czéljáról Schneevogel ezeket mondja az ajánlásban: «Licet a Marco Cicerone aliisque permultis oratoribus multa genera epistolarum librique scripti sunt, ut necessarium non videatur novas in lucem inducere, tamen priscorum virorum literæ, fere omnes de vetustissimis sunt rebus», míg a most közölt levelek «omnes de rebus nostris fuerint ex quibus ceu e speculo contueri poterint quo pacto literæ dictantur». Reánk nézve azért érdekes e gyűjtemény, mert több levélben magyarországi ügyekre van vonatkozás. 2a lev.: «Rex Ungarie aduersus ducem Johannem de Sagan arma mouet. Responsio.» 2b lev.: «Epistola narrans exercitum de Ungaria venisse in Schlesiam. Responsio. — Epistola notificans regem vngarie Magnam Glogauiam obsedisse. Responsio. — De Glogauiæ deditione. Responsio.» — 7b és köv. lev. «De vngarorum ruina a turcis perpessa. Responsio.» — 20a lev.: «Notificat Albertum saxonis ducem aduersus Mathiam vngarie regem arma mouere. Responsio. — Epistola replicans. In precedentem replica. Rursus in illam replicatio. Responsio.» — Mátyás királynak 1488 jun.-nov.-ig terjedő sziléziai hadjáratát illetőleg lásd: *Hunyadyak kora*, V, 442 s. köv. l., Albrecht szász herczeggel 1487. aug.-sept.-ig folytatott hadviselésére nézve lásd *u. o.*: V, 419. s. kv. ll.

54.

PAVINIS (Johannes Franc. de).

Defensorium Canonizationis Sãcti Leopoldi || *(Végén:)* Finis relationis facte per reuerendũ patreȝ dñm Johannem franciscum de pauinis de padua sacre theologie et iuris vtriusqȝ doctorem ..... ad Summarium faciendum de pceſsibus huiusmodi Canonizatõnis specialiter deputatum. *(s. l. & a.)*

4to. 63 szlan lev. A czim nagy barátbetükkel, a szöveg góttal van nyomtatva. 1b levelen lapnagyságú fametszet Sz. Lipótot mutatja e felirással: «Sanctus Leopoldus dux austrie», és 4 czimerpajzsot, igen finom kivitelben. Hain 12536. sz. a. Petri János passaui nyomdász termékének mondja, amihez fűzhetem, hogy nyomtatási évül 1483 veendő, még pedig az év eleje, mert e hely: «Et tercius verisimilis fructus (vonatkozás a szentté avattatásra) etiam de proximo subsequuturus est postquam omnipotenti Deo miserante atque cooptante, pax perpetua diebus istis inter Gallicos atque Germanos perpetua firmata atque publicata magna cum populorum omnium gratia propter *(igy præter* helyett*)* omnium opinionem existit *(igy)* illicque pax inter Germanos et Hungaros eodem Deo commiserante et præfato pio Leopoldo intercedente in brevi similiter habeat firmari», csak a Frigyes és XI. Lajos közt Arrasban 1482. decz. havában kötött békére vonatkozhatik, a mely időben Mátyás Bécs külvárosait elfoglalta. Még egy helyet akarok idézni: «Mathias dei gratia Rex Hungariæ atque Bohemiæ dum Viennam venisset serenissimum Imperatorem Fridericum præfatum visendi gratia, intellectis meritis ac Sanctitate ejusdem pii Leopoldi cumque tantis miraculis corruscare, consimilem apud eundem sanctæ memoriæ ad Paulum II per suas litteras accumulavit instantiam ipsiusque beati Leopoldi canonizationem non minus gratam laturus, quam si unum ex Hungaria regibus inter divos referre contingeret, prout ex ipsius litteris patet datæ Anno dñi 1470 die vero marcii secunda, regnorum Hungariæ etc. VIIo, Bohemiæ vero, cujus quidem regis verbum quasi sacrificium existimandum est, IIo.» Végül felemlítem még azon megjegyzést, hogy, midőn a pápai követ (Carbo bibornok) «Posonium venisset, quandam cronicam antiquissimam inter alios libros in bibliotheca præpositi posoniensis repertam, per quam nonnulla merita ejusdem beati Leopoldi comprobari videbantur, in processu causa annotari mandavit». — A szöveg tele van sajtóhibákkal.

Az ismeretlen bécsi vándornyomdász által 1485-ben Bécsben nyomtatott Bulla Canonizationis Sancti Leopoldi Marchionis.-t illetőleg lásd Mayer-t, *Wiener Buchdruckergeschichte*, II. 389.

55.

Vetesius (Ladislaus).

Ladislai Uetesii Pannonii Cubicularii apostolici oratio ad summum Sanctiſsimumq; Pontificem Sixtum quartuʒ. pro prestanda obedientia nomine Iunctiſsimi *(sic)* principis diui Mathie sereniſsimi Hungarorum ac Bohemorum Regis Quarto nonas Februarii. Mccccl xxv. *(s. l.)*

4to. 8 szlan lev., az utolsó üres, gót betűk; egy lapon 33 sor. A beszéd mindjárt a czim után következik. 1a lev.: «()ntuenti mihi penitusq; contemplanti Pater Sanctissime atq; optime Sixte Ponti. maxi. Usq; adeo» etc. Vége a 7b lev. 20. sorában: «quanta olim Thimothei Musici Carmen Alexandrum Macedonum Regem concitauit ad arma .·. Finis» .·.

L. Hain, 16080. sz. a.; szerinte e kiadást Planck István nyomatta Rómában. Ő még egy más kiadást is említ, mely ugyanezen évben Rómában Schurener Jánosnál jelent meg. Szónokunkat Czvittinger, Bod és mások *Vitéz*-nek mondják, Toldy is *Magy. Irod. Tört.*, II, 56. l. így nevezi, kétségtelen azonban, hogy őt *Vetésy* Lászlónak hívták.* Mint a beszédből megtudjuk, a követség tagjai voltak Vetésy Albert, veszprémi püspök, egyik rokona Lászlónknak, kit a püspök hihetőleg mint titkárát vitte magával, továbbá Thuz János, — magnificus ac generosi animi princeps, — a ki akkor már valószinűleg a báni méltóságot birta. Megtudjuk továbbá, hogy Vetésy Albert, már II. Pius trónralépte után, tehát 1458 vagy 59-ben küldetett először mint királyi követ Rómába és már akkor ismerkedvén meg Francesco della Rovere bibornokkal, IV. Sixtus név alatt később pápával, útjáról visszatérve a legszemélyesebb tapasztalatok alapján beszélhetett a királynak IV. Sixtus pápa remek tulajdonságairól. Ezen hely így hangzik: «(Rex) enim edoctus erat...... ab optimo ac sapientissimo patre Gabriele Veronense (Rangoni) ..... et ipso isto Reverendissimo ac præstantissimo antistite Vesprimiensi Alberto de tua eminenti sapientia, excellenti doctrina, admirabili sanctitate etc.» Fejtörést okoz neki a királyt kimenteni amiatt, hogy csak négy évvel a pápa trónra lépte után küldi a követséget, «pro præstanda obedientia»: «Statuerat (Rex) ad te mittere Legatos quam primum debite causa prestandæ obedientiæ uti consentaneum erat. Sed proh dolor illis fere temporibus cum quibus hæc studiosissime parabantur, fato

* Janus Pannoniusnak Sambucus által rendezett kiadása (Bécs 1569) 131. lapján van Janus Pannoniusnak egy levele «ad Ladislaum Vetesium», »Ex Quinque Ecclesiis 13o septembris 1469.

nescio quo, domesticæ illæ insidiæ et intestina scelera improborum hominum perfidia emerserunt. Hisque externa illa bella longe pestifera adjuncta sunt, quæ optimum Hunnorum Regem, obsequiosum filium tuum, a laudabili et sancto proposito avocarunt, foelixque cœptum non omittere, ceterum in aliud tempus differe coegerunt.... Nunc vero tametsi illa temporum turbatio haud parce deseviret, debitum sedi apostolicæ tibique, Pater Sanctissime...... exhibere voluit officium. Nihil enim Rex ille sapientissimus convenientius esse duxit ad decus et ornamentum Imperii..... quam Sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientissimum se præstare..... Quare præstantissimos apud Pannonas viros, Albertum præsulem Vesprimensem et Magnificum Johannem Thus, legatos ad te misit, quos tuum ad conspectum adstantes benigne admodum intueris, qui de omnimoda ejus fide, obedientia atque observantia te Pontificem maximum cunctumque Cardineum Senatum liquido edocerent». Vetésy ezután beszédének második részére tér át, amelyben classicus stylusban a fenyegető török veszedelmet ecseteli, és a pápa segítségeért esedezik. Mátyás egész haderejét a törökök ellen akarta fordítani, s csak II. Pál pápa kivánságára, — «cui non obtemperare nefas esse ducebat» — vonult az eretnekség elfojtására Csehországba. «Sed interim pene inæstimabilia damna ab impia Turchorum gente domi accepit. Illi enim nacti occasionem ob Regis absentiam in Pannoniam sæpius invadentes, omnia crudelitatis et depopulationis genera exercuerunt. Superiore vero anno clarissimam Urbem Varadinum* cum finitima sibi regione quam crudeliter everterint, si referret nec tua Beatitudo Sacro cum Cardinalium coetu a lacrimis temperare audiendo, neque ego recensendo possem......» Segélyt kell adni, még pedig gyors segélyt, mert a veszély napról-napra növekszik és később Usum Cassan perzsa király szövetségére is alig lehetne számítani. Tartsa a pápa szem előtt elődjének II. Pius példáját, s a király mindig hű fia leend az egyháznak.

Még egy helyet akarok e beszédből kiemelni, melyet eddig, úgy látszik nem vettek tekintetbe. A szónok hangsulyozza, hogy mennyire tévednek, a kik azt állítják, hogy Olaszországot nem fenyegeti közvetlenül a török, és igy folytatja: «Non pauca e quidem veterum monumenta in medium afferre possem, quibus palam fieret cunctis, peregrinas nationes in Italiam sæpius arma intulisse, ingentesque invexisse calamitates. Verum de his cumulatius agam in eo bello *(sic)*, quem ad te de Serenissimo Rege meo

* Ezzel ama kétely, vajon Nagyváradra a török 1474 vagy 1475-ben támadott-e, az előbbi év javára el van oszlatva. Fraknói Mátyás királyról szóló munkájában még Palacky-val együtt az 1475. évet tartja valószinűbbnek.

scribere institui......» Teljesen ismeretlen előttem, hogy Vetésy ezen szándékát keresztül vitte-e.

E szép példányt szegény Mircse barátomtól 1876-ban vettem.

56.

Capitula concordie dudũ inter Gloriosiſsimũ Principẽ dñm Fridericũ Romãorũ imperatorẽ semp augustũ etiã p suis heredib⁹ expreſse noĩnato inclitiſsimo Romanoꝝ Rege necnõ clare memorie Mathiã Hugarie Regẽ ac regni Hũgarie Prelatos & pceres super succeſsiõe in eodem regno ɔclusa Hinc inde acceptata et bulle cõfirmatorie. fe. re. pii. p̃pe secũdi infra scripte inserta. || *(s. l. & a.)*

fo. 12 szlan lev., melynek utolsója üres. Egy lapon 41 sor, gót betűk. Valamennyi itt közölt okmány le van nyomtatva Ursinus Velius *Bellum pannonicum*-a Kollár-féle kiadásának (Bécs 1762. 4°) függelékében, VI, VIII és IX. számok alatt. Kollár egyik jegyzetében, 229. l., azt mondja, hogy e kiadás (melynek czimét pontosan közli) kétségtelenül 1490 végén nyomatott. L. Haint 4381. sz. a., ki csak 11 levelet említ.

57.

Legede sctõꝝ regni hungarie in lombardica historia non cõtente. || *(Végén 35ª lev. 2ª has.:)* Expliciunt legende sanctoꝝ quorundaꝫ regni hungarie que in lombardica historia non continentur. || *(s. l. & a.)*

fo. 36 szlan lev., az utolsó levél üres. Két hasábosan van nyomtatva, egy hasábon 45 sor. Gót betűk, 1ª lev., a czim. 2ª lev.: «Legenda sancti adalberti patroni huius regni.» Hain, 9996. sz. a. az üres levelet nem említi. Összehasonlítván Michael de Hungaria Sermones-einek 1490. kiadásával, (18. sz.), a betűk alapján nem kételkedem abban, hogy e munka egy strassburgi nyomdából került ki.

A szép, széles margóval biró példány, midőn megvettem, teljesen szúette volt. Vigna Párisban felülmúlhatlan módon állította helyre.

58.

[Tractatus de moribus Turcorum.] *(1ª lev.:)* Incipit prohemium in tractatum de moribus condictionibus et nequicia Turcorum. || *(s. l. & a.)*

4to. 36 szlan lev. Egy lapon 36 sor, sign. és custosok nélkül. Gót betűk. Az utolsó levélen van a registrum. Hátlapja üres. L. Hain, 15673. sz. a.

A munka szerzője erdélyi szász volt, a ki Szászsebes ostrománál, melyet a Prohemiumban körülményesen leir, török fogságba jutott, és ott 20 éven át a legváltozatosabb viszontagságokon ment keresztül. Visszatérvén hazájába, megirta e tractatusát, melyben élményeit és tapasztalatait keresetlen alakban adja elő. A XV. században többszörösen lenyomtatva, még a XVI. században is népszerű munka volt. Fabricius György Agricola a törökök ellen szóló beszédéhez (1538) irt előszavában e műről így emlékezik: «Turcarum mores et disciplinam militarem planius noscere qui cupit .... legat Sibenburgii captivi, et Pauli Jovii librum etc.» Olvasták e munkát mindaddig, amig a hasonló sorsú Georgievics Bertalan, a «peregrinus hungarus» e század közepén fogságából vissza nem tért, és a törökökről és élményeiről irt apró munkáit sokfelé kinyomatván, gyorsan el nem terjesztette. Denis *(Merkw. d. Garellischen Bibl.)* szokott alaposságával tractatusunk egyik helyéből azt következteti, hogy szerzőnk dominicanus volt; nevét azonban mindekkoráig nem tudjuk. Mert ha Fr. Orpheus de Cancellariis *Tractatus de ornatu mulierum, Bononiæ 1526* czimű munkájában idézvén szerzőnket, őt «Ricardus de ordine predicatorum natione hungarum»-nak nevezi, mégis azt kell hinnünk, hogy őt Riccoldus máskép Riccardus dominicanussal téveszti össze a mi annál valószinűbb, mert e munka gyakran Ricoldus «*Contra Sectam Mahometicam*» czimű könyvének függeléke gyanánt jelent meg. Lásd 72. sz. Szilágyi *(Erdélyország Története, I. 131.)* Szászsebes ostromát szerzőnk után mondja el, de egy más forrás után.

E tractatust illetőleg lásd Seivert-et *Nachrichten*, 457. l., a ki a prohemiumnak és a műnek nehány helyét lenyomatta, továbbá Kemény-t *Irod. és Tört. Kalászatok*, 1—9 l., hol bő kivonatot ad e műből, és Brunet-t «Tractatus» szó alatt.

59.

Aeneas Silvius.

Cosmographia Pape Pij . Asia Papae Pij: Historiam rerum ubiq̧ gestarum cũ locorum descriptione com-

plectitur. Europa Pij Pontificis nostrorum temporum uarias continens historias. Bohemicę Historię Pape Pii Libri v. ad Alphõsũ regẽ. Poggii Florentini Epistola ad Leonardum Aretinum de morte Hieronymi Hus Bohemi.

4to. Három önállóan megjelent munka a fönti közös czim alatt I. «Asia» áll 130 szlan levélből. 130a lev.: «Impressum Venetiis per Bernardinũ Venetũ de Vitalibus Anno Dñi. M.D.III. Die. IX. Mensis Januarii». A szöveg az 1b levélen kezdődik. II. «Europa», a memmingeni kiadásnak utánnyomata (lásd 46. sz. a.), áll 88 szlan levélből (az utolsó üres); 1a lev. a czim, 1b az ajánlás, 87b lev.: «Impressum Venetiis p Otinum papiensem de luna . anno a natiuitate domini . M.CCCCCI . mẽsis ianuarii die decimonono.» III. «Historia Bohemica» és Poggiusnak levele 84 szlan levélre terjed; 1a a hosszú czim, 1b lev. az ajánlás. A Historia Bohemica végén 80a lev.: «...... Impressum Venetiis per Bernardinum Venetum de Vitalibus. Anno a Natiuitate Dñi . M.D.III . Die . XVI . Mẽsis Decẽbris.....» 80b lev. üres. Az utolsó nyolcz lapon van Poggiusnak levele. A közös czim kevés példányban fordul elő.

60.

DONATUS (Hieronymus).

Hieronymi Donati digniſsimi oratoris veneti ad Cæsarem pro re Christiana. || *(Végén:)* Impreſsum Venetiis per Bernardinum Venetum de Vitalibus Anno Domini M·CCCCC·I. Die Primo Mensis Junii.

4to. 4 szlan lev. A szöveg az első lapon kezdődik. Buzdítás a törökök elleni hadjáratára. Lásd Agostini-t, *Storia degli Scrittori Veneziani* II. 211. 226. lapok.

61.

PERALDUS (Raymundus).

Raymundi tituli Sancte Marie noue sancte Romane ecclesie presbyteri Cardinalis Gurceñ. apſice sedis ad Germaniã Daciãq; Legati ad illustriſsimos senatores sacri romani imperii Nuremberge comorantes Epla quam scripsit cũ in itinere Podagra inuuasus nõ poſset pro animi desiderio satis celeriter Senatuʒ ꝯ dire. ne

quid temporis amitteret in deliberanda contra Turcos expeditione. || (*s. l. & a.*)

4to. 8 szlan lev. A beszéd 1a—6b levélig terjed. ddto Vlme. xxx Julij . M.D . primo. 6b—8b lev.: «Eiusdem Raymundi Cardinalis legati ad Heluetios Epistola.» Raymond Perrault gurki püspök franczia származású volt. Több éven át Németországban volt követ, s a sajtókat gyakran foglalkoztatta. Hogy a czimlapon *Dacia* helyett Dánia értendő, úgy hiszem, szükségtelen említeni.

62.

Die Ordnũg zu Ofen wider den | Türckẽ gemacht durch vnnsern aller heyligistẽ vatter den bapst seine cardinel.legaten vnnd bi-|schoffen 2c. Auch der künig von | Vngern Der künig võ Boland | Der künig võ Franckreich Der | künig von Hyspanien 2c. Unnd | die Venediger Geschehenn am | pfinncztag Seruacii. Anno dñi | Tausent fünfhũdert vñ eyn iar || (*In fine:*) Also hat eyn ennde die ordnung zu Ofen in | Vnngern gemacht wider den Türgken. (*S. l.*)

4to. 4 szlan lev. A czim szép nagy gót betűkkel van nyomtatva. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Az utolsó lap üres. Weller nem ismeri. L. Kertbeny 57. sz. a., a ki egy más kiadást ír le.* Szép, körülvágatlan példány.

63.

Andronicus (Matthæus).

[Epithalamium.] *1a lev.*: Matthæus Andronicus Tragurinus Reuerendissimo ac Generosissimo domino Nicolao de chiiak electo chienadiensi, perpetuam felicitatem. *2a: lev.:* Epithalamium Matthæi Andronici Tragurini in Nuptias Vladislai inuictissimi ac felicissimi Pannoniarum ac Boemiæ Regis & Annæ

* Megjegyzem, hogy Kertbeny a relatiókból vett idézeteiben szemtanunk gazdáját, Ruprecht budai polgárt «Halfer»-nek nevezi; az én kiadásomban «*Haller*» áll. L. 81. sz. a.

Candaliæ Reginæ Serenissimæ || (*Végén:*) Impressum Venetiis p Bernardinũ Venetũ de Vitalibus Anno Dñi. M · D · II. Die xxx Mensis Julii. Cum Privilegio.

4[to.] 8 szlan lev. Kerek betűk. Egy lapon 33 sor. Az ajánló-levélben érdekes adatok vannak az ifjú püspökről, a kit a felkelő parasztok 1514-ben karóba huzattak. «Emissurus itaque epithalamium in nuptias etc.... multum diuque dubitavi, cuius præsidio tutissime in medium prodiret: nec ullus sane magis idoneus te uno se mihi offerre potuit, qui nobilitate paterna splendidissimus, maternum genus ab illo regum omnium principe Matthia ducis, qui annos decem et octo natus, episcopatu chienadiensi insignitus fuisti, quæ dignitas licet ampla admodum sit, et vix ulla ex parte regia celsitudine inferior, tamen si quis eam cum exactissimis animi tui dotibus conferre velit, non episcopatum tibi sed te episcopatui ornamento esse procul dubio inveniet. Accedit his eximia linguæ latinæ cognitio, quam annis quinque continuis in Patavino gymnasio non absque suma totius studiosæ juventutis admiratione, non hausisti modo sed etiam exhausisti, tanta omnium veneratione: quanta nulli unquam provinciali juveni in quovis Italiæ gymnasio contigit, quæ res quam tibi apud tuos auctoritatem adauxerit vel hinc unicuique patet quod inter omnes Regni Pannonii Episcopos ac proceres unus, nondum vigesimum ætatis annum transgressus, electus es, qui orator adventui serenissimæ reginæ occureres et cum Veneto senatu de rebus maximis atque difficillimis ageres...

A költemény becsületére válik szerzőjének és e korszak legjobb termékei közé méltán sorozható. Az istenek tanácsa elhatározza e házasságot. Venus elküldi Amort Ulászlóhoz:

«Pannonii pete regna iovis, qui conjugis expers
Contemnit mea regna, tuis hunc Nate sagittis
Vince, truces animos, impervia pectora telis
Concute, et ignotos fac sentiat ille calores,
Suspiret thalamos......
Evolat ille celer, ripasque binominis Istri
Attigit, armiferas ubi pannona terra cohortes
Explicat, othrysiæ sese projectura procellæ»...

A király szerelemre lobban:

«Non urbes populique juvant, non regiæ cura est
Non quæ finitimus confinia proterit hostis
Pæones hinc, illinc Thraces et Sarmata velox
Non audire preces suetas, non condere leges»...

Már csak Tibullust, Propertius-t, Ovidiust olvassa... Végre követét leánykérőbe küldi:

«Seligit e numero procerum cui plurimus extat
Eloqui splendor, pyliæ cui mella senectæ
Dulichiique oris torrentia flumina cedunt,
Cuius sæpe fides in summis cognita rebus
Orantem magnæ stupuit quem Curia Romæ.»

Az öreg Petancius eleget tesz küldetésének és a következő megszólítással fordul a menyasszonyhoz:

«O felix cui te jungunt bona fata marito
.... Nemo tuis thalamis succederet unquam
Dignior, arctosæ quam qui moderamina terræ
Bina tenet: geminoque caput diademate cinctum
Irradiat: quem jam votis Germania regem
Mille petit, cuique addictum testantia mittit
Dona animum Thrace, quæ gens tam incognita nobis.»

A király mint valódi hadi isten van jellemezve, a ki csak a harczok zajában leli örömét. Alig tiz éves korában:

Jam Scythicos arcus: jam Parthica tela sagittas
Jam Thracum norat pugnas, animosque laconum.
..... jam cæde superbus
Arma triumphanti captiva appendere curru.
Aspice quid possit virtus; lanugine vixdum
Signabat malas, quum dant sua sceptra Boemi,
Hac etiam allecti Regem fecere rogantes
Pannonii, haud donis vel ambitione petiti»

A beszéd nem téveszti el hatását.

«Senserat insolitos ignes non conscia amoris
Virgo prius, jam jam gaudet Regina vocari
Jam cupit e tanti collo pendere mariti.»

A menyasszony türelmetlensége igen szépen van leírva. Költői képekben mondja el a költő Annának utazását Olaszországból Magyarországba; látjuk Ulászlót és Annát forró ölelkezésben. Az utolsó verssorok már a várva várt első gyermeknék szólnak:

«Nascetur proles . . . . . .
. . . .
Protulerat faustum miles prænuncius omen,
Assensit Lachesis, geminæ assensere sorores,
Cadmeoque parant saturatum murice pensum
Candentesque legunt gemmas, quibus ordine certo
Venturæ numerent felicia tempore vitæ.»

Az «Epithalamium»-ot eddig egy bibliographus sem ismerte. A szerzőről nincs semmi adatom.

64.

CHABRIEL (Angelus).

Libellvs Hospitalis Mvnificentiæ Venetorvm in excipienda Anna Regina Hvngariæ per Angelvm Chabrielem compositvs. || *(Végén:)* Impreſsum Venetiis per Bernardinū Venetū De Vitalibus Anno. Dñi. M·D·II. Die Primo Mensis Septēbris.

4to. 10 szlan. lev. 2a lev.: «Angelus Chabrielis Sebastiano Justiniano equiti Sal.» Egy szemtanunak rendkivül érdekes relatiója barátjához, ki Magyarországban követi minőségben tartózkodott, (lásd 40. sz.) melyben az ünnepélyeket kimeritően irja le. A királyné Cremaban lépett a Signoria területére. Itt, valamint a többi általa érintett városokban, minő Brescia, Vicenza, Padua, oly fényes, pompaszerű fogadtatásban részesült, hogy Chabrielis bizonyára túlzás nélkül mondhatta: idegen fejedelmet velenczei területen emberemlékezet óta nem ünnepeltek hasonló pompával. Meg is mondja ennek okát: «Nam tanta eius (civitatis nostræ) est benivolentia atque observantia erga istum invictiſsimum Regem, iampridem cum aliis illustrissimis Pannoniæ Regibus inita et nunc præsenti foedere (Lásd 62. sz.) quod cum ipso habemus confirmata, ut nullum tam amplum honoris aut officii genus esse videatur quod non ipsi pro suis ingentibus erga rem pub. nostram meritis debere existimet.» Mindenütt a városi tanács, a legtekintélyesebb polgárok, főrangú hölgyek jöttek eléje, volt mindenütt díszszónoklat, lakoma, hangverseny, ünnepi játék, harczjátékok sorozata; Desenzanoban nagyszerű halászatot tartottak, Páduában sz. Antalhoz rendeztek ünnepélyes zarándoklást. A királyné kiséretében levő magyar urakról több helyén emlékezik meg. «Pulchrum erat videre omnes, suo quemque ordine tendere: Gallorum proceres ferme sexcenti numero torquati auro omnes ibant, Pannonii Duces equos insignes compta coma in morem laconicum atque eo amictu quo in præliis utuntur etc.» Midőn Páduában a præfectus a királynét a város kapujánál fogadja, «simul etiam cum eo aderant sex Regis Hungariæ oratores, præter alios tres, qui usque ad Italiæ fines iverant, ut Reginam susciperent, missi secundo loco cum sexcentis equitibus mirifice instructis.» És később, ugyancsak Páduában «Reliquis autem diebus Pannonii Duces, qui cum magno numero equitum aderant, sese in equis atque armis auro atque argento affabre facto pene contecti omnes, maximo cum ornatu Reginæ ostenderunt, agmen servatis ordinibus agentes, non secus ac si essent tunc ipsis cum hostibus pugnaturi, quod sane spectaculum maximum virilitatis atque peritiæ militaris illorum hominum specimen præbuit.» A Brenta torkolatánál a királynét várták

«centum patricii ordinis viri, omnes unum in morem olosericis atque puniceis vestibus induti...... ex quibus unus Angelus Chabrielis Silvestri filius apud illam in hunc modum Senatus nomine verba facit.» A szónoklat annyiban tünik ki a hasonló alkalmakkor elmondatni szokottak közül, hogy nemcsak szép szólamokat tartalmaz, hanem a közügyeket is érinti, magasztalván a köztársaság, Franczia- és Magyarország közt kötött szövetséget és Ulászlónak a legutóbb Jaicza mellett kivívott győzelméről is megemlékezik: «Nunc postremo loco ut tam felicibus auspiciis, quod par erat, regina in eius thalamum ingrederis, victrices nuper ex Hungaria litteræ venerunt, quibus nobis significatum est, ipsum cum exercitu suo magnas hostium copias apud Giaizam urbem, quam illi obsederant fudisse, castra eorum diripuisse, nobilissimos quosque duces.... vivos cepisse etc.» Ezután leirja a királyné útját St. Giorgion és St. Biagion át, a hol doge a Bucentoro-n várakozott reá, elbeszéli a Canal grande hosszában tett utat, mig végre «ad estenses ædes» (a mai Museo Civico-hoz) érték, amely lakosztályul volt számára berendezve. A további ünnepélyek sorozatából még csak a Márktéren tartott párviadalt emelem ki: «duo milites Pannonii armati atque hastati in equis in marciana area concurrerunt», — és egy zene-ünnepélyt, melyen Petrus de Fossis nevű hires zenész, Harmonius költőnek, szintén közölt költeményét (14 distichonban) adatta elő. Végül Chabrielis arra kéri barátját, hogy e levelet, ha érdemesnek találja, adja át olvasás végett collegájának, Ioannes Baduariusnak «quem ego hominem propter ingentes eius virtutes atque ornatissimos mores maximi facio» — «Reliqua autem quæ in digressu Reginæ facta sunt, quæ quidem ab urbe discessit, XI cal. Septembris atque in Illyrium trajecit classe per senatum nostrum comparata ac viatico prosecuta, qua brevissimus est in Pannoniam transitus, alii scribant. Vale. Venetiis. VIII cal. sept. MDII.» Marino Sanudo krónikájában jul. 31-éről, (de csak mint pótlék) következő jegyzet olvasható: «Latine il tutto fusse descripto et e stampato, fatta per ser Anzolo Gabriel quondam ser Syluestro, e mandato a ser Sebastiam Zustiniam e orator nostro in Hongaria siche his temporibus la terra nostra era in gran alegrezza.»

E könyvecske nagyon ritka, csak Cicognanál találom *Saggio di Bibliografia Veneziana* művében, a ki Chabrielisnek még egy, egy évvel korábban tartott emlékbeszédét is idézi. Chabrielis Bemboval együtt Messinában Lascaris előadásait hallgatta, tagjává lett az Academia Veneziának, majd Senatornok választatott. Wenzel Gusztáv a *Századok* 1877. 727. s köv. ll. Ulászló király házaséletéről szóló értekezésében a Libellus Hospitalis, Sanudo feljegyzései és egy franczia Heraut d'Armes tudósításai alapján kimeritően tárgyalja a királyné ezen utazását.

65.

CICERO.

M. T. C. Epistolæ familiares. || *(Végén:)* Venetiis in ædib. Aldi, mense Aprili. M.DII.

8vo. 268 szlan lev., az utolsó üres. E kiadás ritka voltáról, mely a legtöbb Aldus-gyűjteményből hiányzik, lásd Renouard 33. l. és Didot, *Alde Manuce*. 206. l. Lásd még Renouard, *Catalogue de la Bibliothèque d'un Amateur*, II, 86. Itt adom a tudtommal eddig nálúnk még nem közölt ajánló levelet (1b lev.): «Aldus. M. Ro. Sigismundo Thurzo Panonio Alben. Praeposito, ac Viro regio a Secretis. S. P. D.

Acer et ad palmæ per se cursurus honores,
Si tamen horteris fortius ibit equus.

Vide quantum valet hortatus, quod et equos, et id genus ἄλογα reddit alacriora, nedum homines. Nam et si ipse eram paratissimus ut omnia M. Tullii, parva forma excusa ad commodiorem usum studiosorum publicarentur, tamen lecta tua eleganti epistola, qua me et tuo et Georgii Varadiensis Episcopi nomine ad ea ipsa Ciceronis opera imprimenda hortaris, ut cum et propriis, et regiis negotiis occupatissimi, non queatis domi in bibliothecis vacare politioribus studiis, habeatis hosce libellos a nobis, quos commode foris legatis, vobis morem gerere cupientes, M. T. epistolas familiares damus, mox et quæ ad Atticum, et deinceps reliqua, tum aliorum omnia digna lectu. Curabimus enim, ut vel portatiles bibliothecas et latine, et græce studiosis, Jesu favente, suppeditemus. Hæ vero familiares epistolæ ut correctiss. e thermis nostris exirent, magnopere elaboravimus, quod legens statim tu ipse cognosces. Illud non prætereundum putavi, omnia M. T. opera conferre mirum in modum, si legantur assidue, sed epistolas maxime. Nam et copiosum, et elegantem, et quod facio plurimi, perfacilem in scribendo studiosum sui efficiunt. Qua re sæpe mecum mirari soleo de industria quosdam in dicendo duros, qui quod recte sentiant, Ciceronis scripta ostendunt. Sed inquies, sunt quibus non placet Cicero: At Fabius, ille se profecisse sciat cui Cicero valde placebit. Sed γλαῦκα εἰς Ἀθήνας qui ad te hæc. Vale cum nostro Varadiensi meque amate.» Thurzónak ezen levele, melyet fennti ajánlása kezdetén Aldus említ, megvan az Ambrosianában, onnan másolta le Ábel, s azóta Bunyitay közölte *A váradi püspökség történetében*, I. 357. A levél igy hangzik: «Devenerunt iis diebus certi libelli informa Enchiridii in meas ac Rev. D. Georgii Episcopi Varadiensis manus, quibus propter eorum commoditatem mirifice oblectati fuimus. Nam ex quo propter varias nostras occupationes vix tantum nobis otii conceditur, ut in ædibus nostris poetis et oratoribus vacare possimus, iis propter eorum tractabilitatem et inter ambulandum et ut sic dixerim inter aulicandum nacta

opportunitate pro maximis utimur delíciis, utque duos ex illis, puta Virgilii et Oratii opera inter ceteros id genus libellos magis castigatos et pulchrioribus caracteribus impressos ex ædibus Aldi Romani emissos conspexi, mox mihi in mentem venit, tuam et hortari et orare humanitatem, qua pro veteri nostra amicitia Marcum quoque Tullium tam in Epistolis, quam etiam in aliis libris in hac eadem forma legendum nobis traderes. Si igitur charissime Alde cognoveris hunc, quem veteris amicitiæ nostræ causa tibi impono laborem, tibi non esse aliquid damni allaturum: velis reverendissimi domini Varadiensis et meo desiderio morem gerere, atque libros Tullii, quos sine tuo beneficio legere non possumus, legendos nobis tradere.»

66.

BEROALDUS (Philippus).

Symbola Pythagoræ a Philippo Beroaldo moraliter explicata. || *(Végén. 30[b] lev.:)* Opusculũ Philippi Beroaldi de Symbolis Pythagoræ Impreſsum Bononiæ a Benedicto Hectoris. Anno Salutis. M.D Tertio. Pridie Dominicũ Natalem. Regestrum. A. iiij. Biiij. iiii. D. ii.

4[to.] 30 szlan lev. 1[a]—2[b] lev. az ajánlás: «Ad Maximum Antistitem. D. Thomã. Cardinalem et Archiepiscopũ Strigoniensem Philippi Beroaldi Bononiensis Epistola.» A szöveg a 3[a] levelen a föntebb közölt czimmel kezdődik. Beroaldus azon nagyobb számu munkái közé tartozik, melyek Olaszországban és Párisban ismételten kinyomattak s a melyeket német, magyar, lengyel és cseh jótevőinek szokott ajánlani. A dedicatio nagyon érdekes. Beroaldus üdvözli az egyházfejedelmet a nemrég elnyert bibornoki méltóság alkalmából és megemlékezik azon magas állásról, melyet az országban elfoglal: «Tu prudentia, consilio, auctoritate tanta præcellis, ut inter Principes Pannoniæ refulgeas velut inter minores stellas luna splendescit, ut sacratissimus et omni cum honore mihi nominandus Rex Vladislaus tibi uni habenas pannonici Regni moderandas crediderit, ut sine te nihil altum suscipiet ac meditetur.» Lelkesedéssel dicséri Beroaldus a bibornok jámborságát, buzgalmát hivatali teendői körül, kedvességét az érintkezésben, ritka nagy lelküségét és bőkezüségét: «Tu litteratorum es salutare præsidium tu studiosorum adminiculator atque fultura: quod non paucos candidatos doctrinarum in Italiam ad capiendum ingenii cultum proficiscentes viatico instruis: pecuniam, alimenta et cuncta ad culturam studiorum conducentia benigne suppeditas. Tu nuper Bononiam ad me tamquam ad mercatum ingenuarum disciplinarum duos nepotes tuos Joannem et Paulum, juvenes probos, modestos

studiosos destinasti, eosque in contubernio meo esse voluisti, ut doctrinæ nostræ pigmentis colorarentur, nec non dolatorio eloquentiæ levigarentur; et sane ambo sunt dotibus ingenii egregiaque indole præditi, quamquam in Joanne jam non tam indoles virtutis, quam ipsa virtus elucescit, quæ jam sublimius evolat, et fastigia altiora conscendit. Ego vero quod bonum præceptorem decet, pro virili parte curabo, ut suffarcinati nostris mercibus in Pannoniam ad genitales terras revertantur, ut sub magistro Beroaldo stipendia litteratoria haud quaquam fecisse pœniteat, ut contubernium meum dicant bonorum morum bonarumque doctrinarum fuisse diversorium: in quo Michael quoque Cheserius boscinensis Episcopus jam pridem degit, consectaneus condiscipulusque nepotum tuorum, adolescentulus apprime eruditus, qui jam ad bonam frugem pervenit, fitque in dies doctior at elegantior. Ego vero cum amicitias principales expetam, simque tui nominis atque adeo numinis reverentissimus observatissimusque, tibi nominatim dedico, Antistes maxime, libellum hunc qui sit quidam quasi conciliator glutinatorque amicitiæ tam florentis, tam magnæ, tam splendidæ, quem quæso hilaro vultu et serena fronte suscipias..... Ut autem mea erga te observantia fieret celebratior testatiorque, curavi ut hic libellus per mille exemplaria formatus excususque divulgaretur, qui in liminati pagina ac titulo gestat nomen tuum sacrosanctum etc.»

Bakócz a bibornoki kalapot 1500 végén kapta meg. Itt említett öcscsei közül, kiket a bibornok saját költségén taníttatott, Péter az Erdődy grófok törzsatyja, János pedig zágrábi püspökké lett. Keserfi Mihály még 1517-ben is boszniai püspök volt.

Utólag jöttem rá, hogy ezen ajánlólevél Keménynél «*Tört. és Irod. Kalászatok*»-ban jórészt le van nyomtatva.

67.

MICHAEL de Hungaria.

Euagatoriū In presenti libello ɔtinenẗ hec infra p ordinē notata optim⁹. modus p̄dicandi Sermones. XIII. Michaelis de Hūgaria vniversales .... || *(Végén:)* Finit paſsio domini nostri Jesu christi. et per consequēs totus iste libellus generali vocabulo Sermones tredecim Michaelis de Hungaria nominatus. cum additionibus Thematum omnium dn̄icaꝝ atqꝫ festoruꝫ per totius anni circulum predicabilibus. per quendam religiosum patrem diligētiſsime collectis. Impreſsi Argen-

tine. Anno domini M. v^c. iii. Vicesimo octauo die Marcij.

Kis 8vo. 156 szlan lev. Gót betűk. Ezen és a következő kiadásban az angol mondatok ki vannak hagyva.

68.

MICHAEL de Hungaria.

Euagatoriũ modus predicandi. Sermões XIII. Michaelis de hungaria vniuersales cũ applicationibus ~ Thematũ perutilibus de Tempe et de Sanctis: omni tpe p̃dicabiles Sermones. electiſsimi de Rosario beate Marie Et de sancta Anna eius Matre Sermo de passione domini nostri Jesu xp̃i Paſsio domini nostri Ihesu christi: ex quatuor euangelistis diligentiſsime collecta Miſse peculiares pro itinerantibus: || Impreſsum in Colonia apud predicatores. || *(184ª lev.:)* Finiunt miſse peculiares cũ orationib⁹ deuotis Colonie apud Predicatores ĩprese. M. ccccc. iij.

Kis 8vo. 192 szlan lev. A czimlap vörössel van nyomtatva. Szép kezdőbetűk és lapszéli keretekkel. 1ᵇ üres. 2ª levélen lapnagyságú fametszet, mely a három isteni személyt angyaloktól körülvéve ábrázolja. 2ᵇ lev. a szentlélek lejövetele, a keresztelés és a kisértés. A sz. beszédek előtt Mária mennybemenetelét ábrázoló fametszet látható. A passió előtt két lap nagyságú fametszet van, melyek közül az egyik Krisztusnak kereszt tövében levő holttestét, a másik Krisztust a keresztfán a két lator közt ábrázolja. Ez utóbbi az utolsó lapon ismét előfordul. 184ᵇ üres. A 185ª levélen a czimlapon nem említett «Additiões ad Missale Itinerantium siue missæ peculiares» következnek. A leírt fametszeteken kivül a szöveget még számos kisebb kép díszíti. E kiadás kétségkivül a legszebb valamenyi között. Ugy vélek emlékezni, hogy Szalay e kiadást a sz.-galleni klastrom könyvtárában látta és az *Uj Magyar Muzeum*-ban leírta.

69.

BARLETIUS (Marinus).

Historia de Vita et Gestis Scanderbegi Epirotarvm Principis. . . . . || *(Végén:)* Impreſsum Rome per B. V.

fo. 4 szlan és 159 római számokkal jelölt lev. 1 lev. üres. A czimlap szép fametszetű kerettel van körülvéve. A fönti czim után következik vicenzai Petrus Regulus és páduai Dominicus de Alzegnano két hexameterekben irott költeménye 1b—4a lev.: a terjedelmes index, 4b lev.: a «Signor Scanderbego»-nak lapnagyságú gyönyörű képe, mely az olasz fametsző művészet egyik remeke. A hős profilban van ábrázolva, jobbra fordulva, virágokkal gazdagon átszőtt prémes öltönyben, sajátságos föveggel. A felfogás nagyon jellemző. 5a lev.: «Marini Barletii Scodrensis de vita et rebus gestis Scanderbegi præclarissimi Epirotarum Principis ad Don Ferandvm Castriotvm eivs nepotem liber primus. Præfatio.» Végén a registrum és colophon. A művet Bernardinus Venetus de Vitalibus nyomatta. Lásd Brunet-t. Ezen sokszor megjelent és a legtöbb nyelvre leforditott műnek első kiadása.

70.

BEROALDUS (Philippus).

Symbola Pythagoræ a Philippo Beroaldo Moraliter Explicata. || Venditur in Leone Argenteo Vici Sancti Jacobi. *(Végén:)* Opusculũ Philippi Beroaldi de Symbolis Pythagoræ Impreſsum Parisius *(sic)* in Bellouisu Pro Johanne Petit Commorante in Vico Sancti Jacobi Ad Intersignium Leonis Argẽtei Anno dñi M · CCCCC · V. Die XIIII. Mensis Julii.

4to. 18 szlan lev. A czimlapon Jean Petitnek szép jelvénye 1b—2b lev.: a Bakócz bibornokhoz intézett ajánlólevél. Lásd 66. sz.

71.

RITIUS (Michael).

[De Regibus Franciæ, Hispaniæ, Hieroslimorum, Siciliæ, Neapolis et Ungariæ.] || *(Végén. 109b lev.:)* Impreſsum Mediolani per Magistrum Joannem de Castellionis, Anno Domini M · CCCCC · VI. die XXII. Mensis Julii.

8vo. 112 szlan lev. 1a—1b lev.: «Michaeli Ritio patricio Neapolitano: civilis et pontificii uiris *(sic)* consultifs. sacro sancti Potentifsq; Gallo℞ regis a cõsilio A. Janus Parrhasius. S. P. D.» ddto Mediolani, kal. octob. M.D.V. 2a—2b lev.: «Guidoni magno Frãciæ

cãcellario : sũmi splẽdoris Eq̃ti : iuris hũani diuinique consultiſs. Michael Ritius Neapolitan9 iuris ɔsult9 : et Sacrosancti potentissimiq3 Galloꝝ Regis a ɔsilio felicitatẽ». Végén : «Ex Vrbe Roma kal. octobris M.D.V.» 3ª lev.: «De Regibvs : (sc. Gallorum) Liber primus» (3 könyv). 27ª lev.: «De Regibvs Hispaniæ Liber primus.» 3 könyv. 44ª lev.: «De Re. Hierosolimorum Lib. I.» 47ᵇ lev.: «De Reg. Siciliæ eorũq3 origine et successione Liber Primus» (négy könyv, a harmadik és negyedik: De Reg. Neapolis et Siciliæ). 74ª lev.: «De Regibvs Vngariæ Liber Primus», (2 könyv). 109ᵇ lev.: a colophon. 110ª—112ª lev.: az Errata, ez előtt a correctornak rövid levele: «Martianus Aries cremonensis a manu Jani Studiosis. S. P. D.» 112ᵇ lev.: «Clarissimi Senatoris et iuriscon. Michaelis ritii de regibus Neapolis historia.»

Első kiadása e munkának, mely később még sokszor megjelent. Lásd Brunet, IV. 1314, a ki tévesen hiszi, hogy e kiadás csak a Reges Neapolis-t foglalja magában. Valószinüleg Panzert követte, a ki ugyanezt állítja és e munka két első részének 1505-ki római kiadására is hivatkozik.

72.

VIVALDUS (Johannes Ludovicus)

Opus Regale in quo ɔtinent̃ infrascripta opuscula .... *(Következik 8 theologiai tractatus hosszú czíme.)* || *(Végén. II. köt. 158 lev.:)* Omnia opuscula q̃ in isto volumine cõprehẽdunt̃ arte .impreſsoria in mille trãsfusa sunt exẽplaria. per Magistrũ Jacobũ de Circhis de sãcto Damiano Asteñ. Dioc̃: Et Sixtũ de Somaschis Papiẽseȝ socios: Mãdato & expẽsis Illustriſsime Dñe Dñe Margarite de Fuxo Marchioniſse Salutiaꝝ ...... Salutiis ãno a feliciſsimo partu puriſsime .virginis. Mcccccvij. die. xxv. Januarij.

fº. Két kötet. I. köt.: 2 szlan, 132 szzott lev. II. köt.: 158 szzott lev. A tartalomjegyzék 6 szlan lev. Szép gót betűk, az initialisok fekete alapra vannak nyomtatva. Különösnek tünnek fel az utaláskép a lapszélre sűrűn nyomtatott «mutató kezek». Theologiai értekezések gyűjteménye, mely «Opus Regale» névvel azon okból bir, mivel a szerző «ab inclita *Montis Regalis* civitate» vagyis Mondoviból származott. Tudjuk róla, hogy a Domokos-rend tagja volt, s hogy Saluzzói Lajos őrgróf udvarában, nagy tekintélynek örvendett. Movéry — Fontana-ra hivatkozva — azt állítja róla, hogy

1519-ben arbei püspökké lett, de ezt máshonnan is bizonyítani nem tudom. 1^b levélen Soncinoi András domokosrendű szerzetes előszava, 2^a levélen mesterien készített, 8 szent medaillonjával ékített keretben Saluzzoi Lajos őrgróf és nápolyi alkirály nagyon jellemző profil-képét láthatjuk. (Ugyanőt Gaetánál Cordovai Gonzalvo megverte, röviddel utóbb, 1504. jan. 27. meg is halt.) A kép alatt Saluzzo és Foix czimere van. Az első tractatus egy vigasztaló levél, mely Foix-i Margithoz, az elhunyt Lajos őrgróf özvegyéhez van intézve. A második az őrgróf felett febr. 6-án tartott halotti beszéd, e sajátságos czímmel: «Tractatus de pugna partis sensitiue et intellectiue per modum sermonis apologetici, qui sermo habitus est etc.», mely még az akkori kor izléséhez képest is szokatlan halmazát képezi a régi történetből és bibliából vett példáknak, az egyházi atyákból vett idézeteknek, stb., amelyekből Lajos őrgróf életére vonatkozólag alig lehet egyebet kivenni, mint halála napjának pontos meghatározását. 57^a lev.: «Epistola flosculis tota dilucidata rhetoricis . in qua graues et notabiles sententiae tam moralium philosophorum quam sanctorum theologorum tanguntur. Ad Serenissimum ac Metuendissimum Dominum Dominum Uuladislaum Boemie atque Ungarie Regem. per Fratrem Joannem Ludouicum Uiualdum de monte regali theologie professorem. Qui ad scribendum prouocatus fuit ab Illustrissima Domina Domina Margarita de fuxo Marchionisa Salutiarum.» Ezen értekezés is Lajos őrgróf emlékének van szentelve, akit Ulászló királyhoz szoros barátság fűzött. A levél egy excursussal kezdődik a Jagello-házról, Boleszlav, és Ulászló királyok tetteiről (ez utóbbi ..ob animi sui valitudinem ante Constantinopolitanam urbem castrametari ausus est» [!]), Kázmér királyról, áttér a más uralkodó házakkal fennálló összeköttetésekre, s szól végül a «famosifsima et vetustifsima familia de fuxo-ról,» «quæ etiam decus regalium matronarum atque totius honestatis ac virtutis specimen clarissimam Dominam Annam conjugem legittimam regiæ dignitatis tuæ genuit. In cujus laude multa se offerret materia dicendi si forma scribendi non impediret. Non enim solummodo formositate aut corporali pulchritudine pollet eximia, sed est tota magnificis decorata splendoribus... Apud nostrates adhuc sua dulcis floret memoria. Cum enim dignitas sua a partibus Galliæ in patriam Illustrissimi quondam Domini Ludovici Saluciarum principis declinasset statuissetque dare pausillum quietis fatigatis itinere, atque ab amita ejus Illustrissima ac honestissima Domina Margarita de fuxo lætabunde cum cordis jubilo ac totis reassumptis viribus suscepta esset, tanta morum elegantia enituit ut in dies magis ac magis in nobis sua recens augeatur opinio. Sed heu infelices nos, tunc quidem temporis tam felici ac jocundo Serenissimæ Reginæ adventu omnes resoluti eramus in læticia... versus est in luctum chorus noster eo quod ceciderit corona capitis nostri»... És ezek után következik az iratnak tulajdonképeni tárgya, mely szintén az epistola con-

solatoria-nak egy neme, és hasonlókép Lajos őrgróf dicsőítésének van szentelve. A személyes vonatkozások azonban itt jobban előtérbe lépnek, mint az előbbi részekben. Igen érdekesen és valóban megkapóan írja le Vivaldus az őrgróf halálát, mely Nápolyból való hazatérésekor, Genuában következett be. Mellette volt, hallotta utolsó szavait. «Et quia firmiter scio et nullatenus dubito eundem clarissimum Principem Majestati tuæ deditifsimum, ut frequenter dum humanis sensibus fungeretur, tam verbis, quam signis palam ostendit,.... idcirco pro recreatione dignitatis tuæ nolo silentio transire optimam habitudinem, sinceritatem, affectus... quam in ultimis diebus vitæ suæ... mihi soli aperuit.» Özvegyét és kis gyermekeit Isten után Francziaország királyának ajánlta, «pro cujus obsequio mortali vita absolvo, et serenissimo regi Ungariæ cui sincero corde afficior.»

Érdekes az őrgróf kiváló testi és szellemi tulajdonságairól és külső előnyeiről szóló fejezet is: «Quia digna multorum relatu, Vladislae Regum dignissime atque serenissime, cercioratus sum, præcipueque Magnifici Christophori, exhibitoris præsentium qui Majestati tuæ sincero corde affiicitur, Illustrissimum Principem Ludovicum tam egregia corporis dispositione quam morum pulchritudine Dignitati tuæ valde similem et conformem fuisse, idcirco pro recreatione Claritudinis tuæ, tam de corporis sui elegantissima proportione, quam morum venustate quædam notabilia currente calamo signare proposui.» Ez után egy valóságos physiognomiai fejtegetés következik, melyben a lélek tulajdonságait magyarázza ki a test formáiból. Pl.: «Habuit... nasum oblongum ad os debite prætensum (a mit a metszetből megerősíthetünk) et cum nasus sit faciei maximum ornamentum... ideo sua nasi pulchritudo facundiæ ac discretioni attestatur, quia discretionem significat nasus secundum Moralem Gregorii... Naso enim odores fœtoresque discernimus. Recte ergo per nasum discretio exprimitur per quam virtutes eligimus et delicta reprobamus.» 65ª lev. Lapnagyságú fametszetű keretben amint főntebb le volt irva, középen sz. Lajos franczia király látszik, koronával és dícsfénynyel, amint liliomokkal kivarrt köpenyben, térdelve imádkozik, balra fölül sz. Mária Jézussal gyönyörű lomb keretben, jobbra fölül lebegő angyal mindkét kezében egy-egy koronát tart, a háttérben partvidék. Ezen érdekes, ritka szép kivitelű fametszet czimképül szolgál a következő tractatushoz: «De laudibus ac triumphis trium liliorum, que in scuto regis christianissimi figurantur... Ad Christianissimum Francorum Regem Ludouicum duodecimum.» A 89ª levélen a főntebbihez hasonló kerettel körülvett lapnagyságú fametszet a két angyaltól körülvett Aquinoi Sz. Tamást ábrázolja, amint cellájában térdel. A következő értekezés «De cognitione electorum a reprobis» az első kötet végéig terjed. A második kötet három nagyobb értekezést foglal magában «De duodecim perse-

cutionibus ecclesiæ Dei» és «De magnificentia Salomonis» melyek mindegyike külön czimlappal bir, és «De duplici causa veræ Contritionis». Ez utolsó értekezések de Carreto bibornoknak és Saluzzoi Károly és Péter apostoli protonotariusoknak vannak ajánlva. Lásd Brunet-t és Panzer-t, kik közül ez utóbbi szerzőnk munkáinak gazdag sorozatát említi fel.

E ritka könyvnek, régi angol vörös maroquinba kötött igen szép példánya, melyet ősatyám a Mc Carthy-féle gyűjtemény árverésénél vett, s amelyet én az Apponyi-féle londoni auction szereztem vissza.

73.

Atila Flagellum Dei Vulgar || *(Végén:)* Impreſsum. Venetiis per Melchior Seſsa. 1507. Die. 28. Mensis Julii.

4to. 24 szlan lev. A czimlapon a lapnak felét elfoglaló fametszet van, mely valószínüleg az ugyanezen nyomdából kikerült Morgante maggioreból van átvéve. Alatta a nyomdász jelvénye. 2a lev.: a 30 fejezet jegyzéke. 3a lev. a szöveg, 24a lev. a colophon alatt még egyszer a nyomdász jelvénye, az utolsó levél üres. E kiadás a helyesítési eltérések kivételével teljesen egyező utánnyomata a 8. sz. alatti 1477. kiadásnak. Csak a zárszavakban, a hol az első kiadásnál ez áll: «al modo del presente tempo: cioe del summo pontefice Papa Sixto de Federico imperatore et del inclyto D. duce Andrea Vendramino in Venetia imperante nelli anni del Signore del 1477», áll az 1477 évszám helyett 1507 és Vendramin neve Loredanoval van helyettesítve; különös azonban, hogy Sixtus helyett nem Gyula, hanem Incze neve szerepel, mig Frigyes császár neve változatlanul maradt meg.

74.

VIVALDUS (Johannes Ludovicus).

Opus regale in quo continentur infrascripta opuscula [*Következik a 8 irat czíme.*] || Venũdãtur Lugduni ab Stephano gueynard. Prope sanctum Anthonium. *(A végén. 312a lev.:)* Opus regale explicit feliciter. Impreſsuꝫ Lugduni per Johannẽ de vingle. Anno nostre salutis M. ccccc. & VIII. Die ꝟo vj. mensis Aprilis.

4to. 312 római számokkal jelzett lev., 8 szlan levél, melyeken az index egyező utánnyomása a 72. sz. alatt leirt saluzzoi kiadás-

nak. Gót betűk, a feketével és vörössel nyomtatott czim szép kerettel van körülvéve. Az egész könyv rendkivül gazdagon van diszítve szép initialisokkal, díszes fejléczekkel és kis fametszetű s szélléczekké összefoglalt képekkel, melyek szenteket, egyházi atyákat s az ó- és új testamentomból vett jeleneteket ábrázolnak. A Saluzzói őrgrófnak az eredeti kiadásban meglevő érdekes arczképe ezen utánnyomatban nincs meg. Ellenben a két nagyobb compositió, mely Lajos franczia királyt és szent Tamást ábrázolja, nyers kivitelben reproducálva van, amelyekhez még öt más nagyobb fametszet járul. Az eredetinek számos «mutató keze» sem hiányzik.

Példányomnak belső kötési tábláján következő följegyzés olvasható: «Stephanus le ballet pban meus est dñs et magister qui pro mea ligatura dedit año dñi 1540 4/-». A kötés tábláján (XVI. század) bogáncsfejek vannak alkalmazva, melyek Guigard, *Armorial du bibliophile* szerint, a Lazare Baillet, conseiller du Parlement, (a XVIII. száz. elején) ex libris-ein is találhatók.

75.

HASSENSTEIN (Bohuslaus Lobkowitz de).

Opuscula Bohuslai Boemi Ba|ronis de Haſsenstayn que hoc volumine continentur | Ad Uuladislaũ Pañonie et Boemie Regem In fune|re Anne Regine coniugis elegia cõsolatoria | Elegia ad xiiij sanctos. quos vulgo auxiliatores vocant. | de peregrinacione sua gracias agens Ad Joannem Sturnũ Francũ de Smalcaldia de aua|ricia libellus | Sum̃os Christianos principes cõtra Thurcas excitãs | adhortatorium carmen. || *(S. l. & a.)*

4to. 20 szlan lev. Díszes gót nyomás, szép, vastag papiroson, az utolsó levél üres. A család hassensteini ágából származó Lobkovitz Bohuslaus hires humanistának e négy munkája, úgy látszik, az egyedüli, mely a szerző életében jelent meg. E kiadást egy bibliographus sem ismeri. Másféle munkáját sem találom említve ezen időből. Hormayer *(Taschenbuch, Neue Folge. 1830)* H.-re vonatkozó érdekes jegyzetében errre vonatkozólag a következőket mondja: «Es lässt sich zwar nicht zweifeln, dass mehrere seiner Gedichte noch bei seinen Lebzeiten abgedruckt wurden. Beweis dafür ist das ihnen ertheilte Lob der Zeitgenossen. Gesammelt und herausgegeben wurden sie jedoch erst 60 Jahre nach dessen Tode durch die Verehrer seiner Muse, vorzüglich durch Thomas Mitis.» Wurzbach *Biogr. Lexicon*-jában nemcsak munkáinak mindössze is kevés

kiadása, hanem az életrajzára vonatkozó források is nagy szorgalommal vannak összeállítva. Még csak Brunet *Manuel du Libraire* szokatlanul hosszú és igen alapos «Hasisteynius» czikkére utalok. Vajon könyvünk bécsi vagy olmüczi nyomtatvány-e, nem akarom eldönteni. 1b lev.: Sturnusnak, Lobkovicz egy barátjának, Augustinus Moravus Olomucensis-hez Ulászló király titkárához intézett ajánlása ddto Hassenstein, 26. Dec. 1508: «Bohuslaus meus immo etiam tuus, vir utriusquæ linguæ inprimis eruditus, ut nuper in regiis ipsis nuptiis summa voluptate, ita jam nunc in reginæ obitu singulari affectus est luctu, quem tamen amarissimum luctum cum in Rege statuisset in se primum mirifice hac elegia est consolatus. Quod simul atque perspexeram, arbitratus opere precium fore si et ipse Rex lacrimis jam pene confectus tanta tamque præsenti consolatione non careret, hortari cepi hominem... vela ventis det et elegiam hanc consolatoriam ad Regem ... prodire sinat. Sed deus bone, quis homini in edendis libellis nimis quod pace sua dicam modesto persuadeat ut minora hæc et exigua edat, qui maxima ita negligit... eripui invito nescioque auctore et exscripsi; tibique ut Regi copiam ejus facias mitto.» Az elegia végén 5 distichon, melyben Hassensteint arra akarja bírni, hogy a Carment adja ki kezéből. A költemény bizonyára kevéssel a királyné halála után készült és e szerint meglehetős későn jutott rendeltetése helyére. Az «Elegia consolatoria» a 6b levélig terjed. Következik a második elegia, «De peregrinatione» etc., melyben Hassenstein az Olasz-, Görögországban, Kisázsiában, Aegyptomban, Tunisban tett utazásait sorolja fel és a kiállott veszélyek után védszentjeinek hálát ad megmeneküléseért. Hassenstein két évi utazás után 1492-ben tér vissza; valószinüleg ez időben készült el a költemény is. 9a lev. Sturnusnak irata Adelmansfeldi Adelmann Bernát eichstädti kanonokhoz, Hassenstein bizalmas barátjához, a kihez ő a következő két művet küldi: «Libellus de Avaricia», és «Carmen adhortatorium contra Thurcas». Ez utóbbi nagyobb költemény epikus versalakban (15b levéltől végig), mely e kor számos, hasonló tárgyú költői munkáit messze felül haladja. Sorban felszólítja a császárt, a francziа, spanyol és angol királyokat, a pápát, a lengyel és portugal királyokat, Velenczét és Ulászló királyt

... septemplicis histri
Rector et Albigenæ populi...

hogy az ozmanok ellen harczra keljenek. A költemény következő versekkel végződik:

Lusimus hoc magno carmen dictante dolore
Dum libet Aoniis torpentia pectora Regum
In Turcas excire modis, fideique tonantis
Legibus oppressum Scythicis conjungere mundum.

Számos egykorú eseményre tett czélzásokból azt lehet következtetni, hogy a költemény 1507. vagy 1508-ban iratott.

76.

BEROALDUS (Philippus).

Symbola Pythagorea a Philippo Beroaldo Moraliter explicata. || Venditur in vico sancti Jacobi in intersignio diui Martini. *(Végén. 18b lev.:)* Opusculũ Philippi Beroaldi de Symbolis Pythagore Impreſsum Parrhisi per Anthoniũ Bonnemere Anno dñi Milesimo quingentesimo nono Die. XII. Aprilis Pro Dionysio Roce Cõmorante in Vico Sãcti Jacobi Ad intersigniũ diui Martini.

4to. 18 szlan levél. A czimlapon Denis Roce szép vignette-je. Lásd 66. sz. a.

77.

LUCRETIUS.

In Carũ Lucretiũ poetã Cõmẽtarii a Joãne Baptista Pio editi: codice Lucretiano diligẽter emẽdato: nodis oĩbus et difficultatibus apertis: obiter ex diuersis auctoribus tũ græcis, tũ latinis multa leges enucleata: que superior ætas aut tacuit aut ignorauit. Pellege: letaberis. || *(Végén:)* Bononiæ typis excuſsoriis editũ in ergasterio Hieronymi Baptistæ de Benedictis Platonici Bononiẽsis Julio quercente ligure. II. Pontifice maxumo sedente: Italiæ uindice: patriæ Sotere. Anno Domini M·D·XI. kal. Maii.

fo. 4 szlan, 224 szzott lev. A czim gót betűkkel van nyomtatva. 1b lev.: a kiadónak költői ajánlása a pécsi püspökhöz. 2a—4b lev.: «R. ac Augusto Antistiti Domino Georgio Cassouio Regis Illustriſsimi pannonii ac Boiemici Supremo Secretario: Episcopo Quinqueecclesiensi Patrono colendo Joãnes Baptista Pius Bononiensis.» Ezután következik a költő életrajza és a commentár 215b levélig. 216a lapon még egy rövid levél a püspökhöz: «Eidem. R. ep. Salutem Pius idem.» 216b lev.: «Joannes Baptista Pius Ludouico Gesilardo Bononiensi Theseo suo. S.» A «Plavtinæ Retractationes» és még néhány más darab. 223b lev.: a fõntebbi

zársorok, a regestum és a nyomdász-jelvény. 224[a] lev.: az Errata. — Az ajánlás szép és érdekes. A kiadó részletesen szól tanítványáról Beszterczei Lőrinczről, Szakmáry unokaöcscséről.. «pontificii iuris evoluit auctores : poetas intime rimatur : rhetores medullitus excutit : adeo ut omnibus qui Bononiæ musis stipendia me prælegente faciunt longe superior evaserit; qui si commilitonibus studiorum suorum comparetur: est anemonam rosæ conferre.»

A Sunderland-könyvtárból.

78.

RICOLDUS.

Contenta Ricoldi ordinis prædicatorum contra sectam Mahumeticam, non indignus scitu libellus. Cuiusdam diu captiui Turcorũ prouinciæ septemcastrensis, de vita & moribus eorundem alius non minus necessarius Libellus ..... Adiũct⁹ est ĩsup libell⁹ de vita & morib⁹ Judæorũ. || *(Végén. 86[b] lev.:)* Libelli de Vita & Moribus Judæorum dño Victore nunc Sacerdote Christiano olim Judæo et totius operis Finis Parisiis ex officina Hẽrici Stephani Anno Domini. 1511. Vltima Aprilis.

4[to.] 86 szzott lev. A czimlapon «Libellus» szó után következik: «Soli Christo Domino cvm P. et S. S. in Secvla Regnum et Imperium», ami kereszt alakjában van nyomtatva. 1[b] lev. Faber Jakab ajánlása Guillelmus Parvushoz, a király gyóntató atyjához. Ricoldus munkája 2—28 levélig terjed. A 29—62 levélen a Prohemium es a «libellus de moribus etc.» A colophon végén : «Libellorũ de impugnatione legis Turcorũ & de morib⁹, vita & neqtia eorũ : impressorũ Parisiis ĩ officina Henrici Stephani... finis anno Christi dei... MDXI. 16 Aprilis.» 63[a] lev.: «De Vita et Moribvs Jvdeorvm Victoris de Carben olim ivdei nunc Christi Miseratione Christiani Libellvs.» A czím fölött egy érdekes fametszet. 63[b] levélen Carben, sacerdos christianus ajánlása Fülöp kölni érsekhez, Coloniæ ex ædibus nostris... 1509.

Az e gyüjteményben foglalt két első munkát Rob. Stephanus már két évvel előbb kiadta. L. Kemény, *Tört. és Irod. Kalászatok,* 2. lev.

79.

VIVALDUS (Johannes Ludovicus).

Opus regale in quo continentur infrascripta opuscula ..... Venudãtur Parisiis ĩ vico sancti Jacob sub

ĩtersignio diui claudij. || *(Végén. ccxcι*[b] *lev.:)* Opus regale explicit feliciter. Impreſsum Parisiis per Johannẽ barbier librariũ iuratum expensis honesti viri Frãcisci regnault eiusdẽ vniuersatis bibliopole fideliſsimi. Anno nr̃e salutis. M·CCCCC·XI. decimo tertio Kalendas Januarias.

4[to.] 291 róm. számokkal jelzett lev. A tartalomjegyzék 7 szlan levélen. A csinos lapszéli keretbe foglalt czim vörössel és feketével van nyomtatva. 2[b] lev. szép (régebbi) fametszet, mely a keresztfa lábainál fekvő Krisztust ábrázolja. A lapszéli keret gyönyörű arabesk-diszitésekkel van ékítve. 6[b] levélen három halottat ábrázoló sajátságos compositió van, melyet jobbról és balról haláltánczból vett hat jelenet vesz körül e fölirattal «le pape, l'empereur, le cardinal, le roy, le patriarche, le connestable». A könyvben ezenkivül is van még néhány fametszet. A 74. számú lyoni kiadásnak hű utánnyomata, mely még a betükre nézve is hasonló.

80.

CINGULARIUS (Hieronymus).

Hieronymi Cingularii Avrimontani de componendis Eplĩs, Opellũ utiliſsimum politiſsimũq; || *(S. l. & a.)*

4[to.] 10 szlan lev. A czimlapon Franciscus Sylvius Novimontanus 9 distichona ad Lectorem. Az egész gót betűkkel van nyomtatva a distichonok és az ajánlás kivételével. 1[b] lev. szerzőnek ajánlása Thurzó János boroszlói püspökhöz, Ex Wittenbergia ingenuarum omnium artium Academia, Sept. 1512.

Bécsi nyomtatványnak tartom, Panzer nem ismeri.

81.

CRATES.

Cratis Thebani Cynici philosophi Epistole Aureis sentẽtijs referte theologie ɔsentanee.... || *(s. l. & a.)*

4[to.] 12 szlan lev. A czim szép, széles fametszetű kerettel van körülvéve, mely fekete alapon virágtartó edényeket, virágokat és arabeszkeket mutat, fölül a lengyel sas, alúl Krakkó város czimere látszik. A czim alatt: «Carmen Roberti Haller Budensis Ad Lectorem», 4 distichon. 1[b] lev.: «Rudolfus Agricola Wasserburgensis Valentino Ekio Philyripolitano suo salutem Ex museo nostro Cracouiensi... 1512.» 2[a] lev. a fordító aján-

lása: «Atanasius Constantinopolitanus, Archiensis abbas ad diuũ principem Karolum Aragonũ primogenitum.» Ezután következnek Crates levelei, Crates életrajza Agricolától, néhány bölcsész «bracteatæ»-nak nevezett válogatott sententiáival. A végén: «Ex officina nostra litteraria Cracouie: Anno 1512», Joannes Lupulus Bodmanensis három distichona Ad Lectorem, végül (11b lev.) egy hosszabb költemény «Echortatoriũ (sic) Carmen Ad bene vivendũ ex miseriis humanæ conditionis Rudolfi Agricole Vasserburgensis.» 12b lev. üres. A czimlapon levő költemény szerzője valószinüleg azonos Haller Ruprecht budai kanonokkal, a ki, mint Szádeczky a Haller családról irt tanulmányában *(Turul)* gyanítja, 1510-ben halt meg. Azt is valószinünek tartom, hogy e könyvecskét Haller János nyomatta, a ki a nyomdászatot már a XV. században Krakkóban megalapította és még 1529 után is működött. Janoczki *Nachrichten über seltene polnische Bücher* czimű munkájában a Zaluski-féle könyvtárból számos Haller-féle műhelyből kikerült nyomtatványt irt le, de kiadásunk könyvében nem fordul elő.

Az Apponyi-féle könyvtárból.

82.

DIONYSIUS AFER.

Dionysii Afri, de Situ Orbis: siue Geographia, Prisciano, aut Fannio Rhẽnio interprete lib. unicus. Joannis Camertis in eundem Commentariolum. || *(Végén:)* Viennæ Pannoniæ, in ædibus Hieronymi Vietoris: & Joannis Singrenii, sociorum. Expensis uero Leonardi, & Lucæ Alantse, fratrum. Vndecimo Kalendas Nouembris. Anno M·D·XII.

4to. 42 szlan lev. A czim szép architektonikus keretbe van foglalva. Terjedelmesen irja le Denis 75. sz. alatt. Megemlítem az erdélyi Wolfhard Adriannak költeményét Camershez, melyet Kemény is emlit a *Tört. és Irod. Kalászatok*-ban.

83.

EGIDIUS Viterbiensis.

Oratio prima Synodi Lateranensis habita per Egidium Viterbiensem Augustiniani ordinis Generalem. || *(Végén:)* Romæ Impreſsa in Vico Pellegrini. Per Jacobum Mazocchium. M·D·XII. Die. 6. Mensis Nouembris.

4to. 8 szlan lev. A czim csinos keretben. 1b lev.: Jacobus Sadoletusnak Bembohoz intézett ajánlása, melyben e beszédnek roppant hatását írja le, és Egidiusról a legnagyobb csodálkozás és legmelegebb ragaszkodás hangján szól: «ab eo viro est, quem ego et tu sæpe soliti sumus in sermonibus nostris clarissimum huius sæculi tamquam obscurascentis, lumen appellare.» Bizonyára mély hatást tett a gyülekezetre, midőn Egidius a saját szemeivel látott iszonyúságokat rajzolta: «Vidi ego oculis propriis, vidi inquam eos (Turcas) usque ad suburbia Archipræsulatus mei spalatensis, et illius miserrimæ urbis Spalati depopulantes, omnia igni ferroque devastantes... Adest et locupletissimus testis amplissimus totius Hungariæ primas Archipræsul Strigoniensis, qui proximis elapsis diebus intellecta immanissima eorundem invasione in nostrates Dalmatiæ, Illyriæ, Croaciæ Pannoniæ, immo totius religionis Christianæ statum amarissime deploratus est. Sæpe Pater sanctissime et sæpius ego (O me miserum et infelicem) divinis officiis assistens, coactus sum cappam indumentaque Pontificia dimittere, arma sumere, ad Urbis portas percurrere, afflictum populum spalatensem... solari, animare, et adversus sanguinem nostrum sitientes assurgere: miserere itaque sanctissime Pater et Domine filiorum et servorum tuorum» etc.

84.

GUARNA (Andreas).

Grammaticæ Opvs novvm, mira quadam arte: & compendiosa excuſsum, quo Regum Nominis & Verbi, ingens Bellum, ex cõtentione principatus in oratione, describitur. || *(Végén:)* Viennæ Pannoniæ, per Hieronymum Vietorem, Philouallẽ, & Joannẽ Singreniũ de Oeting Calcographos Solertes. Tertio Nonas Aug. Anno M·D·XII.

4to. 18 sztlan lev. A czímlapon tíz-soros költemény van «Adrianvs Wolfhardvs Tranſsylvanvs ad Lectorem» czímmel. 1b lev. a nyomdászok ajánlása: «D. Augustino Moravo Ponti Juris Profess. Brunnesisq; ac Olomucensis ecclesiaꝝ præposito» és Vadianus költeménye «ad Andream Salernum Operis Autorem». 2a lev.: Guarna Andrásnak Cæsius Pálhoz intézett ajánlása után következik maga a munka, melynek czím-iratából megtudjuk, hogy Guarna egyházi férfiú és cremonai patricius volt. A munka végén néhány költemény és Vietornak zárszava van. 18b lev.: a nagy császári czímer. Terjedelmesen leírja Denis, 72. sz. a. Wolfhardnak ezen, valamint egyéb költői munkáiról lásd Kemény-t, *Tört. és Irod. Kalászatok.* 84 s kv. ll.

85.

Vio (Cajetanus de).

Oratio in secvnda seseione *(sic)* Concilii Lateranensis. || *(Végén:)* Romæ. Impreſsa apud sanctum Eustachium per Joannem Bepliñ Alemanum de Argentina.

4to. 14 sztlan lev. A czím művészies keretbe van foglalva, 1b: lev.: a dominikanus rend procuratorának Bakócz bibornokhoz intézett ajánlása van. A procurator a rend generalisának, Cajetan de vio bibornoknak ezen beszédét azért ajánlja Bakócznak, mert az ugyanazon napon és ugyanazon helyen tartatott, a melyben ő (Bakócz) először pontificált Rómában. «... aptum visum est cum illius diei cerimonias conjunctim egissetis, ut non separatim in ora hominum pervenissetis.» Az ajánlás végén megemlékezik az ujabban ismét fenyegető török veszélyről, és Selim trónralépését élénk szavakkal rajzolja. «Sed de iis satis, melius enim longe tu quam ego aut quisque hæc nosti et cogitasti, quippe quod a puero acceptas contra Turchos inimicitias, et ab incunabulis susceptam sanctiſsimæ fidei tutelam et defensionem adhuc perpetuam retinuisti, proptereaque in hanc Urbem venisti, ut pacatis universis, non solum iis partibus quæ fidei sunt consuleres, sed etiam illis, quæ infidelitatem et discordiam alunt, vehementiſsime te opponeres.» 3a lev.: «Oratio Reveren. Patris Fratris Thomę Deuio Gaietani, Sacræ Theo. Profess. ac totius ordinis Prędi. Generalis Mgr̃i, habita Romæ, in Secũda Sessione Concilii Lateran. xvii. Kal. Jun. m.d.xii.»

86.

Zigler (Jacobus).

In hoc volvmine hæc continentvr, Duplex Cõfeſsio Valdensiũ ad Regem Vngarie miſsa, Augustini de Olomucȝ Arciũ & Decretorũ Doctoris Prepositi Olomucensis Ecclesie Regiiꝙ Secretarij Epistole cõtra pfidiam Valdensium, Excusacio Valdensium cõtra binas litteras Doctoris Augustini, Jacobi Zigleri ex Landau Bauarie contra Heresim Valdensium Libri quinꝙ. || *(Végén:)* Coeptũ est institui hoc opus Anno a Nata Salute Christiana M, D, X, quinto idus Nouembris. propter aũt peregrinaciones atꝙ alia negocia plura sæpe fuit intermissum & repetitum, tñ quod in ipsum est ex-

pensum tempus Menses sunt oñino septem. Deus sup oñia & in secula benedictus vires dedit & animũ Generosus Dominus Heinricus Kuna de Chunstat sua pecunia impreſsoriã officinã redemit. Melchiorꝗ Loterus cuius Lypsensis excuſsit. Anno. M·D·XII, Mense Octobri Die ipsius vltimo.

fo. 164 szlan lev. A szövegben pont helyett túlnyomólag vessző van alkalmazva. 1a lev. a czim és alatta: «Ad præsides Christianæ rei Presbiteros, Parochos, Archidiaconos, Episcopos, et Archiepiscopos Argumentũ Operis et Commendatio». 1b és 2a lev. üres. 2b levélen Ziegler «Protestacio»-ja arról, hogy mindenben alá veti magát az egyházi censurának.

Lásd Ábelt: *Magyarországi Humanisták* 28—29. lapjain és helyreigazításokat az «*Egyetemes Philologiai Közlöny*» 1880. évf. 622. lapján. Csak annyit jegyzek meg, hogy Augustinus három levele Budáról van keltezve, s hogy Ziegler ezen munkáját Thurzó Szaniszló olmüczi püspöknek ajánlotta.

87.

BEGNIUS (Simon).

Simo. Begnii Episcopi Modrusieñ. Oratio ĩ Sexta. Laterãn. Cõcilii Seſsione. Quinto. Kaleñ. Maias habita M·D·XIII.

4to. 8 szlan lev., az utolsó üres. A gót betűkkel nyomtatott czím architektonikus keretbe van foglalva. 1b levélen van a Frangepán Bernát modrusi grófhoz intézett ajánlólevél. E szerint a püspök a beszédet nem akarta kinyomatni, mert azt nem tartja irodalmi műnek és az élő szó hatása nyomtatásban elvész. «Nosti vero tu, qui non subcisivis modo temporibus, sed inter arma inter gladios ipsos scribis aliquid semper aut transfers, quantum referat, audiatur oratio an legatur et in cuius aurem a quo probetur.» Biztosan reméli, hogy kérését meghallgatják; ha nem, elérte legalább azt «ut officii me mei nullo unquam tempore pœnitentia me subeat». A beszéd nagyon szép. Beszél «de promissa totæ Ecclesiæ reformatione deque Sanctissima contra Turchos expeditione.» Beszéde folyamán vázolja a törökök által 20 év előtt Epirusban okozott pusztításokat és a Dalmácziában most elkövetett kegyetlenségeket. «At in Ecclesia Modrusiensi cui ego licet indignus nunc præsum, continuas incursiones fieri, villas incensas, castra expugnata et intra hos duos menses duo vi capta et diruta abductaque esse, proh dolor, plus quam duo millia Christiano-

rum, quis est qui non audierit iam, ingemuerit iam...» Dicséri a velenczeieket s különösen a magyarokat és lengyeleket. «Quid de Ungaris dicam... quid de Polonis, quorum ita spectata est in universos Christi hostes strenuitas, ut ab armis in Turcos, Tartaros, Russos, Valacchos et alios eiuscemodi Barbaros exercendis nunquam respirent» etc. — A mű végén buzdítás van, a mely szokatlanúl meleg hangú és előnyösen válik ki ezen idők hason tárgyú declamátiói közül.

88.

CELTES (Conradus).

Conradi Celtis Protucii, primi in Germania poetę coronati, libri Odarꝝ quatuor, cum Epodo, & Sæculari Carmine, diligẽter & accurate impræſsi, & hoc primũ typo in studiosoꝝ emolumentũ editi. || *(Végén:)* Argentorati, ex officina Schũreriana ductu Leonhardi & Lucę Alantsee fratrum, Ann. M·D·XIII. Mense Maio.

4to. 102 szlan levél. A Graf Urs monogrammjával ellátott czím gazdag architektonikus keretbe van foglalva. 2a lev.: Vadianus levele Schurerhez, «erudito et solerti chalcographo, amico suo primario». Kelte Bécs 1513. márczius. Ezután következnek Camers, Gerbel, Gundel stb. üdvözlő versei, Vadianusnak Celteshez írt hosszabb költeményei, továbbá Velocianus Tamás «theologus et poeta», szt. István székesegyházi kanonok, mint kiadónak ajánlása Rauber Kristóf laibachi kanonokhoz, Celtesnek egy hosszabb életrajza, az index és a költőnek képe nagyon sajátságos keretben. 15a—100b lapokon költemények, azután Velocianus még egy levele a lilienfeldi apáthoz «almi Cœnobii Druidarum in Campis Liliacis abbati benemerenti», továbbá néhány kisebb költemény és a colophon. A második könyv második ódájának czíme: «Ad Sodalitatem Litterariam Vngarorvm de Sitv Bvdæ, et Monstris qvæ præcesserant Mortem Divi Mathiæ Pannoniæ Regis, penthice». L. Aschbach, 255. l., *Bulletin du Bibliophile* 1855. 294. l. és különösen Ábel, *Magyarországi Humanisták* czímű művét, melynek végén az óda le van nyomtatva.

89.

CICERO.

M. T. Ciceronis epistolarum ad Atticum, ad Brutum, ad Quintum fratrem, libri XX. Latina interpretatio

eorum, quæ in iis ipsis epistolis græce scripta sunt. ubi multa & mutata & addita sunt...... || *(Végén:)* Venetiis in Aedibus Aldi, et Andreæ Soceri. Mense Junio MDXIII.

8vo. 16 szlan és 331 szzott levél. 1 levél az Aldus-féle horgonynyal. A czímlapon van a horgony és utalás a pápai privilegiumra. 1b—14a lev.: az ajánlás «Aldvs Manvtivs Rom. Philippo Cyvlano Moræ Pannonio · a' Secretis Regis ac Oratori apvd Venetos, et compatri obser. S. P. D.» ddto v. Cal. Jul. MDXIII. 14b—16b: leveleken: VI. Sándor és II. Gyula pápák privilegiumai. Az Atticushoz írt leveleknek ezen Aldus-féle első kiadása Csulai Moré Fülöp egri prépostnak és kir. titkárnak, a későbbi pécsi püspöknek van ajánlva, a ki azon időben mint királyi követ Velenczében tartózkodott.

Az annyira érdekes ajánlólevélnek itt terjedelmes kivonatát adom. «Multa mihi grata contingunt in hac mea provincia plena laborum, inclite Cyulane, sed illud gratissimum, quod magni et viri ac principes quicunque amantes sunt bonarum literarum et nos de tantis assiduisque laboribus nostris amant plurimum quemadmodum et tu facis, es enim et literarum et nostri amantissimus, quod sis apprime doctus nec non ingens decus non modo Cyulanæ familiæ, quæ cum majoribus tuis clara est et insignis tum te præposito Agriensi, ac a Secretis Regis, et oratore gravissimo et integerrimo, iam Quart. *(sic)* apud Venetos et tribus fratribus tuis Ladislao, Georgio, Nicolao ductoribus fortissimis, qui sæpe magnam Turcarum manum pro fide christiana et patria strenue pugnantes summa cum laude profligaverunt, verum etiam ipsius patriæ tuæ Pannoniæ. Nam præter doctrinam et eloquentiam quibus es præditus, summa in te est modestia, mira probitas tum acutum ingenium acri adjunctum iudicio, id quod futurum in te censuit Beroaldus, quem audivisti adolescens idque Bonnoniæ, cum tibi suos in Tusculanas M. Tullii questiones commentarios nuncupavit. Quoniam igitur multis ornaris virtutibus et nos quæ tua est humanitas valde amas, ut cognoscas Aldum tuum non esse ingratum, sed contra amantes sui amare vehementer, sic tibi id videbatur ostensurus, si M. Tullii ad Atticum, ad Brutum ad Quintum fratrem epistolas encheiridii forma nuper excusas cura nostra, sub tuo nomine emitteret in manus studiosorum. Quod eo etiam fecit libentius, quia valde delectari te dictione et eloquentia Tulliana præ te fers nec laudandos ducis, qui eorum autorum, qui citra mille, et ducentos, trecentosve annos fuerunt stilo delectati, contemnunt Ciceronem, et quicumque Ciceronis est simillimus, ac si spreto et fastidito triticeo pane, glande vescantur. Doctos ais esse illos quidem, et legendos, sed stylum eorum non modo non imitandum sed fugiendum pro viribus censes. Et recte meo qui-

dem judicio. Idem memini olim dicere Paulum quendam Panno, nium, optimo iudicio adolescentem, ac condiscipulum meum (dabamus enim operam Baptistæ, Guarini filio, in urbe Ferraria). Idem item Sigismundum Turzum hospitem olim meum Venetiis, humanissimum sane ac doctissimum hominem, et admodum quam studiosum Ciceronis, qui paucis post annis præpositus Albensis, deinde Varadiensis episcopus creatus est, cuius immaturo, ac repentino interitu, ut debeo, doleo. Debeo autem plurimum tanto viro amicoque meo summo orbatus. Videntur mihi Pannonii omnes, (multis enim familiarissime usus sum, quod nescio, quod me vobis temperat astrum) ingenii, iudiciique bonitate delectari maxime Ciceronis operibus, et tu mi Philippe, præter ceteros. Quamobrem accipe nunc xx hæc tui Ciceronis epistolarum volumina... Vale mi Cyulane, et gentis suæ, et patriæ ingens decus. Veñ. v. Cal. Jul. MDXIII.»

Fel akarom még említeni, hogy a nagyhírű Ambroise Firmin Didot, kivel a Société des Bibliophiles français-ban én, a nem méltó tagtárs, gyakrabban érintkezhettem, 1874-ben — a mikor már 84 éves aggastyán volt, — a Cyulanus név megfejtésére kért fel. «Je mets en ce moment sous presse une feuille de mon *Histoire d'Alde* où il est question de deux Hongrois sur lesquels vous pourriez peut-être... me donner des renseignements que je n'ai pu rencontrer. Pourriez-vous me dire quel est le nom d'un Hongrois Philippus Cyulanus de Mora Pannonius, secrétaire du Roi de Hongrie? ... Est-ce Gyulay?» Nagy Iván genealogiai műve kezemnél lévén, a név magyarázatát könnyen megadhattam. Ezek voltak az általa említett «renseignements», melyekkel a szeretetre méltó öreg úrnak szolgálhattam, s a melyek alapján a magas szerencse ért, hogy «*Alde Manuce et l'Hellénisme à Venise*» czímű művében nemcsak idéz, hanem a tartalommutatóban nevem még Appianus és Apulejusé közé is kerülhetett. A mohácsi csatáról szóló kis kitérésben részem nincsen. l. a 338-ik lap jegyzetét.

Syston Park-könyvtárból.

90.

JANUS Pannonius.

Ioannis Pannonii Episcopi Qvinqȝ Ecclesiarum: Poetæ clarissimi Sylua panegyrica in Guarini Veronẽsis Præceptoris sui Laudem conditã. Achillis Philerotis Bochii Bonon. Tetrast.......... || (*Végén:*) Monimenta hæc Iani Pannonii Quæ nuper auspice S. Magio prodiere Pont. Hieronymvs Plat.impressit Bononiæ Ivlii Ligvris Opt. Max. Avreo Secvlo. Calend. Febr. M·D·XIII.

4to. 30 szlan lev., az utolsó lap üres. 2a lev. az ajánlólevél: «Avgvstissimo Præsvli D. Domino Georgio Episcopo Qvinqveecclesiensi svmmoq. Cancelario R. H. Sebastianvs Magivs Pannonivs felicitatem.» Kelte «Ex Florentissimo Gimnasio Bononiensi Idibus Januariis. M.D.XIII.» 3b lev.: «Eiusdem (Magii) Epigrāma.» 4a lev.: «Ladislai Debrecini Pannonii in Libellum Phalæcii Endecasyllabi.» 4b lev. üres. Ezután következik a Panegyricus és néhány kisebb költemény. A 27b lev.: Bochius Achilles két ódája és egy elegiája, melyeket Magius rövid előszóval látott el. 30a lev. a colophon.

Az ajánlás, az előre bocsátott költemények és Magiusnak említett előszava le vannak nyomtatva gróf Telekinek 1787-ik évi utrechti kiadásában.

A Sunderland-könyvtárból.

91.

LASKO (Johannes de).

Oratio ad Pont. Max. Leonem. x. in Obedientia Suæ Sanctitati nomine Serenissimi Principis dñi Sigismundi Regis Polonię, Magniducis Lituanię, Russiæ, Prussięq; dñi & hęredis &c. pręstita, per Reuerendissimū dñm Joannem de Lasko Archiepiscopū Gneʒneñ. & Primatem Regni Poloniæ, coastante sibi Magnifico Stanislao de Ostorog Castellano Califsieñ. collega suo, in Consistorio publico habita. Die Lunæ XIII. Mensis Junii. Anno dñi. M·D·XIII. || *(S. l.)*

4to. 8 szlan levél, az utolsó üres. Élénk színekkel ecseteli Magyar- és Lengyelország «Regna nostra Hungaria et Polonia» szorongattatását a tatárok és törökök által.

S. Ciampi, *Bibliographia critica.* II, 23.

92.

OVIDIUS.

P. Ouidii Metamorphosis cū luculentissimis Raphaelis Regii enarrationibus: quibus cū alia q̃dam ascripta sunt: q̃ ĩ exemplaribus antea impressis non inueniuntur: tum eorum apologia quæ fuerunt a quibusdam repræhensa. ...... *(Jacobus Musæus 6 distichon-ja* || *(Végén:)* Impressum Venetiis per Joannem Thacuinum de Tridino. M·D·XIII.

fo. 10 szlan, 156 római számokkal jelölt levél. A delphinekkel és virágmotivumokkal ékitett stylszerű keretbe foglalt czím vörös- és feketével van nyomtatva. 1b lev. az ajánlás: »Raphael Regius Philippo Cyulano maiori Agriensis Ecclesiæ præposito ab Vngariæ Rege ad Venetiarum Principem Oratori felicitatem» ddto VII Cal. Jun. 1513. A vége következőkép hangzik: »Hanc vero lucubrationem atque recognitionem nostram ut tibi dicarem tuoque acerrimo judicio subjicerem, cum aliæ divinæ virtutis tuæ, tum excellens doctrina et summus literarum ac eloquentiæ in primis amor effecit. Ea namque a teneris usque annis laudatarum artium jecisti fundamenta. Ita Bononia te Philippo Beroaldo eruditissimo facundissimoque humaniorum studiorum professori excolendum tradidisti, ut in primis doctus et disertus in patriam repedaris. Id vero cum sapientissimus Pannoniarum Rex Vladislaus facile animadvertisset, simulque te singulari et prudentia et fide et constantia et integritate et continentia et benignitate et pietate et religione præditum esse perspexisset: primum a secretis delegit deinde opulentissima Præpositura honoravit et ad inclitum Venetiarum principem gravissimumque Senatum: te oratorem sæpius jam legavit. Qua quidem in legatione, adeo prudenter, adeo modeste, adeo graviter, adeo benigne, adeo splendide te geris, ut omnium oculos in te convertas. Omnes denique cum ad te amandum colendumque pellicias, et me certe tua singulari humanitate ita cœpisti, ut te non felicitate modo vero immortalitate quoque dignissimum esse existimem. Illa vera, si te donare possem nullum equidem quamvis magnum laborem recusarem. Quod autem possum, hanc lucubratiunculam nostram tibi dicavi, quo nomen tuum una cum Ovidii Metamorphosii, per totum orbem christianum ubicumque latium auditur sermo celebretur atque lectitetur» ..

Az ajánlás után Regius védekezik az előbbi kiadások hiányaiért, melyeket szemére lobbantottak. Ezután következik az 1493-ki kiadásnak Gonzaga Ferenczhez intézett ajánlása, a tartalomjegyzék és az index. A végén van Regiusnak még két levele, egy intő szó az olvasókhoz a Signoria privilegiuma Regius számára és a colophon. Regius commentárja már a XV. században többször megjelent. Hain 4 kiadást említ. Ezen könyv fametszeteiről lásd Duplessis György tanulmányát Ovidius XV. és XVI. századbeli illustrált kiadásairól, (*Bulletin du Bibliophile,* 1889. jan.—ápr.). Ezek, szerinte, meglehetősen durva utánzásai egy 1497-ben olaszul megjelent Ovid illustratióinak, melyeken a Hypnerotomachia nagyszerű rajzainak hatását véli felismerhetni. A 62 fametszet kétségtelenül nagyon különböző és csak kevésben ismerhető fel a művésznek eredeti compositiója. Rivoli herczeg *Livres à figures vénitiens* cz. munkájában ezen illustratiók jellegét részletesen ismertette.

93.

PELLITARIUS (Johannes).

Peri Archon (id est de principijs) scientiarũ: quę in dialectices initio generatim inquiri solẽt, breuiter & artificiose complectens. || Venale habetur in officina Henrici Stephani calchographi e regione scholarũ Decretorum. *(Végén:)* Impreſsum Parhisiis per Henricum Stephanum, ... Anno domini ..... 1513: octauo idus Octobres.

4to 28 szlan lev. (A czímlapnak a1 signaturája van). 1b lev. a szerző ajánlása: «Joannes Pellitarius Mofloriensis ingenuo adulescenti Joanni Saghino Pannonio S.» Figyelmezteti tanitványait, hogy a nehézségek daczára ne riadjanak vissza a philosophia tanulásától. «... neque est quod e vestigio te deterreat si id genus opusculi primo forsitan obtutu, reconditum quondam et abstrusum præ se ferat artificium.» Alább: «... cum Pannoniam tuam olim revises ... benignissimam reverendaque canicie conspicuam illustrissimi ac perquam magnifici D. mei D. Joannis Bornemize arcis Budensis Castellani patrui tui frontem comiter et hilare salutaveris.» Végül megemlíti (a nemrég elhunyt) «Martinum Tolninum pastorem Colouarensem consanguineum tuum quem nunquam tacere velim nec debeam. Vale fœlix una cum D. Georgio Mezlenio canonico Jaurinensi, et D. Emerico Dalacho conterraneis tuis et puriorum literarum assiduis ac diligentissimis cultoribus.» Majdnem bizonyosra vehető, hogy ez utóbb nevezett három egyén szintén a párisi egyetemen tanult, de sajnos, sem róluk, sem Saghinusról közelebbi adatot nem találtam. L. Renouard, *Annales des Etienne.* 15. l.

94.

STROZIUS (Hercules et Titus).

Strozii Poetæ Pater et Filivs. || *(Végén:)* Venetiis in Aedibus Aldi et Andreæ Asvlani Soceri M·D·XIII.

8vo 8 szlan levélen van a czímlap, Aldus Manutiusnak Borgia Lucrezia ferrarai herczegnőhez intézett ajánlólevele és a tartalomjegyzék. 99 szzott s 1 szlan levélen találjuk Strozzi Hercules (a fiu) költeményeit, 152 szzott levélen Titusnak, az apának, költeményeit. 152a levélen (és az első rész végén is) a colophon. A czímlapon, valamint a munka végén is a horgony-jelvény. Az idősb Strozzi költeményei között az Erotica első könyvében egy elegiát

találunk: «Ad Janum Pannonium, Poetam Antiquis vatibus comparandum, qui postea creatus est quinqueecclesiensis Episcopus, ut sinat se placito indulgere amori.» Az Erotica második könyvében egy kisebb elegia «Ad Janum Pannonium», és a végén még egy epitaphion: «Pro Matthia Corvino Rege Ongariæ», mely le van nyomtatva Janus Pannoniusnak utrechti kiadásában. L. Renouard, 65. l.

95.

ALBERTUS Magnus.

Habes in hac pagina. Amice lector. Alberti Magni Germani principis philosophi. De natura locorũ. Librũ mira eruditiõe & singulari fruge refertũ, & iam primũ, summa diligẽtia reuisum, in lucem æditũ, quẽ leges diligẽtius, si uel Cosmographia uel Phisica pfecifse te volueris. || *(Végén:)* Excusum Viennæ Austriæ. Mens. Mar. M·D·XIIII Opera Hieronymi Vietoris & Joan. Singrenii Sociorũ, diligentium imprefsorũ. Impẽsis uero Leonhardi & Lvcæ Alantse fratrum Ciuium Viennensiũ Imperante Diuo Maximiliano Cæsare Aug. P. F. P. P.

4to. 52 szlan lev. A czím gazdag diszítésü metszett keretbe van foglalva, felül 1512. évszám, alúl a fametszőnek monogrammja. 1b levélen a kiadónak Tanstetter Györgynek 1513. deczemberben kelt ajánlólevele Balbus Jeromoshoz: «Juris U. doctori, præpositoque Vaciensi et Ungariæ Regis a Secretis». Megköszöni Balbi vendégszeretetét, melyben őt és kisérőjét Vadianust nemrég Budán részesítette. Ezután három epigramma következik Vadianustól, Bunderl Sebestyéntől és Gerbel Miklóstól. Kimerítően ismerteti Denis III. sz. a.

96.

ATHENÆUS.

Athenævs ..... || *(Végén:)* Venetiis apvd Aldvm Manvtivm et Andream Socervm M·D·XIIII.

fo. 38 szzott lap (a számok előtt α betűs lappal, a mely a czímet tartalmazza, a 2-ik és következő lapokon Aldusnak ajánlólevele Janus Vyrsius Pannoniushoz, továbbá a két első könyvnek kivonata és a 3-ik könyv kezdete. Ezután egy üres levél követ

kezik. A folytatólagos 294 szzott levélen van Athenæusnak harmadik és többi könyve. Végül egy üres levélen az Aldus-féle horgony látható. A czímlap felső részén csak egy szó *Athenæus*, van latin betűkkel nyomtatva, alatta az egész munkának mintegy foglalatja görög betűkkel, két pyramis alakjában oly módon, hogy a két csúcs a középen összeér. Ugyanitt van még az Aldusféle horgony. L. Renouard, 67. l.

Az ajánlás érdekesebb helyei, melyeket Didot A. F., *Alde Manuce et l'Hellénisme* czímű munkájában franczia fordításban közölt, ezek: «Quantum gratuler tibi Jane, quantum Hungaris tuis, quantum ipsi Hungariæ non facile dicerim : quod tantum iam profeceris græcis literis nondum annum audiens Musurum Cretensem : idque Venetiis, ut primus græcas musas attice loquentes brevi relaturus in patriam videare. Macte nova virtute puer sic itur ad astra. Nosti suscepisse te onus grave et Venetiarum, et Musuri, quorum alter te scientia augere potest, alteræ exemplis . . . Nosti quam excitet te ad virtutem Thomas Cardinalis et legatus a latere D. N. ac Strigoniensis Archiepiscopus, maxime venerandus : Avunculus tuus, qui illud Aeneæ ad Ascanium tibi dicere vere potest, disce puer virtutem ex me verumque laborem. Nosti quam excitet te et Philippus Cyulanus a secretis Regis, homo gravissimus atque optimus, qui dum summa fide et integritate oratorem agit apud Venetos, te, quoties ad eum officii gratia salutatum vadis, id quod sæpe facis, assidue monet, inquiens, Jane, pauci, quos æquus amavit Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, cura præcor, ut sis unus ex paucis et Avunculi Cardinalis simillimus. Perge fili ut cæpisti, et id genus alia plena patriæ dilectionis. Nosti præterea quam excitet te Janus ille quinqueecclesiensis Episcopus, gloria et decus ingens Pannoniæ; nam et tibi nomen est Jano, in cuius sepulchro elegans illud distichum legitur:

Hic situs est Janus patrium qui primum ad Istrum
Duxit laurigeras ex Helicone Deas.

Retulit vir ille nunquam satis laudatus in patriam primus latinas musas : tu et latinas et atticas Musuro Doctore relaturus videris. Necque enim dubito, quin, quæ gloriose cœpisti, sis perfecturus; tum quia bene cœpisti, dimidium, facti qui cæpit habet . . . Tum etiam quia iam plurimum profecisti. Quamobrem impulsus ego acri ingenio, frequenti studio, miro amore erga bonas literas, sanctissimis moribus tuis, hasce Athenæi libros . . . sub tuo nomine exire volui ex ædibus nostris in manus studiosorum, quo fias alacrior ad sacra studia literarum . . . Habes igitur integros Athenæi libros. Dabuntur ut spero alii qui desiderantur autores, vel brevi, faveat Deus, quamobrem omnia tibi abunde erunt : ut musas atticas in patriam tuam gloriosus referas. Vale. Venetiis mense Augusto 1514.»

Igen szép példány a Syston Park-könyvtárból.

97.

Bunderlius (Sebastianus).

Oratio ad salvtandam illvstrissimam Principem & dominã, dominã Mariam Archiducissam Austriæ, Ducissam Burgundiæ Brabantiæ &c. Principẽ Castellæ Legionis Granate &c. Spõsam designatã Lvdovici Vngariæ, Bohemiæq; Regis Serenissimi etc. Nomine florẽtissimi studii Viennẽsis Pannoniæ, per Sebastianũ Bunderliũ, ibidem Collegam habita....... || *(Végén:)* Habita oratio decimo sexto Kalen. Julias......... Anno M·D·XIIII. Hieronymus Vietor. Joãnes Singrenius imprimebãt.

4to. 6 szlan lev. A czím alatt Vadianusnak nyolcz sorú költői ajánlása Bunderlhez. L. Denis, 110. sz. a.

98.

Camers (Johannes).

Prima pars Plyniani Indicis editi per Joannẽ Camertẽ ordĩs Minorũ, sacræ Theologiæ. D. In qua tabellæ pictæ instar, mira litterarũ cõnexione, dicunt ea omnia, Geographiã præter, quæ toto Plyniano uolumine continentur. Cum gratia, & priuilegio ut mox sequitur. || *(A pars secunda végén:)* Impresse Viennæ Pannoniæ per Hieronymũ Vietorẽ, Joannemq; Singreniũ artis socios. Sumptibus Leonardi & Lucæ Alantseæ fratrum, ac ciuium Viennensium optimorũ...... Anno uidelicet a Christi natali. M·CCCCC·XIIII. Calendis Septembribus.

4to. A munka két részből áll. Az I. rész 168 szlan lev., melyek közül az utolsó üres. A czím architektonikus keretbe van foglalva. 2a lev. az ajánlás: «Stephano Verbeucio Pannonio, bonarum artium cultori optimo.» 4a—8b lev.: X. Leo és Miksa privilegiumai, epigrammák és applaususok. A II. rész, melynek az elsőhöz hasonló keretbe foglalt külön czímlapja van, (Pars secunda Plyniani Indicis... geographiam... continens) 56 levélből áll, melyek közül az utolsó üres. 1b lev.: Verbőczihez, «virtutum ac virtutes

colentium insigni cultori» intézett ajánlás, mely néhány nappal előbbről van keltezve, mint az I. részé. Ezután következik az Index. 55[a] lev.: a föntebb adott colophon. 55[b] lev: Alantsee Lénárt jelvénye, mely ez évben először fordul elő. Igen bőven ismerteti Denis 115. sz. a.

A Conte Jacopo Manzoni gyűjteményből.

99.

ISOCRATES.

In hoc libello, Amice Lector, iam primum in lucem editæ continentur. Isocratis, de Regno gvbernando, ad Nicoclem liber, a Martino Philetico interprete Diuo Friderico. III. dicatus . . . . || *(Végén:)* Leonhardus & frater eius Lucas Alantsee, Ciues, & Bibliopolæ Viennenses, Cæsarisqꝫ & rerum Cæsarearum studiosissimi, hos Augustales libellos prodire uoluerũt in lucẽ, expensis suis, Imprimentibus eos, & typis effigiantibus, Hyeronimo Vietore & Joanne Singrenio, Calcographis sociis: Summa uigilantia, ob optimorum principũ iuuandam pro uirili æternitatem. Viennæ Austriæ Idibus Februarii. Anno M·D·XIIII. Imp. Maximiliano P. T. Avgvst.

4[to.] 52 szlan lev. Rendkivül érdekes könyvecske, melynek gazdag tartalmát Denis *Merkwürdigkeiten der Garelli'schen Bibliothek,* 142. sz. a. részletesen ismerteti.

Spiegel Jakab Petrus de Motta apostoli protonotariushoz intézett levele, mely Bonfinius fordításában maradt reánk, kimerítő leírását adja a Vadian és Tanstetter által az 1513-ik év őszén Budán talált azon Philostratus-codexnek, amely nem sokkal utóbb Cuspinianus birtokába került.

100.

PEURBACH (Georgius).

Tabulæ Eclypsiũ Magistri Georgii Peurbachii Tabula Primi mobilis Johannis de Monteregio . . . . . || *(Végén:)* Absolutum est hoc illustre Tabularum Eclypsium & Primi mobilis opus Arte & industria solertis viri

Joannis Winterburger. Impēsis vero Leonardi & Lucæ alantse fratrū. Anno Chrī 1514. Idib⁹ Apļib⁹.......

fo. 134 szlan lev. Gót betűk. A bécsi nyomdák egyik legszebb terméke. Bőven méltatja Denis 114. sz. a.

Csak egy helyet akarok közölni a Johannes Regiomontanusra vonatkozó adatokból: «A potentissimo rege Ungariæ Mathia cui tabulam primi mobilis inscripsit et aliis reverendissimis præfati regni episcopis, quibus alias tabulas et instrumenta dicavit, annuo stipendio, præciosissmis vestibus aliisque liberalissimis muneribus remuneratus est.» A czímlapon egy nap- és holdfogyatkozás ábrája van. Stibor András előszava után következik az armillar-sphærának (gyűrűs égtekének) metszett képe Peurbach és Regiomontanus jellemző alakjaival. A szövegben gyönyőrű initáilik láthatók s a colophon alatt a nagy császári czímer. Példányom czímlapján az egykorú tulajdonos neve olvasható:

101.

VADIANUS (Joachimus).

Joachimi Vadiani Helvetii Mythicvm syntagma, cvi Titvlvs Gallvs pvgnans. || *(Végén:)* Hieronymus Vietor, & Joannes Singrenius, impreſserunt Viennæ Austriæ, ad tertiū Eidvs Januarii. Anno M·D·XIIII. hoc elimatum Vadiani Syntagma, Expensis suis. In foro Carnario, e regione Diui Laurentii Venū expositum.

4to. 24 szlan lev. A czímlapon rövid tartalomjegyzék s Vadianusnak egy epigrammája. 1b—3b levélen Putsch János Szt.-István székestemplomi préposthoz intézett ajánlás, s 10 költői applausus; ezek közül az egyiknek szerzője Zilagii Ambrus, ki Bakócz bibornoknak unokaöcscse s Vadianusnak tanítványa volt. Az ajánlásban szó van a budai kakasviadalokról, melyeknél Vadianus Collimitiussal jelen volt. Kimerítően ismerteti Denis *Garelli'sche Bibliothek*, 251. sz.

102.

Ain groſz Wunderʒaichen das | do geschehen ist durch das Creütz, das | ain Cardinal hat ausgeben inn | dem gantʒen Hungerischen | Land wid die Turcken. || *(S. l. & a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő nagy fametszet zászlót tartó vitézt ábrázol, a zászlón feszület látható. Az utolsó lap üres. 2a lev.: «Auszug auss ainem brieff von Offen, der an dem xxv. tag des Monats May in Wien geantwurt ist, vnd am iiij. tag Junij gen Augspurg.»

L. Kertbenynél 90. sz. a., *Magyar Könyvszemle* 1877. (Fraknói jegyzetei Schlauch püspök könyvtáráról), végre Weller, 878—881. sz. a. Könyvünk czíme, a Weller által leirt négy kiadás egyikével sem egyezik.

103.

Missale Strigonieñ. cũ multis additionibus ac missis: summa cũ diligentia castigatũ: sunt preterea quedam misse de nouo sup addite que in Missalibus hactenus impressis nusq̃ habent: sunt etiam quedã misse signate vbi stationes Rome obseruantur. zc̄. || Mathias Milcher Bibliopola Budensis *(Végén:)* Hoc presens sm chorũ Strigonieñ. cum oībus requisitis: & aliis multis supadditis studiosissime reuisum cortectũ *(sic)* & emendatũ: in clarissima vrbe supioris pãnonie: q̃ olim flaviana nũc Vienna dicta Joannes Winterburger Anno salutis. &c. Millesimo quingentesimo decimo quarto Quartus Idus Nouembris finem optatum vendicans Missale impressum explicit. Deo gratias.

fo. 20 szlan, 228 szzott lev. Szép, nagy gót betűk. Fekete és vörös nyomtatással. A czímlapon Szűz Mária képe, Milcher monogrammjával. 1b levélen lapnagyságú fametszet, mely architektonikus keretben, két angyalt mutat, amint Krisztus testét sírba viszik; a háttérben a kínszenvedés szerszámai, felül három magyar szent: István, Imre és László láthatók. 85b levélen a Canon előtt ismét egy szép lapnagyságu fametszet, a mely Krisztust ábrázolja a keresztfán, alatta Mária és Szt. Jánossal. Számos diszített initiálissal.

Denisnél hiányzik e könyv, csak a korábbi, 1508-ki kiadást ismerte. L. Mayer, *Wien's Buchdruckergeschichte,* I, 29. l.

104.

BARTHOLINUS (Richardus).

Odeporicon idest Itinerariũ Reuerendissimi in Christo patris & Dñi. D. Mathei Sancti Angeli Cardinalis Gurcensis coadjutoris Saltzburgeñ. generalisq; Imperii locumtenẽtis, Duæq; in conuentu Maximiliani Cæs. Aug. Sereniss. q. regũ Vladislai Sigismundi ac Ludouici, memoratu digna gesta sunt per Riccardum Bartholinũ perusinum ædita. Cum gratia & priuilegio || *(Végén:)* Hieronymius Vietor hoc opus impressit Viennæ, Impensis Joannis Vuidman Augusteñ. quod impressioni XIIII. Kaleñ. Septemb. datũ est, absolutum uero, Idibus Septẽb. Anno Doñ. MDXV.

4to. 64 szlan lev. A czím gazdagon díszített szegélyben a birodalom és a bibornok czimerét mutatja, ez utóbbi négyelt pajzs, az 1-ső és 4-ik mezőben Salzburg, a 2-ik és 3-ik pedig Lang bibornok családi czímerével. 1b levélen: «Joannes Dantiscanus ad Lectorem» felirattal elegia van a munka tartalmáról, s a bibornok és szerző dicséretéről. 2b levélen: Sancta Maria in Porticu bibornoka-, Bernardushoz, vagyis a híres Bibbiena bibornokhoz intézett ajánlás található. Ezen ismeretes s Magyarországra annyira érdekes könyvről, melybe Dantiscus és Ursinus Veliusnak nagyobb költeményei vannak beleszőve, lásd Denis-t *Garelli'sche Bibliothek* 259. l.

Igen szép (témoins-sel biró) másodpéldány a bécsi udvari könyvtárból.

105.

CEVA (Bonifacius de).

Bonifacii de Ceua diui ordinis Minorum Fratrum viri clarissimi Franciecq; Ministri. Viatice Excursiões ad Reuerẽdi in christo patris & dñi. Domini Johãnis Gozthon: insignis Jaurieñ eccłie graciosissimi Presulis: ac Comitis venustissimi instãtiam nuper de nõnullis hoĩm viciis sparsim edite .... || Venundãtur Parisius *(sic)* in vico diui Jacobi: sub lilio aureo a Johanne Paruo. || *(88a lev.: végén)* Viaticis Excursio-

nibus finis (auspice deo) Parisius *(sic)* imponitur Opera industrii viri Magistri Bartholdi Rēbolt calcographi eximii. Expensis vero honesti Mercatoris Johannis parui. Anno dñi. 1515. ad Idus Mayas.

4to. 4 szlan, 88 szzott levél. A czím gót és latin betűkkel fekete és vörös színben van nyomva és ellátva Jean Petit jelvényével; a szövegben latin betűk. 1b a kiadónak ajánlása: «Reuerendo domino Johanni de Gozton Episcopo ecclesie Jaurieñ. & comiti loci eiusdem. Blasius de Varda humillimus eiusdē clientulus. Felicitatem.» Megbizza a szerző Várdayt, hogy a munkát a püspöknek küldje el: «Libellum igitur tuo nomini dicatum pater ipse Reverendus (qui me ab singularem suam erga te affectionem favore permagno complectitur) mihi, ut nactus nunciorum opportunitatem R. d. tuæ mitterem, scripto tradidit. Ego vero multum diuque mecum pensitans, indignum admodum fore judicavi, si libellus purpureo amictu vestiri dignissimus, nudus impexusque tuam subiret præsentiam. Excitavit me præterea ut in publicum tuis auspiciis prodiret multorum prævisa utilitas.... Quare luculentioribus litterarum formulis ipsum (ut cernere est) imprimendum procuravi. Accipe itaque Præsulum optime libellum... et honestum eidem tua ampla in bibliotheca locum, ut optime meretur, assigna... Ex literario emporio Parisiano.» Következnek Várdaynak «Ad Libellum» czímű csinos hexasticon-ja, a nápolyi Nicolaus Bonaspes hexasticonja és két distichonja Várdayhoz. 2b lev. a szerző ajánlása, «ddto Parisiis mense Februario die 15 quo novus novo nomine Rex Franciscus christianissimus civitatem incredibili triumpho ingressus est. 1515.» Frater Bonifacius magasztalja a püspök erényeit, szent életmódját, alázatosságát, buzgóságát: «Felix quippe inter cæteras Pannoniæ dioceses Jaurieñ. tua : quæ talem ac tantum meruit habere rectorem. O utinam tuos, pater gravissime, sequerentur plerique alii mores, quos tuæ pares reverentiæ dignitas collocavit. Quibus si te ipsum velis, præsul ornatissime, comparare, supra humanum facile extolleris modum : ni clarissima humilitatis (qua mirum in modum ornaris) virtus a loco dimovere proprio pedem vetet... Sed quid ad humilitatem te invito qua maximum inter Gallos (dum parisios tua decorares illustri præ sentia) nomen præcipue reportasti? ... Cum vero frequenter nostro in cenobio devotissime sacra mysteria celebrares, exemplum profecto admirandæ sanctitudinis fratribus omnibus reliquisti. Quod vero per te ipsum ad me veniens aliqüid tuæ d. reverendissimæ, quæsieris, mea exili penna minoreque industria, de vitiis quibusdam edisseri : conceptam bonitatis tuæ atque humilitatis in immensum prope auxit opinionem. Et licet innumeris undique

negociis (exigente officio) convolutus vix recipiendis naturæ necessitatibus accomodatum tempus inveniam : nihilominus inter continuos meæ sollicitudinis discursus, dum huc illucque transferor absque ulla requie frustatim paucula quæ his annexa conspicies tuæ d. reverendissimæ dedicavi.» Aláirva: Humilis Orator Frater Bonifacius. Végül Nicolaus Bonaspesnek még egy költeménye Frater Bonifaciushoz, melyben örömének ad kifejezést, hogy a munka nyomtatásban megjelent:

Quod bonus hoc dederit de varda blasius arte
  Calcographa: magno dignus honore venit.
Noluit ut propriis thesaurus abesset ab oris
  Gratia cui in cunctos est referenda dies.

A negyedik levél mindkét lapját két igen szép kivitelű rézmetszet ékiti Ecce homo és Krisztus a keresztfán, sok alakot mutató mesteri compositiók. V. ö. Panzer VIII., 48. Máshol nem találom e munkát említve.

106.

[CUSPINIANUS].

Congrefsvs ac celeberrimi conventvs Cæsaris Max. et trium Regvm Hungariæ, Boemiæ, et Poloniæ. In Vienna Panoniæ, Mense Jvlio. Anno M·D·XV. facti. breuis ac uerifsima descriptio. || *(s. l. & a.)*

4to. 18 szlan lev. A czímlapon a császári s körülötte négy tartományi czímer. Az utolsó lap üres. 2a levélen Cuspinianus Jánosnak ajánlása Villinger Jakabhoz: «Cæsaris Maximiliani Thezaurario» ddto 20. August. 3a lev. a napló e felirattal: «Diarium Joañis Cuspiniani prefect. Vrbis Viennen. De Congressu Cæsaris Maximiliani Aug. & Trium Regũ Hungarie, Boemiæ et Poloniæ, Vladislai, Lvdovici, ac Sigismvndi. In Vrbe Vienneñ. facto. XVII. Julii. Anno Christi M.D.XV.» A végén egy epilogus «Ad Lectores». 3b lev. a magyar pórlázadás rövid története. L. Denis, *Garelli'sche Bibliothek*, 261. l.

107.

[CUSPINIANUS].

Der namhaftigen Kay. Ma. vnd dreyer Kunigen zu Hvngern Beham vnd Poln Zamenkumung vnd Versamlũg so zu Wienn in dem Heymonat: nach Christi gepurd M·D·XV. jar geschehẽ ain kurtze vnd warhafte erzelung vnd erklarung. || *(s. l. & a.)*

4to. 16 szlan lev. A czímlapon a császári czímer, úgy mint a föntebbinél. 2a lev.: «Die erklarung der zusamenkhumung Kayser Maximilian vnd der dreyen Vladislai, Ludouici vnd Sigmunden, zu Hungern Beham vnd Poln künign geschehen zw Wienn anfengklich. Durch Herrn Johansen Cuspinian Kay. Ma. Oratorn vnd anwaldt zw Wienn Lateinisch gemacht, vnd nachmals von Artickeln zu Artickeln getheutscht etc.» — A fordítás nem épen pontos, sok ki van hagyva. A befejező megjegyzések hiányoznak.

L. Denist, 333. sz. és Kertbenyt 104. sz.

108.

DAMIANUS (Janus).

Jani Damiani Senensis ad Leonem x. Pont. Max. de expeditione in Turcas Elegeia, cū argutiſsimis doctiſsimorum uirorum epigrammatibus. Epistola Pisonis ad Jo. Coritium, de conflictu Polonorum & Lituanorum cum Moscouitis. Henricus Penia ad Reuered. Card. de Saulis, de gestis Sophi contra Turcas. Epistola Sigismundi Poloniæ Regis ad Leonem X. Pont. Max. de uictoria contra Schismaticos Moscouios, apud Aras Alexandri Magni parta. Erasmi Roterodami Epistola ad Leonem x. Pont. Max. de laudibus illius, & noua Hieronymianorum operum æditione ...... || Basileæ, apvd Joannem Frobenium | *(Végén:)* Basileæ Joannes Frobenius typis suis excudebat. Mense Avgvsto. M·D·XV.

4to. 60 szlan lev. A czímen és az utolsó lapon Frobenius nyomdász jelvénye. Igen érdekes levélgyüjtemény. Piso levele 1514 szept. 26-án Vilnában kelt. Az utolsó kivételével valamennyi levél le van nyomtatva Reusnernek *Epistolae Turcicae* czímű munkájában. L. Denist 533. sz. a. és Ábelt: *Magyarországi Humanisták* 90. l.

109.

JORNANDES.

Jornandes de Rebvs Gothorvm. Pavlus Diaconvs Foroivliensis de Gestis Langobardorvm || *(Végén:)* Impreſsi sunt hii libri Jornandis atq; Pauli Diaconi,

Augustæ Vindelicorum: solerti opera Joánnis Miller. Anno a natiuitate Domini Millesimo Quinquentesimo quintodecimo. Die vero Vicesima prima mensis Martij.

fo. 64 szlan levél. A gyönyörű czímkeretet, mely Butsch «*Bücherornamentik*» czímű művében közölve van, Burgmair rajzolta és Dienecker Jost metszette. 1b levélen a szabadalom, 2a levélen a kiadó, Peutinger Konrád ajánlása «ad Magnificum et Generosum Hieronymum Nogaroli Comitem Cæs. Maiestatis Senatorem.» Ebben Miksa császár dicsérete: «suis stimulis ut verius dicam calcaribus effectum est, ut multi libri et potissime historiarum (his enim maxime delectatur), qui diu temporum incurià atque desidia desiderati annis et pulvere obsiti exesique tineis tantum partus jacebant, nunc miserrimo tandem carceris squalore liberati et libertate donati exeant... Ipsius etiam ductu auspicatiori et nostra et Joannis Stabii Historiographi cura et diligentia, Jornandis de Getarum Rebus liber unus et Pauli Germani Vuarnefrid filii (quem Diaconum a Forojulio appellant) historiæ Longobardicæ libri sex, qui multos annos hactenus oblituerent restituti typisque excusi jamprimum publicantur...» Szépen van leírva a Peutinger és Nogarola közt fennálló viszony: «Jornandem itaque ipsum et Paulum ad te primum mittere volui, quem amo plurimum, cum optimarum artium (a quibus nunquam alienus fuisti) studiosum, tum rerum agendarum usu non minus insignem, quam fide memorandum. Huc accedit, quod qualem de me habeas opinionem, nulli potest esse dubium, cum quid feceris appareat, cum enim filium tuum Leonardum adolescentulum et ingenio præstantem et in literariis studiis maiores quam pro ætate progressus habentem, quem unicum melioris sexus habes, mihi credideris. Et cum tu esses Veronæ, filius vero mecum Augustæ, tamen illi bene consultum esse et ad mores et ad cetera necessaria judicaveris: declarasti tu quidem tantum te mihi tribuere, quantum fortasse ego nec agnosco, nec postulo, tali tamen opinione tua ac judicio facere non possum, quin et mihi gaudeam et tibi debeam.» Tiepolo Miklós egy 1532. évi jelentésében (Alberi, *Relazioni degli Ambasciatori Veneti,* I. 97) említi Nogarola Jeromost mint «gia bandito per causa di ribellione dalla serenita vostra» s a tudós kiadó bevallja egy jegyzetben, hogy a legszorgosabb kutatás daczára sem sikerült néki ezen számkivetés okainak felderítése. Annyi bizonyos, hogy 1509-ben, mikor Miksa császár Padua ostromának félbeszakításával Vicenza kapui előtt megjelent, Nogarola volt, ki a város kulcsait átnyújtotta a császárnak. Beatus Rhenanus által 4 évvel később Strassburgban kiadott egy gyűjteményes műben Spiegel Jakabnak hoszszabb költeménye található a következő czím alatt: «Hieronymi Nogaroli Comitis ad Sacratissimum Maximilianum Cæsarem sem-

per Augustum pro Vicentinis Oratio habita,» melyhez Rhenanus a következő hypothesist fűzi: «Imp. Cæsar Maximilianus Augustus Patavinæ urbis obsidionem (quam nullam ab hinc ducentos annos potentior memoratur) ob instantem brumam relinquere coactus cum magna vi cataphractorum et levis armaturæ militum Vicentiam venit, ubi præ foribus delubri hoc carmine a Hiero. Nogarolo Comite salutatus est.» A mint látszik, a fenti eseményt Alberi nem ismerte. Ha később azon véleményét is nyilvánítja, hogy Nogarola vicenzai származású «e di un ramo diverso da quello in cui si e perpetuata la famiglia dei Nogarola Veronesi», úgy meg kell jegyeznem, hogy a Nogarola család régi idők óta birtokos volt ugyan Vicenzában, Jeromos azonban, mint Isota fivérének fia akkoron is Veronában lakott, mint azt a fenti irat egy helye is bizonyítja. Jeromos fia volt azon Leonard, a kivel a Gritti-féle tárgyalások idején, mint követtel találkozunk, ki majd a portánál, majd a moszkvai nagyfejedelemnél ügyködik. Felesége szerdahelyi Dersffy-leány volt.

Az ajánlás után csinos versek következnek Bartholinustól, Ursinus Gáspártól, «ex Silesiis», Pinicianus Jánostól stb., ezután Jornandes szövege, a melynek fontosságát Attila története szempontjából fölösleges volna kiemelni. (l. Thierry előszavát *Attila története* czímű munkájában.) Ennek végén a Peutinger-féle népvándorlás-történetnek kivonata. 26. l. üres. 27[a] lap: Diaconus Pál művének czímlapja, azután történelmének hat könyve, a fejezetek czímeinek előre bocsátásával. 64. l. a colophon, és ez alatt a nyomdásznak szépen metszett czímere.

110.

VADIANUS (Joachimus).

Oratio coram invictiſsimo Sigismondo Rege Poloniæ, in conuentu Cæsaris & trium regum, nomine Vniuersitatis, Viennæ Austriæ per Joachimum Vadianũ Poetam Laureatum habita cum Carmine in laudẽ eiusdem Regis annexo, in quo quædam de isto conuentu continentur . . . . . . || *(Végén:)* Impreſsit Viennæ Nonis Augusti Anno M·D·XV. Hieronymus Vietor qui se Principi inuicto hac sua sedulitate cōmendari cupit.

4[to.] 8 szlan lev. A czím fametszetű keretben van Victor betűjével középen a lengyel sas látható, alatta Dantiscus egy distichona. A mű elején közölve van Dantiscusnak a lengyel királyhoz intézett verses munkája, melyben költőnk a királynak gyöngéden ajánlva van. L. Denist 140. sz.

111.

Newe Zeytung: wie vnnd welcher gestalt Keyserliche Maiestat, mit sampt den Königen von Hungern, vñ Polen, am Sechzehenden tag Julii, Tausent Fünfhundert fünfzehene, zu Wien eingeriten ist, vñ was sich aldo verloufen hat. || *(s. l. & a.)*

4to. 6 szlan levél. A czímlapon a császári sas. A szöveg az 1b levélen kezdődik. E kiadásnak kétféle példányai maradtak fenn, az egyik hely és év nélkül, a másik a következő keltezéssel: «Gedruckt zu Nürnberg, durch Friderich Peypus, im Tausent Fünfhundert vñ Funfzehenden jare.»

L. Kertbeny-t, 112. és 119. számok alatt.

112.

Capella (Martianus Felix).

Martianvs Foelix Capella de Nvptiis Mercvrii et Philologiæ, cum adnotationibvs Joannis Dvbravii || *(Végén. 107b lev.:)* Impræſsum Vieñ. p Hieronymũ Vietorẽ. 11. Maii. Anñ. 1516.

fo. 108 szlan levél. 2a—3b levél: Dubravius «Jurisconsultus et Eques» ajánlása Thurzó Szaniszló olmützi püspökhöz. A második könyv előtt ismét van egy ajánlás a püspökhöz. Végül a püspök köszönő levele Dubraviushoz. L. az ismertetést Denisnél 163. sz. 64b levélen egy Janusszobrot ábrázoló fametszett RB betűkkel és 66a lev.: Beda után készített tábla, mely egy kéz, számokat jelző 36 különböző tartásban látható. Következik a táblának terjedelmes magyarázata, melynek végén Dubravius azt mondja, hogy: «Augustinus Moravus vir profecto in omni genere studiorum clarissimus, nec nostri tantum quantum omnium litteras sectantium amantissimus,» érdemesnek tartotta e tárgyban Ulászló királyhoz irni, «proposita etiam simili quadam tabella.»

113.

Clichtoveus (Jodocus).

Elucidatorium ecclesiasticum, ad officium ecclesiæ pertinentia planius exponens: & quatuor libros complectens. Primus: hymnos de tempore & sanctis per totum anni spacium, adiecta explanatione declarat.

Secundus, nonnulla cantica ecclesiastica, antiphonas & responsoria: vna cum benedictionibus candelarum, cærei paschalis & fontium: familiariter explanat. Tertius: ea, quæ ad Miſsæ pertinent officium, præsertim præfationes & sacrum Canonem breviter explicat. Quartus prosas quæ in sancti altaris Sacrificio ante euangelium dicuntur: tam de tempore q̃ de Sanctis facili annotatione dilucidat. || Venale habetur, hoc opus, viris sane ecclesiasticis q̃ vtiliſsimũ: Parisiis in officini Henrici Stephani chalcographi e regione scholæ Decretorum .... *(Végén:)* Absolvtvm est hoc opvs et arte formvlaria in lvcem emiſsvm: Parisiis in Officina libraria Henrici Stephani, excvdendorvm librorvm indvstrii et sedvli opificis .... Anno Domini ..... decimo sexta supra millesimvm et qvingentesimvm. Die vero Aprilis decima nona.

fo. 227 szzott levél. 1 szlan levél a nyomdász czíme számára. A czím egyszerű kis betűkkel van nyomtatva keret nélkül. 1b lev.: az ajánlás: «Reverendo in Christo Patri ac Domino D. Joañi Gozthon, de Zelesthe superiore in Pannonia: ecclesię Jauriensis Episcopo dignissimo, lociq; eiusdem comit. perpetuo: Judocus Clichtoueus Neoportuensis: S. D.» ddto 1516. Megtudjuk ezen ajánlásból, hogy az akkortájt Párisban időzött Gosztonyi püspök volt az, a ki Clíchtoveust e hymnusok összegyűjtésére és kiadására reá birta: «Cum [tua dignitas] apud celeberrimam Parisiorum academiam diversaretur ad tempus, non pertaesa tam difficilem et longinquam a solo natali peregrinationem ut ... etiam apud exteros præclaras exquireret et capesseret disciplinas : me pro incredibili sua humanitate in mutuam familiaritatem et quotidianam congressionem ascitum, assiduis adhortata est impulsibus et continua efflagitatione sollicitavit, ut hymnos ecclesiasticos qui in horis canonicis quotidie decantantur facili planaque expositione elucidarem.» Különböző okokból csak nehezen tudta magát e munkára határozni, de csakhamar belátta ennek hasznát és teljesen a püspök kivánsága és utbaigazításai szerint járt el: «... Cæterum quoniam non solum hanc operam nostram insigni ecclesiæ tuæ Jauriensi aut Pannoniæ sed et Galliæ nostræ et quibusvis aliis profuturam speravi : ratus sum id cunctis conducibile fore, si in lucem ædatur arte chalcotypa, proferaturque in publicum.» Hymnusok vannak e gyűjteményben Szt-István (2), Szt-László (2),

Szt-Imre és Adalbertre, Szt-Erzsébetre és Szt-Mártonra (2). Mindegyiknek végén rövid magyarázat és történeti megjegyzések találhatók. A munkát már a következő évben Frobenius ujra nyomatta és 1521-ben Stephanus abból új kiadást rendezett. Josse Clichtoue, flandriai születésű volt és egyike kora legjelentékenyebb és legtermékenyebb theologiai iróinak. L. *Bibliographie des oeuvres de Josse Clichtove.* Gand, 1888. 77.l.

114.

FRANKFURTER (Bartholomæus).

Homeri Batrachomyomachia hoc est bellum Ranarum & Murum, Joanne Capnione Phorcensi metaphraste. Sequitur aliud Carmen Iocis & facetiis refertiſsimum. || *(Végén:)* Impreſsum Viennæ Pannoniæ per Hieronymum Viatorem *(sic)* Mense Iunii Anno M·D·XVI.

4to. 14 szlan lev. 1b—7a levélen a béka-egérharcz forditása Reuchlin után; ezután következik a kiadónak pannoniai Frankfurter Bertalannak ajánlása Mihály kalocsai prépost és székesfehérvári kanonokhoz «Affini suo humanissimo», ugyanahhoz egy 6 distichonból álló «Carmen» és Ursinus Veliusnak 7 distichonja, melyekben Frankfurtert a prépost pártfogásába ajánlja. L. Denist 166. sz., ki joggal kérdezi, hol maradt a czimben igért vig carmen, mert a három függelék bizonyára nem az.

115.

MARULUS (Marcus).

Marci Maruli Spalatensis Evangelistarivm || *(Végén:)* Venetiis industria ac summa diligentia Francisci de consortibus lucẽsis Sacerdotis integerrimi in ædibus Jacobi leuci impreſsoris accuratiſsimi. Impẽsis vero Melchioris Seſsæ. M·D·XVI ......

4to. 6 szlan, 151 szzott lev. 1 levél üres. A czimlapon Sessa jelvénye (macska) 2a lev. az ajánlás «Francisco Lucensi Cantori ecclesiæ venetæ S. Marci». A Marulus és Franciscus közötti viszony a munka következő helyéből tünik ki: «Interim hoc ipsum Evangelistarium meum tibi commendo et si sua dignum inscriptione iudicaveris, ut quam primum imprimendum cures oro. Hac et de causa quod magis e re tuorum erit, si prius

ista in lucem venerint, quam illa alia quæ mihi invito ... necdum satis emendata de manibus exciderunt. Ex libris autem quos imprimi feceris, aliquos ad me nihil moratus transmittas volo. Tunc enim me tibi satisfecisse putabo cum impressos intellexero ...» Következik az index és előszó. Maga a munka, mely az erény- és bűnről szól, 7 könyvre van osztva, melyek mindegyikét egy-egy szép initialis diszíti. A mű végén még több érdekes közlés van, ú. m. Petrarca a szent szűzről írt ódájának fordítása, ajánlva Papali (Papalich) Jeromos spalatoi patriciusnak, Calvus Jeromos levele Marulushoz, a velenczei Julianus Ferencz két decastichonja Marulushoz és Franciscus Lucensishez:

Quanta tui est Maruli scribendi gloria, tanta est
Laus tua, qui Marulum vivere posse doces ...

továbbá ugyanezen Julianus zárszava, melyben Marulus szent életét, kitünő munkáit magasztalja: «Sprevit divitias, sprevit honores ... cum parvula admodum sæpius inclusus cella, inter sylvestres arbores, feris tantum comitatus vitam degat... Scriptis semper vacat, quæ salutem universo terrarum orbi afferant ...» Ezután következik a jeles Franciscus Lucensis szép dicsérete: «qui ut bonos et doctos viros colit et ab eisdem colitur, ita eorum opera, ut quam emendatissime excudantur vehementer laborat.» Legvégül a sokszor emlegetett Franciscusnak néhány sora: «Jam tibi, Lector candide, compertum est, quanta mihi fuit semper cura Marulianos libros præsertim emendatissimos meis typis procudere nulli labori, nullis vigiliis, nullis denique impensis unquam parcens ... Qualis sit Marulus tum ipsius de Institutione bene vivendi liber, tunc quod nunc in manibus est, volumen dicat ... Paucis ab hinc diebus tertium Maruli de Imitatione Christi opus expectato.»

Marulus nagyszámu munkáinak bibliographiája mindenütt hézagosan van összeállítva.

A Manzoni-gyüjteményből.

116.

MICHAEL de Hungaria.

Euagatoriū. In presenti libello continentur hec infra p ordinē notata. Optimus modus predicandi Sermones. xiij. Michaelis de Hungaria vniuersales. Cū applicationib⁹ Thematū putilib⁹: de tempore ꝛ de sanctis: omni tempore p̄dicabiles. Sermones e lectiſsimi de Rosario beate virginis Marie: ꝛ de sancta Anna eius matre. Paſsio domini nostri Jesu christi .... ||

Végén 175^b lev.:) Preclari sermones Michaelis Hungarici .... Et itē paſsio dñi nostri Jesu christi p fratrē Jacobū Gaudēsem: natiōe Hollandinū: ordnis p̄dicatoꝝ: ꝯuēt⁹ Coloniensis .... finē accipiūt. Imp̄ſsi Argētine sumptib⁹ honesti viri Joannis Knoblouch. Anno dñi Millesimo quingentesimo decimo sexto. Die vndecima Nouembris.

Kis 8vo. 176 szlan lev. Gót betűk. A czím feketével és vörössel van nyomtatva. 176. levél elején a szép nyomdász-jelvény, a hátlap üres.

117.

Orationes Viennæ Austriæ ad Diuum Maximilianvm Cæs. Aug. aliosq; illustriſsimos Principes, habitæ. In celeberrimo trium Regum ad Cæs. conuentu. Anno. M·D·XV. || *(Végén:)* Impræſsum Viennæ Pannoniæ per Hieronymum Vietorem. Expensis uero Leonardi & Lucæ Atlansee fratrū. Mense Januari. Anno. M·D·XVI.

4to. 72 szlan lev. A czím csinos lapszéli keretbe van foglalva. Az utolsó levél hátlapján az Alantsee-féle kiadó czég jelvénye. 1^b levélen fel van sorolva azon 22 előkelőség, kikhez e beszédek intéztettek. 2^a lev. Chulbers Kristóf, az egyetem rectorának ajánlása Lang Mátyás bibornok gurki püspökhöz. Ezután következnek a beszédek, melyek legtöbbjéhez még külön pótlások vagy versek vannak függesztve. Az első beszédek a császárhoz, a magyar királyhoz, ennek Lajos és Anna gyermekeihez, s a lengyel királyhoz, a többiek pedig a congressuson jelen volt érsekekhez, püspökökhöz s fejedelmekhez vannak intézve. Ulászlóhoz a keletfrankoniai születésü Misbeg András mondott beszédet, Bakócz Tamáshoz Restio Lajos. Frangepán Gergely kalocsai érseket Leonhardus Coturninus üdvözölte, Szakmári György pécsi püspököt pedig a budai Kresling János. A beszéd ki van adva Kollernél, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis,* V. 32. A Bakóczhoz intézett beszédben számos ifjúról van emlékezés, kiket a bibornok saját költségén taníttatott:.... «tot egregii adolescentes, qui vel domi, vel Cracovie, vel hic, vel in Italia tuis auspitiis tuoque ductu omnifariam studiis operam navant.» A főpapok legtöbbjének szerény származásán szellemesen siklik át: «Quid? nonne Sixtus quartus patre remige natus? nonne

Nicolai quinti mater ova et pullos vendidit?» etc. Frangepán Gergelynél könnyebb helyzetben volt a szónok, mert minden tartózkodás nélkül dicsérhette a családnak dicsteljes múltját. A beszéd végén néhány családtag külön is meg van említve, így Frangepán György «pulcherrimus adolescens», ki a bécsi egyetemen tanult, s kit a szónok Gergely «consobrinus»-ának nevez. Ez valószínüleg unokaöcscse volt a sluini ágból.

Érdekes a Kristóf grófra vonatkozó rész, melyben azt mondja, hogy az érsek bizonyára nem fogja szerencsétlenségnek tekinteni, ha nagybátyja «qui fortitudine sua cuncta vitæ pericula respicit, Cæsareæ Maiestati strenuissime militans a Venetis ipsis captus sit. Grata superveniet quæ non sperabitur hora ... ab eisdem ... honorifice tractatus dicitur». És alább: «Quantum e regione honoris et gloriæ ex patruo tuo domino *Michaele* comite famigeratissimo crudelissimi belli contra Turcas duce et capitano fortissimo in dies consequeris, nemo est, qui ignorat, cum is stragibus undeviginti truculentissimis Turcis felicissime reluctatus sit, eos profligarit, interfecerit et semper in fugam verterit.» L. Denist 158. sz. és Keményt *Tört. és Irod. Kalászatok* 62. l., a hol a Frangepánhoz intézett beszéd le van nyomtatva.

118.

CYBELEUS (Valentinus).

Opusculum De Laudibus & uituperio Vini & Aquæ Valentini Cybelei, Canonici Ecclesiarum Quinqeccle-sieñ. & Albeñ. || *(Végén:)* Hagenau ex Academia Thomæ Anshelmi mense Julio. Anno M·D·XVII.

4[to.] 28 szlan lev., az utolsó üres. 2[a] lev.: «Reverend. Domino Dn. Georgio Episcopo Qvinqveecclesien. Cancellario Regio, Valentinus Cybeleius Canonicus Ecclesiæ Albeñ. sui humillimam Commendationem.» Ex Alba Regali. (s. d.) 3[a] lev.: «Declamatio Valentini Cybelei, de vini et aqvæ potoribus, vtrum hi, uel illi laudabiliores sint. Vbi nonnulla de vino et aqua, quatinus utraq secundũ suos gradus, uel ad laudẽ, uel uituperium tendant inseruntur; ad Dn. Ladislaum Macedonium archid. et amicum.» A tizedik levélen Bornemisza János dicsőítése található: «Nosti tuipse egregium illum et uenerandæ caniciei senem Joannem utriusque regis nostri nutricium, quem tota Panonia, quod uino careat et abstemius sit, Bornemyssa uocat...» Jeles tulajdonságait dicséri és megemlékezik a parasztlázadás elnyomása körül szerzett érdemeiről. L. *Magyar Könyvszemle*, 1877. 85. l., hol a levél fontosabb részei közölve vannak.

119.

RITIUS (Michael).

Michaelis Ritii Neapolitani De regibus Francorũ lib. III. De regibus Hispaniæ lib. III. De regibus Hierosolymorum lib. I. De regibus Neapolis & Siciliæ lib. IIII. De regibus Vngariæ lib. II. Apud inclytam Basileam || *(Végén:)* Basileæ apvd Joannem Frobenium. Mense Jvlio. Anno M·D·XVII.

4to. 85 szzott lev., 5 szlan levél az index és a nyomdász-jelvény részére. A czím Holbein által metszett szép keretbe van foglalva. 1b—2b levélen az előzmények úgy, mint 71. sz. a.

120.

VERBŐCZY (Stephanus).

Tripartitum opus iuris consuetudinarij inclyti regni Hungarie: per magistrũ Stephanum de Werbewcz personalis presentie regie maiestatis locum tenentem acuratiſsime editum. || *(Végén:)* Impreſsum Viennæ Austriæ, per Joannem Singrenium Anno domini M·D·XVII. Octauo die Maii.

fo. 143 szlan lev. (A végéről egy üres levél hiányzik). 2a levélen az előszó: «Magister Stephanus de Werbewcz..... lectoribus salutem». 3a lev.: Ulászló jóváhagyó decretuma. 4b lev.: szerző ajánlása a királyhoz. 7a lev.: a prologus. Végén Balbi Jeromos pozsonyi prépost és királyi titkárnak elegiája és Bekényi Benedek két epigrammája «ad dominum suum» és «in Ardelionem et Zoilum». Az utolsó lapon a sajtóhibák jegyzéke Singreiner egy megjegyzése kiséretében, melyből kitünik, hogy e munka 40 nap alatt nyomatott. «... est enim opus hoc diebus quadraginta excusum totum...»

A Tripartitum első kiadása. L. Denist 185. sz. a.

Példányom czímlapján következő feljegyzés olvasható: «liber ladislai Cõtis de Zent goroth nunc cmorañ in zwtor in com. Kolosieñ... 1546.» Igen szép példány, melynek csak a felső margója kissé keskenyebb. Még 1862-ben Londonban vettem egy auctiónál, «egy» shillingért, később árának több mint százszorosáért köttettem Trautz-Bauzonnet-nél kék maroquinbe.

121.

BARTHOLINUS (Richardus).

Richardi Bartolini Perusini Oratio, ad Imp. Cæs: Maximilianū Aug. ac potentiſ. Germaniaꝝ Principes. de expeditione contra Turcas suscipienda. Cvm Privilegio Imperiali. M·D·XVIII. || *(Végén:)* In excusoria Sigismundi Grim̄ Medici, & Marci Vuirsung officina Augustæ Vindelicoꝝ Anno Salutis M·D·XVIII. duodecimo Kaleñ. Octobres.

4to. 12 szlan lev., az utolsó üres. 1b lev. az ajánlás «Chvonrado Peutinger Avgvstano».

122.

BARTHOLINUS (Richardus).

Ricchardi Bartholini uiri eruditiſsimi de conuentu Augusteñ concinna descriptio rebus etiã externaꝝ gentium quę interim gestę sunt, cum elegantia intersertis. M·D·XVIII. || *(s. l.)*

4to. 16 szlan levél, az utolsó üres. A czím szép kerettel van körülvéve. 1b lev.: a kiadó Adelma Konrád augsburgi kanonoknak ajánlása Oberstain Pál bécsi kanonokhoz. A könyv Magyarországot illetőleg sok érdekest foglal magában: «Quædam de discordiis principum Pannoniæ, Veritas de incursione Thurcarum ad Albam græcam». L. *Magyar Könyvszemle,* 1877. 87. l.

123.

CALLIMACHUS (Philippus).

P. Callimachi Geminianensis, Historia De Rege Vladislao, seu clade Varnensi. M·D·XVIII. Cum priuilegio Imperiali. || *(Végén:)* Augustæ Vindelicorum excusa, in officina Sigismundi Grim̄ Medici, atq; Marci Vuirsung, Anno virginei partus. 1519. XXX. die Mens. Maij.

4to. 58 szlan levél. A czím szép fametszetű keretben. 2a levél, Scheufler Zsigmond freisingi kanonoknak levele Rem. (sic) Egyed passaui kanonokhoz. Ezután jön négy epigramm és Callimachusnak præfatiója Kázmér lengyel királyhoz. Az utolsó levélen két nagy fametszetű czímer. L. Ciampi, *Bibliographia critica.* 36. l.

124.

FLORUS.

Joannis Camertis in quatuor gestoꝶ Ro. Lucii Flori lib. Index Copiosiſsim⁹. Sextvs Rvfvs, de Regia: Cõsulari: ac Imperiali dignitate. Deq̧ Romani Imperii acceſsione, per eundẽ Camertem suo tandẽ nitori q̃ optime restitutus .... || *(Végén:)* Impreſsum Viennæ Pannoniæ per Joannẽ Singreniū. Anno. 1518.

4to. 126 szlan lev. A czím architektonikus foglalatban. 1b—2a lev. privilegium és index. 13a lev.: Florus czímlapja metszett keretben, Singreiner monogrammjával. 104b lev.: Sextus Rufus czímlapja, hátlapján Camers ajánlásával Bekényi Benedekhez. L. Keményt, *Kalászatok*. 74. l. és

Példányom, mely a budapesti egyetemi könyvtár duplikátuma Oeder Zsigmond 1536. aláírásával van ellátva, a ki 50 évvel később a bécsi egyetem «superintendens»-e volt.

125.

HUTTEN (Ulrich de).

Vlrichi de Hvtten Eqvitis germani ad Principes Germaniæ, vt bellum Turcis inuehant. Exhortatoria. Publico Germaniæ concilio apud Augustam Vindelycorum. Anno domini. M·D·XVIII. Maximiliano Avstrio Imperatore. Cvm Priuilegio Imperiali. || *(Végén:)* In officina excusoria Sigismundi Grim̃ Medici, & Marci Vuyrsung. Augustę. An M·D·XVIII.

4to. 20 szlan lev. A czím szép keretben. 1b lev: Hutten ajánlása Peutinger Konrádhoz Mainzból 1518-ban. A beszéd végén van egy költői exhortatorium «ad Germanos suos» és egy Jacobus de Bannisis trienti préposthoz intézett rövid levél. L. Böcking, 33. l. XIX. 1.

126.

JANUS PANNONIUS.

Jani Pannonii Quinqveecclesiensis Episcopi, Sylua Panegyrica ad Guarinum Veronensem, præceptorem

suum. Et eiusdem Epigrammata nunq̃ꝫ antehac typis excusa. || *(Végén:)* Basileæ apvd Jo. Frobenivm mense Jvlio anno M·D·XVIII.

4to. 110 (hibásan 100) lap. 1 lapon: a czím gyönyörű metszett keretben, Hans Holb. jegygyel. A czím hátlapján Frobenius rövid előszava. 3. lapon Beatus Rhenanus kiadó levele strassburgi Sturm Jakabhoz. 5—110. lap. a költemények. Ezután egy szlan levél, melyen «Jo. Frobenivs Lectori Salvtem», és a fontosabb sajtóhibák kiigazitása van, a hátlapon pedig a nyomdász-jelvény és subscriptio, s ezek felett a bolognai Bochius Achilles Phileros tetrastichonja.

A mellékletek az utrechti kiadásban le vannak nyomtatva.

127.

JANUS PANNONIUS.

Iani Quinqueeclcesien. Episcopi Epigrammata. Antea non impreſsa. || *(Végén:)* Impreſsum Cracouiæ p̱ Hieronymum Vietorem Anno partus Virginei 1518. Mense Augusto.

4to. 6 szlan lev. A czím igen szép nagy gót betűkkel van nyomtatva. A «Iani» szó ízlésteljes lomb- és virágdiszítésekkel, négy érczmetszetű díszes initiáléből van összeállítva. 1b lev: «Epigrammata Jani Pannoini *[sic]* qvinqueecclesiarum præsulis, uiri omnium certe ore doctissimi, omnibus lectu gratissima et iucunda.» 40 epigrammát tartalmaz. Brunet e kiadásról igy szól: «Cette édition indiquée par Panzer d'après l'Abbé Morelli, doit être fort rare, puisqu'elle n'est pas comprise dans la notice qu'a donné le dernier éditeur de Janus Pannonius (en 1784) sur les éditions de ce poète qu'il a consultées et qui sont au nombre de treize en commençant par celle de Vienne 1512 in 4to* et finissant à celle de Bude, 1754.»

128.

MELA (Pomponius).

Pomponii Melæ Hispani Libri de situ orbis tres, adiectis Joachimi Vadiani Heluetii in eosdem Scho-

* E bécsi kiadás néhány évvel ezelőtt egy párisi catalogusban 5 frankért volt hirdetve. Sürgönyöm későn érkezett. «A könyv, melyet rendelt, már eladatott» «à un passant», kit vigyen el a manó.

liis: Addita quoq; in Geographiã Catechesi: & Epistola Vadiani ad Agricolã digna lectu ..... || *(Végén:)* Impreſsvs est Pomponius Viennæ Pannoniæ expensis Lucæ Alantse civis et bibliopolæ Viennensis per Joannem Singrenivm ex Oeting Baioariæ. Mense Maio, Anni M·D·XVIII.

f° czímlap, 22 szlan, 132 szzott lev., 1 szlan lev., melynek hátlapján a colophon, (alatta a nagy Alantsee-jelvény), 1 lev. üres. A Mayer által is *(Wiens Buchdruckergeschichte* I, 39.) reproducált czímlapja gyönyörű szegélylyel van körülvéve, mely a legszebb Holbein-féle compositiókkal is méltán versenyezhet. E kiadást Denis 196. sz. a. oly alaposan ismerteti, hogy minden további leirás fölöslegesnek látszik. Martinus Hatzius erdélyi költő applaususát és Vadianus levelének Stephanus Taurinusra vonatkozó részét Kemény közli *Kalászatok* 89 lev. Itt csak arra utalok, hogy a tudós schweizi geographus két helyen említi levelében Americát és Vespuccit s azért e munka Harrisse, *Biblioth. Americana*-ban is helyet foglal. De nem említi Harrisse a 7^{b} lev. foglalt scholia azon helyét, mely Vespuccira vonatkozik. A scholiák egyébiránt kincsesbányái a legérdekesebb adatoknak, melyeket itt senki sem keresne. Röviden megemlítem Vadianus és Tanstetter magyarországi utazásáról szóló megjegyzéseket: «... cum nocte tota, ut illic est moris, in perpetua illa planicie Pannonica veheremur et ipse (Tanstetter) sonno destitutus mecum de variis quæ adparebant stellarum imaginibus commentaretur, multum sermonem in quartam usque castrensem vigiliam trahebamus, interim ad orientale horizontis latus ingens quidam nobis ignis suscitari visus est, quem a pastoribus excitatum credebamus, mox die adproximante cum se altius ab horizonte extulisset, gratam Veneris stellam quæ tum Luciferum agebat agnovimus» etc. Említem még azon adatokat, melyek Calcagninire és magyarországi tartózkodására, Sforza Bona fejedelemleányra, kit akkor nemrégiben vett nőül a lengyel király, Zsigmondnak a moscoviták ellen folytatott győzelmes hadjáratára, a foglyul esett Amaxobitákra (Moscoviták), kiket a király a pápának küldött, és a kik közül Vadianus néhányat Bécsben láthatott, stb. A Lengyelországra, a lengyel püspökökre és tudósokra, a lengyel erkölcsökre és szokásokra vonatkozó megjegyzések szintén nagyon érdekesek. Végül még egy megjegyzésre méltó helyre akarok utalni, melyben Vadianus a schweiziek magatartását Marignan-nál melegen védelmezi (94. lap), közvetlen szavakban emlékezvén meg Schweizről és a schweiziakról.

129.

TRANQUILLUS.

Hec cõtinent in hoc opusculo. Tranquilli Parthenii Dalmate ad Deum Contra Thurcas Oratio carmine Heroico. Eiusdem Epistola ad Clarissimũ ac Nobilẽ virum Hieronymũ de Croaria in Tapphain vtriusq; Juris Doctorem. Item Epigrãma Uiti Uerleri: Dauid Rotmũd buchornẽsis: et Theoderici Spett Prepositi Stuchardiensis. || *(S. l.)*

4to. 8 szlan lev. A czimlapon levő fametszet keresztény és török lovasság közt folyó ütközetet ábrázol 1b és 2a: lev.: három epigramm. 2b lev.: Tranquillus ajánló levele. Utána következik a költemény heróikus versmértékben, végül epigramma az olvasóhoz.

130.

TRANQUILLUS.

Oratio Tranqvilli Parthenii Andronici Dalmatæ contra Thvrcas ad germanos habita || *(Végén:)* In officina excusoria ~ Johannis Miller Augustæ Vindelicorum. Sexto Kalendas Junias Anno salutifero M·D·XVIII.

4to. 10 levél. 1b lev.: Miksa császárhoz intézett ajánló levél. ddto Augsburg, VIII. Cal. Junii 1518. 9b lev.: «Tranquilli Parthen Dalmatæ Crmen *(sic)* ad Germanos.»

131.

[Deutsch-Römisch Brevier.] || *(Végén:)* Ein end hat das deutsch rômisch breuier welliches ausz dẽ lateinischen rômischẽ breuier noch rechtem woren gemâinen deutschẽ (durch kosten desſz obgemelten edelen hochgebornen hern hern Christofel von frangepã Fürst vnd graff zů Zeng Vegel, vñ Madrusch ꝛc. Mit sampt seiner hochberuempten gnadẽ eelichen gemahel fraw Apollonia wolberuempte aller wirdigiste Grâffin zů Frangepan: gerechtfertiget vñ ausẓzogẽ vñ zů drucken verordnet ist) Welliches auch durch dẽ andechtigẽ geistlichẽ bruder Jacob wygbarfuser ordens von

kolmar mit sunderẽ fleiſz gecorrigiert, quottiert, vñ in ein solliche ordnũg gesetz ist. Gedruckt vñ sålickliche, mit gutẽ fleiſsz vollẽdet zu Uenedig durch den erberẽ meister Gregoriũ de gregoriis. Im Jar nach christi vnsers herrẽ geburt dausẽt. v. hũdert vñ xviij. iar am letstẽ tag deſsz Monats Octobris .... *(ájtatos zársorok.)*

f°. 16 szlan, 498 szzott levél, és pedig 468 levél helyesen van számozva, a többi 30 számozása (601—630) azonban hibás. 1 levél üres. A 2ª lev. (A2 sign.) felső részén, a levélnek mintegy felét elfoglaló keretben a Frangepan* és Lang család czímerei sisaklombbal és sisakdíszszel, alatta az előszó az 1ᵇ lev. közepétől kezdve. A következő 6 levélen feketével és vörössel nyomtatott naptár; minden hónapnál fölül kis fametszet, mely a falusiak jellegző foglalatosságait ábrázolja. E fametszetek valószinűleg egy velenczei népies naptárból vannak átvéve, mert a hónapok nevei ottani szójárással neveztetnek meg: Zenar, Frever, Zugno etc. Minden hónapnál négysoros mondóka. 9ª—16ª lev.: a mozgó ünnepek táblája, naptár-magyarázat, a szent irásból vett fejezetekhez, zsoltárokhoz, a «hymps» ünnepek és «lakadalmak»-hoz tartozó különböző registromok stb. 16ᵇ lev.: fametszet, melyről alább lesz szó, azután 1—629 lev.: a breviarium szövege, végül a colophon. 630 levélen: a «Regyster yber die quatern deſz buchs».

A nagyobb fametszeteken kívül majdnem minden lap a szenteknek számos kisebb és nagyobb képével van diszítve, melyek mintegy a festett initialisokat pótolják. A szöveg két hasábosan vörössel és feketével van nyomtatva, és az akkori nyomdászatnak remek műve.

A 16ᵇ levélen látható lapnagyságú fametszet két részből áll. Alul nyilt tájon Frangepán Kristóf és felesége összekulcsolt kezekkel egymás felé fordulva térdepelnek. Frangepán teljes hadi fegyverzetben, oldalán hatalmas karddal; fején velenczei baretthez hasonló föveget visel, a gazdag diszítésű sisak lábainál fekszik, neje bő öltönyben, nyakán gyöngygyel, főkötővel látható; az alakok fölött Christophorus és Apollonia nevek olvashatók. Fölül Mária megkoronáztatása. A nézőtől jobbra és balra két trónszéken ülnek az atya- és fiu-isten, a kik a középen térdeplő és angyalok gloriájától körülvett szűzet koronázzák; a szűz felett a szent lélek

* Négy részre osztott paizs. Az első mezőben egy csillag, a másodikban két egymással szemközt állított koronás oroszlán, tekét tartva; a harmadik mező egyenlőtlenül van keresztbe osztva; a felső nagyobbik mezőben végeik felé szélesedő szárakból alkotott kereszt, a negyedik mezőben három liliom. A szinek nincsenek jelezve.

galamb képében van ábrázolva, s a háttérben szent férfiak és asszonyok fejei láthatók.

A műben összesen 11 nagyobb fametszet van, melyek rajz és kivitel tekintetében nagyon különbözők. A fametszetek a levél közepét foglalják el és széles lapszéli keretekkel vannak körülvéve, alulról kettővel. A fönebb leírt fametszet a 468b levélen ismét előfordul és ꝫA. monogrammot mutat. A munkát diszítő többi 9 fametszet közül, melyek a Megváltó életéből és az apostolok történetéből vett jeleneteket ábrázolnak, egy (mely Mária hirdetésének gyönyörű ábrázolása) IA-val, kettő ia-val van jelölve; hatnak nincs jegye. Az utóbbiak közül négy az ia-val jelöltekhez hasonlít, kettő azonban teljesen elütő modorú s felfogás és kivitel tekintetében a fanoi Soncinus-féle műhelyből kikerültekhez hasonlít, a minőt Butsch *Bücherornamentik der Renaissance* czímű munkája 6-ik tábláján közöl és Vavassore Florionak tulajdonit. Nagler e metszeteket Guadagnino-nak nevezett Vavassore Juan Andrea-énak tartja és *Künstlerlexicon*-ában XIX. 484. a következőkép nyilatkozik: «Ezen munkában (t. i. az általunk ismertetettben) fametszetek vannak diagonalis sraffirozással, melyek 6 jeltelent kivéve, gothicus i a és I.A.-val vannak jelölve. A rajzok többnyire Montagna Benedektől valók, s a metszés ugyanazon kéztől látszik származni. Csak a czím előtti lap (az, melyet fentebb 16b-ről írtunk le) mutat Z.A. betűket, s ez Mária koronáztatását ábrázolja, alul szt. Kristóffal és Apolloniával, a fentebb nevezettek védszentjeivel. (Mint láttuk, ez alakok nem védszentek, hanem Kristóf és Apollonia ábrázolásai.) Ezen lap, mely szintén hasonlít a többiekhez, a legnagyobb, 6′, 7″ magas, 4′, 9″ széles.»

A metszetekkel szemben álló lapokon és még két másik levélen széles díszes léczekből összeállított keretek láthatók jelenetekkel az ó és új szövetségből a próféták, evangelisták, szentatyák medaillonjaival stb.

A breviarium keletkezésének történetét az előszó így írja le a 2a levélen: «In der eer der aller hâiligistē ... dreiualtigkâyt ... Und der aller sâligisten iunckfrawen Maria der râinē gottes geperin vnd allen gottes hâiligen, ist disz aller lob wirdigest, petbůch die syben zeit von latein zů deutsch gemacht, angesehē dafz nit ein iedlichs mēsch. Die kunstreich beriempt lateinisch sprach versteet, beuor in deutschland, daselb nit gewondhâit ist, frawē pild in irer iugent, sollich sprach zů lernē........Darauff ist zů mererūg gôttliches lobs. Difz deutsch breuier vō. dē. rômischem latâinischē breuier gerechtuertiget vñ auszgezogen mit gůter gemâiner deutsch gedeuschet vnd nach rechter warer ordnung der rômischen kirchen verordnet vnd. iiij hundert biecher gedruckt worden auff kosten vnd verlegung defz hochgebornē herren herren Christofferen von frangepan fürst vñ graff zů zeng vôgel vñ madrusch: mit samp seiner gnaden liebsten gemahel frawen Apollonia.

Zů der zeit alls d. aller durchleichtigest grossmechtigist vnuberwindtich fürst vnd herr herr Maximillian rōmischer kåiser ain krieg wider dē senat vō venedig gefuert hat. In wellicher kåyserlichen maiestat diensten, der hochberuempt grof zů beschirmung irer kåiſserlichen mayestat grånitzen vnd ortflecken. Durch vnfal mit dem pferd einen vnglicklichē fall entpfangen vnd gelitten, vnd also zwischen gradisch vnd gårtz vō dē kriegsfolck der herschafft von Uenedig gefangen, vnd zů Uenedig in åinē kercker oder gfangnüſz (genant dorasel) gehaltē. Von dem. v. tag Junij. Jm. xv. hunderten vnd. xiiij. iar biſz auff dē letsten tag octobris deſz xv. hunderten vñ. xviij. iars Welliche zeit seiner genadē gefångnüſz bisz auff diſsen tag drey vñ füntzig monat minder. v. tag beschlüszt. Uñ noch in gefåncknüſz gehaltē. Bey wellichem die lōblich grefin seiner gnaden gemahel zů besundere getrewen beystand. In hart verschloſsner gefångnüſz. xxij. monat durch erlaubnüſz d. herschafft zů venedig gewesen vñ gewont hat. Darauf ist mer bemeltz grafen vñ grefin hōchstz bit vñ begeer. Durch gotz willen zů allen denen. Und einem yetlichen in sunderhåit die von got dem allmåchtigen gnad haben diſz aller kostparlichest vnd nutzperlichest gebet zů betten ir båider in euwer andacht gegen der aller hōchsten ewigen gōtlichen maiestat nit vergeſsen zů pitten, Umb vergebung irer sünd Uerleichung gōtlicher gnadē. Erledigūg der gefångnüſz Und ewige růwe allen kristglaubigen Seelen. Amen.»

Frangepán gróf és neje velenczei tartózkodásáról Marino Sanudo a legpontosabb adatokat nyujtja. (*Történelmi Tár* xxiv és xxv k.) Idézi e breviariumot Panzer, s utánna Kertbeny, de egyik sem hűen. Úgy látszik, részletesen még nincs ismertetve.*

Nagyon szép példány, pompás nyomású metszetekkel és csonkítatlan szélekkel.

132.

Complvrivm eruditoꝶ uatum carmina, ad magnificũ uirum D. Blasium Hōlcelium sacri Cæsaris Maximiliani consiliariũ Mæcenatem eorum præcipuũ. || Augustę Vindelicoꝶ in celeberrimo principum conuentu, impreſsa M·D·XVIII.

4to. 34 szlan lev. A czímlapon gyönyörű fametszetű keret lombozatos diszítéssel, alakokkal és D. H. kezdőbetűkkel, melyet Nagler (*Monogrammisten*, II. 438. l., 6.) és Butsch (*Bücherornamentik*) Hopfer Dániel hírneves augsburgi művésznek tulajdonítanak, s mely az utóbbi műben (XXIV. tábla) reprodukálva is van. A czímlap hátlapján: «Richardus Sbrulius forojuliensis ad Lecto-

* Dr. Thode szép és érdekes munkája *Der Ring des Frangepani*, sajnos, oly későn jutott kezeimhez, hogy arra már csak e jegyzetben utalhatok.

rem». A 2[a] lapon: Petrus (Bonomus) triesti püspöknek Hölzelhez intézett és Innsbruckból kelt ajánlása olvasható. «... Collectos igitur in unum corpus quosdam nostros illius temporis lusus et quæ deinde ab amicis de te scripta comparare potuimus decrevimus ea impressoribus exhibere : ut nostra opera pro debito nostræ veteris consuetudinis officio in lucem edita, amoris et in te nostri magnitudinem et antiquam contubernii olim nostri memoriam, dum ambo Maximiliani Cæsaris amanuenses essemus, testatam apud posteros exhiberent.» A 2[b] lapon van Peutinger Konrádnak igen szép levele a püspökhöz: «... Blasium ipsum et officiosum et litteratum ... non solum amo, sed et diligenter observo ...» Ezután következik még Paulus Ricciusnak, a császár orvosának levele. A 3[b] lapot a tudós költők névsora foglalja el, melyben többek közt a híres jogtudós Hieronymus Mutius Iustinopolitanus (Capodistriából), Petrus Bonomus, Caspar Ursinus (Velius), Richardus Bartholinus, Conradus Celtes, Stabius, Cuspinianus, Maximilianus Transylvanus Secretarius, Iacobus Spiegel (Slestadtból) stb. vannak felsorolva. Majdnem mindegyik Hölzelhez intézi költeményét vagy Hölzel jótéteményeiről emlékezik.* Magasztalják őt mint barátot és pártfogót, a ki mint a császár nagybefolyású tanácsosa és Miksának kedvencze, a szó szoros értelmében Mæcenas volt. A költeményekből Hölzel életrajza könnyen összeállítható. De azok egyébként is a művelődés és a tudósok történetére oly sok érdekest tartalmaznak, miszerint valóban csudálkoznom kell, hogy ismertetésük egyik előttem ismert könyvészeti munkában sem található, sőt Hölzel neve sem Aschbachnak a bécsi humanistákról szóló munkájában, sem Khautz, Denis stb. régebbi műveiben elő nem fordul.**

* Északi pendantját képezi a híres «*Coricyana*» czimű gyűjteménynek (Róma, 1524), mely a luxemburgi Goritz János tiszteletére készült.

** H. karinthiai származású volt:

Hœlzeli,
claros inter memorande Carinthos,

1490-ben Nürnbergbe került Miksa udvarához, nemsokára Magyarországba és Németalföldre küldetett: «. . . modo Pannoniis, Batavis modo nuncius oris». Jelentékeny része volt a Fülöp és castiliai Johanna közti házassági tárgyalásokban. Később részt vett a magyarországi hadjáratban, 1507 előtt «Carnorum præses» volt; nagy érdemei elismeréseül Wellenburgot kapta.

«Quam reparas, miris condecorasque modis
Ut merito possis tali pro munere dici,
Wellenbrugensis conditor et dominus.»

A spanyol és magyar királynőknek is titkára volt. Mária Romulával tartott esküvőjén Miksa császár jelen volt. Lásd Hölzel egy Ex-librisének leírását *Magyar Könyvszemle*, 1894. 173. l.

Hogy e kis munkát fölemlítem, arra okot Maximilianus Transylvanusnak egy költeménye adott, melynek e czíme van: «M. Transilvani Brvxelensis ad puellas Constantienses in imperiali conventu ne amore principum capiantur Elegia Blasio H. dicata». Ezen Maximilianussal, a híres «Relatio de Moluccis insulis»* szerzőjével, igen különösen áll a dolog. Nevénél fogva, már Czvittinger óta, mint erdélyi tudós szerepel. Bod «Erdélyi Miksá»-nak nevezi. Csak az a kérdés előtte, vajon székely eredetű volt-e vagy szász? sőt Kemény, *Irod. és Tört Kalászatok*-ban azt állítja, hogy az általa leírt földkörüli hajózásban maga is részt vett, és róla mint «indiai utazónk»-ról beszél.** Nékem kezdettől fogva csöndes kételyeim voltak Miksa közvetlen erdélyi származásán, sőt egy pillanatra arra is gondoltam, hogy Maximilianus Transylvanus és Maximilian von Zevenbergen egy és ugyanazon személy lehet, mert mindkettő ugyanazon időben, gyakran ugyanazon helyen, ugyanazon úrnak állott szolgálatában; a föltevés közel fekvőnek látszott, és örültem, hogy utólag nálamnál jártasabbak is jutottak ily gondolatra. Végre kezdeményezésemre a kérdés Maximilianus származása iránt a *Századok*-ban vettetett föl és ahoz nagy örömemre nemsokára hozzá szólt Kropf Lajos, ki már sok érdekes közleményt adott ki angol levéltárakból. Kropf nem enged kétséget férkőzni Maximilianus erdélyi származásához; s még azt is megtudjuk tőle, hogy bizonyára nem szász, hanem székely volt. De bizonyítékait nem találtam eléggé meggyőzőknek, tehát dr. Fétishez, a brüsszeli kir. könyvtár igazgatójához fordultam, a ki kérdéseimre szivesen kiterjeszkedett. Fétis úr mindenekelőtt kiderítette, hogy Maximilian von Zevenbergen-nek valóban semmi köze Maximilianus Transylvanushoz, a «Relatio» szerzőjéhez. Zevenberghen soha sem latinosította nevét. Felesége a van der Gracht családból való, míg ellenben tudjuk, hogy Transylvanus egy «Haro»-t vett nőül, stb. «Ce serait plutôt, tout simplement, avec la désinence latine, le nom de Transilvano que l'on rencontre dans les Pays-Bas à l'époque dont il s'agit.» A név magyarázására tehát szükségtelen Erdélyt előhozni. Végül Fétis ezeket írja: «La note (t. i. neki küldött följegyzéseim) attribue à l'auteur de la Lettre *De Moluccis insulis* une épigramme d'un Maximilianus Transilvanus publiée dans les *Deliticæ Poetarum belgicorum, Francofurti 1614*, IV, pp. 449—453 et dont voici le titre: «Maximiliani Transylvani Bruxellensis ad

* A «Relatio de Moluccis insulis» két kiadásáról (Köln és Róma, 1523) lásd Harisse, *Bibliotheca Americana* 223—234. ll., ki a Magellan expeditiójára vonatkozó irodalmat meglehetősen kimeríti.

** Vivien de St. Martin is *Histoire de la géographie*, 1873 czímű művében habár specialis «hazafiúi örömet» nem találhatott benne, Maximilianus Transilvanust szintén «membre de l'expédition»-nak és relatiójában személyes tapasztalatai ismertetőjének tartja.

puellas Constantienses in conventu imperiali.» Mais la relation de 1522 et l'épigramme ne sont évidemment pas du même écrivain. L'auteur de l'épigramme d'après les biographes a vécu du XVIème siècle au XVIIème. Piron, *Levensbeschryving*, et Wauters, *Histoire de Bruxelles, III. p. 657*, disent que Maximilien de Transilvan poète latin vivait en 1605. Il suffit d'ailleurs de lire le poème en question et notamment ce passage où l'auteur parle de Philippe II :

«Tunc ibi Cæsar erat dulci cum prole Philippo»

pour être convaincu qu'il ne peut être confondu avec le signataier de la Relation de 1522 et encore moins avec le Seigneur de Sevenbergen. De ces rapprochements on peut conclure en toute assurance, que Maximilien de Sevenbergen, l'auteur de la Relation de 1522 et le poète dont un épigramme figure dans les «*Delitiæ*» sont trois personnages absolument différents.» Eddig Fétis.

Mint azonban látjuk, a *Delitiae*-ben lenyomatott költemény ugyanaz, melynek czímét fönnebb adtuk, és minthogy gyűjteményünk 1518-ban jelent meg, a belga tudós biografiai bizonyítékai kárba vesztek. *Caesar* alatt nem V. Károly, hanem Miksa értendő; II. Fülöpből pedig Fülöp válik, a ki csakugyan *Caesar* t. i. Miksának fia volt. Megoldást nyer egyszer minden rejtély. Hogy az általunk említett «Maximilianus Transylvanus secretarius» egy személy «Maximilianus Transylvanus a secretis Cæsaris»-sal, a sokszor említett «Relatio» szerzőjével, azt talán alig vonhatja kétségbe valaki. Ez azonban itt *Bruxellensis*-nek mondja magát, tehát Brüszszelből és nem Erdélyből való, quod erat demonstrandum. Ha e ritka munkácskát hamarább megkeríthetem, magamat és másokat sok fölösleges fejtöréstől kiméltem volna meg. A jó Maximilianus gondolhatja magában:

Sat mecum lusistis; ludite nunc aliis!

*** Szerény könyvismertetéseim keretét e vita Maximilianusról már is túllépi. Ennek daczára kénytelen vagyok még néhány megjegyzést ide csatolni. Ép utolsó perczben jutott kezemhez Márki Sándornak Maximilianusról szóló czikke *(Erdélyi Múzeum,* 1893. évf., jan. füzet, azóta külön kiadásban is). Nem hallgathatok el néhány megjegyzést az ott felhozottak bizonyító erejét illetőleg.

Az alaptételt természetesen Maximilianusnak erdélyi származása képezi, melyet Márki épúgy fenntart, mint Kropf. Hogy a hosszú czikkben Márki arra *döntő* argumentumot nem hoz fel, azt maga is meg fogja engedni. Idézi ugyan Don Martin de Salinasnak, Ferdinánd követének egy Valladolidban 1527. márczius havában kelt levelét, melyben tudatja, hogy «a császár egyik titkárát Bécsbe küldi, ki származására nézve erdélyi és Ferdinándnak alattvalója, és kinek atyja Mohácsnál elesett». De itt ép azt kellene bebizonyítani, hogy e hely Maximilianusra vonatkozik. És vajon valószinű-e, hogy Salinas részéről szükség volt személyleírást adni oly emberről, ki, mint Maximilianus, már 20 évnél

tovább állt az osztrák ház szolgálatában, és a kit Ferdinándnak ép oly jól kellett ismernie, mint császári testvérének? De nem tekintve azt, hogy Kropf úrnak itt közölt magyarázata, miszerint «e Maximilianuson kívül a császárnak más Erdélyből való secretariusát nem ismerjük», talán nem akar feltétlen bizonyító erőre igényt tartani, azon szerény kérdést koczkáztatom: hogy nevezheti magát Maximilianus 1518-ban Bruxellensisnek, míg atyja ép ez időben Magyarországon vagy Erdélyben hadviselő férfiú, aki nyolcz évvel később Mohácsnál leli halálát? Mert az, hogy a «Bruxellensis» jelző Brüsszelre, csupán mint tartózkodási helyre vonatkozzék, egy császári secretariusnak akkori folytonos vándorélete mellett kizártnak tekinthető.

Petrus Martyrnak a czikkben később idézett levele, melyet Lang Máté kardinálishoz írt, szintén különböző értelmezésekre adott alkalmat. Márki azt hiszi, hogy Kropf a levélben használt kifejezést «Maximilianum iuvenem Germanum tuum» hibásan fordította «a te ifjú németed»-del, mert helyesebb volna «a te ifjabb testvéred»-del, illetőleg rokonoddal fordítani. Azonban az idézett hely így szól: «Dehinc si in filium advenientem Maximilianum juvenem Germanum tuum a secretis suscepi, si hospitio ac mensa longo illum tempore collegi, si direxi, si juvi necne, ipsum arbitror retulisse stb.» (Petri Martyris *Opus epistolarum,* Amsterdam 1670. 2r. 310 lap.) *Tuum* tehát nem vonatkozik itt sem az «ifjú németre», sem az «ifjú testvérre», hanem a secretis-szel kapcsolatban annyit jelent, mint «titkárod», mely állást akkor Maximilianus Lang bibornok oldala mellett elfoglalt. És Márki őt később mégis minden további indok nélkül a bibornok «közeli rokonának» mondja. Márki ezután Transylvanus Relatioja alapján igen körülményesen előadja Magellan földkörüli hajózásának történetét. Ha azonban azt hiszi (és argumentumul akarja használni állítása mellett), hogy Székely a krónikájában Magellanutazását azért tárgyalja oly bőven, «mert arról egy földijétől nyert értesítést», akkor igazán bajos felfogni, miért hallgatta el Székely forrását és miért nem hivatkozott a szerző származására.

Nagy gonddal iparkodik Márki a fönnebb említett — s általa csinos versecskékben lefordított — «Ad puellas Constantientes» czímű költemény korát meghatározni. Szerinte a constanczi császárlátogatás, melyen Maximilianus jelen volt, 1551-ben történt volna. Két és fél évvel előbb, 1548-ban V. Károly Spanyolországból visszatérő fia, Fülöp, tiszteletére fényes ünnepélyeket rendeztetett. «Költőnk ekkor már elmult 60 éves, de nem vesztette el lelkének fiatalságát.» Igy Márki. Nézzük most, hogy állnak valójában a dolgok. A fejedelmek kongresszusa Kölnben 1505. május és junius hónapokban tartatott meg. Fülöp király 1506. szeptember 25-én halt meg. A konstanczi országgyűlés 1507. juliustól októberig volt együtt. Az említett költeménynek ide vonatkozó helyei következők:

Vix agitur medium quo magna Colonia lustrum
Accepit tota nobilitate duces.
Tunc ibi Cæsar erat dulci cum prole Philippo,
Qui fuit invicti gloria magna patris.
Tunc omnes proceres quotquot Germania nutrit
Hic aderant multi qui placuere viri.

A vonatkozások, úgy hiszem, találnak. Feleslegesen említem, hogy Fugger *Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich* czímű ismert munkájában igen terjedelmesen írja le a konstanczi ünnepélyeket, melyeken a fejedelmek és urak a fölpiperézett asszonyokkal és leányokkal enyelegtek. Megemlíti tovább, hogy Miksa császár ez országgyűlésen fiának, Fülöp királynak emlékére, valószinűleg halála évfordulójának alkalmával, nagyszerű gyászünnepélyt rendeztetett. Ez ünnepély hozhatta Transylvanust azon komor hangulatba, melyről egy más e gyűjteményben levő «Elegia in Natalem Blasii H.» czímű költeményének következő helye tanuskodik:

Nuper ego in vacuo recubans sine lumine lecto:
Mens hominum melius nam sine luce videt,
Funera defuncti meditabar carmine nati
Cæsaris: his voluit Musa placere tibi.
Scripsimus invita tristissima carmina vena etc.

Megjegyzem, hogy az említett két nagyobb költeményen kívül Maximilianusnak még három Hölzelhez intézett epigrammája van gyűjteményünkben. Minő összefüggés van a második de Vriendt Jánoshoz intézett költeménynyel, melyet Márki lefordított, vajon annak Maximilianus Transylvanus-e a szerzője, nem bírom eldönteni. Azt hiszem ezek után, hogy a Maximilianusra vonatkozó további kutatásokat bátran átengedhetjük a belga tudósoknak.

* * *

A magyar kiadás sajtó alá rendezésekor jutottak hozzám Kropf úrnak a *Magyar Könyvszemle* 1895. 4-ik füzetében Maximilianus Transsilvanusról írt nagyérdekű sorai. Ez olyan kedvező helyzetbe hoz, hogy előre láthatólag az utolsó szót mondhassam ezen nyúlt de nem érdektelen vitában.

Nem terjeszkedem ki a Miksa németalföldi társadalmi, vagyoni állását illetőleg felhozott nagybecsű adatokra, arra sem, hogy Wauters adata szerint már Miksa atyja is belga volt, csak Kropf úr döntő argumentumára utalok, amely, úgy hiszem, mindkettőnknek egyforma mértékkel mér. Maximilianus erdélyi származására ezek Oláhnak, Mária királynő Brüsszelben tartózkodó titkárának szavai: «ut ipse dicit et ego quoque ita credo».

Kivehető ebből — úgy látszik nekem, kétségtelenül —, hogy Miksa nem volt közvetlenül magyar születésű, de hogy családjában traditio volt a magyar, helyesebben erdélyi származás, s hogy már régtől fogva családnevük eredetének megfejtéseül családjuk

származásának hagyománya szolgált. Így mondta ezt Miksa Oláhnak s Oláh azt nem tudta ugyan, de szívesen, készségesen elhitte. Örömmel fogadom tehát én is Miksánk családjának erdélyi származását, szívesen fogadok minden adatot, mely reá vonatkozik, de ismétlem, hogy a belgáktól a jövőben is több eredményt és adatot várok hazánk e rég elszakadt családjáról, mint hazai forrásainkból. És e hitemben Kropf úr tanulságos czikke csak megerősíthetett.

133.

CLICHTOVEUS (Jodocus).

De Neceſsitate peccati Adæ, & foelicitate culpæ eiusdem: apologetica disceptatio. || Parisiis. Apud Henricum Stephanum. 1519. *(Végén:)* Absolutum est hoc opusculum . . . . Anno . . . . . . decimonono supra millesimum & quingentesimum, die vero Februarii decima Sexta.

4to. 48 szlan lev. A czím stylszerű keretbe van foglalva s a párisi egyetem czímerét mutatja. 2a lev. az ajánlás: «Reverendo in Christo patri ac Domino. D. Joanni Gozthon, Ecclesiæ Jauriensis in Pannonia Episcopo clarissimo: Judocus Clichtoueus Neoportuensis, sacræ theologie professor humillimus perpetuam in domino Salutem.» E munka megírására a következő körülmény szolgáltatott okot. Clichtoveus a hymnusok és egyházi énekeknek 1516-ban megjelent és püspökünknek ajánlt gyűjteményéből (l. 113. sz.) az «O certe necessarium Adæ peccatum, quod Christi mortem deletum est» és «O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem» czímű énekeket, melyeket nagyszombaton a húsvéti gyertya beszentelésénél a legtöbb egyházmegyében használnak, azért hagyta ki, «quod [sibi] viderentur nescio quid absurdum et auditu horridum sonare, ob elogium laudis et præconii ipsi peccato Adæ præter eius conditionem adscriptum». Azt hallotta, hogy e felfogáson többen megbotránkoztak és rossz néven vették tőle, hogy az állítólag szt. Gergelytől származó és oly régen használt két hymnust elhagyta. Minthogy minden botránykoztatást kerülni óhajt és a kérdést annyira fontosnak tartja, hogy azt minden oldalról meg kell világítani, közrebocsátja ezen iratban nézeteit: «Porro hanc disceptationem eximii tui nominis amplitudini dicatam volui, dignissime præsul, qui cum apud Parisios diversareris Sacrarum literarum studio intentissimus, audiresque duas illas orationes in officio ecclesiastico hic decantari quas nec insignis Ecclesia tua Jauriensis canit, nec pleræque aliæ, cum cantandi morem non admodum probavit egregia tua prudentia, quod in eo videretur loco virtutis pro-

pemodum commendare vitium et eas sibi laudum partes vendicare peccatum, quæ merito debentur probitati et honesto. Eoque me perpulit gravissima tua sententia .... quod in eam facile descenderim. Unde cum mihi deinde occurreret exponendæ benedictionis cærei paschalis locus: adiecta annotatione eandem suffulcire atque communire suis palis, vallo et aggere sum adnixus. At cum huiusmodi nostra fabrica graves hostium patiatur insultus, infestoque impetatur agmine: nullum mihi propugnatorem deligere possem commodius quam præstantissimam tuam dominationem .... Itaque qui totum nostri elucidatorii opus sub tui præclari nominis authoritate tutandum suscepisti: et hanc quoque disceptationem occasione unius particulæ eius obortam, quæso benignus accipe .....»

A Woodhull-könyvtárból.

134.

CLICHTOVEUS (Jodocus).

De Regis Officio opusculũ: quid optimum quemq; regem deceat, ex sacris literis & probatorũ authorũ sententijs historijsq; depromens. || Parisiis Ex officina Henrici Stephani. 1519.

4to. 72 szzott lev. A czím szép keretben, úgy mint a 133. számú. 3. lev. az ajánlás: «Generosissimo ac serenissimo principi Lvdovico Pannoniæ et Bohemiæ Regi Jodocus Clichtoueus, sacræ theologiæ, professor humillimus. S. D.» Szerző e munka keletkezésének okáról következő érdekes felvilágosítást adja: «Superioribus ... annis hic apud Parisios aliquantisper diversatus est Reverendus in Christo Pater et Dominus Joannes Gozthon· de zeleste superiore in Pannonia ecclesiæ Jaurinensis episcopus ejusdemque loci Comes perpetuus, tuæ regiæ majestati apprime notus et familiaris, ut more Pythagoræ et Platonis aliorumque insignium philosophorum bonas literas longa et difficili peregrinatione in alieno etiam solo et vrbe prosequeretur. Is sæpenumero mihi, quæ sua erat humanitas, in quotidianam consuetudinem familiaritatemque secum habendam ascito: multa memorare solebat, de ingenua regii tui animi indole, benignoq; et facili tuo ingenio, denique de egregiis tuis moribus, quibus adhunc tunc tenella ætas tua erat prædita... Quibus plane verbis excitavit Antistes ille gravissimus animum meum ut ...... cum daretur otium, aliquid literarium molirer ad inclytæ tuæ nobilitatis directionem quo admoneretur et sui officii, et imitandæ majorum suorum virtutis. Quorum et strenue gesta in efferos Turchas bella cum nobili triumpho, et præcipua in deum pietas, nec non incredibilis in subditos moderatio et gratia nullo tacebuntur ævo, sed perpetuo extollentur præconiis. Enimvero (ut cæteros omittam)

quæ sæcula silebunt unque Joannem Huniadem, apud Pannonios (haud multa fluxere tempora) clarissimum principem? Qui unus summo terrori, toti Turcarum genti fuit, usque adeo sævis et crebris eos cladibus attriverat. Quis item filium ejus Matthiam e carcere ad regnum (ut et sanctus Patriarcha Joseph) repente subvectum, præteribit illaudatum? Qui paternæ fortitudinis æmulus, et ipse hostes fidei collatis signis sæpe profligavit, trophæa ex ipsis et optima retulit spolia quæ templis adhuc affixa visuntur........ Hæc autem duo fulmina belli in Christiani nomine infensissimos hostes, Huniadem et Matthiam, te cum robustior advenerit ætas e propinquo imitaturum, promittunt et regia tua indoles et mascula virtus....... Ad hoc sane et noster tendit sermo et stimulos suggerit ut eam denique expeditionem auspicato suscipias et susceptam cœlesti adjutorio felicius expleas, interrito semper et inconcusso animo».....

4[a]—5[b] lev. az előszó, ezután következik a 20 fejezetre osztott munkácska; a lapszélek tele vannak nyomtatva az idézett auctorok neveivel. A végén az index és ujolag a nyomdász czíme.

Lord Hopetoun könyvtárából.

135.

HANGEST (Hieronymus).

Introductorium Morale Hieronymi ab Hangesto philosophi & theologie profefsoris. Cũ priuilegio regis || *(Végén a privilegium:)* Le Roy nostre Sire a dõne priuilege trois ans a Jehã Petit Libraire iure de Luniuersite de Paris pour ce p̃sẽt liure.... de ce iourdhuy. x. iour de Septẽbre Mil cĩq cẽs & dix neuf. Jusques a trois ans finis & accomplis..... Donne a Lyon le XXIIII. iour de Juillet. M. CCCCC. & XV. *(sic)*....

4[to.] 4 szlan, 108 szzott, és 2 szlan lev. A czímlapon a kereszt, a kínszenvedés eszközei, és a Krisztus-monogramm szép keretben. 1[b] lev. egy igen szép, díszes lapszéli kerettel körülvett fametszet van, mely szt. Jeromost erdei magányában ábrázolja. 2[a] lev. az ajánlás: «Reuerendo in Christo patri: domino Joanni Gozthon de zelesthe superiore in Pannonia: ecclesie Jauriensis Episcopo dignissimo: eiusdẽq loci comiti perpetuo Hieronymus ab Hangesto. S. D.» Azután az előszó: «Ad fidos bonarum artium cultores.» A végén egy, Krisztus holttestét a kereszt lábánál ábrázoló szép fametszet, a mely, úgy látszik, egy régebbi duczról van lenyomva. 4[b] lev. üres. Azután következik a prologus és a munkácska 1—

108 levélen. 108b lev. ismét a szt. Jeromost ábrázoló fenti fametszet, de keret nélkül. A két számozatlan levélen van még két költemény, a fönt említett privilegium, végül az utolsó lapon a sárkányt leküzdő szt. György, szintén régibb duczról. Szép initialek. Az ajánló levél érdekes. Dicséri püspökünk erényeit és tudományosságát; nem hasonlít, sajnos, nagyszámú olyan kartársaihoz: «quibus præter habitum et nomen cernis nihil : curiose domos exornant, in quibus præter dominos coruscantia visuntur omnia: ipsi autem vitiis devenustati sordent» stb. és odább: «o infelicia tempora ... quibus inter ecclesiæ summates hæc tanta regnet ignavia morumque pestis sic lata grassetur. Hanc ... contagionem excussurus natale egressus solum, Gallias, Italiam, ceterasq; bonarum artium altrices provincias laboriosissime perlustrasti....» Mint Pythagoras, Plato, Apollonius, beutazza a világot, hogy ismereteit gyarapítsa: «in quorum albo non omittendus es, pontificale jubar, quem denique in eius gremio non absque jubilo recepit Parisia academia, ubi omnigenarum disciplinarum hauriuntur fluenta, ubive (me tibi interprete) musarum crateras ebibisti multifarias ... Quo factum est ut posteaquam a Parisino nostro emporio in Hungariam remeasses, et creberrimis literis (pingui admodum oblato stipendio) ultroneus me vocasses, pro benevolo tuo erga me affectu nil tibi gratius jucundiusve rependendum judicavi, quam literarium aliquod munus offere» etc.

Hangest korának egyik híres theologusa volt s számos latin és franczia munkát írt. E munkáját sehol sem találom idézve.

136.

SAUROMANUS (Georgius).

Ad Avg. Principes Imp. R. Ro. Ele. Carolvm et Ferdinandvm Ger. post Maximiliani Cæs. obitvm Oratio .... || *(Végén:)* Ex officina Sigismundi Grim̃ Medicine doctoris, ac Martii Wirsung Augustæ Vindelicoꝝ. Anno salu. M·D·XIX. octauo Idus Augusti.

4to. 22 szlan lev. A czím fametszetű keretben. 1b lev: «Georgius Sauromanus opt. ac illustriss. P. Francisco Sfortiæ Barri D. et Bernardo Glessio Episcopo Tridentino S. P. D. ddto Bononiæ kal. febr. 1519. «Hanc ego vobis P. ornatiss. inscripsi, qui superioribus annis hac Romam transeuntes, me tum huius urbis gymnasiarcham nulla non amoris et beneuolentiæ significatione coram complexi estis» etc. Sziléziai Sauromanusról (Sauerma) lásd Denist, 289. sz., a ki a szónoklatot az 1524. évre hibásan teszi.

137.

Taurinus (Stephanus).

Stephani Tavrini Olomvcen. Stavromachia, id est Cruciatoꝝ Seruile Bellum. Qđ anno ab orbe redēpto post sesq̧ millesimũ quartodecimo & Pannoniã, & Collimitaneas puincias ualde miserabiliter depopulauerat. In Quinq̧ libros summatim digestũ. Eivsdem Index eorum quæ in hoc opere uisa sunt annotatu digniora || *(Végén:)* Impreſsum Viennæ Pannoniæ per Joannem Singrenium *(S. a.)*

4to. 4 szlan., 38 római számokkal jelölt lev.; a végén 10 szlan lev. A czímlapon Denis (341. sz.) szavai szerint «unförmlicher Holzschnitt, der den Anführer Georg Zekel oder Dosa auf seinem glühenden Throne in der Pein vorstellet. Drollig ist, dass jemand daneben die Sackpfeife bläst». 1b lev.: «das etwas bessere Frauenbild auf dem Mond stehend»... 2a—3b lev. György brandenburgi őrgrófhoz intézett ajánlás:... «Lodouici Vngariæ et Bœmiæ etc. Regis potentiss. tutori digniss. etc. Dño suo gr̃oso» ddto Alba Julia, ad Kl's Bifrõtis Jani... M.D.XIX. 4a lev.: Errata. 4b lev.: Udalricus Faber és Fran. Siculus Transilvanus két költői applaususa. I—XXXVIII. lev. az epopœa, azután a czímlapon említett index, vagy inkább, mint Denis mondja, a költemény egyes helyeire vonatkozó történeti, földrajzi, régészeti jegyzetek. A végén Singreiner zársora; az utolsó lapon még Taurinusnak egy levele: «Optimæ Literariæ Juuentuti. S. D.» ddto Alba Julia pridie Nonav. Martii... M.D.XIX. Lásd e munka kitünő ismertetését, Denisnél, 341. sz. a. A Stauromachiát Engel a *Monumenta Ungrica*-ban lenyomatta.

138.

Vita Johannis Capistrani Sermones eiusdem. || *(Végén:)* In officina excusoria Joannis Miller Augustæ Vindelicorum VI Idus Januarij. Anno Salutifero M·D·XIX.

4to. 22 szlan lev., az utolsó üres. A szöveg gót betűkkel van nyomtatva. A czímlapon egy igen érdekes fametszet van (IHS jegygyel),* a mely Capistran prédikálását ábrázolja; az előtérben férfiak

* Hans Schäuflein? Heller, *Geschichte der Holzschneidekunst*, 313. l. említi Hans Schäuflein egy fametszetét, «welcher

és nők, a kik ékszereiket, koczka-játékaikat és kártyáikat a tűzbe dobják, «varia ludorum instrumenta», mint a beszéd mondja, «quibus mirum in modum milleartifex humanos mentes fascinat». 1b lev. a kiadónak a nyomdászhoz intézett ajánlása: «Fr. Bernhardinvs Confessor Generalis Monasterii Mariemay ordinis S. Salvatoris Joanni Miller Civi Avgvstano. S. D.» (ddto. Mariemay Dec. 1518) Bernát szerzetes elmondja, hogy ő klastromában egy kéziratot, «jam dudum pulvereo situ neglectum» talált, mely Capistránnak Lipcsében tartott beszédét foglalta magában: «Hæc igitur... tibi (qui pro doctorum virorum lucubrationibus illustrantibus impensissimam navas speram) typis cudenda destino... vitam ipsius... ex iis, qui illustrium virorum cathalogos texunt, decerptam adjeci.» Az életrajz (2a—3b lev.) tudósít Capistránnak németországi, különösen lipcsei és nürnbergi tartózkodásáról és a belgrádi csata leírását is adja. Ezután következik Capistránnak három prédikácziója és a néphez intézett serkentése Lipcsében, végül két beszéd «De contemptu mundi» és «De prærogativis».

139.

Eckius (Valentinus).

Ad nobiliſsimvm dominvm, dominũ Alexiũ Thursonẽ de Bethlemfalua, Comitem Zoliensem, Camerariũ Crẽnicensem, liberũ dominum Plesnensem, & illustrem invictiſsimi Principis Ludovici Regis Hungariæ a Secretis. De Reipublicæ administratione dialogvs. Epistola consolatoria, ad magnificos dominos, Alexium & Joannem, Thursones, ob mortem Reuerendiſsimi domini Joannis Thursonis, Episcopi Wratislauiensis. Epitaphia uaria pro eodem ad eosdem dominos. Valentino Ecchio Lendano avtore. || *(Végén:)* Impreſsum Gracchouiæ per Hieronymũ Vietorem Anno ab orbe redempto. Millesimo Quingentesimo Vigesimo.

4to. 18 szlan lev. A czímlap szép lapszéli kerettel van ékítve. 1b lev.: Thurzó czímere (ketté osztva; a felső részben koronás

den Capistran vorstellt, wie er zu Nürnberg Brettspiele, Würfel und einen grossen Haufen Kartenspiele, wie auch unterschiedliche Geschmeide auf dem Markt öffentlich verbrennt.» Nagler *Monogrammisten* czímű munkájában az itt látható monogrammot nem találtam meg.

oroszlán, alul három rózsa) sisakdíszszel, alul két distichonnal. 2ª—3ᵇ lev. Thurzó Elekhez intézett ajánlás a fentebbi czímmel és «Mæcenati suo humanissimo», ddto 14. nov. Thurzó lelkes dicsérete után Eckius így folytatja: «Felix ergo hoc nostrum regnum, quod eum principem est adeptum, sub quo virtutes hactenus sopitæ iam tandem evigilabunt suoque titulo literarum amatores coronabuntur: ut plane spes sit non modo fœdam oris barbariem brevi hic abituram, verum etiam barbaros mores quorum temulentia hactenus adeo inebriati quam plures fuerunt, ut nescierint quid rerum agerent scelesti tyrannide excæcati. Nam ... fraudes et latrocinia longo tempore in his nostris oris ... sævierunt ... Vivitur ex rapto non hospes ab hospite tutus, non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est, victa jacet pietas et virgo cede madentes ... Ast hæc et alia plusquam sexcenta nostri regni excidia atque calamitates, ut fidere fas est, clementissimus noster princeps Ludovicus funditus extirpabit atque evellet ...» Azután jönnek a dialogus, a vigasztaló levél Krakkó, november 17. kelettel (János boroszlói püspök ugyanezen év aug. 21-én halt meg), és a sírfeliratok. 14ᵇ lev. hoszszabb «Carmen de amicitiæ et concordiæ utilitate, lusum Bartphæ Anno 1518», «ad Petrum Czipser et Andream Reuber Bartphani populi, illum spiritualem hunc sæcularem, moderitores dignissimos». 18ᵇ lev. a Thurzó-czímer mint a 2ᵇ levélen.

140.

GUARINUS (Alexander).

Alexandri Gvarini Ferrariensis funebris oratio in Reueren. et Illustrifs. Dominũ. D. Hippolytũ Estensem, Sãcrę Lucię in Silice Diaconũ Cardinalem Ferrarię in cathedrali Tẽplo habita IIII. Idus septẽbres M·D·XX. || *(S. l. & a.)*

4to. 8 szlan lev. A szöveg az 1ª levélen kezdődik. Nagyon kezdetleges és hibás nyomás. Guarini Sándor, Battistának fia, ferrarai tanár volt. A beszéd érdekes részleteket tartalmaz azon időből melyet Hippolyt előbb sógorának, Mátyás királynak, udvarában, később Esztergomban és Egerben töltött. Csak néhány kivonatot közlök: «... Postremo in Pannoniam ad Agriensis Episcopatus, quem jam diu Strigoniensi Archiepiscopatu permutaverat, res componendas accedere statuit: ibi non minori cura quam sumptu, ex Italia etiam peritissimis fabris accitis, amplissimi templi tectum incendiis consumptum refecit. Alterius quoque templi ab alio Præfecto jampridem inchoati, sanctuarium non minori magnificentia quam liberalitate perfecit» etc. Alább: «Tanta etiam cura Pæoniæ linguæ notitiam animo comprehendit ut eam

licet difficillimam per omnes partes et numeros brevi penitus cognoverit» etc. Végül azt is megtudjuk, hogy ő, visszatérvén Lengyelországból, hová unokahugát Bona Sforzát kísérte, «cum sciret Christiano Præsuli pro fide tutanda contra infideles hostes, bella quandoque gerenda, ne locorum quæ sæpissime Turchorum incursionibus infestantur ignarus esset, ad Nandoralbensem arcem visendam in Savi et Istri angulo in Pannoniæ finibus constitutam accessit». Cælius Calcagninus is, a ki Hippolytot Egerbe kísérte, tartott felette emlékbeszédet. L. az igen kimerítő ismertetést: *Purpura Pannonica* czímű műben, Kassa 1745.

Mircse János gyűjteményéből.

141.

SOLINUS.

Ioannis Camertis Minoritani, artivm, et sacræ Theologiae Doctoris, in. C. Ivlii Solini Πολυίστωρα Enarrationes. Additus eiusdem Camertis Index tum literarum ordine, tum rerum notabiliũ copia, percõmodus studiosis, cum gratia. & priuilegio Imperiali. || *(Végén:)* Excvsvm est hoc opvs Solinianum .... Anno natiuitatis domini. M·D·XX. Viennæ Austriæ, per Ioannẽ Singreniũ, impensis honesti Lvcae Alantse, ciuis, & Bibliopolæ Viennensis.

f°. 8 szlan lev., 336 lap. 1 szlan levélen az Errata. 1 levélen a fönnebbi colophon és az Alantsee-féle jelvény. 14 szlan levélen az index, és még egy levélen Camers zárszava, Singreniusnak az olvasókhoz intézett ajánlása, s Hedwiger Menyhért szedőnek tetrastichonja. Hátlapján a nagy Singreiner-féle jelvény a négy evangelistával. A czím gyönyörű keretbe van foglalva. 1^b—2^b lev.: Miksa privilegiuma 1518. jul. kelettel. 2^b lev. Camers ajánló levele: «Magistro Stephano Verbeucio Pannonio, inclyti Hungariæ regni Maiestatis locum tenenti» dd^to IV Cal. Februarii. «Miraberis forsitan, Stephane humanissime, Solinianos nuper a me editos Commentarios primo aspectu contuens, quod Camers tuus sacris ab ineunte ætate literis ac religione institutus, in senectam jam vergens hosce labores, professione ipsa mea multo inferiores ... susceperim.» De ő hivatkozhatnék a régiek példájára, valamint a görög és latin egyházi atyákra is, a kik bizonyára szintén nem szégyelték a philosophia és theologia mellett a más könnyebb tudományokkal való foglalkozást: «Non pauci nostri quoque temporibus viri etiamnum ecclesiastici et apprime in sacris literis eruditi, politiora studia nedum amplexi sunt, sed

te nuper docte et eleganter editæ legisse te diligenter nobiles authores, id est Jurisperitos primarios ac optimos historiarum scriptores, efficax perhibent testimonium. Quam bene studiosis consultum foret, si id tempus, quod curis ad regnum maxime pertinentibus, assidue a te impenditur, in revolvendis bonis authoribus, ac scribendis libris contribuere licuisset. At non omnia possumus omnes...» A Solinushoz való jegyzetben is van egy Verbőczyre vonatkozó hely, melyet itt közlök. Ez a szövegnek «Dehinc Pannonia viro fortis, et solo plano ubertoque, Dravo Savoque inclitis amnibus circumflua», helyéhez tartozó jegyzet (163 l.), mely így hangzik: «Viro fortis. Quantum nostra quoque tempestate Pannonii bello valeant inter plurima argumenta maximum illud est, quod atrocem Turcarum impetum frequenter reprimunt. Essent utinam inter se ejus regionis primates unanimes. Ea enim ratione nedum illatam ab iis injuriam repellerent, sed ultro non minorem vim hostibus inferre possent. Inter Pannonios non paucos reperies, qui bonis disciplinis omnem operam collocant. Mitto alios hujus professionis complures, est inter Pannonicam nobilitatem Stephanus Verbeutius, vir, si humanitatem quæras, humanissimus, si ingenium expostules, ingeniosissimus, si studiosorum amatorem exquiras, is hujus genus hominum amantissimus; si in rebus agendis consultorem expetas, Stephanus se offert consultissimus. Id fatebuntur profecto omnes, qui ejus Pannonicas institutiones nuper ab eo editas introspexerint. Prætereo ejus in Deum ac Sanctos alios cultum solertissimum, pietatem in Deo dicatos homines, in cunctos reliquos charitatem eos præsertim, quos præditos bonis moribus animadverterit. Ejus munificentia tanta est, ut non aliam ob causam divitias expetendas existimet, nisi ut eas ad beneficentiam, liberalitatemque conferamus. Taceo in præsentia quantis qualibusque is me muneribus honestaverit. Non mirum igitur, si ob tantas talesque virtutes, Pannoniorum regibus, optissimis regni principibus semper fuerit acceptissimus. Sed condignas amici laudes locis opportunioribus reservamus.»

Az ajánló levél után következő verseket Kaner T., Resch (Velocianus) Tamás, Ursinus Velius (2), Gundel Fülöp, Brassicanus Sándor, Faber Ulrich és Lado Ferencz «Siculus Transylvanus» irták. Ez utóbbiról adatokat nem közölhetek. Végül megemlítendő még a kiadónak, Alantsee Lukácsnak a tanulókhoz intézett előszava, melyben jogos büszkeséggel utal azon költség és fáradságra, melyet e kiadás okozott. Lásd Denis ismertetését *Merkwürdigkeiten der Garelli'schen Bibliothek*, 271. l.

Az Apianus által metszett hires térképre nézve, mely a jelen kiadás néhány példányához, valamint a baseli 1522-ki kiadáshoz csatoltatott, (az enyémből, sajnos, hiányzik) és «a melyen America neve az új continens déli részén először van leirva» (Humboldt), lásd Harrisse-t, *Bibliotheca Americana Vetustissima*, 181. l.

Az ajánló levél egy részét kiadta Kemény, *Tört. és Irod. Kalászatok,* III. l.

142.

FRANKFURTER (Bartholomæus).

Bartholomæi Pannoni Comoedia Gryllus, Et eiusdem inter Vigilantiam & Torporem Dialogus. || *(S. l. & a.)*

4to. 10 szlan lev., az utolsó üres. A czím csinos fametszetű keretbe van foglalva és Singreiner monogrammjával ellátva. 1b lev.: a szerzőnek ajánlása György brandenburgi őrgrófhoz őseinek és rokonainak dicsőítésével. 2b—7a lev.: az «Argumentum fabulæ», utána a prologus és 7 felvonás. 7b lev.: «Vigilantiæ et Torporis, Virtute arbitra. Bartholomæi Pannoni, Certamen.» 8a lev.: (Szakmári) György pécsi püspökhöz és királyi kanczellárhoz intézett ajánlás. 8b—9b lev.: a Dialogus. A két ajánlásnak nincs kelte, de csak 1516 és 1521 közötti években irathattak, mert az elsőben már Lajos király van említve, a ki 1516-ban lépett trónra 1521-ben pedig Szakmári a pécsi püspökséget már az esztergomi primássággal cserélte fel. L. ismertetését Denis 344. sz. Kemény a *Tört. és Irod. Kalászatok*-ban 69. l. a két ajánlólevélből töredékeket közöl.

143.

POSSEDARSKI (Stephanus).

Oratio Stephani Posſedarski habita apvd Leonem Decimvm Pontificem Maximvm pro Domino Joanne Torqvato Comite Corbavie Defensore Crovacie. || *(S. l. & a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon a nagy pápai czímer. Kétségtelenül Rómában nyomatott. A követ hatásos szavakkal irja le a partvidék kétségbeejtő helyzetét, és panaszkodik a szomszéd urakról: «Vicini domini atque dynastæ, qui nobis auxilio et sibi præsidio esse deberent invidia nos quadam prosequuntur et ex amaritudine nostra sibi adipes faciunt», a bánról (Berisloról), a ki «in penetralia Sclavoniæ secessit et in foribus Croaciæ hostes non curat. Sed quid plura dicam quum nemo ignoret Joannem Torquatum XXX annos in foribus Corbaviæ vigilantissimum custodem excubare et contermina Turcis loca intrepido animo defendere». Végül kéri a pápát, küldjön urának vagy egy derék vezért, «cuius armis et turcis vicinis secum obstare valeat . . . aut saltem aliquem virum religiosum ad populos illos mitte cuius auctoritate a fuga contineantur et ad fidem Christi corroborentur». A végén egy hexastichon

144.

Ambrosius (Frater).

Ad Carolvm Max. Imperatorem. Et Hispaniarum Regem. Fratris Ambrosii Cath. Ord. Præd. Apologia pro ueritate Catholicæ & Apostolicæ fidei: ac Doctrinæ aduersus impia, ac ualde pestifera Martini Lutheri Dogmata ...... || *(Végén:)* Anno dñi M·D·XXI. Die uero XXVII. Aprilis. Ex secunda recognitione.

4to. 6 szlan lev., 315 lap. Denis szerint Singreiner János (vagy Vietor) nyomtatta Bécsben. A czím ornamentalis foglalatban van, s az öt könyv tartalomjegyzékével bir. 1b lev. az ajánlás: «Serenissimo Principi : et Domino : Dno Lvdovico Regnorum Hungariæ et Bohemiæ . etc. Regi ... Stephanus de Werbeucz eiusdem vestræ Serenissimæ Maiestatis præsentiæ personalis locum tenens : et erga Cæsaream : Catholicamque Maiestatem : ad conuentum totius Imperii generalem Wormatiæ celebrandum : per eandem Serenissimam Maiestatem uestram Orator destinatus : seruiendi promptitudinem cum fidelitate» kelt «Viennæ sexto Nonas Martii ... 1521» «Abeunti nuper mihi ex Pannonia Serenissimæ Maiestatis Vestræ ad Carolum Cæsarem ... totiusque Romani Imperii ... generalem Conventum oratori, insuetus ac fide carens de Luthero rumor perlatus est, quo is lubricus alio et inconstans homo, et ... interturbans omnia quive (ut Naso canit) laudem a crimine sumit ... Quærebam subinde studiose, essetne peritus quispiam Catholicæ veritatis amator, qui huic homini ... sese alacriter opponeret. Hæc percunctanti mihi librum mox quispiam obtulit lætabundus . . . cepi pro temporis angustia librum hunc ipsum cursim ac citis, ut aiunt, oculis lectitare. Reperi scriptorem felicissime, quod promiserat, executum, dignusque mox visus est, ut in omnium contra Lutherianam hæresim manibus assidue haberetur. Percunctabar insuper an esset sufficiens exemplariorum horum copia? Percepi, vix præter hoc iis in locis alterum reperiri. Displicuit rei tam necessariæ tanta hæc penuria. Nec ad communem hominum utilitatem tunc aliud occurebat, nisi ut quam primum librum iterato excudendum meis etiam sumptibus demandarem ... Hunc igitur libellum aureum ... nostra opera tuo nomine excusum denuo, Maiestati Vestræ Serenissimæ, quam citius datum est mittendum curavi eam præsertim ob causam, quod fidei nostræ zelus in te adolescenti quamvis adhuc, ferveat ferventissime curæque sit Maiestati Vestræ maximæ, ut optimum Regem decet, ne Regnum tuum longo iam sæculo Christianissimum Lutheriano tandem, quod absit procul, contagio corrumpatur etc.» 2b lev.: Hieronymus Benivenius ajánlása fanoi Negusantius Antalhoz. 3a—4b lev.: a szerzőnek a florenzi kiadásból átvett ajánlása V. Károly csá-

szárhoz. Azután következik a szöveg öt könyvben, a végén Errata és colophon. L. Denis 237. sz.

Verbőczy ajánlása részben ki van adva Keménynél, *Tört. és Irod. Kalászatok,* 105. l.

145.

[Balbi (Hieronymus.)]

Oratio in imperiali Conuentu Bormaciẽsi, corã diuo Carolo Cæsare, ac principibus totius Imperij, die Tertia Aprilis. 1521. per inclyti Regis Hũgarię, ac Bohemię &c̃. Oratores, habita. Item decretũ in causa Lutheriana a diuo Carolo Cæsare in eodẽ Bormaciẽsi cõuentũ, corã cœtu Principũ eiusdẽ Imperii tã Gallice, q̃ȝ Latine subnexũ. Rursus ad eundẽ diuũ Carolũ aliquot eorundẽ Oratorum Epigrãmata. || *(S. l. & a.)*

4to. 16 szlan lev. A czím szép Singreiner-féle keretben. A beszéd után a császárhoz intézett három epigramm, azután a Luther ellen kiadott decretum következik, még pedig franczia nyelven, és ez az első Bécsben nyomatott franczia szöveg: «C'est le decret donne a la Congregation de Bourmes, en la cause de Luthere, par le treshault et trespuissant empereur Charles, en la pñce de tous les Princes et Seigneurs de Lempire.» Végén: «Faict de ma Main Ce. XIX. Dauril. M.D.XXI», azután ugyanez latinul. Végül: «Eorvndem oratorũ ad ipsum Diuũ Carolum Cæsarem, post Decretũ promulgatũ, carmen». Az utolsó levélen van a magyar királyi czímer csinos keretben. Lajos követei voltak Frangepán Gergely kalocsai érsek, Sternberg László és Balbi Jeromos pozsonyi prépost, ki a beszédet mondotta s valószinűleg a költeményeket is irta. L. Denis, No 350. Pray, *Index,* II. 161. *Századok,* 1876, 466. l. Lenyomatva Pray *Annales*-ében.

Retzer Balbi munkáinak kiadásában I, 42 Maximilianus Transylvanusnak egy Wormsból keltezett s Lang Máté salzburgi bibornokhoz intézett levelét közli, a melyből megtudjuk, hogy a beszédet először ő, Maximilianus, adta ki és a bibornoknak ajánlotta, a ki sok éven át jóltevője volt. «Tantas ac tam memorabiles res tenui libello contentas cuinam potius ... quam tibi ... dedicatas oportuit, qui et in eadem palestra crebras ac speciosissimas coronas retuleris» etc. Az előszóban II. 1. Retzer azt mondja, hogy e beszédnek két kiadása van. Talán az elsőben van Maximilianus levele is közölve van? Retzer azt a primási könyvtár kézirata nyomán rendezte sajtó alá.

146.

CICERO.

M. T. Ciceronis Epistolarvm ad Atticvm, ad Brvtum ad Quintvm fratrem, Libri xx. Nvper exacta recogniti cvra M.D.XXI. Latina interpretatio eorum quæ in iis epistolis græce scripta sunt...... || *(Végén:)* Venetiis in ædibvs Aldi, et Andreæ Soceri. Mense Janvario M·D·XXI.

8vo. 16 szlan, 331 szzott lev. 1 lev. az Aldus-féle horgonynyal. A czímlapon a horgony és hivatkozás a pápai privilegiumra.

Második Aldus-féle kiadás (lásd a 88. sz.), melyet Andrea Asola, az 1514-ben elhalt Aldus veje, Moré Fülöpnek ajánlt, a ki 1521-ben mint követ ismételten időzött Velenczében. Azt hiszem, Renouard téved, midőn azt mondja: «l'index grec (t. i. a görög helyeknek az ajánló levélben közölt fordítása) est plus ample que dans l'édition de 1513». Csak lényegtelen eltéréseket, jobban mondva javításokat állapíthattam meg, de ugyanez észlelhető e levelek szövegében is, mert a szedés egészben változatlan maradt és a lapszámok is teljesen egyeznek. Az utolsó, Octaviushoz irt levélnek felirata rövidítve, ellenben a levél szövege néhány helyen bővítve van.

A szép példány a milanoi Archinto-féle könyvtárból származik.

147.

CYRILLUS (Sanctus).

Sancti Cyrilli Archiepi̅ Alexãdrini de Animæ deceſsu, deq; eius uita altera Sermo. C. Vrsino Velio interprete. Eiusdẽ Vrsini Tomos quidã Euangelij Lucani in uersus redactus. Eiusdẽ oratio ante sacrã corpis dominici com̃unionẽ dicenda. || Viennæ Pannoniæ in ædibus Joannis Singrenij, Meñ. Martio. Anno. M·D·XXI.

4to. 12 szlan lev. A czím szép keretben. 1b lev.: Thurzó Szaniszló olmüczi püspökhöz intézett ajánlás, a melyben Vitellius Erasmus ploczki püspök, Zalkán László kalocsai érsek, Verbőczy és Dubravius, a ki szerzőt e munka megirására buzdította, dicsérő szavakkal vannak megemlítve. L. Denist 240. sz.

148.

ECKIUS (Valentinus).

Valentini Ecchii Lendani, de versificandi arte opusculum, omnibus studiosis, ad Poeticam anhelantibus,

non tam iucundum q̃ frugiferum .... || *(Végén:)* Excuſsus est hic liber denũo Gracchouiæ in profesto diui Sebestiani. *(sic)* Anno 1521. per Hieronymũ Vietorem Philovallensem Silesitanum. Impensis prouidorum dominorũ Marci Scharffenberger & Joannis Boii bibliopolarum.

4to. 28 szlan lev. A három lapszéli kerettel diszített czímlapon a föntebbi czím után egy dekastichon van: «Rudolfus Agricola Junior Poeta Laureatus in Ecchii sui libellum.» 1b levélen egy epigramm: «Georgius Vuernerus Patskouianus Ecchii Coniuratus, ad pium lectorem». 2a levélen az ajánlólevél: «Generoso ac Magnifico Domino Dño Alexio Thursoni de Betlemfalua, Çomiti Zoliensi, Camerario Cremnicensi, et illustri *(sic)* inuictissimi principis Lodouici Regis Vngariæ a secretis.» 2b lev.: Ecchius levele Jodocus Ludovicus Deciushoz, kelt «Gracchouie, ex Germanorum contubernio ... 1515», és Wernhernek egy epigrammája ad Lectorem. 27b lev.: Ecchius költeménye hexameterekben: «Ad Vigilantissimum Korponensis Ecclesiæ Protomystam Dominum Nicolaum Lausman Chrysoreotanum» és végül a colophon. A Thurzóhoz intézett levélből megtudjuk, hogy Ecchius barátainak kérésére ezen 6 év előtt megjelent és immár teljesen elfogyott munkácskának most egy második bővített kiadását rendezte sajtó alá. Lausmanra vonatkozólag adatokat nem találtam.

149.

Ferrerius (Zacharias).

Vita beati Casimiri confeſsoris ex sereniſsimis Polonię regibus, & magnis Lituanię ducibus clariſsimi a Reuerendiſsimo patre dño Zacharia Ferrerio Vicentino pontifice Gardieñ: in Poloniã & Lituaniã legato apostolico ex fide dignoꝝ testium depositionibus scripta. *(S l. & a.)*

4to. 28 szlan lev. A czímlapon Szt. Kázmérnak a lap legnagyobb részét elfoglaló képe van. A szent hosszú prémes brocatköpenyben, álló helyzetben van ábrázolva; herczegi föveggel és dicsfénynyel, a mint az egyik kezében liliomágat, a másikban olvasót tart. A szent alakját fölül széles lapszéli keret, alul jobbra és balra Lengyelország és Litvánia czímerei környezik. Alatta gót betűkkel nyomatott következő két sornyi szöveg: «B. Casimirus Regis Casimiri filius quattuor Regum et unius Cardinalis germanus ac Ludouici Hungariæ et Boemiæ Regis patruus». 1b lev.: lap-

nagyságú fametszet, mely a szerzőt irópulpitusánál ülve ábrázolja, püspöki ornatusban, mindenféle irodalmi eszközöktől körülvéve; a rajz mintája bizonyára szent Jeromos képe volt, még az oroszlán is meg van a szék díszítésében; felül czímer látható. A szöveg római betűkkel van nyomtatva. 2ª—11ᵇ lev.: a szent élete, végén a következő keltezés: Vilnæ XI. kal. Dec. 1520. Ferrerius Zakariásnak ez évben kétféle küldetést kellett teljesíteni Lengyelországban. Ki kellett békítenie Zsigmond királyt Brandenburgi Alberttel, a német rend nagymesterével, és el kellett járnia az 1484-ben Vilnában elhalt Kázmérnak Zsigmond király által kért szentté avatása ügyében, hely szinén vizsgálván «Gesta et Miracula». Kázmér életrajzánál, melyben, mellesleg említve, az 1471. évi szerencsétlen magyarországi hadjáratról egy szó említés sincs, sokkal érdekesebb azon 22 napi utazásnak valóban klasszikus rajza, melyet a követ nagy fáradságokkal Thornból (hol hat hónapig diplomatiailag működött) Amassobián (?) át Vilnába tett Kázmér herczeg sírjához. Ezután következnek egy «Epitaphium heroicum» után a «Canonicæ horæ sive ecclesiasticæ laudes, hymni ac sacrificandi series», melyeket a követ Kázmérnak nemsokára történendő szentté avatása reményében már előre megírt. Az ezen ügyre vonatkozó további iratok közzétételét későbbi időkre helyezi kilátásba. 19ᵇ levélen a követnek képét még egyszer adja. Következik a Zsigmondhoz Thornban 1520. márcziusban tartott beszéd «pro eodem Rege et Magno Prussiæ Magistro apostolica authoritate invicem reconciliandis», végül ugyancsak Zsigmondhoz intézett rövid köszönő-beszéd «pro belli pruthenici suspensione ac armorum depositione impetrata». (Thorn, VII. Idus April. 1521.)

E ritka munkácska Haller János krakkói nyomdájából való, a ki ugyanezen évben kiadta még követünknek Thornban a Luther-ügyben tartott beszédét és Zsigmond király és V. Károly császár edictumát. Azt hiszem, hogy e két mű együvé tartozik. Ciampi mindkettőt idézi *Bibliographia Critica*, I. 106.

Szép példány egykorú kötésben a Borghese-könyvtárból.

150.

Latomus (Bartholomæus).

Epistola Avstriæ ad Carolum Imp. fictitia. Barptolomæo Latomo arnense *(sic)* authore. || *(Végén 12ª lev.:)* Argentinæ apvd Joannem Knoblochvm mense Novembri. Anno M·D·XXI.

8vo. 11 szzott, 1 szlan lev. A czím igen díszes fametszetű keretbe van foglalva. A szöveg cursivval van szedve. 2ª lev. levő ajánlást a szerző (Barth. Latomus *arlunensis*) Freiburgban 1520. január calendáin «ex academia nostra» Hagen Lajos és Eltz Gottfried

trieri kanonokokhoz intézte. Az elegikus versmértékben irt Epistola több tekintetben érdekes.

V. Károlyról, kinek Németországba jövetele küszöbön állónak van jelezve,

— Audierant leti te nuper Rhenus et Ister
Hesperiis tandem solvere vela plagis —

bensőleg kéri, ne késsék tovább, siessen Ausztriába, ősei birodalmába:

Per e ego claros atavos per avita tuorum
Limina, per generis stemmata clara tui,
Per charos moneo cineres...
. . . .
Respice legitimas nec differ quærere sedes,
Neu patrios hæres Carole temne lares.

Ha fényesebb is a spanyol trón, mégis csak Ausztria volt nemzetségének bölcsője, ez szive országainak, itt elutasíthatlan kötelességek várják, és végre — nem hivja-e szivének vonzalma is?

Hoc tua te poscit vinclo nova nupta iugali
Quæ manet hic longos te sine sola dies.
Hanc, si nescis, avus pepigit tibi Maximilianus
Quam proprio nuper legerat ipse thoro.
Legerat ipse sibi chari tamen esse nepotis
Sanxit et est conjux Carole pacta tibi.

Magasztalja ezután Annának tulajdonságait, és a következő pathetikus verssorokkal végezi:

... pulcherrima conjux,
Carole, pars, conjux dimidiumque tui
Te vocat et longum sine te solatur amorem
Et tam prolixas increpat usque moras.
Tu tamen haud citius properas, et tempora
Nulla tibi illius cura...

Midőn 1519—20. telén Latomus ezeket irta, az osztrák tartományok küldöttei ép Spanyolországban voltak, hogy hódoljanak Károlynak; Mercurio Gattinara kanczellár már akkor mondta Herberstein Zsigmondnak: «Ti németek már ugyan szeretnétek látni, hogy császárunk a magyar nővel lépjen házasságra. Ő azonban csak később fogja magát «házasságra szánni». Krones, *Handbuch der Geschichte Österreichs,* II. 618. Ezt természetesen Latomus nem tudhatta. De látjuk ebből, és ez az érdekes benne, hogy még az utolsó pillanatban is mily kevéssé voltak tájékozva arról, a Habsburg-testvérek közül melyik fogja a jagelloi menyasszonyt elvenni. Midőn a levél nyomtatásban megjelent, Anna már rég I. Ferdinánd neje volt.

A Karajan-féle gyűjteményből.

151.

MANARDUS (Johannes).

Epistolæ medicinales in qvibus mvlta recentiorvm errata et antiqvorvm decreta reserantvr....... Lege pende si taxas sede I. M. F. M. .... || *(Végén:)* Hasce medicinales Epistolas Ioannis Manardi Ferrariensis Medici formis excuſsit Bernardinvs de Odonino. Anno Christi aduentu. M·D·XXI. Nonis Nouemb. Ferrariæ.

4to. 8 szlan, 72 szzott lev. Az első 7 levélen a leveleknek kimerítő tartalomjegyzéke van és az «Errata». A 28 levél 6 könyvre oszlik. Manardus Ulászló és Lajos királyok orvosa volt és 6 évig (1513—1519) tartózkodott Magyarországon. Az e kiadásban foglalt levelek közül 7 Magyarországban kelt, és pedig az első, melyben szándékát közli, hogy e leveleket kiadja, Győrben 1518-ban, 6 pedig Budáról. Több más kelet nélküli is bizonyára azon időből való› melyet Manardus Magyarországban töltött. Különösen három levél emelendő ki, egy 1516. májusban Frangepan Mátyáshoz, «qui ex immodico sanguinis per sedis venas effluxu, ad malum habitum pervenerat» egy másik ugyanazon évből Budáról Thurzo Elekhez, a mely egész értekezés, «Præservatio et curatio per pestilentiæ» *(sic)*, végre egy harmadik «Ex ædibus nostris Budæ» 1514. aug. 5-ről (Szalkan László) váczi püspökhöz, «Præservatio oculorum et dentium». Az első levélben Manardus Frangepan érdemeül rója fel, hogy egészsége helyreállítása czéljából nem riadt vissza ama hosszú és fáradságos utazástól, «ut Budam, regiam Pannoniarum civitatem peteres, ubi multos præclarissimos medicos in hoc præsertim procerum et primatum conventu adesse existimabas, de salute tua consulturus. Quo, quum Deo juvante pervenisses, quatuor statim medicos convocare jussisti, qui solerti et accurata indagine affectiones quibus molestabaris discutientes tales eas invenerunt...» Következik a kimerítő diagnosis és az orvosok által előirt szerek közlése, melyek, úgy látszik, csakhamar enyhítették a fájdalmakat. Frangepan akkor, mondja Manardus, 36 éves volt; (Mohácsnál esett el). Végül az orvos jó tanácsokat ad betegének az életmódról és több lapon azon ételeket és italokat sorolja fel, melyek a lábbadozónak ártanak vagy javára válhatnak. Azt képzelhetnők, hogy szakácskönyv van előttünk. Veszprémi, I, 102 és III, 407, kimerítően tárgyalja Manardus életét és munkáit, de e kiadást nem ismeri. A nyomás hanyag, a lapfeliratok legtöbbször meg vannak fordítva, sajtóhiba számtalan. De ennek okai vannak. 1521. november havában Leo pápa Ferrarat egyházi átok alá vetette, Alfons herczeg pedig elsánczolta magát fővárosába, hogy

a pápai csapatoknak ellentállhasson. Szegény Manardus panaszolja egy zárszóban, hogy még több levelet is ki akart adni; «sed cuius librarii negligentia et culpa factum est ut in tempora mala inciderimus quibus arma potius quam litteræ tractanda sunt.» Fohászkodik Istenhez — pace huic urbi et orbi toti cito parta — hogy a többi közlendők nyomását mielőbb folytathassa. A nyomdászszal — úgy látszik — kegyetlenül bánt el Manardus. Én legalább az Errata végén levő szavak magyarázatát: Deo Op. M. Gr[atiæ] Sine Fine Qvi Nos Tandem A Pes[simo] Hoc Ho[minum] Gen[ere] Lib[eravit] ebben vélem meglelhetni.

A Manzoni-könyvtárból.

152.

MECHOVIA (Mathias de).

Chronica. Polonorṽ. || *(Végén CCCLXXIX lev.:)* Impreſsum Craccouię per Hieronymũ Vietorẽ, Kalendis Decẽbris Anno dñi. M·D·XXI.

f° 12 szlan levél és 379 római számmal számozott lap. A fametszetű czímlap rendkívül gazdag compositioja. A középen egy külön keretben van a beteget gyógyitó Szt. Adalbert püspök, felette a czím vörössel nyomtatva, legfelül lovasütközet vértezett lovagok és törökök közt; jobbra, balra és alul gazdag architektonikus és ornamentalis bordureban két pajzstartó teljes fegyverzetben, továbbá czímerpajzsok; alul a lengyel sas egy S-sel körülfogva. 1b lev.: Crisius András kir. secretarius pentastichonja az olvasókhoz. 2a lev.: a kiadónak Jodocus Ludovicus Deciusnak Zsigmond lengyel királyhoz intézett ajánlása, «in quatuor libros Historiarum Regni Poloniæ Excellentissimi Domini Mathiæ de Mechovia artium et medicinæ doctoris et canonici graccovieñ». Következik Mátyás epistolája Cricius Andráshoz, továbbá az előszó és index. A szöveg közt található a lengyel királyoknak számos, többnyire igen jellemző képe egész vagy fél alakban; különösen sikerült mindjárt az elején «Lech & Czech» alakjai és néhány lappal tovább a 12 «palatinus».

Folytatásképen ide tartozik Decius következő czímű munkája:

Contenta De Vetvstatibvs Polonorvm Liber I. De Jagellorvm Familia. Liber II. De Sigismvndi Regis temporibvs. Liber III. || *(Végén:)* Impreſsum Craccoviæ opera atq; industria Hieronymi Vietoris Chalcographi. Anno M.D.XXI. mense Decembri.

3 szlan és 119 római számmal jelzett lap. 1 levélen az Errata és colophon. 1 levél üres. A czímlap olyan mint a chronicáé, kö-

szépen sz. Adalbert képe helyett azonban a czím van. 1b lev.: Gundel Fülöp 15 distichona az olvasóhoz. 2a lev.: Decius ajánlása a királyhoz. 54. lapon: Zsigmond képe fél alakban, vértesen, koronával, jogarral és karddal. Jellegzetes, daczos alak. Alatta Gundelnek 7 distichona, a szép bordureben 25 czímerpajzs van. 55. lap: Deciusnak második ajánlása Zsigmondhoz «in historiam temporum suorum». Következik két levél, mely a lapszámozásba nincs belefoglalva de 56—59. lapszámmal kellene bírnia. Az első lapon lombdiszszel és amorettekkel ékített gyönyörű bordureben a király fiának, Zsigmond Ágostnak, képe, mely a levélnek felét foglalja el, alatta Gundel distichonjai «ad spectatorem». A gyermek 1520. augusztus havában született. A két levél belső oldalát a Jagellók terjedelmes családfája foglalja el; a számos fél-alak művészi kivitelű. A következő lapon van Bona királyné képe, igen gazdag, kivágott ruhában, nyak- és mell-lánczczal; a haj gyöngyhálóba van foglalva. A sajátságos alakú föveg kagylókkal és az úgynevezett «lacs d'amour»-ral van ékítve; alul ismét Gundel distichonjai. A szerző az 53. lapon megjegyzi, hogy a családfa összeállítása nagy nehézséggel járt, mert gondoskodnia kellett «ut quam verissime depingeretur». Reményli, hogy a királyné és az ifjú Zsigmond Ágoston képével olvasóinak örömet szerez.

Igen szép példány eredeti pergamentkötésben, a tábláján P. E. F. initialisokkal.

Az Apponyi-könyvtárból.

153.

Montanus (Jacobus).

Divæ Helisabet Hvngarorum regis filiæ uita, auctore Jacobo Montano Spirensi, uiro cum erudito tum docto. || Apvd Sanctam Coloniam, Anno M·D·XXI, *(Végén:)* Apud Eucharium Ceruicornū Agrippinatem. mense Junio.

4to. 28 szlan lev. A czím gyönyörű fametszetű keretben van. (Wormsi Antaltól?) Fent a három király imádása, balra egy szent püspök, jobbra egy szent nő vértanui pálmával és karddal, alul 5 czímerpajzs. 1b, 2a és 3a lev.: három igen szép initialis. 28a levélen fél lapnagyságú vignetta, mely szent Györgyöt ábrázolja, a háttérben szép tájképpel. 28b lev.: ugyanazon nagyságban szent Jeromost látjuk dolgozó szobájában olvasópulpitusánál ülve, az oroszlán mancsát nyujtja neki. 1b lev. az ajánlás: «Christi Sacerdos Jacobvs Montanvs Spiren... Patri Fratribusq;, in urbe Marpurgensi Religiosam primitiuæ ecclesiæ uitam agentibus, S. D. P.» ex Monasterio Vuestualie Metropoli. ij Idus Maias. Anno... M.D.XI. «Vitam diuæ Helisabeth, quam Autumno superiori composui

... vobis candidissime dedico, idque duplici ex causa, quod contribuales uita et amictu estis, licet ipse a Sanctitate uestra procul absim, et quod in ea demoramini ciuitate, quæ præter cætera Germaniæ urbes, eum thesaurum asseruare meruit, quo ne uniuersus quidem dignus est mundus.» 3ª és 3ᵇ lev.: a bevezetés, azután következik a 34 fejezetre osztott munka.

Szent Erzsébet ezen életrajzát dr. Müller Ármin Heilbronnban 1878-ban újra kiadta. A bevezetésből megtudjuk, hogy a kis mű már 1511-ben (Müller szerint Münsterben) megjelent, a mely kiadásból azonban csak egy csonka példány ismeretes. Úgy látszik, hogy az itt ismertetett kiadásnak azon példányából, melyet Müller használt, az utolsó levélen levő két szép fametszet hiányzott.

L. Montanusnak Pirckheimerhez intézett érdekes levelét néhány életrajzi megjegyzéssel együtt Heumann-nál: *Documenta literaria* Altorf, 1758.

154.

OVIDIUS.

P. Ovidii Metamorphosis cum luculentiſsimis Raphaelis Regii enarrationibus &c. || *(Végén:)* Impreſsum Venetiis per Georgiũ Rusconẽ de Mediolano. M·D·XXI.

f°. 10 szlan, 172 szzott lev. E könyv, a privilegium kivételével, mely itt hiányzik, a 92. sz. alatt közölt 1513-ki kiadásnak pontos utánnyomata.

Regius a Metamorphosisok új kiadásával akart kedveskedni jóakarójának, Moré Fülöpnek, a ki mint magyar követ ez évben másodszor tartózkodott Velenczében. A czím-szegély, fametszetek, nyomás és berendezés utánozzák az előbbi kiadást, de az egész mégis elütő s a fametszetek még sokkal durvábbak. Rivoli herczeg e kiadást említi *Livres à figures vénitiens,* czímű munkája 189. lapján.

155.

URSINUS VELIUS.

De Nvptiis sereniſs. et illvstriſs. Dñi. D. Ferdinãdi Hispaniarũ Principis, Archiducis Austriæ, Ducis Burgũdiæ &c̃. Et Sereniſs. Dñæ. Annæ Reginæ Hungariæ, Austriæ Archiduciſsæ. &c̃. Casp. Vrsini Velij. Carmẽ. Eivsdem de reditu Augustiſs. Imperatoris Caroli quinti in Germaniam, Carmen. || *(Végén:)* Viennæ Austriæ

per Joannem Singrenium Anno M·D·XXI. Die XXIII. Maii.

4to. 6 szlan lev. A czímlapon pajzsban az osztrák czímer, és az utolsó lapon a nagy császári czímer. Denis, 241. sz.

156.

TERTULLIANUS.

Opera Q. Septimii Florentis Tertvlliani inter Latinos ecclesiæ scriptores primi .... per Beatum Rhenanum Seletstadiensem e tenebris eruta atque a situ pro uirili uindicata, adiectis singulorum librorum argumẽtis ...... || *(Végén:)* Basileæ apvd Jo. Frobenivm mense Jvlio. An. M·D·XXI.

f°. 14 szlan lev., 615 lap. 34 szlan levélen az index. Tertullianus első kiadása és Frobenius nyomdájának egyik legszebb terméke. A czímkeret Holbein Ambrustól való (Imago vitæ aulicæ). 2^a lev.: lapszéli keret J. F. mestertől. (Tantalus és Pelopsról szóló meséből vett jelenet.) 15^a lev. (I): lapszegély Holbein Hanstól, az úgynevezett Cebes-tábla, a mely itt, úgy látszik, először alkalmaztatott. E gyönyörű fametszetekről lásd Woltmann *Holbein und seine Zeit* czímű művét, IX. fej. és Butsch-ot, *Bücherornamentik der Renaissance*, 67. l. Ezeken felül nagy számmal vannak alkalmazva a szép lapszéli keretek, initialisok stb.

1^b lev.: a tartalom-jegyzék, 2^b lev. az ajánlás: «Reverendissimo in Christo patri, principi, ac Domino D. Stanislao Tvrzo episcopo Olomvtzensi , ... Beatus Rhenanvs Seletstadiensis, S. D. Cum in hoc vere aureo renascentium literarum sæculo, Stanislae præsul eximie, quo non modo tres illustres linguæ passim discuntur, sed et quanto quæque scripta sunt meliora, tanto pluris fiunt, ab omnibus operam dari uideam ut optimis studiis quisque pro virili sua consulat et alius quidem incognita adhuc latinis auribus e græco vertit, alius indocte vel perperam versa castigat aut elimat, alius latinos autores injuria temporum depravatos veterum collatione exemplarium restituit aut obscuros explicat, ego sane ne prorsus sim asymbolus operæ pretium putavi si Tertulliani lucubrationes in publicum emitterem, autoris non minus vetusti quam insignis, quibus iam per tot secula studiosi sacrarum literarum caruerunt.» Alább így szól Thurzóról: «suffecerit autem vel hoc unum incomparabilis prudentiæ probitatisque tuæ evidentissimum argumentum, quod inclitus Hungariæ rex Ludovicus in maximis regni negotiis suum plerumque exquirit consilium et in aulam suam huius rei gratia sæpe te evocat.

Quidni autem id faceret filius, cuius pater egregiam Turzonem fidem ac prudentiam iam olim exploratam habit et beneficiis non contemnendis liberaliter exornavit».

157.

Atila Flagellum Dei vulgar. || *(Végén 38[b] lev.:)* Stampata in la Inclita cita di Vinetia per Marchio Seſsa & Piero de Rauani Compagni nel anno del Signore M·D·XXI. die XVII. Nouembrio.

8o. 40 szlan lev. A két utolsó levél üres. A czím gót betűkkel van nyomtatva képekkel és arabeskekkel diszített csinos keretben. A középen a nyomdász-jelvény (macska). 1[b] lev.: «Incomincia le Rubriche overo tabula etc.» mint az előbbi kiadásokban. 3[a] lev.: a szöveg. A 38[a] levelen levő zársorokból, melyek a két előbbi kiadásból vannak átvéve, az «il presente tempo cioè» időmeghatározás ki van hagyva.

Fanfani Péter 1862-ben e kiadást ujra lenyomatta e czímmel: «La Storia di Attila Flagellum Dei antico Romanzo di Cavalleria» és egy igen érdekes előszóval látta el. E könyv csak 250 példányban jelent meg.

A Manzoni-gyűjteményből.

158.

CHÆREGATUS (Franciscus).

Francisci Chæregati electi Episcopi Aprutini, Principis Terami, & Oratoris apostolici Oratio habita Nurimbergæ in senatu Principum Germaniæ. xiij Caľ Decembris, M·D·XXII. *(S. l.)*

4to. 6 sztlan lev. A czím gyönyörű keretbe van foglalva 2. levélen van a II. Lajos királyhoz intézett ajánlás: ... «pro tuo inclyto Pannoniæ Regno auxiliando tuandoque oratio eadem habita» ... és alább ... »Tu imprimis Rex inclyte mihi idoneus visus es, cuius sub umbra et fœlicibus auspiciis tuta exire possit (oratio), cum quod tua sit, tum quod præclarum ac excelsum tuum Pannoniæ Regnum contra profanum hostem tam acriter tueatur.» ...

159.

CHÆREGATUS (Franciscus).

Francisci Chæregati electi Episcopi Aprutini Prĩci-

pis Terami, & Oratoris apostolici Oro habita Nurībergæ in senatu Principum Germaniæ. xiij. Cal. Decēbris, M·D·XXII. *(S. l.)*

4to. 8 sztlan lev. Az utolsó (üres) levél hiányzik. A czímlapon egy előttem ismeretlen szegély van alkalmazva, (melyet azonban a nyomdász itt megfordítva használt); a contourok árnyékoltak, a diszítés lombozatok- és állati alakokból van összeállítva. A nyomás kétségtelenül Singreiner műhelyére vall, mindazonáltal Denis és Dr. Mayer előtt ismeretlen.

Az előbbi számnak utánnyomata.

160.

Chæregatus (Franciscus).

Des pabstlichen rhedners potschaft Francisci Cheregati erweltē Bischofs zu Aprutin, Fürsten vō Teram, zu Nüremberg in der theutschen Fürsten rhat Am XIX tag des Wintermonents *(sic)* beschehen, Anno IVXXIJ (1522.) *(S. l.)*

4to. 6 sztlan lev. A czím csinos keretbe van foglalva. Az előbbi munkának fordítása. L. Kertbeny-t, 166 és 167. szám alatt.

161.

Frangepanibus (Bernardinus de).

Bernardini de Frāgepanibus Comitis Segniæ, Vegliæ, Modrusiiq; &c. Oratio pro Croatia, Nürenbergæ in Senatu Principū Germaniæ habita XIIJ. Cal. Decemb. An. Ch. M·D·XXIJ. *(S. l.)*

4to. 4 sztlan lev. 1b levélen Frangepánnak ajánlása VI. Adorján pápához: ...... «ipse hac ingravescenti ætate in Norenbergam ad generalem Sacri Imperii Principum conventum me contuli.» Cheregati Ferencz nunciusnak dicsérete, azután a szép és érdekes beszéd és két rövidebb megszólítás, melyek elsejében Frangepan választ sürget, a másodikban a minden esetre elég csekély segélyt köszöni meg. Végül felsorolja a beszédnél jelen volt fejedelmeket. Frangepán e dictioját, sőt egyáltalán a nürnbergi birodalmi gyűlésen való jelenlétének felemlítését is* a magyar történetíróknál

* A magyar küldöttek, Gosztonyi, Verbőczy, Drágffyval stb. egyidejűleg.

nem találom. A beszéd hadvezérhez illő, allegoriák és szónoki sallangoktól ment, erőteljes, meggyőző, és úgy hat, mintha rögtönözve volna.

162.

Janus Pannonius.

Joannis Pannonii Episcopi Qvinqveecclesiensis poetæ, et oratoris clarissimi Panegyricvs Jacobo Antonio Marcello patritio Veneto. || *(Végén:)* Panegyricum Jo. Pan. non alias typis excusum, Hieronymus de Benedictis Bononie Imprimebat. xiij Cal. Decemb. M·D·XXII. Adriano. VI. Pont. Max.

4to. 60 sztlan lev. Az utolsó levél üres. A czím szép fametszetű keretbe van foglalva. 1b lev: «Georgii Thabiasi Transsylvani Decastichon ad Lectorem.» 2a lev.: «Ampliss. Patri et Domino. D. Francisco Vardensi Episcopo Transsyluano dignissimo, Adrianus Volphardus Trãssyluanus, Protonotarius. Felicitatem.» ddto Bononiæ Quarto Nonas Octob. M.D.XXII. 4b lev.: «Hilarii Volphardi (a kiadónak öcscse) Transyluani Decastichon Ad Calliopen.» 5—57 lev. a panegyricus. Végül még néhány költemény: «Adrianus Volphardus Transsyluanus Apollini», egy második. hason tartalommal ugyan attól, «Paulus Isthuanffius Pannonius Adriano suo»; «Hexastichon Eiusdem ad Lectorem»; «Adriani Vilharcii Moraui Hendecasyllabi»; végül «Blasii Zakan Segedini Pannonii Octostichon.» 59b lev. a sajtóhibák, a föntebb közölt colophon és a Registrum.

Az összes mellékleteket lenyomtatta Teleki gróf az utrechti kiadásban.

A Sunderland könyvtárból.

163.

Macedonia (Ladislaus de).

Oratio habita Norimbergæ coram Senatu Principum & omniũ Ordinum Sacri Ro. Imperij, pro expeditione in Turcos suscipienda, III* Cal. Decembr. M·D·XXII.

* Sajtóhiba XIII Cal. Dec. helyett, mint ez a dedicatioban és a külön czímlapon látható.

4to. 8 sztlan lev. A czím gazdagon diszített keretben van. 1b levélen stylszerű foglalatban «Fratres Macedones 1522» czímere, kék mezőben fekete sas, jobb karmai között pálmaágat tartva. Sisakdíszül három pálmaág szolgál.* A felirat: «Ladislavs. Episcopvs. Sirmiensis. Comendatar. Præpturæ. Qvinqv. Orator. Regis. Hvngar. Et. Regni. Nicolavs. Comes. Chanadiensis. Vicecomes. Et. Castellanvs. Themesiensis.» 1b levélen egy hosszú költemény elegiai versmértékben «Aquila ad Viatorem», mely a család eredetét Nagy Sándorig viszi vissza és a derék fivéreket megérdemelt dicséretben részesiti.** 3b levélen van a Báthory István nádorhoz és Zápolya János erdélyi vajdához intézett ajánlólevél: «Generabilibus Regni Hungariæ Capitaneis meritiſsimis». Soha sem gondolt arra, hogy e beszédet kinyomassa: «Magnifici Domini & Collegæ mei amantiſsimi, Petrus de Korlatkeuu, Supremus Marsalcus Sereniſsimi Regis Hungariæ, Stephanus de Vuerbeucz, in judiciis Majestatis Regiæ locumtenens, Joannes de Gethe Vice palatinus, Sigismundus Pogan de Cheeb, & Michael de Kenderes, magnis me precibus, ut typis excusam publicarem coegerunt.» Ezután szép szavakban dicsőíti mindkét magas pártfogóját, kiknek családja iránt tanusított állandó jóakaratát és háborúban s békében szerzett érdemeiket meleg szavakkal magasztalja.

164.

PIZACHARUS (Baptista).

Contra Turcas per Baptistam Pizacharum. *(S. l. & a)*

4to. 6 sztlan lev. A czím fekete alapú kerettel bír, a melyben a csodás mennyei jelenéseknek a szövegben ismételt 4 ábrája látható. 1b lev. a (Ruffo) János cosenzai püspökhöz intézett ajánlás Rómából 1522. márcz. 18. kelettel. Ezen «ad Principes christianos» intézett academicus jellegű beszédekre okot szolgáltattak a szerző által látott «Monstra ac portenta, ac quæ præter consuetum naturæ ordinem accidisse vidisset.»

165.

PLVTARCHVS.

Plvtarchi Cheronei Philosophi Libellvs, qvibus modis ab inimicis ivvari poſsimus Joanne Pannonio

* A «Macedoniaiak» nemzetségének czímerét Nagy *(Magyarország családai* Maczedoniai cs. alatt) nem írja le.

** A Báthory házzal való rokonság is meg van említve: «Sanguine Bathorea junctus uterque domo.»

Episcopo Qvinqveeclesiensi interprete, Oratio Demosthenis, contra Regem Philippvm, Jo. Pan. interprete Fabvla ex Homero, de Glavci et Diomedis armorvm permvtatione, per Jo. Pannonivm latinitate donata. || *(Végén:)* Bononiæ, Hieronymus de Benedictis imprimebat Quarto Idus Decemb. Anno Domini M·D·XXII. Adriano. VI. Pont. Max.

4to. 30 sztlan lev. A végén a nagy nyomdászjelvény. Az utolsó lap üres. 1b—3a lev. az ajánlás: «Adrianus Volphardus Transsylvanus Protonotarius Apostolicvs Reverendo D. Vdalrico Bvdensi, Cvstodi et Canonico Albēsi Trafsylvanēsi Raro amico. S. D.» ddto. Bononiæ XIIII. cal. Decemb. M. D. XII. 3b lev.: «Joannes Pannonivs Marco Avrelio S. D.» ddto. kl. Decemb. M. CCCC. LVI. Montanianæ. 29a lev.: «Hilarii Volphardi Tranfsyluani Epigramma» 29b lev.: «Andreæ Jastrabini Pannonii Hexasticon ad Lectorem,» és a sajtóhibák. 30a lev.: a föntebb közölt colophon és a registrum.

Az ajánlás és a költemények közölve vannak az utrechti kiadásban.

A Sunderland könyvtárból.

166.

SENECA.

L. Annei Senecæ Natvralivm Qvæstionvm Libri VII. Matthæi Fortunati in eosdem libros annotationes. Index rerum notatu dignarum in calce operis appositus || *(Végén:)* Venetiis in Aedibus Aldi et Andreæ Asvlani soceri, Mense Febrvario. M·D·XXII.

8to. 6 sztlan, 130 szzott lev., a végén még 6 sztlan levélen az index. A czímlapon és az utolsó lapon a horgony. A 2a levélen az ajánlás: «Jo. Lvdovico Salvtio Principi Illvstrifs. Matthævs Fortvnatvs S.» ddto. Calendis Augusti. 6b lev. üres. Azután Seneca szövege. 67a lev.: «Matthæi Fortvnati Pannonii Annotationes in VII Libros Natvralivm Qvæstionvm Senecæ. Præfatio». Az Annotatiok a 128a levélig terjednek. Azután még egy utószó. «Ad Lectorem ddto. IIII. Nonas Augusti» és az Errata. «Ce livre est depuis longtemps regardé comme un des plus rares de ceux qu'ont imprimés les Aldes». Renouard, 96. l. Mattheus Fortunatusra Weiss Rezsőnek *Egyetemes Philologiai Közlöny* XII. évfolyamában megjelent kitünő értekezése tett figyelmessé, a ki e kiadást pontosan leirja és az ajánlásból az életrajzi adatokat kivonatolja. Csak egy helyreigazitást. Gian Lodovico, II. Lajos őrgróf fia, Anna magyar király-

nőnek *unokatestvére* volt, mert anyja Margit, Foix-i II. Gastonnak (Candaule Anna édesatyjának) testvére volt. Ezen Gastonnak pedig ama Gaston de Foix-hoz vagy de Nemours-hoz (a ravennai hőshöz), a kit Weiss úr helytelenül mond XII. Lajos király öcscsének (mert unokaöcscse volt) semmi köze. «Litta correcturát» mint Weiss úr nevezi, nem mondhatni szerencsésnek.

Az ajánlás nagyon érdekes. Fortunatus Brodarics István pécsi prépostot kisérte Velenczébe küldetésekor, de Paduában maradt vissza principálisának óhajára, hogy ott az ő költségén folytathassa tanulmányait. Megismerkedett ott az ifjú Saluzzoi őrgróffal, a kinek a magyar tanulók iránt tanusitott különös előszeretetét és figyelmét nem tudja eléggé magasztalni. Ott találta Batthyány Orbánt is, a ki az őrgróffal szoros barátságban volt, s a kit szintén szerfölött magasztal. Renouard az ajánlásnak egy kétségtelenül eléggé bombastikus helyét idézi és kicsinylőleg mondja: «On peut juger de son style par cet échantillon.» De inkább a zársorokat olvasta volna, a hol Fortunatus kimerítően és érdekesen Aldus Manutiusról és ipja, Asulanusról ír. E rész úgy látszik a tudós Ambroise-Firmin Didot figyelmét is elkerülte, a kinek gyűjteményéből származik az itt leírt igen szép példány.

167.

URSINUS (Caspar).

Casparis Vrsini Velii e Germanis Slesii poematvm libri qvinqve. || Ex inclyta Basilea, apud Joannem Frobenium. An. M·D·XXII.

4to. 128 sztlan lev. A czím Holbein-féle fametszetű keretben, a szövegben szép lapszéli díszítések vannak, s az utolsó lapon Froben nyomdászjelvénye. 1b és 2a levélen a tartalomjegyzék. A gyűjtemény magában foglalja a «Sylvæ» két könyvét, melynek elseje Ferdinand főherczegnek, a második Thurzó Szaniszló olmüczi püspöknek ajánltatott. Az utóbbiban több költemény Thurzó Szaniszlóhoz és fivéréhez János boroszlói püspökhöz van intézve. Ezután következik az epistolák egy könyve, Sperantius brixeni püspöknek ajánlva, melyben több költői levél ismét Thurzó Jánoshoz van intézve; legelől áll, mely az 1515. évi bécsi gyülésről szól és a mely már az *Odeporicon*ban is le van nyomtatva. Az elegiák és epigrammák két könyvében (mely Joachim sziléziai herczegnek van ajánlva) az öt első elegiát jóakarójához Thurzó Jánoshoz, a többit bécsi humanistákhoz intézi. A kisebb versek közt egy epigramma Zalkán László bácsi püspöknek, más költemények Thurzó-, Froben-, Leydeni Lukács-, Dürer Albrecht-, Beatus Rhenanusnak szólnak. Ezután következik a Petrus Bonhomus trieszti püspöknek ajánlt görög

epigrammák könyve, végül néhány vers, melyek nyomtatás közben jutottak Froben kezeihez és a melyeket utólag sorozott be, többek között a Bécsben már 1517-ben kinyomtatott «Votum ad Mariam Virginem».

168.

Balbus (Hieronymus).

Oratio habita ab eloqventifsimo uiro Hieronymo Balbo Præsule Gurceñ. Serenifsimi Principis Ferdinandi Archiducis Austriæ &c. Oratore, Vnacũ Illustrifs. Petro a Corduba eoram Adriano. VI. Põt. Max. ‖ *(S. l. & a.)*

4to. 8 sztlan lev. A szöveg a czímlevél hátlapján kezdődik. A beszéd 1523. febr. 9-én tartatott.

169.

Balbus (Hieronymus).

[Más kiadás hasonló czímmel.] ‖ *(Végén:)* Impreſsum Romæ in Cãpo florę per Marcellũ Silber Anno Dñi. M·D·XXIII. Noñ. Martii.

4to. 16 sztlan lev. A czím szép kerettel van körülvéve. 2a és 2b lev. Sauromanus (Saurma) György, boroszlói prépost és császügyvivőnek Rómában Cles Bernát trienti püspökhöz, Salamanca Péter sógorához és Salamanca Gáborhoz intézett meglehetősen egyező tartalmú levelei találhatók. Azután következik a beszéd, a végén egy a pápához intézett epigramma, és egy hosszabb költemény, «De religiosifsimo ac eruditifsimo opere extirpandis hæresibus nuper renouatis admodum salutari, a Pont. Max. Adriano. VI. confecto» Ruffo János cosenzai érsekhez intézve, és az alapvető hitelveknek költői körülírása.

170.

Balbus (Hieronymus).

Oratio Reverendi in Christo patris & uiri undecunq; doctifs. Domini Hieronymi Balbi Episcopi Gurceñ. Serenifsimi Principis Ferdinandi Archiducis Austriæ &c. Oratoris, una cum Illustrifs. Petro a Corduba eius

Collega coram Adriano. VI. Pont. Max. habita. Rursus typis excusa, additis aliquot eiusdem Clarifs. Balbi Epigrãmatis ad Adrianum Sextum Pont. Max. Reuerendifs. Cardinales, & alios. || *(Végén:)* Imprefsum Romæ in Cãpo flore per Marcellũ Silber Anno Dñi. M·D·XXIII. Non. Aprilis.

4to. 18 sztlan lev. A czímlapon a pápai czímer. 2a—6b lev. epigrammák és ajánlólevelek, azután a beszéd, a végén az előbbi kiadásnak két költeménye és még két epigramma, melyek közül az utolsó Minutius Calvus római nyomdásznak szól. A beszéd és a költemény le vannak nyomtatva Retzernél. L. Ábel: *Magyarországi Humanisták.* 66. l.

171.

CANTACUSINUS (Theodorus).

Der Türcken heymligkeyt. Ein neu nutzlich bůchlein von der Türcken vrsprung, pollicey, hofsytten vnd gebreuchen ..... mit vil andern warhafftigen lustigen anzeygenn, durch Theodorum Spandiminum Contacusinum von Constantinopel, weylant bebstlicher heilikeyt, Leoni dem x. in welscher sprach beschribenn zůgeschickt, vnnd in newligkeytt durch Casper von Auffes in ein gemein Teutsch gezogen. M·D·XXIII. || *(Végén:)* Gedruckt vnd volendt, durch Georg Erlinger zu Bamberg ..... jm̃ jar nach der gepurt vnsers erlősers fünffzehenhunndert vnnd jm̃ drey vnnd zweyntzigsten jar &c.

4to. 48 sztlan lev. A czímlapon levő fametszet sátorban ülő császárt ábrázol jogarral és karddal, alatta e felirat: «Paruus(?) sum sed iucundus». 1b lev. a fordítónak ajánlása «Edlnn vnnd Wolgebornen Herrn Johannsenn Hernn zu Swartzennberg»-hez (az Erős, 1463—1528. Érdekes életrajzát l. Wurzbach-nál *Biogr. Lexicon.*) Ő az olasz nyelven írt munkát «durch schwärliches Nachtlicht vnnd taglichs abschreiben» megszerezte és most «in grob gemeyn Teutsch verkeret» stb. Alatta nagy latin betűkkel: · CVSI · VA · EL · ♀ · (Cosi Va El Mondo — vagyis fordultan.) 2a—b lev.: «Vorred des buechlins zu dem leser» (versekben) két szép

kerettel, azután az index. A munka a 3a lev. kezdődik. A végén még a szerzőnek mentegetődzése. Nem szólnék e művecskéről ily terjedelmesen, ha Weller ismerte volna és a czímet Kertbeny nem adta volna oly felületesen.

172.

JANUS PANNONIUS.

Joannis Pannonii Episcopi Qvinqecclesiensis, Poetæ et Oratoris Clarissimi Elegiarvm Liber vnvs, Hilarii Volphardi Transsylvani Hexastichon......... || *(Végén:)* Bononiæ Hieronymus de Benedictis imprimebat Quarto nonas Januarias. Anno Domini M·D·XXIII Adriano Sexto, Pont. Max.

4to. 32 sztlan lev. a végén a nyomdászjelvény; az utolsó lap üres. 1b—2b lev. az ajánlás: «Adrianvs Volphardvs Transsyluanus Protonotarius Apostolicus, Reuerendo D. Thomæ Pellæo, Archidiacono Ozdensi, et Canonico Albensi Transsyluanensi S. D.» dd to. Bononiæ. Sexto Idus Decemb. M. D. XXII. 30a—31b lev.: «Adriani Volphardi Transsylvani ad Joannem Pannonivm poetam Elegidion»; «Georgii Thabiassii Transsylvani ad Libellvm Phaletii Endecasyllabi»; «Francisci Fabri Megiensis Transsylvani Carmen»; «Joannis Baptistæ Novosoliensis Pannonii Sylva»; azután a sajtóhibák. 32b lev.: a nyomdásznak colophonja. Az ajánlás és a költemények közölve vannak az utrechti kiadásban.

A Sunderland könyvtárból.

173.

MARTINUS THYRNAVINUS.

Martini Thyr|navini Opvscvlvm ad Regni | Hvngariæ Proceres. *(S. l. & a.)*

4to. 24 sztlan lev. 1a levélen a fenti czím, alatta egy költemény 24 hexameterben következő felirással: «Vldrici Fabri Rheti carmen in illam belli contra Thurcas suscipiendi adhortationem, quam ad inclytos inferioris Pannoniæ proceres, uenerabilis frater Martinus Thyrnauinus versibus impariter iũctis instituit cõcinnauitq.» 1b lev. az ajánlás: «Reverendissimo dño Ladislao Zalkano, Epo Agrieñ. ac serenissimi prĩcipi dñi Ludouici Hũgariæ & Bohemiæ &c̃ Regis, Cãcellario, dño suo gratisissimo Martinus Thyrnauinus, Monachus Sancti Benedicti, sese humiliter commendat.» 2a lev.: «Martini Thyrnavini Monachi Sancti Benedicti ad

Regni Hungariæ Proceres, qd' in Thurcam bella mouere negligunt. Liber primus.» Az elegiai versmértékben írt költemény három könyvre van osztva. Fraknói püspök e kis munkát a kopenhágai kir. könyvtárban fedezte föl, és a «*Magyar Könyvszemle*» 1880. évfolyamában terjedelmesen leírta. Unikumnak tartja, s azt mondja, hogy a szerző életéről, sajnos, semmit sem tudunk és nevével is ott találkoztunk *először*. Ezzel szemben megjegyzem: 1. Jakab Elek már 1865-ben a kolozsmonostori conventről szóló értekezésében Martinus Tyrnavinusról megemlíti, hogy 1528-ban e monostornak apátja volt. (Lásd «*Magy. Akad. Értesitő*» és «*Archaeologiai Közlemények*» VII. köt. 2 füz. 2. A Hormayer és Mednyánszky-féle *Taschenbuch* 1821. évfolyamában leiratván a Jankovich-féle gyűjtemény, ott a 335. lapon a következőket olvassuk: «Van e gyűjteményben a régi kornak több nem épen jelentéktelen költője, a kik megérdemelnék, hogy jobban ismerjük, pl. a) *Martini Thyrnavini ad Regni Hung. Proceres, quod in Thurcam Bellum movere negligant.* 3. végre, hogy Fraknói maga is «*Hazai és külföldi iskolázás*» czímű 1873-ban megjelent munkájában felvette Mathias Thyrnavinus művét, annak megjelenését azonban igaz, «körülbelül 1510»-re téve.

A Sunderland könyvtárból.

174.

Avtores Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii Pamphili Cæsariensis Libri IX. Ruffino Interprete. Ruffini Presbyteri Aquileiensis, Libri duo. Recogniti ad antiqua exemplaria Latina per Beat. Rhenanum. Item ex Theodoritto Episcopo Cyrensi, Sozomeno & Socrate Constantinopolitano Libri XII. . . . . Cvm Privilegio Cæsareo . . . . || *(Végén:)* Basileæ apvd Jo. Frobenivm Mense Augusto. An. M·D·XXIII.

f°. 6 sztlan lev., 636 lap, 29 sztlan levélen az index, 1 lev. a nagy nyomdászjelvény és a czím ismétlése, 2ª lev. V. Károlynak érdekes privilegiuma. 3ª lev. a kiadónak Thurzó Szaniszló olmüczi püspökhöz intézett ajánlólevele. A levél végén: «Porro non videbam cui justius hunc meum laborem consecrarem, quam tuæ Celsitudini . . . . . . qui me post Tertulliani inscriptionem anno superiori non solum humanissimis litteris salutaris, verum etiam munere donaris vere principali patera videlicet, antiquis Romanorum numismatis affabre exornata.»

E kiadást számos szép initialis és lapszéli keret díszíti. Az első lapon kezdődik a szöveg 4 szép lapszéli keretben, melyek

közül a felsőben Frobeniusnak 8 játszó gyermektől körülvett pajzsa látható a Merkurbottal, az alsó pedig Urs Graf monogrammjával Frobenius adresse-jét gyermekektől tartott pajzson mutatja.

175.

Des Künigs von Hungern sendprieff an Kayserlich Statthalter und Regiment, Zugesagter hilff gegẽ Türkischer Tyrannei merung ꝛc. betreffende. || *(S. l. & a)*

4to. 4 sztlan levél, 2a lev.: «Ludwig von Gottes genaden Kunig zu Hungern vnd Behaym &c. Dem Durchleüchtigen Fürsten Frydrichenn Herzogen zu Bairn, Phaltzgrauen bey Reyn, Kayserlicher Maiestat im hayligen Reych Regiments Statthaltern, vnserm liebsten freund vnnd Ohamen, auch Churfürsten vnd Fürsten....... hayl vnd säligkeit.» Olmütz, 16 April, 1523. Ludovicus manu propria. Lásd Kertbeny-t, 152 és 153. sz. a. Mayer, *Wiens Buchdruckergeschichte* szerint a könyv Singreiner kiadása.

176.

Sophi.

Sophi Regis Persarũ Epistolæ ad Carolum Imperatorem & Ludovicũ Regem Hungariæ, quibus perpetuum foedus pollicetur, eosq; ad arma socia in immanissimum Turcarũ Regem capienda summopere hortatur, dolens vices Christianorum qui se continuis bellis dilanient, unde otthomanicum imperium latius propagavi possit. || *(S. l. & a.)*

4to. 4 sztlan lev., 2a lev.: «Essentia Dei in Coelis, Pax autem super terram. Carolo Philippi filio». Azután a levél következik és végül: «Scripta Mense Xevel, Anno Arabum D. CCCC. XXIX. (october 1523).... Humillimus Seruorum, & Maximus Amicorum Xa Ra Izmael Sophi filius Xaiki Hider». 3a lev. a második levél mely «Regi Hungariæ»-hoz van czímezve és ugyanazon kelettel és aláírással bír, mint az első.

E második levelet igen csekély eltéréssel közli Marino Sanudo lib. XXXVI 1524 év. Lásd *Magyar Tört. Tár.* XXV. köt. 312. lap.

177.

Die Abschrifft aufz dem Original so der Turck sampt dem König von Cathey vnd Persien allen Christlichen stenden des Römischen Reyches geschryben haben. Des Koniges von Hungern Sendbrieff an keyserlich Stathalter vnd Regiment zugesagter Hülff gegen Turckischer Tyrañey merunge ꝛc. betreffend *(S. l. & a.)*

4to. 6 sztlan lev. A czímlapon és a 4a levélen fametszet van, mely egy medaillon-ban török fejet ábrázol e körirattal: «Die Sterck Gottes ist aller Menschen Sigill». A szultán levelének kelte: «Geben auff unserm Reychstag zu Trapesunt in Grecia den dreyzehen tag Januarij Am 26.»* A magyar király levele: «Geben in unnser Stat Olmutz, am sechtzehenden tag des Monats Aprilis» (évszám nélkül) egyezik a föntebb 175. sz. a. «Sendprieff»-fel, ezért az 1523-ik évre teendő.

178.

Newe zeyttūg aufz dem Niderlandt. | aufz Rom. | ausʒ Neapolis. | aufz der Newenstatt | aufz Oesterreych. | M·D·XXIII.

4to. 4 sztlan lev. Az utolsó lap üres. A czímlapon levő szép fametszetű keret (jobbról és balról Ádám és Éva, mindkettőjök oldalán egy-egy gyermek, alól két tekercsben végződő acanthus-levél-dísz, felül két delphin) Cranachnak mesterműve, melyet Butsch *Bücherornamentik der Renaissance* pontosan leír. A nyomás Lotters Menyhért nyomdájára vall, a ki előbb Wittenbergben, később Magdeburgban működött.

Az első ujság Antwerpenben (Antworff) kelt: 23. Oct: «Keyserliche Maiestat v̄n Königkliche wird vō Englandt, habē zwey Stedlein eingenōmen mit namen Enclen vnd Pneytte..... 20 meyl nahēt bey Parifz... Was sych weitter verfallen wirdt die Zeyt zu erkennen geben.» A második Róma Oct. 23. kelettel a bibornokoknak azon Conclaveban folyt egyenetlenségét írja le, melyből mint pápa VII. Kelemen került ki. «Die Cardinal seint noch in conclavi und machen eynen Bapst, vnd seint yn grossen zweitracht» etc.

* És nem 1526, mint azt Kertbeny (249 sz. a.) önkényesen írja. A levél bizonyára apokryph.

A harmadik relatio tartalmazza «der Copia eyns brieffes so wie auff XX. Octobris von herrn Jobst Ludwig entpfangen haben,» és egy okt. 1-én dühöngött «gross Ungewetter zu Neapolis»-t ír le. A negyedik «zu Neustadt» oct. 21-én kelt relatio terjedelmesen írja le Lajos magyar király találkozását Ferdinanddal. «Der künig von hungern vnd seyn gemahel, Ferdinandus vñ sein gemahel .... seint am zwölfften tag Octobris, auff eine halbe meyl vō Odēburck ym feld zusammen kommen .... vñ seint nachmals zu Odenburg...... eingezogen .... Thornetanus (sic)* Cardinalis, als ein legat yn der mitte ... vnd beide hern also byſz auff den funff tzehendt tag zu Odenburg beynander blieben, mit einander gehandelt, banckiert vnd kurtzweyl getrieben ......»

«Am funffzehenden tag seint beyde herrn hieher zu Newenstat eingezogen ..... vn darnach Key. Maie. Orator, herr Amalers de Burgis, vñ die botschaft, so yn wissen Rewssen geordent ist Cōte de comitibus .... Der Cardinal .... sybent ganz vnachtbar, die benediction mit etwas schein gethon, das macht dass niemands sonderlich darauff acht. Aber er helt die Ungern, als vil als die Teutschen. Am sechszehenden tag ist des Kunigs von Polen Botschafft, her Christoffel von Schullenziegen (Szydlowieczki)..... hie eingeleytet worden..... Beyde herren (Lajos és Ferdinand)..... haben nach tisch gewōlich Ritterspyl getrieben, vnd geübt, vnnd sonderlich an eynem abent eyn Thurnier mit sechzehen personen zu Ross, ynn eynem Sal gehaltenn, bey der nacht ist fast schōn vnnd Küniglich zu sehen gewest. Am Neunzehenden tag zum Morgenmal, hat der Künig vonn Vngern eyn Pancket..... Auff morgen (22. Oct.) zeucht der Künig weg, vnnd Ferdinandus wart seynen Köninckklichen Wirde, vnnd beleitet yhn byſs gen Eberstorff zwo Meyl von Wienn, daselbst sein Künigliche wirde auff die Thonaw gesessen gegen Brespurgk gefahren, vnnd Ferdinandus wider hieher reisen, etlich sachen fermals berichten vnd nochmals nach Nürnberg reissen.» &c. (a mi 14 nappal utóbb történt meg.)

E relatio, úgy látszik, eddig ismeretlen. A Gévay által összeállított «Itinerar Kaiser Ferdinands» szerint a fejedelem September 11, 12, 13 Sopronban és Sopron körül tartózkodott és azután utazott Bécs-Ujhelybe. Ráth *A magyar királyok utazásai* czímű könyvében említi, hogy Lajos király Sept. 24-én Esztergomban tartózkodott. Később utazott Sopronba, hogy Ferdinánddal találkozzék, és csak ezután (Decemberben ?) ment Pozsonyba, a mi Relatiónkkal teljesen egyezik. Antonio Conti- vagy de Comitibusról tudjuk, hogy 1518-ban Francesco de Collo-val, mint Miksa követe Moszkvában volt. Lásd Adelung *Reisende in Russland.* I. 175. Második követségéről nem találtam adatot.

* Thornetanus Cajetanus helyett, t. i. Gaetai Thomas de Vio, a ki Augustusban jött Magyarországba.

Herberstein Zsigmond «*Gratae Posteritati*» etc. kezdetű önéletrajzában az összejövetelről következőkép emlékezik: «1523 Ludovicum Pannonium et Bohemorum Regem Posonio Sempronium deduxi: Ibi ad eum Ferdinandus archidux cum sua conjuge et Regis sorore venit & in Neapolim Austriæ duxit. Eo loco antiqua foedera & necessitudines novæ inter Principes eos confirmare. Interfuit actionibus omnibus cum Episcopis & Proceribus Hungariæ, etiam Johannes Zapolitanus».

179.

Vita et Ges-|ta beati Johannis de|Capistrano. || *(Végén:)* Deo viuente Finis cui soli gloria.|Anno salutis. M·D·XXIII. *(S. l.)*

4ta 2 sztlan lev., 174 lap. Az utolsó (üres?) levél hiányzik. A czímnek első sora latin betűkkel, az egész munka azonban góttal van nyomtatva. A czímlapon egy majdnem az egész lapot elfoglaló fametszet van, mely Capistránt ábrázolja. A szent baljában keresztes zászlót, jobbjában a Megváltónak képét tartja, fejét dicsfény övezi. Az initialisok, valamint a czímlapon és a fejezetek föliirataihoz használt szép gót betűk (ugyanolyanok, minőket Verbőczi első kiadásánál láthatunk) minden kétséget kizáró módon bizonyítják, hogy e munka Singreiner nyomdájából került ki. Denis és Mayer e kiadást nem ismerik, és minthogy tudtommal egy bibliographus sem említi, terjedelmesebben fogom leírni.

1b—2b lev. Aeneas Silvius krónikáiból való kivonat, mely Capistrannak rövid rörténetét adja. 1 lap: «Fratris Nicolai de Fara ordinis Minorum de obseruantia præfatio in vitam beati Johannis de Capistrano.» A szentnek dicső tetteit akarja leírni, hogy emléke fenn maradjon. «Quo fit ut qui eius peregrinationis sex annos comes individuus fui, qui secum Italiam, qui secum Alemanniam, qui secum Bohemiam, qui secum Poloniam peragravi, conscientia in primis stimulante . . . . . & multorum prece accedente . . . . . . cogar eius sanctissimam vitam, suos egregios mores, suosque memorabiles actus conscribere ut habeat ætas hæc nostra, unde merito lætari gloriarique possit . . . . . Nihil fictum, nihil incertum nihilque dubium, sed tantum quæ oculis ipse vidi vel ab eo sancto viro audivi vel ab aliis fide dignis accepi qui secum conversati sunt describam, sciens hunc illustrem virum nostro non indigere mendacio qui orbis locupletissimo lætatur testimonio.» Mint ifjú keveset foglalkozott rhetorikával, azért egyszerűen, czikornya nélkül ír. A tudósok és írók az ő munkáját kijavíthatják és szebb szavakba öltöztethetik, de ő úgy írt, mint a nép fia, hogy az egyszerű ember előtt is, a ki az ékes beszédeket nem

érti, «..pompam & factum Sermonis non intelligentes...» az igazság megismerése ne legyen nehéz. A végén: «Explicit prologus. Incipit vita.» Ezután: «Clarissimi viri fratris Johannis de Capistrano vita feliciter incipit. Et pmo de eius corpis dispositiõe ꝛ seculari cõuersatione. Cap. primũ.» Következik az életrajz 25 fejezetben. Azon rovatok, melyek Magyarországra vonatkoznak, így szólnak: «De acceſsu ad Imperatorem & ad Hungariam. Et de adventu Turcorum & quomodo primo fuerunt victi in Danubio apud Belgradum. Cap. XVII. De secundo Conflictu Turcorum nocte facto apud menia Belgradi. Capitulum XVIII. De ultima Victoria obtenta: de Turcis in planicie extra Belgradum, relictis fere centum machinis. Cap. XIX. De ejus felici transitu: & quod fuit sibi divinitus ultimus terminus mortis revelatus propter quod deferri voluit wijlak. Capitulum XX. De miraculis perpetratis post obitum. Et primo de multis paraliticis, claudis, mutis & cecis liberatis. Deque aliis infirmitatibus multis a plerisque fugatis. Cap. XXII. (*sic* XXI helyett). De quibus dam mortuis resuscitatis & multis aliis miraculis. Capitulum XXIII. De nonullis aliis signis & prodigiis etiam post Johannis dormitionem patra tis. Capitulum XXIIII. De ultione divina ostensa in quendam religiosum ejus detractorem & munere sanitatis a viro dei illico ei impetrato & consequente qui contritus resiliit. Cap. XXV.*

Ezután Capistránnak egy másik életrajza következik Udinei Jeromostól, melyet Petrus Maurocenus rendi vicariusnak Jeromoshoz intézett levele előz meg. 69. lev.: «Incipit Epistola prohemialis, qua mittitur a Vicario provincie S. Antonii fratri Hieronymo ad componendam vitam S. senioris nostri Johannis de Capistrano. Secunda vero epistola capit totam vitam articulatam tamen per rubricas in capitula ad facilius inveniendum.» Ezen levelében Morosini Péter Jeromos testvért felszólítja, hogy Capistran élet-történetét írja meg «Te..... hortor ut pro vetere consuetudine bonorum non patiaris virum cœlo datum (uti licet) in terris obmutescere. Te decet iste labor..... amicitia nostra hæc maximo in munere sibi dari petit. Quod si currentem forte excitarem da veniam, stimulavit conscientia..... Rapidiſsime hæc scripta sunt...... terminus scribendi constitutus est in prandiolo...... Ex loco S. Blasii prope Vicentiam die XXVIII. Marcii 1457.» 70. lev.: «Sequitur prologus in legendam beati patris.» Jeromos kijelenti, hogy ámbár épen nem méltó a neki szánt feladat megoldására: «Verum ne me tuis meritis ingratum laboremque fugientem accuses, satius eſse duxi pro modulo meo tuis votis morem gerere quam paucula quædam iners silentio præterire......» az utolsó 10 fejezet czímei

* Décsényi (Schönherr) Gyula «*Olaszországi tört. kutatások*» czímű értekezésében leírja ez életrajznak jelenleg a római Vittorio Emanuele könyvtárban levő kéziratát, melyben azonban az utolsó fejezetek beosztása, úgy látszik, az itt közölttől teljesen eltér.

így hangzanak: «De ingrefsu ejus miraculose antea ostenso ad Hungariam & numero Walachorum & aliorum infidelium ad fidem Christi conversorum. Capitulum octavum. De afsumptione humili prædicationis cruciatæ & confluentia ac fervore populi ad eundem. Cap. nonum. De obsidione Castro Belgrad numerosoque apparatu Thur-.corum ac machinarum & Sancti Senioris subventione. Capitulum X. De desiderio martyri in persecutione Turcorum cum fugam darent. Capitulum XI. De gravifsimis languoribus & compafsione cordiali fidelium populorum. Capitulum XII. De planctu super quadam visione divinitus viro Dei revelata. Cap. XIII. De transitu suæ mortis & fratrum mirabili lamento & extollentia excellentifsimarum virtutum ejus. Cap. XIV. De exequiis septem dierum & corpore condito ac conservato. Capitulum XV. De oblocutionibus & detractionibus patris post mortem. Capitulum XVI. De plagis divinæ ultionis in detractatores & post mortem. Capitulum XVII.» A végén (82. lap) egy rövid «Conclusio operis. Ex Conventu nostro sancti Tiboldi in suburbio Viennensi Quintodecimo Calendo Julii (17 Julii) 1457.» Alúl «Explicit vita beati patris. A fratre Hieronymo descripta.»

A 83. lapon kezdődik a harmadik életrajz: «Fratris Christofferi de Varisio Socii beati patris Johannis de Capistrano in vitam ejusdem Prologus. Venerando patri Gabrieli de wewã *(sic* pro Verona) ordinis Minorum provinciarum Austriæ, Bohemiæ &c. Vicario dignifsimo ejusdem ordinis minimus et indignus promptam obedientiam & omnem subjectionem. Juxta P. V. desiderium Deo auxiliante Vitam & gesta beati patris nostri fratris Johannis de Capistrano ad finem deduxi:.... Precor ut singula perlegatis, ut si quid inordinate aut minus bene positum invenietis, illud emendare et corrigere pro voluntatis vestræ arbitrio dignemini.» Következik a 12 fejezet jegyzéke. A két utolsónak czíme ez: «De ejus ad Hungariam ingrefsione & Turcorum devictione & felici ab hac Vita migracione. De multorum miraculorum post ejus obitum perpetratione.» A Capistrán sírjánál történt csodák hosszas felsorolásának végén (171 l.) Fra Christoforo a munka befejezésének pontos idejét adja: «Præmifsa autem miracula facta sunt a die obitus beati patris qui fuit anno domini 1456. die XXIII. Octobris usque ad 1459 a quo quinquagesimo nono usque nunc cum jam sumus in anno 1463 prima die Aprilis......» Ha tehát a zársorok után: «Orare pro me filio tuo & hac provincia..... non desinas dominum nostrum Jhesum Christum qui est benedictus in sæcula sæculorum Amen» e datumot olvassuk: «in vigilia Petri & Pauli 1489» megengedhető azon feltevés, hogy ez egy ezen évben nyomatott első kiadásnak colophonja.

172—174 lap: «Preconizatio beati patris Johannis de Capistrano edita a fratre Petro de Sopronio ejusdem socio.» Saját életéről Péter a következőket írja: «Ego...... frater Petrus de Sopronio ejusdem ordinis quamquam indignifsimus ex auctoritate prædicti beati patris fratris Johannis, qui erat tunc Vicarius gene-

ralis videlicet tempore jubilei super fratres de observantia totius Italiæ et Hungariæ, pro mea devotione iveram ad annum jubileum; ipse me per obedientiam secum retinuit in civitate Paduana qui die noctuque secum fui & multas terras atque regna secum peragravi ultra quinque annos cum dimidio.» Ezután tartományok és városok, királyok és fejedelmek hosszú sorát idézi, hogy bizonyságot tegyenek azon sok csodáról, melyeket Isten Capistran által mutatott. Utolsóul Mátyás királyt szólítja fel: «Et tu a Deo Electe Mathia, serenifsime Rex Hungariæ, qui fuisti aliquando comes itineris sui una cum genitore tuo illustrifsimo & genitrice de Thorda Transilvaniæ usque ad Hwnijad & de Hwnijad usque ad Themeswar, reddite testimonium de tanta veritate una cum magnificis baronibus, militibus, nobilibus .... O Regnum Hungariæ, sede in pulvere & cinere & cilicio & plange, orbata de tanto patre vexillifero Jhesu Christi, cujus nomen exaltabat usque ad coelum & maxime in castro Albanandori una cum altero inclyto ac illustrifsimo & strenuifsimo atque famosifsimo Johanne de hwnijad, qui erat terror infidelium & scutum Christianorum, quondam Gubernatore & vero protectore regni Hungariæ, de quorum gloriosa memoria merito habet Hungaria lamentare & flebili planctu ad deum exclamare tanque pro hujusmodi vexilliferis ducibus exercitus crucis Christi qui erant in castri Nandoralbæ conservatione a Turcis zelatifsimi exhortatores & ferventifsimi præcefsores, brevi itaque stylo non pofsem centesimam partem enodare quæ & quanta deus omnipotens per illum beatum patrem operari dignatus est, quæ oculis propriis conspexi & manibus meis contrectavi.» Cseh és Morvaországban vagy tízezer husszitát térített meg, sok ezer oláhot és ráczot keresztelt s mintegy 24 rendházat alapított. Olasz- és Németország városaiban sok százezer ember gyűlt össze, hogy szónoklatait hallhassák. «In Cracovia Poloniæ, similiter Buda Hungariæ & Alba Regali, Quinque Ecclesiis, Chanadini & Zegedini ac aliis civitatibus Hungariæ populus innumerus confluebat ita quod homines dictis in civitatibus dicebant sese nunquam tantam multitudinem hominum in vita sua vidifse ...... non fuit homo in terra ab omni populo sic desiderabilis ad videndum. Miracula quæ gesta sunt in vita conscripserunt socii sui fratres italici facientes super illis registrum valde copiosum fide, dignis testimoniis approbatum. Feci et ego hoc ipsum post obitum beati Viri ex mandati reverendi patris fratris Jacobi de Marchia nuncii sedis apostolicæ ac inquisitoris hæreticæ pravitatis in regno Hungariæ & in circum finibus ejusdem ac venerandi Patris Stephani de Vassau (*sic*) Vicarii Vicariæ Hungariæ ordinis minorum de observantia qui mihi fratri Petro de Sopronio pluries id fieri commiserunt & perceperunt. Hæc ex scriptis memorati fratris Petri de Sopronio.» Petrus de Sopronio a praeconisatiót, minthogy Albert, Frigyes császár testvére is tanúul van híva, mindenesetre 1463 előtt írta.

Az e kötetben foglalt három életrajz (a praeconisatio nem tekinthető ilyennek) kölcsönösen kiegészíti egymást és művelődéstörténeti szempontból a legnagyobb érdekkel bír. Mind a háromnak irányzata közös, az t. i. hogy Belgrád valódi hőse Capistran, a ki mellett Hunyadynak csak mellékszerep jut. Nicolaus de Fara és Christophorus de Varese a munka végén összeállítják azon csodák jegyzékét, melyek Capistrán sírjánál történtek; mindegyik körülbelül 120 esetet sorol fel, és minthogy a szerencsések nevei és otthonuk mindig pontosan van fölsorolva, e csodakrónika valóságos Onomasticon; megjegyzendő még, hogy a magyar nevek — pedig kevés abruzzoi kivételével csupa magyarral van dolgunk — helyesen vannak írva. Ezért Ujlakra és környékére különösen becsesek az adatok. Christophorus de Varese ezenkívül «De beati patris ad Alemaniam mifsione et provinciæ Austriæ inceptione & mirandorum operatione» czímű 10-ik fejezetben csaknem végnélküli jegyzékét adja azon csodáknak, melyeket Kapisztrán 1451—1454 években Német- és Lengyelország majdnem minden városában művelt, hely és idő pontos megjelölésével. A nevek legtöbbször nincsenek megemlítve, mert tömeges csudák történtek, pl. «három vak, két néma, három sánta stb.» Thaumaturgos a renaissance küszöbén! Carvajal bibornoknak úgy látszik, nem volt ínyére mindaz, a mit a szerzetestársak meghalt főnökük holttestével véghezvittek és mihelyt a dolgokról tudomást szerzett, elrendelte, hogy a holttestet temessék el. A franciscanusoknak engedelmeskedni kellett. De mily nagy elégtétellel beszél Fra Cristoforo Ujlak urának, Miklós vajdának felháborodásáról, a ki «cum ..... ad præsentiam Legati pervenifset audacter ei loquutus est: Vos in Italia usurarios et malos frequenter homines supra ecclesiarum loca eminentiora tumulatis et hunc servum dei qui tanta bona operatus est, contra justitiam sub terra sepelire jufsistis, hoc in dominio meo nullo pacto sustinere propono.»

Legrövidebb e három életrajz közül Udinei Jeromosé, a kinek karjaiban halt meg Kapisztrán. Meghatóan rajzolja a szentnek utolsó perczeit, de egy szava sincs a holta után történt csodákról. Feltűnő, hogy László király látogatását Kapisztrán betegágyánál Ujlakon csak Nicolaus de Fara említi.

Példányom czímlapján könyvtári bélyeg van «Bibl: Fonsec. Aracoelis» körirattal. Fonseca tudós portugal ferenczrendi szerzetes († 1760), a Wadding *Annales Minorum* 2-ik kiadásának rendezője, az Ara Coeli klastromban tekintélyes könyvtárt gyűjtött. A számos kézirati jegyzet tőle származik.

Különös becset kölcsönöz példányomnak az, hogy egy papirkézirat van hozzá kötve, mely ugyancsak Kapisztrán életrajzát tartalmazza Fara-i Miklós tollából. A XV. század második feléből való, 60 levélből áll, írása cursiv. A fejezetek feliratai vörös tintával vannak írva s megegyeznek a nyomtatványéval. Az initialisok szintén vörösek. A kézirat Nicolaus előszavával kezdődik,

fölül «yhs» áll, és jelentéktelen eltérésekkel teljesen egyezni látszik a könyv nyomatott szövegeivel.

* * *

Jegyzeteimet már elkészítettem, midőn «*Acta S. Joannis Capistrani ordinis minorum observantium S. Francisci. Illustrata a Josepho van Hecke S. J.*» Bruxellis. 1860. fo. czímű munka birtokába jutottam. E munkának első része Kapisztránnak 48 fejezetből álló terjedelmes életrajzát foglalja magában, a második rész a fönt említett három életrajzot tartalmazza. Bizonyára könyvem ritka voltára mutat, hogy a tudós jezsuita azon hiszemben rendezte sajtó alá a három életrajzot, hogy azok most látnak először napvilágot. «Inter tot autem monumenta rerum a S. Joanne gestarum eos solos biographos edendos ex integro selegimus qui fuerunt sancto coævi & laborum socii et *hactenus inediti* delituerunt». (pag. 4). Érdekes, hogy egy Kapisztránra vonatkozó 1523-ik évi editioról volt ugyan tudomása, a könyv tartalmáról azonban tájékozást nem szerezhetett. «Sed præter hos coævos, etiam posterioribus sæculis fuerunt, qui gesta S. Joannis Capistrani illustrarunt, maxime quia nunquam interruptus fuit labor ejus Canonizationis promovendæ, præsertim sub Leone X. Gregorio XV. et Alexandro VIII., ut infra latius explicabitur. Certe anno 1523, seu paulo post obitum Leonis X. prodiit typis Vindobonensibus Vita S. Joannis Capistrani, forma ut vulgo dicitur in Quarto: sed hunc librum, diu et undique quæsitum, hactenus reperiri non potuit.» Az első fejezetben szerző a három életrajzra vonatkozólag néhány adatot is közöl és azok értékét egymással összehasonlítja. Petrus de Sopronio «Praeconizatio»-járól csak rövid említést találunk.

Meg kell még jegyeznem, hogy Nicolaus de Fara «Prologus»-a a Van Hecke-féle kiadásban nincs meg. A mi itt «Prologus»-sal van jelölve, az csak kiadásunk első fejezetének kezdete.

Az egyes fejezetek végén jegyzetek vannak. A kiadó a szöveget az Ara Cœli monostor egyik kézirata alapján közli. A magyar személy- és helynevek majdnem kivétel nélkül el vannak ferdítve, sokszor egészen érthetetlenek.

180.

Bocignoli (Michael).

Epistola Michaelis Bocignoli Ragusei ad Gerardũ Planiã Cæsareæ Maiestatis secretarium, in qua exponit causas rebellionis Axmati a Solymano Turcarum imperatore, & quo pacto Axmati cõsilia oppreſsa fuerint cum ipsius interitu, præterea ut Solymanus rebus Cayri compositis, expeditionem in Valachiam suscepe-

rit. Cuius sane prouinciæ situs, amplitudo, fertilitas hominũ mores, ingenia, quædamq; alia describuntur gratiſsima futura his, qui stratagemata dolos, & uariam furtunam max. principum scire cupiunt. adduntur quoq; p̃fecturarum Turcicarũ & quorũdam prouiciarũ recentiora nomina. *(S. l.)*

4[to.] 8 lev. Az utolsó levél üres. 2[a] lev. a Ragusában 152- junius 29-én kelt levél: «Illustriſsime Domine post humillimam Commendationem &c. Frater Joannes Gocius (Gozze), qui istic superioribus mensibus apud Cæsaream Maiestatem nonnulla Reil publicæ nostræ negocia tractaverat, Ragusium veniens, ea de vestra dignitate & publice & privatim prædicavit, quæ omnes mentes animosque ad eam ...... admirandam converterunt.» Gozzetól hallotta, hogy Plania szívesen venne a keletről híreket. «Libens onus suscepi, diisque faventibus, non diu moratus, & ecce ab oriente multa ad nos quæ eo ordine quo perlata sunt quam primum significare duxi.» Ezután következik az Achmet Pascha vezir által kezdeményezett kairói Mameluk-felkelésnek részletes leirása (Lásd Hammer *Gesch. d. Osman. Reiches II., 36.)* és a janicsárok által történt leveretés elbeszélése. Valóban a «legujabb értesitések» voltak ezek, mert Bocignoli azt mondja: «qui ad nos *heri* Constantinopoli venerunt, hi in itinere XX dies consumpserant, Aegypti provinciam pacatam retulerunt...... Axmatum..... interfectum dum balneum petit» stb. és alább: «Certa hæc eſse affirmat Aiasi (Ajas Pascha) quem superius cum exercitu Aegyptum petiiſse diximus, Constantinopolim reditus, atque expeditio in Valachiam jam parata Mustafa basca duce.» Igy tér át az oláhországi dolgok fejlődésének rendkivül érdekes leirására. Az országnak és lakosainak rövid de találó rajza után Bocignoli elbeszéli előbb a Dragulusnak nevezett IV. Wlad ellenállását, Mahometh szultánnal (1462) szemben, azután az eseményeket, melyek Bassaraba fejedelem halálától, «quem ego dum apud Valachos agerem privatim novi», Radul visszahelyeztetéseig lezajlottak. (Lásd Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei* a ki Bocignoli relatióit Del Chiaro *Istoria delle Rivoluzioni della Valachia*-jából ismerte). Végül elmondja Bocignoli, más rövidebb hírekkel együtt, Clissa várának a törökök által nemrég történt ostromát, mely, hála a Segniaból 49 hajón odasietett 500 horvátnak (quos) «pontificiis pecuniis conductos aiunt,» győzelmesen visszaveretett.

Mircse János gyűjteményéből.

181.

Marulus (Marcus).

Liber Marci Marvli Spalatensis de Lavdibvs Hercvlis, interlocvtores Poeta et Theologvs || *(17ᵇ lev. végén:)* Impreſsum Venetiis p Bernardinũ de Vitalibus Venetũ. Anno Dñi. M·D·XXIIII. Die. XIII. Junii.

4to. 20 sztlan lev. A czím igen szép architectonikus keretbe van foglalva. 18a—19b lev. Marulusnak több költeménye: «De gestis Herculis», «In laudem excellentiſsimi viri Andreæ Gritti Venetorum Principi nuperrime creati» és spalatoi polgártársaihoz intézett applaususok, végül Franciscus Lucensis subcanonicus ecclesiæ S. Marci által javított Errata.

A Manzoni gyűjteményből.

182.

Plinius.

Joannis Frobenius Lectori S. D. En Damvs C. Plinii Secvndi Divinvm Opvs cvi Titvlvs Historia Mvndi, multo quam antehac unquam prodiit emaculatius. idq́ primum ex annotationibus eruditorum hominum...... deinde ex collatione exemplariorum...... postremo ex fide vetustiſsimorum Codicum ex quibus non pauca restituimus, quæ alioqui nemo, quamlibet eruditus, uel deprehendit, uel deprehendi poterat. Absit inuidia dicto. Vicimus superiores omneis. Si quis hanc palmam nobis eripuerit, non illi quidẽ inuidebimus, sed studiis publicis gratulabimur. Bene uale lector, & fruere Ἀγαθῇ τύχῃ...... || Basileæ apud Jo. Frobenium, Mense Martio. An. M·D·XXV.

fo. 18 levélen a czímlap, ajánlás, Plinius előszava és tartalomjegyzék, 671. lapon a szöveg, azután 71 sztlan levélen (a külön czímlappal együtt) az index; végül egy üres levél a Caduceusbottal, mely itt már negyedszer fordul elő. Nagyszerű nyomás, szép initialisok Holbeintól és J. F. mestertől. Erasmusnak Thurzó Szaniszló olmüczi püspökhöz intézett ajánlása igen érdekes. Kiemeli Erasmus a munka fontosságát, annak szükségét, hogy minden művelt ember, különösen az olyan, a ki ország kormány-

zására van hivatva, Pliniust olvassa és tanulmányozza: «Mundum docet Plinius. Quid autem absurdius quam imperare mundo & nescire quid sit mundus? Non est quod excusent publica negocia. Talibus negociis districtus hæc ex tot librorum milibus scripsit Plinius. Certe par erat aliquam horarum partem, quæ pereunt in ala, tam frugiferam nec minus jucundam lectionem decidere.......»

Rendkivüli jelentőségű a pontos szöveg megállapitása: «Benemerebitur de publicis studiis si tua Autoritas Velium tuum, aut si qui sunt Velii similes, ad hanc provinciam extimularit.» Kiadására büszke nem kis mértékben: «In cæteris ita vigilatum est ut meo periculo non dubitem polliceri nunquam hactenus exiſse Plinium felicius tractatum. Accepit officinæ Frobenianæ maiestas nitorque, qui vir mihi literis illustrandis natus videtur. Jam quo commendatior etiam Plinius exiret in manus hominum, hoc operæ tuo nomini dedicare visum est. Scio quantum debeam incomparabili viro fratri tuo Turzoni, quondam præsuli Vratislaviensi, qui me tam procul semotum & splendidis xeniis & amantiſsimis literis ad amicitiam provocavit. Ab hoc ære alieno non liberat mors creditoris. Memoriæ persolvendum quod ipsi persolvere non licuit. Succeſsisti in germani locum, jam semel atque iterum laceſsens ad amicitiam. Est tibi res, ampliſsime Præsul, cum homuncione plane vitreo. Subinde periclitor. Proinde, si Deus dederit vitam longiorem hanc arram eſse putato quæ adeo non liberat, ut obstrictiorem etiam reddat debitorem: sin minus hoc erit argumentum mihi facultatem defuiſse, non animum hominis grati memorisque.»

Lord Hopetoun könyvtárából. A példány, úgy látszik, «széles papiroson» nyomatott.

183.

PLUTARCHUS.

Plutarchi Chæronei Libellus perq̃ elegans, De non irascendo. Eivsdem, De curiositate. Vterq̃ Latinus Des. Erasmo Rot. interprete. Adiecti sunt ijdem Græci, quo uel prælegi poſsint, uel certe legi a Græcanicæ literaturæ studiosis. Cum priuilegio Cæsareo. || Anno M·D·XXV. *(Végén:)* Basileæ apvd Joannem Frobenium, Mense Maio, Anno M·D·XXV.

8° 76 sztlan lev. A czímlapon látható nyomdászjelvény a munka végén ismételve van. (76ᵇ lev.) 1ᵇ lev.: Erasmusnak Baselben 1525 April végén kelt levele Thurzó Elekhez «Hungariæ Regis a Thesauris» 4ᵇ lev.: rövid előszó, azután a fordítás, végül a görög szöveg. 75ᵃ lev. a colophon.

A szép ajánlólevél Erasmus leveleinek londoni kiadásaiban le van nyomatva. Érdekes többek közt a Joannes Antonius Cassoviensis orvosra vonatkozó hely, «vir moribus non minus integris quam candidis. Apud me certe fidei spectatiſsimæ sit oportet, cui corpusculum hoc, vitro fragilius, ausim credere, quod tamen nulli seni medico vel fidentius vel felicius unquam credidi quam illi juveni.»

184.

Ryssen (Conrad).

Antwurt dem Hochgelerten Doctor Joan. Pugenhag vſs Pomern, Hirt zu Wittenberg, vff die Miſsiue, so er an den Hochgelerten Doctor Heſso Leerer zu Preszlaw geschickt das Sacrament betreffende. Durch Cunrad Ryſsen zu Ofen gemachet. [*Még négy vers.*] *(S. l. & a.)*

4to. 10 sztlan levél. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Zwingli és a «hoch Prophet Luther» tanainak védelme. Ryssenről nincsenek adataim. A kis értekezésben sincs részlet, a mely életéről vagy összeköttetéseiről felvilágosítást nyújtana. Weller *Repertorium*-a szerint a valódi szerző Keller Mihály, augsburgi predikátor. Ugyanő az itt leirt kiadást (3449 sz. a.) Froschower zürichi nyomdász termékének tartja.

185.

Balbus (Hieronymus).

Hieronymi Balbi Episcopi Gurcensis ad Clementem vii Pont. Max. de Ciuili & Bellica Fortitudine liber ex Mysteriis Poetæ Vergilii nunc primum depromptus. cui additus est alter continens Turcarum originem, mores, Imperium, aliaꝗ; præclare scitu, cognitaꝗ; digniſsimæ. || *(Végén:)* Romæ apvd F. Minvtivm Calvvm Anno a Partv Virginis m·d·xxvi.

4to. 90 sztlan lev. A czím gyönyörű fametszetű keretben. 2a—47a lev. értekezés «De Fortitudine». 48. lev. üres. 49a lev. külön czímlap (más, szintén pompás keretben) «Hieronymi Balbi Episcopi Gvrcensis ad Clementem VII. Pont. Max. De Rebvs Tvrcicis Liber.» 49b—50b lev. «Hieronymi Balbi Episcopi Gvrcen. Ad Sereniſsimum Ferdinandum Hispaniorum Principem, Archiducem

Austriæ, Romaniq; Imperii Vicarivm Epistola.» Azután az értekezés, végül Salamanca Gáborhoz, «Supremum Serenissimi Principis Ferdinandi Cancellarium»-hoz intézett levél, lásd Retzer, *Balbi opera* II. köt. LII. lap. A két munka ott is le van nyomtatva.

186.

Aufzug eynes Brieffs: wie eyner: so inn der Türckey wonhafft, seinem Freünd inn dise Land geschriben, vnd angezeygt, was das Türckisch Regiment vnnd wesen sei, vnnd wie Er es mit den Landen, so er erobert, zu halten pflicht, kürtzlich inn Teütsche Sprach gebracht, nützlich diser zeit zu wissenn. || Nach der geburt Christi M·D·XXVj. *(S. l.)*

4to. 6 sztlan lev. Az utolsó lap üres. A végén levő levél kelt: «Andernopel, am Ersten tag des Mertzen» 1526. Nem egyezik egészen sem a Wellernél leírt 7, sem a Kertbenynél leírt 15 kiadással. Lásd egyébként Kertbeny recensioját 231. sz. a.

187.

Disz büechlein saget von d' grausamen vnd erschrockenlichen handlung vnd gethaten des Blůthunds, d' sich nennet ein Türckischen Keyser, so er v̄n die seinen nach eroberung der Schlacht, vff den XXIX tag Augusti nechstuergangen geschehen, an vnsern Mitbrüdern, d' Hungerischē Landtschafften, gantz vnmenschlich triben hat, v̄n noch teglichen thůt. *(S. l.)*

4to. 4 sztlan lev. 1b és 4b lev. üres. A «Bluthund»-nak (lásd a következő számot) más kiadása rövid előszóval. «Als man zalt von d'geburt Christi vnsers lieben herren Tausent, Fünffhundert Sechsundtzweintzig, vff sant Johanns enthauptung tag, frü zwiischen drey vn̄ vier vren, hub sich die schlacht an, bey d'statt Moach' genant vff einē plon bey dem bach Crascho genannt. Vnd seind da jemerlich erschlagen vn̄ vmbkōmen der Künig von Hungern mit vil mechtigen Herren vnd Edlen ...... Der Türckisch Keyser heisst mit Namen Polthan Zemelion, vn̄ hat vier Capitaner über sein heer.» Ezután fel vannak sorolva csapataikkal a három (és nem négy) «Capitaner»; a szultánról a végén ez áll: «hat bey im sonderlich eine solche grosse schar, die nyemant

wol‚zelen mag noch kan, dañ allein Gott». E rövid elbeszélés meglehetősen egyezik a *legrégibb*nek tartott tudósításokkal, melyeket Fraknói a mohácsi csatára vonatkozó ujságlapok leírásában (*Könyvszemle* I. 8) közölt. Csak a király sorsát nem ismerik még ezen első tudósitások. Lásd Kertbeny-t is, 262. sz.

188.

Hernach volgt des Bludthundts der sich nennet eyn Türckischen Keyser gethaten, so er vnd die Seinen nach eroberung der Schlacht, auff den xxviij. tag Augusti nechstvergangẽ geschehẽ, an vnsern mitbrüdern der Vngrischen landtschafften gantz vnmenschlich getryben hat, vñ noch teglichs thut. || *(Végén:)* Aufsgangen den xxx. tag des Monatts Septembris. Anno M·D·xxvj. *(S. l.)*

4to. 4 sztlan lev., az utolsó lap üres. A czímlapon fametszet van: három vértes három gyermeket tart a levegőbe, a kiket leszúrni készülnek; a negyedik gyermek a földön hever. 1b és 4b lev. üres. Kertbeny 261. sz. a. egy kiadást említ, melyben az itt leírt fametszet mint záróvignetta fordúl elő. A munka végén az elesettek névsora van.

189.

Hernach volgt des Blutthundts, der sich nennet ein Türgkischen keyser, gethaten, so er vnnd die seinen, nach eroberung der schlacht, auff den xxviij. tag Augusti nechst vergangen geschehen, an vnsern mitbrüdern der Vngerischen landschafften, gantz vnmenschlich triben hat, vnd noch täglichs thůt. || *(3b lev. végén:)* Zu Basel durch Adam Petri. M·D·XXVI.

4to. 4 sztlan lev. A czímlapon egy durva, a lapnak alsó részét elfoglaló fametszet van, a mely harczot ábrázol vértes lovasok között, a kik különböző gyilkos fegyvereket forgatnak. Egy lovas hosszú dárdától átszúrva a földön fekszik. A szöveg az 1b levélen kezdődik és a 3b levélig terjed. 4a lev. egy majdnem lapnagyságú fametszet: négy lovas egy csapat vértes elől visszahúzódik (balra), a sarokban jobbra fönt az atyaisten látható.

Lásd Weller, *Repertorium* 4009. sz. és Kertbeny-t, 265. sz.

190.

New Zeytung Die Schlacht des Turckischenn Keysers mit Ludouico etwan König zu Vngern geschehen am tag Johannis enthauptung M·D·XXVI Item des Türcken feyndtsbrieff, König Ludouico zugesandt vor der Schlacht. Item eyn kleglicher Sendbrieff so die Vngern dem König yn Polen zugeschickt, nach der Schlacht. Item etzlich naw Getzeyllen aus Polen. New Zeyttung vom Bapst zu Rome am. xxvij. Septembris geschehen. M·D·XXVI. *(S. l.)*

4to. 8 sztlan lev., melynek utolsója üres. A czímlapon vértes lovasok és törökök között folyó harczot ábrázoló fametszet van. 4b lev.: «Nachuolgen die am Krige vorblieben was Herren gewest seyn». 7a lev. egy érdekes, majdnem lapnagyságú fametszet: zsoldos katonák gyalog és lóháton, balra ágyú, a háttérben egy város látható.

Lásd Weller, *Repertorium* 4037. sz. és Kertbeny-t, 258. sz. a., a ki a függelék 338. lapján a tudósítást mai németséggel közli.

191.

ANDRONICUS (Tranquillus).

Dialogvs Sylla Avthore Tranquillo || *(Végén:)* M·D.XXVII. *(S. l.)*

8to. 50 sztlan lev. A czím lapszéli kerettel van körülvéve. Valószínűleg strassburgi nyomtatvány. 1b lev. az ajánlás: «Illvstri et Magnifico viro Viro D. Jano Lascari Rhindaceno Doctrinarvm et Antiqvitatis Parenti, Tranqvillvs Andronicus Dalmata S. D.» 2a lev.: «Tranquilli Andronici Dalmatæ dialogus Sylla, Interlocutores Cæsar, Sylla, Pompejus Minos.» (Szép initialis.)

Az érdekes levelezésben, mely Verancsics esztergomi érsek és az általa «gentilis & conterraneus»-nak nevezett Andronicus közt folyt, van egy 1538-ból származó levél, melynek egyik helye ezen dialogusra vonatkozik. Verancsics t. i. itt egy *új* dialogusról tesz említést, melyet Andronicus nemrég írt és kéri, küldené meg néki azt, «quum et Syllam tuum loco tui in larario meo honorifice habeam»; 33 évvel később Verancsics üdvözli régi barátját, ki idejekorán visszavonult szülővárosába (Traùba), hogy ott zavartalanul éljen a tudományoknak. «(ut) dulcissima doctis viris solitudine fruereris, et a negotiis civilibus factus liberior, vacares studiis literariis. Quod genus vitæ nisi delegisses, et

exemplo meo priorem ursifses statum, qui tibi pulcherrime arrisserat: orationes, versus ac dialogos tuos doctos, jucundos & grata posteritate non indignos nunc haud quaquam legeremus.» Andronicus figyelemreméltó életviszonyai bizonyára igazolnák levelei összegyűjtését és kiadását. Nagyon hiányos jegyzetet találunk róla Bayle, *Dictionnaire*-jében, alaposabb, de mégis hézagos tudósítást nyújt Denis *W. B.* 403. l. Hogy az 1518 évi «Oratio contra Turcas» (129 sz.) és az ugyanez évben megjelent «Carmen» (130 sz.) szerzője, ki ezen művekben *Parthenius* nevet visel (egy Applaususban pedig, mely az ugyanez évben megjelent Vadianus-féle Mela kiadásban foglaltatik, *Ragusinus*-nak nevezi magát) a mi (Traù-ból származó) Andronicus *Tragurinusunkkal* egy személy, valószínű ugyan, de előttem még sem bizonyos. Lascaris, a kinek a dialog ajánlva van, Párizsban a görög nyelvet tanította, követe volt XII. Lajos királynak Velenczében és késő koráig foglalatoskodott a görög nyelv és tudományok körül; Andronicus, úgy látszik, nagyon tisztelte. «Existimavi hanc meam fœturam nonnihil ad tuam fortunam pertinere, non autem solandi tui atque confirmandi gratia..... sed quoniam augustali sanguine ortus, utpote cujus majores longa serie Constantinopoli imperarunt vicissitudine rerum ad hanc tenuitatem redactus sis.»

Példányom hártyára van nyomtatva és a Syston Park-könyvtárból való.

192.

Eck (Valentinus).

Ad Proceres Hvngariæ qvo Serenifsimum Principem & dñm, Dominum Ferdinandum, Hungarie & Bohemiæ &c. Regẽ, Infantem Hispaniarũ &c Archiducẽ Austrie &c. Ducẽ Burgundie &c. Marchionem Morauiæ &c. Comitem Tirolis &c. Dominum suum uerum & naturalem &c. plausibiliter excipiant, Valentini Ecchij Lendani, Bartpheñ. Reipublicæ præfecti Exhortatio. *(S. l. & a.)*

4to. 4 sztlan lev. Az utolsó lap üres. Nyomatta Vietor Jeromos Krakkóban, valószínűleg 1527 elején. 1b lev.: «Spectabili ac Magnifico domino, Dno Alexio Thurzoni de Bethlemfalwa, Thauernicorũ Regaliũ Magistro &c. Patrono suo obseruandifsimo, Valentinus Ecchius Salutem.» Végén: «Ex Bartpha tumultuãtifsime.» Örül annak, hogy Thurzó visszatért Bártfára, és különösen kedvére van Ferdinand megválasztatása: «Verum ille quem adduxisti absolutifsimus Princeps ea præstat magnitudine, qua uel hunc so-

lum omnium mortalium huius afflictæ patriæ ruinam, reparare poſse indubie speremus omnes, quod ut feliciter peragat sedulo oramus deum, qui eum optimum Principem nobis diu superstitem uiuere concedat, illiq; in prona obedientia perpetuaque fidelitate obsequentiſsimum subiuget hunc populum, quem nobis ob illius aduentum ad communem lætitiam hac exhortamur Camoena.» A költemény igen szép hexameterekben van írva, és Zápolyára vonatkozólag erős helyeket tartalmaz:

...... illa lues patriæ, quæ tempore longa
Protrusit miseros in aperta pericula Cives
Concidit e solio, quod nec virtute nec alto
Stemmate præsignis nuper conscendit iniquis
Paſsibus, antiquos dum propulcare laborat
Hungarici Regni ritus, legesque vetustas....

— és magasztalásokat Ferdinandra:

...... ora serena videtis
Principis, æthereas animi testantia dotes,
Cernitis inuictum robur quo vindice leges
Hactenus oppreſsas potis est reparare, suumque
Reddere ius cuique, & vim vi propellere si qua
Nescia mens recti se dura opponere tentet.

Végül Ferdinándnak három legbuzgóbb hivét, Báthory nádort, Thurzó Eleket és Szalaházy veszprémi püspököt dicsőíti.

.... Quos, hæc ne penitus caderet pia patria tellus
A Solometheis miseratus Jupiter armis
Eripuit nuper....

A czímlapon következő feljegyzés van: Sum Arsilt P. Gaſsari ex dono ipsius Authoris 19. Maii 1531.

193.

LUCIANUS.

Luciani Samosatensis, aliquot exquisitæ lucubratiões per Joannem Alexandrum Braſsicanũ recens latinæ redditæ ac uberrimis Scholiis illustratæ...... || *(Végén:)* Excusum Viennæ Austriæ, Per Joannem Singrenium. Anno a nato Jesu M·D·XXVII. Mensis Julii die decima.

4to. 68 sztlan lev. A czím szép fametszetű keretbe van foglalva fekete alapon, mely csalódásig hasonlít a Grimm és Wirsung augsburgi nyomdászok által használtatni szokott hasonló könyv-

díszhez. (Lásd 136. sz.) E kiadás tartalmát kimerítően ismerteti Denis *W. B.* 280 sz. a. (Az egyetlen nyomtatvány 1527-ből.) Reánk nézve különösen érdekes Janus Pannoniusnak 7 eddig ismeretlen epigrammája miatt, melyeket Brassicanus a Scholiákban nyomatott le, valamint azon tudósítás miatt is, melyből megtudjuk, hogy minő módon jutott e kincs birtokába: «Inter alia eius (J. Pannonii) plus quam trecenta epigrammata manu sua descripta & a Turcarum immanitate ægre redempta, immo nec vulgata nec aliis visa, beneficio Gabrielis nostri Pannonii (Pesti) adulescentis & morum & literarum ornamentis. iuxta præstabili consecuti sumus ac in bibliothecam nostram tanquam preciosum quendam unionem reposuimus.»

Lásd Práy-t, *Index* II. 53.

194.

Ein Sendbrieff darinn angezeigt wirt vermeinte vrsach warumb der Türck widder die Hungern triumphirt vñ obgelegen hat. Antwurt vnd verlegung obgemelter vrsach, durch das rechtgeschaffen wort Gotes vnd was oder wo dafselbig seye einem jtzlichen Christen, zuvoran zu disen getzeiten lustig vnd nutzlich zu lesen. M·D·XXVII. || *(In fine:)* Gedruckt zu Dreszden durch Wolffgang Stöckel.

4to. 12 sztlan lev. A czím szép fametszetű keretben. 1b lev.: «Dem wirdigen hern Pauln Anderbach Pfarrer zu Redletz, Embiet ich Nickel Eigenwillig jtzund zu Breszlaw die Gnad Christi. Geben zu Breszlaw» (kelet nélkül). 2a—12a lev.: «Antwort des Pfarrers auf obgeschriben Sendtbrieff». Végén: «Geben vff meiner Pfarr zu Redletz, Montags nach Martini des heyligen Bischoffs tag Anno XXVI.» Eigenwillig Miklós, Luther tanainak követője, panaszolja «die erschreckliche Tragedien, elende nawe getzeiten welche ich ane vorgissung der zeher weder geschreiben noch bedencken mag nemlich das der blutgyrig vn Christlich namens heuptfeind der Türcke, das mechtige starcke konigreich zu Vngern gentzlich erobert....... den fromen löblichen, tugendreichen jungen König, so ane alle Tiranney, vnd jedes beschwerung, mildiglich regirt hat, auch erschlagen» és azt hiszi: «Solchs geben vns vnser sunde.... nichts wunders, denn itzunt das Wort Gottes, so vorlangst vnter die banck gestossen, durch Luther widder herfur gebracht, nhu vffgangen hell vnd klar an tag gegeben, von vns deutschen, nicht allein vorechtiglich gehalten wirt, sunder auch starcken Widderstandt duldet» stb. Anderbach Pál hasonlókép panaszolja «die elenden scheden, vorterbnisse, so der

blutgeyrige hundt der Türck itzo Christlicher Religion hat zugefuget durch bestreittung vnd niederlegung des manlichen starcken Vngerischen volks, welches mehr dann hundert jare ein vestē mawer vnd stellener hammer deutschen landen gewesen ist, widder den genanten hewptfindt» stb. Az ő véleménye szerint is «das machen ungetzweyffelt vnsere sunde»; «Welche aber die seyn mögen», — teszi hozzá — «Hic Questio est, da lass vnns von reden» és kifejti hosszú, erőteljes nyelvezetű iratában, hogy minden szerencsétlenségnek az új tan az oka, t. i. «das betriglich geschwetz eines leichtfertigen menschen Luthers», továbbá «Richtsteyg vnd nechst wege künftigem vbel zu begegnen vñ abtzuschaffen, so wir hynlegten die zweyspeltigkeit in der Religion, liessens bleyben in den zewnen vnserer Veeter, vñ vbergingen nicht die Grentz der Alten» stb. Lásd Kertbeny-t, 284. sz.

195.

Kū. Maiestat zu Hungern unnd Behaim zc. in die Cron Hungern jungstlich offen Mandat, darjnnen sein Maiestat die ungehorsamen von jrem fürnemen abfordert, und die genedigclich bewarnet. *(S. l. & a.)*

4to. 6 lev. A czímlapon a magyar és cseh czímer. A végén a datum: Wien, 29. Juni 1527. Latinul közli Práy, «*Epistolae Procerum*» I, 296. Lásd Kertbeny-t, 298. sz.

196.

La triumphante entree et couronnement de Fernant de la Royalle maieste de Honguerie, et de Boheme faicte a Stoel Wittenburch le dernie iour Doctobre. Anno M. ccccc et xxvii || *(Végén:)* Imprime en Anuers Par moy Guillaume Vorsterman en la Rue de la chambre, a la licorne dor. En lan de Nostre Seigneur. M. ccccc et xxvii. le xviii. iour de decēbre. Cum Privilegio.

4to. 4 sztlan lev., gót nyomás. A czímlapon egy érdekes fametszet: kis lovas zsoldos csapat, elől a zászlóvivő, dobos és sípos. Az utolsó lapon a nagy császári sas. A szöveg az 1b levélen a bevonulás bő leírásával kezdődik, mely a német Relatioban (199 sz.) nincs meg. Az osztrák nagyok, a kik abban részt vettek, név szerint fel vannak sorolva, így Hardegg, Auersperg, Liechtenstein, Truchsess, Salm, Mansfeld, Lichtenberg, Henneberg, Puchheim, az urak és lovagok ruházata is le van írva. A 2a levélen

következik a koronázási szertartás leírása, mely szintén részletesebb mint a németben, különös tekintettel van a szép szövetekre és ruházatra, stb. A német tudósításban pl. csak ez áll: «kün. May. sant Steffans gülde Mantel, so ob den 500 Jaren alt ist, angelegt», itt ellenben «fut vestu sur ses aultres habillemens ung fort riche abit Royal a la fachon d'une chappe d'eglise laquele estoit de brune soye aornee d'imaiges dor & richement brodee» &c. 3b lev.: «Le Couronnement des Roys» (*sic*) a királyné megkoronázásának leírása. 4a lev.: «Une lettre envoyee de stoel Wittenburch en Honguerie le. VII. iour de Nouembre. Lan mille cincq cens et vingt et sept.» Érdekes leírást ad a nov. 25-én a király, királyné, és az özvegykirálynő jelenlétében tartott futtatásról, melyben 24 ló vett részt. A végén: «Et durant ceste cource est anonce au roy que ceulx de Seuenburch, et ceulx de zeglxeley (*sic*) sestoint aussy renduz a sa maieste royalle et lavient esleu pour leur roy, et quilz avient assiege a VII. mille hommes le Weyda Conte Jehan de Zips ennemy du Roy sur ung hault chasteau en Seuenburch esperãs le gaigner, et le reduyre a sa Maieste royalle.»

Igen szép példány Ruggieri gyűjteményéből.

197.

New Zeytung ausz Ungern des datum stehet zu Wienn am andern tag des Weynmonats M·D·XXVIJ. *(S. l. &. a.)*

4to. 4 lev. Az utolsó levél üres. A czímlapon egy durva fametszet és lapszéli keret. Tartalmazza Salm Miklósnak Tokaj vára elfoglalásáról szóló levelét, melynek kelte: «Tockey, im Veldleger, den 27. Septembris in der nacht Anno &c. 1527.» A királyné ennek örömére «ein fröhlich ampt in Sanct Stephans Kirchen lassen singen.» Végül tudósítás Frangipan Kristófról és Egernek Salm Miklós által történt visszafoglalásáról. A 3b lev. fametszet: harczoló zsoldosok.

Lásd Kertbeny-t, 300. sz.

198.

Warhafft anzeigen Küniglicher Mayestet zu Hungern vñ Böhem ꝛc Heerzug von Wienn auſz, in Hungern, biſz auff ein halb meyl vnter Ofen, vnd gen Stülweyſsenburg ꝛc. Anno ꝛc. xxvij. *(S. l.)*

4to. 4 sztlan lev. A czímlapon levő fametszet három lovas vitézt ábrázol egy kapuszín előtt. Leírja a király útját, Győr, Komárom,

Tata, Esztergom, Visegrád elfoglalását és a bevonulást Budára, «darynnen dem in vorschlosz erfundẽ des schwartzen mans haupt auff eyner stang». A fenti leírás szerint a «fekete embert» nem Török Bálint ölte volna meg, mint ahogy tartják, hanem a szegedi bevonulásánál kapott sebei következtében halt meg harmad vagy negyed napra, «Ein hungerischer Herre, Turcko Walent genannt, habe ihn dann nach dem er etlich tag vergraben gewest, wider aufzgraben vnd das haupt abgehawen, vnd dem Weyda presentirt.»

Lásd Kertbeny-t, 290. sz. a.

199.

Wie der Dürchleuchtigst vnd Hochgeborn Fürst Ferdinand König zu Behem vnd Hungern, sampt seyner Ehelichen Königin zů Stuhlweyſsenburg mit groſsem Triumph vnd solennitet gekrönt sind worden. || Anno M·D·XXVII. am iij Nouembri. *(S. l.)*

4to. 4 sztlan lev. A czímlapon csinos fametszetű keret, a szent írásból vett jelenetekkel. Az utolsó levél hátlapja üres. A szöveg elején ez áll: «Wie Könnigkliche Maiestat von Behem, nach erobrung des Lands zu Hungern mit gemeyner wal der Fürsten vnd Landtschafft mitsampt seyner Eelichen königin zu Stulweissenburg gekrönet seind worden».

Lásd Kertbeny-t, 297. sz. a.

200.

FABER (Johannes).

Oratio de origine, potentia, ac tyrannide Thurcoꝝ, ad sereniſsimũ & potentiſsimũ Henricvm Angliæ & Franciæ Regem &c. Eius nominis Octauũ, dicta Londini a D. Joanne Fabro. *(S. l. & a.)*

4to. 16 szlan lev. 1b lev. Ajánlás (Cless) Bernát trienti herczegérsekhez, Bécsből, 1528. márcz. 16-ról. Faber túláradó szavakkal mint a kereszténység legerősebb támaszát magasztalja őt a Luther-féle tévtanok és török zsarnokság ellenében. «Tu ille ipse es Hercules, seu David potius, qui funda tua..... superbum illum Turcum Goliad sis prostaturus.....» stb. Panaszkodik, hogy Németország «quæ olim inter omnes nationes ob verum Dei divorumque Christi cultum ob morum denique incorruptiſsimorum plus quam niveam sinceritatem cum primis spectabilis commendabatur simul atque mutato instituto cum porcis in volutabro sese immergi, quam e limpidiſsimis fidei scatebris bibere maluit» stb. A beszéd leg-

nagyobb részt történeti vonatkozással bír, csak végül tér át Faber küldetésének tulajdonképeni czéljára. «Pro hiis, nempe suppetiis regiis & tuo Regio titulo dignis petendis ad te missi sumus. Sed huic tam honorifico titulo, te vivente & hac tempestate tunc satisfeceris, ubi Regem nostrum, commilitonem ac avunculum in hoc tam pio & maxime neceſsario opere non deseras sed pro tua fortuna juves & ipso opere factoque comprobes quod nomine & titulo præfers, utpote qui defensor fidei dicaris, etiam opere & contributione sis. Calamo velociter currenti adversus damnatiſsimum Lutheri monstrum hoc tibi posterisque tuis accessit, ut fidei defensor appeleris idque tibi ac tuo regno maximam utilitatem attulit, quia a tam seditiosa fabula ac cruenta tragoedia quibus Germania proh dolor nimium gravata fuit liberatus es..... restat ut huic titulo non desint opera.» Denis 263. l. idézi ugyan e beszédet, de ezen kiadást nem ismeri. (Dr. Mayer sem.) Práy, *Index*. I. 392.: «Typus est citra omne dubium Singrenianus itaque Viennensis.» Ez bizonyos.

201.

Sibutus (Georgius).

Ad potentiſsimvm atqve invictiſsimum Ferdinandvm Hungariæ & Boemię, Dalmatię ac Croatiæ &c. Regẽ, ... Georgii Sibuti Medici Poetæ & Oratoris Panegyricus. Eiusdem exhortatio in Thurcum. Eiusdem confutatio in Anabaptistas. Eiusdem illustratio in Olomuncz. || *(A 4a levélen, az ajánlás végén:)* Impreſsvm Viennæ Austriæ, per Jo. Singrenium Anno &c. M·D·XXVIII. reconciliata diuinitate, decima sexta die Martij.

4to. 28 szlan levél, az utolsó üres. A czímlapon a királyi czímer. Denis 286. sz. alatt kimerítően ismerteti. Igen érdekes munka. A szerző meleg érzéssel emlékezik meg a mohácsi szerencsétlen napról és ugyancsak kikel a protestánsok ellen.

202.

Ursinus (Casparus).

Hoc in libello hæc continentur Monosticha Regum Italiæ, Albanorum, Romanorũ, & virorum illustrium, tum Cæsarum vsq; ad nostram ætatem. Monosticha Svmmorvm Pontificum Rom. a Petro usq; ad Clemen-

tem Septimum Casparo Vrsino Velio Authore. Eiusdem Carmen ad Adrianum Sextum Pont. Maximum. Adiuncta sunt præterea Epigrammata quædam selectiora ||| *(Végén:)* Excusum Viennæ Austriæ, per Joannē Singreniū Anno &c. M.D.XXVIII.

4to. 20 szlan lev. 1b — 2a lev. Velius ajánlása Cless Bernát trienti püspökhöz, Ferdinánd kanczellárjához. A végén epigrammák vannak Szalaházy Tamás egri püspökhöz, Gerendi Miklós erdélyi püspökhöz és négy sírirat II. Lajos királyra.

Lásd Denis-t 285. sz. a. és Kemény-t, *Kalászatok* 74. l.

203.

URSINUS (Casparus).

Casparis Vrsini Velii Oratio habita in Alba Regali, die felicissimæ Coronationis inclyti ac potentiss. Ferdinandi Vngariæ Boemiæq; Regis &c. Anno M.D.XXVII. III. Non. Nouembris .... || Basileæ apud Joan. Heruagium, & Hieronymum Frobenium. An. M.D.XXVIII.

4to. 12 szlan lev. (Az utolsó, üres (?) lev. hiányzik). A czímlapon az Ursinus-féle distichon:

Carolus Hesperiis regnat Fernandus Eois
Quam bene diuisum est fratribus Imperium.

Alatta a Caduceusbot. 2a lev. az ajánlólevél: «Ad Spectabilem et Magnificvm Dominum D. Stephanum Bathor Inclyti Regni Vngariæ Palatinum &c. Casparis Vrsini Velij Epistola. Orationem hanc, quam die Coronationis felicissimæ inclyti & magnanimi Regis Ferdinandi in Alba Regali habui, quoniam cum hoc tum alia tua, ceterorumque primorum regni benefacta, in ea tametsi breviter & summatim perstrinxi, in publicum emisi tuo splendidissimo nomini dedicatam, quo orbi terrarum tanta ista virtus cognita magis esset et perspecta, quamvis non est a me pleno ore laudata, tum propter ingenii hujus tum temporis exiguitatem.» A végén (11b lev.) sziléziai Logus György 8 distichonja. A beszédet Singreiner valószínűleg még 1527-ben nyomatta. Lásd Denis 348. l. Le van nyomatva a *Bellum Pannonicum*-nak Kollár-féle kiadásában (Bécs, 1762.) 189. l.

Példányom 6 más mű közé van kötve, melyeknek elseje Dionysius Halicarnassus fordítása Dudithtól. A XVI. századbeli jó kötésű colligatum Bernard de La Monnaye franczia költő és tudós tulajdona volt, kinek anagrammja, *a Delio Nomen* az első oldalon olvasható. A könyv később Brunet bibliographus birtokába jutott s gyűjteménye árverésén 102 frankon adatott el.

204.

Newe Zeytung von Keyserlicher Mayestat, vnd võ Künig von Franckreych, Auch von vil andern Fürsten vnd steten Welscher vnd Teutscher Nation, geschehen im Jar. M · D · xxviij .... Newe Zeyttung von Graff Hans Weyda aufz Hungern, hat ein grofse legation durch XXVI. die mechtigisten herren die er bey sich gehabt hat, an den Türcken gesandt, vñ des Türcken antwort darneben, geschehen zu Betaw im Jar M · D · xxviij.........

4[to.] 4 szlan lev. A «Graff Hans Weyda»-ról szóló «Newe Zeitung» a 3[a] levélen kezdődik. Előbb egy «grosse Legation»-ról értesít, melyet «Graff Hans võ Weyda» a törökhöz küldött és azon fogadtatásáról, melyet ott talált «liefs sie alzumal tödten bifs auff eynen, . . . spyfsen, auch köpffen vnd den ein den er lebendig liefs . . . gab der Türck eynen Brieff vnd liefs darin schreybẽ, wie er (Zápolya) ein rechter Verräter wer» etc. Azután elmondja, hogy «ein mechtiger Graff (Frangepan), Cristoff genant, an der Türckey gelegen, zwey tausend ochsen wöllen den Venedigern zuschicken, durch die Cruaten». Végül, hogy «in Vngern vil priester ṽn Münch verprant, die do mit falscher leer in das Land kumen». A nyomtatvány végén van ennek kelte: «geben in Vngern zu Bethaw (Pettau?), 1528.» Lásd Kertbeny-t, 316.sz. a.

205.

Zů uermercken die Aufzschreyben, ainer angemafzten verpündtnus halben, vnnd wie darauff durch Künigliche Maiestat zu Vngern vnd Böhem Ertzhertzogen zů Ostereych &c. der Kayserlichen Maiestat Stathalter im heyligen Reiche, auch ander Churfürsten vnd Fürsten Geystlich vnd weltlich, mein Gnädigest vnd gnedige Herrenn, verantwortung vnnd enntschuldigung, dargethon vnd beschehen, als dañ solche alle in nach uolgendem Drucke begriffen sein. Anno M · D · XXVIII. *(S. l.)*

4[to.] 8 szlan lev. Ez okmánygyűjtemény azon bonyodalmakra vonatkozik, melyek a német történetírásban «Pack'sche Händel» név alatt ismeretesek. Pack Ottó, György katholikus szász herczeg

titkára megmutatta ura ipjának, Hesseni Fülöp őrgrófnak azon szövetség állítólag eredeti okmányát, melylyel 1527. máj. 12-én Boroszlóban Ferdinánd király, a mainzi és brandenburgi őrgrófok, a bajor herczegek, szász György és több érsek s püspök kötelezték volna magukat először, hogy Ferdinand királyt Magyarország biztosabb bírásában segítik, azután, hogy (János) szász választó fejedelmet, esetleg az őrgrófot is országából elűzik. Az árulás felfedezését és az események további lefolyását bőven tárgyalja Janssen, *Geschichte des deutschen Volkes*, III. 116. s kv. ll. Az itt közölt okmányok a következők: 1. Fülöp őrgróf levele ipjához György szász herczeghez, melyben őt az állítólagos szövetség miatt figyelmezteti. 2. A szövetségi szerződésnek a levélhez mellékletül adott szövege. 3. A herczeg válasza vejéhez, melyben tudtára adja, hogy az egész tudósítás nem egyéb mint «vngegründte vnwarhafftige lugen mere» és «dafs der ein verzweyfleter, ehrenloser mainaydiger böfswicht ist, der solch Original gesehen». A szerződésnek Magyarországra vonatkozó helye így hangzik: «Nach dem durch absterben des hochgeboren Fürsten Herrn Ludwigs Weyland Künig zu Ungern und Behem, unseres freundlichen lieben Schwagers, Herren und freunds und Gnädigen herren, das Königreich Ungern niemands billicher dann uns Ferdinando Künig zu Behem Ertzherzogen zu Osterreich von wegen unserer freundlicher lieben Gemahls von Gott, natur, und allen rechten zusteht, ist für gut angesehen auch beredt und zugesagt, dafs die neben beschriebene Churfürsten ...... uns ein stattlich hilf thun sollen und wollen ...... dadurch wir ob bestimmt Künigreich, so viel dester befser und füglicher erobern und den vermeinten Grafen Johann von Rütschein *(sic)* der unsern vorfahren Künig Ludwigen böfzlich verrathen, den Türken wider ihnen und das christlich blut erregt, daraus mit Macht zwingen und uns gütiglich darein setzen mögen. Und wann wir solches nach dem Willen Gottes geendet, unser Macht und Aufnehmen der mafs durch das Künigreich Ungern gemehrt, achten wir als dann gut sein, die Ketzer und Gotteslästerer ...... zu suchen und ...... dem Churfürsten zu Sachsen gebieten, dafs er uns Martinum Luther den Erzketzer soll überreichen, sammt allen ketzerischen Predigern, Pfaffen, ausgelaufen München, Nonnen» stb.

206.

BALBUS (Hieronymus).

Hieronymi Balbi Episcopi Gurceñ. De futuris Caroli Augusti successibus Vaticiniũ. || *(Végén:)* Bonoñ. in Aedibus Jo. Baptistæ Phaelli. M·D·XXIX. Mense Nouemb.

4to. 8 szlan lev., melynek utolsója üres. A czím szép met szett keretben. Balbi e munkát hosszú költői levélben ajánlja

Flandriai Lajosnak, ki Prato ura és V. Károly titkos tanácsosa volt. Lásd Degli Agostini, *Scrittori Veneziani*, II, 275. Brunet, I, 620.

207.

BALBUS (Hieronymus).

Hieronymi Balbi Episcopi Gurcensis Oratio habita corã Clemẽte VII. de Confoederatione nuper inita, paceque uniuersali, atq̧ expeditione aduersus Turcas suscipienda. *(S. l. & a.)*

4to. A czím szép keretben, index, Mercurino de Gathinara bibornokhoz intézett költői ajánlás, összesen 4 szlan lev. és 77 lap.

Lásd Degli Agostini, *Scrittori Veneziani*, II, 273. Retzer, *Nachrichten von dem Leben Balbi's* 95. l. és Balbi *Opera* I. LI.

208.

ERASMUS (Desiderius).

Vidva Christiana per Des. Erasmvm Roterodamvm ad serenifsimam pridẽ Hungariæ Boemiæq; reginam, Mariam, Caroli Cæsaris, ac Ferdinandi regis sororem. Opus recens natũ & nunc primum excusum. Liber Lactantii Firmiani de opificio dei, per Des. Erasmvm Roterodamum accurate recognitus, & additis scholiis illustratus. Nouum & hoc. || Basileæ in officina Frobeniana, Anno M·D·XXIX.

8vo. 318 lap. 1 lev. üres. A *Vidua christiana* a 207. lapon végződik. 209. l.: Erasmus ajánlása «ornatissimo viro Tielmanno Grauio siue a Fossa» kelt Basileæ 10 Cal. Martias Anno 1529, innentől végig Lactantius szövege. A *Vidua christiana* végén ez áll: «ut autem hunc libellum tibi nuncuparem, nec semel nec frigide per litteras hortatus est singulari pietate vir Joannes Henkellus cuius egregiam industriam prædicandi veritatem Evangelii alit tua benignitas.» Henkelnek Erasmushoz való vonatkozásáról lásd Bauchnak czikkét Henkelről, *Ungarische Revue*. 1884. 612. l. Miként itélt különben Erasmus maga munkájáról, ezt Antal gurki püspökhöz intézett egyik levelében elég cynicusan így mondja el: «Mitto simul *Viduam Christianam* quam rogatas dicavi Mariæ Cæsaris germanæ, quondam Ungariæ reginæ. In hoc argumento mihi non admodum placeo, quod nec simplex videatur nec admodum congruens puellæ quæ ni fallor alitur conjugio. Verbis tamen explevi chartas.»

Brunet e kiadásról ezeket mondja: «Cette édition est restée célèbre dans les fastes de la typographie à cause d'une faute plaisante qui s'y est glissée, soit par une malice du correcteur de l'imprimerie de Froben, soit par un effet du hasard. Erasme s'exprimait ainsi en parlant d'une dame charitable: «Mente illa usam eam semper fuisse quæ talem fœminam deceret»; mais au lieu de «Mente illa» on imprima «Mentula» ce qui donnait à la phrase un sens tout à fait obscène. Il y eût, dit-on, mille exemplaires de distribués avant qu'un carton réparateur eût fait disparaître cette énormité.» Sokáig kerestem e sajtóhibát, végre ráakadtam példányom előbbi tulajdonosának következő bejegyzésére: «Je n'ai pu trouver non plus que tant d'autres les mots: atque mentula usam esse» stb. Ez kissé megvigasztalt.

209.

[ZELL (Christof)].

Ein neues Lied in welchem aufz angebung deren so von anfang mit vnd darbey gewesen, Die gantz handlung des Türcken, in Vngern vnd Osterreych nemlich der belegerung der stat Wien begryffen ist, Im thon O Gott in deinem höchsten thron. || *(Végén:)* Gedruckt zu Nürmberg durch Friderich Peypus. 1529.

Wer dijser Lieder wil kauffen
Soll zum Weyntraub am Fischbach lauffen.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon egy ostromolt városból kirohanást ábrázoló fametszet van. A szöveg az 1 b levélen kezdődik: «Nun hört ir Christen alle gar, was ich euch sing des nement war, mit dancksagung zu Gotte Der uns liebet zu aller Stund, beschützt vns vor dem Thürckischen hundt, hilfft vns aufz aller Note.»

39 hatsoros strófa. Végül: «Der von dyfs lied, erst thet bekandt, Christoffel Zell ist ers genant» stb. Lásd Kapdebo-t, 119. sz. a. Weller, I. 24. Kertbeny-t, 350. sz. a.

210.

Ain gründtlicher vnd warhaffter Bericht, Was sich vnder der belegerung der Stat Wien, Newlich im M·D·XXIX. Jar, zwyschen denen inn Wien vnd Türcken,

verlauffen, begeben vnd zůgetragen hat, von tag zu tag klerlich angezeigt vñ verfaſst. *(S. l & a.)*

4to. 12 szlan lev., az utolsó levél üres. A czímlapon egy törököktől ostromolt várost ábrázoló nagy fametszet van. A szöveg az 1b. levélen kezdődik. 9a lev.: «Wie ein Türgkischer Herr in einem Guldinstück gefangen, was er gefragt vnd darauff geantwort hab». 10b lev.: «Diſs so hernach volget, haben die Türcken so man zu Kremps gefangen hat, bekannt».

Ha a Kapdebonál 43. sz. a. közölt czím helyes, e relatioból két különböző kiadást kell feltételeznünk. Lásd Kertbeny-t is 342. sz. a.

Karajan gyűjteményéből.

211.

Des Turcken Erschrekliche belagerung, vnd Abschiedt der Stat Wien. 1529. *(S. l. & a.)*

4to. 6 lev. A czímlapon levő fametszet három pánczélos harczost ábrázol, kik három gyermeket kínoznak és nyársalnak fel. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Az utolsó levél hátlapján fát ábrázoló fametszet van. Kapdebo 48. sz. Kertbenynél nincs meg.

Karajan gyűjteményéből.

212.

Die belägerung der Statt Wien in Osterreych, von dem aller grausamesten Tyrannen vnd verderber der Christenheit genañt der Türckisch Kayser, Newlich beschehen, In dem Monat Septembri des 1529. *(S. l. & a.)*

4to. 8 szlan lev. A czímlapon szép fametszet van, mely ütközetet ábrázol, pánczélos lovasok és törökök között; a háttérben város; felül lapszéli keret látható. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Az utolsó levél üres. Nagy kövér betük. Lásd Kapdebo-t, 53. sz. a. és Kertbeny-t, 337. sz. a.

Karajan gyűjteményéből.

213.

Ein kurtzer bericht vber die recht warhafftig Contra factur Türckischer belegerung der Stat Wien, wie die

selbig anzusehen vnd zuuersteen sey, welche zu rhum, preifz, lob vñ eer gantzem Römischem Reich, Gemeyner Ritterschaft, vnd in sonderheyt einem Erbern Rath der statt Nürmberg, durch Niclaus Meldeman yetzt verffertigt, getrückt vñ aufzgangen ist. *(S. l. & a.)*

4to. 4 lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik a nürnbergi városi tanácshoz intézett ajánlással; ezután jön a (külön megjelent) híres «Contrafactur» rövid magyarázata. Lásd Kapdebo-t, 7. sz.
Karajan gyűjteményéből.

214.

Newe Zeyttung vom Türcken. So vf Mitwochen den xx tag des Weinmons, aufz Wien geschribẽ worden, den nechstẽ tag nach des Türckẽ abzug, das ist gewest vff Sambstag den xvj tag des Weinmons, seind die drey Obersten, sampt dem õbersten Veld Marschalck auff dem wafser gehn Wien gerückt. M · D · XXIX. *(S. l.)*

4to. 4 lev. A czímlapon jobbra néző zászlós török lovast ábrázoló nagy fametszet; az utolsó levél üres. 1b levélen a czím ismételve van: «vnd haben funden» toldalékkal. Ezután következik a relatio. 4a lev.: «Item, so hat ainer aufz Prag den xx. des Weinmonats auch zugeschriben wie nachuolgt». V. ö. Kapdebo-t, 60. sz. és Kertbeny-t, 353. sz. a.
Karajan gyűjteményéből.

215.

Türckische Belegerung der stat Wieñ. 1529. *(S. l.)*

4to. 4 lev. A czímlapon balra forduló török lovast ábrázoló fametszet van. Az utolsó lap üres. 2a lev.: «Türckische belegerung der Stat Wieñ. || Am xvij. tag Septembris ist geschehen die Flucht zu Wien von weyb vnd kinden, auch von etlichen burgern».
Mint e leírásból kitünik, e kiadás nem felel meg a Kabdebo által említett egyik hasonló czímmel bíró kiadásnak sem. L. Kertbeny-t, 349. sz. a.
Karajan gyűjteményéből.

216.

Warhafftige Newe zeyttung von der stat Wieñ, wie sie von der erschröckenlichen vnd Graussamen Macht des Thürcken auff wasser vnd Landt belegert &c. jm M·D·xxviiij. Jar. Item. Ein Sentbrieff so Emerich Wascha des Thürcken obrister velt haubtman, Den ôbristen vnd haubtleütten in der Stat zugeschickt hat. Auch ein schöner Spruch wie graussamlich der wüetrich mit den ellenden Christen ...... vmbgangen ist. || *(Végén:)* Gedruckt zu Regenspurg durch Paulum Khol. *(S. a.)*

4to. 8 szlan lev. A czímlapon Bécs ostromát ábrázoló érdekes fametszet van. M. 1529. signaturával. 6a lev.: «Ein schöner Spruch võ dem Thürcken gemacht Durch Sebastian Thaw vñ Valten Sparhack:

Nu mercket hye zu dyser Frist
Wie es zu Wieñ erganngen ist
Vnd sich dieselben Landfzknecht frum
Gehalten haben vmb vnd vmb etc.

Lásd Kapdebo-t, 52. sz. a. és Kertbeny-t, 394. sz. a.

Karajan gyűjteményéből, melynek árverésén e példány 60 frt 50 kr. szokatlan nagy árt ért el.

217.

Warhafftiger Grundt vnnd bericht von dem Thürckischen Krieg, wie es ergangen vnd gehandelt worden, in Vngern, Osterreych vnd vil andern vmbligenden Gegenden vnnd Flecken &c. Mit sampt dem absagbrieff, so der Thürkisch Keyser, Künig Ferdinando &c. vberschickt .... Auch von etlichen Wunderzeychen, so verschyner zeyt zu Wien .... vnnd anderer Nation am hyñel erschynen vnnd gesehen sind &c. || *(Végén:)* Getruckt zu Nürmberg durch Hanns Guldenmundt. *(S. a.)*

4to. 10 szlan lev. A czímlapon levő fametszet a törökök és keresztyének közti ütközetet ábrázol. A háttérben város látható

magas toronynyal. Az 1b és 8b levélen a csodás jelek fametszetben. 2a és 2b levélen Budának Soliman által történt bevétele van elbeszélve. — Hogy Bethlen Miklós Budán 800 magyart vezényelt, máshol alig találtam említve.

L. Kertbeny-t, 344. sz. a.

218.

Wölcher gstalt Küniglicher Maiestet zu Hungern vnnd Behem bottschafftenn, nemlich Herr Sigmund Weyxelberger, vñ ein Hungerischer Herr, Johann Hoberdancz von Zalatnok, zů dem Türckischen Kayser an vn abkom̃en sind, soviel ungefärlich auſz vergebenlicher sag erhalten worden ist. || M·D·XXIX. *(S. l.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon nagy fametszet, mely török lovast (nagyon jellemzően) ábrázol. Az utolsó lap üres. A szöveg elején van a keltezés: «Anno 1528». Igen érdekes részleteket tartalmaz a követség konstantinápolyi tartózkodásáról, jelesül élelmezéséről. Végül különféle tudósítások vannak a törökök hadi készülődése és gyanítható szándékairól.

Lásd *Ungrisches Magazin*, IV. 398. Kertbeny-t, 314 sz. a. (más kiadás.)

Karajan gyűjteményéből.

219.

BALBUS (Hieronymus).

Hieronymi Balbi Episcopi Gurcensis, ad Carolum v. Impe de Coronatione. || *(Végén:)* Joannes Baptista Phaellus Bononiẽsis Bononiæ impreſsit Anno Dñi. M·D·XXX. Mẽse Februa. *(Következnek az Errata.)*

4to. 2 szlan, 40 szzott lev. A czím szép keretben. 1b lev: a kiadónak Leandro Albertinek Pucci bibornokhoz intézett levele, melyben többek közt azon óhaját fejezi ki, hogy nemsokára Balbi egyéb munkái is kiadassanak, «ut eruditionem simul et voluptatem ex earum lectione capere valeamus». Azután a tartalomjegyzék következik. 1b lev.: Balbi előszava V. Károlyhoz, egy másik levél Gazia de Loaysa, osmói püspökhöz, végül a szöveg. Korának e híres könyvéről, mely többször lenyomatott és végül az Indexre került, lásd Agostini-t, *Scritt. Veneziani*, II. 275 és Balbi *Opera*. I. LVII.

220.

Dantiscus (Joannes).

Joannis Dantisci Oratoris Serenifs. Regis, et Reginæ Poloniæ &c. ad Clem. vii. Pōt. Max. et Carolū v. Imp. Aug. De nostrorum tēporum calamitatibus Sylua Bonoñ. ædita. ix. Decemb. m · d · xxix. || *(Végén :)* Bonoñ. in Aedibus Joãnis Baptistæ Phaelli, m · d · xxx. Mense Januário.

4to. 12 szlan lev. A czím gyönyörű keretben. 1b lev.: az olvasókhoz intézett költői előszó, melyben Dantiscus szerényen azt mondja, hogy

. . . carmina . . .
Si re non alia, placeant novitate quod ante
In Latio Vates Sarmata rarus erat.

Az elegia 1530 februárban Krakkóban is megjelent nyomtatásban. Lásd Janozki, *Nachrichten von raren polnischen Büchern*, III. 71.

221.

Frangepanibus (Wolfgangus de).

Oratio ad serenifsimum Carolum v. Sacri Romani Imperii Cæsarem Inclytvm: Ac ad Illustrifsimos & potentifsimos Principes: Romani Imperii, facta, ex parte Regnicolarum Croaciæ: per Vvolffgangum de frangipanibus Comitem &c. Oratorem ipsius Croaciæ, Augustæ xxiiij. Augusti, Anno 1530. habita. Responsio illustrissimi Principis Joachimi Marchionis Brandenburgensis Sacri Romani Imperii Archicamerarii Electoris . . . . . . m · d · xxx. || *(Végén :)* Augustæ Vindelicorum in officina Alexandri Vueyfsenhorn mdxxx.

4to. 4 szlan lev. A czím fametszetű keretben. 1b lev.: A kiadónak, Churrerius Gáspár tübingai tanárnak rövid előszava, a ki bizonyára jelen volt a beszédnél, mint ezt a következő helyből következtetem: «Non enim e schola prodiit hæc oratio sed magis ex castris. Qui si orantem audisses tibi visus esset Martem ipsum pericula sua in medio armorum strepitu, quem præ se tulit, tonantem cernere. Ea namque vultus austeritate quam ex recenti cladium vulnere accepisse videbatur, retulit.»

222.

PIMPINELLUS (Vincentius).

Vincentii Pimpinelli Archiepi Rofsan. Oratio Augustæ habita xij. Kal. Julij. MDXXX. || *(Végén:)* Excusum Augustæ Vindelicorum per Alexandrum Weyfsenhorn xv Julij. M·D·XXX.

4to. 12 szlan lev. A czím szép fametszetű keretben, fönt a császári sassal. 1b és 2a költői applaususok, az utolsó Ursinus Veliustól. 2b lev. Pimpinellusnak akkori apostoli nuntiusnak ajánlása a császárhoz. 3b lev. a beszéd.

223.

RIBISCHIUS (Henricus).

De Re Tvrcica ad Wiennam Austriæ Henrici Ribischii Jurisconsulti, Serenifsimi Ferdinandi Hungariæ & Bohemiæ regis &c. per Silesiam Quæstoris ærarii, Epistola historialis ad clarifs. uirum Henricum Stromerum Auerbachensem, Medicinarum Doctorem & Consularem Lipsensem...... || Lipsiæ excudebat Nicolaus Faber. M·D·XXX.

4to. 10 szlan lev. A czímlapon az olvasókhoz intézett tetrastichon. A szöveg dőlt betűkkel van szedve. A levél kelt Boroszlóban 1529. November 22. 9a lev.: Ibrahim Pascha levele a keresztény főbb tisztekhez. 9b lev.: «Exhortatio Andreæ Camitziani ad Jvventvtem edita Anno M. D. XXI quum Lipsiæ bellum punicum Silii Italici publice prælegeret». Igen érdekes tudósítás. Lásd Kapdebo-t, 42. sz. a., ki azonban egy «Verzeichniss aller an der Belagerung betheiligten Personen»-ról tesz említést, melyet a munkában nem találhatni.

224.

SALVIANUS.

D. Salviani Mafsyliensis Episcopi, de vero Jvdicio et Providentia dei, ad S. Salonium Episcopũ Vienensem Libri VIII cura Jo. Alexandri Brafsicani Jureconsulti editi, ac eruditis & cum primis utilibus Scholiis illustrati. Anticimenon Lib. III..... incerto

Autore. || Basileæ, in officina Frobeniana, mense Avgusto, Anno M·D·XXX.

fo. 6 szlan levél, 58 szzott levélen Salvianus munkája, 44 szzott levélen az Anticimenon. A czímlapon a nagy Froben-féle vignetta. A hátlapon Ursinus Velius egy költeménye. Ezután következik Brassicanusnak híres, a Corvin-könyvtár történetére oly fontos levele Stadion Kristóf augsburgi püspökhöz és egy költői ajánlás ugyanahhoz. A végén a colophon és az utolsó levélen a Frobenius-féle vignetta.

225.

Stern (Peter).

Warhafftige handlung Wie vnd welchermaſsen der Türck die stat Ofen vnd Wieñ belegert, Erstlich durch Kü. Ma. zu Hungern vnd Behem &c. Kriegſz Secretari, herrn Peter Stern von Labach kürtzlich begriffen vñ beschriben. Nachuolgend durch Niclausen Meldeman burger zu Nůrẽberg mit merer anzeigũg was von tag zu tag sich zutragen hat, auſz angeben deren, so von anfang mit und dabey gewesen sind, gemert vñ erlengert, Sampt einer cõtrafactur der stat Wieñ auſzgangẽ. 1530.

4to. 16 szlan lev. A czímlapon a császári sas. 1b lev.: a Ferdinánd királyhoz intézett ajánlás: «Oberster Veldmarschalch vnd ander ir Ma. verordent Kriegſz Commiſsari vnd Räte» «Wienn den xij. tag Nouembris, Anno M . D . XXIX» kelettel, aláírva: «Peter Stern von Labach kün. Ma. Lateynischer Kriegſz Secretarij». *(Végén:)* «Die recht warhafftig Contrafactur der Statt Wieñ...... wird man finden zu kauffen mit sampt diesem Büchleyn, das ich hab laſsen trucken, bey Niclas Meldeman Brieffmaler zu Nürmberg...» Az utolsó lap üres. Lásd Kapdebo-t, 9. sz. a. és Kertbeny-t, 347. sz. a.

Karajan gyűjteményéből.

226.

Ernstliche Werbung bit uñ beger, der loblichẽ Legation oder bottschafft, der bayden Königreiche Vngern unnd Sclavonien, An unnsern aller gnedigisten groſzmechtigsten Herren den Kayser Karolum den Fünfftẽ..... Auch an die.... Chůrfürstenn Fürsten,

und andere des Reichs Stende Ihrer grofsen Not, beschwernus uñ überfals halbẽ so sie teglich erleydẽ von dem Türcken, Beschehen zu Augsburg auff dẽ Reichstag den negstẽ nach Michaelis ym Latein fürbracht, unnd auffs fleyfsigist vertewtscht. — Newe Zeyttung von Augspurg. M·D·XXX.

4to. 8 szlan lev. Az utolsó lap üres. A czímlap hátsó oldalán a követek neve. Magyarország részéről: «Herre Ladifzlaus von Macedonia, Bischoff zu Wardeyn, . . . Herr Niclas Graff yhm Thuroch», voltak és Szlavónia részéről: «Thomas Kannarijaij» és «Jörg Spijcko».

Lásd Kertbeny-t, 407. sz. a.

227.

Grundige vñd warhãfftige bericht der geschichten vnnd kriegshandlung so sich, neben vnd vfser der Stat Wien belegerung hervfs, vff dem Lande, von des heyligen Rö. Reichs Obersten Veldhaubtman meinem gnedigen Fürsten vnnd herrn Hertzogen Friderichen Pfaltzgrauen &c. bederseyts gegen vnd mit den vheinden, den Türckhen gepraucht zugetragen, begirlich zuhören || *(Végén:)* Gedrückt in der kayserlichen Stat Regenspurg durch Paulum Kholim 1530.

4to. 16 szlan lev., az utolsó lap üres. A czímlapon kettős sas, az őrgróf czímerével, mellette «ML 1530 M». 1b lev.: «Allen vnd yeden des heyligen Römischen Reychs Churfürsten, Fürsten vnnd Stenden defselben Embiet ich Hanns Lutz von Augspurg yetzt zu Regenspurg wonend . . . mein vnderthenigst . . . Dienst». 2b lev.: «Anfencklich mag villeicht, vilen vnd der merertheyl wifsend sein, das vergangner jar». 13b lev.: «Hernach volgen die von Fursten, Graffen, Herrn, Edeln, vnnd Redlichen Gesellen, des Kriegsvolckhs, so hervfser der Stat Wien belieben vnd des vheinds halben nit hinein könt». Lásd Kapdebo-t, 34. sz. a. és Kertbeny-t, 388. sz. a.

228.

Grundtlich vnd warhafftig vnterricht der erschrecklichen vnd erbermlichen thatten, so vor Wienn võ an-

fang der Türckischen belagerung bifz zum ende von tag zu tag ergangen || Im jar 1529 . . . *(S. l. & a.)*

4to. 6 szlan lev. A czímlapon következő vers:

Rofs werden wol zum Streittag bereytt
Aber Gott mus den Sieg geben. Prouer. xxi.

Alatta medaillonban törökfej e körirattal: «Dij . Sterck . Gottes . ist . aller . Menschen . Sigel . 1530». A szöveg az 1b levélen kezdődik. Az utolsó lap üres. Lásd Kapdebo-t, 59. sz. a. és Kertbeny-t, 393. sz. a.

229.

Saracenisch, Türckisch vñ Mahometisch Glaub, Gesatz, Chronic, Gotsdienst, Ceremonien, alle Gebräuch, Ordnungen, Disciplinen, in Kriegs vnnd Friedenszeitten. Durch einen Sibenbürger, vmb das M.CCCC. vnnd Sechs vnd Dreifsigst Jar, selb erfaren vnnd beschriben. — Die Zehen Nationen vnd Secten der Christennheit, des gleich wie mechtig ein iede, vnnd woriñen sie Glaubens halb nit übereyn kommen. Dieser Zeit schweren Spaltungen gar lustig vnd nützlich zu lesen. || *(Végén:)* Zu Strafsburg, bei Christian Egenolphen, Im Meyen, des Jars, M · D · XXX.

4to. 18 szlan lev. A czímlapon a szultánt sátorában ábrázoló csinos fametszet. 2a lev. a 25 fejezet jegyzéke. Tovább az ismeretes «De Moribus Turcarum»-nak rövidített fordítása, de az érdekes bevezetés nélkül. (Lásd 58. sz.) A «Zehen Nationen» mint a *25-ik fejezet* szerepel. Lásd a meglehetősen zavaros jegyzeteket Kertbenynél 399—404. sz. a.

230.

Viennæ Avstriæ vrbis nobilifsime a Sultano Saleymano imanifsimo Turcaꝝ Tyranno immenso cum exercitu obsefsę Historia. Cum potentifsimi Cæsaris Caroli & inclyti Hungarię ac Bohemię Regis Ferdinandi fratrum inuictifsimorum gratia & Priuilegio. M · D · XXX. || *(Végén:)* Siluanus Ottmar excussit. Augustę Vindelicorum. Anno. M · D · XXX. Pridie Idus Augusti.

4to. 24 lev., melynek utolsója üres. Lásd Kapdebo-t, 36. sz. a.

231.

Callimachus (Philippus).

Conradi Vecerii Regii Secretarii, de Seditionibus Siciliæ Historia Item Eiusdem de rebus gestis Imperatoris Henrici vii. Libellus. Item P. Callimachi Experientis Attila. || Haganoæ per Joan. Secerium Anno m · d · xxxi.

4to. 46 szlan lev. Az utolsó levélen még egyszer van a nyomdász czíme, évszám és a Secerius-féle Janus-fő. 1b lev. a kiadónak, Eppendorff Henriknek érdekes ajánlása Antal lotharingiai herczeghez, aki az 1525. évi pórlázadás legyőzője volt.

E munkának a XV. században megjelent kiadását (lásd a 48. sz. a.) a kiadó nem ismerte.

232.

Cortesius (Alexander).

T. Alexandri Cortesii liber unus de virtutibus bellicis Matthiæ Corvini Hungariæ Regis invictiſsimi Vincentii Obsopæi opera in lucem æditus. || Haganoæ per Johan. Secerium. m · d · xxxi.

Kis 8vo. 28 szlan lev., az utolsó levélen van a nyomdász czíme és jelvénye. A czím csinos keretbe van foglalva Secerius monogrammjával. 2a lev. Obsopæus ajánlása Heller Sebestyénhez Onoltzbach, idibus Junii 1531 kelettel. «... Cum inter alia literarum egregia monumenta ex illius (Mathiæ Regis) Bibliotheca, ad manus meas pervenerint, maxime benefitio Illustrissimi Principis Georgii Marchionis Brandenburgensis Principis nostri Clementissimi, huius eximii Poetæ T. Alexandri Cortesii versiculi in eius laudem conscripti, non passus sum ut illi ipsi diutius in tenebris delitiscerent ......» Obsopæus bizonyára nem is sejtette, hogy e költemény már a XV. században ki volt adva. Lásd Hain-t 5774. sz. a. és Fossi-t, *Cat. Codd. Bibl. Magliabecchianæ* Bonfinius kiadásaiban van lenyomtatva.

A szerző életére nézve lásd Tiraboschi-t, VI. 940.

233.

Curipeschitz (Benedictus).

Itinerarivm Wegraysz Kün. May. potschafft, gen Constantinopel, zů dem Türckischen Keiser Soleyman. Anno xxx. || m · d · xxxi. *(S l.)*

4to. 32 szlan lev. A két lapszéli kerettel körülvett czímlapon a lap felét elfoglaló igen érdekes fametszet van, mely a trónon ülő szultánt ábrázolja, a mint az előtte térdelő két követtől megbízó levelüket átveszi; a háttérben három török látható. A szövegben még kilencz fametszet van. Az utolsó lap üres.

E relationak szerzője Obenburgi Curipeschitz Benedek, a ki Ferdinand által 1530-ban Konstantinápolyba küldött követek mellé mint «lateinischer dulmetsch» volt rendelve. A sok tekintetben rendkívül érdekes könyvecskét Kertbeny (418. sz.) kimerítően ismerteti. A szövegben előforduló fametszetek az utazás alatt érintett hat várat és kastélyt ábrázolják és figyelmünkre annál inkább tarthatnak igényt, mert láthatólag a helyszínén rajzolt fölvételek után készültek és nagyon jól vannak keresztűl vive. Némelyiken a képet alakok élénkítik, ilyen pl. a Suetzay vár képe, melyen a két követ lovon van ábrázolva. 10a lev. a «hütten so aus schōnem grönē laub gemacht», melyben a követeket egy pasa fogadja; másik lapnagyságú fametszeten a konstantinápolyi karavanserail, melyben a kiséret lakott, végül a czímlapon előforduló fametszet ismétlése. Ez utóbbit néhány vár látképével oly munkákban találjuk, melyeket az augsburgi Steiner Henrik adott ki, ilyen pl. a szép kiállítású német *Scanderbeg*-je 1533-ból, Traut Vitus *Turckischer Kaiser Ankunſt*-ja 1543-ból, s így biztosan elfogadhatjuk, hogy ezen *Itinerarium*-ot is Steiner nyomatta. E követségre nézve lásd Gévay-t, *Urkunden und Actenstücke* &c. I. köt.

234.

Jovius (Paulus).

Commentarii de le Cose de' Tvrchi, di Pavlo Jovio, Vescovo di Nocera, a Carlo Qvinto Imperadore Avgvsto. || *(Végén:)* Stampata in Roma per Maestro Antonio Blado d'Asola.

4to. 46 szlan lev. Cursiv nyomás. 46b lev. a colophon alatt Bladonak szép jelvénye. Jovius ajánló levele január 22-én kelt.

Első igen ritka kiadás, melynek létezését Brunet csak gyanítja. Jovius e munkában a mohácsi csatának kimerítő és sokszor ismételt leírását adja.

235.

Ursinus (Casparus).

Oratio de fœliciſsima Electione inclyti ac potentiſsimi Regis Vngariæ & Bohemiæ Ferdinãdi, Archiducis Austriæ, in regem Romanoꝝ &c. Aquisgrani

coronati, die. XI. Januarij. Anno. M·D·XXXI. Caspare Vrsino Velio regio Historico Autore.... || *(Végén:)* Impreſsum Coloniæ apud Eucharium, ære et impensis honesti bibliopolæ Johannis Haselbergi de Aya Constantien. diœcesis incolæ. Anno a Christo nato 1531.

12mo. 8 szlan lev. A czímlapon Ferdinand czímere, az utolsó lapon török lovast ábrázoló lapnagyságú fametszet. 1b lev. két epigramm, az egyik Veliusé Ferdinandhoz, a másik Nausea Blancicampianus Frigyesé Veliushoz, azután az ajánlás: «Illustri ac Magnifico Domino D. Christoforo à Schydlowitz in Smytlow...... supmo inclyti regni Poloniæ Cancellario......» kelt Aachenben. A végén ezt írja Velius: «Orationi porro adjeci Cracoviæ defensionem, id carminis ante annos ferme sexdecim composui adversus poetam quendam de urbe ista regia ac clarissima, cuius famam ille fœdis carminibus insectatus erat. Debui hoc nobilissimæ urbi tamquam altrici meæ, in qua honestis studiis græcisq; & latinis literis admodum adulescens sum eruditus.» E gúnyirat szerzője Hadus-Hadelius János volt. Hadelius életrajzát lásd a Geiger-féle *Vierteljahrsschrift für Cultur der Renaissance*-ban, I. 246 és Ursinus Velius életét az *Ungarische Revue* 1887. évfolyamában. Egyébiránt a «Defensio Cracoviæ» mely ezen beszédnek ugyanezen évben Kölnben Quentellnél (4r.) megjelent kiadásában föllelhető, az előttünk fekvő kiadásból kimaradt.

236.

Littera De Ragugia de gli orribili Segni apparsi In Boſsia, et appreſso a Bel Grado. De la morte de un Figlio del Turcho per man del Fratello. De la infirmita del Turcho & del Caso suceſso eſsendo a Caccia. De lo Exercito grandiſsimo dil Sophi contra Turchi, De larmata rotta nel Mare roſso Da Portughesi. *(S. l.)*.

4to. 4 szlan lev. Az utolsó lap üres. A végén: «Tutte queste cose se sono sapute per certi mercanti homini dignissimi di fede li quali in dodeci giornate sono uenuti quiui da Constantinopoli: & ersera gionseno afirmando tutti insieme con sagramento di nostra santa fede, tutto questo essere Il pprio euangello De ragugia, alli XVI. de Novemb. M.D.XXXI. Il tutto de V. S. el Vicario de Ragugia.»

237.

Curipeschitz (Benedict).

Ein Disputation oder Gesprech zwayer Stalbüben, so mit Küniglicher Maye. Botschafft, bey dem Türckischen Keyser zu Constantinopel gewesen, Dieweil sy allda in ihrer beherbergung, võ dem Türcken verspert, beschehen, Dariñen alle gewonheiten, Brauch, Glaub, Ordnung vnnd Landsart der Türckey gemelt wirdt. Von Herrn Benedicten Curipeschitz vonn Obernburg obgemelter Botschaft Lateinischen Oratorn (wie er von gedachten Stalbüben alda heimlichen gehört) beschribẽ gãtz nutzlich zü lesen. *(S. l. & a.)*

4to. 16 szlan lev. A czímlapon két lapszéli keret között lévő fametszet a követeket ábrázolja, a mint Szoliman előtt térdet hajtanak. A szöveg az 1b levélen kezdődik: «Dieweyl ich mit dẽ Edlen vnd Gestrengen Herrn Josephen von Lamberg, vñ Niclausen Jurischit Kü. May. zu Hungern vnd Böhem Oratores vnd Bottschaften, meinen günstigen Herrn in die Türckey, als ir Lateinischer Tolmetsch mit gezogen bin» stb. Lásd 233. sz. a. Az ékitett D kezdőbetű Steyner Henrik nyomdájára vall, a ki Augsburgban 1524—46 közt működött. Lásd Butsch, *Bücherornamentik* 31b tábla.

238.

Eck (Johannes).

Sperandam eſse in brevi Victoriam aduersus Turcam, Johan. Eckij Homiliæ V. ex Biblia desumptæ. Ad Reuerendiſs. patrẽ & dominum D. Bernhardum, R. E. Cardinalem, ac Episcopũ Tridentinum. || *(Végén:)* Augustæ Vindelicorum, per Alexandrum Vueiſsenhorn. M · D · XXXII.

4to. 28 szlan lev., melynek utolsója üres. A czímlapon Cles bibornoknak majdnem az egész lapot elfoglaló czímere. Az ajánlás (2a—5b lev.) igen érdekes. E homiliák keletkezéséről Eck a következő felvilágositást adja: «Addo Amplitudinem tuam mihi primum huius cogitationis ansam prebuisse: dum jussu regio mihi demandares, ut ad declamandum me pararem, quando D. D. Cæsar & Rex supplicationes publicas letanias habituri essent, rogaturi Deum pro Victoria: quod si per intempestivam

meam abitionem neglexerim ante reditum meum processione absoluta: nolui tamen mente concepta deperire, sed ea Ingoldstadii ad plebem succisivis horis declamavi & in hanc formam redegi in consolationem fidelium sub prælo calcographi ædenda.» A végén egy áttekintés a török császárokról Szolimanig: «Arborem Turcicæ propagationis, quam ante triennium edidimus, hic repetere statuimus.»

239.

URSINUS (Casparus).

Qverela Avstriæ, sive Epistola ad reliqvam Germaniam C. Vrsino Velio R. H. Avthore. || M·D·XXXII. *(Végén:)* Augustæ Vindelicorum, per Alexandrum Vueyſsenhorn.

4to. 12 szlan lev. A czím szép fametszetű keretbe van foglalva. 1b lev.: Veliusnak Wilhartitz Venczel, olmüczi nagyprépósthoz intézett ajánlása van. 2a—11a lev. az elegikus versmértékben írt szép költemény, azután Veliusnak 3 epigrammja Wilhartitzhez és Peutinger Konrádhoz, továbbá Gerardus Noviomagusé Veliushoz. Az utolsó levél üres.

240.

WITICHINDUS.

Witichindi Saxonis Rervm ab Henrico et Ottone I Impp. gestarum Libri III, una cum aliis quibusdam raris & antehac non lectis duiersorum autorum historiis, ab Anno salutis D·CCC usq; ad præsentem ætatem: quorum catalogus proxima patebit pagina . . . . . . || Basileæ apvd Jo. Hervagivm, Mense Martio, Anno M·D·XXXII.

fo. 14 szlan lev. 394 lap. A czímlapon a nyomdászjelvény. A szép initialisok részben Holbein gyermekalakos alphabetjéből, részben F. J. mester azon alphabetumából vannak véve, a melybe Hercules tettei vannak feltüntetve. 2a—14b levélen nyomdász ajánlása: «Clariss. Viro D. Beato Arnoaldi» csász. secretariushoz. Ezután következik az index és az «Annotationes in Witikundum» Frecht Mártontól. Előre bocsátja Hierter Lajos jogtudóshoz intézett ajánlását. Első kiadása ez Witikind krónikájának, a mely a magyarok németországi betöréseihez főforrásul szolgál. E becses gyűjtemény még magában foglalja többek közt «Vita Henrici

Quarti Imp. a quodam ejus temporis conscripta», VII. Henrik császár történetét Vecerus Konrádtól, Nagy Károly történetét Eginhardtól, a «Historia bohemica»-t, Luitprand krónikáját és Wimpfeling Jakabnak művelődéstörténeti szempontból is igen becses «Epitome Germanorum»-ját a «De inventione celeberrimæ artis impressoriæ», «De Architectura Germanorum», «De Pictura et Plastice» stb. érdekes fejezetekkel.

241.

Aduisi noui de lo Exercito Christiano contra el Turcho. La Retirata del Turcho dal paese di Viena. La Rebeglione fatta per molti Paesi de Grecia. contra al Turcho. *(S. l.)*

4to 2 lev. A czímlapon a császári sas a nagy czímerrel. A kis cursiv betűkkel nyomtatott szöveg az 1b levélen kezdődik. A végén: «Data in Ratispona alli. 23. de Agosto. 1532. Albino De G.»

E tudósítás szerzője valószinűleg Medici Hippolyt bibornok kiséretéhez tartozott, akinek érkezését a regensburgi udvarhoz, mint a mű elején említi, már egy előbbi levelében (augusst. 16. kelettel) leírta. A tudósítások érdekesek, azonban nem pontosak és egymásnak sokszorosan ellentmondók. Egy helyen ezt mondja: «Dicono che aquesti di Miser Aluise griti ando con. 10. M. Turchi a vn Castello che si chiama Naufrael (?): et dandogli la bataglia dua giorni continui et morendo de soi piu de due millia homini : lo prese finalmente per fortia» stb.

242.

Copey vnnd lautter Abschrifft ains warhafftigen Sendbrieffs wie der Türckisch Kayser Solyman, disen sein yetz gegenwürtigen Anzug wider die Christenhait geordnet, von Constantinopel auſzgezogen, vnd gen Kriechischen Weyssenburg ankomen ist, wie volgt. Auſz fremder Sprach in hochteutsch Tranſzferiert. || M·D·XXXII. *(S. l.)*

4to. 7 szlan lev. (A 8-ik üres levél hiányzik). A következő műnek fordítása. A «Büchlin» tartalma a czímlap belső oldalán van felsorolva. A német fordító az olasz katonák dicsőítéséhez még néhány szót fűzött, melylyel «die Teutschen mit irer Manhait vnnd geschicklichkait zum Krieg» jellemzi.

Kimeritően ismerteti és kivonatolja Kertbeny 454. sz. a.

243.

Copia De vna lettera de la Partita del Turcho Particolare de giornata in giornata insino à Belgrado. La licentia presa da la madre in Constantinopoli. Le audienze datte á diuersi Oratori nel suo uiaggio. L'ordine de le carete ch'conducono el suo thesoro, & le sue damisele del Seraglio. L'ordine de li caualli che son menati a mano ..... de tutto el suo Esercito da cauallo, & da piedi ..... de guastadori, & uiuanderi & tutta l'altra gente del suo campo. El numero particolare de tutto lo esercito è de li Christiani che uengono con lui. El numero particolare de tutta l'Artegliaria. *(S. l.)*

4to. 6 szlan lev. A czímlapon az első sor «Copia De» kövér gót betűkkel van nyomtatva. A többi sorok, úgyszintén a szöveg cursivvel van szedve. 1b lev. érdekes lapnagyságú fametszet van, mely keresztények által vizen és szárazon ostromolt török várost ábrázol, előtérben a felszabadításra közeledő törökökkel. 6b lev. még egy fametszet van, mely egy koronás királyt mutat jogarral kezében, a mint egy teremben pánczélos lovagok gyülésén elnököl. Végén (6a lev.): «Data da Belgrado nelli Eserciti Solimani à li. 7. de Julio. M.D.XXXII.» Rendkívül érdekes relatio, melyet valószinűleg egy olasz írt, a ki a szultánt Kőszegig kisérő császári követek (Lamberg és Nogarola) kiséretében volt. Több itt felhozott adat ellenmondásban van más forrásokkal. Tudósítónk szerint Soliman május 17-én indult el Konstantinápolyból és 24-én vonult Drinápolyba, a hol a követeknek kihallgatást adott. Junius 12-én «venne el Vayvoda transilvano (Laski Jeromos) in quello luocho (Anize, vagyis Nyssa), et el secondo giorno entro a sua maesta a farli reverenza dal quale fo mirabilissimamente accarezato ...» Junius 24-én tartotta Szoliman fényes bevonulását Belgrádba, a honnan, értesülvén a császár készülődéséről és a lutheranusokkal való egyezségéről, követet küldött a lengyel királyhoz, hogy őt szövetségre felszólítsa. Végül megjegyzések következnek a török hadseregről, valamint a szultánnak az olasz katonákra vonatkozó dicsérő nyilatkozatai, melyeket az író feltünő megelégedéssel ad vissza.

244.

Des Türcken erschröckenliche belegerung, der Stat vnd Schloſz Günſz, vñ des selben nach zwelff verlorn

Stürmen abzug, durch den Tewren Ritter Niclaus Jurischitz Haubtman daselbs, Römisch. Künig. Mayestat aufz Günfz warhafftiglich zugeschrieben 1532. *(S. l.)*

4to. 8 szlan lev., az utolsó üres. Tartalmazza Jurisicsnek két levelét Ferdinand királyhoz Kőszegről, 1532. aug. 28. és 30-án keltezve. Lásd Kertbeny-t, 457. sz. a.

245.

Des Türcken erschreckliche belegerung, der Statt vnnd Schlofz Günsz, vnd defselben nach zwelff verlorn Stürmen abzug, durch den Tewrenn Ritter Niclaus Jurischitz, Haubtman daselbs, Römisch. Künig. Mayestatt aufz Günsz, warhafftigklich zugeschrieben. || Gedruckt zu Cöln, bey S. Lupus. M.D.XXXII.

4to. 8 szlan lev. Az utolsó lap üres. Az előbbi nyomtatványnak két levelét tartalmazza. Kertbeny nem ismeri.

246.

Ein tröstliche Epistel Bepstlicher heiligkeit, an die Grosmechtigsten Fürsten vnd Herrn, Keiser Carolo vnd König Ferdinando gebrüder; den Türckischen krieg betreffend. Geben zu Rom XVIIj. Juni. M·D·XXXII. || *(Végén:)* Gedruckt zu Leiptzigk, durch Michael Blum. M·CCCCC·XXXII.

4to. 4 szlan lev. Az utolsó levél üres. 1b levélen az előszó: «diese Epistel ist fürnemlich darumb verdeudscht vñ aufzgangen durch dẽ druck, gemeinen man Deudscher Nation abzuwenden von den schweren Sunden der nachred vñ lesterung, dazu dẽ pöfel die newen Secte wider unsern heiligstẽ vater vñ obersten Priester Gottes, den Bapst, etliche jar her, vnchristlich gereitzt, vñ on allen nutz erregt habẽ Deñ was hats geholffen, oder wem ist es zu nutz komẽ, das man den Bapst so lang vñ offt gemalt, geschriben, vnd gescholdẽ hat, ein wolff, ein reuber, ein Tyrañe ein Antichrist &c....... Ob nu der Bapst schon gar kein öberkeit vber vns het, vñ keines höhern stands vñ wirdigkeit were, deñ der allergeringst schuster oder schneider, dennoch wer es sund, ihn also zu schmehẽ vñ zu hafsen weil er ein Christen mensch, vñ zum wenigsten der Tauff vñ andrer Sacrament halbe

vnser bruder ist. Weil in aber noch heut zu tag alle vnsere oberherrn, Keiser, König, Fürsten, . . . für ein obersten ynn der Christlichen Kirchen erkennen, vnd seines ampts halben heiligsten Vater heifsen, Vñ er yñ dieser höchsten fahr vñ not zu vnser rettung, als ein getreuer vater X Tausent reisige besolden wil, vnd mehr zur sach thut, denn wol X mechtige Fürstē des Reichs mit erster hülffe thun, so ists warlich nicht allein sund gegen Gott . . . . . .» stb. 2[a] levélen az ismeretes bulla, melyben a pápa Campegius bibornok helyett, a ki «aus weetagen der Glieder so offt verhindert wird, «den jhenigen auserwelt, welchen wir jnn vnser lieb vnd freundschafft am furnemlichen haben, den Ehrwirdigen vnsers geschlechts vnd geblüts jn geschickligkeit vnd sterck des gemüts bewerten, vnsern vettern nach dem fleisch, vnsern lieben son, Hippolitum Cardinalē de Medicis, das wir keinen hetten, der euch lieber, der ewre Maiesteten mehr fur augen hette, vñ der Deudscher Nation günstiger were.» És alább: «Vnd damit wir itz einem teil der bürd auff vns nemen, so wollē wir das zehen Tausent Vngarische reutter welche unlangst mit diesem feind zu streitten bewerter tugend sind, durch vnser vnd dieses heiligen stuels besoldung mit euch jñ Krieg ziehen sollen. Welche besoldung denselbigen alle Monat zu bezalen, wir obgemeltem Cardinal Hippolito befehlen wollen.»

247.

Krigs rustunge vnd heerzug des wuterichen Turckischen Keysers, mit aller Ordenung vnnd Zal des volcks, so er zu rofz vnd zu fufz die Christenheit zu überzihen, mit ym bryngt, warhafftig beschriben. Allen Christen zu Trewer warnung . . . . . || Anno M·D·XXXII. *(S. l.)*

4[to.] 4 szlan lev. A czímlapon egy szultánnak medaillonképe e körirattal: «Die . Sterck . Gottes . ist . aller . Menschen . Sigel». 1[b] lev. az előszó «zum gutigen Leser». A végén érdekes lapszéli keret. Valószinűleg megfelel Kertbenynél a 456. sz.-nak.

248.

Li particulari svccessi de lo Esercito turchesco da Belgrado per dua mesi sequenti. De una Dona nobile presa, et restituita libera al suo marito. De un bellissimo presente de'l Voyuoda. De la elemosina fatta per el turcho, a un conuento de frati in Buda. De un con-

uitto solenne fatto da'l turcho a' suoi Baſsà. De. 4. mila tartari, cacciati da. 500. spagnuoli. De. 10. mila turchi rotti, da mile, & 500. Christiani. De la buona Guerra firmata tra li Christiani, & li turchi. Del richiſsimo sepolcro fatto: per el turcho: a una damisella Christiana de quelle de'l suo seraglio. De la retirata de'l turcho. De la carestia grande: de'l campo de'l turcho. Et del Pallazo: ch'ogni giorno se fa per la sua persona. De l'ordine del procedere, in questa guerra per el turcho co'l nome: de tutti i suoi Capitani: & l'ordine de tutte le gente de le sue prouincie. *(Végén:)* Data ne li eserciti de Svltam' Sulimano. á li. 26. de Agosto. M·D·XXXII. *(S. l.)*

4to. 6 szlan lev. A czímlapon az első sor «Li particula» gót betűkkel van nyomtatva, a többi mind cursivvel. Ugyanazon nyomdából került ki és ugyanazon tudósító írta mint a 243. számút: «Io scrissi a Vostra Eccellenza il viagio particolari del turcho da Constantinopoli insino a Belgrado.» E tudósítás ott kezdődik, a hol az előbbi végződik, t. i. junius 26-án és vezet augusztus 17-ig. Az adatoknak egész sorozatát tartalmazza, melyek más helyütt nem találhatók, a melyeknek esetleges helyreigazítása azonban ide nem tartozik. A mi hirnökünk szerint Szoliman tábora julius 10-én Szegeden volt és Budára hétfőn julius 29-én vonult be a szultán «con tanto triomfo et solennita quanto con lingua sia possibile a dire et al modo di Belgrado, con quelli archi triomfali et il popolo incontra». A következő napon Szoliman Zápolya ajándékait vette át és az ország nagyjainak hódolatát augusztus 1-én fogadta, augusztus 2-án nagy ebédet (solenne convitto) adott, melyre mind a török nagyságok és Zápolya is meg volt híva, és a mely ünnepély egész éjjelig elhúzódott. Gritti Lajos nem vett részt, mert 30.000 emberrel Esztergomnál táboroz, melyet eddig már vagy tizenkétszer hiába ostromolt meg. A többi adatok meglehetősen értelmetlenek. «A li 6 de Agosto, la persona del turcho cavalchò con tre giornate insino a Nufhel'... Et finalmente se levò et cavalchò piu innanta tre altre giornate, insino a un luocho che si chiana Melgh' a presso a Viena. 12 leghe . . . . . .» Kőszegről egy szó említés sincsen, jóllehet a levél augusztus 11., 14., 15-én történt eseményekre is kiterjed. Augusztus 15-én: «in un sol di morsero dua damiselle, de quelle de le carette cioè de'l Seraglio de'l Signore per li quale esso se contristò assai: per esserli una christiana, sempre molto amata da lui, et li in quel' luocho le fece sotterrare drento à una Giesa rouinata de' christiani» stb. —

Végül a tudósitó a török hadsereg nyomorúságos állapotát vázolja, a mely miatt annak nemsokára vissza kell vonulni.

249.

Newe zeyttung, vñ warhafte anzaygũg, wie die streiffend rott des Türckischen Tyrannen vnd verfolger des christlichen plüts, aufz hilff vnd gnad des almechtigen Gots, durch die vnsern erlegt vnd vmbgebracht, Am 18. Septembris geschehen. ‖ M·D·XXXII. *(S. l.)*

4to. 4 szlan lev., az utolsó lap üres. A czímlapon tatárok és törökök között folyó ütközetet ábrázoló fametszet van. A szöveg az 1b levélen kezdődik.

Bakics Pál hadi tettét Badennél és Kazum Bég vereségét Poltenstein mellett írja le. Lásd Kerbeny-t, 466. sz. a.

250.

Noui Auisi al Reverendifsimo Cardinale de Osma, de li Exerciti Imperiali e Turcheschi, con el Ritrato et pictura del luogo doue si trouano li Campi propinqui a Vienna per fare la giornata, et molte Particularitate di Secreti del Turcho riuelati a sua Maesta con el Parlamento fatto per il Turcho con li Basa, per lo Afedio et fermo proposito del conbatro, Da un Tronbetto di Turchi Xp̃iano renegato fugito da lo Exercito nel Campo Christiano. *(S. l.)*

4to. 6 szlan lev. A czímlapon a nagy császári sas a «Plus ultra»-val. 1b lev.: «Allo Illustrissimo e Reveren. Signor mio, el Signor Cardinale de Osma, Confessor di sua Maesta, et patrone mio Obseruandissimo.» Aláírva (3b lev.): «Del Campo Cesareo alli. 14. de Septẽbre 1532 . . . . . . El maestro Polo, maestro in Theologia». 4a lev. üres. 4b és 5a levélen fametszetű térkép van, mely a Duna folyását Regensburgtól Budáig és a Lajtát Bruckig ábrázolja, a császári tábort Bécs mellett a Duna *bal* partján mutatja; alul hosszabb magyarázat. A szövegben ez áll: «Et con la presente mando il Retrato inel modo chel nostro Campo et Exercito a da stare, onde si uede le Cita, Castelli, Isole, Palude et Exerciti . . . . . . con el ponte per passar el gran Turcho et il passo fato aforza de mani per la montagna per passare lo Exercito, quando parti da Buda con ponti supra el Fiume . . .» és alább «. . . sua Cesarea

maesta fece radunare il suo secreto consiglio, et uno di essi consiglieri mi dette il sopra ditto Retrato.» 6ª lev.: «Novi Avisi. II.» A 6b levél végén «Dal Campo Cesario a di ut supra di Sua Reuerendissima. S. umil Seruidor Il Signor de Aierua Secretario et Conseruatore Generale di Sua Cesarea Maesta.» Az első tudósításban érdekes adatok vannak az ostromolt Hainburgról és egy magyar papról, a ki egy török foglyot hozott a táborba, «homo di qualita a presentarlo al Re di Romani», végül Medici Hippolyt pápai követről, «qual continuamaent tiene in camara sua il suo Arnese et Armatura et questi giorni fece una belissima pruova e da notare che corrondo in uno possente cauallo ricolse di terra una lancia, fu cosa assai bella a uedere, fa al presente. X. Milia Canalli Vngari quali uol pagare di sua mano, et ali Capitanii a fatto belli presenti e doni et in suo Palazo et alogiamento non si atende ad altro che a tagliar drapi doro e di seta . . .»

251.

Partita del Turcho da Constatinopoli; e narratione de lo ordine di tutto il suo efsercito sino a Viena. ‖ M · D · XXXII. *(S. l. sed Bononiæ, apud Phaellum.)*

4to. 4 lev. A czím szép fametszetű segélydíszszel van körülvéve. A végén: «Data in Belgrado nelli esserciti Solimani alli. VII. di Luio M . D . XXXII.» A 243. számúnak utánnyomata. 1b levélen e kiadás czímével megegyező tartalomjegyzék van.

252.

Sendbrief vñ warhafte vrkundt Türckischer belägerung Stürmung vnd handlung, des Schlofs vnd der Stat Güns. An Römische Königkliche Maiestat, von der selbigen Haubtman so darinn gelegen aufzgegangen M · D · XXXII. *(S. l.)*

4to. 4 lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Csak az augusztus 30-ról keltezett második levelet tartalmazza, mely itt hibásan augusztus 3-ra van téve. Lásd Kertbeny-t, 459. sz. a.

253.

Warhafftige Anzaygung, der Geschicht defz Türckischen Kriegs, wie es sich in diesem 32. Jar des Monats September In Osterreich vnd Steyrmarckt zu

getragen vñ verloffen hat, auch wie der Türckisch Keyser, mit grofsem schaden seines Volcks abgezogẽ, vnd wenig sygs erlangt hat. *(S. l.)*

4to. 11 szlan lev. (A hiányzó 12-ik levél valószinűleg üresen maradt.) A czímlapon szép metszet van, mely zsoldosok és törökök között folyó ütközetet ábrázol. Az 1b lapon kezdődő szöveg kimerítő tudósitást tartalmaz Kasim Bég megverettetéséről a Wiener Waldban Frigyes őrgróf és Schertlein Sebestyén által. Bakics Pál Wackeldpaul-nak van nevezve. 4b—5b lev. Kőszeg ostromának leírása. Lásd Kertbeny-t, Pótlék 24. sz.

254.

Warhafftige Newe Zeittung von dem Türckẽ, welliche eyn gefangner Türck zu Wien, auff die Fragstuck, so hieriñ begriffen, geantwort. || M · D · XXXII. *(S. l.)*

4to. 4 lev., az utolsó lap üres. A czímlapon nagy fametszet van, mely török lovast ábrázol hadi fegyverzetben. 35 rövid kérdést és többnyire még rövidebb feleleteket tartalmaz a török hadsereg erejéről és a törökök további szándékairól «ob er die prucken zu Efseck hab steen lassen», «ob er auff Wien zu ziehen werd», «wo die Botschafft sey»,*) «ob er die Ungern fast lafz nider hacken» etc. A (8.) kérdésre, «ob Primipetre lebendig oder tod sey», a török ezt feleli: «Er sey gefangen, vnd funfftzehen seiner besten diener erschlagen». A (30.) kérdésre «Warum er den Primipetri (Perényi Pétert) gefangẽ hab», ez a felelet: «Der Weyda hab dem Türckenn geschriben, Primipetri hab ein volck, so bald er vber die thonaw käme, so wolt er yhm den pafz wider zuruck verhalten». Lásd Kertbeny-t, 462. sz. a.

255.

Zwen warhafftige Sendbrieff, so her Niclas Jurischitz an Romische Königliche Maiestat, aus dem belegk Gůnſʒ, vor welchem der Türck, eylff Storm verloren, geschrieben, darin allerley Hendel des Tůrcken begriffen. || M · D · XXXII. *(S. l.)*

4to. 8 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon lapszéli keret. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Az augusztus 28. és 31-ről *(sic)* kelt két levél van lenyomatva.

*) Nogarola és Lamberg, a kik csak Kőszeg ostroma után bocsáttattak el.

256.

BOCKENRODE (Johannes).

Admiranda qvædam Poemata Dn. Joannis Bockenrodii Vuormatiani vatis vndecunq rarifsimi. Inter alia. De laudibus diui Ferdinandi regis Rhomanorum, &c. De Colloquio reginæ cum rege Ferd. contra Turcas belligeraturo De præconiis organicis Musarum in laudem Ferdinandi. De colloquio reginæ cum rege Ferd. post victoriam contra Turcas...... || Coloniæ, Anno M·D·XXXIII. in Septembri Petrus Quentel excudebat.

4to. 28 szlan lev. (Az utolsó üres levél hiányzik.) 1b lev. Orthuinus Gratius (Græs-i Ortwein az Epistolæ obscurorum virorum czímzettje) levele Nausea Frigyeshez. Azután következnek a költemények, melyek közül több hangjegyekkel van ellátva. 12a lev. orgonát ábrázoló érdekes lapnagyságú fametszet. A végén: «Friderici Nauseæ Blancicampiani Vita per Joannem Bockenrodium descripta aut verius *Εγκώμιον*, elegikus versmértékben írt érdekes hosszabb költemény, elől két költői ajánlás Cles Bernhard trienti bibornokhoz és Faber János bécsi püspökhöz intézve.

257.

CALLIMACHUS (Philippus).

P. Callimachi Experientis de bello Turcis inferendo, Oratio grauifsima, ac iam temporibus conuenientifsima. Item eivsdem historia, de his quæ a Venetis tentata sunt, Persis ac Tartaris contra Turcos mouendis, non solum uerborum elegantia conscripta singulari, uerum etiam multis grauifsimis consultationibus ad id bellum conficiendum referta. || Haganoæ, ex officina Seceriana. Anno M·D·XXXIII.

4to. 92 szlan lev. A czím fametszetű keretben. Az utolsó levélen a Secerius-féle Janus-fő, fölötte a colophon. A szövegben szép lapszéli keretek és initialisok vannak. A 2a—3b levélen van Gerbelius Miklósnak Ruprecht őrgrófhoz intézett ajánlólevele, Strassburgban 1533-ból keltezve. 4. levélen rövid jegyzetek Callimachusról, azután jön a beszéd: «Ad Innocentivm VIII Pontificem Max. Genva ortvm, orivndumqve» stb., melyet Callimachus

1486-ban mint Kázmér lengyel király követe tartott. (A beszédet már 1524-ben Krakkóban kinyomatták.) A «Historia»-t megelőzi a 45[b] levélen Drevetius Mátyás, Albert király titkárának és későbbi gneseni érseknek egy levele M. Antonius Maurocenus (Morosini)-hoz, kelet nélkül, mely azonban az 1492 körüli években nem sokkal Albert megválasztása után iratott. Drevet elmondja, hogy Buynoi Péter vladislawi püspök figyelmeztette e munkára, melyet neki azután Callimachus személyesen küldött meg. Most ő küldi Morosinihoz, «quia continet gesta eius civitatis quæ tibi patria est . . . Quod si officium hoc meum . . . accipies, ad publicam inter Venetum et Polonum privata etiam amicitia accesserit». E «publica amicitia»-t egy Velencze és Lengyelország és III. Frigyes császár között Corvin Mátyás ellen kötendő szövetségnek kellett volna megpecsételnie, melyet, mint látszik, Callimachus tervezett először, és a melynek fejlődése ezen iratban részletesen le van írva. Callimachust Kázmér király követségben küldte III. Frigyeshez és onnan a császár és Miksa király követeivel együtt ment Velenczébe.*) A követek beszédei és a senatus kitérő válasza kimerítően vannak közölve. A klasszikus formában tartott leírás az érdekes adatok egész halmazát tartalmazza.

258.

DIONYSIUS AFER.

Dionysii Aphri de totivs orbis situ, Antonio Becharia Veronensi interprete, consumatiſsimum opus. Joannis præterea Honteri Coronensis de Cosmographiæ rudimentis libri duo. *(Alatta egy distichon)* || Excvdebat Henricvs Petrvs Basileæ. *(Végén:)* Basileæ ex aedibvs Henrici Petri mense Avgvsto. Anno M·DXXXIIII.

4to. 4 szlan lev., 99 lap, 2 levél üres. A 89. lap után 90. helyett 91. lap, következik azután 94, 95 és megfordítva. Úgy a szöveg, valamint a lapszámozás hibásan van nyomtatva. A 2[a]—3[b] levélen van a kiadó (híres schweizi pædagogus és orvos) Albanus Torinus-nak (Thorer) classicus ajánlása Culier Sándor és Rhihener Henrikhez «optimæ spei pusionibus». A földrajzi tanulmányok fontosságáról tett néhány megjegyzés után Torinus az itt közölt két munkát ismerteti és Honter művéről ezeket mondja: «Cosmographicæ artis rudimenta ex probatissimis autoribus in duos libellos diligenter scitissimeque Joan. meus Honterus Coronenis, vir apprime eruditus & elegans congessit. In quibus sane generalissima quæ-

*) Lásd *Diplom. Emlékek Mátyás király korából,* III. 112., 113. s köv. ll.

que & scitu dignissima succinctissime comprehendit». A 4. levélen kis jegyzet van Dionysiusról. Az 1. lapot Beccariának előszava foglalja el az 1477-ben megjelent első kiadás fordításához, azután Dionysius szövege következik. A 65. lapon új czím: «Joannis Honteri Coronensis Rvdimentorvm Cosmographiæ Libri Dvo. Qvorum prior Astronomiæ, posterior Geographiæ principia, breuissime complectitur». Utána a czímlapon lévő distichon:

Cœlorum partes, stellas cum flatibus, amnes,
Regnáq; cum populis, parue libelle tenes.

melynek bizonyára Honter a szerzője, mert e versek (csekély eltéréssel) a később kiadott «Rudimenta cosmographica» első könyvének kezdetét képezik. (Lásd 302. sz.) Alatta a földgolyó. 66 lev.: Honter előszava: «Ad Transylvanos»: «Postquam procul a patria multis ultro citroque jactati sumus erroribus, perchari Transylvani, nec officium, quod amicis debemus, hactenus ex voto præstare potuimus operæ pretium facturi videmur si, quos in tantis discordiarum furoribus adire nequivimus, saltem nostris scriptis aliquando inviseremus» stb. Érdekes e könyvecskében egy névjegyzék: «Nomina locorum et gentium quæ secundum diversitatem linguarum ac vicissitudines temporum varia sortita sunt nomina», és az új világrész szigeteinek nevei: «Dorcades, Hesperides, Fortunatæ, America, Parias, Isabella, Spagnolla & Gades», melyek e munkácskának Harisse *Bibliotheca Americana*-jában is helyet biztosítottak. Seivert összetéveszti e művet a «Rudimenta» hexameterekben írt négy könyvével.

259.

HELIODORUS.

Ἡλιοδωρου Αιθιοπικης ιστοριας βιβλια δεκα. Heliodori Historiæ æthiopicæ libri decem, nunquam antea in lucem editi. || Basileæ Ex officina Hervagiana An. M·D·XXXIIII. Mense Febrvario.

4to. 4 szlan lev., 242 lap, 1 lap a czímlapon is látható nyomdászjelvénynyel. 1b lev. a kiadónak Obsopæus Vinczének szép és érdekes ajánlása a nürnbergi senatorokhoz és tanácshoz Onolczpach 1531. junius 26-áról keltezve.

Heliodorus kéziratának származásáról ez olvasható: «Devenit ad me servatus ex ista Clade Ungarica, quæ serenissimi quondam Regis Matthiæ Corvini bibliotheca omnium instructissima superioribus annis a barbarie asiatica vastata est. Hunc cum aliis nonnullis miles quidam plane gregarius, & ab omnibus quam græcorum tam latinorum disciplinis abhorrentissimus, iam apud nos tinctorem agens, tunc vero illustrissimum principem

Casimirum Marchionem Brandenburgensem, laudabilis memoriæ, comitatus in Ungariam, forte fortuna non sine mente reor, sive numine divum, sustulit quia auro exornatus nonnihil adhuc splendescebat, ne scilicet tam bonus author & visus et lectus paucissimis interiret . . .» És alább: «Fuit hoc quondam regum et principum memorabile studium, summa diligentia curare, ut veterum scriptorum lucubrationes conserventur. Qua re adeo sola Ptolomæi reges Aegyptii, alioqui luxu perditi olim, & nostra memoria cum primis serenissimus Vngariæ rex Mathias Corvinus, quem immerito multi ut tyrannum proscindunt, immortalem gloriam sibi pepererunt» stb.

260.

TORQUATUS (Antonius).

De Eversione Evropae Prognosticon D. Magistri Anthonij Torquati, Artiū et Medicine Doctoris Ferrarien. Clarissimiq Astrologi, ad Serenissimum Matthiam Regem Vngarorum anno Christi M.CCCC.LXXX. conscriptum, & ab eodem anno vsq ad M.D.XXXVIII. durās. || M.D.XXXIIII. *(S. l.)*

4to. 10 sztlan lev., az utolsó üres. A lapszélen a szövegben megjósolt történeti események 1530-ig ügyesen össze vannak állítva. Bécsi nyomtatvány Singreiner műhelyéből. Lásd Denis-t, 667. sz. a.

261.

HAUGEN (Hans).

Der Hungern Chronica, inhaltēnd wie sy anfengklich ins Land kommen seind, mit anzaigung aller jhrer Künig und was sy namhafftigs gethon haben. Angefangen Von jhrem ersten Künig Athila unnd volfüret biſz auff Künig Ludwig so im M·D·XXVI. jar bey Mohatz von Türcken umbkōmen ist. || Im truck yetz new auſzgangē. Anno M·D·XXXVI. *(Végén:)* Dises Bůch der Hungerischen Chronicken, ist newlich verteütscht, vnnd also zusammengebracht worden durch Herr Hannsen Haugen zū Freystain des aller Durch leüchtigsten ..... Herrn Ferdinanden, Römischer auch

ʒu Ungern, Behem ... etc. Künig .... Rath und Diener. Getruckt in der Kaiserlicher Statt Augspurg durch Philipp Ulhart. Anno 1536.

4to. 83 sztlan lev. Az utolsó üres levél hiányzik. A czímlapon levő fametszet a trónon ülő császárt ábrázolja a mint a három követet fogadja. Az 1534-iki bécsi kiadás utánnyomata.

Lásd Kertbeny-t, 486. sz. a.

262.

MANDEL (Christof).

Das Jesus Christus sey dz ewig Götlich wort, das von Got dem vater geborn, vnd der weg, die warheyt, vnd das leben, auch das liecht der Welt, nemlich Gott selbst...... Ausgezogen aus den fünff büchern Mosi vnnd Propheten. *(A brandenburgi czimer, alatta:)* Christoffel Mandel, Hunger genant, von Ofen, yetzo zů Leutershausen. || *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg durch Hanns Güldenmundt Im 1536 Jar.

4to. 36 sztlan lev., az utolsó üres. 2a levélen a «Herrn Georgen Marggraffen zu Brandenburg»-hoz intézett ajánlás, a ki a kikeresztelkedett zsidót «gnedigklich vnd väterlich zur Tauffe geholffen». A kis mű 18 fejezetre van osztva, s czélja a zsidókat rábírni, hogy a keresztény hitre térjenek. «ob ich sie köndt herzu locken, auff das sie auch selig wurden». 6b lev. Krisztust ábrázoló fametszet.

263.

Das Concilium. So zu Constantz gehalten ist worden, Des jars do man zalt von der geburdt vnsers erlösers M·CCCC·XIII. Jar. Mit aller handlungẽ vñ Geystlichen vñ weltlichen sachen, Auch was difz mals für Bäpst, Kayser, Künig, Fürsten vnd herrn &c. Geystlichs vnd weltlichs stands sampt den botschafften oder Legationen der Künigreychen, Landẽ vñ Stetten die zu Constantz erschinen seind, mit jrẽ wappen Contrafect, vñ mit andern schönen figuren vñ gemäl,

durchaufz gezieret. || *(Végén:)* gedruckt vnd vollendet inn der Kayserlichen Statt Augspurg, durch Heinrich Steyner, im̃ Monat Decembris Anno M · D · XXXVI.

f° 215 (róm. számokkal) szzott lev. A czímlapon szép fametszet, mely a trónon ülő és bibornokoktól körülvett pápát ábrázolja. 1b a nyomdász előszava az olvasókhoz: «Diefz Buch ist nach dem alten Exemplar so vor zeiytten zu Augspurg gedruckt ist (az 1483-iki kiadás) yetzund vō newem nachgedruckt». Jóllehet e könyv «von den alten gantz einfeltig on alle Kunst der Rhetoric beschriben vnd vbel geordnet», mégis azt hiszi, «dann es vor zeyten auch leut seind gewesen, die jhr ding gantz einfältig aber wol fürgebracht, daran man sich soll billig geniegen lafsen». Nem adhatom itt e rendkivül könyv érdekes leírását, mely a fametszés története szempontjából is ezen kornak legkiválóbb termékei közé tartozik. Didot *Catalogue raisonné*-jában összehasonlítván e kiadást az 1483-ikival, a következőket mondja: «Cette édition contient 35 grandes gravures et un très grand nombre de blasons. Elle offre le même nombre de grands sujets, représentants les scènes du Concile de Constance, mais dessinées de nouveau, et avec peu de modifications; cependant l'aspect en est tout autre. Le style archaïque et xylographique de l'édition de 1483 est remplacé par un style plus modernisé et n'a plus la même naïveté.» Ránk nézve rendkivül becses a magyar püspökök, prépostok, grófok és lovagoknak itt található sorozata, gyakran csodálatosan eltorzított nevekkel ugyan, de legtöbbször igen pontos czímer-rajzokkal. Wagner Károly az *Ungrisches Magazin* IV. köt. (1787) 236—255 lapján közli azon egyháziak és világiak névsorát, a kik a konstanczi zsinaton voltak. A névsort Münster *Cosmographiá*jából és Coleti *Conciliensammlung* czímű munkájából írta le, s úgy látszik a jelen munkának sem 1483-ik évi, sem ezen kiadását nem ismerte. Mindazonáltal a felsorolt nevek, nem tekintve a helyesírási eltéréseket, meglehetősen egyeznek, és Wagnernek magyarázatai a Konstanczban jelen volt magyar urak névsorának kivánatos ujabb megállapításánál semmi esetre sem mellőzhetők.

Példányom gróf Apponyi Antal könyvtárából származik, préselt borjubőrbe van kötve és tábláján «Dorothee: Dvcis Borussie» szavakat hordja (Dániai Dorottya, † 1547-ben, Albert porosz herczeg neje volt).

264.

Rathschlag vnd vermanung an alle künig, Fürsten vnnd herren der gantzen Christenheit vnnd sonderlich an den aller grofzmechtigsten, vnüberwintlichsten

Keyser Carolum. Mit welcher gestalt dem schedlichen feindt der Christenheit (nemlich dem Türcken) mit Gottes hilff, widerstandt beschehen möcht. || Anno M·D·XXXVI. Im Herbstmonat. *(S. l.)*

4to. 4 sztlan lev. A czímlapon szép fametszet van három zsoldos katonával. A kis munka, a mely versekben van írva, az egyházakat egyesülésre hívja fel és a törökök ellen való közös védelemre:

Ach Gott sterck meine Zungen, das sie hab redt genüg
Ob ich zu hülff möcht kommen, der Christenheit mit füg
Die also fast ietzt irret, durch ire sünd verblendt,
Durch rott vnd sect verwirret, im Glauben ist zertrent &c.

Lásd Kertbeny-t, 500. sz. és Weller, *Annalen*, II. 500. l.

265.

Ein New Lied, von der Schlacht inn Vngern geschehen im 1537. Inn bruder Veiten thon. Auch warhafftige Newe Zeitunge von dem Triumph, zu Constantinopel gehalten. *(S. l.)*

Kis 8vo 4 sztlan lev., az utolsó lap üres. A czímlapon levő fametszet lovasütközetet ábrázol. 2a lev.: «Untreu lest sich nicht schmücken, finantz wirt offenbar, thut manigen Lantzknecht trucken, als itzt lautbar vnd klar, durch Chatzianner geschehen, die schantz vor lang gespilt, hat maniger Lantzknecht gesehen, drümb man in billich schilt.»

9 nyolczsoros strófa. Keserű gyászdal az Eszéknél történt úgynevezett «Abzug der Obersten» miatt. Csak «Latran das edel blut, ein Graff von Gott begnadet» nyer dicséretet állhatatosságáért. A Konstantinápolyból való «Newen Zeitung»-ban azon nagy triumphusról van hír, melyet az Eszéknél vívott győzelem alkalmával ünnepeltek: ...... «hat man den gefangenen allen die Nasen abgeschnitten, vnd sie also darnach im Triumph vmbher gefurt» stb.

Lásd Weller-t, I. 32. és Kertbeny-t, 510. sz. a.

266.

Newe Zeitung vnd Kriegshandlung. Des Allerdurchleuchtigsten Grofzmechtigsten Vnüberwindtlichsten Römischen Keysers. Karol des Fünfften ꝛc. Was sich

in disem siben vnnd dreissigsten jar Key. Mai. Krieg halber auff Wasser vnd Landt zutragen inn Italia zu Neapolis in Bickardia, im land zu Vngern vnd Kernten sampt der Victoria des sighafften Andre Dorea .... || *(Végén:)* Durch Johann Haselberg von Reychenow Costantzer Bischtums in truck verordnet 1537.

4to. 8 sztlan lev., az utolsó lap üres. A czímlapon két katonát ábrázoló fametszet van. 6a lev.: «Die handlung Keyserlicher Maiestat in Vngern vnnd Kerntenn, wider den Türckenn vnd den Weyda» stb. Tudósításokat tartalmaz a Szepességnek Ferdinand hadvezérei által történt elfoglalásáról.

Lásd Kertbeny-t, 519. sz.

267.

Von der erpärmlichen, ellenden hartwiderpringlichen auch der gantzen Christenheit, sonderlich aber Teütscher Nation nachthayligen erlegung des Christlichen vñ Niederoesterreychischen Kriegszvolcks, von dem Türcken, durch dẽ vbelgeordneten abzug der Obersten, iñ dẽ nächstuergangnem M·D·XXXVII. jar, jämerlich beschehẽ am IX. Octobris. *(S. l. & a.)*

4to. 4 sztlan lev. A czímlapon levő fametszet ütközetet ábrázol tatárok és törökök között.

Versekben van írva:

Ein yeder nẽm gar eben war
Wies gieng iñ M.D.xxxvij jar
Als Künig Ferdinand geregiert hat
Was ein besamlung zu Wien inn der Satt» stb.

Az eszéki vereségnek érdekes és körülményes leírása. A történtekért a magyarokat okozza:

Disz spil ist durch die Hungern angericht

és a végén intés van:

Ir Teütschen secht darauff mit fleysz
Das euch nit genommen werdt der preysz
Den ir hond ghapt yetzund vil jar
Ewer feind sind ein grosse schar
Die euch nit gunnen syg vnd eher . . .

Weller, I. 32. Kertbeny, 514. sz. a.

268.

Agricola (Georgius).

Georgii Agricolæ Oratio de Bello adversvs Tvrcam svscipiendo, Ad Ferdinandum Vngariæ Boëmiæq; regem, & Principes Germaniæ. || Basileæ Anno, M·D·XXXVIII.

4to. 18 sztlan lev. A czímlapon a Froben-féle nyomdász-jelvény van az ő nevével. 2a lev. Fabricius György előszava Chemnitzből keltezve. A végén Bermann Lőrincz levele Ferdinand királyhoz «ex valle Joachimi 1530. Aprilis.» — Agricola e beszédet, mint Fabricius az érdekes előszóban elmondja, néhány hónappal Bécs ostroma után, német nyelven szerkesztette. Korának leghiresebb mineralogusa volt.

269.

Soiterus (Melchior).

De Bello Pannonico, per Illvstriſsimvm Principem ..... Dominum Fridericum Comitem Palatinum Rheni Bavariæq; Ducem perq; optimum, aduersus Soleymannum Turcarum Tyrannum & Amyram, Imperatoris Caroli. V. Cæsarisq; Ferdinandi auspicio gestõ ...... Libri duo Melchiore Soitero a Vinda Jureconsulto auctore. Item Stratagematicon ac Rervm Turcicarum Epithome ad inuictiſsimum Principem Cæsarem Ferdinandum auctore eodem. Item de Tvrcarvm militaribus magistratibus ad diuum Maximilianum Cæsarem, liber unus, Johanne Schnotenbeckio ..... auctore. | M·D·XXXVIII. ..... *(Végén, 71a lev.:)* Augustæ Vindelicorum Alexander Vveiſsenvorn excudebat. Anno M·D·XXXVIII.

4to. 72 sztlan lev., az utolsó üres. 1b lev. lapnagyságú fametszet van, mely az őrgrófot lóháton, nehéz fegyverzetben ábrázolja. Zászlót tart, melyen a bajor czímerpajzs koczkái között angyal karddal és «De Cœlo Victoria» jelszó látható.

A következő két levelet a Fülöp herczeg freisingeni püspökhöz, az őrgróf fivéréhez intézett s Landspergből kelt ajánlás

foglalja el. Az előszó megelőzi épúgy a külön czímlappal biró Stratagematicont, mint a «De Turcarum militaribus magistratibus» czímű kis művet.

Lásd Haner-t, I. 131.

270.

Newe zeyttung von Kayserlicher vnd Küncklicher Mayestat, so yezunt geschehē, vnd gemacht ist worden, zu Prag, auch von dem Frantzhosen vnd Turcken, vñ sambt dem Graff Weyda, gehandelt vnd vrküntlich auszgangen. im M·D·xxxviij. jar dē 24 Aprilis.

4to. 4 sztlan lev. az utolsó üres. A czímlapon csinos fametszet van, mely keresztény és török lovasok között folyó ütközetet ábrázol.

Lásd Kertbeny-t, 524. sz. a.

271.

Diodorus Siculus.

Διοδωρου Σικελιωτου Ιστοριων βιβλια τινα τα εὑρισκόμενα. Diodori Siculi Historiarvm Libri aliqvot, qvi extant, opera & studio Vincentii Obsopoei in lucem editi. Cum gratia & priuilegio ad triennium. || Basileæ. *A végén a ngomdásznak Oporinus Jánosnak nevével és 1539 évszámmal ellátott görög colophon van.*

4to. 6 sztlan lev. 481 lap. 2a lev. Obsopæusnak (Truchsess) Kristóf augsburgi püspökhöz intézett ajánlása van, melyből a következőket idézem: «Quamquam enim verum est ... maximam hodie dictorum scriptorum multitudinem extare, tamen multo maior pars & temporum culpa & hominum incuria intercidit. Possum nominatim memorare ultra ducentos et amplius authores . . . de quibus ne paginam quidem extare videmus . . . Eadem calamitate et hic noster Diodorus Siculus est affectus, cuius modicas has, quas Tua Celsitudo videt, reliquias ab Jano Pannonio quondam Quinqueecclesiensi episcopo ab interitu vindicatas ac deinceps ab eruditissimo viro Joanne Alexandro Brassicano . . . nobis per Joan. Petreium communicatas, & nunc tandem a me transcriptas edimus» stb.

4a lev. Camerarius Joachim görög distichonjai és Venator Tamásnak Camerariushoz intézett szép latin költeménye a már ez évben elhunyt Obsopæus haláláról.

272.

LANGUS (Johannes).

Joannis Langi Silesii, ad Jesvm Christvm Dei Filivm, pro Christianis contra Tvrcas. Elegia. In qua de Tvrcarvm origine, rebus gestis, succefsibus. Déq; nostrorum temporum bellis intestinis, tumultibus, variisq; casibus .... multa obiter, pie iuxta ac copiose & eleganter commemmorantur. || Viennæ Pannoniæ in ædibus Joannis Singrenij. Anno M·D·XXXIX.

4to. 32 sztlan lev., az utolsó üres. Lásd Denis-t 407. sz. a. és *Janociana*, I. 153. Figyelemreméltó Magyarország Mohács elötti állapotainak jellemzése:

Pannonia infelix incommoda plurima habebat,
Quæ causa hostilis commoditatis erant.
Martius ille virum luxu refrixerat ardor,
Dedita languebant pectora delitiis.
Jussa sui regis populus male deses obibat.
Rex iuvenis regno non satis aptus erat.
Inter se proceres certantes impediebant
Publica privatis commoda dissidiis.
Singula quid referam? nulla non parte laborans
Convulsa, totum debile corpus erat &c.

Példányom czímlapján a következő följegyzés áll: «Spectatæ Nobilitatis et integritatis viro dño Remperto a Pairsperg &c. Regio Consiliario Adamus Carolus D. D.», és alatta:

«Carolus hos Langi versus tibi mittit Adamus
In te synceri ceu Monumentũ animi.»

273.

GUAZZO (Marco).

Historie di tvtte le cose degne di memoria qvai del anno M·D·XXXIII. sino a questo presente sono occorse nella Italia, nella Prouenza, nella Franza..... nella Vngaria, nella Boemia, nella Pannonia ..... col nome di molti huomini scientiati. Opera Noua & nouamente con la sua Tauola stampata .... || In Venetia M·D·XL. *(Végén, 215ᵇ lev.:)* In Venetia per Nicolo d'Aristotele detto il Zoppino .....

4to. 8 sztlan, 215 szzott lev. 1 sztlan levélen csinos fametszet van, mely szt. Miklóst ábrázolja. A czímlapon szép jelvény. 2a és 2b lev. III. Pál pápának és a dogenak érdekes privilegiumai találhatók. Az utóbbiban mint szerző Marco Guazzo van nevezve. Ezután jön az index és a szerzőnek lapnagyságú medaillonarczképe. E mű a mohácsi ütközetnek hosszas leirását tartalmazza (majdnem szószerint Jovius után), továbbá Bécs ostromának, az 1532-iki hadjáratnak és Kaczianer Eszék melletti vereségének kimerítő elbeszélését. Soliman 1532. májusban történt hadbakelésének leirása sok részben megegyezik a Belgrádi táborból kelt és 242 sz. a. közölt levéllel, de nincs onnan leírva. Így az említett tudósítás szerzője csak «Vayvoda Transilvano»-ról szól, a ki Soliman előtt Nissában hódolt. Guazzo pedig névleg említi: «Girolamo Laschetto, fatto per il Gran Turco della Transilvania Vaivoda.»

274.

SEMERIN (Ivo).

Ain Ernstliche, Christenliche vnnd trewe Warnung, an die höchsten Heüpter vnd alle Oberkaiten Teutscher Nation, wider den aller grewlichsten blütdurstigen Christlicher Kirchen Ertzfeinde dem Türcken, vnnd ettlich seine merckliche Syg so er gehapt, vnd noch (laider) zü besorgen in kurtz, wa der sach nit mit zeitigem rhat begegnet, habẽ wurde, belangende. Beschriben durch Iuonem Semerin || M·D·XL. *(Végén:)* Getruckt zu Augspurg, durch Philipp Vlhart.

4to. 8 sztlan lev., az utolsó üres. Végén, a 7b levélen: «Dieser hat Brüder Juo Semerin Pannonier Cartheuser Ordens, nach verderben vnd vntergang des grofsen thail der Christenhait ...... als vil er gehabt, so vil geschriben ...... geben auff den zehenden tag des monats mayen, Anno M. CCCCC. vnd XL jars.»

A szerzőt bizonyára nem Semerinnek hívták, valószínűleg nem volt magyar, és legkevésbbé lehetett karthausi, mert az új tanoknak volt lelkes követője. A német fejedelmeket, a kik «an iren Höfen vnd Wonungen allen Wollust, Pomp, Hochfahrt vnd geprengk mit Hochzeyten, Täntzen, Schlyttenfaren, Stechen, Thurnieren, Banckathieren, Zechen, Zütrinken vnd Füllerei gebrauchen» és a «Bapst, Cardinäl vnd alles Römish hofgesind wölicher schändtlichen lebens vnd vntugendt aller Christlichen Religion zü wider, sich die gantz welt beklagt vnnd ärgert», ugyan erősen támadja.

275.

FLOREBELLIUS (Antonius).

Antonii Florebelli Mvtinensis ad Germanos Oratio de Concordia. || Lvgdvni apvd Seb. Gryphivm, M·D·XLI.

4to. 19 lap. A czímlapon a griff-madár. Szép initialisok. Buda a törökök által történt elfoglalásának hatása alatt van írva: «Cum pro mea summa pietate in Christianam Rempublicam, Germani, vehementer de bello quod ad Budam gerebatur eventu sollicitus essem ...... repente perculsus sum atrocissimo nuncio, Ferdinandi Regis Romanorum copias ab hostibus circumventas, atque deletas, oppidum Budam, & totam inferiorem occupatam esse Pannoniam . . .»

276.

FRANGEPAN (Franciscus).

Oratio Reverendifsimi in Christo patris D. Francisci Comitis de Frangepanibus, Archiepiscopi Coloceñ. et Episcopi Agrieñ. Oratoris regni Hungarie ad Cæsarem. Electores et Principes Germaniæ || M·D·XLI. *(S. l.)*

4to. 8 sztlan lev., az utolsó üres. A czím gót betűkkel van nyomtatva. A végén: «Habita Ratisponæ præsente diuo Carolo V. Roma. Imperat. ac nobilissimo Electorum, Principum, ac Ordinū Sacri Romani Imperii Senatu IX. Junii Anno M.D.XLI..»

Práy lenyomatta *Annales*-eiben.

277.

FRANGEPAN (Franciscus).

Ein Oration, des hochwyrdigsten Herrn Franciscen, Graffen von Frangepan, Ertzbischoff zu Calitschon, vnd Bischoff zu Agran, des Hungerischen Königreichs Orator, an Rö. Key. May. an Churfürsten, Fürsten etc. Lateinisch gestellet, hernach zu gemeynem nutz verteutschet. — Gehalten zu Regenspurg, am 9. Junii, Anno 1541. *(S. l.)*

4to. 6 sztlan lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik.

Lásd Kertbeny-t, 543. sz. a.

278.

FRANGEPAN (Franciscus).

Eyn Oration vnnd Rede des hochwürdigsten in Gott vatters, herren Franciscen, Grafen von Frangepan, Ertzbischoff von Calitschon, vñ bischoff von Agran, des Hungerischen Künigreichs Orators, an Rő. Kay. Mai. Churfürsten, Fürsten &c. lateinisch gestellet, hernach zu gemainem nutz verteutschet. || M·D·XLI. *(Végén:)* Getruckt zu Ingoldstat durch Alexander Weifsenhorn.

4[to.] 10 sztlan lev. A szöveg az 1[b] levélen kezdődik. Végén: «Gethon vnd gehalten lateinisch zu Regenspurg auf dem Reichsztag, in gegenwurt des Römischen Kayser Caroli 5., der Churfürsten, Fürsten vnnd anderen des heiligen Römischen reichs Ständen. Junii . 9 . Anno . 1541.»

279.

FRANGEPANE (Francesco).

Oratione recitata alla presenza del diuo Carlo V. Imperator de Romani, & del nobilifsimo Senato degli Elettori, Principi, & Ordini del Sacro Imperio Romano, dal Reuen. in Christo padre Francesco di Franchepani, Arciuescouo Colocen. & Vescouo Agrien. Ambasciator del Regno di Vngheria, in Volgar tradotta. || M·D·XLI. *(Végén:)* Recitata in Ratisbona presente il Diuo Carlo Quinto .... l'Anno M·D·XLII. *(sic) (S. l.)*

4[to.] 2 lev. A szöveg az 1[a] levélen kezdődik.

280.

RABUCHER (Florian).

Gewifse Zeitung wenn der Turckische Tyran in Hungern ankomen, auff welche tage vnd wie offt die Türckẽ der vnsern Lager gestürmet, vnd wie die vnsern sich zur Gegenwehr gestelt, vnd ritterlich gewehret &c. Doch endlich von der Menge vnd Macht

der Barbarorum vberweldigt, das meisteteil von jnen nidder gelegt, vnd wie vnd wenn Pescht eröbert &c. *(S. l. & a.)*

4to. 8 sztlan lev. Az utolsó lap üres. E rendkivül érdekes tudósításnak szerzője a vöröskői (bibersburgi) születésű Rabucher Flórián zsoldos, a ki magát és szülőföldjét a 6b levélen nevezi meg. A tudósítás a Buda és Pest körül 1541 augustus 16-tól 22-ig történt eseményeket öleli föl. Kertbeny (550. sz. a.) ezen, szerinte «höchst vulgäre Erzählung»-ot részletesen birálja és összeveti több más egykorú tudósítással. Nagyon mulatságos, honnan származtatja a «Gotzschen» szavat; ő a «Götz» ezred katonái elnevezésének tartja. A «Gotzschen» szó a szövegben háromszor fordul elő: «Darnach sind die Gotzschen herausgefaren, die Hufseren so New ferentz zugehören, habē beim Waſser den Nachzug gehaltē.» Egy más helyen: «Haben sie (a törökök) die Gewelb und Wagen anheben zu plündern, den Obersten vnd Grauen vom Salm die Wagen auffgehawen sampt allen Gotzschen gros geld vnd silber geschier darinne funden» stb. A harmadik hely így hangzik: «In dem sind viel Türcken vberhand hinein kommen, die Stad vmb den halben mittag mit eynem groſsen Geschrey eingenomen, die Gotzschen nidergehawen, vnd die Krancken so darin gewesen. Sind mehr denn 300 Gotzschen vnd Wagen darinnen blieben» stb. Kertbeny ismertetésében következetesen «Götz'-schen»-t ír, Götz katonáira gondol és még a biographiai függelékben is helyet ad «Götz ezredesnek». Világos azonban, hogy a vöröskői zsoldos egyszerűen a magyar «kocsi» szót akarta használni, melyet azon időben a legkülönbözőbb módon «Gotschi»-nak, «Gotschi wagen»-nek* is írtak. Lásd Windisch, *Ungrisches Magazin.* III, 221 és köv. lapjait és Kertbenynek megjegyzéseit 332. l.

281.

Reicherstorf (Georgius).

Moldaviae quæ olim Daciæ pars chorographia, Georgio a Reicherstorf, Tranſsylvano &c Avtore. || Excusum Viennæ Pannoniæ per Joannem Singrenivm M·D·XLI.

4to. 10 sztlan lev. 1b lev. fegyveres Harpocrates egy oszlopon. Azután következnek a Ferdinand királyhoz intézett ajánlás «Georgius Reicherstorffer secretarius indignus» aláírással, Gerendi Miklós erdélyi püspökhöz írt ajánlás, 1541 Pozsony, kelettel, Logus

* Herberstein *Thun, Dienst und Reisen* cz. munkájában (Lásd a 364. számot) meg van a három írásmód: «Cotschien», «Khotschi», «Gotschien».

György elegiája és Brassicanus Sándor két epigrammája. A szöveg az 5ª levélen kezdődik. Az utolsó levélen a szerző czímere. E munkát gyakran utánnyomták. A czímlapon következő kézirati megjegyzés van: «Ex dono Celeb. Franc. Adami Kollarii raram opusculi editionem nactus est D. Cornides. Vindobonæ 1773 die 26. Mart.» Lásd Seivert: *Nachrichten von siebenb. Gelehrten*, 345 l.; Denis-t 418. sz. a. és Kemény-t, *Tört. és Irod. Kalászatok*, a ki 73. l. kivonatokat is közöl a két dedicatióból.

282.

SADOLETUS (Jacobus).

Jac. Sadoleti Tit. S. Callisti S. R. E. Presbyteri Cardinalis, et Episcopi Carpentoractis De Regno Vngariæ ab hostibus Turcis oppreſso, & capto Homilia. || Lvgdvni apvd Seb. Gryphium, M·D·XLI.

4to. 28 lev. A czímlapon a nyomdásznak ismeretes jelvénye.

283.

Newe Zeyttung von dem Tyrannen des Türckischen Keysers Haubtman, mit sambt einem Münch Pauliner Ordens, was sie zu Ofen vnd Pescht gehandelt haben. *(S. l. & a.)*

4to. 4 sztlan lev. (Az utolsó üres (?) lev. példányomból hiányzik). A czímlapon levő fametszet bal felé fordult török lovast ábrázol. 1ª lev.: «Newe Zeyttung von dem Thyrannen des Türckischen Keysers Oberster Feldt Haubtman, vnd Verwalter in Kriegischen Weysenburg, mit Namen Machmetweck, wie er zu Pescht mit sambt seinem mithelffer ein Münch des Pauliner Orden, mit Namen Frater Jörg in Ofen, oberster, wider das Christlich blüt, rath und that darzü geben, auch persönlich selbst da gewest, gehandelt, wie hernach volgt.» Egy a pesti őrsereghez tartozott német zsoldosnak a márcz. 20. és april 6-ika közt lefolyt eseményeket ismertető elbeszélése. Végén 3ª lev.: «Also hat vnns vnser Heyliger Vater Münch in der Fasten beycht gehört vnd absoluiert vns arme Landsknecht, Gott der Allmechtig verleyhe vnns sein gnad weytter. Amen.» Lásd Kertbeny-t, 546. sz. a., a ki a könyv pontos czimét persze nem adhatta, mert a budapesti nemz. muzeum példányának, mely szerinte «minden esetre unicumnak látszik», czímlapja hiányzik.

284.

Camerarius (Joachimus).

Oratio Senatoria de bello Turcico, κατα προσωποποιίαμ. Tyrtæi Carmina παραινετικά, quę complectuntur hortatrices ad virtutem et laudem sententias, conversa de Græcis in Latina, itemq; alia quædam, edita omnia a Joachimo Camerario Pabergen. Anno XLII. XIII. Cal. Martii. || Francoforti, Apud Chr. Egenolphum.

Kis 8vo. 40 sztlan lev. A czímlapon és az utolsó levélen a nyomdászjelvény. Az «ad Eberhartum a Thanna»-hoz intézett ajánlás a 2a—6a levélen van.

285.

Türck (Bernardin).

Getrewe vnd wolmeynende kurtze erjnnerung, von der Türcken ordnung in iren Kriegen vñ Veldtschlachten, an meinen gnedigsten Churfürstẽ Marggrafen Joachim von Brandenburg &c. des heiligen Reychs obristen Veldthauptmann &c. Durch Bernardin Türcken zum Burgel in Bayern. || In Monat Aprili 1542. *(S. l.)*

4to. 8 sztlan lev., az utolsó üres. 2a—b lev.: az ajánlólevél. Terjedelmesen ismerteti Kertbeny, 573. sz. a.

286.

Das der Türck, ein Erbfeind aller Christen, weder traw noch glauben halte, klare beweysung aus den Geschichten bißzher inn kurtzen jaren vom jme begangen .... 1542. *(S. l.)*

4to. 6 sztlan lev. A czímlapon intés van «an Unsere Kriegsleut», hogy a törökök ellen «beßer dapffer ...... kriegen, dañ sich in ein vertrag begebẽ». Elijesztő például fel van hozva a törökök árulása, melyet tanusítottak Rhodus elfoglalásánál 1522-ben, Budának 1529. évi bevételénél, Budának 1541. évi második elfoglalásánál, Majláth István elfogatásakor, stb. Lásd Kertbeny-t, 574 sz. a., a ki ez iratot bizonyára jogosan tulajdonítja a bajor Burgel-i Türck Bernátnak.

287.

Des heyligẽ Römischen Reichs beharrliche hilff, vnd Christenliche Kriegſzrüstung wider den Türcken. 1542. *(S. l.)*

4to. 8 sztlan lev. A czímlapon a császári sas két oszlop között. Áll egy rövid bevezetésből, a Speieri országgyülés ép akkor engedélyezett «gemein pfenning zur beharrlichen Türckenhilff» magyarázatából, és egy prédikáczió-szerű beszédből, melyben a népnek bűnei és vétkei mint «beständige Ursachen» vannak feltüntetve, «warum wir bisher dem Türcken nit haben obsigen mögen». Lásd Kertbeny-t, 577. sz. a.

288.

Ein new lied vom nehsten zug ins Vngerland, welcher geschehen ist im 42. jar, wie es da ergangen ist, im thon, von siben stalbrudern aus Sachſsen. *(S. l &. a.)*

12mo. 4 sztlan lev. A szöveg az első lapon mindjárt a czím után kezdődik. 41 ötsoros strófa:

> Was wollen wir aber heben an, das best was wir gelernet han, von Marggrauen wollen wir singen, er zog wol in das Vngerland, den Türcken wolt er zwingen. etc.

E «dal» nyelv és tartalom szempontjából a zsoldos katonaköltészetnek egyik legérdekesebb darabja. Telve epével és keserűséggel panaszolja a névtelen szerző a rossz élelmezést, a rossz vezérletet, a magyarok árulását, a csúfságos visszavonulást:

> Ein Lantzknecht zu dem andern sprach, wer hett es gemeint, wer hetts gedacht, das wirs nicht sollten gewinnen, das wir nu müſsen zihen ab, ist vns nicht wol zu sinnen.
>
> Man sagt uns von dem brinnen Peter, das was der selbige blutverreter, wolt vns dem Türcken verraten, wenn wir noch eins gestürmet hetten, da schmackten wir den braten.

Az utolsó vers-sorok így szólnak:

> Also hab ich erward das end, hab es geticht was vns behent, wie ichs gesehen habe, wer es nicht gelaubt, der zihe dahin, vnd thu die sach erfaren.
>
> Der vns das liedlin new erdenckt, der Marggraff im ein braten schenckte, wenn er sich möchte nennen, die Hauptleute die schenckten jm ein Kleid, wenn sie jm möchten kennen.

Der vns das liedlin hat erdacht, die Hauptleut haben im müde gemacht, er hat sich wolbesonnen, er ist zwey mal in Vngarn gewest, wil nit zum dritten mal komen. Das geschach im zwey vnd vierzigsten jare, das Reich das hat die rüstung gethan, das war wol angefangen, das man's nicht recht getrieben hat, ist es nicht wol ergangen.

289.

Newe Zeyttung aus Vngern, wie es aldo ergangen vnd geschehen ist. || *(Végén, 5b lev:)* Datum im Feltlager bey Ofen Im Jar 1542. *(S. l.)*

4to. 6 sztlan lev. A czímlapon levő fametszet egy nehezen érthető allegoriát ábrázol. 3b és 4a lev. csinos lapszéli keretek, 6a lev. lapnagyságú fametszet hajóra ülő óriással. 6b lev. üres. A szöveg az 1b lev. kezdődik: «Gönstiger lieber Freund, ich will aber Euch nicht bergen» stb. Egy szemtanu élénk és kimerítő tudósítását adja a Pest ellen sept. 26-tól October 6-ig intézett támadásoknak. A szerző az olasz vezérek iránt nagyon kedvezően van hangolva és a dunai flotilla parancsnokának Gian-Giacomo de Medici-nek műveleteit terjedelmesebben írja le, mint azt egyebütt találtam: «Der Markeso de Malignane, Oberster vber das welsche Volk, hat . . . die Ketten, eines Armes dick, so die Türcken vber die Tunaw gezogen, selbst besichtiget, vnd in seine eigene Hant genommen vnd gesagt, das er wol wifse wie man zu Wasser kriegen solle. Wie man dann ihnen warlich neben seinem gesellen Alexandro de Vitellis einen geschickten Kriegsmann mit der Faust vnd dem Kopff mufs sein lafsen.» És alább: «Glaub gentzlich so er (der Markeso de Malignane) und sein gesel Alexander de Vitellis vber den hauffen beuelh hetten, sie solten difs Jar gar genaw Krichischweifsenburgk erobert haben. Dann in Summa, die Italianer wie die sagen so es mehr verstehen, sein Kriegsleute, vnd die Vngern Reuter, an vns mangelt es an gutem Willen nicht sondern Köpfen.» Az ostromnak további leirása meglehetősen egyezik Hans Sachsnak Kertbeny által közölt *«Lied von Pest»* és a *«Vom nechsten zug ins Ungerland»*-ról szóló énekében (288. sz.) előforduló részletekkel.

A szerző szász volt és nagy körülményességgel azon harczot írja le, melyet «vnser G. H. Hertzog Moritz» és hajdúja, Reibitsch «den man den Schnawbes genennet», Pest falai előtt egy nagy csapat törökkel vívtak. A csapatot Schönberg nevű szász vezette.

A végén jelenti «des Herrn Jacob Truchsefs Herr Wilhelm vonn Truchsefs Sohn vnd auch einer von der Schulenburgk» halálát.
Kertbeny e rendkivül érdekes relatiót nem ismerte.

290.

Vier warhafftige Mifsive, eyne der Frauen Isabella, Künigin uñ nachgelafsne Wittib in Ungern, wie ununtreulich der Türck und die jhren mit jhr umbgangen. Die ander, eyns so in der Belegerung bey der Künigin im̃ Schlofz gewefzt, wie es mit Ofen vor und nach der Belegerung ergangen. Die dritt, eyn Ungern võ Gran, wie es jetz zu Ofen zugehe. Die vierdt, des türckischen Tyrannen an die Siebenbürger. Aufz dem Latein inns Teutsch gebracht. Anno M · D · XLII.

4to. 12 szlan lev., az utolsó lap üres. A czímlevél hátlapján fametszet van. (Égő város, melynek előterében törökök nőket és gyermekeket kaszabolnak). 2a lev. az előszó: «An den Christlichen Leser». 3a lev.: «Isabella von Gottes gnaden Künigin in Vngern ...... Herrn Seuerino Boner von Balitze &c.» kelt Lippán 1541-ben. 4a lev.: «Die ander Mifsiue». Aláirás és datum nélkül, érdekes és részletes tudósítást ad Budának árulással történt bevételéről. 10a: «Dem Wolgebornen Herrn Francisco von Reua». Kelt Esztergomban, 1541; aláirva: «E. G. vnderthäniger Mudtweck Prouisor zu Gran». Török Bálintról, Perényi- és Verbőczyről is vannak hirek. Az utóiratban ez áll: «das der Cantzeler Werweck gestorben, vnd auff d' Juden Kirchhoff begraben sey». 11b lev.: «Die vierdt Mifsiue, defz Türckischen Tyrannen an die Siebenbürger ...» Kelt Konstantinápolyban «im Monat Sylhesei».
Lásd Kertbeny-t 568. sz. a.

291.

Vom zuge der Hewschrecken, was sich allwegen darnach begeben, vnd was fur straffe gevolget, aus der Lateinischen Cronica ins Deutsche gebracht. New Zeitung aus Vngern. Anno M · D · XLII.

4to. 4 szlan lev. A «Zeitung aus Vngern» 4a levélen kezdődik: «In dem 14 Junii hat sich ein weter schwerlich erhebt, vnd zu Ofen Sa. Steffanus thurm die spitz abgenomē, vñ in den platz gesetz da der Hercules gestanden, so der Turck nach der schlacht König Lundewig weg gefurt...... Item III Julii hat man zu Nitria die Hufsaren gemustert,...... die Vngern haben auch Zigzar (Szegzárd) belegert, vnd die Turcken wollen es gerne retten......»

Kertbeny, 603. sz. a. egy 1545-ki (?) kiadást említ.

292.

BONFINIUS (Antonius).

Antonii Bonfinii Rervm Vngaricarvm Decades Tres, nvnc demvm industria Martini Brenneri Bistriciensis Tranfsyluani in lucem æditæ, antehac nunquam excusæ. Qvibus accefservnt Chronologia Pannonum a Noah usque hæc tempora, & Coronis Historiæ Vngaricæ diuersorum Auctorum. || Basileæ Ex Roberti Winter Officina, Anno MDXLIII.

fo. 6 szlan lev., 536 lap, 58 szlan lev., melynek utolsója üres. A czímlapon egy nagy nyomdászjelvény. 2a lev. a Révai Ferencz nádorhoz intézett ajánlólevél, Bécs, september kelettel. (Kivonata Brenner életrajzában Horányinál). 4a lev. Bonfiniusnak Mátyás királyhoz intézett ajánló levele. 5a lev. a nyomdász előszava, melyben többek közt Magyarország chorographia-ját és Bonfinius több munkáját hirdeti. 6a lev. az idézett írók névjegyzéke. A decasok után, melyek az 536. lapon végződnek, 2 levélen Herold Jánosnak rövid «Chronologia»-ja, azután függelék gyanánt «Ungaricæ Historiæ Coronis» czimmel Ritius, Callimachus és Cortesiusnak ismert munkái, melyek a későbbi kiadásokban is közölve vannak. 30b lev.: «Coronidis Vngaricæ Historiæ finis», tartalomjegyzék, nyomdászjelvény és a colophon. 31. lev.: «Annotationes in Historiam Bonfinii». 32a—33b lev.: a hochstätti születésű Acropolita Herold János ajánlása «Francisco a Rewa Præfecto Prætorio Ungariæ Heroi magnanimo». Basel, Cal. Sept. kelettel. Ebben elmondja, hogy Brennert, a Bonfin kéziratának szerencsés tulajdonosát annyira sürgette a mielőbbi kiadásra, hogy «nimirum ut talionem redderet, minutiora....... delineanda commisit». Ezután elmélkedések következnek Magyarország sorsáról, végül a nádornak lelkes dicsérete. A kéthasábosan nyomtatott «annotationes» többnyire más munkákból vett idézeteket tartalmaznak;

végül Herold említi, hogy Corvin Mátyás élettörténete megirásán gondolkozik. Úgy látszik előttem, hogy ezen Annotatio-k, melyekről seholsem történik említés, a legtöbb példányból hiányzanak.

293.

PARMA (Giovanluigi di).

Discorso di M. Giovanlvigi di Parma, sopra l'impresa del l'Austria fatta dal Gran Turco nel M·D·XXXII. || *(Végén:)* In Bologna per Bartholomeo Bonardo, & Marc Antonio Grofsi, l'anno M·D·XLIII. il mese di Ottobre. *(Alatta a nyomdász jelvénye).*

12mo. 64 szlan lev. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. 1b lev. Grossi nyomdász levele: «Al molto Reuer. S. Marco Tullio Garganelli». A levél végén ez áll: «mi è paruto che V. S. R. meglio d' ogn' altro ...... meriti che gli siano questi discorsi ...... indirizzati ...... sendo V. S. R. non manco esperta in quelle parti di Grecia e di Costantinopoli, che di Francia, Alemagna et Inghilterra, havendo (come si dice d'Hercule) da Oriente a Occidente peragrato il mondo». Bl.2a—2b: «Allo Illvstrissimo, et Valoroso Sig. il Signor Luigi Marchese di Gonzaga, Maestro Generale di Campo della Cesarea Maiestà, Gioūan Luigi di Parma.» Nagyon érdekes könyvecske, fontos politikai tartalommal.

294.

[Más kiadás.]

Le cagioni che mofsero Svltan Soliman Gran Signor de Tvrchia, venir con tanti eserciti a i danni de la Magna. *(S. l. & a.)*

12mo. 52 szlan lev. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. Az előbbi munkának utánnyomata, melyből a nyomdász ajánlása és a szerző levele el van hagyva. Ez utóbbi azonban részben szószerint ezen kiadás előszavába van toldva. A szövegben is, különösen a végén ezen kiadás az előbbitől sokszorosan eltér. A szerző neve sehol sincs megemlítve.

295.

RICCIO (Michele).

Di Michele Riccio Napolitano. De Re di Francia Libri III. De Re d'Ispagna. Libri III. De Re di Gierusalem. Lib. I. De Re di Napoli & di Sicilia Lib. IIII. De Re di Vngaria. Libri II. Dal Latino,

tradotti in questa nostra lingua uolgare da M. Giouanni Tatti Fiorentino....... || In Vinegia Appreſso Vincenzo Vaugris al Segno d'Erasmo. M·D·XLIII.

Kis 8vo. 90 szzott lev., 4 szlan levélen az index, 1 levél üres. 1 levélen a czímlapon is látható a Frobenéhez hasonló nyomdászjelvény. Az ajánlás, mely a 2. és 3. lapot foglalja el, Marco Antonio Gustiniano-hoz van intézve.

296.

CALCAGNINUS (Cœlius).

Cœlii Calcagnini Ferrariensis, Protonotarii Apostolici, Opera aliqvot. Ad illustriſsimum & excellentiſs. principem D. Hercvlem secundum, ducem Ferrariæ quartum. Catalogum operum post præfationem inuenies, & in calce Elenchum........... || Basileæ MDXLIIII.

fo. 20 szlan lev., 675 lap. A czímlapon Frobennek jelvénye. 2a lev. a kiadónak, Antonius Musa Brasovolusnak ajánló levele II. Estei Herculeshez, a negyedik ferrarai herczeghez intézve. Ebből megtudjuk, hogy a két évvel előbb (1542) meghalt Calcagnini a ferrarai herczeget «opusculorum suorum hæredem instituit, imo tres viros elegit, sibi amicitia non vulgari conjunctos, magnificum Jacobum Boiardum, Johannem Hieronymum Monferratum & Me ipsum (Brasavolum) qui totis viribus hæc quæ ita instituerat, post eius fata, in finem ab eo statutum dirigerent.» 3a—3b lev. a tartalomjegyzék; 1 lev. üres, azután jön az index. Sok van e kötetben, ami Magyarországra vonatkozik az «Epistolicarum quæstionum & Epistolarum familiarum lib. XVI.»-ban találjuk Calcagnininek olasz barátaihoz és magyarországi jóltevőihez intézett leveleit, melyeket Egerben irt, a hová pártfogóját, Estei Hippolyt bibornokot követte. Az olaszok közt vannak Hippolyt bibornokon kívül, Giovanni Manardo orvos és fia Timoteo, a ki Calcagninit Budán meglátogatta, továbbá Camillo Vistarino jogtudós, a már akkor 80 éves Nicolo Leoniceno, a kinek egy virág leirását küldi: «Eram Budæ quum flos a campo ad me allatus est a rei herbariæ studioso, erubui vetus nomen ignorare, quare abste id petendum duxi» stb. Itt van továbbá Beltrando Costabili, adriai püspök, Lilio Gregorio Giraldo, ismert költő, a ferrarai Lodovico Bagno, a kivel szintén találkozunk Magyarországon, Dominico Gaza, siennai történetiró, Mario Equicola, Bartolomeo Crotti költő, Lorenzo Puccio bibornok; a magyarok között találjuk Szalkan László váczi püspököt,

Moré Fülöp székesfehérvári kanonokot, Csaholyi Ferencz csanádi püspököt, Perényi Ferencz nagyváradi püspököt, Balbi Jeromost, az erdélyi Magus Sebestyént, a kit mint Janus Pannonius költeményeinek kiadóját ismerünk (1513.), «Nicolaus Bacchius regius secretarius»-t, végül a később híressé vált Serédy Gáspárt. A Ziegler Jakabhoz (ki akkoriban szintén Magyarországon, Szalkán Lászlónál Váczon, tartózkodott) intézett levelek is sok érdekeset tartalmaznak. A Perényi Ferencz püspökhöz intézett leveleket Bunyitay *a váradi püspökség történeté*ben bőven kivonatolta; egyébként ezen oly fontos levelezést irodalomtörténészeink nem vették kellően figyelembe. A legtöbb levél Egerből kelet nélkül, továbbá 1518-ból, néhány 1519-ből és 1525-ből van írva.

A magyaroknak ajánlt vagy Magyarországra vonatkozó kisebb munkák közül még a következőket találjuk a gyűjteményben: (404 l.) «Encomium Pullicis. Ad Ladislaum Episcopum Vatiensem.» Előre van bocsátva egy kis «Budæ Cal. Junii 1519.» kelt ajánlólevél és néhány vers. «De Concordia Commentatio Ad Pannonios.» Megelőzi (Szakmári) György pécsi püspökhöz intézett és Budán 1518-ban kelt levél: «Quum in Pannoniam profectus ab iis, qui de meis studiis nonnullam opinionem conceperant, studiose et amice admodum fuissem exceptus, nihil occurrit mihi commodius quo existimarem eis animi gratitudinem posse testari: quam si intestinis factionibus et simultatibus distracta nobilitate non sine maximo regni discrimine, ad eos de concordia conscriberem ...... Jure autem te unum, antistes amplissime, ex omnibus elegi cui commentationem hanc dicarem: vel quod me singulari et incomparabili comitate ac benignitate promeruisti, vel quo unus maxime omnium optimates in concordiam revocare et partes dissidentes conciliare adnitaris, vel quod absens olim in Italia auctoritatem et magnitudinem tuam audieram, mox in Pannonia veniens de illustrissimo et reverendissimo principe meo et clarissimo viro Hieronymo Balbo familiare tuo, exploratissimum super sapientia et acumine ingenii tui testimonum acceperam» stb. A beszéd vagy jobban mondva értekezés, melyről nem tudom, vajjon nyomtatásban megjelent-e, mindvégig nemes hangon van tartva és a széleskörű elterjedést bizonyára megérdemelte volna.

A legfontosabb rész kétségtelenül az, melyben Calcagninus a pórlázadásnak nem rég átélt veszélyeit említi: «Nondum plane triennium actum est, ex quo plebs agrestis, nescio quo fato excitata, ad signa convenit erectoque crucis vexillo, quo adversus impios tantum hostes uti solemus, in omnem nobilitatem atque ipsum denique regem movere arma ausa est ...... Quod si manus illa tumultuaria et improvida sarculis et furcillis armata, tantum periculum invehere potuit, quo tum denique loco res futura est, si vos præstantes ingenio, magnis opibus spectati, amicitiis cognationibus, beneficiariis aliisque maximis præsidiis instructi et adornati, odia, simultates, contentionesque exerceatis: si, quod abo-

minor, quasi ἀκέφαλοι a dicto regi desciscatis, fideique et sacramenti immemores eum deseratis, quem in hac præsertim ætate tueri oportet. Nolite, per Deos immortales principem vestrum, dignitatem regiam, publicam incolumitatem prodere, neve ætatem hanc tenerum et adhuc impuberem contemptui habetote......» A tartalomjegyzékben a «Cathedralis Ecclesia Agriensis»-ben tartott két beszéd van említve, «De Trinitate et Sapientia divina» és «In Sacramentum Eucharistiæ», melyek közül azonban e kiadásban csak a második jelent meg. Végül megemlítem még ama gyászbeszédeket, melyeket Calcagnini Ferrarában Beatrix magyar királyné, és néhai hű pártfogója, Estei Hippolit fölött mondott. Mindkét beszédben sok olyant találunk, melyek magyarországi állapotokra vonatkoznak. Idézni csak egy helyet akarok a Hippolyt felett tartott beszédből. A szónok a magyar király fájdalmát jeleníti meg, mely a gyászhír vételekor eltöltötte, és azután így folytatja: «...... subit (enim) fortitudo atque animi magnitudo, tot eventibus explorata et perfecta, recenter etiam aliquot exemplis cognita: quum Budæ, dissidente nobilitate inter se, alia atque factione, palatinum (ita summum magistratum post regiam dignitatem apellant) appetente, et prope ad conserendas manus spectante dissensione: consternatis cæteris atque ipso rege frustra sententias exquirente, princeps meus, et felicitate orationis et salubritate consilii omnium animos erexit: oratoribusque nomine regio missis, tum monendo, tum castigando, nobilitatem fluctuantem adeo ad concordiam officiumque revocavit. Atqui prius in Bacciensi consessu eadem nobilitas (sunt autem ii ad quindecim hominum milia qui ritu vetustæ gentis armati conveniunt) ita solvit imperium ut iniquissimas omnino conditiones et regi et optimatibus ferret, easque sub necis comminatione obtruderet. Quas quum segnius acciperent, et hinc rei iniquitas hinc periculum permoveret, eadem nobilitas exertis gladiis, ausa est in regem regiosque consiliarios impressionem parare. Quo tempore Hippolytus de militis gregarii manu arrepto gladio, regem et optimates hortatus, ut bono animo essent: mallentque occidione occidi quam iniquissimorum hominum subire imperata: se enim paratus esse et pro rege et ante regem potius occumbere quam tantum ignominiæ perferre. Quæ vox a metu ad spem atque audaciam ita cunctos excitavit, ut in eadem verba confertim omnes jurarint. Ea res vulgata nobilium animos fregit et ad mitiora consilia revocavit» stb.

297.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

De Turcarum Ritv et Cæremoniis Autore Barptolomæo Georgieuich Hungaro Peregrino Hierosolymitano,

qui tredecim annos apud eosdem seruitutem seruiendo, omnia experientia didicit. Additis quamplurimis dictionibus, etiam Numero, cum Salutationibus & Responsionibus Persarum. || Antverpiæ apud Gregorium Bontium. 1544.

Kis 8vo 24 szlan lev. A czímlevél hátlapján levő fametszet angyalt ábrázol kezében pajzszsal, melyen Jeruzsálem czímere van és B. G. P. H. betűk. «Lodovico de Praet, Cæs. M. Secundo Cubiculario, & Senatori», intézett ajánlás Löwenben kelt 1544. Januárban. A kis munka 4 fejezetre oszlik, melyek közül az utolsó a czímlapon említett török szólásmódokat, beszélgetéseket és üdvözlő formulákat tartalmazza. Az utolsó előtti lapon «Peregrinus»-nak az olvasókhoz intézett végszava van, melyben leírásainak és feljegyzéseinek igazsága mellett kardoskodik. A végén levő lapnagyságú fametszet a zarándokruhába öltözött szerzőt ábrázolja kezében bottal, amint egy kereszt előtt térdel, alatta e körirattal: «Barptolomeus Georgievits Peregrinvs Hierosolymitanvs.»

298.

SYLVESTER (Johannes).

De bello Turcis inferendo Elegia nvnc primvm et nata et aedita. Psalmi, Deus venerunt gentes etc. Paraphrasis . . . . . || *(Végén:)* Viennæ Pannoniæ Excudebat Joan. Syngrenius. Anno M · D · XLIIII.

4to. 14 szlan lev. Az utolsó lap üres. A czímlevél hátlapján az olvasókhoz intézett költői ajánlás van. 2a—3b levélen: Pannonius Sylvester (Erdősi) Jánosnak Ferdinánd királyhoz intézett ajánlása, Bécs, 1544. Február kelettel. Azután következik a szöveg e felirattal: «Ad Principes Christianos, De Bello Turcis inferendo Consultantes, Elegia Joanne Sylvestro Hungaro, Professore Hebraicarum Literarum publico, Authore.» Lásd Denis-t, 437 sz. a.; Toldy F., *Magyar Költők Élete,* I. 26; Dankó, *Joh. Sylvester Pannonius* 88.

299.

Copia der Hvngerischen gesandten Botschafft anlangen, an des Heyligē Römischen Reichs Churfürsten, Fürsten, vnd Stenden, yetzund im M · D · XLIIII. jar zu Speyr versamelt, Vmb hilff vnd beystandt wider den Türcken, vñ wo jhnen solchs wird abgeschlagen, das

sie sich müsten den Türcken ergeben. || M · D · XLIIII. (*S. l.*)

4[to.] 6 szlan lev. A szöveg az 1[b] levélen kezdődik. Lásd Kertbeny-t, 595. sz. a.

300.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

De Afflictione, tam Captivorvm qvam etiam svb Tvrcæ tributo uiuentium Christianorum, cum figuris res clare exprimentibus. Similiter de Ritũ déq; cæremoniis domi, militiæq; ab ea gente usurpatis. Additis nonnullis lectu dignis, linguarum Sclauonicæ & Turcicæ, cum interpretatione Latina, libellus Autore Bartholomæo Gyurgieuits, peregrino Hierosolymitano qui per duos menses cathena collo uinctus sæpe uenundatus, XIII. annos apud eosdem seruitutem seruiens, omnia experientia uidit & didicit. Cum gratia & Priuilegio Cæsaris . . . . . . || (*Végén:*) In Veteri Vangionvm Vormatia excvdebat Gregorivs Comiander, Anno M · D · XLV.

Kis 8[vo.] 36 szlan lev. A czímlapon egy medaillon török fővel. 1[b] lev. két költői applausus. (Az elsőt Cor. Scrib. Graphæus írta). 2[a] lev.: V. Károly császárhoz intézett ajánlás, a mely Löwenben kelt év nélkül «Idibus Mart.» Azután következik a «De Afflictione Christianorum» cz. értekezés 7 gondosan készült igen érdekes fametszettel, egy «Proclamatio Captivorum ad Christianorum Reges & Principes»; azután a szláv üdvözlő formulák és imádságok és a szerző zárszava a különféle szláv dialectusokról. A 15[a] lev. a brabanti Gottscalcus Jánosnak «Carmen Commendatitium»-a (28 sor) mint bevezetés a következő második részhez: «De Turcarum Ritu deque Cæremoniis», mely az 1544-ki antwerpeni kiadás utánnyomata. Az utolsó lapon a szerző zarándokruhában (ugyanazon fametszet, mint az antwerpeni kiadásban), e körirattal: «Barptolomæus Gyvrgievit Peregrinvs Hierosolymitanus».

301.

WERBEWTZ (Stephanus de).

Tripartitvm Opvs Jvris consvetvdinarii Inclyti Regni Hungariæ. Per spectabilem et magnificum Dominum

Stephanvm de Werbewtz, Personalis præsentiæ Regiæ Maiestatis olim Locum tenentem, accuratiſsime æditum. Acceſsit Index Titulorum per quam diligentiſsimus. Svmma cum diligentia castigatum, ac nouiſsime impreſsum, Viennæ Pannoniæ per Joannem Syngrenium Typographum. Anno reparatæ Salutis M·D·XLV. Cum Gratia & Priuilegio.

fo. 12 szlan, 108 római számokkal szzott lev. A czím vörössel és feketével van nyomtatva. 1b lev. Singreiner ajánlása Várday Pál primáshoz «ceterisque consiliariis eiusdem Regni». Második kiadás. Mindenben egyezik az első kiadással, csak a 6b—12b levélen közölt index új. Denis ismerteti, 433. sz. a.

302.

HONTERUS (Johannes).

Rvdimenta cosmographica. || Tigvri apvd Froschouerum. Anno, M·D·XLVI.

8vo. 48 szlan lev., melyek két utolsója üres. A czímlapon a nyomdász jelvénye. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. 2a lev.: «Rvdimentorvm cosmographicorum Joannis Honteri Coronensis Liber I.» A 4 könyvre osztott és hexameterekben írt tanköltemény a 30b levélig terjed. A 31. és 32. levél üres. Ezután következik (új signaturával) 14 levél, melyeken fametszetű csillagászati ábrák és térképek vannak. 33a lev. díszes architectonikus keretben földgömb látható e felirattal: «Circvli Sphæræ cum V. Jonis.» Az alsó szélen 1530 évszám. A 33b és 34a lev.: «Ordo Planetarum» és «Regiones et nomina ventorum» egy-egy fametszettel. 34a és 35b lev. földabrosz, alsó bal sarokban: «Tigvri IVE», jobbra M.D.XL.VI. évszámmal. Következik 11 igen szépen metszett térkép, melyek mindegyike két lapot foglal el, végül az utolsó lapon Sziczilia térképe. Az ismeretlen metszőről lásd Nagler-t *Monogr.* III. 1638. sz. a. E kiadásra vonatkozó jegyzete nem egészen pontos.

303.

Nova ex Hvngaria scripta de dimicationibus & Incursionibus, quæ ab Hungaris fiunt aduersus Turcos. Anno M·D·XLVI. *(S. l.)*

4to. 6 szlan lev. A relatió, melyet valószinűleg Wittenbergben Seitz Péter örökösei nyomtattak, az akkori hadakozásoknak több érdekes episodját írja le, így pl. egy ifjúnak, Johannes Istelekiusnak (Eszteleky) «nepos ex sorore Francisci Reue propalatini» Sàgh mellett vivott párviadalát*, a budai és komáromi őrségek hadakozásait és párviadalait stb. Végén hosszasabban elbeszéli, hogy Pálffy Péter csábrági várát egy magát keresztnyének valló fogoly pribék árulása mint juttatta majdnem a törökök kezére, és mint mentette meg azt Pálffy nejének, Dersffy Zsófiának lélekjelenléte és bátorsága.

304.

Brassicanus (Jo. Ludovicus).

Phoenix sive Lvctvs Avstriæ ob mortem, incomparabilis Heroinæ D. Annæ Qviritivm, Pannonvm, ac Bohemorvm Reginæ, etc. *(S. l. & a.)*

4to. 8 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon egy magyar és cseh czímerrel díszített oltáron ülő phœnix. 1b lev. a szerzőnek Brassicanus János Lajosnak Herberstain Zsigmondhoz intézett költői ajánlása. Azután a hosszú gyászelegia, mely a nagy fejedelemnőnek messziről levezetett genealogiáján kívül néhány szép helyet is foglal magában. (Denis, 699. sz.) A végén «Legationes D. Sigismvndi Liberi Baronis in Herberstain», stb. 6 distichon. A munkát, Denis szerint, 1547-ben valószinűleg Singreiner örökösei nyomatták.

Példányom czímlapján Wernher György ajánlása látható.

305.

Georgievics (Bartholomæus).

Haec nova, fert Affrica. Mysterium sanctiſsimæ Trinitatis. Arabicé. Pro fide christiana cvm Tvrca Dispvtationis habitæ, & mysterio sanctiſs. Trinitatis in Alchorano inuento, nunc primum in latinum sermonem uerso, breuis descriptio. Authore Barptholomæo Georgieuits. Cum gratia xvi Cale. April. 1548.

*) «Multis nuper ille ipse juvenis Istelecus retulit eandem historiam ...... et ostendit multa præclara spolia ...... Est Vitenbergæ Sigillum que Turca ille usus est ...... Exhibuit quoq Istelecus membranam ..... in qua sunt descripta varia genera armorum.»

(Végén:) Viennæ, Hæredes Syngrenii, cvra, et expensis Barptholomæi Georgieuits excudebant.......

Kis 8vo. 24 szlan lev. A czímlapon és az 5b lev. egy fametszetű táblácska M. S. T. (Mysterium Sanctissimæ Trinitatis) betűkkel és a Korán szúráinak kezdése arabul. A könyv 4 részből áll: 1. Disputationis Narratio. 2. Vaticinium Turcicum. 3. Increpatio modesta propter negligentiam Ecclesiæ. 4. Exhortatio contra Turcas (Miksa főherczeghez). A tartalomjegyzék a czím hátlapján van. 2a lev. a brüsszeli Nicolaus Polites költői applaususa. De csak az első 10 vers származik től€, a többit (14) Gottscalcus «Carmen Commendatitium»-ából vette át. Lásd Denis-t, 450. sz., a ki a munkát részletesen birálja.

306.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

Prophetia de maometani, et altre cose Turchesche, Tradotte per M. Lodovico Domenichi. || Con priuilegio, In Firenze 1548.

8vo. 48 szlan lev. E munka Georgievics különböző iratainak fordítása. A 2a lev. az ajánlás «al Magnifico Signore Agosto d'Adda». 3a lev. Georgievicsnek Waldburg Otto bibornok és augsburgi püspökhöz «Signore e Mecenata suo», intézett ajánló levele, kelt Löwenben 1545. márcz. 17-én; azután következik egy török jövendölés, egy intelem a keresztény fejedelmekhez és «Lode d'alcuni Baroni Ungheri». 15a levélen egy új czím: «La miseria cosi de de *(sic)* i Prigioni come anco de Christiani che uiuono sotto il tributo del Turco, insieme co i costumi & cerimonie di quella natione in casa & alla guerra, tradotti per M. Lodovico Domenichi», elején V. Károly császárhoz intézett ajánlással (Lásd 300. sz.). Végül a tartalomjegyzék van.

307.

MARTIUS (Galeottus).

Galeotti Martii Narniensis, De Doctrina promiscva Lirer *(sic)*, varia multipliciq. eruditione refertus, ac nunc primum in lucem editus. || Florentiæ apud Laurentium Torrentinum MDXLVIII. Cum priuilegio Pauli III. Pont. Max. Caroli. V. Imp. & Ducis Florentinorum.

8vo. 8 szlan lev., 461 lap. 2a lev. a kiadó előszava, melyből megtudjuk, hogy e kiadás a Medicei könyvtárban levő egyetlen ismert codex alapján készült. Galeottonak egy «De Rebus incognitis vulgo»* czímű munkájának kiadását is megigéri, hacsak annak kéziratát valamikép megszerezheti. Következik Galeotto életrajza Jovius nyomán és a tartalomjegyzék a 8b levélig. 1—8. lapon Galeotto ajánlása Medici Lőrinczhez. Galeotto e munkájáról lásd Abel-t, *Adalékok*, 286 és kv. ll. és *Egyetemes Philologiai Közlöny*, IV. évf. 623 l.

308.

ORICHOVIUS (Stanislaus).

Stanislai Orichovii Rhvteni ornata et copiosa Oratio habita in funere Sigismvndi Jagellonis Poloniæ Regis. || Venetiis 1548.

4to. 30 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon a lengyel czimer látható. 1b lev. a kiadónak, valószinüleg Paolo Ramusionak, előszava, kinek két költeménye «ad Sigismundum Poloniæ Regem atque eiusdem nominis filium» és «ad Serenissimam Bonam Poloniæ Reginam» a munka végéhez van csatolva. Kimeritően tárgyalja Lengyelország vonatkozásait Magyarországhoz. Orichoviusra vonatkozólag lásd Ciampi, II. 127, a ki a szép beszédből több részletet közöl.

309.

GAZIUS (Antonius).

Aerarivm Sanitatis Avtore clarifsimo viro D. Antonio Gazio, quondam Serenis. Sigismundi Regis Polo-

* Rive abbé, a «Chasse aux bibliographes» ismert szerzője, a kinek példányom előbb tulajdonát képezte, e helyen a következőket jegyzi meg: «In Msto Codice e Bibliotheca Cancellarii d'Aguesseau egresso et quem manibus tractavi, legitur «De Excellentibus» vel «Liber Excellentium» in summariis capitum, a textus initio. Non confundendus igitur liber «de Incognitis» cum illo «de Excellentibus». Tiraboschius priorem cognovit sed posteriorem ignoravit. Duo sunt opera inter se materia, non solum nomine, discrepantia.» A számos beirt jegyzet végén, a 445. lapon: «A dno tat Abbas Rive die 23 junii 1785».

niæ etc. physico. Excusum a quodám uetustiſsimo exemplari manuscripto. Eivsdem de Vino et Ceruisia Tractatio. || Patavii Jacobus Fabrianus excudebat. MDXLIX.

8vo. 22 szlan lev. Cursiv nyomás. A czímlapon Ziegler Jeromosnak egy tetrastichonja. 1b lev. Ulhard Fülöp augsburgi nyomdásznak ajánlása Gereander Pálhoz, 1546. évből keltezve, a mely évben Ulhard e munkácskát először kiadta. 2a—4a lev. Gazius Simonnak, Antal fiának ajánlása Thurzó Ferenczhez, Páduából, 1539-ből. «Decrevi paternum idem sanitatis ærarium ... ex archetypo transscribere et tibi in patriam profecturo veluti pignus non vulgaris ni fallor amoris erga te mei dare, qui tecum et domi et foris semper haberes ...» Az «Aerarium sanitatis» végén még egy epilogus van: «Habes Francisce mi nobilissime, parvulo hoc in opere, magnum cuiusvis candidi ac periti censoris iudicio thesaurum, quem ex Italia una cum bonis litteris, quas in ea didicisti tecum auspicato in patriam deferas» stb. A «De vino et cerevisia» czímű kicsi értekezést is megelőzi Simonnak egy Thurzó Ferenczhez Páduából 1538. decz. 13-án kelt ajánlása, melyből megtudjuk, hogy atyja, Antal, e munkát Krakkóban, a hol akkoriban Zsigmond király házi orvosa volt, azon okból írta, «ut nobilibus quibusdam Polonis commodius responderet, qui, ut assolent in mensa, nescio quo ducti spiritu, cervisiam usque adeo nonnunquam extollebant, ut vino quoque aut nihil aut certe parum admodum tribuere viderentur». Megvallja, hogy eleinte azt hitte «lusum esse aliquem sive iocum», de csakhamar meggyőződött arról, hogy komoly, hasznos, olvasásra érdemes munka van előtte. «Hoc itaque maturius perspecto, subiit mox, quod eidem patri meo, cum esset in Hungaria, id quod ipse mihi sæpissime postea retulit, summa quædam semper fuit ac prope singularis necessitudo cum optimo illo et integerrimo viro patruo tuo Joanne Thurso qui tunc in amplissimo illo ac opulentissimo regno undequaquam florebat.» Ő tehát a fiúnak utólag akarja hálájját e kis mű átnyújtásával kifejezni, melyet e czélra atyja kéziratáról másolt le «præsertim quod æque succurreret id me nequaquam temere facturum per hosce dies, Christi servatoris nostri natalitio celebres, quibus ubique fere iam mos increbuit, ut ultro citroque ad amicos et hospites apophoreta seu strenæ mittantur» stb. Az értekezés végén ismét néhány meleg szót intéz Thurzóhoz. L. Weszprémi-t, III. 110.

310.

GELOUS (Sigismundus).

Sigismvndi Geloi Pannonii Oratio de Beatitudine eiusdem Quæstio an honesta natura sint, an uero opinione. || Patavii Jacobus Fabrianus Excudebat. *(S. l.)*

4to. 16 szlan lev. A czímlapon a nyomdász jelvénye. 2a lev. ajánlás Bernardo Navageróhoz, Padua város prefectusához Padua, Nonio Jan. 1549. kelettel. Gelous barátai sürgetéseinek enged és közre bocsátja novemberben tartott két beszédjét; a másodikat nem mondhatta el egészen, mert egy jogász, a kinek utána kellett szónokolni, abbeli félelmében, hogy nem lesz elegendő ideje, a hallgatók között zsivajt idézett elő. Ezután a tudós Navagerónak szép dicsérete következik, Gelous Zsigmondra, vagy mint ő nevezi magát, Torda Gelousra vonatkozólag lásd Denis érdekes jegyzeteit (514 l.) Kamarai præfectus volt és Wernher György leányát birta nőül. Lásd Fraknóit is, *Hazai és Külf. iskolázás,* 272. l.

311.

PULCI (Antonia).

Legēda de Sāta Gulielma figliola del Re de Inghelterra: & moglie del Re de Ungaria. Intitulata a la dignissima Signora Beatrice da Cusano. || *(Végén:)* Stampata nella Inclitta Citta di Milano per. M. Gotardo da Ponte che stā per mezzo il Barbero de la Douana in la Cōtrata de Santo Satiro Ne Lāno del Signor. M · D · XXXXVIIII.

Kis 8vo. 26 lev.*) A czím vastag gót betűkkel van nyomtatva, alatta durva fametszet, mely az angyali üdvözletet ábrázolja. Az utolsó lapon is van egy kis vignetta. A szöveg az 1b levélen kezdődik. «Qui incomincia la Legenda de Sancta Gulielma.»

Prózai átdolgozása, Pulci Antonia «Rapresentatione et Festa di S. Guglielma» czímű munkájának melyből e katalogusban két kiadás van leirva.

*) Példányom felső széle annyira le van vágva, hogy az esetleges lapszámozást azon nem lehet észrevenni.

312.

FLACCIUS ILLYRICUS.

Scriptvm contra Primatvm Papæ ante annos 100. compositum. Item, Matthiæ Flacii Illyrici de eadem materia. || *(Végén:)* Impreſsvm Magdebvrgi apud Christianum Rhodium. *(S. a.)*

Kis 8vo 40 szlan lev. A czímlapon, a fent közölt czím után az apocalipsisből vett hosszabb idézet van. 2a lev. az ajánlás: «Illvstrissimo Principi, Magnifico Domino Petro Petrowijth, perpetuo comiti Themeswariensi, inferiorum partium regni Hungariæ locumtenenti, suo Domino clementissimo S. Matth. Fla. Illyricus» kelt Magdeburgban, Cal. Martii 1550. Flaccius Illyricus Melanchtonnal támadt viszálya után Wittenbergből Magdeburgba költözött. Petrovicscsal, úgy látszik, nem voltak közelebbi érintkezései. «Audivi tuam pietatem et erga veram religionem studium et beneficentiam plurimum prædicari, eoque te paulo liberius, quanquam ignotus, cum hoc nostro Theologico levidensique munusculo adire ac salutare ausus sum.» A kis munka tartalmáról Flaccius a következőket írja: «Duo sunt in eo (libello) scripta contra commentitiam potestatem et impiam tyrannidem Papæ: Posterius quidem est tempore Concilii Basiliensis nempe ante annos 100 scriptum. In eo breviter sane ac erudite primum probatur ex sacris literis, Papam non habere primatum super alios Episcopos...... In priori vero nostro compendio tres propositiones probantur, quarum prima est, quod Petrus non habuerit primatum. Secundum, quod, etiamsi Petrus habuisset, non tamen propterea haberet Papa. Postremo, quod non sit utile unum aliquem hominem, etiam pium, toti Ecclesiæ Christi præfici.»

313.

REYCHERSDORFF (Georgius).

Chorographia Transylvaniæ, qvæ Dacia olim appellata, aliarumque prouinciarum & regionum succincta descriptio & explicatio. Georgio a Reychersdorff Transyluano Autore....... || Viennæ Avstriæ excudebat Egidius Aquila in Curia diuæ Annæ. Anno M·D·L.

4to. 7 szlan, 31 szzott levél, a végén még egy szlan lev. a szerző czímerével. (1 üres levél hiányzik). 2a lev.: «Elegia ad Lectorem». 2b lev. a római kir. czímer. 3a—4a lev. a szerzőnek Ferdinánd királyhoz intézett ajánlása, aláirva: «Georgius Reychersdorffer, Secretarius indignus.» 4b lev. Oláh Miklós egri

püspökhöz intézett ajánlás, Bécs, 1550. April utolsó napján keltezve. 6b lev. «Descriptio Transyluaniæ» distichonokban. 7b lev. a császz. és róm. királyi czímerek, alatta az erdélyi czímer a hét város czímerével. 18b—20a lev. «Exhortatio ad Sacram Regiam Maiestatem.» 21a lev. új czím: «Moldaviæ qvæ olim Daciæ pars, Chorographia, Georgio a Reychersdorff, Transyluano, autore, nunc denuò renouata, ac nonnullis necessariis annotationibus, in priori descriptione omissis, fœliciter adaucta. Anno M.D.L.» Azután következnek az epigrammok, a Ferdinand királyhoz intézett ajánlás és az 1541-ki kiadásból átvett «ad Lectorem». Új 24 levél: «Moldaviæ Descriptio» elegiában, 31b lev. nyolcz distichon az olvasókhoz.

Lásd e katalogus 281. számát, Denis-t 460. sz. a. és Seivert-et 347. lapon, Reichersdorffra vonatkozólag lásd Schuller czikkét is az *Archiv für österreichische Geschichtsforschung*-ban, XXI, 2.

A Sunderland-könyvtárból.

314.

Eine warhafftige Erschreckliche vnd vnerhorte Newe Zeittung so im Lande zu Vngern von Ottergezichte vnd Eidexen diesen Sommer sich zugetragen hatt .... || Anno M·D·L. *(S. l.)*

4to. 4 szlan lev., az utolsó lap üres. 2a lev.: «Diese gegenwärtige Zeitung oder Straff Gottes, ist von einer glaubwürdigen person aus dem Landt zu Vngern, an einen vornehmen Burger zu Breslaw geschickt, ... welcher es vor gut angesehen ... das sie in den Druck vorfast» ...

Azon hely, hol vidrák és gyíkok a tudósítás szerint mutatkoztak, «Margareta in Vngern ihen halb dem Marckt Zichsa bey der Thaysa dem flus», és Bebe (Bebek), Ferencznek «der in der Gegent wonhafftig ist», egy levele is közölve van. Lásd Kertbeny-t, 618. sz. a.

315.

EDER (Georgius).

Georgii Eder de illustrifs. Principis et D. D. Nicolai Comitis a Salm & Neuburg ad Oenum, S. Ces. & Reg. Ro. Mai. à Consiliis secretioribus, militiæ & exercitus per Hungariã Ducis Supremi &c. viri antiqua virtute & religione clarifsimi, morte intempestiva & occasu lamentabili Oratio funebris, ipso funere Viennæ

...... in æde sacra D. Dorotheæ, ... ab Autore recitata. || Viennæ Austriæ excudebat Egidius Aquila, Anno M·D·LI.

4to. 14 szlan lev. 2a—4b lev. a szerzőnek Salm Farkas passaui püspökhöz intézett ajánlólevele van. A beszéd végén: «Habita VIII Nonas Januarii, M.D.LI.»

Lásd Denis-t, *Merkwürdigkeiten*, 279. l.

316.

GELOUS (Sigismundus).

Evripidis Orestes, Tragoedia cvm primis elegans, Latino carmine longè doctiſs. expreſsa, nuncq; primum in lucem edita. Sigismvndo Geloo Pannonio interprete. Basileæ. || *(Végén:)* Basileæ, Ex officina Joannis Oporini, Anno Salutis humanæ M·D·LI. Mense Januario.

Kis 8vo. 42 szlan lev. 2a—3b lev. az ajánló levél: «Sigismundus Gelous clarissimo & doctissimo viro Martino Calmantzehi pastori ecclesiæ Neapolitanæ apud Pannones ad Carpathum ...» «Ego optimi et doctissimi præceptoris, D. Philippi Melanchthonis hortatu incitatus Supplicum tragœdiam et Heraclidarum verti, quas tamquam abortivos fœtus ipse quoque aspernatus abjeci. Deinde ...... statui aliquot ejus fabulas in latinum sermonem numeris convertere. Ac verti Orestem ...» És alább: «Hanc meam operam, cum utriusque sermonis sis peritissimus, et varia eruditione excellas, tibi vir optime et doctissime dicavi» stb.

317.

MATHEUS (Sebastianus).

Oratio de Rege Pannoniæ Matthia, recitata in die Matthiæ Apostoli in renvnciatione gradvs magisterii a decano magistro Sebastiano Mattheo in Academia Witebergensi Anno M·D·LI. || Wittebergæ excvdebant hæredes Petri Seitz.

4to. 12 szlan lev., az utolsó lev. üres. A végén theologiai thesisek. A beszéd szép és különösen a király ifjú éveiről szól kimerítően. A szónok két helyen panaszkodik, hogy a nagy király élettörténetét még nem írták meg: «Dolendum est autem, quod cum aliquot seculis nullus Regum munificentior fuerit erga

literatos, tamen nullam extare integram historiam rerum ab ipso gestarum» . . és a végén: «Hæc fere de rege Mathia partim legi partim audiui, et optarim integram eius historiam ab aliquo diserto gentis Pannonicæ viro edi.»

318.

RAMUS (Johannes).

Epigrammata. Ex Thesauris Græcorvm deprompta, et iam recens latina facta. Joanne Ramo Goesſano avtore. || Viennæ Avstriæ ex officina Typographica Joannis Syngrenii. Anno M·D·LI.

4to. 16 szlan lev. 1b lev.: Ramusnak nyolcz distichonja. 2a lev. az ajánlás: «Illustriss. Principi D. Nicolao Olaho Episcopo Agriensi, et Regiæ Maiestatis per Hungariam Cancellario.»

Denis ismerteti 466. l.

319.

RUDOLPHUS (Caspar).

In Serenissimi Regis illvstrissimiqve Principis ac domini, D. Maximiliani Archiducis Austriae &c. Electi Bohœmorum Regis fœliciter ex Hispanijs redeuntis, laudem. Gratulatorium Carmen. Scriptvm a Gaspare Rudolpho Silesio. || Avgvstæ Rheticæ Philippus Vlhardus, in platea templaria D. Vdalrici, excudebat: Anno 1551.

4to. 16 szlan lev. 1b és 2a lev. Betuleius Xystusnak és Bruschius Gáspár koszorús költőnek applaususai. 2b lev. Nagel György költői ajánlása «Regiæ Rom. Maie. puerorum nobilium præceptor.» Ezután következik a szerzőnek Hasenberg János boroszlói kanonokhoz intézett ajánlása, végül a hexameterekben irt Carmen. A lap szélén azon történeti események vannak felsorolva, melyekre a költeményben czélzások történnek. Legvégül egy szép «Carmen lyricum in adventum . . . . . D. Mariæ, Reginæ Ungariæ, Bohemiæ &c. Gubernatricis totius Belgici».

320.

WERNHERUS (Georgius).

De admirandis Hvngariæ aqvis Hypomnemation. Ad generosvm et vere magnificvm D. Sigismundum in

Herberstain...... Georgio Wernhero Avtore || *(Végén:)* Viennæ Austriae excudebat Egidius Aquila, Anno Domini M·D·LI. mense Septembri.

4to. A czímlapon Herberstein czímere van s annak hátlapján Brassicanusnak a szerzőhöz intézett költői ajánlása. A 2. és 3. levélen Tordai Gelous Zsigmondnak Herberstein Zsigmondhoz intézett hoszszabb költeménye hexameterekben: «Nuper ut Ausonia veni tellure relicta» stb. Az utolsó sorokból kitűnik, hogy Wernher leányát birta nőül. A 4. és 5. levélen Herbersteinnek levele Wernherhez: «Regio Consiliario et apud Saros Præfecto.» Azután a szöveg, 20 szzott lev., 1 lev. üres. A cirknitzi tónak térképe, melyet Denis említ, példányomból hiányzik.

Lásd Denis-t. 473. l.

321.

Apologia cuiusdam regiæ famæ studiosi qua Cæsariani Regem christianiſs. arma & auxilia Turcica euocaſse vociferantes, impuri mẽdacii & flagitiosæ calumniæ manifestè arguuntur. || Lvtetiæ, apud Carolum Stephanum, Typographum Regium,...... M·D·LI.

4to. 22 szlan lev., az utolsó lev. üres. E munkának szerzője Danès Péter lavauri püspök, a tudós hellenista. Lásd Renouard, *Annales de l'Imprimerie des Etienne*, 102. l. 7b—11a lev. a szultánnak levele az erdélyi rendekhez és Martinuzzihoz.

A Heber-féle könyvtárból.

322.

Newe Zeitung von der Türckischen Kriegsrüstung, so itzigen Winter inn Vngern gebracht, wie ihr anfenglichen begegnet, vnnd allenthalben sich zugetragen hat, glaubwirdig hieher geschrieben. || Gedruckt zu Erffurdt, durch Gervasivm Stürmer im ihar M·D· *(sic* 1551 *helyett.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon egy érdekes fametszet van, mely lovas vitézeket ábrázol néhány zsoldos kiséretében. Tudósítást közöl azon törököknek és moldvaiaknak betöréséről Erdélybe, kiket Izabella királyné hitt segítségül Martinuzzi ellen. A relatio így kezdődik: «Demnach Du von mir begeret dich des fürgenommenen zugs vom Türcken inn Vngern, wie es darumb ge-

legen zu verständigen, wil ich dir nicht verhalten das ich den XXIX tag dis vergangen Monats Nouemb. aus Siebenbürgen, Gott sey lob, gesund wider allher kommen bin......»

Lásd Kertbeny-t, 627. sz. a., a ki még két más kiadást is említ.

323.

Bembus (Petrus).

Petri Bembi Card. Epistolarvm familiarvm Libri VI. Eivsdem Leonis X. Pont. Max. nomine scriptarvm, Libri XVI. Cvm Privilegiis || Venetiis MDLII.

8vo. 8 szlan lev., 398 lap, 1 lev. üres. A 2-ik rész (a czímlappal együtt) 543 lap. Az I. rész végén: «Venetiis Ex officina Gualteri Scotti Anno MDLII Mense Maio.» 2a lev.: «Ad Typographos et Bibliopolas», azután a pápának, a császárnak és a francia királynak privilegiumai következnek, végül Galeatius Rosciusnak Ranuccio Farnese bibornokhoz intézett szép ajánlólevele Rómából 1552 szept.-ről keltezve, melyből megtudjuk, hogy e leveleke Gualterutius Károly, Bembo tanítványa és barátja (és végrendeleti végrehajtója) a bíboros halála után gyűjtötte össze. Az «Epistolæ familiares» 1492-től 1546. évig terjednek, és van köztük Várday Pál esztergomi érsekhez és Szakmáry és Frangepan Ferencz püspökökhöz intézett egy-egy levél. A 2-ik részben, mely Bembonak III. Pál pápához Paduában, 1535-ben kelt ajánlólevelével kezdődik, Ulászló és Lajos királyokhoz, Perényi nádorhoz, Bakócz Tamáshoz és Beriszló Péterhez intézett leveleket találunk. A levelek 1513—1521. évekből valók.

Egy hasonló betűkkel nyomtatott, hely, év és nyomdász neve nélkül megjelent másik kiadás, melyből a privilegiumok és Roscius ajánlása hiányzik (összesen 743 lap, 6 levélen a hálára kötelező index, 1 levélen az Errata), azt látszik bizonyítani, hogy a nagyszerű privilegiumok nem sokat használtak. Ez utánnyomat valószinűleg Gryphius nyomdájából származik.

324.

Dubravius (Johannes).

Historiæ Regni Boiemiæ, de Rebvs memoria dignis, in illa gestis, ab initio Boiemorum, qui ex Illyria venientes, eandem Boiemiam, in medio propemodum superioris Germaniæ sitam, occupaverunt. Libri XXXIII, ex fide tandem narrationeq́ historica scripti, absolutiq́, & in lucem iamprimum æditi, sat videlicet

citò, si sat bene. Cum gratia & Priuilegio Sacræ Regiæ Maiestatis ad sexennium || Anno M·D·LII. *(Végén:)* Impreſsvm et finitvm Prostannæ, in Officina Johannis Guntheri, vigesimosexto die Martij ...... M·D·LII.

f°. 4 szlan lev. (a 4. lev. üres), 208 (római számokkal jelzett) lev. A czímlap feketével és vörössel van nyomtatva, rajta a két Hercules-oszlop közt levő császári czímer. 2ª—3ª lev.: «Joannis Episcopi Olomucensis» Miksa cseh királyhoz intézett ajánlása «scripta in arce nostra Cremsiriensi 1551». Dicséri az ifjú Miksának tulajdonságait és inti, hogy mindenben atyját kövesse. A levél két helyét emelem ki, melyek a Miksa és Ferdinand közti viszony szempontjából érdekeseknek látszanak: «..... neminem mirum videri debeat si ita moratum et tantis virtutibus ornatum parens tuus te juvenem adhuc, ipse (Ferdinandus) nondum senex, regni Bohemiæ consortem fecerit, lætis Bœmis providentiamque parentis ore pleno laudantibus.» Elég alapot vél bírhatni tehát arra, hogy Csehország történetét Miksának ajánlja: «ad te namque maxime pertinet nota habere quæ apud Boemos gesta sunt quia in Boemia regnaturus es... Opus aliquoties interruptum, ac fere tædio scribendi neglectum urgebam, ut illo potissimum tempore illud absolverem quo regnum Bohemiæ coronabundus inires» ..... Miksa az augsburgi országgyűlésről 1551. április havában jött Bécsbe. Mint állott a dolog a csehországi társuralkodósággal, a rendelkezésemre álló forrásokból meg nem állapíthatom. De tudjuk, hogy Miksa csak 1562-ben koronáztatott meg Csehország királyává. Talán e körülményekből magyarázhatjuk meg, hogy Dubravius e kiadást «quam occultissime voluit excudi nec nisi amicis copiam ejus fecit.» Lásd Balbinus-t, *Bohemia docta*, II. 60. Talán fölösleges utalni e munkának a magyar történet szempontjából való nagy fontosságára. Ezen Prosniczban (Morvaország) nyomtatott első kiadás igen ritka.

Az Apponyi-könyvtárból.

325.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

Libellvs vere christiana lectione dignus diuersas res Turcharum breui tradens Barpt. Geor. p h authore || *(Végén:)* Impreſsum Romæ apud Anthonium Bladum impreſsorē Cameralem decima quinta Septēb. M·D·LII. Venditur tribus Juliis exemplar apud Magistrū Joannem in insignio Gattæ in Campo Floris.

Kis 8vo 67 szlan lev. A czím sajátszerű keretbe van foglalva. Közepén a czím alatt a szultán sátora látható, körül a keresztény hatalmasságok arczképei czímereikkel, kissé alább keresztény foglyok, kiket törökök kínoznak — néhányan a Hellespontuson úsznak át — az egyik sarokban Georgievics a vándorbottal, fölötte keresztény foglyok menete. 1b lev. Gottschalk applaususa. 2a lev. az index libelli. 2b lev. a de Monte család czímere, 3a—4b lev. a de Monte Incze bibornokhoz intézett ajánlás, Róma, 1552. szept. kelettel. Ebben G. elmondja azt, hogy végre is a különböző helyeken és időkben, részben már több nyelvre is lefordított iratait «in unum fasciculum colligere» és Rómában kinyomatni akarja «in hac celeberrima, omniumque nationum utriusque status et conditionis hominibus florentissima urbe.... advenis ac peregrinis legenda». Ezt követi egy kis előszó után a «De Turcarum Ritu ac Cæremoniis» értekezés és az «Afflictiones Christianorum», végül Georgievics egy megjegyzése a szlavoniai nyelv fontosságáról, majd a Vaticinium és a Disputatio. Ez után következik egy új (az elsőhöz hasonló) czímlap: «Deploratio Cladis Christianorum ad Potentissimos Monarchas» és az «Exhortatio contra Turcas». A végén van az olvasókhoz intézett zárszó, melyben G. pártfogóiról, főkép olasz és német prælatusokról hálatelt szavakban emlékezik meg. A «De Ritu et Cæremoniis» és «De captivitate Christianorum» czímü értekezések előtt egy-egy lapnagyságú fametszet van, melyek 3 képben a szöveget illusztrálják. Legérdekesebb a Vaticinium előtti kép «. . . Prima enim pars figuræ ostendit peregrinum, Christianorum gladii contra Turcas impetum assidenti Prælato narrare. Secunda eiusdem disputationem cum Turca. Tertia vera infideles baptizatos....» A szövegben számos ékes kezdőbetű van.

326.

HONTERUS (Johannes).

Rvdimentorvm cosmographicorum Joan. Honteri Coronensis libri III cum tabellis geographicis elegantiſsimis. De uariarum rerum nomenclaturis per classes, liber I. || Tigvri apvd Froschouerum. Anno, D · M · LII.

8vo. 48 szlan lev., melyeknek két utolsója üres. A czímlapon egy nyomdászjelvény. Nem tekintve azt, hogy a czímlap új és a signaturák kis betűk helyett nagy betűkkel vannak nyomtatva, változatlan (3.) utánnyomata a 302. sz. alatt leirt kiadásnak.

327.

JANUS PANNONIUS.

Jani Pannonij qvinqveecclesiensis Episcopi, antiquis vatibus comparandi, Opera, multo nunc demum quam unquam antea & auctiora & emendatiora in lucem edita . . . . . || Basileæ, per Joannem Oporinum. *(S. a.)*

Kis 8vo. 256 lap. A czímlevél hátlapján a tartalomjegyzék van. 3. lap.: «Hilarii Cantivncvlæ ad Wolfgangvm à Saurau, cognatum carifs. in restitutionem Jani Pannonii, Elegia» Padua 1552. kelettel. Hogy e kiadás előbb vagy később jelent-e meg, mint az 1553-ki velenczei, nem határozhatom meg.

328.

SAMBUCUS (Johannes).

Δημηγορίαι, hoc est, Conciones aliqvot ex libris Xenophontis de Pædia Cyri, breuiores & selectiores, uersæ pro tyronibus Græcæ linguæ, a Joanne Sambuco Tirnauiensi Pannone. Additæ sunt duæ Orationes contrariæ, Critiæ & Theramenis, ex libro secundo de rebus gestis Græcorum. Ad hæc, Oratio, qvod Oratores ante poetas a pueris cognoscendi sint, eodem Joanne Sambuco autore. Adiectis qꝫoqꝫ eiusdem Poematiis aliquot, aliorum propediẽ edendorum uelut primitiis. || Basileæ. *(Végén:)* Basileæ Ex officina Joannis Oporini, Anno Salutis M · D · LII. Mense Martio.

Kis 8vo. 137 lap. 1 sztlan levélen a sajtóhibák. 3—5 lapon «Philippo et Theodoro, Apianis, Petri Apiani Mathematici clarifs. filiis» nevű iskolatársaihoz intézett ajánlás, Ingolstadt. 1549. áprilisról keltezve. Sambucus ekkor még nem töltötte be 18. évét, és úgy látszik, nem régen jött Ingolstadtba.*) Azt írja, hogy e munkát (a «Conciones» fordítását) a szünidő alatt a bőjtben — «proximis feriis quæ a Saturnio aut Baccho ut nunc sunt mores rectius habe-

* Az idős Apianussal, a ki már 22 évvel előbb kiadta Magyarország egy térképét, bizonyára gyakran érintkezett és talán már akkoron tervbe vette, hogy a térképet kiigazítja és újra kiadja. De mikor ezt 17 évvel utóbb megtette, talán nem lett volna szabad megfeledkezni az agg jóakaróról.

rent nomen, quam a jejunii principio» — írta és tanítója, Amerpach Vitus, beszélte rá, hogy kiadja. 6—7. lapon Amerpach előszava az olvasókhoz. Ő inkább lebeszéli ugyan tanítványait arról, hogy ifjúkori munkáikkal a nyilvánosság elé lépjenek, azonban ez alkalommal «cum viderem hunc adolescentem singulari studio liberalis eruditionis calere potius quam ardere, nec judicium et profectum ejus vulgarem esse» kivételt tesz. Vannak helyek, melyek jobban vannak visszaadva, mint Philelphus és Pyrkheimer fordításaiban. Ezután következnek Xenophon életrajza és a beszédek a Cyropædiából. Az «Oratio an Oratores ante Poetas esse a pueris cognoscendis» (68—86. lap) mint a végén meg van jegyezve, Párisban 1551. szeptemberben tartatott. Ezután következnek a költemények, többnyire rövid epigrammok (néhány görög), végén néhány hosszabb vallásos tartalmú költemény. Ezek Sambucus élettörténetére, valamint a tudósok biographiájára is nagy érdekűek. Ezekből látjuk, hogy Sambucus Bécsben Rithamer Györgytől tanulta a görög nyelvet (R. 1543-ban halt meg), Strassburgban a híres Sturm Jakabnak volt hallgatója és Gerbel Miklóssal benső baráti viszonyban állott. Ingolstadtban Lochner Jánosnál lakott, kinek feleségét gyermeke születése alkalmából üdvözölte. Itt ismerte meg Lotich Péter költőt is, a kinek «Martinalia» czímű költeményét ajánlotta. Francziákhoz intézett több epigrammja bizonyítja, hogy Párisban is voltak barátjai.

329.

SAMBUCUS (Johannes).

Romanorvm Principvm Effigies: cum Historiarum annotatione, olim ab Jo. Huthichio confecta: nunc uero alicubi aucta & longe castigatiore, opera Joan. Sambvci, Tirnauiensis Pannonii. Quæ tertiæ huic editioni accefserint, uersa pagina indicat..... || Anno M·D·LII. *(Végén:)* Argentorati, apud Vuolfium Cephalæum. Anno 15511. *(sic)*

8vo. 8 szlan, 206 szzott lev. Az utolsó lapon a nyomdász jelvénye. 2a—5a levélen a 21 éves Sambucus ajánlása Miksa főherczeg cseh királyhoz, mely kelt Dolæ Burgundionumban (Dôle a Franche-comté-ban) február calendáin. A végén következő érdekes hely van: «Jam vero ego te....... per eum, qui nos in gratiam reconciliavit sanctissimam, Christum Jesum, per hanc spem nostram de te conceptam, per omnem fortunam oro et obsecro, parentes meos qui Tirnaviæ degent meque una in clientelam ut recipias aliquam. Sumus enim expositi quibusvis

Turcarum excursionibus...» 5b—8a lev. az «Index Principum Ro». Ezután következnek a római császároknak rövid életrajzai Julius Cæsartól Ferdinándig, azoknak fekete alapon fába metszett medaillonképeivel. 112. lev. Huttichnak előszava egy korábbi (1534. évi) kiadásához. 113a—120b lev. a római konzuloknak sorozata, minden lapon igen szép lapszéli kerettel, azután 83 medaillon. 128a lev. Sambucus előszava Festus Rufus Epitomejához, mely a 141. levélig terjed. Végül vannak Ausonius, Micyllus és Ursinus Velius tetrastichonjai és distichonjai, és Sabinus Györgytől «Cæsares Germanici» stb.

E kiadásnak két példányát birom, melyek abban különböznek egymástól, hogy az egyiken a czím díszes fametszetű keretbe van foglalva, míg a másikban e keret hiányzik.

330.

CORROZET (Gilles).

Epitome des Histoires des Roys d'Espaigne & Castille. Des Roys d'Arragon. Des ducz & Roys de Boheme. Des Roys de Hongrie. Des Maisons d'Absbourg & Autriche. Par Gilles Corrozet Parisien. || A Paris. On les vend en la grande salle du Palais pres la chambre des consultations en la boutique dudit Corrozet 1553.

Kis 8vo. 40 szzott levél. A czímlapon van a nyomdász jelvénye. 1b levélen a privilegium. 2. lev. az előszó. A magyar királyok története a 27—38. lapokat foglalja el. A legtöbb Ricciusból van kiírva.

331.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

De Tvrcarvm moribvs Epitome, Bartholomæo Georgieuiz Peregrino Autore. || Lvgdvni, apvd Joan. Tornæsivm. M·D·LIII.

12mo. 184 lap, 1 szlan lev. A czímlapon a nyomdász jelvénye. E kiadás és az összes későbbiek, melyek e czímmel jelentek meg, a czímlap hátulján Gottschalk applaususát tartalmazzák, azután a de Monte Incze bibornokhoz intézett ajánlást Róma, 1552. szept. kelettel; továbbá «de Ritu et Cæremoniis»; «de re Militari et de Agricultura»; «Afflictio Captivorum» czímű értekezéseket, a «Vaticinium» és a «Disputatio»-t; a «Deploratio Cladis

Christianorum» és «Exhortatio in Turcas»-t. A kisebb darabok: u. m. a szlavoniai üdvözlő formulák, a török miatyánk, stb. nincsenek mindenütt egyformán adva. Az utolsó lapon van a nyomdászjelvény.

332.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

Profetia de i Tvrchi, della loro rouina o la conuersione alla fede di Christo per forza della spada Christiana. Il lamento delli Christiani, che uiuono sotto l'Imperio del Gran Turcho. La efsortatione contra li Turchi alli Rettori della Repub. Christiana. Cose ueramente pie & a ogni Christiano da legger utile, e molto necefs. Nouamẽte cõpeste et diuolgate, per Bartolomeo Georgieuitz Pellegrino di Gierusalẽ. 1553 *(Végén:)* Imprefso in Roma per M. Antonio Blado || M · D · LIII.

8vo. 28 szlan lev. A czímlap négy jól metszett kerettel van diszítve, jobbra és balra a császár és szultán, fönt és alant két csinos csoportozat, törökök megtérése és keresztelése stb. A kis munka a «Profetia»-t, a «Deploratio Captivorum»-ot és az «Exhortatio in Turcas» részeket tartalmazza. 1b—2a levélen költői párbeszéd van a szultán, a pápa és a római császár között, azután következik Truchsess (Waldburg) Otto bibornokhoz intézett ajánlás, a kinek ő «già anni sette, venendo dalla peregrinatione de San Jacopo di Gallitia» ugyan e munkát latin nyelven is ajánlta. A végén a nyomdászjelvény és a fönt leírt zársorok.

333.

JANUS PANNONIUS.

Jani Pannonii qvinqveecclesiensis Episcopi antiquis vatibus comparandi, ad Guarinum Veronensem Panegyricvs. Eiusdem Elegiarum liber. Et Epigrammatum Syluula. Item Lazari Bonamici Carmina nonnulla. || Venetiis apud Gualterum Scottum. MDLIII.

Kis 8vo. 286 lap, 1 levélen a sajtóhibák. A czímlapon egy szép nyomdászjelvény van. 3. lapon: «Hilarii Cantivncvlæ ad Nobilem Adolescẽtem Vuolfgangum à Saurau, cognatum carifs. in re-

stitutionem Ja. Pannonii Elegia» Padua, October 1552 kelettel, azután Rhenanusnak Sturm Jakabhoz írt levele, a baseli 1518-ki kiadásból. A költemények első része után következik Baptista Guarinus-, Hilarius Volphard Transylvanusnak s másoknak Janus Pannoniushoz intézett néhány költeménye és Bonamicus Lázár költeményei. 172. lap üres, 173. lapon: «Jani Pannonii Qvinqveecclesiensis Episcopi, ad Jacobvm Antonium Marcellum Venetum Panegyricvs, Eiusdem Diomedis et Glavci Congrefsvs, ad Galleotvm Martivm Narniensem», azután Cantiunculának Saurauhoz irt második elegiája, Padua, 1552. deczember kelettel.

334.

SACHS (Hans).

Vrsprung des Behemischen Landes, vnd Königreychs. Hans Sachs. || *(Végén:)* Gedruckt zu Nüremberg, durch Georg Merckel. Wonhafft auff dem newen baw, bey der Kalckhütten, 1553.

4to. 8 szlan lev. A czímlapon és a 8b levélen lapszéli keret, ez utóbbi a nyomdász monogrammjával. A szöveg az 1b levélen kezdődik az «Ursprung des Böhmischen Landes» feliratú versekkel:

Eins tags bat ich ein Ehrenholdt
Das er mich vnterrichten soldt
Wie das Behemisch Landt vnd Reych
Het sein anfang vnd der geleych stb.

E költemény (lásd Weller, *Annalen*, II, 370) a 4a levélig terjed. Kissé alább «Contrafaction Theseus des Türckischen Kaysers im 1526.» A 4b levél felső részén egy fametszet, török fejet ábrázoló medaillon van, azután egy költemény:

O Mensch schaw an diese Figur
Des Türcken war Contrafactur stb.

H. S. jelzéssel. E darab bizonyára egy 1526-ban megjelent röpiratnak utánnyomata. 6b lev.: «Ein Tyrannische that des Türcken wie er sechfzhundert gefangne Knecht elendigklich hat lafsen nider hawen, auch die Küngin ins ellendt verschickt im M.D.XXXXI, jar.»

E költeménynek, mely Budának árulással történt bevételét írja le, önálló kiadását seholsem találom említve és mint az «Ursprung des Böhmischen Landes» czímű könyvnek függelékét, úgy látszik, Weller sem vette észre:

Hort zu ein erpermliche that,
Als von Ofen abtrieben hat
Der Türck das künigliche heer

Hat er sich mit all seiner weer
Der stadt genehert zu gesiegen.
Augusti am sibn vnd zwaintzigen
Hat er der Küngin Kindt gesandt
Mit Goldt vier gestickte gewandt etc.

335.

Georgievics (Bartholomæus).

Specchio della Peregrinatione delli piu notabili luoghi della Terra santa di Promefsione, Et delle procefsioni, & cerimonie, che nella città di Hierusalem si sogliono celebrare Bartholomeo Georgieuicz di Croatia detto Pellegrino di Hierusalem Auttore. || *(Végén, 43b lev.:)* Stampata in Roma per Valerio Dorico & con licenza del S. Vicario di Sua Santità, & del Maestro sacro Palazzo: alle spesi dello stefso Autore. M·D·LIIII.

Kis 8vo. 44 szlan lev. A czím két nagyobb és 12 kisebb compositióból álló gyönyörű fametszetbe van foglalva, melyek Megváltónk életéből vett jeleneteket ábrázolnak. 2. lev.: «Catalogo di qvelle cose che in questa opera si contengono.» 3a lev. üres, hátlapján III. Gyula pápa czímere. 4a lev. a pápához intézett és Rómában 1553. július 3-án kelt ajánlás van. Azután jön a Proemio. A munkácska a 9a levélen kezdődik és 3 részre van osztva. Az elsőben a zarándok felszerelése, az utazás és a «Trattamento delli Pellegrini in Terra Santa» vannak elbeszélve. A második rész a processiókat, a harmadik Jeruzsalemnek szent helyeit írja le. 30b levélen Jeruzsálemnek rendkívül érdekes madártávlati képe van. A végén 25 «Vocaboli della Lingua arabica (che questo tempo e commune in Hierusalem) della Chaldea et Hebrea con la interpretatione italiana» gyűjteménye. 44a lev. gazdag virágos keretben egy fametszet Georgievicset zarándoköltözetben kereszt előtt térdelve ábrázolja. Az utolsó lap üres. Ezen első kiadást Brunet nem ismeri.

336.

Georgievics (Bartholomæus).

Opera nova che comprende quattro libretti: si come nel sequente foglio leggendo, meglio si potrà intendere. Bartholomeo Georgieuitz de Croatia detto

Pellegrino Hierosolymitano Authore. || 1555. *(Végén:)* In Roma appresso Antonio Barre.

8vo 66 szlan lev. A czímlap kerete ugyanolyan, mint a «Specchio»-é. Lásd 335. sz. a. 1a lev. a tartalomjegyzék. A munka 4 «Libretti»-ből áll. Az első a «Specchio» új kiadása. A pápához intézett ajánlás itt hosszabb, mert a Proemio is bele van foglalva. Jeruzsálem tervrajza ugyanaz. A szójegyzék ki van hagyva. A második libretto-t a «De afflictione Captivorum» fordítása képezi külön czímlappal, a harmadikat a «Profetia dei Turchi» a császár és szultán képével a czímlapon, mint a korábbi kiadásban. A negyedik librettoban végre az «Exhortatio contra Turcas» fordítása van. Végén a térdeplő szarándok, mint a 335. sz. alattinál, alatta «Si vendono alla bottegha in segno della Gatta in Campo di Fiore.»

337.

HELTUS (Caspar).

Confessio de Mediatore generis Humani Jesu Christo uero Deo & Homine, contracta nomine & uoluntate Ministrorum Ecclesiæ in urbe Claudiopoli in Pannonia. A Casparo Helto eius loci Pastore. Ex ueterum & Recentium Theologorum scriptis. || Witebergæ. Anno M·D·LV. *(Végén:)* Witebergæ. Ex officina typographica Viti Creutzer.

8vo. 31 szlan lev. (egy, valószinűleg üres, levél hiányzik). 1—2. lev. az előszó. 30a lev. «Carmen de dvlcissimo nomine Margaridos scriptum a Johanne Langero.» Stancarus Ferencz tanait czáfolja. Lásd Lampe, *Hist. Eccl. Ref.* 106. l. és Seivert, *Nachrichten über Siebenb. Gelehrte* 154. l.

338.

MOFFAN (Nicolaus von).

Ein grausame that, des yetzigen Türckischen Kaysers Soltani Seuleimani, die er an dem schändtlichen Todtschlag seines erstgeborn suns Mustaphe begangen hat, im 53. Jar, beschriben durch den wolgeleerten Herrn Nicolaum von Moffan ain Burgunder. Cum Gratia & Priuilegio. || *(Végén:)* Getruckt zu Augspurg durch Philipp Vlhart *(S. a.)*.

4to. 12 szlan lev. A czímlapon fametszet van Amman modorában, mely három (magyar?) követnek kihallgatását ábrázolja a szultánnál. 1b lev. a Kristóf württembergi herczeghez és Teck mümpelgarti grófhoz intézett ajánlás van, Augsburg augusztus 13-ki kelettel, melyből megtudjuk, hogy a szerző Magyarországban a török ellen harczolt, 1552-ben súlyosan megsebesült és fogságba esett, melyből csak 1555-ben szabadult ki. Esztergomban összezárták «mit «einem Türken, der allda Schulden halber gefangen lag», ettől értesült «nebst vil ding von (der Türken) Religion, Sitten, Gebräuchen im Krieg und heim» a «schändlichen Todtschlag» körülményes történetéről, a mely néki «dermassen gefallen», hogy a börtönben időt szakított magának ennek leirására, stb. Lásd Kertbeny névjegyzékében a Moffanra vonatkozó jegyzetet.

339.

SAMBUCUS (Johannes).

Nili Patris Sacti *(sic)* et Archiepiscopi Constantinopolitani illivs misericordis, Oratio ad Devm contra Barbarorum incursiones, bella intestina, pestem, famem, ac mortis uim præsentem. Joanne Sambvco Pannonio Tirnauiensi interprete. || Patavii. *(S. a.)*

4to. 6 szlan lev., az utolsó üres. 1b lev. Oláh Miklóshoz intézett, Páduában, 1555. augusztus kelt, ajánlás: «Incidi nuper, cum aliquot meos codices perantiquos excutio, in orationem plane divinam Nili Archiepiscopi Constantinopolitani. Quam quidem ego cum aliquoties percurrissem ita in animum ipsa meum irrepsit: ut hoc præsertim tempore, quotidie ipsam pronunciarem ... Hanc vero tibi mittendam censui, quod et Archiepiscopus ipse maximus es» ... Végén «Nepotes tui* salutem tibi nunciant». 5b lev.: három epigramma Bonától, Istvánffytól és Pesthy Frigyestől.

340.

BELLAY (Guillavme du).

Epitome d'Antiqvité des Gavles et de France, par fev Mefsire Gvillavme Dv Bellay, Seigneur de Langey, Cheualier de l'ordre du Roy & son Lieutenant gene-

* Bona György és Istvánffy Miklós.

ral en Piedmont . . . . . . Plus sont adioustées vne Oraison, & deux Epistres, faites en Latin par ledit Autheur, & par luy mesmes traduites de Latin en Françoys. || A Paris. Pour Vincent Sertenas, Libraire . . . . 1556.

4to. 4 szlan lev. (az utolsó üres), 107, helyesebben 109 számozott (a lapszámozás tele van hibával), az utolsó üres (?) levél hiányzik. A czímlapon csinos vignetta. 1b lev. a privilegium. 2a lev. az előszó «Au Lecteur». Guillaume du Bellay érdemei magasztaltatnak «lequel ayant conjonct les armes avec les lettres a esté quarante ans ordinairement employé au service de son Prince appelé aux plus grandes affaires et plus difficiles ambassades, grandement estimé et aymé du Roy et de ses subietz, des ennemis de France, creu et redouté, autant que Chevalier de sa qualité qui ayt jamais servy Prince». Munkáinak legnagyobb része, sajnos, elveszett «car luy mort à saint Saphorin sur le mont de Tarare à son retour d'Italie [1543], ayant en ses cofres ses œuvres . . . . . . ses livres luy furent derobez par quelques uns qui veulent, ainsi qu'il est à presuposer se vestir comme la Corneille Esopique des belles plumes d'autruy». Így Márton öcscse (valószinűleg ez előszó irója) néhány töredéket összegyűjtött és kiadott remélvén, hogy később többet is adhat. Ezután következik a prologus és az Epitome az 54. levélig, Majd egy üres lap, s ezután egy új czímlap: «Translation d'vne Oraison faite en la faveur dv Roy Jan de Hongrie, de la Gverre contre le Turc. Plus sont adioustées deux Epistres faites en Latin, par le dit Autheur, et par luy mesmes traduites, de Latin en Françoys.» Az első darabot (44 l.) egy beszéd képezi, melyet Langey, mint I. Ferencz követe, állítólag az augsburgi országgyűlésen 1532. május végén tartott. E beszédet sehol másutt nem találtam. A szónoklat gondolatmenete az, hogy a Ferdinánd király által kért segítséget nem kell megadni, mivel Németország érdekei épenséggel nincsenek veszélyeztetve és csak a Habsburg ház hatalmának kiterjesztéséről van szó. Zápolya János az ország törvényei szerint választatott királylyá, ebbe bele kell nyugodni és akkor a töröknek sincs oka a birodalmat háborúval megtámadni. Megjegyzendő, hogy János király ismételve kijelentette, hogy kész magát választott biróság itéletének alávetni; mikép fogadták előterjesztéseit? E helyett azzal vádolják folyton a franczia királyt, hogy a törökkel áll szövetségben, holott csak a gesztenyét vonakodik Ferdinánd számára a tűzből kikaparni stb. Nyelvezete igen erős, túl erős arra, hogy föltehessük, miszerint a beszéd jelen alakjában elmondatott volna. János királyról benső hódolattal emlékezik meg. Még csak a következő helyet említem: «Il 'n'y avoit pas encore un moys et fut ce me semble le premier iour du moys

de may, que j'avois a Giifsen, ville de Saxonie, recontré le Seigneur Jerosme de Lasqui, qui retournant alors de France ce me dit estre trop affectueusement requis et prié et qu'à cette cause il s'en alloit devers le Roy Jan son maistre, de par le Roy tres Chrestien, pour l'exhorter et persuader de faire ce que possible luy seroit, a divertir et empescher ceste descente du Turc en Germanie» etc. — V. ö. e levéllel Guillaume du Bellaynak Laskihoz írt s Münchenben 1532. jun. 6-án kelt levelét, melyet Hatvani *Brüsseli Okmánytár,* I, 163. l. közölt, s különösen VIII. Henriknek római követeihez 1531. febr. küldött utasításait, valamint Laskynak az országgyűlésen állítólag megtartott beszédét (a két utóbbi megjelent Simonyi *Londoni Omántár*-ában, 173. és 181. ll.). Mindezekben du Bellay beszédének főbb érvei közül sokat majdnem szóról-szóra megtalálunk.

Kiadásunk két utolsó darabját képezik: «Translation d'une Lettre escrite à un Allemand, sur les Querelles et Differens d'entre Charles cinquiesme . . . et . . . Françoys premier» és a «Translation des Lettres escrites par le tres-chrestien Roy de France Francois premier de ce nom aux Princes, villes, et autres estatz d'Allemaigne, responsives aux calumnies semées par ses malveillans contre l'honneur de sa majesté.»

341.

SCALICHIUS (Paulus).

Occvlta occvltorvm occulta. Pavli Skalich de Lika, Philosophiæ ac Theologiæ doctoris, Sacræ, Ro. Hvng. Boe. etc. Regiæ Maiestatis Capellani . . . . . || [*Viennae*] Excudebat Michael Zimmermannus. Anno M · D · LVI.

4[to.] 98 l. 1 szlan levélen az Errata. 3—6. l.: Ferdinánd királyhoz intézett prohemium. Lásd Denis-t 557. sz. a.

342.

SCHMÄLTZL (Wolfgang).

Der Christlich vnd Gewaltig Zug in das Hungerland. Zu Ehren dem Durchleuchtigisten Fürsten vnd Herrn, Herrn Ferdinand, Ertzherzogen zu Osterreich etc. vnnserm Allergnedigisten Herren, beschriben durch Wolfgang Schmältzl, Pfarrherrn bey Sant Lorentzen auff dem Stainfeld. M · D · LVI. || Gedruckt zu

Wienn inn Ostererich durch Raphaeln Hofhalter vnnd Casparn Krafft.

4to. 10 szlan lev., az utolsó lap üres. Epikai költemény az ismeretes «Lobspruch auf die Stadt Wien» szerzőjétől. Ismerteti Denis 530. l., és néhány verssort is közöl mutatványul. A végén «Ein new Lied gemacht zu Ehren dem ..... Herrn Ferdinand Ertzhertzogen zu Osterreych ...... In Thulner melodey». Lásd Kertbeny-t is. 638. sz. a.

343.

Newe Zeitunge aus Hungern, Wie abermals die vnsern durch mithülffe Göttlicher Gnaden, dem Bluthunde der gantzen Christenheit, in etlichen Scharmützeln obgesieget .... den drey vnd zwentzigsten tag des Hewmonts, dieses Jars, Anno 1556. Item. Ein erschrecklich Wunderzeichen, von zweyen Erdbidemen, welche geschehen sind zu Rofsanno vnd Constantinopel, im M·D·LVI Ihar.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon fametszet, mely ostromolt várost ábrázol. A szöveg az 1 b levélen kezdődik, a «Zeitung aus Ungarn», mely a Babocsa melletti ütközetről szól, a 2b levélig terjed. Az ütközet jul. 23-án történt (Lásd Fesslert, VI, 866.), itt azonban június 23-ára van téve, egy Kertbeny által idézett más kiadás szerint pedig (649. sz.) szeptember 23-án volt.

344.

GERARDUS (Arnoldus).

Hvngariæ ad omnes Sacri Romani Imperii ordines pro subsidio aduersus Turcam conferendo, svpplex Oratio composita ab Arnoldo Gerardo Laurentiano Flandro. || M·D·LVII. *(Végén:)* Imprefsvm Ingolstadii per Alexandrum & Samuelem Vueifsenhornios fratres.

Kis 8vo. 14 szlan lev., az utolsó üres. 2a—4b levélen az érdekes ajánlólevél: «Reverendo Domino, Georgio Drascouicio Præposito Posoniensi, et in Jazouu, Sacræ Rom: Hungariæ, Bohemiæ etc. Regiæ Maiestatis Secretario, et Consiliario etc....... Arnoldvs Gerardvs, Designatus Moderator inclyti Gymnasii Posoniensis», ... «datæ in Comitiis Ratisbonensibus, decimo Calend.

Martii.» Gerardus az ajánló levélben megemlékezik a két magyar követ, Forgách Ferencz nagyváradi püspökről és Hosszutóthi Györgyről «quorum ille gravem, me hercule, ac prudentiæ plenam orationem habuit: hic vero sedulo curavit, ut nihil in agendo prætermitteretur, uterque autem patriæ saluti diligenter consuluit». Denis (569. l.) szerint Gerardus 1559-ben lett pozsonyi kanonokká és hazájában 1591-ben halt meg. — A költemény elegikus versmértékben van írva.

345.

HEROLD (Johannes).

Princeps Iuuentutis sive Panegyricvs Ferdinando Avstriaco, Imp. Turc. Max. Cæs. F. dicatus, quo pro rebus in Pannonia illa Interamnensi bene & fortiter gestis, Germaniæ gratulatio describit: déq; continuando in Turcam bello, & uictoriæ succefsu sequendo, rationes adferuntur: Basilio Joanne Herold authore. Adjecimus eivsdem authoris Turcici belli M·D·LVI. Anno gesti historiolam, Dialogo descriptam. || Basileæ, per Joannem Oporinum. *(Végén:)* ...... M·D·LVII. mense martio.

8vo. 174 lap. A Panegyricus a 98. lapig cursiv betűkkel, azután a Dialogus, a mely rendes betűkkel van nyomtatva. A végén 1 szlan levélen a nyomdász czíme. Lásd Haner-t, I, 160.

346.

Nawe *(sic)* Zeittunge: Aus dem Landt zu Hungern, Wie die unseren dem Türcken etzlich Krieges Volck abgeschlagen vnnd gefangen, Auch viel gefangener Christen, sampt dem Vorrathe, so sie bey ihnen gehabt, erobert haben. Anno 1557. *(S. l.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon medaillonban egy török fej van e felirattal: «Dy . Sterck . Gottes . ist . Aller . Menschen . Sigel . 1.530». A végén: «Datum Wien den 30 augusti etc. 57.»

Lenkovitz János, «Obersten in der wendischen Mark», és Lamberger százados hőstettei vannak itt leirva. Lásd Kertbeny-t 659. sz. a.

347.

EDER (Georgius).

Trivmphvs D. Ferdinando I. Ro. Imperatori invictiſs. P. P. Avgvstiſs. Archigymnasii Viennensis nomine pro fœlicibus Imperii auspiciis renuntiatus. Per D. Georg. Eder J. V. D. Cæs. S. Maiestatis Consiliarium pro tempore Rectorem. Ad evndem Panegyrica aliquot doctiſsimorum hominum carmina ejusdem scholæ nomine . . . . . || Viennæ Austriæ excudebat Raphael Hofhalter. Anno M · D · LVIII.

4to. 76 szlan lev. Denis 590. sz. a. kimerítően ismerteti. Sambucustól egy Ederhez írt Hexastichon és egy «In optatissimum Cæsaris Ferdinandi reditum» czímű Dekastichon van a munkában. Petrus a Rotis egy «Gratulatoria sub nomine Provinciarum» czímű költeményben a Germania, Róma és Itália után a Hungariát is megszólaltatja, sapphoi versmértékben írt ódában. A két utolsóelőtti versszak így hangzik:

Qui meos Vaivoda puer rebelles
Matris impulsu titulo gubernat
Regio, sceptri tibi quas adoptat
Cedet habenas.

Hungaris solus pater imperabis
Fortibus, pulsa rabie Tyranni
Te sacer solum mihi Ferdinande
Numen habebo.

A Karajan-könyvtárból.

348.

ROTIS (Petrus a).

Trivmphi qvo D. Ferdinandvs I. Ro. Imperator Augustiſs. P. F. P. P. Viennæ à suis exceptus est, Descriptio. Avtore Petro a Rotis Belga Cortraceno. V. J. D. || Viennæ Austriæ Excudebat Michael Zymmerman, in Curia S. Anno, Anno M · D · LVIII.

4to. 28 szlan lev. A czímlapon 5 chronostichon. 1b és 2a levélen applaususok, azután a bécsi városi tanácshoz intézett ajánlás. A szöveg cursiv betűkkel van szedve és számos lapszéli magyarázó jegyzetekkel ellátva. A «wirklich schöne und lange heroische Gedicht» ügyében lásd Denis ismertetését 588. sz. a. Érdekes a

könyvnek egy helye két magyar hajóról, melyeken Miksa király a császár elé ment.

Has Nassarorum virtus et robur agebat
Tam celeres, nervo quam pulsa sagitta Brytanno
Per nubem medias incognita transilit umbras stb.

A Karajan-gyűjteményből.

349.

SAMBUCUS (Johannes).

Epitome Rerum Vngaricarum velut per Indices descripta, Autore Petro Ranzano, apud Mathiam Regem olim triennium Legato. Nunc primum edita, vna cum appendice quadam opera Joannis Sambuci, Tirnaviensis Pan: adiecta est Rervm ad Agriam gestarum anno 1552. breuis eiusdem Sambuci Narratio .... Viennæ Avstriæ excudebat Raphaël Hofhalter. Anno M·D·LVIII.

f°. 4 szlan lev., 69 (római számokkal) számozott levél. 1 levél üres, 14 szlan levélen a függelék, a czímlapon Hofhalter jelvénye. 2ª levélen Miksa főherczeghez intézett ajánlólevél, Bécs, márcz. 15-ről keltezve, azután következik a Ranzanus által használt szerzők jegyzéke. A 4ᵇ lev. Listhius János csász. secretarius applaususa. A függelék 1ª levelén: «Rervm ad Agriam anno M.D.LII. gestarum, breuis Narratio Joan. Sambuci». 1ᵇ lev. rövid ajánlás: «Magnifico Heroi D. Stephano Dobo, de Ruska, Transylvanorum Vayvodæ, etc. Joan. Sambucus. S. D.» kelte Viennæ, Idibus Septembris. M.D.LIII. 14ª lev. a sajtóhibák. Hátlapja üres.

Egy második, a főczímlapon nem említett függelék a következő:

Obsidio Zigethiensis An: M.D.LVI. descripta per Joan. Sambucum Tirnauien. Pannonium. || Viennæ Avstriæ excudebat Raphael Hofhalter.

f°. 6 szlan lev., a czímlapon Hofhalter jelvénye. 1ᵇ lev.: «Indvstria, et militari fortitvdine cognito, Marco Horvath, alias Stansycz, de Gradacz, nvnc denvo Zigethien: Præfecto Joan: Sambvcvs. D. D. M.D.LVIII.» 5ᵇ lev. Sambucus elegiája: «in optatissimum Diui Cæsaris Ferdinandi Viennam reditvm.» Denis 591. sz. a. terjedelmesen ismerteti és e kiadást joggal sorolja a legszebb bécsi nyomdatermékek közé.

350.

SCALICHIUS (Paul).

Glofsza das ist ware Erklärung oder gründliche Aufszlegung des Wolgebornen vnd Hochgelehrten Herrn Pauli Scalichii von Lika, Graven zu Hunn, vnd Freyherrn von Zkrad, der Heiligen Göttlichen Schrifft Doctorn, vber die zwenvnddreifsig Artickl, des Canons der Papistischen Mefz, aus dem heiligen Paulo . . . . . Durch Ambrosium Zieglern von Costnitz, vnwürdiger Diener des wort Gottes transferiert vnd verdeutscht. || Gedruckt zu Rom Durch Jodocum Cordisanum In der Engelburg daselbst, Mit sunderm vorwifsen vnd Freyheit des allerheiligsten Vatters Bapst Pauli des viertten. *(S. a.)*

4to. 10 szlan lev. 1b—2b lev. Scalichius ajánlólevele Palanco Jánoshoz, «Canzler der Jesuwiderischen Gesellschaft» (?), kelt Rómában, Angyalvár 1558. junius 4-én. «Als ich . . . noch in Babilonie stöckt, vnnd ware noch ein Diener derselbigen Rotten unzsüchtigen vñ schandlosen Huern, vnd lebte noch nach Römischem Brauch oder Rechten, war ich willens . . . von vnd aus allerley kunsten, funffzehen hundert vnd drey vnd funffzig Conclusiones, Schlufzreden, so ich den zuvor zu Bononien auch disputiert hette, noch sampt anderen zehentausent vierhundert vñ siben vnd viertzig, merern Poscionibus vnd Fragstucken, zu vbung meines Ingenii, von merers verstands willen, offentlich dieselben zu schutzen vñ schirmen» stb. De ebben megakadályozták, jóllehet más gáncsolni valót nem találtak benne, mint fiatalságát, mert ekkor még 21 éves volt — később mint «Ersten erheber und anfenger einer newen Sect felschlichen verdacht» alá jutott, miért is «bey dem wenigisten eine kleine rechenschaft seines glaubens» óhajtja beküldeni. Végül tíz vers «Pasquillus zu Rom in Capitolio».

Hogy e munka nem Rómában nyomatott, talán szükségtelen különösen megjegyezni. Kertbeny, a ki meglehetős terjengősen és zavarosan szól Scalichról (lásd életr. függeléket), e munkát nem ismerte.

351.

WERNHER (Georg).

Von den Wunderbarlichen Wafsern in Hungern Khurtzer Bericht an den Wolgebornen Herrn Sigmunden Freyherrn zu Herberstain, Neyperg vnd Guet-

tenhag etc. . . . . Beschriben durch Georgen Wernher. || Gedruckt zu Wienn in Osterreich, durch Michael Zimmerman, in S. Annenhof. M · D · LVIII.

fo. 14 szlan lev. A czím feketével és vörössel van nyomtatva. 2a lev. Herberstein levele Wernher Györgyhöz, «der Rö. khü. May. etc. Rat, vñ verwalter der herrschaft Scharesch». 3a lev. kezdődik a szöveg. 13b lev. a magyar vármegyék jegyzéke. 14a lev. a «Czierknitzer See» lapnagyságú fametszete. Lásd Denis névjegyzékét és Kertbeny-t, 668. sz. a.

352.

EDER (Georgius).

Catalogvs Rectorum & Illustrium Virorum Archigymnasii Viennensis: in quo . . . . . . summa quædam continentur quasi capitã earum rerum, quæ celeberrimę huic Academiæ sub cuiusq; magistrata memoria contigerunt dignæ. *(sic)* Ab anno M · CC · XXXVII: vsque ad annum M · D · LIX. . . . . per Georg. Eder, J. C. Cesareum Frisingensem eiusdem Academiæ pro tempore Rectorem. || Viennæ Avstriæ. *(Végén:)* Viennæ Avstriæ excvdebat Raphael Hofhalter, Anno 1559.

4to. 8 szlan lev. 106 lap, 2 szlan lev. az index, 1 lev. a nyomdászjelvény. 1b levélen Edernek szép fametszetű képe. 2a—8b lev. Gienger Györgyhöz intézett ajánlás, egy elegia ugyanahhoz és több epigramm «an verschiedene Gienger». Lásd Denis-t 600. sz. a.

Azon sokszoros összeköttetésnél fogva, melylyel tudósaink a bécsi egyetemhez állottak, e munka reánk nézve is rendkívül érdekes. Becses adatokat tartalmaz Corvin Mátyás király idejéből, a fejedelmeknek 1514-ki összejöveteléről, stb. Az 1471. évnél ez áll: «Instauratur Bibliotheca, ad quam sacerdos quidam Jacobus Yban de Tirnauia C. contulit florenos Hungar.»

Karajan-féle gyűjteményből.

353.

JANUS PANNONIUS.

Jani Pannonii deinde Episcopi Qvinqveecclesiarum facti, illivs cum omni antiquitati vatis comparandi, lusus quidam, & epigrammata nunc primum inuenta,

& excusa. Opera Joannis Sambvci Tirnauiensis Pannonii. || Patavii 1559.

Kis 8vo. 32 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon nyomdászjelvény (Minerva, mellette olajfa «Oliva Minervæ» felirattal). 2a lev. az ajánlás: «Mariano Lezentio Polono, Cracouien. Plocensi, ac Sandomirien. Canonico, nobiliss. ac ornatissimo adolescenti» ddto Patavii Kal. Jan. Néhány Janus Pannoniusra vonatkozó életrajzi adat és a Beatus Rhenanus-féle, a velenczei s a későbbi baseli kiadások felsorolása után Sambucus elmondja, hogy ő «in quasdam lucubrationes eiusdem . . . nuper cum alibi tum (apud) Joan. Listhium Cæsaris Ferdinandi Secretarium, incidens» ezeket a nyilvánosság elé akarja bocsátani, «ut qui plane sciam, non minus præclaris me vatibus, ac si ex omni quiddam antiquitate reliquum appareret, satisfacturum». És alább: «. . . selegi de multis pauca et de bonis meliora. Cuncta enim, ob juvenilem fervorem, et in Italia tum vitam actam, edere, non libuit, quod ipsius, quæ consecuta hos lusus fortuna et dignitas fuit τατ' ἔκδοτα καὶ ἀνέκδοτα consilium edendi meum repudiassept». Arra, hogy e költeményt Lezentiusnak ajánlja, azon nem rég történt beszélgetés indította, melyet Dudith Andrással folytatott, «juvenis doctissimus, popularis, et vetus amicus, cuius ego judicio semper acquiescere sum solitus» stb. Az ajánlás végén van Bona György következő tetrastichonja:

Hoc etiam cultum Sambucus, non sine cura,
  Eximii voluit prodere vatis opus.
Eruit e tenebris passim, quæ forte perirent:
  Magna brevi illius Bibliotheca dabit.

A végén 31b lev: «Lectori. Ne nescias, me huius ipsius Authoris, alium quoque libellum Epigrammatum, cum Panegyrico ad Ludovicum Gonzagam, et ad Strozios, elegiis, Basilea nisisse, et jam forte ipsum excusum. Vale.» E baseli kiadásról nem tudok szólani, ez még ritkább lehet, mint az itt leirt, mely Teleky figyelmét is elkerülte, melyet azonban Brunet egy a Bibliothèque Ste Geneviève-ben létező példány alapján megemlít. Barátomnak, a korán elhunyt Abel tanárnak, e könyvecskét, sajnos, már nem mutathattam.

354.

SAMBUCUS (Johannes).

Orativncvla Joan. Sambvci, Pan. in obitum Generosi Adolescentis Jacobi a Stubenberg, Baronis, & Pincernæ hæreditarii Stirię &c. Qui annos natus 17. Patauij 27. Februarij Anni MDLIX. graui omnium luctu, vita excefsit. || Patavii 1559.

4to. 8 szzott lev. A czímlapon egy vignetta. 1b lev.: «Joanni, Wolfgango, et Friderico a Stvbenberg, inclitis Baronibvs etc. Demortvi fratribvs moestissimis D. D.» Az utolsó lapon egy elegia van «In eiusdem obitum S.» felirattal.

355.

BRUTTO (Prospero).

Le Giostre, i Trionfi, et gli apparati mirabili fatti in Viena alla Corte de l' invitifsimo Ferdinando Imperatore. Nella venuta di tutti i figluoli, & figliole di Sua Maesta Cesarea. Dove succintamente racconta il cõbatter d' vn castello per terra & per acqua, & i tornei, le pompe, le liuree, & il valor de Caualieri che si prouarono nell' armeggiare . . . . . Stampato con licentia di Superiori. || *(Végén:)* Stampato in Bologna per Pelegrino Bonardo.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas. Az 1560. aug. 7-én kelt levél (Al molto magnifico Sig. A. M.) tömörítve adja elő a Francolin által terjedelmesen leirt lovagjátékot. Lásd 363. sz. a.

356.

DIONYSIUS HALICARNASSUS.

Dionysii Halicarnafsei de Thvcydidis Historia Jvdicivm, Andrea Duditio Pannonio, interprete, ad Illmvm et Revermvm Archiepiscopvm Strigoniensem || Venetiis, M · D · LX.

4to. 94 szlan lev. A czímlapon és az utolsó levél hátlapján az Aldus-féle horgony. 2a—9a lev. Dudith ajánlása Oláh Miklós esztergomi érsekhez, Pádua, 1560. márcz. kelettel. Dudith ezen eddig ismeretlen munkát Manutius Páltól oly czélból kapta, hogy azt latinra fordítsa. A végén az érsek dicsőítése van.

Lásd Renouard, 181. l.

A Syston Park könyvtárból.

357.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

De origine Imperii Tvrcorvm, eorvmque administratione & disciplina breuia quædam capitã notationis

loco collectã. Cui Libellus de Tvrcorvm moribus, collectus a Bartholomæo Georgieuiz, adiectus est, cum præfatione reuerendi uiri D. Philippi Melanthonis. || Wittebergæ Anno M·D·LX.

Kis 8vo. 96 szlan lev. A czímlapon Mahomet szultán medaillon-arczképe látható. 2a—3b lev. Melanchton előszava, azután a török császárok életrajza következik 12 sikerült fametszetű medaillon arczképpel. 12b levélen: «Ordo sev Dispositio Belli Cvriæ Tvrcicæ gentis» török főurak- és katonáknak 23 medaillon-szerű, nagyon jellemző fametszetével. Ezután következnek Georgievicsnek a «De Moribus Turcarum» valamennyi kiadásában előforduló czikkelyei. Végül a Suliman szultán fiának 1553-ban történt megöletésének elbeszélése, melyet Nicolaus a Moffan Burgundus irt meg. (L. a 338. számot.)

358.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

Erzelung der Türckischen Keiser, Namen, Empter, Leben Sitten vnd Tyrannei in jhrem Reich ...... Beschrieben in Latein, durch Bartholomeum Georgieuitz, dem Christlichen Leser zu gut verdeudscht Mit einer Vorred Philippi Melanthonis. || Wittemberg. 1560 *(Végén:)* Gedruckt zu Wittemberg durch Hans Krafft.

Kis 8vo. czímlap, 140 szzott lev. A czím vörössel és feketével van nyomtatva. Melanchton előszava a 6. lapig terjed. Ezután következik a fordítónak, Eisenberg Jakabnak, ajánlása Steinberg Adorjánhoz. E könyvecske ugyanazon czikkeket és ugyanazon fametszeteket foglalja magában, mint a valószinűleg ugyanazon kiadótól származó 357. sz. a. leirt munka. Csakhogy itt a 116a—131b levélen (mint a hetedik könyv) Petancius Felix munkája «Durch welche Wege und Strassen man den Türken überziehen müsste» van betoldva, és Moffan elbeszélése Soliman fiának megöletéséről hiányzik. Lásd Kertbeny-t 689. sz. a.

359.

HERBERSTEIN (Sigismundus).

Gratæ Posteritati Sigismvndvs Liber Baro in Herberstain Neyperg & Guettenhag, Primarius Ducatus

Carinthiæ Hæreditariusq; Camerarius & Dapifer &c. Immunitate meritorum ergo donatus, actiones suas à puero ad annum vsq; ætatis suæ septuagesimvm quartum, breui commentariolo notatas reliquit. || Viennæ Avstriæ excvdebat Raphael Hofhalter Anno M · D · LX.

fo. 60 szlan lev. a czímlapon és az utolsó levélen a Herberstein-féle nagy czímer látható. Ez életrajz gazdag tartalmáról lásd Denis-t, 630. sz. a. és Adelung *Sigmund Fr. v. Herberstein* 417. l., a ki az érdekes fametszeteket is leírja. Ferdinand császár medaillon arczképénél feltünt nekem a metsző DL. monogrammja, mely tudtommal sehol sincs említve. Két magyar költőtől is vannak költői adalékok, ezek Caspar Betius Transilvanus és Sigismundus Torda. Ez utóbbitól egy tetrastichon van «Ad Imagines habituum quibus diversis in Legationibus summorum Principum muneratione est honoratus» czímmel. Az előbbi néhány epigrammot irt (Europa uralkodóiról, a franczia háborúról, két költeményt V. Károlyhoz és Ferdinandhoz, és egy hosszabb elegiai költeményt «De Uro et Bisonte»), melyeket egy Gráczból 1552. decz. 16-án kelt ajánlás előz meg. Ebből megtudjuk, hogy Betius nem volt költő «de profession», «Alia studiorum meorum ratio alia ingenii excolendi arena fuit», és hogy mostoha időket élt át: «Crebra infortunia quibus per has dies conflictatus sum, cum me vexarent præter omnem modum et vix ullum respirandi darent locum, otium tamen concedebant, sed tale quod mœrores meos tolleret minime, sed augeret potius . . .» — ez már épen carcert jelenthet — de mindenesetre ezek nagyon hiányos életrajzi adatok. Denis Betiust előttem ismeretlen okokból Pesthi Gáspárral hiszi azonosíthatni, «der einige Hontersche Arbeiten im Jahre 1541 zu Kronstadt herausgab». A költemények közül még Guglinger Farkasnak «Epitaphium Stephani *(sic)* Comitis Zepusiensis» czímű négysoros versét említem meg.

Szép egykorú színezett példány hártyakötésben gyönyörű díszítésekkel. A könyvtábla belsején következő följegyzés van: «Ex dono Gñosi ac Magci dñi dñi Sigismundi Liberi Baronis in Herberstaini Authoris xviij Aprilis Anno MDLXII Viennæ». Alatta egy későbbi tulajdonos neve: «Patior ut Potiar Franciscus Christophorus a Teuffenbach scripsit Noribergæ, Mense Februario Anno Christi 1638». Teuffenbach vallása miatt Németországba vándorolt ki és Herberstein Sibillát vette nőül.

360.

HONTERUS (Johannes).

Rvdimentorum Cosmographicorum Joan. Honteri Coronen. Libri. III. cum tabellis geographicis elegan-

tiss. De variarum rerum nomenclaturis per classes liber I. || Antverpiae apud Joannem Richardum. *(Végén:)* Impreſs. Antuerp. An. M·D·LX.

8vo. 42 szlan lev. A czímlapon szép jelvény. A szöveg 1 b levélen kezdődik. Az 1552-ki kiadásnak (l. 326. sz.) utánnyomata. 25a lev.: «Circvli Sphæræ cvm V. Zonis» a földgolyók és térképek teljesen az 1552-ki zürichi kiadás után vannak fába metszve.

361.

SACHS (Hans).

Das erst Buch. Sehr Herrliche Schöne vnd warhaffte Gedicht. Geistlich vnnd Weltlich allerley art, als ernstliche Tragedien, liebliche Comedien, seltzame Spiel, kurtzweilige Gesprech, sehnliche Clagreden, wunderbarliche Fabel, sampt andern lecherlichen schwencken vnnd boſsen &c. Welcher stück seind dreyhundert vnnd sechs vnd sibentzig . . . . . Durch den sinreichen vnd weitberümbten Hans Sachsen, ein liebhaber Teutscher Poeterey vom M·D·XVI. Jar biſz auff diſz M·D·LVIII. Jar zusamme getragen vnnd volendt. || Gedruckt zu Nürmberg bey Christoff Heuſzler. M·D·LX. *(A végén levő kelet* Año Salutis M·D·LVIII. Am XVI. Tag. Februarii: *az utolsó költemény irásának idejére vonatkozik.)*

fo. 8 szlan, 545 (róm.) szzott lev. A czím vörössel és feketével van nyomtatva. 2a lev. a kiadó Willer György Weytmoser Winckel Kristófhoz «Rö. Kö. May. Rath, Bergkherren in der Gastein vnnd Rawris» intézett ajánlása. 4a lev.: «Vorred. Dem Guthertzigen Leser wünscht Hans Sachs ein gutselig New Jar.» Azután még egy költemény Köppel Kristóftól és a tartalomjegyzék. Az első teljes kiadásnak első kötete. A «*Historien*» között következő Magyarország történetére vonatkozó részek vannak: 1) Tyrannische That des Türcken vor Wien begangen. (A végén:) 1539. 2) Der Türckischen belegerung der Statt Wien mit handelung beyder teil auff das kürtzest ordentlich begriffen. 1529. 3) Deſs Türckischen Scharmützels bey der newen Stat in Oesterreich. 1532. 4) Der unglückhaftig Scharmützel deſs Türcken

vor Ofen, mit deſz Königs heerläger, Anno 1541 im September geschehen. 5) Der unglückhaffte Scharmützel vnd Sturm des Römischen reichs, vor Pest in Vngern, Anno 1542. (Lenyomatta Kertbeny, 575. sz. a.) 6) Ein Thyrannische That deſz Türcken, wie er sechs hundert gefangne knecht elendigklich hat laſsen nider hawen, auch die Königin ins Elend verschicket, 1541. (Lásd 334. sz.) 7) Ein Klag zu Gott über die grausam wüterey deſz grausamen Türcken, ob seiner vil Kriegen vnd obsigen. (Végén:) 1532.

Az Apponyi könyvtárból.

362.

SADOLETUS (Jacobus).

Jacobi Sadoleti, Episcopi Carpentoracti S. R. E. Cardinalis Epistolarvm Libri Sexdecim. Eiusdem ad Paulum Sadoletum Epistolarum Liber unus. Vita eiusdem autoris per Antonium Florebellum. || Lvgdvni, apvd Haered. Seb. Gryphii. 1560.

8vo. 716 lap, 1 szlan lev. a griffel. A czímlapon a nyomdászjelvény. 2. lev.: az Alessandro Farnese bibornokhoz intézett ajánlás, Carpentras 1549. kelettel. 5—8. lap: az index, 425—431. lapon három Frangepan Ferencz egri püspökhöz intézett levél 1539—40. évekből.

363.

FRANCOLIN (Johannes von).

Thurnier Buch Warhafftiger Ritterlichen Thatē, so in dem Monat Junij des vergangnen LX Jars in vnd auſserhalb der Statt Wienn zu Roſz vnd zu Fueſz, auff Waſser vnd Lannd gehalten worden, mit schönen figuren contrafeet vnd dem Allerdurchleuchtigisten .... Herren Ferdinando, erweltem Römischen Kayser .... deren allergeliebsten Khindern, dem gantzen Adel vnnd hochberuembter Teutschen Nation, durch Hannsen von Francolin Burgunder, Höchstgedachter Rö: Kay: Mayt: &c. Ernholden &c. zu Ehren beschriben. || *(Végén:)* Gedruckt zu

Wienn in Osterreich durch Raphael Hofhalter, auff Polnisch Skrzetusky genandt, beym gülden Wolff.

f°. 6 szlan lev., 80 (róm.) szzott lev., 1 szlan lev. — E munkából két kiadás létezik, egy latin, mely még 1560-ban jelent meg és a jelenlegi, egy évvel később nyomatott német kiadás. Az elsőt leirja Mayer *Wien's Buchdruckergeschichte,* I. 88. Mindkét kiadás tartalma csekély eltérésekkel ugyanaz. 2ª lev. Ferdinandnak 1560. okt. 22-én kelt privilegiuma, mely a latin kiadásból hiányzik. 3ª—6ª lev. a Miksa cseh királyhoz intézett érdekes ajánlás. 1. lapon az előszó, azután a szöveg következik.

A császári sassal és hét czímerpajzszsal körülvett czím vörössel és feketével van nyomtatva. 1ᵇ lev. lapnagyságú szép kivitelű fametszet van, mely Francolin Jánost ábrázolja magyar hirnöki öltözetben, jobbjában pálcza, lábainál balra czímere sisakdíszszel, (mellette DH monogramm,) alul jelmondata: «spera, fide, sustine». Vajon a monogramm Hübschmann Donat-ot jelenti-e, mint azt dr. Mayer állítja, nem itélhetem meg. Bizonyos azonban az, hogy a kép* nem Miksa főherczeget ábrázolja «im Waffenrock mit dem Wappen links zu Füssen» hanem Francolint a díszhirnököt, a mint azt dr. Mayer is Nagler *Monogrammisten* munkájában II. köt. 340. lapon olvashatta, a hol a DH monogramm mint «ismeretlen fametszőé» szerepel. A német kiadásnak 6ᵇ levelén (a latinban 4ᵇ lev.) egy symbolikus kép van, dr. Mayer által bővebben leirt monogrammal, de nem fametszet mint ő mondja, hanem karczolat. XIIIª lev. (a latin kiad. XIᵇ) lapnagyságú fametszet, mely ifjabb Henrik meisseni várgrófot ábrázolja, nem ugyan mint a «gyalogosok vezérét» (dr. Mayer), hanem mint «zászlótartót» nemesek és «kalandorok» kiséretében, a kik a gyalog-harczjátékban vele együtt részt vettek. E fametszet különbözik a latin kiadásétól. Ez utóbbi nagyobb, sokkal durvább és rajta a zászlós várgrófon kívül zsoldosrubába öltözött kis fiú is látható fején tollbokrétás sisakkal «der trug ihm ein schweinspiesz nach». A német kiadásban a várgróf egyedül van ábrázolva; minden, nevezetesen az arcz és a kezek sokkal finomabb, valóban mesteri kivitelű, alul jobbra Lautensac János Sebald monogrammja. A negyedik «Ross Thurnier in freyem felt»-en résztvett lovagoknak három lapon összeállított 45 czímere mindkét kiadásban egyforma. Ezen oly rendkívül érdekes munkának fődíszét azonban 7 nagy karczolt lap (circa 38×49 cm) képezi, mely egy gyalog-harczjátékot a Burgudvarban, lakomát, a tánczmulatságot, a lovas-harczjátékot a Hofburgban, egy másikat a Rossauban, egy harmadikat «in freyem Felde», végül a Duna mellett épített kis «Städlein» ostromát ábrázolja. A lapoknak pontos czímét,

* Dr. Mayer egy «színezett képet» is említ: ez bizonyára az általa leirt példánynak különlegességét képezi.

valamint a többnyire ismeretlen művészek monogrammjait megtaláljuk dr. Mayer jegyzetében

E lapoknak kimerítő leírása egy önálló, külön értekezést kivánna. Itt csak föl akarom hívni a figyelmet a tömérdek magyar viseletre, mely majdnem valamennyi lapon látható. Főkép a 2. és 3. lap: a lakoma és tánczmulatság a Burgban, érdemelnek e tekintetben különös figyelmet, úgyszintén a 7. lap, a melyen egy teljes magyar tábor van föltüntetve. Végül felsorolom azon magyar urakat, a kik az egyik vagy másik menetben vagy lovagjátékban résztvettek. Ezek a következők: 1. Der Wolgeborn Herr Allexius Turscho von Betlenstorff, Freyher auff Boenitz: Khü: W: etc. Hoffgesindt. 2. Frantz Reway Kü: W: Hofgesindt Rö: Kay: May: Diener. 3. Hans Reway Kü: W: Hofgesindt (az előbbinek fivére). 4. Herr Petter Keglewytch von Busin Römi: Kay: May: Truckhsafz. 5. Herr Joan Petey, Freiherr von Gerfse, Rö: Kay: May: etc. Mundtschenckh, Obrister span, vnd Haubtman zu Oedenburg. 6. Hans Juley (ez bizonyosan az a Gyulay János, a kiről Nagy Iván IV, 491. azt állítja, hogy Miksa koronáztatásánál résztvett és a ki, Wisgrill, *Schauplatz* stb. szerint Lamberg Kunigundát birta nőül). 7. Gabriel Mailart *(sic)* ein Ungerischer Herr, Nagy Iván szerint akkoriban Morvaországban telepedett le. 8. «Dotzy» nincs közelebb megjelölve és nem határozható meg. 9. Paul Backhitsch de Lackhy (Péter fia). 10. Herr Wolff Wallasch, Kü: W: etc. Trugsäfz, valószinűleg Bálint öcscse.

364.

HERBERSTEIN (Sigmund).

Sigmund Freyherr zu Herberstain, Neyperg, vnd Guetenhag, Obrister Erb-Camrer vnd Obrister Truchsafz inn Cärndten, Denen Gegenwürtigen vnd Nachkomenden Freyherrn zu Herberstain. Seines Thuens, Diensten, vnd Raysens, mit trewer vermanung sich zu Tugenden vnnd guetem wesen zeschicken. || Zu Wien in Oesterreich, durch Michaeln Zimerman gedruckt, im M·D·LXI. Jar.

f°. 24 szlan lev. A czímlap hátlapján Herberstein czímere. Hat lapnagyságú fametszet Herberstein-t ábrázolja ünnepi öltözékeiben; ezek a latin kiadásból vannak utánnyomva. Lásd Denis-t, a ki 686. lapon az évnélküli kiadást, mely a jelenlegivel meglehetősen egyezik, kimerítően leírja, és Adelungot, *Sigmund Freiherr von Herberstein,* 430. l.

Lásd Kertbeny-t is, 672—676. sz. a.

365.

Sambucus (Johannes).

De Imitatione Ciceroniana Dialogi tres Avtore Joan. Sambuco. Tirnavense Pannonio. Eiusdem duæ Orationes funebres, cum doctiſsimorū ætatis nostræ virorum Epistolis aliquot eiusdem argumenti, & Epigrammatis græcis & latinis. ‖ Parisiis, apud Aegidium Gorbinum, sub insigne spei prope Collegium Cameracense 1561.

8vo. 51 szzott levél, 1 lev. üres, azután a 2-ik részben 30 levél. A czímlapon csinos jelvény. 1b—2b lev. Sambucus ajánlása az ifjú kirchbergi és weissendorni Fugger Jakabhoz, Antal fiához Paduában, 1559. novemberről keltezve, tehát 2 hónappal Bona György halála után, a kivel e dialogusok «ad colles amoenos et salubres istos Patavinos» tartattak. A végén az olvasóhoz intézett rövid zárszó és az Errata. Azután következik a második czím: «Orationes dvæ fvnebres Joan. Sambvci Tvrnaviensis Pannonii.· Cum doctissimorum» stb. mint az első czímen 1b lev. Oláhcsászár Miklóshoz, Bona György mostoha testvéréhez intézett rövid ajánlás Pádua, 1559. okt. kelettel. 2b lev. «Oratio fvnebris, in obitvm Generosissimi ac Magnifici Georgii Bona Transyluani Domini in Landsechr, ac Laknpach, qui obiit VI Septemb. 1559. Authore Joan. Sambuco P.» A beszéd szép és érdekes. 10b lev.: «Oratiuncvla Joan. Sambvci Pan. in obitum Generosi Adolescentis Jacobi a Stubenberg, Baronis, et Pincernæ hæreditarii Stiriæ etc. qui annos natus 17 Patauii 27 Februarii Anni M.D.LIX graui omnium luctu, vita excessit ...... fratribvs moestissimis D. D.» (Lásd 354: sz. a.) 16b lev. halálára írt még egy elegia. A 17. és köv. leveleken vannak a Paulus Manutius, Petrus Victor, Franciscus Robortellus, Johannes Faseolusnak a czímlapon említett levelei, azután Adrianus, Turnebusnak hexameterekben írt hosszabb költeménye, (a melyben a 4 előző levél már meg van említve,) Sambucusnak elegikus versmértékben írt költeménye és végül Camerarius Joachimnak, Istvánffy Miklósnak, Dudith Andrásnak, Sambucusnak stb. görög és latin sírfeliratai. E 2-ik rész a czímlappal együtt 30 levélből áll, de csak a 17-ik levélig van számozva; az utolsó üres, de meg kell jegyeznem, hogy Turnebus odájának első része a 22-ik levélen csonkán maradt, és folytatólag más betűkkel ujra le van nyomtatva.

Lásd Práy *Index*-ét 306. l., a ki az 1560-ki páduai kiadást írja le. Horányi idézi ugyan ezen 1561. évi párizsi kiadásunkat

de alig láthatta azt. — Az Oláhcsászár-családról és Oláh bibornoknak s Bona Györgygyel való rokonságról lásd Nagy, *Magyarország Családai*, III. 106.

366.

Scalichius (Paulus).

Oration an dẽ Allerdurchleuchtigsten .... Fürsten .... Herrn Ferdinandum, Römischen Keyser, auch zu Hungern vnnd Behaim König, &c. Von der Genealogia, vnnd gar alten herlichsten Vrsprung vnd herkomen der Scalichern ...... von dem achtzigsten jar nach Christi geburt, bifz auff das 1561. Durch Paulum Scalichium von Lika, der Durchleuchtigsten Königen in Hungern Ewigen Gesellschafftern, In der gantzen Landtschafft, von beiden Seiten des Wafsers Hun, zu Zkrad vnd Dietrichs Bern &c. Graffen vnd Herren &c. Der H. S. Doct. &c. Der ein weyfsling vnd jetzt vmb Christi willen im ellend ist, gestellet ..... || *(Végén:)* Getruckt zu Strafzburg durch Christian Müller, im Jar 1561. Den 25 Januarii.

4to. 50 szlan lev. 1b lev.: »Herrn Pauli Salichii Bildtnus« jó fametszet ($ sign.) Azután néhány vers Scalichius képéről és a 3a lev. látható fametszetű czímerére, az olvasókhoz intézett előszó, IV. Béla privilegiuma és Ferdinand megerősítő okmánya. 10a lev. a beszéd. A szövegben néhány fametszet van, ezek között Bosziának lapnagyságú térképe és három kisebb, melyek a beszterczei grófságot, Linz és Verona környékét ábrázolják és több czímer rajza.

E munkát Kertbeny 695. sz. a. behatóan ismerteti és névjegyzéke 583. lapján is kimerítően ír Scalichiusról.

367.

Verbőczy (Stephanus).

Tripartitvm opvs. ivris consvetvdinarii inclyti Regni Hungariæ. Per Spectabilem et Magnificum Dominum

Stephanvm de Werbewtz, Personalis præsentiæ Regiæ Maiestatis olim Locum tenentem, accuratiſsimè æditum. Acceſsit Index Titulorum per quàm diligentiſsimus. || Jam denuò à mendis, quibus vndiq; prior æditio scatebat, summa qua potuit fieri diligentia erutum et nouiſsimè, longeq; exquisitiori ratione quàm antehac impreſsum Viennæ Pannonię superioris, per Joannem Syngrenium Typographum. Anno reparatę Salutis M·D·LXI. Cum Gratia & Priuilegio Romanæ Cæsareæ Maiestatis.

f°. 14 szlan, 113 szzott lev., 1 szlan lev. Singreiner lapnagyságú czímerével. A vörössel és feketével nyomtatott czím szép allegorikus keretbe van foglalva, alúl a magyar czímer. 2a lev. ifj. Singreiner Jánosnak Nádasdy Tamás nádorhoz intézett ajánlása, melyben a nagy férfiút magasztalja, kinek tudományossága, nagy nyelvismerete és ritka nyájassága különösen ki van emelve. A két régebbi, atyja által nyomtatott kiadással a fiú kissé keményen bánik el «quibus prior et informis ille fœtus non displicuisset, fieri non posse, quia ille nitidior paulo maioreq; cura formatus, magis esset placiturus». Az előző részek ugyanazok, mint az első kiadásban. 8a—14a lev. az index, 14b lev. üres. Ezután kezdődik a szöveg s végződik a Balbi- és Bekényi-féle epigrammokkal úgy, mint az előző kiadásokban.

Igen szép példány, a czímlap szegélye és az initialisok színezettek. A czímlapon «Monasterii Mellicensis 1661» följegyzés olvasható. Egy tiszta lapon a következő jegyzet van írva: «Iste Liber fuit emptus in Auctione Bibliothecæ Schwandtnerianæ a me Leopoldo Alexandro Regni Hungariæ Palatino Anno Salutis 1792». A főherczeget 1795-ben egy általa rendezett tüzijáték alkalmával történt lőpor-robbanás ölte meg.

368.

DRASKOVICS (Georgius).

Oratio habita a Reverendiſsimo D. Georgio Drascovitio Episcopo Quinquecclesiensi Inuictiſsimi D. Ferdinandi Romanorum Imperatoris electi pro Rege Hungariæ Oratore in Generali Congregatione Die XXIIII Februarij M·D·LXII. Vna cvm responsione

Sanctæ Synodi. || Ripæ: ad instantiam Baptistæ Bozolæ 1562.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon a pápai czímer. A rivai nyomdáról lásd e catalogus 377. számát.

369.

DRASKOVICS (Georgius).

Oratio habita a Revermo D. Georgio Drascovitio Episcopo Qvinqveecclesiensi, Avgvstiſsimi D. Ferdinandi Romanorvm Imperatoris Electi, pro Regno Hvngariæ Oratore, Tridenti in generali Congregatione, die XXIIII Februarii. M·D·LXII. || Venetiis, ex Officina Jordani Zileti. M·D·LXII.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon Ziletus szép jelvénye. Az utolsó lapon: «Responsum Sanctæ Synodi.»

370.

DUDITH (Andreas).

Orationes dvae in sacrosancto oecvmenico Concilio Tridentino habitæ a R. P. Andrea Dvditio Sbardellato, Episcopo Tininien. ac DD Prælatorvm totiusq. Hvngariæ Cleri oratore, Anno Domini. M·D·LXII. || Brixiæ, apud Damianum Turlinum, MDLXII.

4to. 16 szzott lev. A czímlapon szép nyomdászjelvény látható. Az utolsó lap üres. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. A két beszédet Petrus Fontidonius Segobiensis, a salamancai püspök theologusa adta ki, a ki ezeket szép és érdekes levélben ajánlja Oláh Miklós prímásnak. A beszédek április és júniusban tartattak, az ajánlás Trient, 1562. szeptemberről van keltezve.

371.

DUDITH (Andreas).

Orationes dvæ in sacrosancto oecvmenico Concilio Tridentino habitæ a R. P. Andrea Dvditio Sbardellato, Episcopo Tininien. ac DD. Prælatorvm totivsq. Hvngariæ Cleri Oratore, Anno Domini MDLXII. || Venetiis, apud Jordanum Ziletum, MDLXII.

4to. czímlap és 22 szzott lev. A czímlapon és az utolsó lapon Ziletus jelvénye. Az ajánlás, mint az előbbi kiadásban, 4 levélre terjed.

A czímlapon következő följegyzés olvasható: «Dominici Mellini Guid. J. cui optimus Epũs dono Tridenti dedit M.D.LXII.»

372.

DUDITH (Andreas).

Vita Reginaldi Poli, Britanni, S. R. E. Cardinalis, et Cantvariensis Archiepiscopi. || Venetiis. M·D·LXIII. Ex Officina Dominici Guerrei, & Joan. Baptistæ fratrum.

4to. 48 szzott lev. A czímlapon csinos vignetta van. 2a lev. az ajánlás: «Inuictiss. et potentiss. Principi D. D. Ferdinando Primo, Romanorvm Imperatori...... Andreas Dvditivs Sbardellatvs, Episcopvs Tininiensis S. P. D.» Kelt «Tridento ex Concilio Kal. Jan. M.D.LXIII.» Mint a szép levélből megtudjuk, ez életrajzot Becatellus Lajos raguzai érsek irta... «qui cum eundem vitæ cursum teneat, quo Polus in cœlum pervenit, non satis habuit nobis, qui eius consuetudine fruimur, innocentiæ et omnis sanctitatis exemplo, iter ad æternam felicitatem commonstrare, nisi etiam Poli ipsius vitam, pulcherrimis quibusdam veritatis coloribus depictam ob oculos proponeret». Az olasz nyelven írt életrajzot most Dudith latinra fordította, «. . . quod eius vitam, quem ego ex Italia Pont. Max. legatum in Angliam sequutus fueram, et cuius amori erga me, ac studio plurimum debere me intelligebam; omnibus hominibus cognitam et perspectam esse cupiebam». Szerényen megjegyzi, hogy barátját Binardus Ker. Jánost, a bibornok titkárát és bizalmasát kérte meg, hogy a munkán az utolsó simítást végezze, «. . . delegi, qui totam hanc Poli effigiem perpoliret». A fordítást most Ferdinándnak ajánlja, a kiről tudja «quanti Polum fecerit antea et quam eius memoria etiamnum delectetur . . . .» a mint hogy Polus is mindenkor «. . . totius Augustiss. Domus Austriæ studiosiss. et cupidissimus extitit.» Lásd Brutus J. M. Dudithhoz intézett egy levelét (Krakó, 1577. ápr.-ról keltezve). «Vidi . . . te adolescentem ad Benacum, apud Polum Cardinalem, quem ille secessum sibi delegerat, causa relaxandi animum a gravioribus curis . . . Quanta illa vero tua felicitas, qui in contubernio sanctissimi viri ageres, hoc est, in virtutum omnium et sapientiæ domicilio, in quo quidem nemini locus esset, quem non sanctitas morum ornaret, et omnes viro principe dignæ artes?» (Editio Berol. 372. l.) Lásd Renouard, *Annales*, 491. l.

Vágatlan szélű példány.

373.

PEUCERUS (Caspar).

Oratio de Clade Varnensi. Recitata a Casparo Pevcero Philosophiæ et Medicinæ Doctore, cum gradus Doctorum in Medicina decerneretur duobus honestis ac doctis Philosophiæ & artium liberalium magistris . . . . Die Martini, Anno 1563. || Witebergæ Excusa apud Hæredes Georgii Rhauu 1563.

8vo. 20 szlan lev. A végén az orvosi kar dékánjának egy zárbeszéde van. Peucer híres orvos és természettudós volt és Melanchthon leányát bírta nőül. A veszélyt nemcsak a török részről látta, mert beszédét a következő szavakkal végzi: «Te ergo fili Dei, . . . toto oro pectore, ut propter gloriam tuam nos protegens prohibeas, ne Turcicis, Rossicis, aut ciuilibus bellis efficiatur in his terris barbarica vastitas . . .»

374.

SAMBUCUS (Johannes).

Joannis Sambvci Tirnaviens: de Imitatione a Cicerone petenda Dialogi Tres, nunc recogniti & aucti. Eivsdem Somnium Scipionis luculenta Paraphrasi & Scholiis breuiter commodeque illustratum. || Antverpiæ Excudebat Libertus Malcotius, sub insigni Falconis albi. M · D · LXIII.

8vo. 120 szlan lev. A czímlapon a nyomdász jelvénye. A 2. levélen a Fugger Jakabhoz intézett ajánlás van, úgy mint az első kiadásban. A méltán «bővített»-nek nevezett dialogusok végén az olvasókhoz intézett hasonlókép «bővített» megszólítás van. Ezután a Somnium Scipionis szövege következik. A dialogus és paraphrasisa között Rechnitz Vitus fiához, Rechnitz Dánielhez intézett levél van közölve Meloduni in Gallia (Melun) 3 Idus Agusti 1561. kelettel. A végén az index és az Errata.

375.

SÄLLERUS (Paulus).

In Serenifsimi ac potentifsimi Principis, ac Domini, D. Maximiliani, Rom. et Bohemiæ Regis: necnon Conthoralis eivsdem, Serenifsimæ, Romano-

rvm et Bohemiae Reginae Hungaricam Posonii solenniter celebrandam Coronationem, Carmen gratvlatorivm Avtore Pavlo Sällero Tyrolensi. || Viennæ Austriæ excvdebat Michaël Zimmerman. Anno M · D · LXIII.

4to. 6 szlan lev. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. A költemény következő aláírással bír: «Paulus Sällerus Tirolenis Reg: Mai: Vestræ Secretarij, D. Caspari Lindegg a Lisäna, etc. seruitor». Lásd Mayer-t, *Wiens Buchdruckergeschichte* 348. sz. a.

376.

Kurtze vnd warhaffte beschreybung, der Röm̃. kön. May. Einzug, Sampt der Crönung zu Hungerischem König, den 8. Septembris des 1563. Jars, in der Pfarrkirchen zu Presburg ergangen. Item, auch mit was Ceremonien Irer Röm̃. Kön. May. gemahel gekrönt sey worden. || Gedruckt zu Augspurg bey Mattheo Francken.

4to. 24 szlan lev. A czímlapon a császári sas.

377.

Literæ Svltani Svlemanni Tvrcarvm Imp. missæ Constantinopoli ad Ferd. Imperatorem Rom. & ab Ebrahimo Strotschio, Polono, apostata, redditæ Francofordiæ, in sacri Imperii Electorum cæterorumq; Principum consessu, cum in Rom. Regem elegeretur Maximil. Ferdinand. F. & qua oratione Cæsarem compellatus sit Legatus ille, antequam litteras redderet. Anno MDLXII. Die men. Novemb. XXVII. . . . . . . His accessit Declaratio præliminaris, qua breviter describitur processus totius fere negotii, & literarum Turcicarum inusitata forma. Postremo loco ponitvr Cathalogvs servorvm, equorum, camelorum & Epirhediorum quibus legationis caterva instructa uenit. || Patavii.

4to. 6 szlan lev.

Fickler Jánosnak Lescher Péterhez, a salzburgi érsek titkárához intézett ajánlása Trientben, 1563-ban kelt. Úgy látszik Fickler hasonló állásban volt az érsek mellé beosztva. Azt mondja, hogy munkája már régebben ki volt nyomtatva a Garda-tó melletti Rivában,* azonban, mint egyéb munkák is, melyek ott a zsinat idejében megjelentek, a nyomás annyira hibás volt, hogy ezen új kiadást kellett Páduában kinyomatnia.

378.

HEMMING (Nicolaus).

De Lege Natvræ apodictica Methodus, concinnata per Nicolavm Hemmingium. || Vitebergæ. Anno M · D · LXIIII. (*Végén:*) Wittebergæ Excudebat Johannes Crato M · D · LXIIII.

8vo. 128 szlan lev. A czímlapon csinos jelvény van. A Krabbe Erich dán senatorhoz intézett ajánlás Kopenhágában, 1562-ben kelt; ezután következik az előszó. A munka a 15b levélen kezdődik. Az 58. levéltől (I 2) a 102b levélig (N 7) 18 rendkívül díszes úgynevezett Emblema fametszet van, melyek közül a nyolczadik Józsefet és Putiphar-t ábrázolja, alúl a rajzoló, felül pedig a metsző monogrammjával van ellátva. Ez utóbbi a brassói szül. Lucius János (Joh. Lucius Coronensis Transylvanus). Lásd Luciust illetőleg Nagler, *Monogrammisten*, III. 1063, a hol e fametszet fel is van említve.

379.

HORATIUS.

Ars poetica Horatii, et in eam Paraphrasis, et παρεκβολαί, siue Commentariolum Joannis Sambuci Tirauiensis Pannonii. || Antverpiæ, Ex officina Christofori Plantini, M · D · LXIIII.

8vo. 188 lap. A czímlapon a Plantin-féle jelvény. 1b lev. a császári privilegium. 3. lapon van az ajánlás «Daniel Rechnicz Francisco Gentili Nobili Genvensi S. D.» Az első sorok Sambucus életrajzára vonatkozó érdekes adalékot tartalmaznak: «Cum ante biennium in illa perturbatione gallica, D. Sambucus tertio Italiam revisere constituisset, atque Genuæ in suavissima doctissimi et antiqua virtute atque eruditione insignis Stephani Saulii, Oderici

* Itt jelent meg nyomtatásban többek közt Draskovics György pécsi püspök zsinati beszéde is.

Medici, et aliorum consuetudine, ante quam Neapolin proficisceretur, mensem hæsisset: annotavit quædam in Horatii Poeticam, atque paraphrasi illustravit.» Horatius Ars poetica-ja az 5—20. lapokat foglalja el. A 21—62. lapon van a paraphrasis. Innentől végig a commentár. A szlan levélen a sajtóhibák vannak felsorolva és a nyomdász zársorai. Lásd Ruelens-t, 55. lapon.

380.

SAMBUCUS (Joannes).

Emblemata, cvm aliqvot nvmmis antiqvi operis, Joannis Sambvci Tirnaviensis Pannonii. || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini. M ·D·LXIV.

8vo. 240 lap. A czímlap szép keretbe van foglalva s régi érmek rajzait és a Plantin-féle iránytűt mutatja. A 2. lapon a privilegium. 3—7. lapon egy értekezés van «de Emblemate» Ghent, 1564. január kelettel. 8. lapon a magyar öltözetben levő Sambucus képe «Sambvcus ætatis XXXIII Anno MDLXIIII.» köriratttal. Ezután következik a II. Miksához intézett költői ajánlás, majd az Emblemák a 230. lapig és az Errata. A 232. lapon egy érdekes levél: «Magnifico Domino Joanni Groliero Thesavrario regio Lvtetiæ» Ghent 1564. jan. kelettel. Sambucus hálásan emlékezik meg Groliernek iránta tanusított jóakaratáról: «Scio quanti me facias, quo animo semel comprehenderis: quem quotidie in tuis colloquiis et omnis antiquitatis delectationibus biennium fere, licet aliis quoque studiis ac negotiis occupatissimum esse me paterne volueris.» Legvégül közöl gyűjteményéről tudósítást: «Per hoc vero biennium scias me multis modis bibliothecam auxisse ornasseque meam, atque nummos, quos tantopere extollebas maxime raris cumulasse .... doque operam, ne meæ conditionis, satis angustæ, liberalis tamen, atque illius studiosæ vetustatis, quisquam me superet.» 233—240. lapon 46 érem képe van, végül a colophon, melyből megtudjuk, hogy a munka szeptemberben került ki a sajtó alól.

Az Emblemák közül sok hírneves tudósoknak van ajánlva, a kikkel Sambucus baráti viszonyban volt, így többek közt Robortellus Ferencz, Manutius Pál, Turnebus, Hadrianus Junius, Sigonius, Clusius, Petrus Victor, Petrus Ramee, Michael Brutus, Lambinus. A magyarok közül megemlítendők a szerző atyja, Sambucus Péter, Istvánffy Miklós, sógora Panithy János, Listhi János, Vrancsics Antal, Dudith, Draskovics György, Forgács Ferencz. Végül egy görög epitaphium barátjára, a korán elhunyt Bonára. A fametszetek (171 emblema) gazdagon diszített keretekbe vannak foglalva és részben gyönyörű kivitelűek. Különböző monogrammokkal bírnak. Lásd Ruelens-t, *Annales Plantiniennes*, 42. l.

Különösen érdekes a 164. lapon levő fametszet, mely Sambucust lóháton utazva ábrázolja Bombo és Madel nevű két kutyája által kisérve, és a 218. lapon levő, mely bizonyára szintén szerzőnket tünteti fel magyar viseletben, sólyom-vadászaton. A művész a 61. és 82. lapon levő képeken is helyez el egy-egy magyart. Végül megemlítem még a 161. lapon «Mathiæ Corvini Symbolum Symbolo Joan. Regis auctum», 167. lapon «Tirnaviæ patriæ meæ arma», és a 200. l. Sambucus czímerét.

381.

Centorio (Ascanio).

Commentarii della Gverra di Transilvania, del Signor Ascanio Centorio de gli Hortensii ne qvali si contengono tvtte le cose, che svccefsero nell' Vngheria dalla rotta del Re Lodovico XII. *(sic)* sino al' anno MDLIII . . . . || In Vinegia appresso Gabriel Giolito de Ferrari MDLXV.

4to. 20 szlan levél, 266 lap, 1 sztlan levél, melynek hátlapján a czímlapon is látható jelvény ismételtetik. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva több lapszéli kerettel és szép kezdőbetűvel. Az Ottavio Farnesehez és Consalvo di Cordovához intézett ajánlás Milanóból van keltezve, azután következik szerzőnek Castaldóra írt latin dícsbeszéde, melyet 1563-ban Castaldo fiának ajánlott, négy szonett Castaldora és Centoriora, a tartalomjegyzék, az Errata, végül a szerző előszava, melyben kijelenti, hogy az eseményeket szemtanuk közlései, főkép «Guilano Carleval *(sic)* gentilhuomo e Cavaliere spagnolo che in ciascuna cosa delle pafsate intervenne personalmente» — följegyzései alapján adja elő.

Centorio 1569-ben egy második részt adott ki, mely azonban magyar eseményekre nem vonatkozik.

382.

Forgách (Franciscus).

Oratio in fvnere Avgvstifs. Potentifs. Foelicifs. Pacifici, Pientifs. Imp. Ferdinandi I, habita a Reverendifs. Francisco Forgacz, Episcopo Varadien: præposito Posonien: S. Cæs. M. Consiliario, &c. septima Augusti, 1565. in Templo D. Stephani. || Viennæ Avstriæ Excvdebat Michael Zimmerman. Anno M·D·LXV.

4to. 20 lap. Az utolsó lap üres. A czímlap hátulján Rechnecz Dánielnek költői applaususa van. Lásd Toldy, *Magyar Államférfiak és Irók*, I. 17. l.

383.

Fracasso (Marino).

Trattato del svccefso della potentifsima armata del gran Turco Ottoman Solimano. Venvta sopra l'Isola di Malta l'Anno MDLXV.

Kis 8vo. 56 szlan lev. A czímlapon, a máltai czímer két kard között. 2a lev. a szerzőtől Marino Fracassótól aláírt ajánlás: «Allo Illvstre, e Reverend. Signore, il Signor Antonio Verantio, Vescovo d'Agria», A hála túláradozó kifejezésével: «essendo tali e tanti i ricevuti benefici dalla cortesia vostra che neppur con l'istessa vita, potrei disciormi dall' obligo giamai; il quale ancor ch'e grave .... mi è pero dolce e caro; perche mantien sempre in me una fresca e suave memoria di un virtuosissimo e gentilissimo signore» stb.

384.

Lucretius.

T. Lvcretii Cari de Rervm Natvra Libri Sex, mendis innumerabilibus liberati, & in pristinum pœne, veterum potifsime librorum ope ac fide, ab Oberto Gifanio Bvrano Juris studioso, restituti .... || Antverpiæ, ex officina Christofori Plantini. cIↄ. cI. LXV.

8vo. 24 szlan lev., 477 lap. A czímlapon a compass. 1b lev. a tartalomjegyzék. 2a—8a lev. a szép és tudós ajánlás: «Ob. Gifanii in T. Lucretium, ad clariss. virum, Joh. Sambucum, genere et doctrina nobiliss. Cæsareæ familiæ domesticum, præfatio.» A végén Sambucusnak meleg dicséretét találjuk és tudósítást a Plantinhoz való viszonyáról: ... «non desinis cum eo (Plantino) ex incomparabili thesauro depromptos aureos libros communicare» és alább «dubium est, tune doctius restitutos, ac meliores mittere scriptores, an ille accuratius et majore cum fide formis suis expressos reddere publice possit.» A végén a császz. privilegium és még egyszer a nyomdász zársora. Lásd Ruelens-t 46. l.

Igen szép példány a híres Beverland Hadrian Ex libris-ével. A czímlapon következő följegyzés áll: «Hadriani Beverlandi Richemundiæ anno primo Guilelmi ac Mariæ CIↃIↃCLXXXIX.» A könyv elején levő tiszta lapon szintén Beverland jegyzete: «Lucretius est poeta elegans et tersus, philosophus vero trivialis ad captum mulierum tonsorumque accomodatius .... Ulteriorem veritatis inquirendi conatum atomis præcidit poeta. Occultæ qualitates (sacra puerorum anchora) per omnipotentes Epicuri illuduntur atomos.»

385.

NONIUS MARCELLUS.

Nonivs Marcellvs de proprietate Sermonvm, jam demum innumeris locis restitutus, multis locupletatus, ope vetustifsimorum codicum, & industria Hadriani Junij Medici. Ad D. Maximilianvm Imp. . . . Index vocabvlorvm. || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini, cIↃ. IↃ. LXV.

8vo. 8 szlan lev., 592 lap, 20 szlan lev. 2a—6a lev. az ajánlás, Harlem kelettel és Hadrianus Junius üdvözlő ódája. 6b—7a lev. ugyanennek levele Sambucushoz . . . . «Hunc (Nonium) quem toties extrudi et publici iuris fieri cupivisti, vel efflagitasti verius; eo consilio nitidoribus typis excudendum dedi, ut in Bibliotheca Cæsareæ Maiestatis, quam didici incomparabili sumptu et diligentia adornari, locum tua commendatione mereatur, atque obtineat: qui ipse βιβλιοθήκη ες έμψυχος καὶ μουσεῖον περιπατοῦν (neque enim abnues, opinor elogium, quod de Longino extulit Eunapius, de te præsagiisse videri potest) quippe qui, peragrata bona Europæ parte, peregrinationes longinquas decurso jam multorum annorum curriculo susceperis (egregio periculorum sumptuumq contemptus testimonio) ut numismata, antiquitates veterum scripta conquireres» . . . . . .

386.

PETRONIUS.

Petronii Arbitri Mafsiliensis Satyrici Fragmenta, restitvta et avcta, e Bibliotheca Johannis Sambuci. || Antverpiæ, Ex officina Cristofori Plantini, M·D·LXV.

8vo 63 lap. A czímlapon a compass és az utolsó lapon a colophon. 2. lev. Obertus Gifanius elegiája Sambucushoz, Plantinnak, kit «unus flos chalcographôn»-nak nevez, és tudós barátjainak szép dicséretével. 3. levélen «D. Joan. Listhio, Secretario, et Consiliario Cesareæ Maiestatis, amico veteri suo Joan. Sambucus Pan.» intézett ajánlás, Bécsből, 1564. sz. Márton napjáról keltezve «cuius ad celebritatem hos versiculus subjicio» (következik 5 distichon). Lásd Ruelens-t, 46. l.

387.

SAMBUCUS (Joannes).

Oratio cvm Epigrammatis aliqvot Epitaphiis in Obitvm Imp. Ferdinandi Primi P. F. A. PP. etc.

Autore Joanne Sambuco, tertio nonas Sextil. Anno MDLXIIII. || Viennæ, apud Viduam Zimmermanni, Anno MDLXV.

4to. 44 szlan lev. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. 2. lev. Sambucusnak Bécs, 1561. szept.-ben kelt ajánlása Károly főherczeghez. A végén különböző sirfeliratok, költemények Ferdinándra, egy «Precatio hisce temporibus accomodata et usibus» és egy «Paraphrasis Psalmi XLVI Grata de Meliten liberatis.»

388.

ULLOA (Alfonso).

Vita del potentifsimo, e christianifs. Imperatore Ferdinando Primo. Descritta dal Sig. Alfonso Ulloa. Nella qvale vengono comprese, ... le Guerre di Europa co i fatti de Principi Christiani. Cominciando dall' Anno MDXX. fino al MDLXIIII. . . . . . . All' Invitifsimo Imperatore Mafsimiliano Secvndo. || In Venetia, Apprefso Camillo, & Francisco Francheschini Fratelli. 1565.

4to. 16 szlan lev. 451. lap. 2 szlan lev. A czímlapon egy vignetta. 2a—4a lev. az ajánlás. 4b lev. rövid előszó, azután a 15 b levélig az index és a 16. levélen Verdizzoti sonett-je és Joan de Trillanes két spanyol sonett-je. Ezután következik a szöveg, végül még egy Gamiz Alfonshoz a császár titkárához intézett levél, melyben Ulloa őt arra kéri, hogy amunkát a császárnak nyujtsa át. Végül a nyomdász zársora és a vignetta ismétlése.

389.

Neuwe Zeitung vom Türcken was sich in kurtzverschiener zeit, mit im, den Hufsaern, und Teutschem Kriegsvolck hat zugetragen. M·D·LXV. *(S. l.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon egy fametszet, mely ez alkalommal békés találkozást ábrázol keresztények és törökök közt. A Szathmár körül június 13-tól 25-ig lefolyt hadi események elbeszélését tartalmazza «ddto Zackmar, den 25. Junii Anno M.D.LXV.» kelettel. Az elején egy «Panfi» hőstetteiről történik

említés, «so der Kaiserlichen Maiestat etc. Hochseligster Gedechtnus, Edel knab gewesen, der mit einem Türken kämpfend demselben erstlich den Fuss herabgehauwen, zuletzt den Kopff auch.» Kertbeny-nél hiányzik.

390.

Perckhordnung der Freyen Künigelichen Perckstett in der Cron Hungern, als Crembnitz, Schembnitz, Newensoll, Buggans, Khünigsperg, Dülen vnnd Libeten sambt andern vmbliegenden vnnd gedachter Cron Hungern eingeleibten, Gold, Silber, Kupffer vnd anderer Metall Perkhwerchen, yetzigen vnnd khünfftigen aufs New fürgenomen, gepefsert vnd aufsgangen, Beschechen ...... im Tausend fünfhundert Fünff und sechtzigsten Jar ...... || Gedruckt zu Wienn in Osterreich, durch Michael Zimmermann, in S. Annen Hof.

fo. 70 szlan lev. Lásd Mayer-t, 431. sz. a.

391.

Warhafftige Grvndtliche beschreibung, Was der Rom. Kay. May. Vnsers Aller genedigsten Herrn General, vnd Feldhauptman inn Zips, Herren Lazarum vonn Schwendi, nach Eroberung der Vest in Tockai, vnd ettliche mer Schlöfser, Ferrers *(sic)* wider Ire Rebellen vnd Widerspennige gehandelt vnd fürgenommen sey worden. || Getruckt zu Augspurg, Durch Hanns Zimmerman.

4to. 4 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon levő durva fametszet vértes lovasok között folyó ütközetet ábrázol, jobbra és balra zászlóvivők, a háttérben tájképpel. A nyomás durva és hibás. Bő ismertetését lásd Kertbeny-nél 744. sz. a.

392.

Zweyerley Newe Zeittungen. Welcher Gestalt das Schlos Daggay, in Vngern, durch jetzigen Grosmech-

tigen Keysers Maximiliani Kriegsvolck, dem Türcken ...... widerumb dieses 65. Jhars abgewonnen vnd eröbert. Item, Ein Ritterlicher Kampff vñ Turnier, zweyer Helden, als einem türckischen Hauptman, vnd einem vngerischen jungen Kriegsman, Die jhres Glaubens halben, vmb Leib vnd Leben, auff öffentlichem Platz, bei Babotzscha in Vngern, den 30 Januarii, dieses 65. Jhars, mit einander gestritten, Vnd wie Gott dem Vngerischen Christen, wieder den Türcken den Sieg verliehen, etc. *(S. l. & a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő gyönyörű fametszet ágyúk körül foglalatoskodó két zsoldost ábrázol. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Egy szemtanú Tokajnak Schwendi által történt bevételét beszéli el febr. 12. kelettel: «Ich habe den todten Nemethy Ferentzen, selbst wohl besichtigt, ist an die Stirn mit einem stein geschlagen, das sein Kopff gar blutig gewest, Er ist bald nach empfangenem schaden verschieden. Sein Weib soll zu Dobretzen, oder auff seinem Schlofs Joppe (Sz.-Jób ?) sein, seiner Erben oder Geschlechts, hat er dieses orts niemandts.» Lásd Kertbeny-t, 739. sz. a.

393.

ARISTENETUS.

Ἀρισταινέτου Επίστολαι ἐρωτικαι. Τινὰ τῶν παλαιῶν Ηρώων Επιτάφια. E Bibliotheca C. V. Joan. Sambuci. || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini. M·D·LXVI.

4to. 95 lap. A czímlapon a compass, 2a lev. Sambucus ajánlása: «Generoso Dn. Philippo Seniori, Libero Baroni in Winneberg, et Beihelstein, Præsidi Senatus Aulici Cæs. Maiest.» Bécs, 1565. julius kelettel. E leveleknek Sambucus egy kézirata alapján közölt első kiadása. Lásd Ruelens, 55. l.

394.

DIOGENES LAERTIUS.

Laertii Diogenis de vita et moribvs Philosophorvm Libri X. ..... restituti, & emendati ...... opera Joannis Sambvci Tirnauiensis Pannonii ..... || Antverpiæ Ex officina Christofori Plantini, cIↃ IↃ LXVI.

8vo. 456 lap. 8 szlan levélen az index, privilegium és a nyomdász colophonja. A czímlapon Plantinnak jelvénye. 3. levélen a Károly főherczeghez, II. Miksa császár fivéréhez intézett szép és érdekes ajánlás, Bécs, 1565. augusztusról keltezve. Sambucus ebben munkásságának érdekes képét rajzolja: «Cum ingenium post tot annorum studia, sumptus, peregrinationes, imbecillius mihi advertam, quam ut meo, ut aiunt, Marte, aliquid excellens posterisque dignum efficere queam: sumpsi mihi eam provinciam, in qua diligentia proficere aliquando possim... Quare in veterum scriptis, quorum cognitio pura sanaque et utilis est, corrigendis eque tenebris in lucem proferendis libenter versor, in idque potissimum librorum supellex mihi conquisita est, quam non facile cum magnis thesauris commutarim. Libenter enim quod per ingenium, ac vires possum, cum omnibus communico nec qui latuerunt, eruditorum patiar labores fieri negligentia obscuriores, nec ab eis edendis typographos ulla gratia expectanda, minus exigenda deterrere, aut morari unquam soleo, sat mercedis mihi publica est utilitas...» stb. Végül Sambucus Eunapius és Hesychius közeli kiadását igéri meg.

Lásd Ruelens, 56. l.

395.

GEORGIEVICS (Bartholomaeus).

De Tvrcarvm Moribvs Epitome, Bartholomæo Georgieuiz Peregrino Autore ...... || Parisiis Apud Hieronymum de Marnef, & Gulielmum Canellat sub Pelicano ...... 1566.

12mo. 170 lap. 3 szlan levélen az index. A czímlapon egy pelicant ábrázoló csinos jelvény áll s a szövegben 6 fametszet. E kiadás 57—67. lapján egy török-latin-franczia szótár van betoldva.

396.

PLAUTUS.

M. Accii Plavti Comoediae viginti olim a Joachimo Camerario emendatæ nvnc vero plusquàm CC versibus qui paſsim desiderabantur, ex VV. CC. additis, suo quodammodo nitori restitutæ; opera et diligentia Joannis Sambvci Tirnauiensis Pannonij ...... | Antverpiæ, ex officina Christoph. Plantini. CIↃ·IↃ·LXVI.

12mo. 847 lap. A czím gyönyörű keretbe van foglalva. 2a lev. Sambucus ajánlása Plantinhoz Bécs, 1565. 10. kal. szept. kelet-

tel. 4b—5a lev. Plantin előszava. Az 5b levélen (10. lap) kezdődik Plautus vigjátékainak szövege, mely a 762. lapig terjed. Ezután következnek Camerarius Joachim jegyzetei, Lang Károly variæ lectiones-ei és Turnebus Adrian s Junius Hadrian rövid jegyzetei.

Sambucus levele gyermeki szeretetének és háladatosságának oly szép jelét mutatja és családjáról is oly érdekes fölvilágosításokat nyújt, hogy abból hosszabb kivonatot akarok közölni . . . »atque ego in tot occupationibus nudius tertius tristissimum, et acerbissimum de patris mei obitu nuncium accepissem: quo ego casu vehementer sum perturbatus, ac nisi amici adfuissent, qui suis me verbis confirmassent, etiam confectus fuissem. Quis enim animo ingenuo et liberali educatione hujusmodi parentis, qualem erga me et alios vulgo Petrum Sambucum fuisse omnes norunt, multique testabuntur anni, lenius ferat? Qui per duodeviginti annos mediocribus sumptibus studia et peregrinationes meas, licet avitis sedibus ac bonis, quæ ad oppidum Zamboc, ac ipsam Budam sita erant, ejectus, amanter ac prolixe sustinuit? Quem tota Tirnavia loco patris coluit, et amavit, suaque auctoritate, undique accitis bonis civibus, et qui manu artem insignem tractare aliquam norant, numerum oppidanorum, atque domiciliorum, mirum in modum auxit; qui contentus paucis, alieno sine incommodo, vitam liberaliter et copiose, non avare, quod universa Hungaria fatetur, traducebat; amicitia omnium Baronum Regni florebat, delectabatur familiariter: in pauperes et egenos ea benignitate, et prompta ad juvandum manu, ut infiniti, qui industria sua nunc locupletes florent, auctorem post Deum Sambucum fortunarum suarum prædicent. Continuit ille se intra mediocres cum dignitatum tum aliorum negociorum fines: sæpe a Cæsare Ferdinando ad Cameram Pannonicam Posonium est evocatus, sæpius ad majores honores: verum civibus suis, itemque nobilium perniciosis litibus suo arbitrio definiendis atque componendis inservire voluit, qua in re plurimum valebat, usu, et singulari Dei beneficio corroboratus. Quot ille negocia a Cæsare delectus publica passim in Hungaria tractavit! confecit more, ut vocant, Commissariorum! Honestum ille ocium semper est secutus, prodesse vulgo, quam opes aut titulos cumulare maluit: sufficere sibi certas immunitates, et quod in comitatum Cæsaris adscriptus esset, putabat. Litteratos vero omnes quam sit complexus, quam meis studiis et lucubratiunculis sit delectatus, quis in his locis non omnino insolens, ac hospes ignorat (licet ipse usu longo potius, quam institutione et scholis eruditus, quod exiguum latine intelligebat, didicerat?) Unicum me filium habebat, sed plus litteris, quam amori tribuebat: abesse me longissime, ac diutissime, ut adipisci aliquando fructum ac laudem e studiis possem, quam domi apud se in deliciis hærere, satius duxit. Sorores meas quatuor in matrimonio honesto, nobilissimoque collocavit; sed omnes

ante ipsum mortuas sepelivit: relicto igitur me solo, et unico cuius progressibus tantopere gaudebat, seniumque leniebat diuturno oculorum dolore primum tentatus, mox coxendicis et renum malis afflictus et prostratus, anno ætatis suæ sexagesimo et quinto, XIIII Augusti sub horam a meridie quartam, compositissime atque Christiane ex hominibus, antea rebus mecum bene et cum aliis, quorum intererat, expeditissimeque confectis, abiit ad immortalitatem, recta via Christoque doctore, ac teste præscripta. Cujus ego manibus ex amore, et pietate, uti decet, omnia beata, læta, constantia, perpetuaque precor. Hæc, mi Plantine, *Πάρεργα* lachrimæ, recensque mœror, quem multi dies ex animo difficile delebunt, effundere coëgere . . .»

Plantin rövid szavakban nagy hálával emlékezik meg munkatársairól, a kik e kiadás körül segédkeztek: «In primis clarissimus ac doctissimus vir Joannes Sambucus pro sua singulari in me et omnes rei literariæ candidatos benevolentia, Plauti postremam editionem ex vetustorum codicum fide quos ille magno pretio comparaverat, maxima diligentia et labore recognitam, benigne nobis transmisit» stb. — Lásd Ruelens-t, *Annales plantiniennes*, 53. l. Az ajánlólevél kivonatát már rég leírtam, amikor észrevettem, hogy azt Weszprémi IV. 178. már közölte. Mindazonáltal maradjon itt.

Igen szép példány barna bőrkötésben, gazdag aranyozással. Az egyik oldalon «Patriæ et Amicis» jelszó, a másikon M.D.LXVIII. évszám. Ismerünk egy gyönyörű, Zündt Mátyás által, 1569-ben metszett Ex libris-t a Helfenfeldi Pflinzingek czímerével és ugyanezen jelszóval. A kötés ugyane provenienczíára utalhat?

397.

SAMBUCUS (Joannes).

Emblemata et aliqvot Nvmmi antiqvi operis, Joan. Sambvci Tirnaviensis Pannonii. Altera Editio. Cum emendatione & auctario copioso ipsius auctoris. || Antverpiæ, ex Officina Chr. Plantini M·D·LXVI. Cvm Privilegio.

8vo. 272 lap. 2. lapon Sambucusnak lapnagyságú, a 64-ki kiadásban foglalttól teljesen eltérő képe «ætatis suæ XXXIIII» írással, magyar öltözetben, kedvencz kutyája, Bombóval oldalán; rendkívül életteli, kitünően rajzolt arczkép. A rajzoló és metsző neve ismeretlen, hacsak — mint Heller (*Gesch. der Holzschneidekunst*, 171. l.) — a hű Bombót nem tekintjük a mesternek «über den uns weitere Nachrichten fehlen». A név ugyanis a kutya képe alatt áll és így a derék Hellernek e furcsa

tévedést megbocsáthatjuk. A 3. lapon a «Dissertatio de Emblemate», azután a Miksához intézett költői ajánlás, az első kiadás emblemái a 199. lapig terjedő emblemái. Ezután 56 új emblema következik, melyek közül némelyik előkelő uraknak szól, Harrach Lénárt, Khevenhüller János, Fugger Jánosnak stb., némelyik tudós barátainak, mint Gifanius, Plantinusnak vagy egykori baseli kiadójának, Oporinusnak, «quo nemo plures edit, habetque typos», végül magyarok közül Verancsics Antalnak, Hosszutóthi Györgynek Zermeghi János-, Torda Zsigmondnak, Oláh érseknek, Bornemissza Pál erdélyi püspöknek. Érdekes Esztergomnak a 240. lapon levő képe a jég által szétrombolt híddal. Valamennyi fametszet, a régebbi kiadásból átvettek úgy, mint az újabbak, egyszerű egyforma keretbe vannak foglalva. A 256. lapon Grolierhez intézett levél Bécs, 1565. márcz. kelettel, mely lényegében megfelel a 64-ki kiadásban közöltnek, de némi pótlásokkal van ellátva. Itt közlök egy jellemző helyet: «Per hoc quippe triennium multis modis bibliothecam auxi, ornavique meam . . . doque operam, licet paucos, seu potius nullos in patria huiusce studii esse in desiderio admodum videam: ne meæ conditionis et patrimonii satis angusti quidem ac tot peregrinationibus, impostura etiam quorundam mercatorum diminuti, mediocris, et honesti tamen homines voluntate, atque conatibus, hoc in genere professionis, omnisque adeo antiquitatis, longius superent.» Ezután következik 90 medaillon (a régebbi kiadásbeli 46 helyett). A végén 257—272. lapon: «Epigrammata aliqvot Sambvci argvmento prioribvs non dissimilia.»

398.

Aufzzug, aines Articels, aufz einem Schreiben, aufz Wien, vom 5. Octobris, Anno & 1560. || Getruckt zu Augspurg, Durch Hans Zimmerman.

4to. 4 szlan lev., az utolsó levél üres. A czímlapon egy kissé elmosódott fametszet, mely pánczélos harczosok között folyó ütközetet ábrázol. A végén kis fametszet van tova vágtató vitéz zel. Tudósításokat tartalmaz Szigetről és Gyuláról . . . . . «Allen Vermuttungen nach, so werde baide Beuestigungen hin, vnnd difz mals verloren sein» . . . továbbá Thury György és Török Ferencz hadi tetteiről és Győr égéséről, «Ettliche sagen, es sey durch ain vnngerische Wescherin verwarlost, ettliche . . . defz von Castaldo welsche Haggenschützen, haben die Statt muttwillig angezundt». A végén említi, hogy «Herr Lazarus vonn Schwendi sich vmb ain guttes Hawsz inn Zips . . . Kraisznahurca genannt, angenommen, dafselb beschofsen unnd dahin genöth, das sich die rebellische Vngern, so darinnen gewesen, ergeben», stb.

Lásd Kertbeny-t, 809. sz. a.

399.

Aufzzug etlicher Zeitungen, von der Türcken Kriegshandlung vor Zigeth, und andern orten im Künigreich Hungern, auch auf dem Adriatischen Meer. 1566. — Gedruckt zu Nürmberg, durch Valentin Geyfzler.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő fametszet sátortábort ábrázol várossal a háttérben. Bécsből augusztus 12-től 21-ig történt eseményekről szóló tudósításokat tartalmaz.

Lásd Kertbeny-t, 771. sz. a.

400.

Aufzzug ettlicher Zeitungen was sich zum Anfang, des yetzigen Türckenkriegs, an ettlichen ortten, inn Vngern, verloffen vnd zugetragen hat, mit sampt Eroberung der Veste, vnd Schlofz, Dotes genant. 1566. || Getruckt zu Augspurg, durch Hans Zimmerman.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon lovas ütközetet ábrázoló fametszet van, várral a háttérben. Tartalma: Palotáról, Veszprémről és Tatáról szóló tudósítások.

Lásd Kertbeny-t, 756. sz. a.

401.

Aufzzug Newer Zeitungen, aufz der Römischen Kayserlichen Maystat Feldleger in Hungern, zwo meyl vnder Rab, von dem xxx. Augusti: 1566. || Getruckt zu Augspurg, durch Hans Zimmerman.

4to. 4 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon egy vignetta keresztények és törökök közt folyó ütközettel.

Lásd Kertbeny-t 783. sz. a.

402.

Aufzzug Newer Zeitungen, aufz der Römischen Kayserlichen Maystat Feldleger in Hungern, zwischen Raab vnd Gamorren, von dem 8. vnd 11. tag Sep-

tember, Anno 1566. || Getruckt zu Auspurg *(sic)* durch Hans Zimmerman.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon csinos fametszet van, mely ütközetet ábrázol, az előtérben harczosokkal római öltözetben.

Lásd Kertbeny-t 807. sz. a.

403.

Ein Bitgesañg zu Gott Vater, Sun, vnd heiligen Geist, in gegenwirtiger Türcken noth. Im thon: Aufz tieffer noth, &c. Vor der Predig zu singen. Anno 1566. Sampt zwayen schönen Christlichen Gebeten, gegen dem Erbfeind dem Türcken, Got vmb hilff an zurueffen. Mit Röm. Kay. Mt. &c. Gnad vnd Priuilegien nit nachzutrucken. || *(Végén:)* Gedruckt zu Wienn in Osterreich, durch Caspar Stainhofer.

Kis 8vo. 8 szlan lev., melynek utolsója üres. A czímlapon a császári sas. 2a lev. könyörgő ének 7 hétsoros versszakai:

O Trewer Gott in ewigkeit,
Vnser Vatter vnd Herre.
Zu dir schreyt die gantz Christenheit,
Dein Gnad vns nicht versperre etc.

Az utolsó versszak:

O Herre Gott heiliger Geist,
Wir bitten dich allsamen,
Das du erlösest allermeist,
Das Landt in deinem Namen
Das wir wider die Feinde dein,
Gerüst vnd wol gewapnet sein,
Durch dich das Feld behalten.
Amen.

4a lev.: «Ein christlichs, schöns, andechtigs Gebet, für den gmainen standt der Christenheit, zu disen betrübten zeiten, wider den Erbfeind den Türcken, der Christlichen gmain in offner Predig von der Cantzl fürzusprechen verordnet. Anno 1566.» 6a lev.: «Ein Hausgebett in diser Niderösterreichischen Landẽ, aus befelch vnd verordnung der Röm. Kay. Mt. etc. täglich vnder dem Geleutt der Türggen glocken zu sprechen. Anno 1566.» Ezen ima (7b lev.) e szavakkal végződik: «Dann dein ist das Reich, die Krafft, vnnd die Herrligkait von Ewigkait zu ewigkait, Amen.»

404.

Ein schön newes Klaglied, darinn kürtzlich bemeldet wirdt, wie der Türck disz 1566. Jar so jämmerlich die Christen ermordt vnd vmbbracht, auch wie er Schlöſser, Stätt, Märckt vnd Dörffer zuriſsen vñ zerschleiffet Sonderlich vom Zigeth vnnd dem thewren Helden Graffen von Serin, wie er so standthafftig sein leben geendet hat, Im Thon: so wolt ich gern singen, wann ich vor trawren möcht, etc. || Getruckt zu Augspurg, durch Mattheum Francken.

12mo. 8 szlan lev. Az utolsó levél üres. 2a lev.:

Wie gern wolt ich singen
Wañ ich vor trawren kundt:
Ein Liedlein zu volbringen
Was der Tückische hundt,
Diſz sechſzvndsechtzigste Jar
Ihm hat doch fürgenommen
Ist jm gerahten zwar.

29 hétsoros versszak. Történeti szempontból érdekeset nem tartalmaz. Sziget ostromával egy versszakban végez, egyebekben csak a szentírásból vett erkölcsi elmélkedéseket és példákat közöl. Weller és Kertbeny nem ismerik.

405.

Ein schön newes Lied, darinn gemeldet wirdt, was diſz 1566. Jar ist auſsgericht worden, von dem Herrn Lazarus von Schwende von dem Herrn Keretschin Obersten zu Jula, Auch von dem thewren Helden Graffen von Serin, wie gar standhafftig vnd ritterlich er sich gehalten hat. Vnnd ist im thon wie vom König Ludwig auſs Vngern. || *(Végén:)* Getruckt zu Augspurg, durch Mattheum Francken.

12mo. A czímlapon 14 soros költői előszó L.G.H.O.V. aláírással.

Laſs nur dein klaffen und schwetzen
Vnd thu hie nyemand verletzen
. . . .

Diſs Liedlein ist zu Dienst gestelt
 Denen so yetzund in der Welt,
Vil wiſsen zu schreyen vom Krieg
 Wie man het mögn erlangen Sieg.
Daheim hinderm Ofen beim Wein,
 Da können wir gut Kriegsleut sein

. . . .

1b lev.: «Die noth die thut mich zwingen, ich kans nit underlahn: Ein Liedelein zu singen, was sich thut vnderstahn. Ein jeder yetzt will wiſsen, was man hat auſsgericht, das sechsvnd sechtzigst Jare, weyl da beysamen ware, ein gewaltig Volck ich euch bericht.»

Kertbeny-nél 797. sz. a. egy más kiadás van leirva.

406.

Kurtzer bericht, was maſsen die festung Jula, in des Erbfeindes Gewalt kommen. &c. M·D·LXVI. *(S. l.)*

4to. 8 szlan lev. A czímlapon kis fametszet, mely egy vár megostromlását ábrázolja. Az ostromnak és megadásnak rendkívül érdekes és körülményes leirása.

Lásd Kertbeny-t 790. sz. a.

407.

Newe Zeittung, vom XXI. Augusti, auſz Wien, Anno 1566. || Gedruckt zu Augspurg, durch Hans Zimmerman.

4to. 4 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon fametszet van (vár ostroma). Híreket közöl Zrínyiről, Schwendiről stb.

E tudósitásból ugyanazon kiadónál két kiadás jelent meg.

408.

Newe Zeytung, von dem 5. Augusti, diſs 66. Jars, auſs Wienn, von der vesten Stat vnd Schloſs Jula, in Vngern, 40. meyl vnder Ofen &c. || *(Végén:)* Getruckt zu Dilingen, durch Sebaldum Mayer. *(S. a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő fametszet ütközetet ábrázol pánczélos lovasok között; a háttérben hegytetőn vár látszik. Tudósításokat tartalmaz Gyuláról, Egerből, «vom ritterlich ehrlich Mann Magotschi» és Szigetvárról.

Lásd Kertbeny-t 758. sz. a.

409.

Newe Zeyttungen, von dem 5. tag Augusti, difz 1566. Jars, aufz Wien, Was sich vor der Vestung Statt und Schlofs Jula, der Röm: Kay: May: zugehörig, und 40. Meyl unter Ofen in Vngern gelegen, verloffen vnd zugetragen hat, etc. || Gedruckt zu Nürmberg, durch Hans Kholer.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő fametszet törököket ábrázol, kik foglyokat mészárolnak. Az előbbi számnak másik kiadása.

Lásd Kertbeny-t 757. sz. a.

410.

Newe zeittungen, von dem V. tag Augusti, dis 66 Jahrs, aus Wien, von der Feste vnd Stadt, Schlos, Jula in Vngern, 40. Meil vnter Ofen ergangen etc. || Anno M·D·LXVI.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon igen jó fametszet van, a mely elvonuló katonaságot ábrázol, a háttérben várossal. Az utolsó lap üres. Más kiadás.

Lásd Kertbeny-t 762. sz. a.

411.

Newe zeitung, von eroberung vnd verlust der beder Vestungen, Guila *(sic)* und Ziget, in Ungern, 1566. || Gedruckt zu Nürmberg, bey Valentin Geyfzler. *(S. a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon nagy csinos fametszet van, mely keresztények és törökök között folyó harczot ábrázol. Az utolsó lap üres. Kelet nélkül: «Man schreibt aus dem kayserlichen Veldtleger bey Raab.» Még a Soliman haláláról szóló hír érkezése előtt nyomatott.

Lásd Kertbeny-t 795. sz. a.

412.

Newe Zeitungen welcher mafsen Herr Lazarus von Schwendi, Ritter, vnd der Röm. Kay. May. Oberster im Zips die Türcken vnd Tartern zum andernmal erlegt, geschlagen, etliche Schlofser erobert. Vnd was die Türcken gegen beyden Stetten vnnd

Vestungen Gula vnd Ziget, weiter fürgenommen haben. 1566. || Gedruckt zu Nürnberg, durch Valentin Geyſzler.

4to. 4 szlan lev., az utolsó üres. E tudósítások a Magyarországon tartózkodó császári táborban aug. 27. és 30-án irattak. «Sobata, Gambazor vñ Polsorat, alle dem Beweck Georgen ... zugehörig» nevek alatt mely várak értendők, bajos meghatározni. Sobata talán Szádvárnak (?) felel meg.

Lásd Kertbeny-t 775. sz. a.

413.

Newer zeituñgen, auſz der Römischen Kayserlichen Maystat Feldläger in Hungern, Jetz bey Gamorren, von dem 4 tag September, Anno 1566. || Getruckt zu Augspurg, durch Hans Zimmerman.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas látható keretbe foglalva. Lásd Kertbeny-t 791. sz. a.

414.

Relation vnd Extrack, von auſsagen, vnd besonderen Kundtschafften, des Türckens Eroberung Sigeths, Eruolgt auff den 7. Septembris. 1566. *(S. l.)*

4to. 6 szlan lev. Lásd Kertbeny-t 805. sz. a., a ki e relationak egy más kiadását terjedelmesen ismerteti.

415.

Warhaffte Zeitungen auſz der Röm. Kay. May. Feldleger zwischen Raab vnd Camora, vom ersten Septemb. Anno ꝛc. 66. Von einer ansehenlichen fürnemen Person gründtlich beschriben. Item von einer andern Person gewiſse verzeichnuſz des gegenwirtigen Kayserlichen Heers. || Getruckt zu Augspurg durch Mattheum Francken.

4to. 8 szlan lev. A czímlapon a császári czímer. Az utolsó lap üres. Leirja a császári hadsereg vonulását augusztus 12-től 29-ig Bécsből Magyar-Óváron keresztül Győrbe. Érdekes tudósításokat tartalmaz az idegen csapatok megérkezéséről, Bánffynak Székesfehérvár mellett történt fegyvertényéről, Schwendi küzdelmeiről

a «Gottsvergessen ehrlos Bebeck»-kel stb. Említésre méltók a császár tábori életmódjára vonatkozó részletek is, valamint személyes avatkozása a hadi müveletekbe. A végén a hadsereg jegyzéke.

Lásd Kertbeny-t 788. sz. a.

416.

Warhaffter aufzzug vnd bericht, was sich im Christlichen Kayserlichen Veldtzug, wider den Türcken, vom 22. Augusti an, bifz auf den 9. Septemb. difz 1566. jars, zugetragen. Was auch an allerley orten in Ober Ungern vnd in Krawaten hin vnd wider gegen einander thatlich gehandelt worden etc. 1566. . . . . . || Gedruckt zu Nürnberg, durch Valentin Geyfzler.

4to. 6 szlan lev. Gyuláról, Szigetvárról, Thúry Györgynek Székesfehérvár mellett tanusított hőstetteiről szóló tudósításokat közöl.

Lásd Kertbeny-t 774. sz. a.

417.

Zeyttung, wie vorbewufzt so ist der Türckische Oberst, von der Statt Jula abgezogen, Darumb der Türckische Kayser, so hart erzürnet, vnd den ernañten Obersten . . . . . . vmbbringen lafsen, Jetzundt aber, von newem, ist ermelte Statt oder Veste, widerumb von ernañtem Erbfeind hat belegert . . . . 1566. || Getruckt zu Augspurg durch Hans Zimmerman.

4to. 4 lev., az utolsó üres. A czímlapon levő fametszet ostromolt várost ábrázol sátortáborral az előtérben. Gyuláról csak a czímben történik említés, egyebekben e kis nyomtatvány Szigetvárról, Tokajról és a budai pasának megöletéséről hoz tudósításokat. Végül meg van említve, hogy a császár fivérével, Ferdinánddal, aug. 12-én a magyar-óvári táborba vonult.

Lásd Kertbeny-t 780. sz. a.

418.

Zeittungen und bericht, welcher gestalt die Röm. Kay. May. mit der Fürstlichen durchleuchtigkeit,

Ertzherzog Ferdinanden zu Osterreich &c. . . . . den Zwölften Augusti, aus Wien wider den Türckischen Feind angezogen, und was sich biſz auf den 21. Augusti zugetragen 1566. || Gedruckt zu Nürnberg, durch Valtin Geyſzler.

4to. 4 szlan lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik: «Die Röm. Key. May. etc. vnser allergnedigster Herr, sein Montag den 12. Augusti im Namen des Allmechtigen vnd allerhöchsten, von Wien nach Hungern verruckt, vnd ist nachvolgende Zugordnung gehalten worden.» Végén: «Geben in kayserlichen Veldtleger zu Wiſslburg bey Hungerischen Altenburg, den 21 Augusti, anno im 66.» Az utolsó lap üres.

Érdekes részleteket tartalmaz az idegen segédcsapatok érkezéséről a táborba, továbbá tudósításokat Gyuláról, Szigetvárról stb.

Lásd Kertbeny-t 763. sz. a.

419.

Gentil (Pierre).

Devx veritables Discovrs, l'vn contenant le faict entier de toute la guerre de Malte, et l'autre declairant au vray les choses exploictées, tant en l'armée de l'Empereur, qu'en celle du Turq & Vayuode, au pays de Hongrie, & lieux circonuoysins. Auec le pourtraict de la ville & fortereſse de Sygetz, située audict pays de Hongrie, & prinse d'icelle, depuis peu de temps, par ledict Turq. || A Paris, Pour Jacques du Puys, marchant Libraire Juré de l'Vniuersité, demourant à l'enseigne de la Samaritaine, ruë Sainct Jean de Latran. 1567 *(Végén:)* Imprimé à Paris, par Nicolas du Chemin, pour Jacques du Puys . . . . . . le vingt-deuxiesme iour de Janvier. Mil cinq cens soixante sept. Auec priuilege du Roy.

Kis 8vo. 88 szlan lev. A czímlap hátulján a privilegium. 2a lev. a szerzőnek «Pierre Gentil de Vendosme» ajánlása Estei Hippolyt ferrarai bibornokhoz, 1565. decz. 4-ről keltezve. Gentil a római franczia követ mellé volt beosztva és így, a mint mondja, a Malta szigetén történt eseményekről naponként értesült. 67a lev.: «Avtre Discovrs veritable, contenant certains recits et aduertisse-

mens de tout ce qu'il c' *(sic)* est fait passé tant en l'armée de l'Empereur qu'en celle du Turq, au pays de Hongrie et lieux circonuoisins, depuis le vingt-deuxiesme iour d'Aoust, M.D.LXVI. iusques à present. Ensemble le pourtraict et narration de la prinse de la ville de Sygetz, par ledict Turq.» Hat rész külön czímekkel bír; az első négy német relatiók fordítása. 1) «Recit veritable des choses aduenuës en l'armée chrestienne, soubz la conduitte de l'Empereur contre les Turqs, depuis le vingt-deuxiesme d'Aoust dernier passé, iusques au 9. de Septẽbre 1566.» (416. sz.-nak fordítása.) 2) «Autre récit de plusieurs choses qui se sont faictes en la guerre contre le dict Turcq» stb. (400. sz.-nak fordítása.) 3) «Récit véritable de tout ce qui s'est fait au pays de Zips, contre les Turqs, par Lazare Schwendy . . . depuis le XXX. d'Aoust, 1566.» (412. sz.-nak fordítása.) 4) «Nouuelles enuoyées de Vienne en Austriche, au dict moys d'Aoust, 1566, faisans mention des choses aduenues deuant la ville et place de Jula» stb. (408. sz.-nak fordítása.) 5) «Briefue narration de la prinse de Sygetz.» Két levél, jelentéktelen. 6) «Aultre aduertissement veritable par lettres enuoyeés à Romme, tant du camps de l'Empereur, que de la ville de Vienne.» Rövid tudósítások a magyarországi és erdélyi harcztérről, az elsők szept. 19-ről (Rómába érkeztek okt. 3-án), az utóbbiak szept. 26-ról (Rómába érkeztek okt. 10-én). A «Narration de la prise de Sigeth» előtt a szövegben említett: «Ensuyt le pourtraict de la ville de Sygetz» példányomból hiányzik. Nem hihetem ugyanis, hogy Szigetnek e könyvecskéhez kötött térképe: «Disegno de Sighet venuto nouamento di ongaria» (Domenico Zenoi ?) fent említett «Pourtraict»-tel azonos lehetne.

420.

SAMBUCUS (Johannes).

Les Emblemes dv Signevr Jehan Sambvcus. Traduits de Latin en François. || A Anvers De li'mprimerie *(sic)* de Christophle Plantin. M·D·LXVII. avec Privilège.

16mo. 237 lap. A czímlapon a Plantin-féle jelvény. 2. lapon a privilegium. A 3. lapon az előszó: kelt «Anuers en nostre imprimerie ce XXV iour d'octobre 1566. Christophle Plantin imprimeur au lecteur vertueux et debonaire salut.» Plantin Sambucust így jellemzi: «gentilhomme non seulement docte, mais auec cela autant amy, et pour sa qualité, libéral fauteur de tous ceux qui font profession de quelque art ou discipline liberale que i'en cogneusse iamais.» Találóan jellemzi Plantin az akkor oly nagyon elterjedt emblemák hasznát: «Les peintres et verriers (y trouveront) de quoy remplir, orner, et enrichir leurs toilles,

tableaux, parois, et verrieres: les orfebures argentiers, graueurs et autres gens de marteau leurs bagues, ioyaux, vaisselles, armeures, targes, boucliers, planches . . . les entrepreneurs d'edifices, tailleurs et menuisiers leurs bastiments et menuiseries: les bordeurs et tapissiers leurs ornemēts, borderies et tapisseries.» Az igen szép előszó végén Plantin jogos önérzettel mondja: «nos entreprinses . . . ne furent oncques pensees, commencees ne poursuiuies en autre intention que pour auancer, si ie pouuais, l'art de l'imprimerie en ces tant nobles païs et donner soulagement aux amateurs de lettres, auec quelque honneste entretien de nostre famille.» Az emblemák az 1564-ki első kiadásból valók. A Grolierhez intézett levél és az érmek rajzai e kiadásból hiányzanak, úgyszintén Sambucusnak valamennyi latin kiadásban megjelent arczképe. A fordítás mutatványáúl, melyet egy kézirati jegyzet szerint Grévin Jakab végzett, szolgáljon a Nagyszombat czímerére írt költemény:

Une ville est assise en la Hongrie
Que le vulgaire appelle Tirnavie
Les Rois puissans par la guerre des Turcs
L'ont fait fermer et de tours et de murs.
Là je fus nay la je veis la lumiere
Là m'alaicta ma nourrice première.
Pour armoirie elle porte hautement
Une grand' roüe et si a sainctement
Dessoubz un Christ deux anges qui le tiennent,
Pour nous monstrer que bien peu se maintiennent
Tous les humains, s'ils ne sont soustenus
Et par la main du grand Dieu maintenus.
Jusques icy elle s'est defendue
Des ennemis, autour est estendue
De la Ceres et de Bacchus encor'
Les bleds et vins plus precieux que l'or.
Elle craint Dieu, elle est bonne guerriere,
Elle est marchande, et si est justiciere.
Que pleuct à Dieu qu'elle puisse à jamais
Domptant le Turc, vivre en heureuse paix.

Nagyon szép példány Bozerian-féle kötésben, Yemeniz lyoni könyvtárából. Régebbi tulajdonosai Méon, Pixerécourt és Viollet-le-Duc voltak.

421.

Aduis de Vienne en Autriche, et de Hongrie, ausquelz est comprins ce qui s'est paſsé esdictz lieux, depuis le vingtcinquieme iour de Moys de Juing

iusques au huictime d' Aoust, Mil cinq cens soixante six. La conqueste de quelques Citez, & Terres sur le grand Turc, & desconfiture de ses gens. || Imprimé Nouuellement à Vienne. M·D·LXVII.

Kis 8vo. 5 szlan lev. A czímlapon egy régibb fametszettel.

Egészen fölületes tudósításokat tartalmaz a hadsereg erejéről, az idegen segédcsapatok megérkezéséről, Veszprém bevételéről és Gyula, Szigetvár stb. ostromáról.

422.

BUDINA (Samuel).

Historia Sigethi, totivs Sclavoniæ fortiſsimi propvgnacvli, quod à Solymanno Turcarum Imperatori nuper captum Christianisq; ereptum est, ex Croatico Sermone in Latinum conuersa, per M. Samvelem Bvdinam labacensem ..... || Viennæ Avstriæ ex officina Caspari Stainhoferi, MDLXVIII.

4to. 39 lev., az utolsó üres. A czímlap hátulján a szerzőnek az olvasókhoz intézett költői ajánlása van. A Kaltenprvni Kisl János krajnai tartományfőnökhöz intézett ajánlásban Budina azt írja, hogy ő a tudósításokat «ab homine nobili et fide digno, qui Heroi quondam fortiſs: Comiti Serino a Cubiculis fuit, croatica lingua conscriptum . . . et multo quidem, ut censeo, verius, quam ab ullo hactenus fortasse factum» szóról-szóra minden hozzáadás nélkül fordította le, és most magas pártfogóinak unszolására nyomatja ki. A könyvet Kislnek ajánlja, mert családjának jótevője volt és a hős Zrínyivel is baráti viszonyban vala. A szükséges török kifejezéseket pártfogójának Auersperg Jánosnak török foglyai magyarázták meg neki. Aláirva Seisenberg, 1568. Aprilis. A végén Zrínyire vonatkozó különféle sirféliratok, Fabricius Pál csász. astronomus és orvos, bécsi egyetemi tanár epicedion-a Zrinyire, egy másik a laibachi Sitnick Gáspártól, azután a «Numerus Turcarum interfectorum» és a laibachi Gebhard János hosszabb elegiája «ad pium Lectorem» következnek.

Lásd Mayer-t, *Wien's Buchdruckergeschichte.*

423.

EUNAPIUS.

Evnapivs Sardianvs de vitis philosophorvm et sophistarvm: nunc primum Graecè & Latinè editus interprete Hadriano Junio Hornano. Cum indice &

græci exemplaris castigatione. || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini. M·D·LXVIII.

8vo 194 lap. 3 szlan levélen az index. A czímlapon az iránytű. Új czímlap:

Εὐναπίου τοῦ Σαρδιάνου βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν. Ex bibliotheca Joan. Sambucii Pannonii Tirnauiensis. || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini. cIↃ.IↃ. LXVIII.

8vo 213 lap. 1 levélen ismét a nyomdász czíme. A czímlapon az iránytű. A 199. lapon: «Candido Lectori Hadr. Junius S. Joannes Sambucus Pannonius præclarus antiquitatis observator pariter et investigator nec æris nec laboris ea in re parcus, quiq; benignifsime impertiri et communicare suas delicias ac curas cum aliis consuevit, vir alioqui ut scriptis ita et generis antiquitate, e municipio Pannoniæ haud obscuro profecto celebris ante bienniũ mihi candide utendum misit Eunapii Sardiani Exempla, primusq; auctor fuit eum ut scriptorem Latio donandum susciperem» stb.

Igen szép példány barna, velenczei bőrkötésben, XVI. századi török mintájú gazdag arany diszítésekkel.

424.

GREGORIUS (Sanctus).

Sententiæ et Regulæ Vitæ ex Gregorii Nazanzeni scriptis collectæ. Eiusdem Jambi aliquot, nunc primùm in lucem editi: Per Joannem Sambucum Pannonium. || Antverpiæ, Ex officina Christofori Plantini. cIↃ.IↃ.LXVIII.

Kis 8vo. 112 lap. A czímlapon Plantinnak jelvénye. 3. lapon Mátyás, Miksa, Albert és Venczel főherczegekhez, II. Miksa fiaihoz intézett szép ajánlás «Viennæ Non. Aprilis» kelettel. Nekik ajánlja e gyűjteményt «ut quos sciam ab indole avita, parentibusque accepta præclara et isto idonea loco ..... Domini Augerii Buspekh, genere legationibusque nobili, moribus et aulæ vestræ præfecto, atque Nicolao a Coret, doctifsimo viro, præceptore vestro, ad linguarum admirationem, studiumque excitari, græcè in primis: cuius opes atque usum nullum elogium emetiretur». 10. lapon Falkenburg Gellért görög tetrastichonja. Azután következik a görög szöveg.

425.

History von Eroberung der ansehenlichen Vesten Sigeth, welche der Türckisch Kaiser Solimanus im Jar 1566. den 7. Septembris eingenommen, Erstlichen von einem ansehenlichen desz Herren Graffen von Serin seligen Diener in Crabatischer Sprach beschriben, vnd von denen so auch mit vnd beygewesen in Lateinisch. Jetzt aber menigklich, vnd sonderlich allen Hohen Potentaten, zu einer Christlichen Warnung vñ Nachgedenecken .... Ins Teütsch Transferiert. || *(Végén:)* Getruckt zu Augspurg, durch Hans Zymmerman.

4to. 20 szlan lev. A czímlapon három oldalról keretbe foglalt fametszet van, mely várost ostromló zsoldosokat ábrázol. A szöveg 1b levélen kezdődik. Az utolsó lap üres.

Lásd Kertbeny-t 748. sz. a., a ki e munkát kimerítően ismerteti. A 422. számú munkának fordítása, az előszó és költői részek elhagyásával.

426.

La Guerra d' Atila flagello di Dio. Tratta dallo Archiuo dei Prencipi D'Esti. || *(Végén:)* In Ferrara Per Francisco de' Rossi da Valenza. M·D·LXVIII.

4to. czímlap 127 szzott lev., 1 lev. a nyomdász czímével, 2 levélen a tartalomjegyzék. 2a lev. az előszó, melyből következőket emelem ki: «. . . sendo stata scritta la Guerra d'Atila Re de gli Hunni in latino per Tomaso d'Aquileia, secretario in quel tempo del Patriarca Niceta fu dipoi trasportata in lingua prouenzale da Nicolo da Casola Bolognese; . . . donde hora e stata ridotta breuemente in uolgare Italiano secondo il suo uero sentimento.»

Tiraboschi, V. 468, azt hiszi, hogy e Nicolo da Casola a ferrarai udvarnál élt. «Questa biblioteca estensa conserva manoscritto in due grossi tomi un poema in lingua francese da lui composto l'ano 1358, o, come ei dice, tradotto in versi dalla Cronaca antica di Tommaso d'Aquileia. Esso e intitolato latinamente *Attila Flagellum Dei* et in esso all'occasione di raccontare le guerre da quel re fatte in Italia (Aquileja ostroma) descrive le magnanime imprese de Signori estensi etc. Del qual poeta si è poscia fatto un breve compendio storico, pubblicato a Ferrara l'anno 1568».

E munka kiadója az ismert Gio. Batt. Pigna volt. Azzal vádolták őt, hogy a munkát egészen ő írta, illetve koholta. E váddal szemben védi Tiraboschi, VII. 961. l. Lásd Brunet-t is «Guerra» szó alatt.

*** Példányom gróf Galvani János gyűjteményéből való, a ki azt számos jegyzettel látta el. A végén: «Perlegi ego librum hunc Joannes Galvanus Mutinensis atque oscitabundus appinxi has breves adnotatiunculas veluti fluxæ memoriæ adminicula a° 1829.» A czímlapon a következő jegyzet olvasható: «Traduzione e quasi nuovo lavoro di Giovanni Maria Barbieri modenese.»

427.

NUSSER (Baldassare).

De Obsidione Viennæ Avstriacæ facta a Solymanno Tvrcarvm Tyranno, anno salutis M·D·XXIX. Libri Duo Carmine Heroico conscripti. A Baldaſsare Nvssero Ratisbonensi. *(S. l. & a.)*

4to. 36 szlan lev. A czímlapon a császári sas és Bécs város czímere. 2a—5b lev. a szerzőnek Bécs város tanácsához hexameterekben intézett ajánlása van:

Dum varios hominum mecum perpendo laborem
O sacer, et vere nobilis ordo Patrum . . .

kelt «Ratisponæ ex schola civili xxiij Decembris Anno Domini M.D.LXVIII.» 6a levélen Pirchinger Gáspár epigrammja Nusserhez. 7a lev. kezdődik a szöveg. Két könyv epikus versmértékben. Mielőtt szerző Bécs ostromának leírását, eposának tulajdonképi tárgyát, megkezdené, a Ferdinánd és Zápolya közti trónviszálynak leírását bocsátja előre:

Cumque Ladislai Ludovicus filius ævo
Florenti, nullaque superstite prole virili,
A Turca victus certamine Martis iniqui
Et vitam et regnum miseranda sorte dedisset,
Ad Ferdinandum, quem linea recta nepotem
Sanguine Cæsareo duxit, Regisque sororem
Extincti junctam thalami sibi fœdere habebat:
Jure videbatur volvi successio Regni.
Cepusius contra, cui Transylvania paret,
Ut primum accepit de cæso nuncia Rege,
Nil sibi cunctandum ratus amplius impiger auro
Pannonios subigit proceres, ac in sua vota
Pellicit et cæcos promissis grandibus implet
Sic, quos jura negant, precio mercatur honores,

Ferdinánd által szorongattatva elhatározza Zápolya, hogy a török császárt hivja segítségül:

Cepusius pulsus Regnique libidine demens
Invidiaque ardens juxta, nova concipit ausa.
Legatum propere Bizanti mittit ad urbem,
Qui socia arma roget . . .

Ezután a török seregek leirása és Szolimán hadainak felvonulása Magyarországba következik. Zápolya Szolimánt Belgrádban üdvözli. (Az üdvözlés tudvalevőleg Mohácsnál történt.)

Et jam Bellogradi florentem vitibus agrum
Attigerat veniens rector Nepheleides Helles:
Ecce (nefas visu) patriis spectabilis armis,
Et juxta numero se Transylvanus agebat
Obvius officii causa . . .

Majd Zápolya hosszú beszéde Szolimánhoz: «Orbis terrarum domitor maxime.»

Redde mihi patriam Regnique insignia redde
Inque tuorum habeas numero . .

A szultán megigéri, hogy a szorongatott királyt birodalmába újból visszahelyezi:

. . . Conjuncti, nullis obstantibus armis
Accedunt recta Budæ sublimibus altæ
Mœnibus . . .

A szerző most leirja Zápolyának a budai várban történt ünnepélyes királylyá kiáltását és különösen megjegyzi:

Sed quam cæpta prius fuit oppugnatio, Turca
Cepusio statuit conferre insignia Regni etc.

holott Szerémy elbeszéléséből úgy tudjuk, hogy e szertartás Buda várának bevétele *után*, közvetlenül Szolimánnak Bécsbe indulása előtt történt. Csak ez után következik Buda ostromának és az árulás útján történt átadásnak leirása.

Igy az első (nagyobbik) könyvnek majdnem fele a magyarországi háborúk és zavarok leirásának van szentelve, azután következik a császári és a török hadaknak, a második könyvben pedig a bécsi ostrom kimerítő leirása. Igen érdekes mű, melyről seholsem találtam részletesb ismertetést. Kapdebò Camesina közlése alapján idézi és megjegyzi, hogy Bécs város tanácsa a szerzőnek ezen «in Rothsammas» kötött munka megküldéseért 3 tallér jutalmat adott (130. lap.)

Karajan könyvtárából.

428.

Ballino (Givlio).

De Disegni delle piv illvstri Citta et Fortezze del Mondo Parte I; laqual ne contiene cinquanta: Con

vna breve Historia delle origini et accidenti loro ...... raccolta da M. Givlio Ballino. || Venetiis, MDLXIX. Bolognini Zalterii Typis & Formis. . . .

4to. czímkép és 115 lev. A czímkép gyönyörű architektonikus compositio szép allegorikus alakokkal, jelzése «Nicolo Nelli 1568.» A czímlap hátlapján két költői applausus. 2a levélen van az 50 városnak és várnak tervrajzairól szóló jegyzék. A 2b levélen Magyarországnak és társországainak nagyon csinos, finoman metszett térképe van a keresztény és török hadak állásának feltüntetésével «non piu stampata in cosi picciola forme. In Venetia l'anno 1567. Domco Zenoi ft.» A városok és várak közölt 50 darab látképe és tervrajza részben igen érdekes, de a kivitelben nagyon egyenlőtlenek, a legtöbbnek nincs jelzése, némelyik Dom. Zenoi, másik Paolo Furlani nevével van jelölve. A karczok mindegyike kettős lapot foglal el, a mely néha az egyik, gyakran azonban mindkét oldalán be van nyomtatva. A szöveg rövid történeti jegyzeteket tartalmaz, melyeknek forrásai az utolsó levélen vannak felsorolva. A Magyarországra vonatkozó látképek Eger, Győr, Komárom, Gyula, Tokaj, Szigetvár és Saaca *(sic)*, a melyre vonatkozólag «ricetto di ladri, fu per commandamento del Re cinto di assedio et abbattuto l'anno 1566 a 30 di Settembre» jegyzet olvasható a metszeten alkalmazott cartoucheon. A magyarázó szöveg azonban e metszetről elmaradt.

429.

BEZA (Theodorus).

Theodori Bezæ Vezelii Poematum Editio secunda, ab eo recognita. Item ex Georgio Bvchanano aliisque variis insignibus poetis excerpta carmina, pręsertimq; epigrammata. || Anno M·D·LXIX. Excvdebat Henr. Steph. Ex cuius etiam epigrammatis Græcis & Latinis aliquot cæteris adiecta sunt.

8vo. 174 lap, 1 lev. üres, 1 levélen Buchanan költeményeinek czime, 248 lap, 4 szlan lev. 3. lapon a Dudith Andráshoz intézett ajánlás «dudum quidem Hungarici pseudo cleri in Tridentino conciliabulo oratori, nunc vero fido Jesu Christi servo». Beza 1548-ban egy kötet költeményt adott ki, melyek közül meglehetősen botrányos amatoriak is fordultak elő. Katholikus részről ezért kemény megtámadtatásnak volt kitéve. E támadások és gyanusítások ellenében védi magát most Beza, azt vitatván, hogy egy 29 éves ifjúnak feslett verseit talán még sem lehet

összehasonlítani a Borgia-k, Farnese-k, Medici-eknek a pápai trónon elkövetett bűneivel .... «Tuæ vero potissimum amplitudini quicquid istud est rei consecrandum idcirco existimavi, quod tuis ad me postremis literis singularis cuiusdam humanitatis et leporis plenis, ita me commovisti tua ad refellendas illas adversariorum calumnias cohortatione, ut quod a me nullus adhuc potuerat amicus extorquere (nempe ut ad istorum maledicta quicquam responderem) id ipsum facile impetraris.» És a végén: «Quod superest, ornatissime vir, gratulor tibi totique Ecclesiæ tantum istud Dei beneficium, qui te mirabiliter ex Antichristi faucibus ereptum ad Christi sui regnum transtulit: ut neque te episcopales illæ divitiæ neque ulla maximarum in illa perditissima Antichristi curia dignitatum consequendarum expectatio neque Tridentini conciliabuli larva, licet tuæ tum eloquentiæ, tum integritatis testis efficere potuerint quominus a tenebris lucem internosceres, castum coniugium supersticioso cælibatui anteponeres, Christi veras opes denique omnibus Antichristi vanissimis illecebris anteferres.» A megrovott költemények e kiadásból természetesen már ki vannak hagyva.

430.

BIZARI (Pietro).

Historia di Pietro Bizari. Della guerra fatta in Ungheria dall' inuitiſsimo Imperatore de Christiani, contra quello de Turchi: Con la Narratione di tutte quelle cose che sono auuenute in Europa, dall' anno 1564, insino all' anno 1568. || In Lyone, appreſso Gvliel Rovillio. M · D · LXIX.

Kis 8vo. A czímlapon a nyomdász jelvénye. A «Francesco Rossello, Conte di Bedfordia . . . gouernator di Beruica . . .»-hoz intézett ajánlás Lyonban kelt 1568-ban. (2 lev.) Kilencz költői applausus a szerzőhöz intézve, nehány közülük ismert költőktől, mint Dolce, Tomitano, Giraldi, összesen 8 szlan lev. 213 lap, 5 szlan levélen az index. 1. lapon «Libro primo di Pietro Bizari delle guerre», mely első könyvvel a mű be van fejezve. Közelebbit e munka tartalmáról lásd a 455. sz. a.

431.

BAKFARK (Valentinus Greff).

Valentini Greffi Bakfarci Pannonii, Harmoniarvm Mvsicarvm in vsvm Testvdinis factarvm Tomvs pri-

mvs. || Antverpiæ, Apud Antonium Tylenium Brechtanum, sub strutione 1569.

Haránt 4to. 4 szlan lev., 94 lap. 2a lev. a Zsigmond lengyel királyhoz intézett ajánlás «Cracoviæ, die xv. octobris, An. 1565.» kelettel. Aláírva: «Valentinus Bakfarkius Pannonius». 3a lev. szerző czímere e följrattal: «Insignia Valentini Bakfarci Pannonii, Artis Mvsicæ peritissimi.» Alatta 4 soros versszak: «Symbolvm eivsdem.» 4b lev. 12 distichon: «De Insignibvs eivsdem, Carmen Andreæ Tricesii Eqvitis Poloni.» 5a lev. két kisebb «Carmina ad evndem et ad Sodales Mvsicos». Azután a hangjegyszöveg a xciiij. lapig, következő zársorokkal: «Finis Harmoniarvm Mvsicarvm Primi Tomi. Typis Viduæ Latii.» Példányomból hiányzik a XCI—XCII. levél és az utolsó, valószinűleg üres levél. Lásd a szerzőről és e kiadásról Bartalus-t: *Adalékok a Magyar Zene Történelméhez. Bakfark Bálint Lantvirtuóz.* Budapest, Akademia. 1882, a hol az ajánlólevél fontosabb helyei kivonatban és Tricesius elegiája is közölve vannak. Vajon megjelent-e egy második kötet is, előttem ismeretlen.

432.

JANUS PANNONIUS.

Jani Pannonii Episcopi Qvinqve-Eccles: illius antiqvis vatibus comparandi, recentioribus certe anteponendi, quæ vspiam reperiri adhuc potuerunt, omnia Opera Joannis Sambuci Cons: & Hist: Cæsar....... || Viennæ Avstriæ ex officina Caspari Stainhoferi, M·D·LXIX.

4to. 4 szlan lev., 132 arabs számokkal, XCIIII római számokkal jelzett levél. A czím díszesen metszett keretbe van foglalva. 1b levélen egy értesítés az olvasóhoz: «*Altera* libri pars cuius foliorum numeri sunt notis Romanis insignes, tota nunc primum in lucem prodit: Olim quoque extabat altera, hæc te scire volui, ut in colligando, utramcunque partem velles, præponeres, quod initio, antea vulgata his connectere non constitueramus.» A «nunc primum in lucem prodit» kifejezést nem kell túlszigorúan venni. Sambucus több kiadást nem ismert, a melyek a kiadatlannak vélt anyag jó részét már tartalmazták. Példányomban előbb az arabs számokkal jelölt levelek, azután a római számokkal jelöltek vannak kötve. Az I. levélnek azonban B szignaturája van. Hiányzik-e egy ív, vagy az első számozatlan négy levél tekintendő-e A signaturával jelzettnek? De ez esetben a két rész megfordított rendben volna kötendő? Ez látszanék a nyomdásznak az arabs számokkal jelölt rész végén levő zársorai-

ból is. — 2ª levélen az igen érdekes ajánlólevél, mely Listhi János választott veszprémi püspökhöz, Magyarország alkanczellárjához van intézve. 4ᵇ lev. Sambucus költeménye Janus Pannoniushoz; a már megjelent költeményeket tartalmazó rész végén van Sambucus epithaphiuma az 1569 februárjában meghalt Oláhcsászár Miklósra, Lanzsér urára, ki Oláh primás nővérét, Orsolyát, birta nőül: «Nicoleos obiit Czasar, cui Præsul Olahus cognomen proprium cum ditione dedit...»

433.

ULLOA (Alonso de).

Comentarios del S. Alonso de Vlloa de la Gverra, que el Illustrifs. y ualerosifs. Principe don Hernando Aluarez de Toledo Duque de Alua, y Capitan general del Rey Don Felippe N. S. ha hecho contra Guillermo de Nansau *(sic)* Principe de Oranges . . . . . . el año MDLXVIII. Juntamente con lo que ha pafsado entre la Reyna de Ingalaterra, y el Embaxador Catolico acerco de aquella Magestad, y el sobredicho Duque . . . . . . Con la uenida del gran Turco Soliman en Vngria, y su muerte sobre Ceguet el ano MDLXVI. || En Venecia, en casa de Domingo de Farris: MDLXIX.

4ᵗᵒ· 8 szlan, 74 szzott levél. A czímlapon csinos nyomdászjelvény (Charitas) van. 2ª—3ᵇ levélen a Don Luis de Requesens «Capitan general de la mar»-hoz intézett ajánlás. 4. lev. üres, azután következik 3 levél a tartalom-mutatóval és 1 lev. «Al Lector». A «Comentario tercero», mely a Szigetvár körüli események elbeszélését tartalmazza, a 65. laptól az utolsóig terjed. A leirás különbözik attól, melyet a szerző a rákövetkező évben kiadott «Historie di Europa» munkájában közölt. Úgy látszik kényelmesebb volt néki Bizarrit, mint önönmagát másolni.

Salvának, a kitünő spanyol bibliographusnak és gyűjtőnek példánya, a ki catalogusában (3203. sz. a.) leirja. Utóbb az egész könyvtár Jose de Heredia birtokába került, a honnan az auctio alkalmával szereztem meg e könyvet.

434.

Historia di Zighet, ispvgnata da Svliman, Re de' Tvrchi, l'anno MDLXVI. Nuovamente mandata in luce. | In Tvrino apprefso Gio. Criegher. M·DLXIX.

12mo. 16 szzott lev. A czímlapon csinos nyomdászjelvény. A latin szövegnek (lásd 422. sz.) fordítása, elején csekély eltérésekkel.

435.

La Gverra d' Atila, Flagello di Dio. Tratta dall' archiuo de' Prencipi d' Este. Di nvovo ristampata con gli argomenti, inanzi a ciascun libro, & con la tauola delle cose piu notabili, poste parimente nel margine, aggiuntaui da M. Alemanio Fino......... || In Vinegia, appreſso Domenico Farri MDLXIX.

Kis 8vo. Czímlap (jelvénynyel), a nyomdász ajánlása Giacomo Ragazzonihoz, azután a ferrarai kiadás előszava, egészben 4 szlan, 103 szzott lev. 12 szlan levélen az index és glossarium, 1 üres levél. Lásd 426. sz.

436.

MELLINI (Domenico).

Vita di Filippo Scolari, volgarmente chiamato Pippo Spano: scritta da Domenico Mellini. || In Fiorenza, Appreſso Giorgio Marescotti. *(Végén:)* In Fiorenza Per Bartholomeo Sermatelli, Adistanza di Giorgio Marescotti. MDLXX.

Kis 8vo. 71 lap. A czímlapon és az utolsó levél hátlapján két (különböző) vignetta. 3. lapon a Medici Cosimo nagyherczeghez intézett ajánlás 1569. febr. 1-ről keltezve. Azt mondja Mellini, hogy e történetet azért írta «acciochi lo chiarissimo nome di lui (Pipo) rimanesse da una brutta macchia di falsa calumnia e non punto meritata infamia in tutto e per sempre purgato.» Az ajánlás után még egy Cosimóhoz intézett sonett van közölve.

437.

ULLOA (Alfonso).

Le Historie di Evropa del Sig. Alfonso Vlloa nuouamente mandate in luce. Nelle quali principalmente si contiene la guerra vltimamente fatta in Vngheria tra Maſsimiliano Imperatore de' Christiani, & Sultan

Solimano Re de' Turchi........ || In Venetia appreſso Bvlognino Zaltieri. MDLXX.

4to. Czímlap és Francesco Lomellinóhoz intézett ajánlás 4 lev., 176 lap, 4 szlan levélen az index. A czímlapon Zaltieri jelvénye. E munka nem más, mint Pietro Bizarri egy év előtt megjelent historia-jának utánnyomata (l. 430. számot).

Ulloa elég vakmerő, hogy ezen merész plagiumot kenetteljes és kérkedő phrasisokkal ajánlja pártfogójának. «La onde mi essendo riuscita questa impresa non men felice che honorata» stb. Csak Bizarrinak némely legszemélyesebb élményei elbeszélésétől tartózkodott Ulloa, s azokat elővigyázatból nem írta le mint saját élményeit, különben az egész munkát szóról-szóra ujból lenyomtatta. V. ö. a 455. számmal.

438.

Ein erschröckliche vnd zuuor vnerhörte Geschicht, von zweyen mördern, welche bekent haben, das sie in die Hundert vier vnd zweintzig mördt gethan. Der erst mit Namen Martin Farkasch, der ander Paul Wasansky, welche man zu Ewanzitz im Land zu Merhern gerichtet hat den ersten tag Martii dieses 1570 Jars. || *(Végén:)* Erstlich gedruckt zu Prag.

4to. 4 lev. A czímlapon levő durva fametszet a kivégzés kínjait ábrázolja.

A pratzi Wasansky Pál hosszú vallomása művelődéstörténeti szempontból érdekes. A legtöbb szörnytettét a magyar-morva határszéli hegyek között, Nagyszombatban, Szakolczán, Holitson, Vöröskőn stb. követte el. Kertbeny (838. és 839. sz. a.) két ettől eltérő kiadást említ.

439.

Historia di Zighet, ispvgnata da Svliman, Re de' Tvrchi, l'anno MDLXVI. Nuouamente mandata in luce.... || In Venetia, appreſso Bvlognino Zaltieri MDLXX.

4to. 24 lap, végén 2 szlan levél, melynek elsején áll: «Il nvmero de Tvrchi vccisi a Zighet.» Hátlapja üres. Az utolsó levélen az ugyanezen kiadónál megjelent *Storia di Fiandra* egy helyének correcturája áll. A czímlapon csinos nyomdászjelvény van. A tartalom teljesen megegyezik a 434. szám alattival.

440.

BARTHOLEMÆUS (Johannes).

Libellvs Poematvm Joannis Bartholemæi medici. In honorem Illvstrifsimi ac Magnifici Domini D. Alberti Baronis a Lasco. Editus opera Bartholemæi Andreadis Silesii, cuius Panegyris addita est I. in laudes eiusdem Baronis à Lasco. || Lipsiæ Johannes Rhamba excudebat. Anno M · D · LXXI.

8vo. 72 szlan lev., az utolsó üres. 2a levélen a kiadónak Laszky Alberthez «Palatino Siradiensi, Libero Baroni in Kytwiany, Domino ac Hæredi in Kefsmarckt et Dunaietz» intézett ajánlása. Striegau, 1570. decz. kelettel. E versgyűjteményt nemcsak azért ajánlja Laszkynak, mert sokszor meg van benne említve, «sed etiam quod hoc tempore Principum virorum pauci sint qui doctrina, adeo exculti, studii huius pulchritudinem intelligant». Neve nemcsak Lengyelországban, hanem idegen országokban is híres. «Quod ipsum decus statim ab initio declarasti, cum accepta hæreditate paterna, latrociniis ditionem purgasti, bellandique arte et consilio magnas conjuratorum copias parva manu, acie dimicans, ipse oppresisti» stb. Az 5b lev. csinos fametszet van. Ezután következik a czímlapon említett Panegyris (Andreades Bertalantól), melyben Laszkynak Heraclides kalandorhoz való viszonya is meg van említve:

«. . . patriis en sedibus Exul
Heraclides Despota tuis confisus in armis
Bellandique usu longo socia arma rogabat,
Auxiliatricesque manus, dum solus, ab hoste,
Ismarus et Rhodope quem Moldaviæque tremebat
Ora Palatinum, bello premeretur iniquo.
Hunc tu, quantumvis esses parvo agmine cinctus
Millibus instructum multis feliciter hostem
Proctrabas, ipso regnique e finibus acto,
Despotam optata faciebas sede potiri.»

11a lev. egy más Panegyris Laszkyra (Bartholemæus Jánostól), melyben különösen az oroszok elleni hadjáratban való dicséretes részvéte van kiemelve:

Hoc opus hic labor est, Scythicas excindere gentes
Barbara vel nostra subdere colla jugo.
Ergo age militiæ clarissima suscipe Princeps
Munera, pro patriis suscipe bella focis.

A költemények közül még a következőket emelem ki: «Insignia ejusdem Principis Lasci»; «Gratulatio de reditu ex Hungaria nobilis et clarissimi viri D. Abrahami Bakchsay . . . D. Alberti a Lasco . . . Secretarii.»

Ast tibi qui fraudes, Scythici qui militis arcus
Elapsus, Bakchsai gratulor incolumi,
Lætor quod salvus nostris adveneris oris,
. . . .
Impiger expectat te longo tempore Lascus.
Lascus Jasoniæ gloria prima ratis.
Qui nunc per Syrtes, per inhospita saxa charybdis
Fertur ad arctoas navita puppe plagas
. . . .
Nec tamen hic Circes, medicis nec Phasidos herbis
Indiget ast divum vincere novit ope.
Ducet honoratum Scythica de gente triumphum,
Qui queat aurati velleris esse loco.

Megvallom, hogy e hely előttem nem egészen világos. Mindenesetre jellemző azonban a czélzás Jasonra és az arany gyapjúra, ha figyelembe veszszük, hogy Laszky nehány évvel később oly czélból ment Angolországba, hogy tönkrement vagyoni viszonyait «aranycsinálás»-sal hozza helyre, a mi bizony meg nem akadályozta, hogy a legnagyobb nyomorban pusztuljon el. A legközelebbi költemény (9 distichon) egy applausus: «In Chronologiam de Regibus Hungaricis D. Abrahami Bakchsay.» (Már 1567-ben Krakkóban jelent meg és később többször Bonfinius függeléke gyanánt.) Azután «Eiusdem (Bakchsay) Insignia» 3 distichon:

Sic leo, sic laurus, sic ensis fortibus ausis
Commendant Bakchsay nobile stemma tuum.

A többi, részben igen érdekes, költemény a magyar történetre nem vonatkozik.

441.

DUDITH (Andreas).

Qva ratione, via ac methodo, Historias cvm latinas, tum præsertim græcas intelligenda iudicanda ac legenda sint. Opvs ervditiſsimvm ac omnibus Historiographis, multo perneceſsarium. Dionisio Licarna Authore. || Venetiis. MDLXXI.

4to. 94 szlan lev., az utolsó üres. A czímlapon az Academia Venetának fába metszett jelvénye.

«C'est le livre *Dionysii Halic. de Thucydidis historia Judicium*, édition de 1560, de laquelle on a réimprimé la première feuille, 4 feuillets, y-compris le titre, dont l'énoncé tout changé .... ne fait pas l'éloge des connaissances littéraires de ceux qui l'ont imprimé.» (Renouard, *Annales de l'Impr. des Aldes*, 3ème éd., p. 213.)

Lásd e catalogus 356. számát.

442.

HERBERSTEIN (Sigismundus).

Rervm Moscovitarvm Commentarii Sigismundi Liberi Baronis in Herberstain, Neyperg & Guettenhag. quibus Rufsiæ ac metropolis eius Moscouiæ descriptio, chorographicæ tabulæ religionis indicatio, modus excipiendi & tractandi oratores itineraria in Moscouiam duo & alia quædam continentur. His nvnc primvm accedvnt scriptum recens de Græcorum fide quos in omnibus Moscorum natio sequitur et Commentarivs de bellis Moscorvm aduersus finitimos . . . . ad annum usque LXXI, scriptus ab Joanne Leuuenclaio. . . . . . || Basileæ, Ex officina Oporiniana, 1571.

fo. 10 szlan lev., 227 lap, 9 szlan levélen az index, 1 levélen a nyomdász jelvénye. «Ex officina Oporiniana per Polycarpum et Hieronymum Gemusæos et Balthasarum Han.»

A híres munka e (8-ik) kiadását a rendkívül érdekes fametszetekkel együtt körülményesen leirja Adelung *Sig. Fr. v. Herberstein* czímű munkájának 333. lapján. Wernher munkája *De admirandis Hungariae aquis* a 173—194. lapokon van. A Magyarország viszonyait a mohácsi vész előtt feltüntető, gyakran idézett hely, a mely mint függelék, először az 1556-ki kiadásban jelent meg, itt a 143—149. lapokon található.

443.

KOVACIOCIUS (Wolfgangus).

De Lavdibvs Illvstrismi Stephani Batorei de Somlio, creati Vaivodæ Tranfsilvaniæ, Volfgangi Kovaciocii Pannonii Oratio. || Venetiis MDLXXI.

4to. 28 szlan lev. A czímlapon Gualtieri nyomdász jelvénye. Az utolsó levélen vannak az Errata. 2a—7b lev. az ajánlás: «Illustri et Magco Viro Francisco Forgacio Baroni de Gymes, Tranfsilvaniæ Cancellario Volfgangus Kouaciocius Pannonius Mæcenati suo S. P. D.» Patavio, Calend. Septemb. kelettel. Kovasóczinak eddig, úgy látszik, teljesen ismeretlen munkája, amelyről Szádeczky, Kovasócziról a *Történelmi Életrajzok*-ban közölt kitünő munkája szerint nemcsak hogy tudomással nem birt, hanem határozottan azt jegyzi meg (8. lap): «szereplésének *első* nyomát 1572—73-ban találjuk, midőn Páduából levélben keresi fel az

akkor Párisban tartózkodó Brutus János Mihályt, hogy őt Forgách Ferencz kanczellár megbizásából a fejedelem udvarába hívja.» A hosszú ajánlás, sajnos, kevés oly adatot tartalmaz, mely Kovasóczy ifjú éveire uj világot vethetne, mindazonáltal a következő helyet, már a Forgáchhoz való viszonya tekintetében is, figyelemreméltónak találom: «. . . his literarum studiis statim a puero sic delectatus sum, ut quod multi in iis præcipue teneris annis coacti faciunt id ego sponte lubensque præstarem nullumque laborem, qui tunc a præceptoribus in iis addiscendis imponebatur, subterfugerem. Atque nescio postea quo fato ab iis abstractus, cum in adolescentia multos annos frustra contrivissem tua demum ope postliminio redeuntem me benigne blandeque ad se receperunt. Equidem cum omnes homines natura scire desiderent, ego tanto sciendi desiderio tenebar, ut maximum morbum summamque animi ægritudinem ignorantiam esse putarem. Quamobrem non parvam ego felicitatis partem consequutus esse mihi videor, quod te virum animi elegantia, morum præstantia et multijuga omnium liberalium disciplinarum cognitione præditum, studiorum meorum patronum, fautorem, approbatoremque nactus sim, cuius et amorem erga me singularemque benevolentiam vita ipsa mea chariorem esse duco, et omnia dicta præceptaque, Pythii oraculi instar, religiosissime semper atque constantissime apud me retineo. Quemadmodum autem, tunc quoque quando tecum vixi, nihil quicquam charius, gratiusque habui, quam ut te imitarer; . . . ita nunc quoque a præscripto voluntateque tua, et ab eo quod te velle probareque cognovero ne latum quidem unguem recedere volo.» Az alkalmat e munkára a következőkép adja elő: «. . . cum fama electionis Illustrissimi Herois Stephani Bathorei in principatum provinciæ illius ad nos perlata in ea forte tempora incidisset, quibus nobis sub ardenti anni sidere, a majoribus gravioribusque studiis feriæ dari solent, videremque nemini in Italia de summis tanti viri laudibus, deque hac amplissima honoris illius accessione scribendi aliquid tantum onus incumbere quam mihi; ut pote quem jampridem in clientelam suam recepisset, nec obscuram studii benevolentiæque suæ in me significationem edidisset, opportunitati huic et officio meo deesse non potui, quin aliquid de summa. illius gloria . . . . scriberem.» És végül: «Lucubratiunculam . . . hanc meam, in tuo potissimum nomine apparere volui, tuoque judicio subjicere, ut si illam probares principi ipsi meo nomine munusculi literarii loco offerres, sin minus, eam comprimeres. Ad quod munus obeundum, nemo nobis te aptior visus est; ut qui et antea ob sanguinis propinquitatem ipsi Principi carissimus fueris, et nunc eo in illum amplissimum dignitatis gradum collocato, secundum apud eum honoris locum obtineas. Munus itaque si tibi placebit apud eum verbis ornabis» stb. A beszéd, melynek folyékony, előkelő nyelvezete a kitünő humanistára vall, főkép általános dicséreteket tartalmaz

(a szerző maga mondja az ajánlásban: «ea tantum his scriptis complexus sum, quæ vulgatissima, ex summis illius virtutibus, atque notissima omnibus essent») és az ókori történetből vett példáknak mérték nélkül való összehalmozása által fárasztóan hat. Egyes helyeket azonban különösen ki kell emelni. Találóan jellemzi pl. Kovasóczi az utolsó' Zápolya tragikus sorsát, a kit halála akkor ért utól, midőn sorsa jobbra fordulni látszott: «Dum infelicissimus Princeps illam diu ab omnibus qui pacis magis quam bellorum sunt amatores, speratam concordiam conjunctionemque cum Maximiliano, Romanorum Imperatore, per suos Regisque Poloniæ avunculi internuncios, summa cura atque studio procuraret; dum connubia affinitatesque, summa pacis vincula atque fulcra animo agitaret; dum ab adversa illa valetudine, qua diu non sine maximo vitæ periculo conflictatus fuerat aliquantulum respirasse, animamque recepisse videretur; dum denique omnes ejus conatus ad pacem, perpetuamque tranquillitatem tenderent, ecce in medio tam præclararum rerum cursu, in ictu oculi miserabiliter concidit; verum id de se relinquens, quod dicit Maro, Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis.» Az Europa általános helyzetére vonatkozó egyéb megjegyzéseiből kiviláglik, hogy az ifjú szerző államügyekben már jártas volt. — A præfectura Varadiensis-re, Báthory küldetésére Miksához és fogságára, a testvére Kristófhoz való benső viszonyára vonatkozó nehány megjegyzéssel az életrajzi adatok ki vannak merítve.

E könyvet Mircse János hagyatékából szereztem meg.

444.

SANSOVINO (Francesco).

Gl' Annali Turcheschi overo, le Vite de' Principi et Signori della Casa Othomana di M. Francesco Sausouino . . . . . . al gran Palatino Sedomiriense. || In Venetia MDLXXI.

4to. 10 szlan, 134 szzott lev., 1 szlan lev. A czímlapon a Zborowskiak czímere. 2a lev. a Zborowski Péterhez intézett ajánlás 1570. évből, azután az index, a használt szerzők és (10b levélen) ismételten a czímer. Az utolsó szlan levélen Sansovino medaillonarczképe (szép fametszet). A hátlapon czímerpajzs, alatta «In Venetia, apresso Jacopo Sansouino MDLXX.» Sansovino-ról, ki a híres építész fia volt, lásd Tiraboschi-t, VII, 86.

445.

SCHESÆUS (Christianus).

Rvinæ Pannonicæ Libri Qvatvor: continentes Sta-

tvm Reipvb: et Religionis in Vngaria, Transylvania viciniscꝫ regionibus imperante Joanne Secundo Electo Rege Vngariæ &c. Addita est historia de bello Pannonico Solymanni Imperatoris Turcorum vltimo, Julæ & Zygethi expugnationem continens. Autore Christianno Schesæo Mediensi Tranſsylvano . . . . || Witebergæ Excudebant Clemens Schleich & Antonius Schone. Anno M·D·LXXI.

4to. 108 szlan lev. 1b lev. költői ajánlás: «Ad magnificvm, virtvte, ervditione et generis nobilitate præstantiſs: virvm D. Franciscvm Forgatsch, Waywodæ Transyluani et Comitis Siculorum cancellarium et consiliarium supremum.» A 2a—5b levélen a tulajdonképeni ajánlás: «Illvstriſsimo atqve inclyto Heroi Stephano Bathoreo de Somlyo, Waywodæ Transsylvano» stb. 6. lev. üres. Ezután következik a «Ruinæ» 4 könyve és a «De Bello Pannonico» 3 könyve, nehány költeménynyel, melyeket Seivert, 363. lapon pontosan leir.

446.

BONFINIUS (Antonius).

Symposion trimeron: sive, Antonii Bonfinii de Pvdicitia coniugali & uirginitate Dialogi III. Nunc primum ex bibliotheca Joan. Sambuci V. C. in lucem prolati. . . . . . || Basileæ, ex Officina Oporiniana. 1572.

8vo. 8 szlan lev., 439 lap, 36 szlan levélen az index. A czímlapon a nyomdász jelvénye. 2a lev. az ajánlás: «Jo. Sambuco nobili clarissimoque viro, amico eximio, Johannes Lewenclaius S. P. D.» Löwenklau úgy véli, hogy sohasem ültek trónon oly kiváló uralkodók, mint a XV. század végén, de valamennyit felülmulta hírnévben Corvin Mátyás. «Tibi quidem Sambuce ... plurimum ... universa Pannonia tua debet: qui non tantum antea Bonfinii libros historiarum publicasti: sed etiam hos ipsos eiusdem auctoris Dialogos, qui ad Corvini laudem scripta sunt, latere diutius apud te noluisti. . . . facis tu profecto perbenigne, qui libros utiles studio tuo perquisitos, et ære non exiguo coemptos non apud te privatim abditos esse pateris, sed liberali manu cum omnibus lubens communicas. Debebunt hoc nomine tibi tam litteræ quam litterati omnes ubique terrarum, neque beneficia tua prædicare desinent qui non elabores ipse tantum Apolline digna sed etiam aliis ad usum publicum elucubranda suppedites et urgere non

cesses ut in iis velut extrudendis nequaquam segnes sese præbeant.»

Az ajánlás végén Löwenklau megemlékezik Glycas és Manasses (byzantin krónika-írók) «elegantissimi Annales»-eiről «quos jam ad umbilicum perductos publici juris intra paucos menses faciemus». Glycas munkája ugyanazon évben jelent meg, Manassesé egy évvel később. Mindkét kézirat, úgy látszik, szintén Sambucus tulajdona volt. 7ᵇ levélen Löwenklau csinos heptastichonja «De Mathia Corvino Rege et Johanne Sambuco». 8. lev. üres. 1—16. lapon Bonfinius «Præfatio»-ja, tulajdonkép Beatrix királynéhoz intézett ajánlás. 17. lapon kezdődik a dialogus: «Divæ Beatrici Aragoniæ, Pannoniæ Bohemiæq. Reginæ, Divi Matthiæ Regis invictiss. fav. conivgi, Antonivs Bonfinivs Civis Ascvlanvs et Recinens. Symposion trimerion de Virginitate et Pvdicitia conivgali, pie dicavit.» Úgy az ajánlás, mint a dialogus, mely a Széchenyi-könyvtár catalogusában nem egész találóan mint «historia litterarum sub Mathia Corvino» van jelölve, annyi érdekes anyagot tartalmaz a királynak és nejének jellemzésére, az udvari életre és az udvari körök irodalmi törekvéseire oly világos fényt vet, hogy e munkának újabb kiadása vagy legalább beható ismertetése indokolható volna.

447.

HESYCHIUS.

Ἡσυχίου Μιλησίου Ἰλλουστρίου, περί τῶν ἐν παιδείᾳ διαλαμψάντων σοφῶν. Ex Bibliotheca Joannis Sambuci Pannonii Tirnauiensis. || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini Prototypographi Regii CIↃ · IↃ · LXXII.

8ᵛᵒ. 48 lap. A czímlapon Plantin-nek jelvénye. 1ᵇ lev. a kir. privilegium. 3—5. lapon az ajánlás: «Magnifico Domino Avgerio a Bvsbekh, Oratori, et Cons. Maximil. II., etc. eiusdemque sereniss. quatuor filiorum curiæ, moribusque præfecto, Joannes Sambucus S.» A levél végén: «Causas, cur meum museolum ex animo tibi cupiat, præter raras animi dotes, auctoritatem, amicitiam, etc. communitas quædam tuæ bibliothecæ privatæ, humanitasque facit. Vale ac Stobæi Physica, cum 500 sacris Epistolis Græcis, Dioscoridem repurgatum, et alia brevi expectato . . .»

448.

LUCIANUS.

Lvciani Samosatensis, Dialogi selectiores, coelestes, marini, & inferni, Græcè & Latine edito: in vsum Græcè discentium selecti. Item Prometheus . . . . .

Menippus ..... Timon ..... His adiecta svnt argvmenta Latinis versibus tractata a Joanne Sambuco Tirnauiensi Pannonio || Argentorati Excudebat Nicolaus Wyriot. M · D · LXXII.

Kis 8vo. A czímlapon egy nyomdász-jelvény. 345 lap (a czímlappal együtt), 1 szlan lev. A könyv elején Lucianus élete Suidastól görögül és latinul. A dialogusok két hasábosan vannak nyomtatva. Minden dialogushoz Sambucusnak egy tetrastichonja járul.

Szép kötés préselt disznóbőrben P. W. R. kezdőbetűkkel és 1575. évszámmal.

449.

NOVICAMPIANUS (Albertus).

Scopvs biblicvs Veteris et Novi Testamenti, cvm annotationibus summam Doctrinæ Christianæ complectentibus, authore Alberto Nouicampiano .... || Antverpiæ apud Joan. Bellerum sub Aquila aurea, M · D · LXXII. (*Végén:*) Joanni Belléro Bibliopole Antuerpiensi Gislenus Manilius excudebat Gandaui, Anno 1572.

12mo. 12 szlan lev., 499 lap, 13 szlan levélen az index, privilegium és colophon. 1 levél üres. A czímlapon egy jelvény. 1b lev. a Brüssel, 1571. okt. kelt privilegium. 2a lev. az ajánlás: «Illvstrissimo Principi Joanni Sigismundo, Joannis Regis Hũgariæ, Dalmatiæ, Croatiæ filio, Duci Opoliẽsi, Ratiborien» stb. 1553. julius kelettel. 10b—12b lev. a régibb ajánlás: «Spectabili ac Magn. Domino Spitconi Jordan de Zacliczin et Melstin, Castellano Sandecensi . . .» A Zápolya János Zsigmondhoz intézett igen érdekes levélből megtudjuk, hogy Novicampianust Zsigmond Ágost lengyel király bizta meg unokájának, Zápolyának nevelésével és hogy e munkát, melyet régebben elkezdett és Spitkó kincstárnoknak ajánlt, most növendékének azért szenteli, «ut tibi viam quandam ad literas sacras aperirem, monimentumque mei tibi relinquerem». A levél az ifjú herczeghez intézett szép intelmeket és a jó s rossz uralkodóknak a bibliából, az ókori és a magyar történelemből* merített számos példáit tartalmazza.

* Többek közt «Andreas... Hungariæ Rex cum in aliis tum in hoc se pietatis studiosum exhibuit, quod intellecta uxoris culpa in exemplum servandæ pudicitiæ, eam iure cæsam a Bancbano judicavit, et eum a sententia absolvit. Uxorem enim Bancbani illa fratri suo violandam tradiderat.»

A végén ezeket írja: «Accipe igitur munus Joannes Sigismunde, a me tibi oblatum . . . tibique persuade, te cum ob alia, tum propter tuam egregiam indolem esse charissimum Sigismundo Augusto . . . Serenissimæque ac gravissimæ Bonæ Sfortiæ, Poloniæ Reginæ prudentissimæ. Imprimisque matri tuæ Isabellæ Reginæ Hungariæ, singulari quadam clementia, animoque plane heroico, ac adversis rerum undis immersabili præditæ, Illustri item ac magnifico Domino, Comiti Petro Wicz *(sic)*, viro mitissimo et integerrimo, tuique amantissimo, qui propter te unum possessiones amplissimas in Hungaria dimisit, cæterisque omnibus, multo tamen te chariorem fore putato, si, ut cæpisti, pietati cæterisque virtutibus et disciplinis Principe dignis, studueris» stb.

450.

PULCI (Antonia).

La Rapresentatione, et Festa di Santa Gvglielma. || Stampata in Siena: lanno 1572.

4to. 8 szlan lev. A czímlap felső részén egy keskeny lapszéli keret van, azután következik a czím, a középen fametszetű vignetta, mely Gábor arkangyalt díszes talapzaton állva ábrázolja, alul egy szentnek durva vignettája, mely valószínűleg kalendariumból van véve. A szöveg az 1b levélen kezdődik: «Comincia la Representatione di S. Guglielma, cõposta per M. Antonia di Bernardo Pulci.» Kéthasábosan van nyomtatva.

Egyike azon számos rappresentazionek-nak, melyeknél a történeti igazságot nem szabad szigorúan venni. Nem sikerült megtalálnom, hogy e drámai dolgozat anyaga honnan van merítve. De kétségtelenül alig lesz az a magyar történelemben kereshető. Inkább curiosumképen soroltam ide e művecskét s azért nem akarok vele részletesebben foglalkozni. Érdekes, hogy Simonyi Ernő a British Museumban egy hasonló tárgyú kéziratot látott és ismertetett. *Okmánytár londoni könyv- és levéltárakból* czímű munkájának bevezetésében, azt egy olasz szerzetesnek tulajdonítja; itt szerzőként Pulci Antonia van nevezve. Ott Guglielma *magyar* herczegnő, a kit egy angol király vett nőül, könyvemben ellenkezőleg *angol* királyleány, kit egy magyar király vett el. Végül itt nem végezik ki galád gyanú alapján és avatják «természetesen» szentté, mint Simonyi kéziratában, hanem csak ruháit égetik el, míg ő maga megmenekül és az Isten anyjának közbenjárására klastromba kerül. Mint működik ott és mint bizonyítja be később ártatlanságát a király előtt, ez képezi a dráma tárgyát, a mely bizonyos költői bájt épenséggel nem nélkülöz. Az első kiadás (Lásd Hain-nál) 1490 körül jelent meg.

451.

SAMBUCUS (Joannes).

Arcvs aliqvot trivmphal. et Monimenta Victor. Claſsicæ, in honor. Inuictiſsimi ac Illustriſs. Jani Avstriæ, Victoris non qvietvri. Avctor. Joan. Sambvco. Qvibvs adiectvm est eiusdem argumenti Carmen Heroicum per Hvgonem Favolium. || Antverpiæ apud Philippum Gallæum M · D · LXXII.

f°. 28 szlan lev. 2ª levélen az ajánlás: «Sereniſs° Principi Jano Avstrio Caroli V. Filio», Vienna, Kl. Nov. 1571 . . . kelettel. «ego . . . hasce nugas intra parietes mihi effingens, cuncta repræsento, et quibusdam amicis dum satisfacio, persuadeor, alii quoque vt cogitationes inque salutem communem studium meum videant, legereque possint.» 2ᵇ lev.: «Brevis Pictvræ Declaratio». Ezután a 16 igen szépen metszett emblemaszerű compositio következik az átellenes oldalon levő rövid magyarázatokkal. 19ᵇ—20ᵇ levélen két költemény ugyanazon tárgyról. 21ª levélen: «Exhortativncvla Sambvci, ad Victoriam Epiratico mari partam, Idib. Xbris, M.D.LXXI.» 24ª lev.: «De classica ad Navpactvm contra Tvrcas victoria . . . Carmen heroicum per H. Favolivm.» 28ª levélen még két kis költemény: «Ad Janvm Avstrivm de Victoria parta Carmen Ro. Anth.» és «In Evndem Venet. Ant.» A végén az antverpeni városi lelkésznek imprimaturja.

Lásd Ruelens-t, 126. l.

452.

VERDIZOTI (Johannes Marius).

Jo. Marii Verdizoti Oracvlvm pro Magna Nauali Victoria Christianorum de Turcis habita anno Christi 1571. Nonis Octobris. Ad illustriſs. et rever. D. D. Antonivm Verantivm Strigoniæ Archiepiscopvm, Lociq; eiusdem, ac Comitatus Hontensis Comitem perpetuum, Primatem Hungariæ, Sanctæ Sedis Apostolicæ legatum natum, Sacræ Cæs. Regiæq; Maiestatis summum Secretarium, Cancellarium, Consiliarum: ac totius Regni Hungariæ Gubernatorem. || Venetiis, Ex officina Dominici Guerræi, & J. Baptistæ, fratrum MDLXXII.

4to. 8 sztlan lev. Hexameterekben van írva. A végén Verancsicshoz intézett felhívás, hogy emlékezzék meg Olaszországról is.

. . . dubiis et consule rebus
Ausoniæ . . .

és a császárnál juttassa érvényre befolyását ez irányban:

Nam si, doctiloquo Cæsar cum pendet ab ore
Ipse tuo, sanctæ referes penetralia mentis,
Cæsar et ipse suas Italis iunxisse phalanges
Optabit tantosque dabit sperare triumphos.

Verdizoti sok költeménynek szerzője.

453.

Le solennifsime Feste et gloriosifsimi Trionfi fatti nella citta di Pofsonio. Nella coronatione del Serenifsimo Principe Ridolfo *(sic)* Arciduca d' Austria. Figliuolo di Sua Maestà Cesarea, coronato Re di Ongaria. || In Fiorenza MDLXXII.

8vo. 4 sztlan lev. A czímlapon a császári sas. A szöveg a czímlap hátulján kezdődik. A koronázási szertartásnak és reá következett ünnepélyeknek, lovagjátékoknak stb. igen kimerítő és érdekes leírása.

454.

BEZA (Theodorus).

Epistolarvm theologicarum Theodori Bezæ Vezelii, Liber vnvs. || Genevæ. Excudebat Eustathius Vignon. M · D · LXXIII.

4to. 4 szlan lev., 408 lap. 12 sztlan levélen az index. 1 levél üres. 2a levélen az ajánlás: «. . . generoso Baroni Nicolao Thelegdio.» E levélből megtudjuk, hogy Telegdy 1568-ban Paksy Mihályt és Thury Mátyást további kiképzés végett Genfbe küldte és Bezanak ajánlta. Beza fájlalja János Zsigmondnak, Szegedinek és Meliusnak korai halálát és a hívőket kitartásra buzdítja.

Rendkivül érdekes a Dudithhoz 1570. juniusban intézett első levél (1—23 lap), melyben a fanatikus genfi reformator Dudithnak józan és türelmes gondolkozását és a Genfben uralkodó üldözési rendszer felett való aggodalmait, továbbá a socinianus tanokhoz való hajlandóságát éles modorban gáncsolja. A 207. lapon van Melius Péterhez «veritatis apud Transylvanos et Polonos fortifsimo propugnatori» intézett levél.

455.

BIZARUS (Petrus).

Pannonicvm bellvm. Svb Maximiliano II. Rom. et Solymano Tvrcar. Imperatoribus gestvm: cvmque Arcis Sigethi expugnatione, iampridem magna cura et studio, descriptum, per Petrvm Bizarvm. Vnà, cum Epitome illarum rerum, quæ in Europa insigniores gestæ sunt. et præsertim de Belgarum motibus, ab anno LXIIII usqꝫ ad LXXIII. . . . . . || Basileæ, per Sebastianvm Henricpetri. *(Végén:)* Basileæ per Sebastianvm Henricpetri, Anno M·D·LXXIII. Mense Febr.

Kis 8vo. Czímlap. 7 levélen a Keresztély, thüringiai őrgrófhoz intézett ajánlás, azután 27 levélen van az index, 1 levél üres, 322 lapon a szöveg, 1 levélen az Errata és 1 levélen Henric Petri jelvénye.

E munka a négy évvel előbb olasz nyelven megjelent *Historia*-nak (lásd 430. sz. a.) átdolgozása de azzal a különbséggel, hogy míg az első dolgozatban az elbeszélés folytonos és egyetlen alinea által sincs megszakítva, addig a szerző ez új átdolgozásban az anyagot két részre osztja, az elsőben csak a magyar háborút tárgyalja, minden más nem ide tartozó dolgot pedig a második részbe helyez át. Uj adatot vagy pótlást e kiadásban nagyon keveset találunk, sőt az olasz kiadás nem egy adata innen ki van hagyva. Például azon rész, melyben elragadtatással ír a királynénál Lochlebenben tett látogatásáról, a mikor neki a «De bello et pace» czímű munkáját is felajánlotta, és ezért aranyláncozot kapott. Mindez csak az 1509. évi olasz kiadásban van meg. Mire ezen ujabb kiadáshoz fogott, lelkesedése már elpárolgott. 1573-ban már csak röviden és szárazon ír a királyné sorsáról, látogatását sem említi és a fejezetet Erzsébet lelkes magasztalásával fejezi be. Az első rész a Schwandtner *Scriptores*-eiben található lenyomatból eléggé ismeretes. A második rész a legtarkább följegyzéseknek csodálatos conglomerátuma, a mely azonban épenséggel nem érdeknélküli és nem nélkülözi a személyes vonatkozások közvetlenségét. Itt találjuk a belga zavarok történetén kívül Malta ostromának leírását, a svéd-lengyel-muszka viszályt, a francziák útját Floridába és Guinea-ba; továbbá egyes érdekes biographiai epizodokat, mint Vesaliusnak, a nagy anatomusnak tragikus halálát, a IV. Pius pápa elleni összeesküvést stb. E munka végül valóságos tárháza az égi tüneményekre vonatkozó többé-kevésbbé valószínű tudósításoknak, ilyen pl. az 1566. april. 11-én Pozsonyban látott, melyet Purkircher György csillagász

Szoliman halála előjeléül magyarázott. Híreket ad továbbá földrengésekről, árvizekről, torzszülöttekről, mindennemű szörnyekről, melyekről Bizarri jól ismert, helylyel-közzel magas állású jóakarói utján szerzett tudomást. Irt például már az első kiadásban egy rettenetes, sárga és zöld sárkányról, mely egy braziliai város közelében mutatkozott. Ulloa (lásd 437.sz.a.) e hírt is természetesen szóról-szóra átvette és a monstrum hosszát hasonlóképen 17 lábnyira tette. Ezt már szegény Bizarri maga is megsokallja, mondván: «Quod vero ad ejus magnitudinem spectat scripseram in meo libro qui anno post servatorem natum 1567 (1569-nek kellene állni) Lugduni italice impressus est... hanc fuisse septemdecim pedum atque ita etiam biennium postea Venetiis imprimendum curarat Alphonsus Ulloa Hispanus, qui sane (quæ ipsius fuit modestia) sibi totum opus attribuit, ac si ipsemet hujus auctor extitisset. Nam idem liber ibi editus est sub ipsius nomine, et dicatus Francisco Lumilino . . . Cæterum, omisso Alphonso, et hujus generis hominibus, quibus lucri odor bonus ex re qualibet, et quibus etiam pergratum est, ex alienis laboribus inanem sibi laudem comparare, ad inceptum redeamus» stb. Egyébként megfoghatatlan, hogy oly előkelő állású férfiú, mint Ulloa, a ki hadi szolgálatban állott és a kit II. Miksa és spanyolországi Fülöp diplomatiai missiókra is alkalmaztak, mint követhetett el ily lelkiismeretlen plagiumot. Nincs tudomásom arról, hogy a Bizarri- és Ulloa-féle munkák azonosságát valahol már kimutatták volna.

456.

MANUTIUS (Paulus).

Epistolarvm Pauli Manvtii Libri XI. Vno nuper addito Eiusdem quæ Præfationes appellantur. || Venetiis. ∞DLXXIII. In Aedibus Manutianis.

8vo. 8 szlan lev., 557 lap, 1 levél üres, 136 lap és 3 szlan levélen az index, az utolsó üres levél példányomból hiányzik. A czímlapon az ifjabb Aldusnak izléstelen jelvénye. 2a—8b levélen az Alberich Cibo-Malaspina, massai és carrarai herczeghez intézett ajánlás van. A levél 1558-ban kelt, a mely évben ezen leveleknek (de csak az első 3 könyvben foglaltaknak) első kiadása az Academia Veneziana tulajdonában megjelent. Renouard e leveleknek kilencz kiadását írja le, melyek közül ez a 6-ik, és a Manutiustól rendezett kiadások közül az utolsó, miután ő 1574-ben meghalt. Az utolsó levelek az 1572. évből származnak. E gyűjteményben találunk egy levelet Verancsics Antalhoz (Episcopo Agriensi), hármat Sambucushoz, azon időből, mikor Páduában tanult, és egyet Berzeviczy Mártonhoz. Legérdekesebbek azonban a Dudith Andráshoz intézettek Liber IV. Epp. 7—18

és 47, azután Liber VI. Epist. 22. E leveleknél a czímzettnek neve kitéve nincs, hanem csak csillaggal van jelölve. Sőt még ott is, a hol Dudithról van szó (így pl. az egyik Verancsicshoz intézett levélben, és egy másik Sambucushoz intézettben) a név helyébe csillag van téve. Renouard bizonyára téved, midőn azt írja: «On a prétendu que les changements avaient été prescrits par l'autorité, je crois bien plutôt qu'ils n'avaient d'autre cause que des refroidissements ou brouilleries survenues entre P. Manuce et les personnes qu'il privait ainsi de l'honneur de figurer dans le recueil de sa correspondance.» Manutius életének utolsó éveit Rómában töltötte. Dudithot Rómában már 1567-ben felelősségre vonták és ha néhány szerzőnek hihetünk, in effigie elégették. 1566 óta V. Pius ült a pápai trónon. Azt hisszük azért, hogy Manutius legsajátabb érdekében cselekedett, mikor az apostata nevét levelezői sorából törölte. A XI. liber leveleinek önálló czímlapja van, de folytatólagos lapszámozással bírnak. (V. ö. erre nézve Renouard-ot 212. l.) Valamennyi az 1571. és 1572. évben iratott. A 2-ik rész czíme a következő: «Pavli Manvtii Præfationes qvibus Libri ad illvstres Viros aut ad amicos missi commendantvr.»

457.

NAIBODA (Valentinus).

Primarvm de Coelo et Terra Institvtionvm quotidianarumque Mundi reuolutionum, Libri Tres. Ad Illustriss. Principem ac Dominum, Dominum Stephanum Bathoreum de Somlio, Vaiuodam Transsyluaniæ &c. ...... Valentini Naiboda Authore .... || Venetiis Anno salutiferi partus 1573.

8vo. 8 szlan, 192 szzott levél, 2a—8a levélen az ajánlás. Naiboda elmondja, hogy tanítványai közt volt Páduában a fejedelem unokaöcscse, Báthory István is, a kit mint kitünő, tudnivágyó ifjút jellemez. Kisérője Kovasóczy Farkas volt. «Habet ille ... secum suarum actionum inspectorem, studiorumque ducem virum solertissimum nobilissimumque atque ingenio et doctrina multiplici æque ac diligentia præstantissimum Wolffgangum Kouaciocium: audit autem et alios in Italia viros in tota philosophia clarissimos. A me vero tamquam fortuito adveniente exceptoque contubernali, accepit numerorum figurarumque instructiones necessarios, et de rebus cœlestibus sive astronomicis talem fere institutionem, qualem hic typis excusam in usum omnium studiosorum emittebamus.» És alább: «Tibi vero, Serenissime Princeps Stephane, hoc opus esse judicabam offerendum, tuæque tutelæ commendandum, tum quia in contubernio tuorum natum esset, et ob id iure quodam

ad te pertinere videretur . . . tum vero ut hic noster labor maiorem assequeretur dignitatem pariter ac gratiam etc.» Ezután a fejedelem szép dicsérete következik. A végén még a következő érdekes hely található: «Nec fui deterritus a proposito [művét a királynak megküldeni] locorum dissidentia tam magna, nactus opportunitatem ex Legato tuo . . . Martino Berzeuiceo, equite aurato, cui hinc ab expeditis negotiis, quorum causa Romæ præsertim abfuerat, in Ungariam reversuro, committere licuit deferendam hanc strenam, tibi in huius novi anni principio, omnis boni gratia destinatam» stb. A szövegben számos fametszet van. Naibodáról tudjuk, hogy kölni születésű volt, és sok vándorlás után Páduában telepedett le, a hol a csillagászatra, és különösen a csillagjóslásra adta magát. Előérzete volt, hogy végzete az erőszakos halállal való kimulás, és ezért életének utolsó éveit egy nyomorúságos lakásban töltötte, a hol «cibariis et utensiliis aliis communitus, foribus firmiter oppessulatis, absque famulitio latitans mente contemplationi dedita, vitam acerbam trahebat». Sorsát el nem kerülhette. Midőn a házbér egy izben sokáig fizetetlen maradt és Naiboda nem akart mutatkozni, a háziúr az ajtókat betörette, és ekkor őt meggyilkolva, sebektől borított tetemét a dolgozószoba padlóján fekve találták. A gyilkosokat nem sikerült kinyomozni. «Facinus atrox, nefarium, execrandum, cuius adhuc memoria apud eruditos nostræ civitatis cum honore viget.» Ezt írja a paduai Tomasino J. Fülöp *Elegiis illustrium virorum*, Padua 1635. czímű munkájában.

458.

SZEGEDINUS (Stephanus).

Afsertio vera de Trinitate, contra quorundam deliramenta quæ ex Serueti aliorúmque phanaticorum hominum opinionibus nunc primùm in quibusdam Hungariæ partibus exorta ac publicata sunt. Stephano Szegedino Authore. || Genevæ, Ex officina Eustachii Vignon. M · D · LXXIII.

Kis 8vo. 4 szlan lev., 129 lap, 27 sztlan levél, melynek utolsója üres. 2a levélen a kiadónak, Beza Tivadarnak ajánlása a szerzőhöz: «Viro pietate et eruditione præstanti, D. Stephano Szegedino, fratri ac Symmystæ obseruando Th. Beza. S. P. D.» Igen érdekes. Beza e munkát két évvel előbb egy magyar ifjútól — juvenis sane pius et non indoctus — kapta, ki azonban nemsokára visszatért Magyarországba és a kinek nevére nem emlékezhetik. Már régebben akarta kiadni — «ecce incidit horrenda illa carnificina qua nihil unquam nec perfidiosius neque immanius ne inter

efferatissimas quidem gentes contigisse constat». (A Bertalan-éj véres tettei.) Végül hozzájutott a munka kiadásához. «Inire me nimirum coegit necessitas novam quandam rationem, sumpto a vobis creditoribus quod vobis ipsis persolverem, hoc ipso videlicet libello, quem tibi auctori inscribo.»

459.

Rakocius (Martinus).

De Magistratv Politico, Libri tres. Ad S. Cæs. Rom. Maiest. Maximilianvm Secundvm, Dominvm et Imperatorem Clementiſsimvm. Autore M. Martino Rakocio Tvrociensi, Pannonio, scripti Carmine Elegiaco....... || Anno M·D·LXXIIII. *(S. l.)*

4to. 56 szlan levél. 2a—3b levélen a Miksához intézett ajánlás, «M. Martinus à Rakou, Turociensis» aláírással. 4a levélen egy óda: «Generoso ac Magnifico Domino Ladislao Juniori Poppel, Libero Baroni a Lobkowitz, et in Zbirah, ac Threntzin: Supremo item Comiti Provinciæ Threntziniensis» stb., aláírva: Martinus Rakocius. 5a levélen egy költemény «Reverendo Domino Zachariæ Moschouiensi, Episcopo Tininiensi etc. Amico et Fautori percaro.» 5b levélen Petrus Barossius Bellusenus, Rector Scholæ Thrinczíniensis-nek költeménye az olvasókhoz. (Nagy Iván, *Magy. Családok*, I, 203. szerint a bellusi Baross család 1575-ben kapott nemességet.) Ezután következik a 3 könyvből álló tanköltemény. «Euterpe sive Liber primus qui continet Definitionem Magistratus» stb. «Clio Liber Secundus de Continua Conservatione Magistratus per quatuor Monarchias». «Thalia Liber Tertius quæ sint virtutes potissimum Principi necessariæ.» 49b lev.: «Plausus Musarum, in Coronationem felicem . . . Domini Maximiliani II Imperatoris Romanorum . . . factus Anno Christi 1563 octavo die septembris, quo inauguratus est in Regem Hungariæ» stb. Következik egy gróf Salm Eccius-hoz intézett csinos hexastichon: «Capitano partium Transdanubialium Regni Hungariæ, Comiti Comitatus Posoniensis etc. patrono suo observando»:

Hungarus ut fieret si non ultro ipse petisset
  Salmonides, claris Eccius ortus avis
Sponte petiturum Regnum fuit atque coloni
  Hungarus ut vellet Salmonides fieri
Tantis se meritis, tanta spe tollit : in ipsum
  Hungaricæ gentis tantus habetur amor.

Alább egy költemény: «Simon Jessenski a Jessen Præfectus Arcis Trencziniensis ad D. Martinum Rakocium fratrem suum». (Ezen Simon, Nagy, *Magy. Családai* szerint Turóczmegye főjegyzője is volt

és nagybátyja, a híres Jeszenszky Jánosnak). Sigismundus Nossicius Pannonius egy elegiája: «continens gratulationem de pie instituto horum Librorum opere», a végén: «perscriptum Vratislaviæ.... Anno 1573.» Végül a szerzőnek hat distichonja: «Stemmata M. Martini Rakowskii Turociensis, Pannonii»:

Stella, Corona, Olea, Armatus, Sol, Lilia, Rupes
Hæc nova sunt Cancro stemmata adaucta meo etc.

Horányi, III, 139. l. szerzőnk egy másik, szintén Miksának ajánlt «De partibus Reipublicæ» czímű munkáját említi, mely Bécsben 1560-ban jelent meg. Denis is gondosan kivonatolja e könyvet, mely időkörének utolsó évébe esik. A jelen munkát azonban sem Horányi, sem Denis nem említi. Nagy — úgy látszik — szintén nem ismerte.

460.

Sambucus (Joannes).

Icones vetervm aliqvot, ac recentivm Medicorvm, Philosophorvmque elegiolis svis editæ, opera J. Sambvci || Antverpiæ, ex officina Christofori Plantini M·D·LXXIIII.

f°. 2 szlan, 67 szzott lev. A czím szép, allegorikus, rézmetszetű keretbe van foglalva. 2a levélen a Herwart János Henrik augsburgi patriciushoz «Literatorum fautori» intézett s Bécsben 1574. Januárban kelt ajánlás van. Sambucus «de statuis, signis, tabellis partim numis haud recentis memoriæ, atque vetustissimorum codicum vestibulis» e képeket szorgalmasan gyűjtötte, s az élőkről hű arczképeket iparkodott szerezni. A 67 arczkép Hygeia és Apollo istennőkkel kezdődik és Sambucussal végződik. Az arczképek, az istennő első képének kivételével, mely egész alakban van ábrázolva, mind medaillonok, allegorikus, helylyel-közzel rendkívül izléses keretekben, alól 4 sor vers. A XVI. századbeli képek közül felemlítem Joviust, Gesnert, Agricola Gy.-, Lazius-, Cuspinianus-, Hadrianus Junius-, Vesaliust stb. — Sambucus képét Lambecius *Commentaria*-jában ujra nyomatta. A dicséretet, melyet egy barátja a kép alá írt:

... scriptores vndique clausos
Exquiris ...

a jó Sambucus bizonyára bőségesen kiérdemelte. Lásd Ruelens, *Annales Plantiniennes,* 153. l.

461.

VEGETIUS (Publius).

Pvb. Vegetii Viri Illvstris Mulomedicina Ex trib. vetustifs. Codd. varietate adiecta: Opera Joan. Sambvci Pannonij . . . || Basileae Per Petrvm Pernam MDLXXIIII.

4to. 6 szlan levél, 196 lap. A czímlapon a nyomdász jelvénye. 2a levélen Sambucusnak Belasi Khuen Rezső csász. főistállómesterhez intézett ajánlása, Bécs, 1574. Julius kelettel. 2b levélen Ferdinánd királyhoz intézett ajánlás az 1528-iki baseli kiadásból. 3—6 levélen az index.

462.

AETHICUS.

Aethici Cosmographia: Antonii Avgvsti Itinerarivm Proviniciarvm: Ex Bibliotheca P. Pithoei, cum scholiis Josiæ Simleri . . . . || Basileæ, M·D·LXXV.

16mo. 16 szlan lev., 353 lap, 67 sztlan levélen az index. A czímlapon egy előttem ismeretlen nyomdásznak jelvénye (egy pálma «Palma Gvar» szavakkal). A czímlap hátlapján a tartalomjegyzék. 2a levélen az ajánlás «Ad generosum et magnificum Dominum D. Joannem Balassam de Gyarmath, orthodoxæ religionis et bonarum artium summum in Hungaria patronum». E hosszú levél (265 lap) sok tekintetben igen érdekes. Simler, híres schweizi theologus és történész, igen alaposan értekezik Ethicusról, erről a kevéssé ismert geographusról, e munkának* jelentőségéről, melynek jelen első kiadását Pithon Péter franczia tudós kézirata alapján adta ki, továbbá a rendesen Antoninusról nevezett Itinerarium Provinciarumról, az utóbbihoz használt kéziratok- és kiadásokról, végül a három kisebb munkáról, melyeket e kiadáshoz mellékelt, nevezetesen Rutilius Numantius költői itinerariuma, Vibius Sequester munkája «de Fluminibus, fontibus, montibus etc. quorum apud Poetas mentio fit», és Gallia tartományainak és városainak nomenclaturája. E tudományos értekezés után Simler pártfogójának magasztalására tér át, mely a jelen esetben valóban nem a szokásos phrasisokat, hanem az igaz nagyrabecsülésnek megnyilatkozását látszik tartalmazni. «Neminem arbitror fore qui me ineptum judicet quod tibi, Generose Domine, in administratione reipublicæ et bellis gerendis per omnem ætatem versato, hæc scripta offerre

* Lásd Ethicus munkáját illetőleg a *Nouvelle Biographie Générale* kitünő jegyzetét gazdag bibliographiai utalásokkal.

audeam. Atque cum Pannoniarum, Daciæ, Moesiæ, Thraciæ maximam partem obieris, dum pro Imperatoria Majestate vel bella geris, vel legationes obis, optime judicare poteris de non exigua parte itinerum quæ ab Antonio describuntur. . . . Quod vero tertium erat, grati animi significatio post accepta beneficia; fateor non me solum sed omnes viros bonos plurimum debere M. T. duobus nominibus communis patriæ primum, deinde religionis et literarum causa. Etenim Pannonia vestra jam a multis annis Germaniæ murus fuit quæ sola Turcarum omnem impetum excepit sustinuit et a Germania avertit, quo nomine cum toti regno Hungariæ multum debemus, tum præcipue illis, qui belli duces omnia hæc administrarunt et sanguinem suum pro patria et pro religione effuderunt. Inter hos autem jam diu nobilissimum locum tenuit Balassa familia, nam ut vetera et ab hominum memoria remota omittamus, Magnificentiæ tuæ parens infelici illo ad Mugacium prælio fortiter pugnans morte generosa fidem suam et fortitudinem Ludovico regi et universæ patriæ approbavit. Frater vero M. T. Melchior Balassa, comes Zakmariensis, inter summos militiæ duces facile principem locum quamdiu vixit obtinuit. Quæ vero Imperatoriæ Majestatis et totius aulæ judicia sint de te, Generose Domine, quos labores sustinueris, quæ pericula pro patria et religione subieris, nobis quoque, qui longe a vobis dissiti sumus non obscurum est. Etsi autem hæc magna et præclara sunt a me tamen et mei similibus qui ab armis et militia remoti, in ocio literario vitam degimus, non possunt satis pro dignitate prædicari: itaque ad alteram tuæ Magnificentiæ militiam venio, patrocinium et propugnationem bonarum literarum et veræ atque orthodoxæ religionis quam vero militiam, cum omnibus aliis tum vestræ regioni, maxime utilem et necessariam judico. Cum enim religionem nostram non tantum immanes Turcæ apertis armis et bello oppugnent, sed proh dolor, multi ex nostro coetu progressi, eandem quantum in ipsis est subvertere et Turcis viam sternere non cessunt, dum Christum unicum nostrum servatorem sua æterna deitate spoliare conantur, non minus est necessaria hac quoque militia qua religionis integritas et puritas, quam altera illa qua patriæ libertas defenditur. Inter eos autem qui ecclesiæ juxta prophetica vaticinia nutritii sunt, et orthodoxam de Deo doctrinam contra veteres hæreses, nostro tempore a Serveto, Blandrata, Francisco Davide et aliis renovatas, fortiter defendunt, Magnificentiam tuam principem locum obtinere audimus. Et quoniam bonarum artium et linguarum cognitio ad conservandam et propagandam veram religionem maxime necessaria est, sapienter sane M. T. patriæ et ecclesiæ consulit, quando complures literarum studiosos in Academiis alit, qui aliquando domi doceant quæ apud exteros didicere. . . . Quod si in consortium hujus laudis admittere aliquem libeat, nemini potius id debetur quam generosæ Dominæ Anna Sulyokiæ Balassianæ, conjugi Magnificentiæ tuæ;

atque utinam Deo patri dñi nostri Jesu Christi placuisset hanc diutius tuarum curarum et laborum atque laudis quoque participem esse. Nam quod prophetæ prædixerunt Reginas nutrices ecclesiæ fore, id vero prædicare potest cum de M. T. conjuge, beatæ memoriæ, tum etiam de nobilissimis Heroinis ipsius sororibus, Dña Dobonissa, et Dña Bochkaiana, atque hujus filia Domina Bathorina, quas audimus nobili et virili animo bonarum literarum studia tueri. Si igitur Helenam, Constantini Magni matrem veteres ob religionis studium tantopere laudarunt quod magna ex parte in templorum exstructione et ornamentu constitit, an non majorem laudem nobilissimæ Heroinæ merentur quæ in conservandæ puritate orthodoxæ religionis, qui est verus et proprius ecclesiæ ornatus, laborant? Sed Magnificentiæ tuæ et optimarum Heroinarum laudes justis aliquando et meritis encomiis celebrabunt vestræ benignitatis alumni. Vidimus enim eorum scripta et legimus et cognovimus illis neque ingenium, neque intelligentiam et studium deesse, ut non dubitemus propterea vobis polliceri eos aliquando universæ patriæ magno honore ac usu fore . . . Quod autem postremum est, si auctoritate vel dicendi copia valerem, ecclesiam variis modis afflictam et bonarum literarum studia M. T. commendarem: sed tua constantia facit ut nulla commendatione illis apud te opus esse existimem. Vides enim pro tua singulari prudentia, si unquam opus fuit, nunc magnopere necessarium esse, ut religio et literarum doctrina conjungantur, quo puritatem orthodoxæ fidei a majoribus acceptam, posteris relinquere possimus, neque una cum armis, Turcicam quoque impietatem fines nostros invadere patiamur. Absque literis enim religio neque contra hostes defendi neque apud ejus studiosos explicari potest: neque literæ absque religione animos ad pietatem commovere et vitia comprimere possun. . . .» Nem szép ajánlólevél-e ez? — Balassa két sógornői közül az egyik Sára volt, Dobó Istvánnak, az egri hősnek felesége, a másik Krisztina, Bocskay György neje és anyja a híres Istvánnak és Erzsébetnek, a ki Báthory István erdélyi fejedelem nejévé lett.

Az ajánlás után Gualtherus Rezsőnek az olvasókhoz intézett hosszabb költeménye következik. Még csak azt jegyzem meg, hogy Simler az Itinerariumhoz adott scholiákban az abban előforduló városneveket, a mennyiben Pannoniára vonatkoznak, kivétel nélkül meghatározni, megállapitani törekszik, és magyar neveknek tekintélyes sorát idézi.

463.

Sambucus (Joannes).

Joannis Stobæi Eclogarvm Libri Dvo: . . . . . nunc primum Græcè editi; interprete Gulielmo Cantero. Vnà & G. Gemisti Plethonis de Rebvs Peloponnes.

Orationes Dvæ, eodem Guilielmo Cantero interprete. Accefsit & alter ejusdem Plethonis Libellus Græcus de Virtutibus. Ex Bibliotheca C. V. J. Sambvci. || Antverpiæ, Ex officina Christofori Plantini, Architypographi Regii. M·D·LXXV.

fo. 6 sztlan lev., 236 lap, 1 sztlan levélen az approbatio, colophon és a privilegium, 1 lev. üres. A szöveg két hasábosan van nyomtatva. A 2a levélen van Plantinusnak Sirletus Vilmos bíbornokhoz «unico Musarum Patrocinio» intézett szép ajánlása, melyből kivehetjük, hogy Stobæusnak jelen szövegét Sambucus két kézirat alapján állapította meg, melyek közül az egyik az ő birtokában volt, a másikat pedig Sirletus bibornok engedte át. «Noster Sambucus», mondja Plantin, «qui pro suo in literas amore, nihil non perlustrat, ac venatur, ut suæ deinde nos prædæ participes faciat.» 209. lapon Gemisthus- és Plethohoz tartozó új czímlap van (vignettával és czímmel) és a 210. lapon Canterusnak Sambucushoz Löwenből intézett levele áll, a melyben a Dyle áradását igen élénken írja le, a melynek majdnem egész könyvtára áldozatul esett: «Etenim de copiosa supellectile libraria, quam nos permultis annis magno studio de plurimis Europæ typographeis in unum congessimus, vix unus et alter libellus, quem hæc unda non penitus tinxerit, remansit» stb.

Lásd Ruelens-t, 164. l.

464.

SAMBUCUS (Joannes).

Emblemata et aliqvot Nvmmi antiqvi operis, Joan. Sambvci Tirnaviensis Pannonii. Qvarta editio. Cum emendatione & auctario copioso ipsius auctoris. || Antverpiæ. Ex officina Christophori Plantini Architypographi Regii cIↃ·IↃ·LXXVI.

16mo. 352 lap. A czímlapon a Plantin-féle nyomdászjelvény. A tartalom teljesen az, mint az 1566-ki kiadásé (Lásd 397. sz. a.). A Grolierhez intézett levél a 289. lapon található. Az emblemák fametszetei nincsenek keretekbe foglalva. Sambucus arczképe az, a mely a 64-ki kiadásban is látható, csakhogy ennek sincs kerete.

465.

APOMASAR.

Apomasaris Apotelesmata, siue de significatis et eventis insomniorvm, ex Indorum, Persarum, Aegyp-

tiorumque disciplinis. Depromptus ex Jo. Sambvci V. C. bibliotheca liber, Jo. Leunclaio interprete. || Francofvrti. Excudebat Andreas Wechelus. M · D · LXXVII.

8vo. 8 szlan levél, melynek utolsója üres, 405 lap, 5 szlan levélen az index. A czímlapon a Wechel-féle jelvény. 2a levélen Leonclaviusnak Leopoldsdorfi Beck Jeromoshoz «Cæs. Maiest. consiliarium, et annonæ bellicæ per Pannoniam præfectum» intézett ajánlása van. «Quum anno superiori proximo, reverso mihi e Pannoniæ limitaneis oppidis atque burgis . . . græcum hunc Apomasaris libellum e bibliotheca sua legendum exhiberet Jo. Sambucus . . . facere non potui quia eum et latine transscriberem . . .» Camerarius Joachim azt állítja ugyan, hogy Apomasar Albumasarral (a híres csillagászszal) azonos; de ez egyáltalán nem lehetséges, mert Albumasar neve tulajdonkép Saphar és ugyanő arabus és mohamedán hitű volt, ellenben Apomasar «si græcus non fuit arabs tamen et Saracenus haberi nullo modo potest, quum apertissima Christiana religionis indicia liber ipse contineat.» (Ebben ugyan a tudós orientalista tévedni látszik, mert a jelen munka szerzője, mint most már meg van állapitva, bizonyos Achmet, a ki a IX. században Al-Mamúm khalifa álomfejtője volt). Az ajánlás végén Leunclavius azt írja, hogy ő munkáját nem szokta «ignaris omnis doctrinæ proceribus quod vulgo fieri videmus», hanem «eruditis et recto judicio præditis» ajánlani, és Beck nemcsak kitünő tudós, hanem mint utazó is páratlan: «Persas ipsos et Aegyptios et Arabes et Indos adisti, quæque sunt in locis illis remotissimis eximia tuismet oculis ipse perlustrasti». Először Sambucus beszélt neki ezen pártfogójáról, mikor Magyarországban találkoztak egymással.

466.

HONIGERUS (Nicolaus).

Solymanni XII. et Selymi XIII. Tvrcar. Impp. Contra Christianos: uiciſsimq; Christianorum contra hos, sub auspiciis trium Potentiſs. Rom. Imppp. Caroli V, Ferdinandi & Maximiliani II. res gestæ, bella, prælia . . . . . ab anno CIↃ·IↃ·XX. usque in præsentem annum CIↃ · IↃ · LXXVII. peractæ. . . . . . In unum opusculum collectæ . . . . . per Nicolavm Honigervm Koningshof. Franc. . . . . . . || Basileæ. *(Végén:)* Basileæ per Sebastianvm Henricpetri, Anno Salvtis CIↃ · IↃ · LXXVII. Mense Martio.

8vo. 8 szlan lev., 728 lap, 11 szlan levélen az index, 1 levél a nyomdász colophonjával és jelvényével. A czímlap hátlapján a használt szerzők jegyzéke van közölve. 2a—6a levélen van a Hegetzer Menyhért császári tanácsos és követhez intézett ajánlás. 6b—8a levélen költemények, melyek közül kettőt Wolf Jeromos a szigeti és gyulai hadsereghez intézett.

467.

SADOLETUS (Jacobus).

Philosophicæ Consolationes et Meditationes in adversis: Jacobo Sadoleto & Joachimo Camerario Papebergensi, authoribus. Accefsere & eiusdem argumenti Joannes Sambvci, Medici & Historici Cæsarei: & Joachimi, Joach. F. Camerarii: Epistolæ & Carmina . . . . . . || Francofvrti. Apud Andream Wechelum. M · D · LXXVII.

Kis 8vo. 143 lap. A czímlapon a Wechel-féle vignetta. A 3. lapon az ifjabb Camerarius Joachimnak Sambucushoz intézett ajánlása látható. 7—99 lapon: «Joanni Camerario Dalburgio Pontifici Vormaciensi, Jacobus Sadoletus, Cubicularius Apostolicus S.» kelt Romæ ex palatio Apostolico, VII. Kal. Novemb., M.D.II. (Anyja haláláról szól). 100—121 lapon: «Meditatio in adversis, Autore Joachimo Camerario.» Azután Sambucus levele Camerariushoz Bécsből «ex Museolo» 1574 febr. Kal.-ról keltezve, a felelet (lipcsei kelettel) és több költemény, sírirat és Camerarius s mások levelei neje haláláról. Sadoletus levelét akkor közölte kéziratgyűjteményéből Sambucus idősb Camerariussal, mikor az feleségét vesztette el. A kiadás iránt már nem intézkedhetett Camerarius, a halál abban megakadályozta, azért ez fia gondjaira maradt.

468.

STEPHANUS (Henricus).

Psevdocicero, Dialogvs Henr. Stephani. In hoc non solùm de multis ad Ciceronis sermonem pertinentibus, sed etiam quem delectum editionum eius habere, & quam cautionem in eo legẽdo debeat adhibere, lector monebitur || Anno M · D · LXXVII. Excudebat Henr. Stephanus. [Genevæ].

Kis 8vo. Czímlap vignettával 1 sztlan levél. 228 lap. 2a levélen az ajánlás: «Clariss. Viro Joanni Sambvco, Henr. Stephanvs S. D. Non dubito, vir clarissime, quin tu cuiusdam mei sermonis tecum Viennæ Austriæ habiti recorderis: quum dicerem nullum esse scriptorem non solum de lingua latina sed etiam de humanitatis studiis melius meritum Cicerone, et vix tamen ullius scripta peiore loco partim fuisse, partim esse . . .» A levél végén mentegeti magát Stephanus, hogy ezen kis dialogus helyett nem Dioscorides kiadását küldi, melyen (nyilván Sambucus egy kézirata alapján) már régóta dolgozik. Úgy látszik, e munkáját később sem fejezte be.

469.

LASICIUS (Joannes).

Clades Dantiscanorum, anno Domini MDLXXVII. Aprilis: a Joanne Lasicio Polono descripta, & emendatius secundo edita: in qua causa belli à Sereniſsimo Rege Poloniæ Stephano contra Gedanenses suscepti, referuntur. Acceſsit Satyra Joachimi Bielscii, in quendam maledicum Dantiscanum. || Francofvrti, Apud Andream Wechelum. A. MDLXXVIII.

Kis 8vo. 48 lap. 3—4 lapon az ajánlás: «Magnifico Viro, Dn. Joanni Zborowski, Castellano Gnesnensi, Duci copiarum Aulico serenissimi Regis Poloniæ Stephani . . .» Barcini 1577. kelettel. «Mitto ad te, strenue imperator, hanc belli abs te, Angelis Dei juvantibus, confecti, descriptionem . . .» És a végén: «hanc meam lucubratiunculam eodem animo, quo me miles, annis abhinc XIX, in Gallia complexus es, quæso te, accipe». A 44 lapon egy igen jellemző utóirat: «Ad Lectorem Germanum». «Ne quæso, crebra Germanorum hoc in clade mentione, offendare, lector, aliter enim historia scribi non potuit. Gedanenses Germani sunt... Quod cum Deus Victores esse noluerit, cur me id descripsisse ægre fero? Non alius eventus expectandus illis fuit, qui Apostolici præcepti de Rege honorando, et obedientia præstanda magistratui obliti, Regem Poloniæ (ad quem successoresque eius annis adhinc 123 una cum ceteris Prussis, metu Cruciferorum Teutonici Ordinis transierunt) non modo non honoraverunt, sed aperte oppugnaverunt; quam prospere docuit te historia: nullo (ita me Deus amet) Germanorum odio scripta...» Végén: «Vale, 12 Novembr. quo die horrendus cometa maiorum prænuncius malorum emicuit 1577.» Ezután a 49 laptól végig Bielsky satirája következik «in quendam Dantiscanum, qui levibus ac ineptis suis quibusdam Germanicis rhytmis multa nefaria de Rege et regno Poloniæ scribere, et per Germaniam ubique spargere ausus est».

470.

Georgievics (Bartholomaeus).

De Tvrcarvm Moribus Epitome. Bartholomæo Georgieuiz Peregrino autore. || Lvgdvni, apvd Joan. Tornæsivm typogr. Regivm. M·D·LXXVIII.

12mo. 184 lap 4 szlan levélen az index. A czímlapon egy vignetta látható. A szövegben hat fametszet.

471.

Honterus (Johannes).

Rvdimentorvm Cosmographicorum Joan. Honter Coronensis libri III. cum Tabellis Geographicis elegantifsimis. De variarum rerum nomenclaturis per classes, Liber I. || M·D·LXXVIII.

8vo. 42 szlan levél. A keretbe foglalt czímlapon van a zürichi Froschover jelvénye. 2a—30b levélen a 4 könyvre osztott költemény. Azután következnek 12 levélen külön czímlappal a térképek. Előttük két üres levélnek kellene lenni, de ezek példányomból hiányzanak.

472.

Ulloa (Alfons).

Beschreibung des Letsten Ungerischen Zugs oder Kriegs so im Jhar M·D·LXV und M·D·LXVI der allerdurchleugtist . . . . . . Fürst vñ Herr, Maximilian der Ander Römischer Keyser, König in Böhem vnd Vngern &c. wider den Sultan Solymannen, den Türckischen Keyser geführet. . . . . Erstlich durch den Edlen vnnd wolbekanten Herrn Alfonsen Vlloa in Italienscher Spraach an Tag gegeben, jetz aber durch eynen liebhaber der Historien, trewlich in Teütsche Sprach vertolmetschet. || Getruckt zu Basel, Durch Sebastian Henrichpetri *(Végén:)* Getruckt zu Basel . . . . . . Anno M·D·LXXVIII.

4to. 4 levélen a czímlap és dedicatio. 126 lap, 1 levélen ismételten a nyomdász colophonja, hátlapján a nagy vignetta van.

Az ajánlás «Herrn Joachim Brandis, Burgermeister der Stadt Hildesheim»-nek szól, és «Adam Henricpetri Doctor der Rechten und Ordinarien zu Basel» aláírással van ellátva. A szövegben levő fametszetek (a török császár, Miksa császár, azután a Győr előtt levő császári tábor, Szigetvár, Gyula és Tokaj várak) *G+S* (Gelenius Sigismundus?) betűkkel vannak megjelölve. Lásd Kertbeny-t 813. sz. a.

Sajátságos a fordítónak azon állítása, hogy Ulloa munkáját olaszból fordította, jóllehet az nem más, mint Bizari *Pannonicum Bellum* czímű Baselben 1573-ban megjelent könyvének szószerinti fordítása, melyből itt az első 158 lap, vagyis majdnem az egész első rész van közölve. V. ö. 455. számmal.

473.

Dudith (Andreas).

Andreæ Dvditii viri clarifsimi de Cometarvm significatione Commentariolvs. In quo non minùs eleganter quàm doctè & verè Mathematicorum quorundam in ea re vanitas refutatur. Addidimus D. Thomæ Erasti eadem de re sententiam. || Basileæ Ex officina Petri Pernę. Anno 1579.

4to. 68 lap. A czímlapon csinos nyomdászjelvény van. 3—12 levélen a kiadónak, Brutus János Mihálynak Mieleczki Miklós podoliai palatinushoz intézett levele «Ex arce Cracouiensi. x. Kalend. Septemb. 1579.» kelettel. 13—50 levélen Dudithnak barátjához Crato Jánoshoz intézett levél alakjában irott művecskéje, a végén: «Ex solitudine mea Pascouiana, apud Morauos, pridie Kal. Mart. 1578.» 51 levéltől végig: «De Cometarvm significationibvs Sententia Thomæ Erasti veris ac certis ex ipsa rei natura petitis argumentis probata.» A végén: «Die 6 January, 78.» Brutusnak Mileczkihez írt levele a berlini levél kiadásban nem foglaltatik. Brutus a vele benső barátságban élő Dudithnak dicséretével kezdi levelét: «Cuius hominis positi in amplissimo dignitatis gradu, nemo unquam magis humanitatem summam, comitatem, amabiles mores, sermonis suavitatem admiratus est quam ego hoc tempore, cum se, tamquam in portum tutissimum, ad privatæ vitæ otium recepit, animi magnitudinem iis contemnendis, sine quibus multis est vita invisa» stb. Dudithnak családi élete, irodalmi működése és falusi foglalkozásai élénken és élethiven vannak leírva.

A munka első kiadása ugyanezen évben Krakkóban jelent meg. Samuelffy és utána Horányi kiadásunk évét hibásan teszik 1580-ra.

474.

UNCIUS (Leonhardus).

Poematvm Libri Septem de Rebvs Vngaricis. Leonhardo Vncio Transylvano Avctore . . . || Cracoviæ In officina Lazariana, Anno Dñi M·D·LXXIX.

12mo. 174 szlan lev., az utolsó üres. A költemények cursiv betűkkel vannak szedve. 2a—3b levélen a szerzőnek Báthory István lengyel királyhoz és öcscséhez Báthory Kristóf erdélyi vajdához intézett ajánlása, Róma 4. Non. Oct. 1578. kelettel. Ezután következik Riccobonius Antal «Primarius Eloquentiæ in Gymnaso Patavino Professor»-nak a lengyel királyhoz intézett levele. Dicséri barátját Unciust, a kivel Páduában ismerkedett meg, és a legmelegebben ajánlja a király további kegyeibe. — A költeményekről igen elismerőleg szól, megemlíti azon barátságot is, mely Unciust Istvánhoz, Báthory Andrásnak, a király öcscsének fiához fűzte. Azután következik Sigonius és Muretus két «Judicia»-ja, melyeknek elseje azon látszattal bír, mintha a híres tudóstól valósággal kierőszakolták volna. «Cum in maximis occupationibus hunc librum aliqua ex parte, Romæ ubi peregrinabatur, legisset» stb. Azután következik négy költői applausus Maior I.-tól, Melissus P. ismert költőtől, Róma 1578 Oct. kelettel, a pápai Töres Györgytől és az erdélyi Hangasius Györgytől. Ezt követi egy költői levél Berzeviczy Márton, később erdélyi kanczellárhoz, a ki szintén Páduában tanult.

Cur procul a nobis Berzevicius abest?
. . . . Antenoris urbem
Liquit, Jazigeo cura petita, duce.

Végül a tulajdonképeni ajánlás Gálffy Jánoshoz intézve, Padua, 1578. dec. kelettel. A munkát «Euganeos inter Colles»-ben írta, a hová menekülnie kellett, hogy a Páduában dühöngő pestist kikerülje. Említ egy bizonyos Gálffy Istvánt (János fiát?) «quocum familiarissime Patavii mihi vivere contigit». Látjuk, hogy Uncius előkelő pártfogókat tudott szerezni. A B ív két utolsó levelét «cum ad finem huius quaternionis duæ paginæ vacuæ reliquerentur» magyar püspökségek és megyék jegyzéke foglalja el. — A 13a—167a levélen van hét könyv «De Regibus Ungaricis» Attilától Corvin Mátyásig. A végén még egy heroikus versmértékben írt költői levelet találunk «Sbigneo et Hieronymo Ossoliniis, Joanni Drohoiovio, Joanni Senicio Nobilibus Polonis» intézve. Ezen Paduában készült és az ott tanuló ifjú lengyelekhez intézett költemény, úgy látszik, közvetlenül Báthorynak lengyel királylyá történt választatása után iratott és védi a királyt az alacsony származás vádja- és az ellen, mintha a törökök irányában túlságos alázatosságot tanusított volna.

Lásd Horányi-t III, 474. l. és Seivert-et 455. l.

Brutus J. M.-nak Gyulay Pálhoz (Krakkó, 1579 Julius) intézett egyik levelében van egy rész, a mely Unciusra vonatkozik: «Credo at vos esse allata carmina Leonardi Uncii de Ungaricis Rebus, cuius cum his meis, ut spero, ad vos literæ perferentur. Tibi illum virum bonum, et imprimis eruditum, de meliore nota commendo. Nam ubi etiam a literis discedas, multa in illo sunt, quare dignum tuo amore censeas, imprimis usus multarum rerum, et his explicandis memoria par, in consuetudine et convictu mira suavitas. Unum maxime te oratum veli . . . ut si qui isthic sint, quemadmodum ipse suspicatur, qui illi minus sint æqui, illius causam suscipias», stb. (Editio Berol. p. 521).

475.

Frischlinus (Nicodemus).

Priscianvs Vapvlans. Nicodemi Frischlini Alemanni Comoedia lepida, faceta & vtilis, in qua demonstrantur solœcismi & barbarismi, qui superioribus seculis omnia artium & doctrinarum studia, quasi quodam diluvio inundarunt: scripta in laudem huius seculi. || Argentorati. Apud Bernhardum Jobinum. Anno M·D·LXXX.

8vo. 72 szlan lev., melyek közül a 3 utolsó üres. A czímlapon egy igen finom fametszet van, mely Priscianust tanítványai körében ábrázolja. A Frigyes würtembergi herczeghez írt ajánlás Tübingában, 1579. májusban kelt. Azután «David Sigemundus Cassoviensis Hungarus» hosszabb, igen érdekes előszava következik, melyben a correct és tiszta stylust hangsúlyozva, a jelen munkát ajánlja az olvasóknak és Frischlinnek sokoldalú érdemeit dicséri. Többek közt nemrég Strassburgban astronomiai órát készített «artificiosam et admirabilem machinam horologii Argentinensis quæ ratio tota Astronomiæ principiis continetur». Sigemundus Dávidra vonatkozólag lásd még a 477. és 508. számokat is. Ezután több költői applausus következik és a comœdia 5 felvonásban. Lásd Strauss D. F. művét: *Nicodem Frischlin* 122. l. A munkát bezárja egy «Epicedion de obitu Jacobi Frischlini Balingensis Patris sui optimi», mely Frischlin életrajza és a mívelődéstörténet szempontjából igen érdekes, végül a tübingai egyetemnek Frischlin számára kiadott elbocsátó bizonyítványa 1576 kelettel.

476.

HYACINTIUS (Basilius).

Panegyricvs in Excidivm Polocense atq; in memorabilem Victoriam Stephani invictissimi Poloniarum Regis Magniq; Ducis Litvaniae ex potentissimo Moscorum Principe III. Cal. Septemb. MDLXXIX. reportatam. Basilij Hyacintij Vilnensis ad inclytvm Nicolavm Georgij Radiuillvm Ducem Dubingae & Bierzae in Lituania. Accesserunt in fine nonnulla Epigrammata. || Patavij apud Laurentium Pasquatum. M·D·LXXX.

4to. 24 szlan lev. Az ajánlás Radzivil magasztalását foglalja magában. Az epikus versmértékben írt panegyricus a 4a levélen kezdődik. A munka végén levő epigrammák szintén a lengyel király dicsőítését tartalmazzák. Lásd *Janociana,* I. 126.

477.

REUSNER (Nicolaus).

Hodœporicon siue Itinervm totius fere orbis Lib. VII. Opus historicum, ethicum, physicum, geographicum a Nic. Revsnero Leorino J. C. iam olim collectum: nunc demum Jeremiæ Revsneri Fratris cura ac studio editum. || Basileæ ad Perneam Lecythvm. M·D·XXC.

8vo. 24 szlan lev., az utolsó kettő üres, 671 lap, 24 sztlan levélen a tabellaszerű «Orbis terrarum divisio», az index és az utószó. 2a—5a levélen a kiadónak levele a nyomdászhoz, azután következik Fabricius György és Chytræus N. két szép költeménye és Turler Jeromos értekezése, tanácsokkal ellátva olyanok számára, a kik utazni akarnak, továbbá még három hasonló tartalmú kisebb értekezés, azután a tartalomjegyzék, mely nem kevesebb, mint 72 költői itinera-t sorol fel. E gyűjtemény nagy kedveltségnek örvendett és a XVI. század művelődésének és tudósainak történetéhez számos érdekes adalékot közöl. Magyarországra a következő részek vonatkoznak: 1) P. Rubigalli Pannonii Iter Byzantinum sive Constantinopolitanum. 93—112. lapon. Czwittinger Gesner *Epitome*-ja után és Bod, Horányi, Haner stb. Czwittinger után ez útleirásnak első 1544. wittenbergi kiadását idézik, de a szerzőről mitsem tudnak mondani. Bartholomæides *Memoriae Ungarorum*-jában mint wittenbergi tanulót 1537-ből említi «Cremniczensis» hoz-

záadással. Valószinüleg Rothenhahn volt a neve.* Bármint legyen egyébként, annyi tény, hogy János király halála után, a fia gyámjai által a portához küldött követeket, Verbőczy Istvánt és Eszéki János pécsi püspököt, Konstantinápolyba kisérte.

Tempore concedens quo rex in fata Joannes
  Liquerat Hungaricæ regia sceptra domus
Inque patris titulos natus successerat infans
  Et dubia imperii forma recentis erat,
  . . . .
. . . magnatum venerando ex ordine lectos
  Verbetium mittunt, Essetiumque pium.
Hosque jubent regni Turcis offere tributa
  Flectere et immitis pectora dura Getæ.
Ast ego, quem dudum non parva cupido tenebat
  Visendi terras, Græcia clara, tuas
. . . .
Hos sum cum reliquis per plurima regna secutus,
  Hellespontiaci littus ad usque maris
Atque ita longinquas abituris junctus in oris
  Linque una sedes, Dacia culta, tuas.

Az út Szegeden át a Tisza és Duna mellett Belgrádig haladt, azután a Rigómezőn, Sophián, Philippopolison, Drinápolyon keresztül Byzanczba. A városok, a hol tartózkodtak, a lakosság erkölcsei és szokásai élénk szinekkel vannak ecsetelve; gyakran találkozunk a magyar történetre vonatkozó reminiszczencziákkal, a classicus korra vonatkozókkal is, a mythologiai szóhalmozás teljesen el van hagyva. Utazónk Konstantinápolyban leírja a szultán palotáját, a kihallgatást, a követek által hozott ajándékokat és az azután következett vendégséget. A városon keresztül elvezet az Aja Sophiahoz, a Hippodromban levő Theodosius-féle obeliszkhez, melynek feliratát közli,** az érczkigyóhoz, azután Galatába megy, a hol 200 török hadihajót látott:

* Az *Archaeologiai Értesítő* 1894. évf. 231. lapján a zólyom-lipcsei vár egy szép renaissance-ajtaja van lerajzolva e felirattal: «Dominvs Devs Protector Mevs Pavl. Rvbigall. A. C. Anno 1.5.7.3: Jar.»

** Difficilis quondam dominis parere serenis,
Jufsus et è victis palmam portare tyrannis
Omnia Theodosio cedunt sobolique perenni,
Ter denis sic victus ego domitusque diebus
Judice sub Proclo superas elatus ad auras.

Érdekelt összehasonlítani ezen transcriptiot Hammernek a «*Constantinopel und der Bosporus*» czímű munkájában közölt másolattal és azt találtam, hogy a 2. versben «extinctis» áll è victis helyett, a 4. versben «duobusque» ego domitusque helyett, az 5.-ben «sublime» superas helyett.

Imperat his ruffæ gestans cognomina barbæ
  Copia spectandi tum data cuius erat.

Károly császárnak a kalózok felett aratott győzelmére való emlékezés lelkesedésre gyujtja a költőt:

. . . utinam duros totis sic viribus olim
  Sterneret invictus Carolus ipse Getas,
Septaque jam tandem laceri repararet ovilis.
  . . . .
Ocyuis invictas vertas huc Carole turmas
  Quotque licet, libeat dummodo, perde Getas.

Majd a portához hívják a követeket, hogy ott a szultán feleletét átvegyék:

. . . collecti simul illuc pergimus omnes,
  Impia qua Getici panditur aula ducis:
Perceptisque illic jufsisque minisque tyranni,
  Quæ veheret, retro legimus inde viam.

Végre a költő még egyszer leírja Byzanczban nyert benyomásait és az ott tartózkodó németeknek a törökök végleges elűzésére irányuló reményét ismétli, jóllehet Hutten, Eobanus Hessus, Stigelnek hasztalan figyelmeztetései után alig várhatja, hogy szavainak sikere legyen. A visszautazásról titokzatosan ezeket írja:

Ne queras . . . fatis quibus ipse reversus,
  Attigerim patrios, candide Lector, agros.
Nos Deus incolumes, duce quo istuc ivimus, idem
  Inde per hoc salvos triste reduxit iter.

Ha fölteszszük is, hogy Verbőczy és társa, a püspök, nem lelkesültek nagyon a törökért, el kell ismerni azt is, hogy a Károly császár iránt nyilvánított lelkesedéssel Rubigallus nem tolmácsolta a követek nézetét. A követségről igen kimerítően ír Koller *Hist. Episc. Quinque-Eccles.* V, 237 s köv. ll. 2) Ursini Velii Silesii Iter Posoniense ad Joannem Turcum (Thurzo) Episcopum Vratislaviensem. A költeményt már Velius Carmina-inak 1522-ki kiadásában láttuk. 3) Joachimi Edelingi Pomerani Iter Pannonicum. Edeling Chytræus Dávidot Bécsbe kisérte, a hová őt II. Miksa 1568-ban a protestánsok helyzetének megbeszélése végett meghítta. A mű először Rostockban 1571-ben jelent meg nyomtatásban. Edeling igen vonzóan írja le Bécs nevezetességeit, sok tudós és protestáns urat említ, a kikkel érintkezett:

Nec mihi Sambuci, variis conferta libellis,
  Prætereunda recens Bibliotheca fuit.

Innen kirándul Magyarországba is, és Carnuntumon és Hainburgon keresztül Pozsonyba utazik:

Cum Purkirchero medico Sambucus in urbe
Deprensos patria nos peramanter adit:
Quo ductore gradus altæ conscendimus arcis
Cernimus et pulchrum quicquid in arce fuit.
Eximius gravitate senex Mordaxius in qua
Captivi curam Saxonis acer habet.

E *Saxo* nem más, mint a középső-nek nevezett János Frigyes herczeg, a szász herczegi ház Ernő-ágából, a kit az úgynevezett Grünbach-féle ügyben való részvételért Miksa császár 1566-ban száműzött, s ki később a császár kezeibe kerülvén, 1571-ig a pozsonyi várban fogságban volt († Bécs-Ujhelyben 1595-ben). Utazónk Komáromig ment, a hol Lasko (Albert) a vár parancsnoka vendégszeretően fogadta — csak az ágy keménysége nem tetszett neki —

. . . Dant Hungaricum stragula dura torum,

lelkesen ír a vidék termékenységéről és Győrött —

Præsidet huic Salmæ Comes Eccius inclytus heros
Comis et alloquio, fortis et ense senex —

Nezsideren és Sopronon keresztül visszautazik Bécsbe. 4) 581—598 levélen: «Davidis Sigemundus Cassovii Iter Germanicum et Sarmaticum». E Sigemund, a kit Bod és Horányi nem ismernek, Bartholomæides *Memoriae Ungarorum* czímű munkájában 1577. julius 10. datum alatt a wittenbergi egyetemre iratkozott tanulók névsorában szerepel. Bartholomæides Laskó Péter (lásd 510. sz.) után megemlíti, hogy később Nagyváradon és Gyula-Fehérváron tanított és nagy hírben állt. «Poetam eximium fuisse Elegiæ de Hung. an. 1577 Vitebergæ luci publicæ expositæ, testantur». E költeményeket nem ismerem. Az itt leírt «Iter Germanicum» Gönczi (István)hoz van intézve.

Mitia purpurei tempora veris erant
Saxoniæ quando fines, Goncine, petebam.

Az utazásnak 1575 és 1576-ban kellett történnie, mert Boroszlóban tanuja volt azon ünnepélyeknek, melyek Rudolfnak 1575 októberben római királylyá történt megválasztatása alkalmával rendeztettek. Sigemundus a Kárpátokon keresztül Krakkóba ment, innen Boroszlóba, a mely városnak lelkes verseket szentel. Boroszlóból Wittenbergnek vette útját, a mely utazásának első czélpontja volt. E főiskolának hírét igen szép versekben énekli meg. Itt találkozott földijével és barátjával

Affuit hic patriæ consors, et gloria terræ,
Cæsareum Cæsar nomen et omen habens
. . . .
Semper hic Euryalum me Nisus ut alter amavit,
. . . .
Pronus in amplexum corruit ille meum.

Bartholomæides jegyzékében «Georg. Cæsar Cassoviensis»-t a wittenbergi egyetemen az 1575. és 1576. években találjuk. Munkáit lásd Horányinál a *Suppl.*-ban. Wittenbergben Császár és más barátai társaságában kellemes napokat töltött, melyeket élénken és kedvesen ír le. Majd egymásután Erfurtot, Góthát, Eisenachot és Wartburgot, Frankfurtot és Mainzot látogatja meg —

Machina quæ volucres jaculatur ahenea glandes
  Hac etiam nuper sede reperta fuit,
Quæque dedit vires æternaque robora Musis
  Produit ars illis ingeniosa locis.

azután Wormsot, Speiert, Heidelberget, Tübingát, Stuttgartot. Itt, úgy látszik, akarata ellenére tartózkodott hosszabb ideig.

Regia me vidite Stuccardia, castra secutum
  Presserunt humeros Principis arma meos.
Hic sævas hiemes, adversaque frigora sensi
  Multaque, quæ vellem posse negare, tuli.

Sigemundus sorsáról Württembergben nincs több tudomásom. Egy «Præsul venerabilis, Abbas» hatalmas védője lehetett, mert örök hálát fogad neki. A költemény végén, melyet még Würtembergben írt: «Hæc ego Tecciaco residens in colle canebam», örül hazatérésének:

Sed jam tempus erit patrias cum lætus in oras
  Per varias curram rursus, ut ante, vias.
Tunc caput Imperii, regalia tecta, videbo
  Qua sita sublimi turre Vienna jacet,
Cæsareosque lares, regnataque fortibus Hunnis
  Mœnia, Danubio vela ferente petam.
Pannonios tandem fines et avita subibo
  Jugera quam late Cassovis ora patet.
Felices terras, fortunatissima rura,
  Dives ubi proavis rex fuit ante meis.

A függelékben van 5) Jani Pannonii Quinq. Eccl. episcopi Carmen de itineribus C. Jacobi Antonii Marcelli veneti, utolsónak 6) Petancius Felix ismeretes *Itinerarium*-a van lenyomtatva.

478.

SOMMERUS (Johannes).

Joannis Sommeri Pirnensis Reges Hvngarici, et Clades Moldavica cvivs etiam Hortvlvs Amoris cvm Colica in formam Dramatis scripta ad finem adiectus est. Omnia studio et opera Stephani Helneri Senato-

ris Bistriciensis in Transylvania, collecta et in lucem edita. . . . . || Wittebergæ Clemens Schleich excudebat. M · D · LXXX.

4to. 68 szlan lev. A czímlap metszett keretben látható. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. A czímlap hátlapján a szerzőnek az olvasóhoz intézett költői ajánlása található. 2—4 levélen költői applaususok, köztök egy hosszabb «Epos in historica Sommeri Poemata» a brassói Helner Györgytől és egy «Carmen» a beszterczei születésű Krecher Dánieltől. Ezután következnek a Jung Antal nagyszebeni tanácsnoknak ajánlt «Reges», s végül a Seivert *Nachrichten*, 406. lapján reproducált kis elegia érdekes biographiai adatokkal, aláírva így Johannes Sommerus Pirnensis 1567. Azután a 15 elegia «De Clade Moldavica», melyet Heller Istvánhoz intézett levél előz meg. A harmadik darab a «Hortulus ingenui Amoris», melyet Sommer 1568-ban pártfogója Jung Antal esküvője alkalmából írt és ezen jóltevőjének ajánlta. Megelőzi Sambucus distichonja. Végül a «Colicæ et Podagræ Tyrannis» Blandrata Györgyhöz intézett költő ajánlással, 1570-ről keltezve.

479.

Edictvm de svpplicationibvs, a Serenifsimo Poloniæ Rege Stephano, Vielicoluco ex Moscouia mifsum. Die. v. mensis Septembris. Anno Domini, M·D·LXXX. || Typis Nicolai Scharffenbergii Regii Typographi, cum Priuilegio Anno Domini M·D.LXXX. [Krakkó.]

4to. 6 szlan levél. A czímlapon a lengyel czímer látható a Báthori-féle szívpajzszsal. Két szép initialis. Az irat a királyság rendeihez van intézve és a hadjárat rövid leírását tartalmazza Velikiluky bevételéig.

480.

Ein news liedt vo̅n dem Scharmützel vnd Niderlag, so fast einer Schlacht zuuergleichen, wider den Blutdürstigen Türcken geschehen in Ober Hungern, den 16. vnnd 17. Tag Julij, zwischen Horttuwey vnd der Teyfz, bey Grofzwardein, an der Sibnbürgischen Gränitz gelegen. Anno 2580 *(sic)* Im Thon, Ach Gott

ich thu dirs klagen, mein Noth vnd grofse gfahr, Oder in des Pientzenawers Thon. || Erstlich gedruckt zu Prag, bey Michael Peterle. *(S. a.)*

12mo. 4 szlan lev. 1b levélen: «Ein newes Lied zu singen, das wöllend wir heben an, von wahr geschehen Dingen, kan ich nicht unterlan, vom Ritterlichen fechten, in dem Vngerlandt, Gott stehet bey den gerechten, beschützt sie mit seiner Hand.»

Tartalmazza a Neitulwez (Nádudvar) melletti ütközet leírását, melyben Rueber János és Károly (kiről ismételve nagy csodálattal emlékezik), Tissen Gáspár (?), Fodrotzgi (Fodróczy), Barbier Andräsch (Borbély) vannak megemlítve. A végén a szerző megnevezi magát, és neve valóban megérdemli, hogy a feledésből kiragadtassék:

«Das Lied hab ich gesungen, einfeltig in meiner Witz, Herzlich·höre ich gern prumeny Cartaunen vnd gros Geschütz, Höre ich noch viel lieber, denn Harffen vnd Lauten schlagen, hat Caspar Bschlagngaul in Erlaw gesungen, sein Namen darff er wol sagen.»

Lásd Weller-t, I. 80. és Kertbeny-t 915. sz. a.

481.

BONFINIUS (Antonius).

Antonii Bonfinii Rervm Vngaricarvm Decades Qvatvor cum dimidia. His accefsere Joan. Sambvci aliquot Appendices, & alia: una cum priscorum Regum Vngariæ Decretis seu Constitutionibus: quarum narrationes Bonfinii obiter meminere....... Omnia nvnc denvo recognita, emendata, & aucta per Joan. Sambvcvm, Cæs. Maiest. Consiliarium & Historicum. Cvm Indice copiosifs. || Francofvrti. Apud Andream Wechelum, M·D·LXXXI.

fo 16 lapon a II. Miksa császárhoz intézett ajánlás, «natalis mei quo XXXVI annum ætatis agebam,» kelt «Viennæ, in festo Johannis Bapt.» (az 1568-ki kiadásból), Brenner Márton levele Révay Ferenczhez, Bonfin ajánlása Mátyáshoz, Variansok stb. 943 lapon a szöveg, 14 szlan levélen az index, azután a «Decreta» új czímlapja következik, és 3 szlan levélen az előszó, glossarium és tartalomjegyzék, 114 lap és 1 levél a nyomdász-jelvénynyel. A főczímlap hátlapján ezen új kiadásnak lapidaris stylusban írt ajánlása Rudolf császárhoz.

Igen szép példány zöld maroquinkötésben De Thou Jakab Ágost czimerével (premières armes).

A Hamilton-könyvtárból.

482.

BONFINIUS (Anton).

Ungerische Chronica Das ist Ein gründtliche beschreibung deſs aller mächtigsten vnd gewaltigsten Königreichs Vngern: ...... Erstlich durch den Hochgelehrten Herrn Antonium Bonfinium in 45 Büchern in Latein beschrieben: Jetzund aber dem gemeinen Vatterland Teutscher Nation zum besten in gut gemein Hochteutsch gebracht .... vnd mit schönen Figuren .... gezieret, Durch einen der Freyen künste, Historien vnd alter Geschichten, Liebhaber, P. F. N. .... || Gedruckt zu Franckfurt am Mayn, durch Peter Schmidt, In verlegung Sigmund Feyerabendts. M · D · LXXXI.

fo. 6 szlan, 382 szzott lev. 7 levélen az index. A czímlapon van egy érdekes, a munkában is előforduló fametszet. 2[1] levélen Feyerabendt Zsigmond ajánlása: «Dem Wolgebornen Herrn Herrn Georgen, Graffen zu Serin etc. vnd Herrn zu Schackenthurn ... General Oberster in Vngern.» Alatta egy magyar urat gazdag nemzeti öltözetben lovon ábrázoló gyönyörű fametszet látható MB. jelzéssel. Lásd Naglert, *Monogrammisten*, IV. 1651. A hosszú levélben sokféléről van szó, a Historia hasznáról, a régiek történetiróiról, a magyarok eredetéről, az Vngari szó etymologiájáról stb. Végül Zrinyi György atyjának, a szigetvári hősnek dicsőítése következik «dessen Name, Adeliche Ritterliche vñ gewaltige Thatē nit allein im Königreich Vngern, ja in gantz Europa zu ewigē Zeiten, hoch und weit berühmpt vñ bekañt seyn ... ein sonderlicher Auſzbundt vnd Exempel dieses Königreichs» stb. A számos, részben gyönyörű fametszet közül néhány, mint a magyar viseletekből kitünik, e mű számára készült, a többi azonban Liviusból, Scanderbeg történetéből és más Feuerabendnál nyomtatott munkákból van átvéve; a legtöbb bizonyára Jost Amman, néhány talán Stimmer Tóbiás rajzai után metszetett; különböző jelzettel bírnak, Jost Amman különbözőkép alakított J. A. betűi, továbbá MF, MB stb. jelek fordulnak elő. Lásd Nagler-t *Monogrammisten*, IV. 1651. és 1777. és Kertbeny-t, 923. sz. a.

Ritka szép példány vörös maroquinkötésben.

483.

Busbequius (Augerius Gislenius).

Itinera Constantinopolitanvm et Amasianvm ab Augerio Gislenio Busbequii, &c. D. ad Solimannum Turcarum Imperatorem C. M. oratore confecta. Eiusdem Busbequii de Acie contra Tvrcas instrvenda Consilivm. || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regii, cIↄ · Iↄ · LXXXI.

8vo. 167 lap. A czímlapon Plantin jelvénye. 3—6 levélen az ajánlás: «L. Carrio Nicolao Micavtio Indeveldii D. R. M. in Con cilio Secretiori Consiliario S. D.» Bourges, febr. 1581. kelettel.

Az ajánlásból megtudjuk, hogy Busbequius e levelet Micaut-nak küldötte, mikor ez mint Ferdinand követe Portugálliában tartózkodott. Carrion Busbequius előleges tudta nélkül adta ki. A levél Bécsben 1554. Sept. Kalendáiban kelt.

Lásd Ruelens, 227. l.

484.

Jovio (Paolo).

Histoire de Paolo Jovio Comois, Evesqve de Nocera, sur les choses faictes et auenues de son temps en toutes les parties du Monde, tradvictes de latin en françois . . . . . par Denis Savvage, Signeur du Parc-Champenois, Historiographe du Roy. || A Paris, chez Michel Sonnius, rue S. Jacques, à l'Escu de Basle M · D · LXXXI.

fo. 2 kötet. I. köt. 22 szlan levél, 435 lap. II. köt. 28 szlan lev., 650 lap. Az első kötet tartalmazza a fordítónak Medici Katalinhoz intézett ajánlását, a második egy «Madame Marguerite de France»-hoz, III. Henrik király nővéréhez intézett feliratot. A két ajánlás után még egy előszó, jegyzetek és az index következnek. Ez a fordításnak harmadik igen szépen nyomtatott kiadása. A czímlapon egy nagy jelvény. A mű szép fametszetekkel és initialisokkal van ellátva.

Nagyon szép példány, egy kötetbe kötve, Miss Richardson Currer könyvtárából (auctioja 1862-ben volt).

485.

Monavus (Jacobus).

Jacobi Monawi Symbolvm. Ipse faciet: Virorum clarifsimorvm et amicorvm carifsimorvm versibvs celebratvm et exornatvm. || Anno Christi M·D·LXXXI.

Kis 8vo. 54 lap. A 3. lapon az ajánlás van: «Iehovæ ipsi, Deo vni, trino etc.... J. M. V.(ratisl.) S.(iles.) Ac. S. xxxv.» Az adalékok közt Dudith Andrásnak «Cæs. Consil. et Orator» két költeményét találjuk. Az első (16 soros) így kezdődik:

Benigne Rex, cœlestium
Mortaliumque conditor stb.

A második (53 soros):

Qui te ferire vertice
Cælum putas et sidera etc.

Van továbbá Sambucus egy költeménye (6 distichon), egy görög distichon ugyancsak tőle, továbbá számos közlemény Theod. Beza-, Melissus-, Frischlinus-, Reusnerus-, Chytræus-tól stb.

486.

Nidec (Andreas Patricius).

Andr. Patricii Nideci Præpositi Varsovien. Gratvlatio II. pro Clero Varsouiensi. Ad Regem, post Victoriam Velcolucensem ex Moscouitis, Varsouiam aduentantem. || Varsoviæ, M·D·LXXXI.

4to. 8 sztlan lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik.

487.

Schrot (Martin).

Wappenbuch des Heiligen Römischen Reichs vnd allgemainen Christenheit in Europa insonderheit des Teutschen Keyserthumbs an vnd zugehörige Chur vnd Fürstenthumb auch Ertz und gemaine Bischoffe: defzgleichen andere Abbt vnd Prälaten, Graff vnd Herrschafften ...... dar neben auch der geistliche Stand, als des Apostolischen Stuls zu Rom, Patriarchen,

Cardinal, Ertz vnd gemaine Bistumben in den Königreichen Franckreich, Hispanien, Engelland, Schottland, Schweden, Dennmark, Polland, Griechenland, sammt Italien . . . . dann auch die Vniversiteten oder Hohenschulen in gantz Europa. . . . . . Anfangs durch Martin Schrot in Truck geben. || Getruckt in der Fürstlichen Statt München, bey Adam Berg. . . . . . M·D·LXXXI.

f°. 16 szlan és 267 szzott lev. A czímlapon levő fametszet két fegyveres harczost ábrázol fél alakban, a középen a császári zászló és a birodalmi jelvények. 2ª levélen a kiadónak II. Rudolf császárhoz intézett ajánlása van, azután következnek az előszó, tartalomjegyzék és a színek jegyzéke «wie ein jedes Wappen soll eingetheilt werden». Az előszó utolsó lapján három zsoldost ábrázoló nagy fametszet látható. A mű 1000-nél több czímerpajzszsal és sok más fametszettel van diszítve. A tartalomnak itt még csak futólagos átnézetét sem lehet adni, s azért csak a magyar vonatkozású részeket idézem.

A 4. és köv. leveleken a császárnak a birodalmi rendekhez intézett felhívása a törökök elleni harczra, a rendek válasza, és «Lachrimabilis miserandæ et multis modis afflictæ Hungariæ ad Germaniam Querela», mind a három darab előbb latin, azután német versekben van közölve. Ezután egy kettős levél következik sajátságos allegorikus ábrázolással. Nagy távlatu vidék közepén koronás női alak áll levágott karokkal, derekán lánczczal és lábain békókkal; a nyakára akasztott magyar czímer a *lachrimabilis Hungaria*-t engedi felismerni. Két török kivont karddal a fejét készül levágni, de balról három lovas vitéz nyargal védelmére. Jobbra hat halott lovag fekszik, közülük némelyiknek feje a törzstől el van választva; felülről lefelé menő sorban nevükkel vannak jelölve: Thore Jörg (Thury György) Graff Niclas von Serin, Johann Huniadt, Paulus Bachicius, König Ladifzlaus, König Matthias, alúl a lovával mocsárba hanyatló Lajos király fél alakja látszik és a négy oldalon egy-egy latin distichon olvasható. A fametszet monogrammal van jelölve, melyet Nagler Nel máskép Nell Jánosnak tulajdonít, a ki a XVI. század végén Augsburgban és Münchenben működött. A levél hátlapján két cœnotaphium Zrinyi Miklósra.

Érdekes továbbá a «Vorrede zum Königreich Polen» Báthory István királylyá választatásának kimerítő elbeszélésével, egy latin elegia «De Regno Poloniæ et novi Regis Electione,» egy költemény «In effigie Stephani Bathori Regis Poloniæ,» a királynak «wahrhafftige Contrafactur»-ja, igen csinos kivitelű fametszet,

rá következő német költeménynyel, végül még három költemény: «Die Poln zu ihrem König», «Antwort des Königs» és «Ein Lobspruch zu Poln», mely István királyt mint a török zsoldosát tünteti fel és a lengyeleket keményen korholja.

«Weils frembde Gäst gelassen ein,
Welches inen ewig Schand mufz sein,
Den frommen Keiser Maximilian
Zum König nicht genommen an.»

A könyv utolsó része a «Türkischen Historien»-nek van szánva és Hans Sachs modorában írt török rímkrónikán kivül, melyben a magyar háborúk terjedelmesen vannak tárgyalva, Gyula és Szigetvár ostromának kimerítő ismertetését tartalmazza a 257[b]—266[a] lapon. Ez utóbbi Budina tudósításának fordítása.

488.

Verbőczy (Stephanus).

Tripartitvm Opvs jvris consvetvdinarii incliti Regni Hvngariæ. Stephani Werbeuzi &c. additis Regulis Juris antiqui Accefsit nvnc Enchiridion Articvlorvm comitialivm eivsdem Regni . . . . . Omnia stvdio Joan: Sambuci, ... || Viennæ Avstriæ, Typis Nafsingerianis. Sumptibus vero Erhardi Hilleri . . . . . Anno M · D · LXXXI.

f°. 18 szlan, 136 szzott és ismét 28 szlan lev. A czím szép fametszetű keretbe van foglalva medaillon arczképekkel és czímerekkel. A czímlap hátlapján csinos keretben: «Imp. Cæs. F. Avg. etc. Rodolpho II. Avstriano, etc. . . . Hanc Qvoqve Editivncvlam Recognitam. Sambvcvs. Eivsdem Maiestatis Consiliarivs Et Historicvs Svbiectifs. DD. An. M.D.LXXXI.» 2[a] levélen a Rudolf királyhoz intézett ajánlás 1572. október kalendái ex Museolo kelettel. 3[b]—6[a] levélen: «De Corona Serenifsimi Rodolphi Regis Hvngariæ . . . Oratiuncula Samb. 25. Septemb: 1572. Posonii.» Ezután következik Ulászló approbatioja, Verbőczy előszava, a tartalomjegyzék (mint az 1561-ki kiadásnál) és az első számozott levélen a szöveg. A «Diversæ Regulæ Juris antiqui» külön czímlappal bírnak, ennek végén az «Index Tripartitorum brevis.» Majd új czímmel és új lapszámozással következik az: «Index sev Enchiridion omnivm Decretorvm, et Constitvtionvm Regni Vngariæ, ad Annum 1579. vsq̃, per causarum locos distinctum, memoriæ vsibusq̃ fori maxime vtile . . . || Viennæ Austriæ, Excudebat Leonhardus Nafsingerus. Anno M.D.LXXXI.» 6 szlan, 75 szzott levél. 1[b] levélen Sambucus előszava Bécs 1581. Juniusról keltezve.

489.

Gwiſze vnd Warhaffte Zeitung auſz Wien, vom 26. Nouember, vnd 8. December. 1580. Von Abfertigung des Herrn Friderich Preimers, Freyherrn, &c. mit den Türckischen Presenten gegen Constantinopel. Neben anzeigung anderer mehr Türckischer Handlungen vnd Zustands, inn Vngern. Geschriben auſz Wien, an' etliche gute Freund, inn Augspurg vnnd andern Stetten mehr. Zu end ein Denckwürdige Zeitung, von des Barfüſser Klosters . . . . . Brunot zu Paris. || 1581. *(S. l.)*

4to. 4 szlan levél. A czímlapon egy törökfej látható. Többek közt kimerítő tudósításokat tartalmaz Gr. Salm Miklós kanizsai parancsnoknak nov. 26-án bekövetkezett haláláról.

Lásd Kertbeny-t 928. sz. a.

490.

Callimachus (Philippus).

Philippi Callimachi de Rebvs gestis a Vladislao Polonorvm atqve Hungarorvm Rege Libri Tres. || Cracoviæ. In Officina Lazari: Anno Domini, M·D·LXXXII.

4to. 14 szlan lev., 180 lap. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. Az 1b levelet a Sborowski-czímert ábrázoló lapnagyságú fametszet foglalja el. A 2a—10a levélen a kiadónak, Brutus János Mihálynak Sborowski András kir. főudvarmesterhez intézett ajánlása és a «Jo. Michaelis Bruti in Philippi Callimachi novam historiæ editionem Præfatio» van. Már Ciampi *(Bibliogr. critica,* 37. l.) kiemelte, hogy Brutus az augsburgi kiadást (1519) nem ismerte. Ezen kiadásnál egy kéziratot használt, melyet, mint mondja, néki pártfogójának, Sborowski Péternek öcscse hagyományozott, s sajnálja, «clarissima monumenta doctorum hominum in magna scriptorum turba obrui». Végül, miután felsorolta az okokat, melyek őt a kiadásra rábirták, Brutus ezeket mondja: «Ad hoc accessit impositum mihi munus a rege sapientissimo scribendi Pannonicas res, quarum jam justum volumen confecimus, ut in eodem argumento, in quo plurimum Callimachus præstitit, et quidem in eadem regia, in qua ipse maxime auctoritate et gratia floruit, videar, quasi vicarius tam præclari operis, hoc fidei, et constantiæ meæ officium haud negligere potuisse.» Az ajánlás kelt:

«e Regia Cracov: 1582. V. Idus Februar.» A 10b—14a levélen vannak Callimachus életrajza, Janus Vitalis distichonjai és a nyomdász mentegetődzése az esetleg előforduló sajtóhibák miatt. Lásd a 123. számot.

491.

CSERÉNYI (Michael).

Panegyris. in Lavdem invictifsimi et potentifsimi, nec non semper Avgusti Principis, & Domini Dn. Stephani, Dei Gratia, Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ....... nec non Principis Transyluaniæ, Siculorumq;. Comitis &c. Avtore Michaele Chyerinii de Balasfalua Transsyluano. || Viennæ Avstriæ, Excudebat Leonhardus Nafsingerus. Anno M·D·LXXXII.

4to. 16 szlan lev., melynek utolsója üres. A czím fametszetű keretben. 2a—4a levélen az ajánlás: «Generoso ac illvstri Domino Dn: Ladislao a Sombor, Sacræ Regiæ Maiestatis Poloniæ... etc. consiliario etc. fratri sempiterna veneratione colendifsimo: Michael Chyerinij de Balasfalua vitæ vtriusq; felicitatem precatur», Bécs, 1582. April 10 kelettel. Szerzőnk, ki ekkor még philosophiai tanulmányait folytatta Bécsben, mentegeti magát, ha munkája még a zsengeségnek nyomait viselné, de Sombory mindazonáltal, ha jónak látja, nyujtsa át a királynak, mert az ő szolgálatának óhajtja magát a jövőben teljesen szentelni. Kéri, hogy az érdeklődést, melylyel Sombory eddig irányában volt, «hactenus studiorum promotor et autor extitisti», jövőre se vonja meg tőle. Ezután következik a több mint 700 sorból álló hosszú költemény, mely igen érdekes, s néhány, költőileg is igen szép részekkel bir. A végén felszólítja a királyt, hogy ha az orosz háborút befejezte, szabadítsa meg Magyarországot a törököktől.

Vngariæ tristes modo respice, quæso querelas,
Quæ tibi sublatis super æthera supplicat ulnis
Ne patiare premi miseram tot ab hostibus unam,
Matura auxilium, depellito finibus hostes
Vngaricis, moueat te commiseratio charæ
Telluris, moueat sacræ pietatis imago
. . . .
. . . .
Quid . . . nisi mollia forsan
Ocia lentus ages, composta pace, feroci
Cum Mosco? exurge, et tristes dolor armet in hostes
Oppresfsæ dubiam miserè cito redde salutem
Vngariæ, priscum templis rescribito numen.

Végül van Beyczy Benedek epigrammja Cserényihez, a kit ő «condiscipulum suum charissimum»-nak nevez.

Cserényi Sombory Lászlót fraternek nevezi; Nagy, *Magyarország Családai*-ban azt találom, hogy Sombory felesége Valkay Zsuzsánna volt, továbbá, hogy Valkay Klára férje Cserényi György volt. Ez Mihályunk atyja lehetett. Cserényi egy magyar munkát is írt: «Historia. Az persiai Monarchiabeli Fejedelmekről» stb. Kolozsvár, 1592. Lásd Szabó, I. 258 sz. a. és Toldy, *Magyar Költ. Története*, 163. l. Toldy szerzőnknek mint költőnek is tulajdonít némi fontosságot. A jelen panegyricust sehol sem találtam megemlítve.

492.

CHYTRÆUS (David).

Dauidis Chytræi oratio de statv Ecclesiarum hoc tempore in Græcia, Asia, Africa, Vngaria, Boëmia, &c. et Epistolæ aliqvot Patriarchæ Constantinopolitani & aliorum ex Oriente recens scriptæ . . . . || Wittebergæ Typis Zachariæ Lehmanni, Anno M · D · LXXXII.

Kis 8vo. 88 szlan lev. 2a levélen a Kaas Miklós dán kanczellárhoz intézett ajánlás: «Datum in Academia Urbis Rosarum,» Rostock, 15. Jan. 1580. A könyv a 16b levéltől kezdve néhány tudósítást foglal magában Magyarország protestans egyházközségeiről, melyeket a szerző magyarországi tartózkodása idejében részint maga gyűjtött, részint hitsorsosaitól, többek közt Schwendi Lázártól hallott. A mellékelt levelek a keleten levő egyházak akkori viszonyaira nézve igen nagy fontosságúak.

493.

FLEISCHMANN (Peter).

Description: des aller Durchleuchtigisten, Grofsmechtigisten, vnd vnüberwindlichsten Fürsten vnd Herrn Rudolfen des andern, Erwölten Römischen Kaisers, auch zu Hungern vnd Behaim Königs, &c. Erstgehaltenem Reichstag zu Augspurg, der sich dann vermög gethaner Proposition, den 3. Julii Anno 82 angefangen . . . . . . vnd was darauf für Chur vnd Fürsten . . . . . . erschienen . . . . Beschriben durch Peter Fleischman von Franckendorff. Röm.

Kay. May. Ehrnholdt. || Gedruckt zu Augspurg durch Michael Manger. . . . . Anno M·D·LXXXII.

4to. Czímlap és 3 szlan levélen a birodalmi rendekhez intézett ajánlás, III és 114 lap, 1 sztlan és 1 üres levél. A munka elején az országgyűlés, a császári bevonulás, a hódolat stb. leírása van. Ezután a császári udvar és a választófejedelmek, a fejedelmek kiséretének, főpapság és világi méltóságoknak stb. rendkívül érdekes, teljes «schematismusa» következik. 73—79. lapon: «Verzeichnifz des königreichs Hungern Land Officier, wie sie yetziger Zeit in hohen und niederen Ambtern besetzt seyen.» 101 l.: «Verzaichnufz der Kay. May. Feld Obristen, so die Kay. May. auff den Hungerischen, Crabatischen vnd Windischen Gräntzen halten.»

494.

Lasitzki (Johannes).

De Rvſsorvm, Moscovitarvm et Tartarorvm religione, sacrificiis, nvptiarvm, fvnervm ritv. E diversis scriptoribvs, qvorvm nomina versa pagina indicat. His in fine quædam sunt adiecta, de Liuonia pacisque conditionibus, & pace confecta hoc anno, inter Sereniſsimum Regem Poloniæ & Magnum Ducem Moscouiæ. Nunc primum in lucem edita . . . . . . || Spiræ libera Civitate Vetervm Nemetum excudebat Barnardus D'albinus, Anno M·D·LXXXII.

4to. 4 szlan levél, 295 lap, 14 szlan levél. A czímlapon, a 296. és az utolsó lapon egy kéttornyú román templomot ábrázoló nyomdászjelvény látható. A 2a levélen a kiadónak Lasitski Jánosnak Hlebowitz János minski várnagyhoz intézett igen érdekes ajánlása, Krakkóból keltezve. A könyv fő tartalmát a «Colloquium de religione Magni Ducis Moschovum cum Rohita ministro Ecclesiæ fratrum Bohemorum», a nagyherczeg «Refutatio»-ja és Lasitskinak, a tudós theologusnak és buzgó protestansnak «Confutatio»-ja képezik. Benne foglaltatik továbbá Faber János, Guagninus Sándor s másoknak az oroszok és ruthének vallásáról szóló kisebb iratai. A munka végén néhány politikai tartalmú mű van: «Quædam de Livonia anno M.D.LXXXII Polonorvm Imperio subiecta. Conditiones Pacis a Magno Moscoviæ Dvce petitæ a Serenissimo Poloniæ Rege Stephano concessæ, et per Sanctissimi Domini nostri legatum transfactæ in Zapolstra Jama Anno Domini 1582. 15 Januarij.» Végül: «Ad Serenissimvm Stephanvm Regem Poloniæ Christofori Warsevicii Oratio qua exposito toto belli negotio, cum

Joanne, Magno Moscoviæ Duce, XV Januari ad Zapolsciam confectam Pacem gratulatur» Vilnában 1582. febr. 4-én kelt rövid ajánlással.

495.

OMICHIUS (Franciscus).

Beschreibung Einer Legation vnd Reise von Wien aus Ostereich auff Constantinopel, Durch den Wolgebornen Herrn, Herrn David Vngnadn, Freyherrn zu Sonneck, vnd Pfandsherrn auff Bleyburgk, Aufz Römischer Keyserlichen Maiestat befehlig vnd abforderung an den Türckischen Keyser, Anno 72 verrichtet. Darinn die Geschenck so S. G. dem Türcken, seinen Räthen vnd Befehlichhabern selbst vberantwortet, vnd sonsten viel schöner Historien, Antiquiteten, vnd Geschichte, gar lustig zu lesen, beschrieben vnd verfafset sein, vormals nie aufzgangen. Itzund aber in Druck verfertiget durch M. Franciscum Omichivm. Cum Priuilegio. ‖ Zu Güstrau im Fürstlichen Meckelnburgischen Hofflager, Anno 1582.

4[to.] 20 szlan lev. 2[a] levélen az ajánlás: «Dem Edlen vnnd Ernuesten Dauid Bafzeuitzn Erbgesefsen zur Lüheburgk Meinem Grofzgünstigen lieben Junckern . . . Datum Güstrow am heiligen Christtag des jetzt angehenden 1582 Jahrs.» Az ajánlólevélből megtudjuk, hogy Omichius a «kedves ifjú nemesnek» præceptora volt. «Dieser alten und kalten Welt»-nek óránkint várható pusztulása felett tartott mélyértelmű elmélkedések felismertetik a theologust és hitszónokot. Omichius egyébként, a mint látszik, az útleírásnak csak kiadója volt, és nem, mint később Gerlach, a követ kisérője is. Az ellenkező föltevését az előszó egy helye «diese Reise wäre niemals hiebefuhr seines Wifsens in Druck gangen» bizonyára kizárja. 4[b] levél üres. 5[a] levélen: «Beschreibung der Reise . . . wie dieselbige der Wolgeborner Herr, Herr Dauid Vngnad . . . Anno 1572 den 16. Aprilis angefangen, vnd den 23. Septemb. zu Prefzburgk auff die Krönung des Vngerischen Königs Rodolphi, glücklich wiederumb angekommen.» Itt tehát Ungnadnak *első* követségéről van szó, míg Gerlach Istvánnak naplója (Majnai Frankfurt. 1674. f[o.]) Ungnadnak a *második*, 1573-ban tett utazását írja le. Úgy látszik, hogy az itt leírt könyvecske valamennyi bibliographus előtt ismeretlen maradt és bizonyára a güstrowi

nyomdának egyik legrégibb terméke (Lásd Paul Deschamps, *Dictionnaire de Géographie).* Minthogy mindkét út alkalmával ugyanazon helyeket érintették, a fogadtatás a török hatóságok részéről is meglehetősen egyező volt, és ugyanazon látnivalókat is tekintették meg, ennélfogva jelen útleírás a Gerlach-féle naplóval sok részletre nézve megegyezik. Április 17-én Bécsből elindultak és Pozsonyban meg Komáromban megpihentek «vff ein Meilwegs vnterhalb Comorn bey einem öden Dorff und Schlofs so vor Zeiten Leovar genant worden zugelendet, alda zur Zeit des Römischen Reichs ein steinern Brücken uber die Donau zu einer Stadt Bononia genant, welche am hinab fahrn auff der rechten Handt liegt gewesen, und noch Zeichen der Grundfest und Gruben zu sehen.» Utazónk Komárom és Esztergom között a jobb parton fekvő helyek közül a következőket jegyzi föl: «Nesmul, Labos, Voitfalu, Tat», a bal parton: «Leonuar, Yechiul, Alotsch, Paggai, Aloschla». Esztergomban nagy vendégség volt a bégnél és megtekintették a templomokat, melyek mind «verwüstet aufser einer Capellen, welche von rothem Marmorstein auff die Römische art gebawet, in der volgender Versz mit vergülten Römischen Buchstaben angeschrieben ist: «Thomas Backhotz de Erdeut Cardinalis Strigoniensis, Almæ Dei Genetrici Mariæ Virgini extruxit, Anno 1507». Visegrádnál: «Unter dem Schlofs an der Thunaw ist ein hoher Thurn, von dem in Vorjahren, wie das noch zu sehen, ein Gang ins Schlofs gangen, dabey ist auch ein zerschleiffts Closter und Lusthaufz, darinnen die Königinnen gewohnt haben sollen, zu der Zeit wie die Ungerischen Könige alda wohneten, auch die Kron alda verwahrt wird, hatte deren Hoffgesindt in bemelten Flecken Maroschka mit allerley Ritterspielen viel Wollust und Frewde. Die Einwohner dieser Flecken alt und jung, reden gut Deutsch, und man sagt auch die Dörffer als Mertmair, Zerinz und Pilsien werden alle meistentheyls von Deutschen bewohnet. Von Gran auff Offen... auff beyden Seiten volgende Dörffer, Dennisch, Vicegradt und S. Andre . . . auff der linken Handt sieht man diese volgende Dörffer: Nurgest, Helemba, Sobie, Marbt, Marosch, Weitarifsa, Watz, Bogdan, Totfalur, Orosfalur.» Budára május 1-én érkeztek. A fogadtatás a kikötőben és a kihallgatás a pasánál igen körülményesen van leírva. «Den dritten Tag hat der Wascha den Herrn Legaten mit vier Zauschen und seinen Dragoman in das Schlofs dafselb zu besehen, beleiten lafsen . . . wird alda gewaltig grofs und stark gemawr gesehen mit vielen des Römischen Reichs auch Behemischen und Hungerischen Wapen in Marmorstein ausgehawen. Als wir durch das ander Thor hineinzogen, wird an einem Stück so gegen dem Wafser ligt, dieser Text mit grofsen vergülten Buchstaben ob der Thür gelesen: «Mathias Corvinus Rex invictifsimus.» Es werden auch in dem Schlofs viel schöner Zimmer gesehen, darunter etliche verwüst und etliche wefzlich sein, und sonderlich ist das Tafel-

werck mit Gold und Lafsur geziert. Es steht auf der rechten Handt am Eingang eines Saals ob der Thür dieser Text: «Magnanimum Principem victoria sequitur Anno 1479.» (Gerlach *Tagebuch*-jában 1484.) Auf diesem Saal pflegt der Türck sein Kriegsvolck zu bezalen, allda ist auch ein Camin von Marmorstein gebawet, daran ein Schild gehawen, in dem ein Raab in seinem Schnabel einen Ring haltet, und auff den beiden Seiten der Königreich Behem und Hungern Zeichen gehawen. Von dannen sein wir in die Zimmer gangen, darein die Königin Isabella gewohnet, allda unter einander in ein kleines lasurtes und mit Figuren gemaltes Zimer oder Gewelb kommen, welches der Königin Schlaffkammer gewest, in der sie mit eigner Handt volgenden versz angeschrieben: «Sic Fata volunt. Isabella Regina» Volgends sein wir in des Königs Mathias Schlaffkammer gangen, welche vor dem Gewelb der Bibliotheken, darin er etliche tausent Bücher zusamengebracht, unnd dann in ein schönes Gewelb mit Lafsur, Goldt, und den himmlischen Constellation figuren geziert, unter welchen Figuren diese versz gelesen werden:

Aspice Matthiæ micuit quo tempore regis
Natalis cœli qualis imago fuit.

Und stracks daneben ein schönes Gewelb mit grofsen hohen Fenstern, der gemelten Bibliotheken darinnen an der Wandt gegen der Thür ein runde Kugel oder Globus der Welt, welchs zween Engel halten, und darunter diese Versz stehen:

Cum Rex Matthias suscepit sceptra Bohemæ
Gentis, erat similis lucida forma poli.

Im Heraufszgehen auff dem Gang ist eine schöne grofse Stiege sampt einer hohen Thür von roten Marmorstein gehawen, darob steht dieser Versz: «Wladislai Regis hoc munificum *(sic)* Opus. 1502.» A sajtóhibáért bizonyára kiengesztel bennünket az évszám, a mely Gerlachnál hiányzik. Ezután leír még három fürdőt, egyet a Vízivárosban, egyet a Szt.-Gellérthegy alatt és egyet Ó-Budán, továbbá a hajóhidat, mely «690 schrit lang und 7 breit» és Pest városát «mit schlechten Heusern erbawet . . . sonderlich alda nichts zu sehen, allein Ragufserisch, Welsch, Ratzisch, Vngarisch und Türckisch Kauffleut, und vielerley schöneWahre . . .» 6-án Budáról «hinweggeschifft, alda den Herrn Sebastian von Redern Freyherrn und Baldasarn Lodowszki verlafsen welche . . . wieder nach Wien gezogen» és «Ratzkhobin und Feutuar»-on keresztül «dabey ein schlims Castell mit 50 besolter Türcken zu Rosz bewohnt» egy helységbe «darinnen auch ein Blochhausz mit 50 Pferden besetzt und Paxi genannt» tovább «gen Tolna . . . ein feiner Fleck bey 4000 Heuser, sie geben dem türckischen Keyser jerlich zu Schatzgeldt 8000 Thaler; aufser des Geschencks dafs sie dem Wascha von Offen insonderheit præsentieren müfsen,

der Mechmet Bascha hat alda ein Badt und Coruetseria erbawet, der Dreifsiger alda Huszami Michal genandt, tregt türckische Kleider, sol aber gleichwol ein guter Christ und wol auff der Christen theil sein, als ihr G. den Flecken besehen, hat er ihr G. sambt den Edlen in sein Haufz erbeten, und einen sehr guten Wein fürtragen . . .» Az ezután érintett helységek (mindig a szerző írásmódját követem) Baia, Zeremblin, Colut, Irerbaz, das Schlofs Sambor «auf der lincken Hand», Erdeut, Balkhouar, «welchs ein altes Schlofz sampt einem Flecken bey 300 Heuser, darunter allein bey sechtzig durch die Christen oder Rätzen bewohnet sein, der Flufz Walcko, dauon dem Flecken der Namen kümpt, fleust alda in die Thonaw, als der Türckische Keyser für Sigeth ist gezogen hat er alda vber den bemelten Fluss eine ziemlich starcke höltzerne Brücken bawen lafsen, welche noch stehet.» Továbbá Sirmium oder Sumichium, Sotin, Sumich, Athiauar-on át «auff Rätzisch Ottim genandt hernach für ein meil darunter für ein Stadt und Schlofz mit einer Ringmawer und obliegen Thürnen vmbfangen, ligt schön lustig, heifst auff Retzisch Yllakh . . . nahe dabey hebt sich an der Berg Allmus, auff Rätzisch Frustthogart, von dannen ein zerrifsen Closter Bonmonstra genandt, auff Rätzisch Bonaw gefahren, nit weit dauon ligt ein eingeworffen Schlofs Chermi, wol darunter Khomantzo ein alt Thurn zerrifsen . . . Peter-Waradin . . . darin hat man uns auff den höhesten Thurn in die Kirchen und dann auff die Ringmawer eingefürt, in der Kirchen stehet an zweyen örten diese jahrzahl: 1501». Az utazók a várban láttak «etliche und dreifsig Stück, klein und grofz, darunter nur ein türckischer Falckonietel etwas lang, und dann wider etliche ziemlich grofse Stück mit diesem Text: «Wladislaus Rex Hungariæ et Bohemiæ, 1496,» egy másik darabon pedig: «Johannes Orzaa Epis. Sirmium fecit hoc fieri 1511». Mint látjuk, Omichius szorgalmasan jegyzett. Jobb kéz felől: «ein schöner grofser Flecken genandt Karon und auff Rätzisch Karlozi, hat in die 600 Heuser in sich, und meistentheils mit Rätzen bewohnet . . . bis gen Zolin kommen, Ratzisch Zlankemenn genandt, deut der gesaltzen Stein, darumb das daselbst auff der Teufsa aus Sibenbürgen, . . . und gegenüber von der Gestotten so auff der lincken Hand der Thonaw für eingeschlofsz Titul genandt, daselbst fürt man noch viel Saltzstein hin, und werden die Refieren zwischen der Trag, Saw, Valpo und Graom mit Saltz von dannen aufzverlegt». A követség május 11-én Belgrádba érkezett, és Junius 11-én Pirot-on, Sofián, Drinápolyon, Philippopolison át Konstantinápolyba. Utazóinkat nem követhetjük tovább vándorlásaiban, csak az Itinerarium magyar helyeit akartam közölni, melyek Gerlach naplójának adatait kiegészítik. A könyv ritkasága mentse ki a hosszú idézeteket.

A hazautazás augustus 14-én kezdődött és ugyanazon útirányban történt. Eszéknél utólag megtekintették azon helyet «wo der

Katzianer das Volck verfürt hat» és Mohácsnál, «wo König Ludwig in den Pfützen ist vmbkommen».

496.

De rebvs gestis Stephani I. Regis Poloniæ Magni Dvcis Lithvaniæ. etc. contra Magnum Moschorvm Dvcem Narratio. Edictum Regium &c. ad milites. || Romæ, Apud hæredes Antonii Bladii impreſsores Camerales. M · D · LXXXII.

4to. 24 szlan levél. A czímlapon a lengyel királyi sas, szívpajzsában Báthory czímerével. 2a—3b levélen a kiadónak ajánlása: «Illvstrissimo et Reverendiss. Domino Stanislao Carnkovvski, Archiepiscopo Gnesnensi, Regni Poloniæ Primati, Legato nato, etc. primo Principi Flaminius Nobilius sacras manus humiliter osculatur.» Az érdekes ajánlásban Hosius bibornokot szép dicsérettel illeti, kinél Nobilius nagy kegyben állott. (Tiraboschi úgy említi, mint a philosophia tanárát Pisában és több tudományos munka szerzőjét.) A föntebbi gyűjtemény keletkezéséről a levélben következőket olvassuk: «... Cum Plocensis Episcopus, (Wolski-i Dunin Péter) potentissimi Regis tui ad Pontificem maximum Legatus, ... duo primum Regis edicta, unum ad milites de causis belli adversus magnum Moscorum Ducem suscepti, alterum ad Regni magistratus, atque ordines de supplicationibus ob captam Polotiam decretis, ac paulo post Commentarios de rebus usque ad hunc annum fortissime et felicissime gestis pro sua humanitate legendos mihi tradidisset; visus mihi sum in iis præclarissimum quoddam vere Christiani, vereque regii ... animi specimen intueri... Quamobrem cum ea lectione summopere delectatus eandem honestissimam voluptatem nostris quoque hominibus ... communicare statuissem; edicta illa Romæ una cum commentariis imprimenda curavi: et in tuo nomine, splendoris, ac reverentiæ plenissimo apparere volui.» 3b lev.: «Vincentii Catti Vicentini Sereniss. Poloniæ Reginæ Physici Carmen.» A 17a levélen egy új czímlap látható az 1580. évi második hadjárathoz, az első czímlapon levő lengyel czímerrel. E tudósítás szerzője Gyulay Pál és azt már a megelőző évben kiadta Heltai Kolozsvárott. Lásd Szádeczki érdekes jegyzetét *Magyar Könyvszemle,* 1887. évf. 55. l. A Kovasóczyhoz intézett ajánlást lenyomatta Weszprémi, *Medicorum Hung. Biographia,* III. 147. Az utolsó lapot a nyomdász nagy jelvénye foglalja el.

Lásd Janozkit is, 27. l., a ki e kis munkát «bámulatos» ritkának mondja.

497.

BRUTUS (Johannes Michael).

Jo. Michaelis Brvti, selectarvm Epistolarvm Libri V. De Historiæ Lavdibus, siue de certa via, & ratione, qua sunt rerum scriptores legendi. lib. I. Præceptorvm coniugalium. libr. I. || Cracoviæ. Typis Andree Petricouii. Anno Dñi, cIↄ·Iↄ·xviic. (1583).

8vo. 8 sztlan levél, 240 szzott levélen a levelek. Azután 54 levelet (a czímlappal és ajánlással együtt) a «De Historiæ Laudibus» foglal el, 2 sztlan levélen a sajtóhibák, végül 44 szzott levélen czímlappal együtt a «Præcepta». A 2a levélen Brutusnak Zamoyski főkanczellárhoz intézett «Præfatio»-ja van Cal. Maias cIↄ.Iↄ.xiiixc. (1582) kelettel. A 2. (úgyszintén a 3.) résznek czímlapján hasonlóképen 1582. évszám áll. A «De Historiæ Laudibus» 2-ik részét Báthory Istvánhoz intézett ajánlás előzi meg. Az Errata előtt (melyek a «Præcepta» következő részére is vonatkoznak) a nyomdásznak 1583. Cal. Febr. kelt rövid előszava van. Első kiadása ezen oly fontos leveleknek, melyek közül igen sok magyarokhoz van intézve, így Báthory István királyhoz, Békés, Forgách Ferencz, Kovasóczy, Berzeviczy, Paksy Mihály, Gyulay Pálhoz. A «Præcepta Conjugalia»-t Brutus minden ajánlás nélkül intézte «ad V. Cl. Franciscum Veselinum» (Wesselényi). Lásd a berlini utánnyomatra vonatkozó jegyzetet 1698. év alatt. Lásd továbbá Vogel-t, *Nachrichten von dem Leben und den Schriften des J. M. Brutus*, Meissen 1864 és Toldy jegyzetét Brutusra a *Magyar Allamférfiak és Írók*-ban, I. 59.

Szép példány pergament kötésben Jacques Auguste de Thou czímerével.

498.

CLUSIUS (Carolus).

Caroli Clvsii Atrebatis Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam & vicinas quasdam Prouincias obseruatarum Historia qvatvor libris expreſsa: Ad Rvdolphvm II. Imp. Ernestvm, Matthiam, Maximilianvm Avstriæ Archidvces &c. || Antverpiæ Ex officina Christophori Plantini, M·D·LXXXIII.

8vo. Czím, ajánlás, a szerzőnek «omnibus rei herbariæ studiosis»-hoz intézett előszava Bécs 1582. decemberről keltezve, 3 költői applausus (egy igen csinos epigramma Justus Lipsiustól), összesen 4 sztlan levél, 766 lap. 1 levél üres. Azután CC—DD8 = 16 sztlan

levél. 1a levélen: «Pavca qvædam circa nonnvllas plantas ab ipso Avctore obseruata, dum eius stirpium historia jam typis exprimeretur: quæ quoniam suis locis inseri non potuerunt, ad operis calcem rejecimus.» 1b—2a levélen növények ábrái, azután szöveg. 5b levélen az Errata. 6a, 6b, 7a levélen növények ábrái. 7b levél üres. 8a levélen növényábra. 8b lev. üres. Azután következik 5 levélen a latin index, 3 levélen a második index, «stirpivm peregrinis pannonicis, et vvlgaribus linguis expressarum nomenclaturam continens.» Az utolsó lap üres. Más példányokban a 766. lap után egy üres levél következik. 4 levél e czímmel: «Appendix eorvm qvæ postea ab Avctore svnt observata,» csak 2 növény rajzával, az utolsó lap üres. Az index hiányzik. Ily példányt ír le Ruelens *Annales Plantiniennes*, pag. 255.

Ehhez tartozik:

Stirpium Nomenclator Pannonicvs || Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini M.D.LXXXIIII.

8vo. 8 sztlan lev. Az utolsó lap üres. A czímlapon az iránytű. A czímlap hátlapján Clusius előszava, Bécs, 1583 január kelettel. «Dn. Stephanus *Beythe*, Diuini verbi præco apud illustrem Heroem Dominum Balthasarem de Batthyan in ipsius urbe Nemet wywar . . . maximam horum Vngaricorum nominum partem, pro suo cãdore me edocuit . . . Huic igitur vos accepta referre par est, quæ hoc Indice vobis propono Vngarica stirpivm nomina.» Czwittinger *Specimen*-jének 52—66 lapján az egész nomenclaturát a javításokkal együtt lenyomatta. Lásd Haner-t is, *Script. Rerum Hung.*, I. 222. Kanitz, *Geschichte der ung. Botanik*, 27. l. Szabó, *Régi M. Könyvtár*, 205. sz. a.

499.

TRETERUS (Thomas).

Romanorvm Imperatorvm Effigies. Elogiis, ex diuersis Scriptoribus, per Thomam Treterũ, S. Mariæ Transtyberim Canonicum collectis, illustratæ opera et studio Jo. Bap.tæ de Cauallerijs æneis tabulis incisæ. || Romæ Anno Domini MDLXXXIII.

8vo. 9 sztlan, 157 szzott levél. A rézbe metszett czím csínos architektonikus keretbe van foglalva, fent a lengyel czímerrel. 2a levélen de Cavalleriisnek Báthory István lengyel királyhoz intézett ajánlása, melyben azt írja, hogy ő a királynak, ki a moszkvai zsarnok iménti legyőzésével halhatatlan dicsőséget szerzett, mély hódolattal óhajtja e könyvecskét ajánlani, mely a római imperatorok képét tartalmazza, «inter

quos Principes cum plurimi fuerint iis dotibus cumulati, quas in te nunc suspicimus et admiramur, nulli magis proprie debitum munus hoc a me offeri potuit quam tibi ... Huc accedit, quod qui vitas et elogia Imperatorum ... iconibus eorum apposuit, Thomas Treterus ... summus amicus meus, Polonus est, Maiestati tuæ subiectus ...» A levél kelt: «IIII Kal. Septembris: qua die tu superioribus annis munitissimam arcem Polocensem, Moscorum Duci victor eripuisti.» 4ª—6ᵇ leveleket de Cavalleriis előszava és a császárok sorozata foglalja el. 7 levél üres. A 8ᵇ levélen de Cavalleriis czímere, ezzel szemben a 9ª levélen a lengyel királyi czímer a Báthory-féle szívpajzszsal, mindkettő igen szépen rézbe van metszve. A következő lapon a szöveg kezdődik, mely minden egyes Imperatornak egy-egy oldalt szentel, míg a levelek recto oldalán az egyenlőtlen kivitelű képek láthatók. A két utolsó előtti kép, mely Ferdinandot és Miksát ábrázolja Martin de Rota után metszetett és igen gondosan van kivíve. Nagler rézmetszőnk több képét idézi, azonban a jelen könyvecskét művei közt nem említi. Lásd Janozki *Excerptum Polon. Litteraturæ*, I. 16.

500.

ZUCCONELLUS (Hippolytus).

Viridarivm Poetarvm tum Latino, tum Græco, tum Vulgari eloquio scribentium. In laudes Serenifsimi, atqve potentifsimi D. D. Stephani Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ, Rufsiæ, Prufsiæ, Semogitiæ, Kiouiæ, Liboniæq; Domini, ac Principis Transiluaniæ. In duos Libros diuisum. || Venetiis, ad Signum Hyppogrippi. 1583.

7ᵗᵒ. I. kötet, 173 lap és 1 üres levél. (A számozás csak a 13-ik lapnál kezdődik.) A czímlapon a király medaillon-arczképe (kitűnő fametszet) e körirattal: «Stephanvs Bathor, Rex Poloniæ, etc.» 2ª levélen a királyhoz intézett ajánlólevél «Hippolytus Zucconellus» aláírással. 5ᵇ levélen az «Auctorum catalogus», azután a költemények következnek. II. kötet következő új czímlappal: «Del giardino de' Poeti, in Lode del Serenissimo Re di Polonia, Gran Duca di Littuania, Russia, Prussia, Samogitia, e Chiouia, Signor di Libonia, & Prencipe di Transilvania, Libro secondo. || In Venetia, appresso i Guerra, fratelli 1583.» 62 lap. (A számozás a 16. lapnál kezdődik.) A czímlapon az első kötet fametszetű medaillonja látható olasz körirattal. 3 lapon: «Catalogo de gli Avttori.» A lengyel királyhoz intézett szép ajánlólevélből (mely Venetiis VII. Idus Julii kelt) megtudjuk, hogy Báthory Kristóf erdélyi fejedelemnek a velenczei köztársasághoz küldött követei

Zucconelli Dánielnek, Hyppolytunk öcscsének és a fejedelem egyik orvosának kérésére Bellunoba jöttek, a hol őket rendkivüli örömmel fogadták. Így terjedt el mindenüvé a király dicsőségteljes tetteinek híre, a kit szónokok és költők magasztaltak és énekeltek meg, «quorum omnium scripta si in unum colligi vellent, infiniti poene operis esset. Verum cum hæc pauca mihi, quem una cum fratribus meis, in eorum numero, qui ex illustrissima Bathorea pendeat familia, accipere dignatus es, elargita fuissent, ea ad te mittere decrevi. Qua in me admodum excitavit summa observantia, ac cultus meus in Serenitatem tuæ Sacræ Majestatis fratrem dignissimum Transylvaniæ Principem, in quo colendo nos fratres Zucconei quasi legem quandam nobis edidimus, quam studiosissime semper observaturi sumus, ut ea ipsa poemata tanquam ex huius regionis floribus, in corollarium redacta, sub typis ad manus tuas devenirent» stb. — A költői művek szerzői majdnem mind Friauliak. Kivételt képez «Franciscus Hunniadinus Transylvanus,» a kinek hosszabb epikai költeménye Stephanv Genethlia, Stephanv pædia és Stephanv basilia költői előszóval bizonyára itt jelent meg először. (Az első rész 72—171. l.) Práy *Index*-ében ugyanezen szerzőtől Krakkóban 1586-ban *Ephemeron seu itinerarium Bathoreum* czím alatt megjelent munka czímét közli, mely András bibornoknak «ex Urbe» történt visszaérkezését tárgyalja. Hunyady sok éven át Báthory István királynak, később pedig Báthory Zsigmondnak volt orvosa. Lázd Weszprémy-t, II. 86, és Ciampi-t «Viridarium» szó alatt.

501.

Botero (Giovanni).

Del Dispregio del Mondo Libri Cinqve del. D. Giouanni Botero Piamontese. All Illustriſs. Signore Andrea Bathori da Somlio, Preuosto di Michouia, Oratore del Sereniſsimo Rè di Polonia alla Santità di N. S. &c. Et Dve Predich. appartenenti all' isteſsa materia al Molto Illust. Sig. Conte Federico Borromei. || In Milano. Appreſso Francesco, & Simon Tini Fratelli. M · D · LXXXIIII.

8vo. 12 levélen a czím, ajánlás, tartalomjegyzék és index, 186 lap és 3 üres levél. Azután a «Dve Prediche, vna del Regno di Christo, l'altra, della guerra vinta da Santi» stb. új czímlapja következik és 189—260 lap. A végén 1 sztlan levélen a register, colophon és Errata. Az «All' Illvstriss. Signore, il Sig. Andrea Bathori, da Somlio, Oratore del Sereniss. Re di Polonia à N. S. Preuosto generale di Michouia» intézett ajánlás a «Ragione di Stato» híres

szerzőjére rendkívül jellemző. Végül az erényes ifjú fejedelem szép dicsőítése következik.

502.

Celsus (Minus).

Mini Celsi Senensis De Hæreticis Capitali Supplicio non afficiendis. Adiunctæ sunt eiusdem argumenti Theodori Bezæ & Andreæ Dvditii Epistolæ duæ contrariæ. Cum Indice satis copioso & accurato. cIↃ Ic lxxxiiii. *(S. l.)*

8vo. 16 sztlan, 260 szzott lev., 7 szzott levélen az idézett auctorok jegyzéke és az index van. 2a levélen az ajánlás: «Valens Titvs Ligivs (valószínüleg álnév) suo Christophoro Cnipio Saxoni S. D.» Végül: «Vale ... et tuum ama styrium illum Valentem. Ex meo pistrino Lemnico 1584.» Igen szép és elolvasásra méltó. Ezután következik a proemium és a 3 szakaszra osztott munka. (A szöveg cursivval van nyomtatva.) A szerző olasz protestans volt. (Lásd a reá vonatkozó tudósításokat Tiraboschinál.) Beza és Dudith levelei a 231-ik laptól a 260-ikig terjednek, és az elsőé Genfből Junius 18-áról, az utóbbié hely nélkül 1570. Augusztusról van keltezve. Dudith levelét a következő szavakkal végzi: «Hæc habui, Beza, quæ ad longam Epistolam tuam respondenti in mentem venerunt, ut intelligeres non ita leves esse rationes quibus adducor ut amplius etiam mihi quærendum esse existimem, ad quam potissimum Ecclesiam me applicem: ac sane ingenue tibi affirmo me nondum constitutum habere quid consilii capere debeam: Deum tantum supplex oro, ut mihi jam viam commonstret neque a via abduci patiatur.» E levélváltás közelebbi okáról lásd Samuelffy, *Andreae Dudithii Orationes quinque* etc. Halæ Magd. 1743. 4to.

Minus Celsius munkája már 1577-ben megjelent e czímmel: «*Mini Celsi Senensis Disputatio in hæreticis coercendis quatenus progredi liceat, ubi nominatim eos ultimo supplicio affici non debere aperte demonstratur*» azonban e két levél nélkül. Nyomtatási helyül Christlinga van megjelölve, mely alatt Weller és Deschamps Baselt sejtik. Deschamps szerint kiadásunk betűi az 1577. éviével teljesen megegyeznek.

503.

Heidenstein (Reinoldus).

Reinoldi Heidensteinii Secr: Regii de Bello Moscovitico Commentariorum Lib: Sex. || Cracoviæ in officina Lazari, Anno Domini, m·d·lxxxiiii.

f°. 267 lap. A czímlapon obelisket ábrázoló szép vignetta látható. 3—6 lapot a «Sigismundo Battori de Somlio, Principi Transilvaniæ» intézett ajánlás foglalja el. A végén az Errata és a colophon vannak. Igen szép nagy nyomás. Lásd Práy, *Index*, II. 488 és *Janociana*, I. 114. l. A Windhag-féle könyvtárból.

504.

HORATIUS.

Bernardini Parthenii Spilimbergii in Q. Horatii Flacci Carmina atq. Epodos Commentarii qvibus Poetæ artificium, & uia ad imitationem, atq. ad Poetice scribendum aperitur. || Venet. cIↃ IↃ xxciv. Apud. Dom. Nicolinum. Ad. Stephanvm. Bathori. potentifs. Poloniæ. Regem. etc.

4to. 18 sztlan lev. (a czímlappal és a végén levő üres levéllel együtt), 178 szzott levél. A czím szép allegorikus keretbe foglalt s a lengyel czímert mutató rézmetszet, melyet Franco Jakab készített. A 2a—8b levelet a lengyel királyhoz intézett ajánlás foglalja el, mely után latin és görög applaususok következnek és Partheniusnak «Academicis Olympicis Vicentinis»-hez intézett levele, a melyből megtudjuk, hogy ő Vicenzában Horatiusról előadásokat tartott (Palladionak híres színháza is meg van említve, mely ép ezen évben fejeztetett be); ezután következik a «De Laudibus Vicentinorum» (már előbb kinyomtatott) költemény, a költő életrajza és az index. A végén még két óda van, melyek közül az egyik Nicolas de Ponte dogehoz, a másik Amaltheus Octavius orvoshoz van intézve, a ki Partheniust súlyos betegségéből kigyógyította. Az ajánlás igen érdekes, Parthenius nagy dicséretekkel halmozza el a királyt, de ezt alaposan is indokolja: «. . . Te literarum maximarumque artium studiis ab adolescentia delectatum, atque ingeniis favere omnes prædicant. Quod nobis vel eo confirmatum est quod claros ex Italia viros ingenti pecunia invitasti, facile declarans te nihil malle, quam ut optimæ disciplinæ in tuo regno efflorescant.» És alább: «Cum adhuc juvenis esses et tua jam omnibus spectata prudentia, atque illa tum intelligendi, tum rerum gerendarum solertia Joanni Pannoniæ Regi apud quem multum eras perspecta esset, de maximis rebus ad Ferdinandum Cæsarem atque ad Selimum Turcarum Imperatorem missus es, tanta autem tua virtus fuit, ut eo etiam tempore magnos exercitus in tot Pannoniæ bellis feliciter duxeris . . . Quam vero hæc tua propria laus sit, Rex fortissime, hoc Moschico bello atroci quidem illo, ac periculoso docuisti.» Majd a nemrég befejezett diadalmas hadjáratot beszéli meg, különösen magasztalja a király mérsékletét és nagylelkűségét, melynek már Békési Gáspárral szemben is oly kiváló

jelét nyujtotta «. . . quam enim is semper te oppugnare ab ipsa adolescentia instituisset, et vitæ tuæ etiam sæpe esset insidiatus, accepimus in primis cum tibi aliquando in patriam revertenti paucis comitato, in finibus, ut te interficeret obviam futurus esset, quo tempore tibi Dii mentem injecerunt, ut a suscepto itinere declinares. Deinde cum tibi idem præsto factus est a Joannis Regis legatione redeunti suavissimis modis te in castellum suum in Transsylvania allexit, ut te in suis ædibus in deorum hospitalium conspectu obtruncaret. Postremo cum post Regem fato functum, Princeps esset creandus, ad quem ille gradum spectabat, tibi cum clam, tum palam, atque aperte esset adversatus. Accedit, quod postquam Transilvaniæ Principatum fuisti adeptus, cum ferre non posset, collectis decem millibus equitum, te pellere atque extrudere ausus est. Cuius conatum tribus tantum millibus, ipsis partim concisis, partim captis singulari virtute fregisti. Nihilominus cum tibi Regi ad pedes se abjecisset, cervicem laqueo circumdatus, veniam petens, atque orans ut suo se telo jugulares, ignovisti, oblivioneque perpetua tot atroces injurias (inauditam mansuetudinem) obtrivisti. Quis enim tam certum nocendi animum, tantam sævitatem, animo tam æquo ferre potuisset? Ignovisti, inquam, incolumemque domum remisisti . . . Talem igitur nactus clementiam, non desperavit magnus Dux veniam: quam, quum tribuisses tibi Gregorium Pontificem id postulantem, ac deprecantem devinxisti.» Egy további helyen ezeket olvassuk: «De hac præstanti tua sapientia, cum omnes gentes prædicent, . . . tum mihi proxime Roma proficiscens, magna et præclara in sermonibus quos mecum habuit Stanislaus Reschius, vir nobilissimus, ad dignitatem natus, in rebusque agendis, ut mihi visus est, tum prudentia atque eruditione ornatissimus commemoravit. De quibus antea litteris Wolphangi Covacciocii, magni Transilvaniæ Cancellarii, mihi pro sua humanitate conjunctissimi, cognoveram. Quem ego hominem tanti facio ob egregias ejus virtutes, ob ingenii suavitatem et in optimas artes studium, ut plurimum diligam atque observem.» Végül még Commentar-járól szól, melyről a sok szerény phrasis daczára nem csekély véleménynyel látszik lenni. A satyrákat és epistolákat Parthenius, mint mondja, nyomdászának sürgetésére, ugyanazon évben adta ki a következő czímmel:

«Q. Horatii Flacci Sermonvm Libri Qvatuor . . . . . cum Argumentis ad Lectoris maiorem facilitatem . . . . . || Venetiis, apud Dominicum Nicolinum MDLXXXIIII.»

összesen 61 szlan levél. A czímlapon és a végén a nyomdász-jelvény látható. Az előszó 3 levelet foglal el. — Renouard, *Annales*, 236. l. szerint, vannak példányok, melyeknek czímlapján csak az Aldus-féle horgony látható. Mindazonáltal azt hiszi, hogy a mun-

kát Nicolini nyomdatermékének kell tekinteni. «Il aura partagé l'édition avec la maison Aldine, qui pour changer le titre et y mettre sa marque, a fait disparaître la planche gravée et réimprimé les 8 premières pages formant une feuille entière, mais n'a rien changé aux autres parties.»

505.

SAMBUCUS (Johannes).

Emblemata, et aliqvot Nvmmi antiqvi operis, Joan. Sambvci Tirnaviensis Pannonii. Qvarta editio. Cum emendatione & auctario copioso ipsius auctoris. || Antverpiæ, Apud Christophorum Plantinum. M · D · LXXXIIII.

16mo. 352 lap. Az 1576-ki kiadásnak pontos utánnyomata, mely ehhez hasonlóan «Quarta editio»-nak van nevezve. Tulajdonképen 5. kiadás. Lásd Ruelens-t 95. l., a ki a 76 ik évi kiadást nem ismeri.

506.

SZEGEDINUS (Stephanus).

De dvabvs gravifsimis Qvæstionibvs: conivnctione videlicet sacramentali, & vera communione corporis sanguinisque Christi . . . . . duo logici, breues & perspicui tractatus, Marci Bevmleri Tigurini. Accefservnt in fine luculentæ & et graves aliqvot quæstiones Stephani Tzegedini Vngari, de vero sensu verborum Coenæ, de vsu et abusu eiusdem. || Tigvri apvd C. Froschovervm M · D · LXXXIIII.

8vo. 16 szlan levél, melynek utolsója üres, 190 szzott levél, 2 levél üres. A St. Gallen város tanácsához intézett ajánlás Baselben kelt. Szegedi tractatusa a 124. levéltől végig terjed.

507.

SZEGEDINUS (Stephanus).

Specvlvm Romanorvm Pontificvm in quo Decreta cum verbo Dei pugnantia, vitæ cursus, prodigia horrenda, accurata breuitate depinguntur. Per Stephanvm Szegedinvm Pannonivm. Eivsdem de Traditionibus Pontificiis Quæstiones jucundæ. || Anno cIↃ IↃ xxcIv.

8vo. Czímlap, a «Petro Literato Kadas urbis Kevinæ civi» intézett, Baselben kelt hosszú és érdekes ajánlás, index, összesen 8 sztlan levél, 104 lap.

508.

Crusius (Martinus).

Germano-Græciæ Libri Sex: in quorum prioribus tribus, Orationes, in reliquis Carmina, Græca & Latina, continentur. Ob græcæ lingvæ stvdium, quod iampridem Alpes in Germaniam transvolavit diligenter retinendum, & ad plurimarum rerum, quæ ab anno cIↃ . IↃ . LXXVI. usque ad tempus præsens contingerunt, non iniucundam cognitionem editi. Avctore Martino Crvsio, vtrivsque linguæ in Tybingensi Academia Profeſsore. || Basileæ, per Leonardvm Ostenivm......

fo. 8 sztlan levél, 355 lap. 6 sztlan levélen van az index, forrásjegyzék és Errata. A czímlapon nagy jelvény látható. A Lajos, württembergi herczeghez intézett ajánlás Tübingában, 1585. febr. 17-én kelt, ezután költői applaususok következnek, többi közt egy «David Sigemundus Cassoviensis Pannonius»-tól Crusius arczképe alatt. A IV. V. és VI. könyvben foglalt görög és latin költemények között több olyan található, melyek magyarokhoz vannak intézve, és az egyes könyvek végén levő életrajzi jegyzetekben sok érdekes adat rejtőzik. Így egy latin és görög carmen-t találunk «In Hodeporicon itineris Germanici Davidis Sigemundi Cassoviensis 13 Mart. 1579» (Lásd 477. sz. a.). A jegyzetekben Sigemundus nyolcz soros költeménye «pro incolumitate Reip. Pannonicæ» van közölve. Továbbá egy szép búcsúzó-költemény «Michaelo Carolino Ungaro» october 10-ről keltezve; egy «David Sigemundus Cass. Pann.»-hoz intézett hosszabb költemény 1579. Nov. 10. kelettel, melyben Crusius tanítványáról a legmelegebb barátság és őszinte elismerés szavaival emlékezik meg. Szerző költeményeiben még két más magyarról is emlékezik, kik Tübingában alatta tanultak, ezok «Paulus Szegedinus» és «Piso Fabianus», továbbá számos prédikátor, a kik Kassán és környékén működtek. Az «annotatiok»-ban ezekre vonatkozó számos életrajzi adat található néhány Selmecz és Kassára vonatkozó adattal. Érdekes a következő hely: «Mense Octob. 78. domi meæ Davidi Sigemundo, Paulo Segediano, et Fabiano Pisoni Bellenio, Ungaris, quia sic petebant, bonam partem lib. I. Iliad. explicabam. Paulus me duobus albis linteis donavit, in quibus rubræ plantæ, tamquam fragariæ, Turcici operis, qualia divites Turcæ sub cingulo suspendebant. Docet nunc in Schola Patakiensi sub Baroni Vngarico.»

Megemlítem még a Konstantinápolyból visszatért Gerlach Istvánhoz intézett hosszabb költeményt, a ki Ungnad Dávid császári követet mint prédikátor kísérte. A költeményben, úgyszintén a jegyzetekben Gerlachnak törökországi tartózkodására és élményeire vonatkozó érdekes tudósítások foglaltatnak. Végül Rueber Jánoshoz, a felsőmagyarországi parancsnokhoz, és buzgó protestánshoz intézett panegyricus található becses életrajzi adatokkal. Mind e költemények görög és latin nyelven vannak írva.

509.

HELLOPÆUS (Valentinus).

De Sacramentis in genere, sive, de tota Re Sacramentaria, Tractatio, permodeste simul & erudite scripta. Avctore Valentino Hellopæo Zikzai, beatæ memoriæ, in Ecclesia Debrecziensi, apud Pannonios, fide diuini Verbi Pastore. . . . . || Svmptibvs Eustathii Vignon & Jacobi Stoer. (Genevæ) M · D · LXXXV.

8vo. 12 sztlan lev., 614 lap, és 12 sztlan levélen az index. 2a levélen a kiadónak, Beza Tivadarnak ajánlása: «Eximiis Christi Servis Ecclesiarum Orthodoxarum Superioris Pannoniæ, et Transylvaniæ Pastoribus et Doctoribus.» Fájlalja Szikszaynak korai halálát, a kivel néhány hónapig baráti viszonyban volt, és a ki e könyvet kevéssel halála előtt neki ajándékozta. 5b levélen Szikszaynak Beza Tivadarhoz «Præceptori suo» intézett ajánlása. Debreczen, 1584, kelettel, telve becses életrajzi tudósításokkal: «Septennium est. . . ex quo in patriam redii ex vestro gymnasio genuensi, ubi te sacras literas docentem summa cum voluptate sex mensibus audivi, auditurus diutius, ni Solimanno per id tempus ingenti exercitu Hungariam vastante . . . nos domum revocasset.» Elbeszéli ezután, mint kapta meg először az egri lelkészséget: «ibi Capitulum est quod vocant otiosorum, et ventri servientium hominum coetus, magna quoque pontificiorum sacrificulorum turba; quibuscum satis intelligis quanta mihi subeunda certamina fuerunt», később pedig mint lépett Debreczenben Mylius Péter helyébe stb.

510.

LASKO (Petrus).

De Homine magno illo Rervm Natvræ Miracvlo et partibvs eius eſsentialibus, Lib. II. Authore Petro Mon. Lascouio Vngaro. || Wittebergæ Per Hæredes Johannis Cratonis Anno M · D · LXXXV.

8vo. 12 szlan lev., 439 lap. 2a—12b levélen a Seelfisch Sámuel, wittenbergi tanácsoshoz intézett ajánlás van: «communi gentis ungaricæ in Academiam Wittebergensem studiorum causa affluentis, parenti». E levél különösen azért bír igen nagy érdekkel, mert kimerítő jegyzékét tartalmazza azon magyar tanulóknak, a kik 1522-től 1585-ig a wittenbergi egyetemet látogatták. 1555-ben történt a magyar tanulók társaságának alapítása. Ez időtől kezdve Laskovius a mindenhai seniorok nevét is közli. A végén meleg szavakkal köszöni meg azon érdeklődést, melylyel Seelfisch a magyar tanulók iránt mindenkor viseltetett. A levél kelt: «Wittenberg, Ex Musæo nostro 10 Cal. Maii 1585». Monedulatus Peter (Laskói Tsókás Péter) számos más munkát is írt. Lásd Horányi-t, 288 l. és Fraknói-t, *Hazai és külf. iskolázás,* 296 l. A tanulóknak az említett ajánlólevélben foglalt névsora sokban eltér azon mindenesetre terjedelmesebb jegyzéktől, melyet Bartholomæides után Fraknói és Révész állítottak össze.

511.

MANUCIUS (Paulus).

Antiqvitatvm Romanarvm Pavlli Mannvccii Liber de Comitiis ad Sermum Stephanvm Regem Poloniæ et C. || Bononiæ. CIↃ IↃ XXCV.

fo. 6 szlan levél, 102 lap. 6 sztlan levélen az index. 1 üres levélen a colophon olvasható: «Bononiæ CIↃ.IↃXXCV. ab Aldo.» A czímlapon Manutius nagy medaillon-arczképe látható. A czímlap hátlapját igen szép lapnagyságú rézmetszet foglalja el, mely Báthory Istvánt gyönyörű keretben a lengyel czímertől, allegorikus alakoktól és emblemáktól körülvéve ábrázolja, «Jacobus Francus fecit, 1584.» A 2a levélen a király czíme olvasható. 2a—5b levélen Aldus Manuciusnak Paulus F. Aldushoz intézett szép és érdekes ajánlólevele, Bologna, 1585. Kal. Sext. kelettel: «. . . Moscorum in primis longe lateque dominantem Tyrannum, qui tot regionibus Regno Poloniæ ademptis Polonis magnam ignominiæ notam inusserat . . . perdomuisti et Polonis infamiæ maculam abstersisti, eumque primus coegisti ut non solum Livoniam . . . redderet, sed etiam superbas illas cervices Romano Pontifici subjiceret . . . ut is, qui capitalem hostem Ecclesiæ Romanæ se esse fatebatur ab eius Rectore (ut sibi vitam, suisque omnibus a te tamquam obsequentissimo filio, impetraret) auxilium implorare cogeretur.» A király hadi erejének kifejtésével a törököket is annyira megfélemlítette, hogy megszokott rablótámadásaikkal felhagytak. A poloczki jezsuita-collegium alapítása, az erdélyi iskola, a király tudomány-szeretete, bőkezűsége a tudósok iránt magasztalólag vannak kiemelve. De különösen gondja van Aldus-

nak arra, hogy Siskovius Mártont ajánlja, a ki hosszabb olaszországi tartózkodás után nemrég tért vissza Lengyelországba, és a kit Aldus megbízott, hogy atyjának, Pálnak e munkáját magával vigye. Muretus tanítványa volt, ki a természet- és jogtudományokban egyaránt jártas, és nyilvános vitatkozásokon gyakran a legnehezebb tételeket védelmezte. Sohasem mulasztotta el, hogy a Báthory házhoz való hű ragaszkodását ki ne mutassa, a minthogy Báthory bibornok iránt is különös hódolattal volt. Fogadja tehát a király őt kegyesen! Ezután még a 6a levélen következik egy költemény «Liber ad Stephanum Regem» felirattal.

Igen szép példány kék maroquin kötésben a Syston Park könyvtárból.

512.

SZEGEDINUS (Stephanus).

Theologiæ sinceræ Loci communes de Deo et Homine perpetuis explicati Tabvlis & Scholasticorvm dogmatis illustrati per Stephanvm Szegedinvm Pannonivm. . . . . . . || Basileæ Ex officina Pernea, per Conradvm Waldkirch CIↃ IↃ XXCV.

fo. 16 szlan lev., 506 lap, 12 sztlan levélen az index, 1 levél üres. A czím szép fametszetű keretbe van foglalva. A czímlap hátlapján a szerzőnek kitünően metszett arczképe látható Scaricæus (Skaricza) Mattheusnak 1568-ban kelt pentastichonjával. A 2a levelet Grynæus J. J.-nak Frigyes Lajos pfalzi örökös választófejedelemhez intézett ajánlása foglalja el. Kelte: Heidelberg, 1585. A 6a levélen Szegedi életrajza Skariczától, és egy elegiai versmértékben írt hosszú költemény ugyancsak tőle, azután következik a tartalomjegyzék, végül a szöveg. Megjegyzem még, hogy Szegedinek igen érdekes életrajzában Skaricza megemlíti, hogy barátjának arczképét Jászberényben lefestette. Bizonyára alig vonható kétségbe, hogy fametszetünk Skaricza festménye után készült. Lásd Bod, *Magyar Athenás,* Skaricza alatt.

513.

CHARNARVITICHIV (Barni).

Vazetye Sigetta grada sloxeno po Barni Charnarvitichiv Zadraninv. || In Venetia. Ad instantia di Ambrosio Mazoleto detto Garbin M·D·LXXXVI.

8vo. 20 szzott levél. A czímlapon levő durva fametszet lovon ülő hadvezért ábrázol. 2a levélen az ajánlás: «Prisvitlomv

i vzv iscenomv Gospodinu Yvryv Zrinschomu Momu Gospodinu.» (Zrinyi György). Azután a 2b levélen a szöveg kezdődik. Az utolsó levélen a szerzőhöz intézett költői applausus: «Perstas tartaglich Splichianin Pisa» aláírással.

Safarik, *Südslawische Litteratur*, II. 18, azt mondja a szerzőről, hogy 1584. «Zárában született, egyebekben ismeretlen», s egy más helyen (167. l.) idézi a jelen munkácskát «Vazetje Szigeta grada. In Venezia 1584. — Ven. 1639. und öfter.» Egy kiadás 1584-ből valószinűleg tévesen van említve a mienk helyett. A munkáról azt mondja, hogy «Eine gute poetische Erzählung in 4 Gesängen».

Thúry Józsefnek Zrinyi Miklós «Zrinyiász»-áról szóló érdekes tanulmányában a föntebbi munkát is idézve találjuk azon források között, melyeket a költő használt. Thúry állítása szerint a 2. ének tartalma oly feltünően egyezik Budina elbeszélésével, hogy fel kell tennünk, miszerint vagy Budina az epost latin prosába átdolgozta, vagy Charnarutich foglalta versbe a Budina által használt eredeti szöveget. Thúry szintén említi az 1584-ki kiadást, valószínüleg Safarik után.

514.

DRESSER (Matthæus).

Matthæi Drefserii Isagoges historicæ Pars prima complectens acta præcipva maximeque memorabilia in Ecclesia, & Politiis per millenarios mundi quatuor. Additæ sunt Orationes duæ: I. De Monarchiis. II. De ordine et veritate historiarum. 1586. Lipsiæ, cvm Privilegio.

8vo. 16 sztlan levél, melynek utolsója üres, 592 lap. 2a—15a levélen az ajánlás: «. . . Domino Caspari Magochio, Comiti in Bereg Vj Var in Vngaria, Cæsareæ Majestatis Consiliario, patrono pietate et studio omni colendo.» Az érdekes levél végén ezeket írja: «Tuæ vero generositati, illustris Domine Magochi, hoc parvum opusculum offero et dedico quod deberi tibi et generoso fratri Andreæ gratiam immortalem agnosco pro cura et studio acerrimo tuendi ecclesiam Christi in bona parte Hungariæ, tum pro excubiis, vigiliis atque contentionibus quæ in defendendis patriæ finibus dies et noctes sustinetis. Vere propugnaculum estis oppositum atque obiectum hostibus Christiani nominis, quo propugnaculo contra omnes Turcorum impetus hactenus usa est Christiana Resp. . . . Fratris generosi Domini Andreæ Magochii, virtutem eximiam, pietatem singularem, doctrinam elegantem, satis potui ex litteris eius ad me datis cognoscere. Tuæ vero generositatis sapientiam, et res pro patriæ salute gestas, copiose mihi narra-

runt et prædicarunt uno ore omnes, quotquot utriusque vestrum beneficentia adjuti atque instructi ad nos doctrinæ percipiendæ causa venerunt . . . Vestro enim subsidio et ope complures jam Ecclesiæ et scholæ in Ungaria ministros habent doctrina religionis et litterarum eruditos, Michaelem Debreczinum, Isaacum Fegyvernekinum, Georgium Caposium, Paulum Calmantsei, quod omnes salutare seminarium ecclesiæ esse judico.» 508 lapon: Bihari Victoris Lukács két epigrammja, egyik Mágocsi Gáspárhoz, a másik Móricz Balázshoz.

Ide tartozik:

Matthæi Dresseri Isagoges historicæ Millenarius Quintus complectens Rei Ecclesiæ & Politice præcipuas a baptismo Jesv Christi vsque ad Othonem III. . . . . || 1587. Lipsiæ.

12 szlan lev., 497 lap, 15 levélen az index. A végén: «Excudebant Hæredes Georgii Defneri.» A 2a levélen Dresser ajánlása: «Magnifico Generosoque Domino Michaeli Forgadsio, Baroni libero à Gimes.» Épen ajánlani akarta műve e második részét pártfogója Mágocsi Gáspárnak, mikor Forgách levele útján halálának váratlan hírét vette. Mágocsi dicsérete: «Adeo et impetum belli Turcici ad fines suarum sedium atque fortunarum consistentem hactenus sustinuit, et molem injuriæ captivitatisque apud hostem immanem pertulit, denique commune quasi quoddam propugnaculum et præsidium patriæ terræ extitit. Quod sane munus ut obire diu posset, non passus est Deus in hostium crudelium potestate eum mori, sed justo tempore in libertatem vindicavit, in pristinum statum restituit, et ad maturissimam ætatem superstitem esse voluit.» Nem hiszi, hogy bárki is méltóbban pótolhatná Mágocsit mint Forgách. «Congruere visa est patria, quæ tuæ generositati cum Magotio communis est, consentire animadverti claritatem generis, amplitudinem nominis, splendorem familiæ, nec studiorum etiam dissimilitudo magna apparuit. Magotsius enim ætatis suæ maturæ tempus omne in fatalibus patriæ bellis posuit. Tua vero generositas adolescentiæ annos in studiis consumit ac ut eloquentiam, elegantiamque doctrinæ consequatur, nulli sumptu, nullique operæ in Academiis Germaniæ parcit.» Végül ide tartozik még az ugyanezen kiadásban és ugyanezen évben megjelent «Oratio de Monarchie Quarta», melyben Dresser (ép úgy mint az I. részben foglalt «Oratio de Quatuor Monarchiis«-ben) a híres Bodin János theoriái ellen harczol.

515.

Possevinus (Antonius).

Atheismi Lutheri, Melanchthonis, Caluini, Bezæ, Vbiquetariorum, Anabaptistarum, Picardorum, Puritanorum, Arianorum, & aliorum nostri temporis hæreticorum. Dvo item Libri pestilentiſsimi Ministrorum Tranſsyluanicorum, cum thesibus Francisci Dauidis, aduersus sanctiſsimam Trinitatē. Refutati ab Antonio Poſseuino Societatis Jesv. . . . . . . || Vilnæ in Lituania, apud Joannem Velicensem, Anno M·D·LXXXVI.

8vo. 3 szlan, 107 szzott levél. 2 levélen az index és Errata. A Báthory István királyhoz intézett ajánlás alá: «Stephanus Bodonyi Nobilis Transylvanus» neve van irva. Bodonyi a vilnai egyetemnek volt hallgatója; «ego qui ex R. M. V. clementia in hac Vilnensi Academia hanc ipsam materiam, de qua hoc liber agitur, haurio». E munkát a királynak ajánlja, mert eléggé bebizonyította nemcsak most, hanem már mint erdélyi fejedelem «quam sibi pestes istæ hæresum displicerent, cum Ariani cuiusdam impii manuscriptum librum in ignem injiciens dixit: Satis pestium importatum est in Transylvaniam, ut in eam ne istud quoque venenum infundi patiamur». A könyv sok érdekes adatot szolgáltat az erdélyi antitrinitariusok történetéhez. A 14. fejezetben a tannak terjesztéséről Blandrata, (Madár) Elek, Dávid, Stankarus által, azután a segesvári, enyedi, gyula-fehérvári és nagyváradi disputatiók lefolyásáról értesülünk. Nehány ifju Páduába küldetett «ut comparata maiore literatura si quem ea in Academia decipere possint, id faciant: ceterum suo tempore in Hungariam redeant latius pestem illam disseminaturi . . .» Visszatérvén Erdélybe, közülük az egyik létráról esett le és nyakát törte. «Aliis, si supersunt, paulo post sensuris (nisi resipiscant) non defuturum causæ suæ Deum.» Ezután Sommer Jánost hívták meg Németországból, «hominem loquacem sed qui Græce nosse videretur», de ez is nemsokára meghalt, még pedig nejével és napával együtt pestisben. Végül Paleologus Jakabról is meg van említve: «Huic mandant tamquam græcas literas (uti Græco) callenti, ut Biblia corrigat» vagy méginkább «depravaret atque ad sua dogmata aptaret . . .» De nemsokára a lutheranusokkal és kalvinistákkal veszett össze és menekült «donec ante biennium adductus Romam, hæreses et Atheismos abjuravit». A margón 1583 évszám áll, a mely évben, mint ez egy más helyből kivehető, Possevinus e munkát készítette. (Paleologust 1585 márczius havában égették meg.) A következő két fejezet tartalmazza: «Summa et Refutatio pestilentissimorum duorum librorum quos Transylvanici Ministri

contra sanctissimam Trinitatem evulgarunt». A XVII. (hibásan XVI.) fejezet czíme: «Franciscus Davidis cum nefarias Theses quasdam publice adversus Christum proposuisset, a perfidia de qua dictum est, in profundiores impietates delapsus, publice in Transylvania, comitiorum consensu, a Christophoro Bathoreo Transylvaniæ Principe, capitis damnatur et infelicissime moritur». A «XVI Theses, id est blasphemiæ» mindegyike egy-egy «Annotatio»-val van kisérve. Ezekből következőket idézem: «Rediere igitur typicæ ac legales ceremoniæ in Transylvaniam et alio apud multos ut ipsi vidimus. Rediit Mosaicæ legis cum Christianæ commixtio, contra quam Apostoli, Spiritu sancto dictante decrevere in prima Hierosolymitana Synodo. Excitata est iterum sepulta cum honore Synagoga, ut cum dedecore Christiana sepeliretur Ecclesia. Sed hæc latius in meis commentariis Transylvanicis.» A fejezet végén Possevinus látható örömmel mondja el Dávidnak 1570-ben részben Blandrata magatartása következtében történt elitélését és Dévára hurczoltatását. Nem kimél bennünket semmi részlettől sem, melyet a jó ügy érdekében hatásosnak tart. «Sic vivus foetebat ut ad tribunal uxor ipsius vocata quod cum conjuge agere nollet. Quid, inquit, manserim apud eum cujus viventis est intolerabilis foetor? Superstes autem erat adhuc eadem mulier anno superiore (a margón 1582) quo in Transylvania fui, cum Pontificis Maximi Gregorii XIII. et Magni Stephani Poloniæ regis sumptibus, ad seminarium ei genti, Catholica fide excolendæ, instituendum . . . missus sum. Qua occasione plurima istorum nequissima facinora et audivi et vidi; propter quod et loquor.» Dávidot Kolozsvárott «bizonyos Demetrius» (Hunyady) követte: «Hic vero (cum adhuc extent Francisci Davidis libri) plurimos ea impietate foret. Eoque deventum est, ut Evangeliis rejectis, veteris Testamenti prophetias sabbathis Judaizantes legant; Christiana omnia pene rejiciant stupidissimos autem eatenus errores exuxerint, ut mulieribus quoque non paucis animam non esse persuaserint.» Ciampi *Bibliographia critica* II, 299. lapján említi e munkát, a tartalmát azonban nem ismerteti.

516.

Adi den xxvj tag Junius, im Jar 1586. Zwu Newe Zeytung, wie erbärmlich Gott der Herr mit seiner Straff eingezogen, in der ersten aber erzeigt, vnd strafft er solches Volck mit Theürung. Nachmals in der anderen mit mangel des Regens aufz welchem die Theürung erfolgt ist. . . . . || Gedruckt zu Augspurg durch Josiam Wörlij, bey dem heyligen Creutz. . . . . . M·D·LXXXVI.

4to. 6 szlan lev. A czímlapon fametszet látható, mely elég sajátságosan, árvizet ábrázol. Versekben:

«Ir lieben Christen mercket mich,
Wie in Ungern verkerten sich,
Die Handlungen ja ganz und gar,
Wegen, der großen Theurung zwar» stb.

A 4b levélen a másik «Newe Zeyttung» következik az aszályról:

«O Mensch zu hertzen nimb die Wort
Wie erbärmlich an einem ort,
Nemblich in Ungern wie ich sag,
Geweſzt ist gar ein groſse Klag,
Da auff 40 Meylen nit war,
Auff der Erden ein Regen zwar» stb.

A 6a levélen továbbá részletek vannak prósában írva. 6b levél üres.

Lásd Weller-t, *Annalen,* I. 256. l.

517.

CHIAKOR (Georgius).

Epistola Generosi Domini Georgii Chiakor, Secretarii Vngari, de Morbo et Obitu Sereniſsimi Magni Stephani Regis Poloniæ. Ad Magnificvm Wolfgangvm Kowaciouium supremum Regni Transyluaniæ Cancellarium. Cvm eivsdem Examime *(sic).* Quæ ex Vngarico in Latinum sermonem nuper quam fideliſsime sunt conuersa. || Clavdiopoli. *(S. a.)*

4to. 14 szlan levél. Lapszéli keretekkel és csinos initialisokkal. Az «Examen» cursiv betűkkel van nyomtatva. Ha összehasonlítjuk Buccella 523. sz. alatti «Refutatio»-jával, első pillanatra szembe tünik, hogy itt egy krakkói nyomtatványnyal van dolgunk, mely az Antitrinitarius Rodecki műhelyének terméke, a ki Rakowban is számos antitrinitarius munkát adott ki. V. ö. Szabó, *RMK.*, II. 196. sz. A 2a levélen a Carnicovius Szaniszló gneseni érsekhez intézett ajánlás van a kiadónak, Broniovius Mártonnak aláirásával. Ebben elmondja, hogy Chiakor levele és az «Examen doctissimo quodam viro conscriptum» véletlenül jutott kezeibe és most mindkettőt kiadja, hogy részint számos pártfogója és barátja kérésének engedjen, részint a sok valótlan hirnek gátat vessen. — Chiakor levele kelt Grodno, 19. Kal. Juni vagyis 1586. (A király 1585 decz. 12-én halt meg.) Chiakor levelének «Examen»-ét, mely szintén Kovacsóczy kanczellárnak van ajánlva

«Claudiopoli Transylvaniæ Idibus februarii 1587» kelettel, Simonius egy későbbi munkája, talán nem alaptalanul, Buccellának tulajdonítja. Lásd 524. sz.-ot.

Veszprémi, úgy látszik, Chiakornak és Buccellának itt említett munkáit nem ismerte.

518.

Forgách (Michael).

Oratio de Peregrinatione et eivs Lavdibvs: cvm ex insigni Argentoratensi quò antè misſus fuerat in celeberrimam Witebergensem Academiam venisſet: in inclyto nationis Vngaricæ Coetu Witebergæ scripta & habita à Michaële Forgacz, libero Barone in Gymes. || Witebergæ. Typis Zachariæ Cratonis. Anno M·D·LXXXVII.

4to. 16 szlan lev. A czím csinos keretbe van foglalva. 2a—b levélen 4 epigramma «ad Lectorem» Joannes Czanadius, Demetrius Kraccouius T., Sigismundus Mariasi és Sigismundus Pelziusnak a szerzőhöz intézett dicséreteivel. E négy tanulóról és Forgáchunkról lásd Bartholomæides-t, *Mem. Hung.*, 80. és 85. l. Nagy Iván, *Magy. Cs.*, IV. 206. lapján azt látom, hogy Forgách Mihály (a nádor öcscse † 1603.) fiatal korában a wittenbergi egyetemet látogatta, és ugyanitt rector magnificussá is választatott. Ez utóbbit Bartholomæides nem említi. Nagy azt is írja, hogy Forgách Wittenbergben tudományos dissertatiókat adott ki. A fönti kis iratot azonban sehol sem találom említve.

519.

Sommer (Johannes).

Vita Jacobi Despotæ Moldavorvm Regvli descripta à Johanne Sommero Pirn. edita sumptibus Illvstris et Generosi Domini Emerici Forgach Baronis à Gymes, Eqvitis aurati, Comitis in Trinchin &c. Adiectæ sunt eiusdem autoris De Clade Moldavica Elegiæ XV. quibus etiam Historia Despotica continetur. Vnà cum explicatione quorundam locorum in hoc Sommeri scripto, & commentatiuncula breui De Walachia & rebus Walachicis. Petri Albini Nivemontii Historig.

Saxo. & Profefs. in Acad. Witēb. || Witebergæ, Per Hæredes Johannis Cratonis. 87.

4to. 12 szlan lev., 166 lap, 1 szlan levél. 1b levélen a Forgách-család fametszetű czímere látható, alatta egy distichonnal. 2a—6a levélen Albinus Péter ajánló levele Forgáchhoz. 7a levélen lapnagyságú igen érdekes fametszet, mely Zrínyi Miklóst teljes fegyverzetben ábrázolja, azután a kiadónak hosszabb epigrammja következik «In Imaginem Zerinii armati». 8b levélen a Zrínyi-, 9a levélen ismét a Forgách-, 9b levélen a Szász-Lauenburg-család czímere, számos a czímerekre vonatkozó epigrammákkal. (Forgáchnak első házasságában Zrínyi Katalint, Zrínyi Miklós leányát, Thurzó Ferencz özvegyét birta nőül, másodszor Szidonia szászlauenburgi herczegnőt vette feleségül.) 11b levelet egy lapnagyságú meglehetős durva fametszet foglalja el, mely Phæton bukását ábrázolja, a következő lapon Alciatus Andrásnak erre vonatkozó epigrammját találjuk. Ezután végül a Paleologus Jakabnak ajánlt «Vita», és a czímlapon felsorolt többi darabok következnek. Az elegiákat a kiadónak Forgáchhoz írt ajánlása előzi meg 1586-ról keltezve.

E munkát a Forgáchra, Zrínyire stb. vonatkozó alkalmi versek és az Oláhországról szóló commentatiuncula kivételével Legrand Emil Párisban 1889-ben ujra kiadta: «Deux Vies de Jacques Basilicos... l'une par Jean Sommer, l'autre par A. M. Graziani» stb. czímmel. Az előszóban Sommer munkájának fontossága van kiemelve és kiadásunk pontosan iratik le.

Csak azt jegyzem meg, hogy mint a kiadónak első helyen említett ajánlásából megtudjuk, Forgách néki titkára Ilóczi Mátyás utján — «cuius anima nunc in manu Dei est» — egyebek közt e munkát is megküldötte «de Ill. M. T. gravissimo judicio edendum, et mea opera, si fieri posset, exornandum». Az itt második helyen említett, azonban korábbi kelettel biró ajánlásban «scripta initio harum operarum et ante Matthiæ Ilowzii obitum immaturum» Albinus többi közt azon óhajának ad kifejezést, vajha pártfogója mihamarabb alkalmat adna neki «de eiusdem privatis propriisque laudibus aliquid pangendi, et de nobilissimarum prosapiarum, tum Ill. M. t. tum Illustriss. conjugis tuæ, quæ ex vetustissima Lauenburgiensium et inferioris Saxoniæ Ducum familia est, ornamentis meditari. Legi quidam de quibusdam Forgaziis, sed pleni aut perfecti nihil». Azután a családnak előtte ismeretes néhány tagját felsorolja és így végzi: «Quod si quid de talibus rebus ab Ill. M. T. ad me perscriptum aliquando fuerit, non deerit mihi animus eorum eam faciendi mentionem, quæ cum honorifica memoria et celebratione ad posteros conjuncta sit.»

520.

Varsevicius (Christophorus).

Christophori Varsevicii in obitvm Stephani Primi Regis Poloniæ, oratio. . . . || Posnaniæ, In officina Joannis Wolrabi, A. D. M·D·LXXXVII.

4to. 24 lap, 2 szlan lev. 1b levélen a Cromer Márton ermelandi püspökhöz intézett ajánlás van. A végén Zamoyski János főkanczellár hosszabb sírirata olvasható.

521.

Bapst (Michael).

Warhafftiger vnd nützlicher Vnterricht von dem wunderbarlichem Kriege, welchen die Gense vnnd Endten jüngst vorschiener Zeit bey der Stadt Witisch auff der Cravatischen Grentz mit einander gehalten haben. Darinnen zu befinden, dafz hiebeuorn dergleichen Vogelstreit auch geschehen sein, vnd was gemeiniglichen darauff zu erfolgen pfleget sein, den einfältigen Leser zum besten aus warhafftigen Scribenten zusamen colligiret vnd beschrieben durch Michaël Bapsten von Rochlitz, Pfarherrn zu Mohorn . . . . . . || Gedruckt in der Churfürstlichen Bergkstadt Freybergk, bey Georg. Hoffman. 1588.

4to. 18 szlan lev. A legczifrább történeteknek gyüjteménye, melyből egyébként a lelkészt mint alapos ornithologust ismerjük meg. Igen érdekesek a bevezető megjegyzések, melyekben a szerző a fölött panaszkodik, hogy a «hochberühmte, vortreffliche und edle Kunst der Buchdruckerei, welche Anno Christi 1440 . . . von Johann Fausten, nach des Musei Meinung, oder wie andere wollen, von Joh. Guttenberg, bürgern zu Meintz, vermittelst göttlicher Verleitung erfunden ist worden» annyi visszaélés tárgya némelyek részéről, «dass sie nicht allein allerlei schedliche, lose, unnütze Bücher, nichtige Tractätlein, Pasquil und famos libel drucken, sondern auch viel erschreckliche Thaumata oder Wundergesichte, Prodigia, Ostenta, Portenta . . . allerlei Monstra, abscheuliche Wundergeburten, Newe Zeitung und Fabelwerk aussinnen, um ihres Nutzens willen drucken und den Leuten für wahrhafftige Gesichte und Geschichte vorkauffen».

Ez azonban nem akadályozza őt, «im Namen und mit Hilfe des allmächtigen Gottes, ungeachtet, dass ich dieses nicht für ein wahrhafftiges geschichte ausgeben kann, dieweil ichs nicht selber gesehen, diesen kurzen Bericht zu stellen». V. ö. Kertbeny-t, 986. sz. a.

522.

BORROMÆUS (Carolus).

Epistola Caroli Cardinalis Borromæi ad Andream Bathorevm a Somlio Regis Poloniæ Nepotem. Simul et Andreæ ad Cardinalem Responsvm. || Romæ, Ex Typographia Vincentij Accolti, in Burgo M · D · LXXXVIII.

4to. 6 szlan levél, az utolsó üres. A czímlapon egy jelvény. A 2a levélen Angelicus Fortunius ajánlása Ritilarius András genuai nemeshez Róma, 1588. ápril kelettel. «In iis . . . literis quo sibi quisque modo christiane, et præsertim ecclesiastice, uiuendi formam statuat, a Carolo exactiſsime, breuiſsimeq; perscriptum leges: specimen scilicet suimet ipsius Cardinalis actæ vitæ . . . summam autem illam Andreæ modestiam, summam probitatem, obsequium, pietatem, . . . quæ Epistolam suam . . redolere senseris, fac, obsecro, diligenter animadvertas.»

A Szt. Borromeusi Károly milanói levelének nincs kelte, Báthory válasza Rómában, 1584. febr. kelt. Ez utóbbi le van nyomtatva Timon *Purpura Pannonica*, czímü müve 178. lapján, a hol azonban nincs megemlítve, hogy Báthory András, nagybátyjának a lengyel királynak óhajára kereste fel Borromeo Károlyt Milánóban, a mint ez Károlynak leveléből kitűnik.

523.

BUCCELLA (Nicolaus).

Refvtatio Scripti Simonis Simonii Lvcensis, cvi Titvlvm fecit, D. Stephani Primi Polonorvm Regis &c. Sanitas, Vita medica, Aegritudo, Mors. Avthore Nicolao Buccella olim eiusdem Stephani Regis, nunc verò Sereniſsimi Sigismvndi tertii, Regis Poloniæ, &c. designati Regis Suecię, &c. Archiatro. || Cracoviæ Typis Alexii Rodecii. 1588.

4to. 4 szlan lev., 119 lap. A 2a levélen van a Báthory András bíbornokhoz «Patrono suo et optimo Mecænati» intézett ajánlás «Idibus Februarii 1588» kelettel. A 4a levélen egy epigramm «Ad

Simonium Maledicum.» 4^b levélen nehány sor «Ad Lectorem», a melyekben választ helyez kilátásba Simoniusnak egy, azóta megjelent másik munkájára, tudniillik Chiakor levelének refutatiojára. Az 1. lapon levő rövid előszó után «Simonii Epistola nuncupatoria ad Illustrissimum Ducem Albertum Radzivilum» következik. Simonius munkája itt t. i. ismét teljesen le van nyomtatva, még pedig úgy, hogy Simoniusnak egy-egy rövidebb vagy hosszabb részlete után Buccella czáfolata következik. Simonius munkája először Neysseben 1587-ben, Radzivil herczeg parancsára jelent meg.

524.

BUCCELLA (Nicolaus).

Nicolai Bvccellæ Patavini, Archiatri Regii Confutatio Responsi Simonis Simonii Lvcensis ad Epistolam Georgii Chiakor Secretarii Vngari de morte Stephani I. Poloniæ Regis, nec non eiusdem Epistolæ Examen, sub Amadei Curtii Ticinensis ficto nomine editi. . . . . . || Cracoviæ Typis Alexii Rodecii 1588.

4to. 129 lap. A munka elején Buccella az olvasókhoz intézett rövid előszavában elmondja azon okokat, melyek miatt az *Examen*-t is Simoniusnak kell tulajdonítania. — «nam etsi sub Amadei Curtii nomine exiit apparet tamen Simonii saliva» — és magyarázni igyekszik, miért épen ezen Simonius álnevet választotta. Nem akar Chiakor védelmére kelni, a kinek erre szüksége sincs. «Nam eius virtus, et integritas singularis diligentiaque in suo munere obeundo, omnibus, non in Ungaria et Transylvania solum, sed hic quoque in Polonia et Lithuania, ubi diu secretarius rerum Ungaricarum Regi Stephano D. memoriæ servivit, notior est quam ut a me explicari debent.» A végén a szöveg magyarázatául megjegyzi: «Scribentur autem primo loco verba a Simonio reprehensa, deinde ejus reprehensio, postrema nostra responsio.

A lengyel király betegségéről szóló és e catalogus 517., 523., 524. számai alatt leirt három munkában tehát a következő irat foglaltatik 1) Chiakor levele. 2) Ugyanennek «Examen»-je (Buccellá-tól?). 3) Simonius előadása. 4) Buccella refutatio-ja. 5) Simonius válasza Chiakor levelére és az Examen-ra. 6) Buccella confutatio-ja Simonius feleletére. E ritka művek tartalmának csak felületes vázolása is ezen munka keretét messze túlhaladná. Érdekes világot vetnek úgy az akkori orvosi tudomány és praxisra mint a tudós orvosok írigy és durva magaviseletére. Ezeken felül fontos tudósitásokat tartalmaznak Báthory István udvaráról nevezetesen az udvarában élő számos magyarról.

Buccella Blandrata ajánlására hivatott Erdélybe Báthoryhoz, a kit Simonius akkor már négy év óta környezett. Simonius a király betegségét erős asthmának minősítette, Buccella epilepsiának tartotta; mindketten Galenus- és Hippocratesre és az akkor élő híres orvosokra hivatkoznak, praxis-ukból számtalan esetet idéznek, a király agyon gyógyításával kölcsönösen vádolják egymást, mellesleg hitehagyottságot, csalásokat és a leggyalázatosabb bűntényeket emlegetik egymásról. Mégis a kettő közül talán Buccella nagyobb bizalmat ébreszt, mint Simonius. Sok jó indulatot látszott tanusítani iránta Wesselényi Ferencz kiről a vitairatokban sokszor van szó, és a kit legtöbbször bizalmasan csak «Ferencz»-nek neveznek. Simonius természetesen gyűlöli őt, és mint nyomorult kalandort emlegeti. A magyarok közül, a kikről gyakrabban van szó, csak a következőket említem, mint a király udvarához tartozókat: Lepcsényi, Majláth, Forgách Zsigmond, Cathay (?) Bornemisza János, Horváth Ferencz, Szemere Mihály, egy Horváth András nevű «vini regii custos»; azután egy «báró» Pozgai Zsigmond, kinek betegsége és halála hasonlókép a legdühösebb kifakadásokra ad alkalmat. — A hiresebb emberek közül itt-ott említve vannak Báthory bibornok, Kovacsóczy, a «magnificus Berzeviceus», Békés Gáspár, Gyulay Pál, Dudith, Possevino. Sok Erdélyben működött orvosról is van emlékezés, a többi között Blandratáról egy Brassóban élő «Doctor Paulus coronensis vir celeberrimus et qui nunc Principi Archiatrus est, medicus insignis» a spanyol (?) Dionysius Avalusról «qui licet apud Aulam non maneret, medicus tamen Principis erat», és Petrus Stupanus Chirurgusról. E három orvos kezelte Zápolya Zsigmondot is, a ki eskórban szenvedett, úgyszintén Békés Gáspárt, a ki «bis caduco correptus est et bis sanitati bene restitutus est. Sic etiam restitutus fuisset Rex noster nisi vinum bibisset», mondja Buccella. Simonius ugyanis a királynak utolsó betegsége alatt, Buccella távollétében, bort rendelt. Báthory Zsigmond fejedelem egy Menabenius nevü orvosáról is van említés téve.

Simoniusról lásd Bayle «*Dictionnaire*»t-, a Báthory István halála alkalmával keletkezett egész irodalomról lásd Buccella, Medici italiani és Simonius vezérszavak alatt Ciampi-t, a «*Bibliogr. Settentrionale*»-ban, Wesselényi Ferencznek Báthoryhoz való viszonyáról Deák Farkas ír a Wesselényi-család őseiről szóló értekezésében. «*Értekezések a Tört. Tud. köréből*», 1877.

525.

FRENZEL (Salomon).

Victoria Pvsilli Christianorvm Exercitvs, contra legionem Turcicam obtenta ad oppidum Sixo in Vngaria. Anno Christi M·D·LXXXVIII. Die VIII Octobris:

Authore Deo summo exercituum Principe: Cæsare Rodvlpho II. Recensente vero Salom. Frenzelio Vratislav. P. L. Cæs. *(S. l. & a.)*

4to. 18 szlan lev. A czímlapon nagy vignetta. Az 1b levelet a Rudolf császárhoz intézett és lapidaris stilusban írt ajánlás foglalja el. Ezután következik az ajánlólevél «Pragæ, in ædibus D. Baronis Guillelmi ab Oppersdorf, etc. Mæcenatis mei» . . . 1588. kelettel. Érdekes ebben a következő hely: «Ego quidem historiam ut gesta est, pro tenuitate mea, qua potui fide et diligentia contexui, nec quicquam inserui, quod non ex ore et præformatione didicerim hominis fide digni, et strenui nobilissimique militis, qui rem omnem ordine mihi percensuit, qui ipsi aciei interfuit, qui unum Turcicorum Ducum hasta sua transfixit, qui denique (ut Virgilii verbis utar) horum omnium pars magna fuit.» 15a lev.: «De eadem Victoria Epigrammata quædam in prandio Reverendiss. Domini Petri Heressinczii Electi Episcopi Jauriensis . . . jussu . . . Domini Guilielmi ab Oppersdorff Liberi Baronis etc. et tempore ab eodem Frenz. recitata.» Végül: «Nomina quorundam prænobilium militum qui in hoc prælio fortiter succubuerunt», és pedig «Ex Ungaris» (14 név) és «E Germanis» hosszú névsor «Equites flavi, punicei et atrati» szerint osztályozva.

526.

HEIDENSTEIN (Reinoldus).

Reinoldi Heidensteini Secr. Regii de Bello Moscouitico quod Stephanvs Rex Poloniæ gefsit Commentariorvm Libri Sex. || Basileæ Per Conrad. Valdkirchivm CIↃ IↃ XXCVIII.

4to. 184 lap. A czímlapon a nyomdász jelvénye. 2—6. (nem számozott) lapon a Báthory Zsigmond fejedelemhez intézett ajánlás. Második kiadás.

527.

De Polonica Electione, in comitiis Warsauiensibus, anni 1587. acta: & quæ secuta sunt, vsq; ad Coronationem Sigismvndi III. die 27. Decembris Gregoriani . . . . solenni more & modo Cracouiæ peractam. || Anno cIↃ IↃ XIIC. *(S. l.)*

4to. 8 szlan lev., az utolsó lap üres. Rendkivül érdekes relatio a viharos koronázó országgyülésről. Fel van említve, hogy Zsigmondnak Krakkóba dec. 9-én történt bevonulásakor jelen volt Báthory András bibornok is. «Rex in templum descendens Cardinalem Bathoreum salutavit.» Alább még ez áll: «Receptum in arce tormentorum tonitrua exceperunt ac eodem tempore Balthazar Bathoreus, Andreæ, Regis Stephani fratris filius, cum Bornemissa et bis mille Ungaris advenerunt.»

Lásd Szádeczky L., *Kovassóczy Farkas,* 64. l.

528.

Newe Zeittung aus Vngern. Kurtzer Bericht der bey dem Markt Sixo in Obern Hungern, von dem Deutschen vnd Vngerischen Kriegsuolck zu Rofz, bei 1700. vnd der Turcken so anfangs. . . . . . 8000. hernach gar 11000. starck worden, vnd sich, den Obern Kraisz Vngern zuuerheren versamlet, den 8. Octobris, Anno 1588. gehaltenen Schlacht. || Gedruckt im Jar M·D·LXXXVIII. *(Végén:)* Gedruckt zu München, bey Adam Berg.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő szép fametszet két zsoldost ábrázol teljes fegyverzetben. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Az utolsó levél üres.

Lásd Kertbeny-t, 990. sz.

529.

Zwo newe Zeittung von der Christlichen Victoria, oder Syg, so die Christen mit Gottes hilff vnd beystandt, widervmb bey die Fünfftausendt Türcken, bey Ostrahitz in Croatien, den 29 octobris, Anno 87. aberhalten, vnnd vberwunden haben. Die ander Zeittung aufz Constantinopel, den 27. Nouembris difz 87 Jar. . . . . . || Anno M·D·LXXXVIII. || *(Végén:)* Getruckt zu Wien in Osterreich, bey Johann Apffel, Im Jar Christi 1588.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon lévő fametszet két beszélgető zsoldost ábrázol.

Lásd Kertbeny-t, 985. sz.

530.

BRUTUS (Jo. Michael).

Jo. Michaelis Brvti, Sacræ Cæsareæ Maiestatis Historici, ad amplissimvm atqve illustrissimum Polonorum & Lithuanorum Senatum, vniuersoq; regni Polonici ordines, de Ernesti Archiducis Austriæ...... & de vniuersæ familiæ Austriacæ laudibus, Oratio. Eivsdem in Orationem Lvcæ Chwalkowski, qua Sueci Principis petitio in comitiis Varsauiensibus de nouo rege creando commendatur, Censvra. || Francofvrdi apud Andreæ Wecheli heredes . . . . . MDXC.

4to. 61 lap, 1 üres levél. A czímlapon a Wechel-féle jelvény. 3—8 lapon van a Gulielmo Sanclemente-hez Fülöp királynak a csász. udvarnál lévő követéhez intézett ajánlás «Prag, Kal. Januariis» kelettel. E munka alkalmi okáról lásd Toldy F., *Magyar Államférfiak és Írók,* I. 118 s kv. ll. Úgy az «Oratio», mint a «Censura» az 1587. év első felében iratott.

531.

DUDITH (Andreas).

Epistola Andreæ Dvdithii Sac. Cæs. Mtis Consiliarii ad Johannem Lasicivm equitem Polonum. In qua de divina Triade disputatur. || Anno M·D·XC. *(S l.)*

4to. 14 szlan lev. Az 1b levélen az olvasókhoz intézett rövid előszó van J. C. jegygyel. E kiadás a trinitariusok által alapított rakowi nyomdában készült. «Gratissimum tanti viri suffragium Anti-Trinitariis accidit», mondja Samuelfy *(Andreae Dudithii Orationes Quinque* III. l.) «quod tamen eo vivo in lucem proferre ausi non sunt at altero statim a morte ipsius anno publicarunt. Vidi editionis rarissimæ exemplum in bibliotheca Augusta Vindobonensi». Az említett előszóban Dudith egyéb leveleinek közlése is kilátásba volt helyezve, a mire Samuelfy ezeket jegyzi meg: «Redemisse promissorem fidem non puto.» Dudith levele Krakkóban kelt 1571. Junius 9-én.

532.

GABELMANNUS (Nicolaus).

Nicolai Gabelmanni Germani Monomachiæ Hvngaro-Tvrcicæ Carminum Libri Duo. Ad Illustriss: D. &

Magnanimum Heroem D. Franciscvm de Nadasdy ppetuũ terræ Fogeras *(sic)* & Comitatuũ, Sẽproniensis, Castri ferrei Comitẽ: &c. Adjectæ sunt aliæ duæ odæ: altera de strage Turcarum Sarkan Sigethana, altera de fertilitate Hungariæ. . . . || Patavii, M·D· XC. Apud Paulum Meiettvm.

4to. 8 szlan lev., 56 lap. A czímlapon nyomdász jelvény látható. 2a levélen az ajánlás: «Francisco de Nadasdy Illvstrifsmo et Magnanimo D. E. H. Magno Hungariæ Comiti : Marschallo : Consiliario Cæsareo» «Patavii Idibus Martii Anno XC» kelettel. Versekben. Az 5a levélen a szerzőnek egy költeménye van «Ad manes Virgilii poetæ», azután a «Benevolo Lectori»-hoz intézett költői előszó

. . . .
ille Martis juvat hic dicere prælia
Ludo non pueris edita prælia.

Hæc vidi puer: hæc imparibus puer
Junxi verba modis, cum mea viderant
Jam ter sextam hyemem lumina candidam

és a végén:

Hæc si prima placent prælia: mollius
Cernes Pierio prælium in atrio
Et cernes tonitru prælia Martio.

Ezután még három epigramm következik; Borkius Hadrianusé Gabelmannhoz, Erckius H. Germanus Jánosé «ad Illustres Hungariæ Proceres» és Hertelius J. Septemcastrensisé (Patavii, 1590. Május 12. kelettel) Gabelmannhoz. 8b levélen van még egy rövid előszó: «Hoc rursus monere volui, amice lector, quod carminis materiam a principio dederit quædam monomachia, quæ An: 1581. Calẽd. Maii fuit in Carpato, monte Hungariæ, magno apparatu (seu ipsemet vidi) instituta, cum qua plures alii et conflictus et duella in diversis locis habita conjunguntur, ne tantorum laborum Hungariæ ignarus aliquid desideres, quo minus omnem belli, et præcipue duellorum cum suis juribus rationem, regionis situm propugnacula, duces milites plene cognitos habere possis. Vale» stb. A Monomachiát kivonatban adja Bél, *Notitia Hungariae*, III. 478—484. 47b levélen: «Ode de Strage Turcarum Sarkansigethana ad Magn. D. Franciscvm de Batthian, Illustris Balthasari Filium: magnæ spei iuuenem, Baronem de Gissingen» stb. — «Vulgus hungaricum cum duobus nunciis loquitur quorum primus Turcarum expeditionẽ: alter cladẽ eorundem exponit.» Élénk leírása Nádasdy Ferencz, Batthyányi Boldizsár és Dersffy Ferencz egyik hőstettének. A 30b levélen: «Ode II De Fertilitate Hvn-

garica ad magnificum D. Gregorivm Horvvat aliter Stansit Baronem de Gradez» (Márknak, Szigetvár védőjének fia, a kiről a költeményben említés történik). 53[a] levélen: «Sequuntur tres Odæ (ne chartæ relinquantur vacuæ) ad tres nobiliss: viros Hungaros, Illustriss. D. Francisci de Nadasdy etc. consiliarios. Sunt autem depromptæ ex libro primo epigrammatum: quæ domi asseruata maturiora facta breui emittentur.» A három óda (53[b]—55[a] lev.) «ad Gabrielem Santgiorffy, Nicolavm Rvdynay et Johannem Parnassvm». Ezután még két óda és a sajtóhibák következnek.

Lásd Haner-t, I. 248, Istvánffi-t, XXX. könyv, és Szilágyi Gabelmannról szóló czikkét a *Magyar Könyvszemlében,* 1881, 135. l. E munkának egy régebbi kiadását Manlius (Mänle János) vándornyomdász már 1588-ban kinyomatta Magyarországban. Lásd Szabó, 203. sz.

A Sunderland-könyvtárból.

533.

REWA (Petrus de).

Dispvtatio de Mvtvo, materia non minvs difficili qvam vtili. In inclyta Argentoratensium Academia, exercitii, causa à Generoso D. Petro de Rewa, Comite Thuroczensi &c. Vngaro, conscripta, & Præside Clarissimo Viro, Pavlo Graseccio J. V. D. Mense Martio defensa. || Argentorati excudebat Antonius Bertranus, Anno M·D·XCI.

4[to.] 14 szlan lev. A czímlapon nyomdászjelvény. 1[b] levélen az ajánlás: «Illvstri ac Generoso Domino D. Nicolao Istwanffy Regni Vngarici Palatino, et Sacræ Cæs. Regiæqve Maiest. à consiliis et Domino et amico cumprimis honorando. Hanc de Mvtvo Dispvtationem . . . in Studiorum suorum testimonium, Amoris tesseram, Observantiæ symbolum Petrvs de Rewa Comes Thvro czensis D. D. D.» A végén a 11[a]—14 levélen az iskolatársaknak és barátoknak applaususai: «Honori ac Virtvti . . . D. Petri de Rewa . . . theses summa cum Doctorum laude, in celeberrima Argentoratensium Academia defendentis, ad XIII Cal. April gratulantur amici, benevolentiæ, et observantiæ ergo.» Ezután gróf Solms Frigyes, br. Auersperg Herwarth és Weikard, br. Lamberg Herwarth, br. Tanberg Gundaccar, Auroltzmunster ura és Nürnberger Lőrincz elegikus versei következnek.

Fraknói «*Hazai és Külföldi Iskolázás*» czímű művében Révai strassburgi tartózkodásáról és az általa védelmezett három thesisről emlékezik ugyan, de ez értekezést úgy látszik nem ismerte.

534.

Szegedinus (Stephanus).

Specvlum Pontificvm Romanorvm. In qvo imperium, decreta, vita, prodigia, interitvs, elogia accuratè proponuntur. Cvm jucundis de Traditionibvs pontificiis Quæstionibus. Per Stephanvm Szegedinvm Pannonivm omnia nunc hac tertia Editione . . . . . . restituta, illustrata, digesta . . . . . . & Epigrammatis acutis & argutis Dialogis locupletata a Christanno Favonio Ilinga. || Anno cIↃ IↃ xcII.

8vo. czímlap, 5 levélen az ajánlás, mint az 507. számnál, index, összesen 309 lap. Példányom egykor Nodier Károly tulajdona volt, a ki abba a következő jegyzetet irta be: «Ce livre est un monument extrêmement curieux de la haine des protestants contre le catholicisme. Tout ce qui est de l'essence de cette religion, les Papes, la Messe, les Sacrements, le Catéchisme, y est raillé, baffoué, maculé de la façon la plus éhontée . . . Le bouffon et l'obscène semblent se disputer à qui l'emportera . . .»

535.

Bessarion (Cardinalis).

Orationes dvae accuratiſsimæ D. Beſsarionis Nicæni Cardinalis olim ad Principes Italiæ habitæ, quarum vna de periculis imminentibus propter Turcicas eruptiones, altera de discordiis sedandis & bello in Turcam decernendo ad eosdem perdocte tractat quibus eivsdem argvmenti nonnvlla alia . . . . . addita sunt . . . . nunc iterum edita et expositionibus breuibus illustrata, a Joachimo Camerario inclytæ Reip. Norimb. Medico. || Noribergæ. Ex officina Typographica Johannis Hofmanni. Anno, cIↃ·IↃ·xcIII.

8vo. 59 szlan lev. 2a—5b levélen az ajánlólevél: «D. Lvdovico Gometz ab Hoios, Baroni in Stixenstein etc. Cæsareæ Majest. Consiliario ærarii præcipuo». 6a levélen a tartalomjegyzék. Bessarion két beszéde után következnek Frangepán Ferencz kalocsai érseknek az 1541-ki regensburgi országgyülésen elmondott szónoklata, a genuai Folieta Uberto értekezése a törökök hatalmáról, Tyrtæus költeményei latin fordításban, végül: «Brevis Descriptio incursionum Turcicarum in Croatiam factarum Anno

Christi MDXCII . . . cum explicatione præcipuorum locorum tabulæ præsentis Chorographicæ». A térkép czíme: «Croatia cum finitimis locis uersus Turcarum ditionem, 1593» baloldalon egy gyönyörű cartouche-ban látható. Egészen lent a bal sarokban H. S. N. monogramm áll, a mely kétségtelenül Hans Siebmacher Nürnb. rövidítése, bár e jelzést Nagler nem ismeri. A térkép egyike a legszebbeknek azok közül, melyeket a mester készített.

536.

VARSEVICIUS (Christoforus).

Christofori Varsevicii ad Rvdolphvm II. Romanorvm Imperatorem et Hvngariæ Bohemiæqve Regem &c. Oratio. Qva de Clarifsima Christianorum contra Turcas Victoria, in Slauonia ad Sifsek parta, ipsi & Reipub: gratulatur. || Pragæ, Anno D·M·XCIII. *(sic)*

4to. 7 szlan lev. A szöveg fametszetű keretbe van foglalva. Az 1b levélen a szerzőnek Rudolf császárhoz intézett rövid ajánlása van, Prága, Junius kelettel.

537.

ZAMOSIUS (Stephanus).

Analecta Lapidvm vetvstorvm et nonnvllarvm in Dacia Antiqvitatvm. Ad Generosum & Illustrem Dominum Volffangum Kouachociũ, Regni Tranfyluaniæ Cancell. sũmũ. &c. || Patauii, apud Laurentium Pasquatum. 1593.

Kis 8vo. 16 szlan, 124 szzott lev. és még 1 szlan levélen a szöveg, 7 szlan levélen az index, végén még egyszer a colophon. A czímlapon nyomdászjelvény látható. 1b levélen Kovassóczy czímere. 2a levélen egy óda van «In Stemma Gen. et Ill. Domini Wolff K. Cancellarii etc.» 3a—14b levelet a Páduában, febr. 20-án kelt ajánlólevél foglalja el, melynek végén a szerzőnek Zamosius Istvánnak neve olvasható. 15a—16b levélen még 3 applausus az erdélyi Sombor Sándortól, (Pádua, 1593. kelettel), Kornis Györgytől és Wass Ferencztől. Az ajánlólevél rendkivül érdekesés a szerző. életéhez is nyujt némi adalékokat. Zamosius «parens fortunæ meæ»-nek nevezi Sombor Lászlót, de megemlíti, hogy már halála előtt örvendhetett Kovassóczy pártfogásának is, a ki azóta jótéteményeivel valóságosan elhalmozta őt. «Itaque generoso optimi illius parentis filio Alexandro Somborio me adjunxit (D. T.) ut ejus ope et auxilio subnixus ac eodem veluti in contubernio degens, una cum eo ad Musarum si non penetralia

saltem vestibula aditus pateret.» Tanáruk, Cremonius Cæsar előadásait nemrég egy időre megszüntette, így szabad időhöz jutott, és ezt e kis mű megírására fordította. E munkájáról Zamosius nagyon szerényen ír, de nagy lelkesedéssel az epigraphiai tanulmányok iránt. Meg nem foghatja, mint lehet a feliratokat, az ókor e legközvetlenebbül szóló tanuit annyira elhanyagolni. «Ego ... dum hæc Dacica scribo mirari satis nequeo unde fiat iis in locis tam insolens rerum domesticarum fastidium, ut huius modi reliquias ad nostra tempora velut ex magno naufragio delatas, plerique contemptu potius elevandas quam memoriæ mandandas censeant.» Ugy véli mindazonáltal, hogy a nagy szellemek — summa ingenia — ne vesztegessék idejöket ilyen anyaggyüjtő munkára, maradjon ez az ifjabbak dolga. «Nos vix vel exiguam eorum titulorum qui in Dacia supersunt, partem hac congessimus, nec nobis potestas fuit omnia colligendi.» A munka bizonyára nagyon tökéletlen, mindazonáltal azt hiszi, hogy jobbat létesített «quam si fescennios scripsissem aut næenias ... decantassem.» Érdekes még a következő hely: «Dum hæc schediasmata typis transcribendum curo, audio Volffangum Lazium et Stephanum Taurinum viros doctiss. de lapidibus dacicis jampridem aliquid in Austria emisisse. Verum hoc apud me φήμη tantum φημίζει. Quod si ejus videndi mihi potestas fuisset data, aut his scribendis supersedissem, aut hanc orbitam illorum vestigiis prius tritam meliori forsan cursu obivissem» A kis mű a részletesebb leírást megérdemelné. Zamosius a III. fejezetben kimeritően szól a székelyek írásáról, leír egy flórenczi kéziratot, «Liber vetustus τυπογραφεἰς Scythicis literis in bibliotheca Ducis Hetruriæ, qui a Scytharum Catainorum principe fertur dono missus Leoni x. Pont. Max. Florentino» és de visu leírja a Traján-oszlopot Rómában.

Lásd Haner-t, I. 228.

538.

Eygentliche vnd warhafftige Zeitung wie der jetzige Turckische Keyser mit einer gewaltigen Kriegsmacht, ... sich zu Feld begeben, vergangne Zeit viel Festungen vnd Stätt eingenom̃en in Crabaten, in Vngerlandt für Sißegk sein Lager geschlagen .... wie .... sich der Herr von Eggenberg gehalten, den Feind erschlagen ..... Geschehen den 22 Junii, Anno 1593 ... || Im Jahr 1593. Gedruckt zu Cölln, Bey Wilhelm Lützenkirchen.

4to. 4 szlan lev. Az elején az olvasóhoz intézett «Vermahnung» van. Lásd Kertbeny-t, 1054. sz.

539.

Busbequius (Augerius Gislenius).

Augerii Gislenii a Busbequio, Ferdinandi Rom. Imp. Ad Svleimannvm Turciæ Imp., Ordinarii Oratoris, De re Militari contra Turcam instituenda Consilivm. || Bardi Pomeraniæ, Ex officina Dvcali. Anno CIↃ·IↃ·XCIV.

Kis 8vo. 32 szlan levél. A czímlapon egy jelvény látható. A 2a levélen az ajánlás van: «Illvſtriſsimo Principi... Domino Philippo II. B. XIII. F. P. J. N. Stetini, Pomeranæ, Caſsubionum et Vandalorum Duci . . .», a kiadó Camerarius Henrik, pomerániai udvari tanácsos és tanár aláirásával. Fülöp herczeg XIII. Boguslav fia volt, a ki 1582-ben Barth-ban magánnyomdát alapitott, ezért mondja az előszó: ...«Addo quoque Consilium Busbequii... quod . . . hic Typis in officina paterna excudendum . . . curabis.» 1b levélen: «Martini Marstalleri ad Militem Germanum Epigramma».

540.

Calaminus (Georgius).

Rvdolphottocarvs: Avstriaca Tragœdia nova: Rvdolphi I. Habsbvrgi secvlvm et res gestas continens: adiunctis notis historicis. Rvdolphidos Liber: Res Avstriadvm a Rvdolpho I. ad II. vsqve Nostrum: pictura Streinofreidekiana subjiciens. Avtore Georgio Calamino Silesio. Anno M·D·XCIV. || *(Végén:)* Argentorati per Josiam Richelivm.

Kis 8vo. 84 szlan levél. A 2. levelet a szerzőnek II. Rudolf császárhoz intézett ajánlása foglalja el, ezután az előszó következik «Lyncii ex provinciali Procerum illustrium Gymnasio» kelettel, rövid történeti magyarázattal. A szerzőnek pädagogiai czélja volt: «hunc etiam in modum fuit instituta huius scripti tractatio ut adolescentes illustri loco nati, ac fidei meæ commissi, scenicis etiam spectaculis, ad historiarum lectionem præ ceteris sibi necessariam incendantur», ezután a használt munkák és kéziratok díszes sora következik, majd Arconati Jeromos Prágában kelt applaususa, végül az «Argumentum Tragœdiæ» és a szereplő személyek. 8. levél üres. A tragédia 5 felvonásra van osztva, mindegyikben 2—5 jelenet. Minden jelenetet «Argumentum» előz meg, és minden jelenet után tudományos megjegyzések, a forrásidézések stb. következnek. E szerencsés tárgyu szo-

morujáték taglalásába és méltatásába természetesen nem bocsátkozhatom. Csak azt említem meg, hogy az első felvonás végén Rosenberg Bocho (Wok) Liechtenstein Henrikkel való egyik jelenetében Ottokár harczait mondja el Béla és István királyokkal, a negyedik felvonás végén pedig egy hosszabb jelenetben Rudolf és László magyar király szövetséget kötnek Ottokár ellen. A következő felvonásban László mondja el seregének szerepét a marcheggi győzelemben.

A Rudolphottocarus után következnek: 1 üres levél, külön czímlap a Rudolfiás számára, II. Rudolf császárhoz intézett költői ajánlás, azután az epikus versmértékben írt hosszú költemény. A költemény tárgyát a felsőausztriai freidecki kastélynak leírása képezi, valamint a tulajdonos Schwarzenaui br. Strein Richard által összegyüjtött műkincseké, érmeké stb. Strein csász. tanácsos Rudolf előtt nagy tekintélylyel bírt. Buzgó protestans, tudós régész és történetbúvár volt. Úgy látszik, hogy szándéka volt Freideckben hasonló arczképgyüjteményt összehozni, mint Joviusé volt, a Comoi tó mellett.

A Strein és gyüjteményére vonatkozó további adatokat lásd Khautz könyvében: *Versuch einer Geschichte der österr. Gelehrten* 1755. 229—258. l. Ugyanott bő kivonatok vannak közölve e kis munkából.

541.

CRISPO (Giovanni Battista).

Dve Orationi di Gio. Battista Crispo Professore di Filosofia per la presente gverra contra Turchi dell' Anno 1594. A Principi Christiani, nelle quali, dopo narrati i danni portine maggiori da Macomettani, che da Heretici, si dimostra con efficaci ragioni, quanto ageuolmente fuor di Lega possa liberarsi l'Europa dalla loro Tirannia. || In Roma, preſso a Luigi Zannetti. 1594. . . . . . .

4to. 26 szlan lev. A szöveg lapszéli kerettel van körülvéve. A czímlapon Harrach czímere látható. A 2a levelet a Rohraui és Pürchensteini br. Harrach Lénárd római csász. követhez intézett ajánlás foglalja el. A két beszéd tulajdonképen a pápához van czímezve és feliratuk is a következő: «Alla Santita di N. S. Clemente Ottavo». Ez azonban kis papirszelettel *(carton)* át van ragasztva, melyen «A Prencipi Christiani» szavak állanak.

542.

FUMÉE (Martin).

Histoire des Trovbles de Hongrie contenant la pitoyable perte & ruine de ce Royaume, & les guerres aduenuës de ce temps en iceluy, entre les Chrestiens & les Turcs. Par Mart. Fvmee Sievr de Genillé Chevalier de l'ordre du Roy. || A Paris, chez Lavrens Sonnivs, ruë S. Jacques an Compas. M·D·LXXXXIIII.

8vo. czímlap, 3 szlan levélen az ajánlás: «Au Peuple de France», 369 szzott levélen a szöveg, 26 szlan levélen az index, 1 üres levél.

A szerző az ajánlásban Magyarország szomorú állapotát tükör gyanánt tartja a franczia nép elé, «pour en se mirant en iceluy recognoistre quel est maintenant leur estre . . . Quand vous trouverez estrange que ces miserables et malheureux aient appelé parmi eux leurs vrais et anciens ennemis soubs couleur de se venger les uns des autres et (qui est encore le plus bestial) se soient soumis d'une part et d'autre à l'Estranger: Je ne sçais quel bon jugement vous pourrez faire alors de vous, estans atteints et notoirement convaincus d'une mesme faute . . . Vous pourrez clairement voir la calamité qui vous en arrivera à l'exemple de ce miserable Royaume de Hongrie, qui n'était pas auparavant doué d'hommes moins belliqueux que vous et qui n'était moins que le vostre rempli de fertilité, de richesse, et de toute commodité nécessaire à la vie . . . faites qu'enfin vous soyez plus sages qu'eux».

A munka 9 könyvre van osztva, és a mohácsi vésztől Miksa haláláig terjedő korszakot tárgyalja.

Szép, pergamentbe kötött példány. A kötés mindkét oldalán czimer (3 vadászkürt, s a sisak, sisakdíszül 3 strucztoll), Gv G betűkkel és 1595 évszámmal.

A Sunderland-könyvtárból.

543.

GRÆTZELIUS (Wolfgang).

Christlicher Vnterricht aus vielen Zeitungen so jüngst abgelauffenen 93 Jahrs, anfangs mit dem grausamen Erbfeind, dem Türcken, in Crabaten, auch in Ober vnd Nieder Vngern fürgefallen: Vnd wie Gott der Allmechtig . . . . . dieses 94 Jahrs . . . . seinen göttlichen Sieg biszhero vnserm Volck der Christen-

heit, gnediglich verliehen..... Gestellet, durch Wolffgangum Græetzelium, Bürger vñ Teutschen Schreiber, zu Znaym, im Marggraffthumb Mährern...... | M·D·XCIIII. *(S. l.)*

4to. 4 szlan lev. A czím és a versekben írt szöveg csinos keretbe van foglalva. 1b levélen:

Wie die Schrifft zeugt am selben Ort
Der Prophet sagt von des Herrn Wort
Das der Erbfeind jetzt grimmens vol
Wollt durch sein Gwald mit Raub vnd brand
Verwüsten gern das Vaterland
Wie er das drey vnd neuntzigst Jahr
Bewiesen an der Christen Schaar.

Elmondja Sziszek veszését és visszafoglalását, Báthory oláh hadjáratát, a Székesfehérvár mellett vívott ütközetet, Nógrád, Fülek, Vácz elfoglalását stb. Weller, a ki Grätzel három más költői munkáját idézi (*Annalen*, I, 351, II, 156, 168), úgy látszik ezen «Unterricht»-ot nem ismerte. Kertbenynél nincs meg.

544.

ORICHOVIUS (Stanislaus).

Stanislai Orichovii Poloni Turcicæ duæ, || Romæ, CIↃ. IↃ. XCIV. Apud Heredes Joannis Lilioti.

4to. 4 szlan lev., 48 lap. A czímlapon két gyermek által tartott Aldobrandini-féle rézmetszetű czímer látható. 2a—3b levelet a kiadónak Niegosseuuski Szaniszlónak Aldobrandini Péter és Cinthius bibornokokhoz, VIII. Kelemen unokáihoz intézett ajánlása foglalja el. A 4a levélen az Imprimatur, vagy jobban mondva «Reimprimatur» van. Az első beszéd «ad Equites Polonos», a második «ad Sigismundum Regem», van intézve, végül a királynak szóló levél Præmisliæ Kal. Martii 1544. kelettel. Orichoviusról lásd Ciampi *Bibliografia*-ját.

545.

PALÆOLOGUS (Jacobus).

Epistola Jacobi Palæologi, de Rebus Constantinapoli & Chii cum eo actis, lectu digna. Schreiben auſz Constantinopel von des Türckischen Kaysers vorhaben vnd angestellter Kriegsrüstung...... || Gedruckt zu Vrsel *(Nassauban)*, durch Nicolaum Henricum. Im Jahr MDXCIIII.

4to. 12 szlan lev. A czímlap vignettája a földgolyót ábrázolja. A levél Kolozsvárott deczemb. 10-én kelt, az év megjelölése nélkül, de bizonynyal 1573-ban, mert a levél irója néhány hónappal előbb Konstantinápolyban értesült francziaországi Henrik megválasztatásáról a lengyel trónra. Palæologus látogatása agg anyjánál a félig romba döntött Chios szigetén, a zaklatások melyeket mint lutheranus, a sziget katholikus szerzetesei részéről szenvedett, a Kádival folytatott theologiai disputatiói, utja Konstantinápolyba, tartózkodása ugyanott és utazása Kolozsvárra rendkivül élénken vannak elbeszélve és valóban drámai érdekűek. Palæologus nemsokára a kolozsvári iskola rectorává lett, utóbb mint ismeretes, a római inquisitio áldozata gyanánt máglyán végezte be életét.

546.

Avisi nvovi della Rotta data dal Generale Superiore al Beglierbei della Grecia, et alli Baſsà di Buda, & di Temesuar appreſsa ad Halitan, Con la presa della Citta di Strigonia. Et di nuouo intenderete la presa delli due forti di Strigonia. per il Sereniſs. Arciduca Matthias. Publicata per Bernardin Beccari. || Stampato in Roma, in Bologna, & ristampato in Verona, Per Francesco dalle Donne. *(S. a.)*

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon durva kivitelü vignetta van. A cursiv szedésű szöveg az 1b levélen kezdődik. Végül a törökök ellen toborzott segéd-csapatok vannak összeállítva.

547.

Avisi venvti da Viena, doue s'intende come il Turco si e leuato dall' Aſsedio di Comar con suo gran damno. Et altre nuoue succeſsioni occorse...... In Verona Per Francesco dalle Donne. 1594.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon kis vignetta látható. Az utolsó tudósítás oct. 28-áról van keltezve.

548.

Aviso venvto da Viena, doue s'intende la presa della fortezza di Giauarino. Con una Narratione del Campo. Al presento stampato.... || In Verona, Per Francesco dalle Donne. 1594.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik: «Di Viena dell' vltimo Settembre». Végül következik az ostromlók táborát és Don Giovanni de Medici aug. 29-én történt kirohanását ábrázoló két metszet magyarázata. Az illető táblák példányomból hiányzanak.

549.

Avviso della presa della città di Strigonia. Et la Rotta data all' Efsercito Turchesco dal Serenifsimo Matthias con morte di oltra di 12. mila Turchi, & del Bafsa di Themisuar....... Raccolta per Girolamo Accolti. || In Roma per gl' Heredi di Gio. Gigliotti. 1594.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A tudósítás kelt Gráczban, 1594. máj. 9. Az elején ez áll: «Gio. Battista di Par* Corriere Maggiore di S. A. Giulio di Par suo Nipote Corriere di Graz e Vienna». Végül egy második rövidebb és Görczben 1594. máj. 12-én kelt tudósítás van. Az utolsó levél hátlapján egy vár rajza mecsettel és középen nagy pálmafával látható.

550.

Il vero svccefso della presa di Hatuuan fortezza principale dell' Vngheria superiore. Nouamente acquistata dalle genti del Serenifsimo Arciduca Mafsimigliano.... con l'ordinanza, dell' essercito del Serenifsimo Prencipe di Transiluania, co'l qual di nuouo si presenta in campagna contra Turchi. || In Milano, per Pandolfo Malatesta. *(S. a.)*

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon vignetta alakjában vár látható.

551.

Klägliche Newe Zeitung was sich in oberen Hungern, als zu Rab uñ Papa, unnd anderen umbligenden ohrten von dem 22. tag Iulii, bifz auff den 4. tag Augusti verlauffen, und bifzhero zugetragen, dises 1594 Jars. Im Thon: Wie vom Graffen von Serin.

* Paar Kereszt. János, a Paar herczegek ősapja, II. Rudolf császártól 1570 körül nyerte el Stájerország területén az «Erbland-Postmeister»-féle hivatalt.

(Végén:) Erstlich getruckt zum alten Berg an der Yglau.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon török fej látható.

> «Ein jeder jetzt thut fragen, was man news horen thut, Herr Gott dir thun wirs klagen, mit trawrigem hertz vnnd muth, was kürtzlich fürgelauffen, wol in dem Hungerlandt, durch den Türcken mit hauffen, mit brennen wieten vnd schnauffen, wie sich sblat hat gewandt.»

20 kilenczsoros strófa. Az elbeszélés élénk és üde, mulattató részletek is vannak benne:

> «Herr Roschel wie vernomen, vn Doctor Beutlers Sohn, Horman Jerg ist vmbkomen, ein guter Ritters Man, Graff Stainers Pferd geschofsen, zu forderst durch das Maul, doch ihm nichts geschehen dermafsen, kam wider heim sein Strafsen, mit sein schadhafften Gaul.»

Kertbenynél hiányzik.

552.

Newe Zeyttung vnd gründlicher Bericht, wie Synam Bafsa, der Comorren in Vngern hart belegert, vnd fünff ansehnliche Türcken Botschafft weifz an Herrn Braun geschickt, vmb vbergebung derselben, derer Braun vier alsbald köpffen liefz .... Volgends auch wie ...... der Herr Braun ein ernstlichen auszfall gethan, die Türcken inn die Flucht gejagd, vnd von gemeldter Vestung gar abgetrieben, solche sachen verloffen von den 27. October bifz auff den 15. Novembris defz 94. Jahrs. Item wie der Siebenbürger die Stadt Lippa eingenommen...... Ein andere Zeytung Wie sich Gott der Allmecheige, *(sic)* durch ein augenscheinlich Wunderwerck zu erkennen gibet ...... || *(Végén:)* Gedruckt zu Coburg, Durch Valentin Kröner.

4to. 4 szlan lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Kertbenynél hiányzik.

553.

Relatione della Rotta data dal Generale svperiore al Beglerbei della Grecia et alli Bassa di Buda & di Temesuar presso ad Hatuan a di primo di Maggio 1594 Con la presa della città di Strigonia. Publicata da Bernardino Beccari. || In Roma et ristampata in Bologna per Vittorio Benacci...

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas. A relatio végén azon csapatok jegyzéke található, melyeket a császár a törökök ellen összehozott.

554.

Warhafftige vnd gewisse Newe Zeyttung, ausz dem Keyserlichen Feldlager für Ofen geschrieben, Was sich zwischen der Römischen Keyserlichen Mayestat ...... Kriegsvolck, vnd dem Erbfeind der Christenheit, dem Türcken, von dem 16. Januarij des 94. Jahrs, bisz auff den 12. Martii, mehr als an einem Ort verlauffen vnd zugetragen hat. Item, was die gefangene Türcken vnd Kundtschaffter auszgesagt, Das allzeit für dem Christlichen Kriegszvolck ein weisser Mann, auff einem weissen Pferd, in einer weissen Rüstung, mit einem blossen Schwerdt vorziehe, vnd der Türcken Schlacht Ordnung zertrenne, jhnen Hertz, Mut vnd Krafft neme, Die Christen aber sehen solche nicht..... || Gedruckt zu Prag, in der alten Statt, durch Hansen Schuhman, Anno 1594.

4to. 4 szlan lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik. A végén: «Ungefehrlich Überschlag des Kriegszvolcks so nach Ungern gebracht werden sol». L. Kertbeny-t, 1084. sz. a. Nagyszerű a Budáról, január 18-ról szóló hír, hogy «ein Grischer Wascha mit 70 Tausent Weisser Moren gegen Ofen ankommen . . . die unseren . . . ziehen dem Wascha aus Grecia entgegen, vngefehrlich mit 40 Tausent starck, vnd thun ein Treffen mit ihnen, zwo Meil Weges von Ofen, da gibt der Almechtige den Unserigen das Glück, dass sie obsiegen, vnd in die 20 tausent Weisse Moren erlegen, der Unserigen aber sollen auch in die 6000 blieben sein».

555.

Battori (Sigismondo).

Oratione del Serenmo Sigismondo Battori, Prencipe di Tranſiluania, &c. Fatta il giorno dell' vltima rotta datta da Lui à Sinam Bassà. Alla presenza de' suoi Capitani, & Soldati; lodandoli delle paſsate, & inanimandoli a nuoue Imprese: Et la magnificenza sua verso il suo Eſsercito. Tradotta fedelmente. || In Verona, per Pietro Diserolo. 1595.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czím keretbe van foglalva. A szöveg cursiv betűkkel szedetett.

556.

Brussius (Guiglielmus).

Ad Principes Popvlvmqve Christianvm, de Bello aduersus Turcos gerendo, non diminutis publicis vectigalibus neque expectata discordantium principum concordia, Gvilielmi Brvſsii Scoti Consilium Sereniſs. Principi Ferdinando, Caroli filio, Archiduci Austriæ . . . . . . dicatum. || Lipsiæ Anno M·D·XCV. *(Végén:)* Lipsiæ imprimebat Michael Lantzenberger, impensis Henningi Grosii Bibliop. . . . .

Kis 8vo. 79 lap. A 3—7. lapot elfoglaló ajánlás Krakkóban 1595. februárban kelt. Mint az ajánlásból és magából a beszédből megtudjuk, a szerző Magyarországban a törökök ellen harczolt és azután Lengyelországba távozott, a hol egy Komarowskinál vendégszerető fogadtatásra talált. A skót vitéz világlátott ember, a ki már a németalföldi hadjáratban is részt vett és a különböző nemzetek csapatainak használhatóságát a törökök elleni harczokban nagy szakavatottsággal írja le. Lásd *Janociana*-t, II. 44, a hol a krakkói 1595-ki első kiadás meg van említve és Brussius egyéb munkái is felsoroltatnak.

557.

Busbequius (Augerius Gislenus).

Avgerii Gislenii Busbeqvii D. Legationis Tvrcicæ Epistolæ quator. Qvarum priores dvæ ante aliquot annos in lucem prodierunt . . . . . . adjectæ sunt dvæ

alteræ. Eiusdem de re Militari contra Turcam instituenda Consilium. || Parisiis Ex officina Plantiniana, apud Ægidium Beys. . . . M·D·XCV.

8vo. 186 szzott lev. A czímlapon nyomdászjelvény látható. A 2. levélen Carrion L. ajánlólevele Micault Miklóshoz. Lásd a 483. számot.

558.

BUSBEQUIUS (Augerius Gislenus).

[Más kiadás hasonló czímmel.] || Francofvrti apud heredes Andreæ Wecheli. . . . . . . M·D·XCV.

Kis 8vo. 360 lap. 12 szlan levélen az index.

559.

DOGLIONI (Giovanni Nicolo).

L' Vngheria spiegata da Gio. Nicolo Doglioni. Oue chiaramente si leggono tutte le cose succeſse in quel Regno, da che prima fù cosi nominato, sino all' anno corrente 1595. . . . . . . Et insieme la figura in disegno . . . . di tutte le citta, castella & luoghi di quelle Regioni. || In Venetia M·D·XCV. Appreſso Damian Zenaro.

4to. 16 szlan lev. 210 lap, és 1 szlan lev. A czímlapon a nyomdász jelvénye. 2a—7b levélen «Sigr. Gio. Battista Borbone, Marchese del Monte S. Maria»-hoz intézett ajánlás, azután egy rövid előszó és a kimerítő index következnek. A térképet Porro rajzolta 1595-ben. Lásd Haner-t, I. 238.

560.

FRACHETTA (Girolamo).

Oratione prima al sereniſs. et generosiſs. Sigismondo Battori Principe di Transilvania, Vallachia, & Moldauia, &c. Del S. Girolamo Frachetta mandata dall' autore a Sua Altezza l'vltimo di del mese di Settembre M·D·XCV. Et publicata da Bernardino Beccari alla Minerua. || In Roma, per Nicolo Mutij 1595.

4to. 6 szlan lev., melynek utolsója üres. A czím és a szöveg metszett keretbe van foglalva. A czímlapon egyfejű sas látható, a szívpajzsban Báthory czímerével. Ehhez tartozik: «Oratione Seconda.» stb. Az egész megegyezik az «Oratione prima»-val, csak a datum különbözik, «mandata il di 25 di Novembre M.D.XCV». 6 szlan lev. A beszédek tartalmáról lásd a második kiadást 590. szám alatt.

561.

HONTERUS (Johannes).

Rvdimentorvm Cosmographicorvm Joan. Honteri Coronensis libri IIII. cum elegantiſsimis Tabellis Geographicis recens sculptis & editis...... || Pragæ, Typis Schumanianis Anno M·D·XCV.

8vo. 14 szlan lev., 48 lap, azután 14 levél 61—74 lapszámozással. A czím keretbe van foglalva. 2a—6b levélen az ajánlás: «. . . Magistris, baccalaureis et reliquis in Regno Bohemiæ ac Marchionatu Moraviæ Scholarum Rectoribus... Martinus Bachaczek Naumierzicius. «Pragæ e Collegio Caroli 4» kelettel. 7—14. levélen a terjedelmes index és az Errata. A költemény a 48. lapig terjed. Ezután a térképek, melyek a zürichiektől kissé eltérnek. A feliratok fent latin, német és cseh nyelven vannak szerkesztve. A szerző az ajánlólevélben igen behatóan szól a földrajz s különösen a térképes munkák tanulmányának hasznosságáról.

A czímlapon a szerzőnek sajátkezű ajánlása: «Honesto ac docto juveni D. Georgio Prieschinek, Pragæ hospiti, amico suo optimo M. Martinus Bachaczek dd.» olvasható.

562.

MARCHTHALERUS (Vitus).

Rervm a Sigismvndo illvstriſsimo et fortiſsimo Transylvaniæ Principe contra Tvrcas gestarvm Breuis Enaratio. Avthore Vito Marchthalero...... || Anno Christi M·D·XCV.

4to. 24 szlan lev. A czím keretbe van foglalva. A szöveg cursiv nyomású. 1b levelet Leuenthali Löbl Eustathiusnak az erdélyi fejedelemhez intézett epigrammája foglalja el. A 2a—3b levélen a szerzőnek ugyanahhoz intézett ajánlása Bécs, 1595. decz. kelettel. A végén Löbl Eusthatiusnak még egy levele a szerzőhöz. Úgy látszik, e könyvecske igen ritka. Sem Haner, I. 237, sem Práy nem ismerik. Haner a majdnem hasonló czímtől félrevezettetve, azt hiszi, hogy a munka talán Jacobinusnak a Bor-

gars-féle gyűjteményben és a *Syndromus*-ban is meglevő «Enarratio»-jával azonos, talán a Báthoryra vonatkozó Dilbaum-féle magasztaló irattal is, mely Münchenben 1596-ban jelent meg. Práy a Schickard-féle *Tarich* ismertetésében (*Index*, II, 323) ezeket írja: «Meminit in eadem Dedicatione Marchthalerus Commentariolum de Rebus a Sigismundo Transilvaniæ Principe fortiter adversus Turcas gestis, ab se concinnatum, et Rudolpho Cæsari oblatum fuisse: qui an editus sit, an contra adhuc lateat, aut communicatus sit Theodoro et Israeli de Bry fratribus, ambigo etsi postremum suspicari in mentem veniat, cum in *Historia Chronologica Pannoniae* ab iis edita, res Sigismundi Bathory contra Turcas feliciter gestæ accurate describantur». Vajon a De Bry-féle *Pannoniae Historia chronologica*-ban közölt, s Báthory hadjárataira vonatkozó adatok Marchthaler tudósításain alapszanak-e, el nem dönthetem. E munkának semmi esetre sincs köze a dologhoz. Marchthaler ajánlólevelének alábbi helye igen valószínűtlenné teszi, hogy ő Báthory hadjáratában részt vehetett volna, és nyilván egy korábbi erdélyországi tartózkodására vonatkozik: «. . . Adeo quidem ut dicere recte possim et vere, perlustratarum mihi regionum, tuæ præsertim ditionis ac principatus, memoriam, tantam animo meo voluptatis attulisse dulcedinem, ut cum tantas inibi tam repente mutationes acciperem, non potuerim intermittere, quin quod a Tua C. hoc anno Turcica rabies senserit vulnus, exili admodum sermone referrem, deque speciosis inde tuis Victoriis ac Triumphis, communis lætitiæ socius, congratularer». A kis munka könnyedén van írva, az ország történetének rövid átnézetét adja Báthory uralomra lépéséig, jellemzi az első évek nehézségeit és szorongattatásait, leírja az 1595-ki összeesküvés elnyomását, természetesen a fejedelem magasztalása mellett és végül meglehetős terjedelmesen elmondja a hadjárat eredményeit október 26-ig. Az elbeszélésben előforduló számos helynév kivétel nélkül helyesen van írva.

Még csak azt akarom megemlíteni, hogy Marchthaler Báthory Kristófnak «in sacello minori Albæ Juliæ» levő síremlékét következő szavakkal írja le: «Sepulchrum, alterum Mausoleum, lapidem item, quem hunc in usum maximis sumptibus locis e transmarinis advexerat preciosissimum: sculptoris denique magna cum intuentium admiratione et voluptate industriam, ne, quod per recentem memoriam nemo ignorat, moleste videar referre, omnem nunc transilio et omitto.»

A nyomáshoz használt cursív betűk ugyanazok, melyekkel Nassinger Lénárt Verbőczynek 1581-ki kiadását nyomatta, és azért azt hiszem, hogy egy ismeretlen bécsi nyomtatvány van előttünk. Megjegyzem még, hogy ugyanezen cursiv betűkkel találkozunk az 1628-ban Tübingában «Typis Theodorici Werlini» nyomatott és Marchthaler által kiadott «*Tarich*» czímű munká-

ban, a mi talán a bajor származású Nassinger üzleti összeköttetéseire volna visszavezethető.

563.

NAPRAGI (Demetrius).

Hvngariæ Periclitantis Legatorum Rndi Domini Demetrii Napragi, Ecclesiarvm Agriensis & Orodiensis Maioris Præpositi: & Generosorum Dominorum Nicolai Zokolij de Kis-Varda, & Michaelis Kellemesi Vicecomitis Comitatus Sáros, ad Serenifsimum Potentifsimumq. Sigismvndvm Tertivm, Poloniæ et Sveciæ Regem...... et Inclytos Regni Poloniæ, Magniq. Dvcatvs Lithvaniæ, &c. Ordines, Oratio, in Comitiis Generalibus Cracouiæ habita, die 2. Mensis Martij, Anno Domini M·D·XCV. || *(Végén:)* Cracoviæ, In Officina Lazari, Anno Domini, 1595.

4to. 29 lap, 1 szlan lev. A végén Szokolyi Miklósnak Zsigmond királyhoz intézett költeménye van. Lásd *Janociana,* II, 188.

564.

PRIBEVO (Vincenzo).

Della Origine et Svccefsi de gli Slavi Oratione. di M. Vincenzo Pribevo Dalmatino da Lesena. gia recitata da lui nella medesima Città et hora tradotta dalla lingua latina nell' Italiane da Belisario Malaspalli da Spalato.... || In Venetia, CIↃ·IↃ·XCV. Prefso Aldo.

4to. 8 szlan lev., 79 lap. Az utolsó üres lapon a nyomdász colophonja. A munka lapszéli keretekkel, vignettákkal és szép initiálisokkal van díszítve. A czímlapon az Aldus-féle horgony. A 2a levelet a fordítónak és kiadónak Domenico Aurio-hoz inté zett ajánlólevél foglalja el. A 6b—8b levélen: «Libri di Stampa d'Aldo nella Libraria di Venetia M.D.XCV.» felirattal egy érdekes könyvjegyzék van hozzácsatolt árakkal. Azután a beszéd következik, melynek feliratából megtudjuk, hogy Pribevo dominicanus és a theologia tanára volt. Az ajánlólevél igen érdekes. Aurio Pribevo beszédét a kiadónak ajándékozta. Ez, a ki tengerész volt, utazásai közben fordította azt le. «Havendo . . . praticato

assai l'Italia et in particolare la delitiosa provincia di Toscana, ... mi misi per viaggio a tradur quest' opera in lingua italiana ... che se bene mi potrebbe esser uscito qualche cosa ... contra la purita della toscana favella: io nondimeno dovero non solo, come huomo di natione slavo, ma come di professione marinesca esserne scusato» ... Végül üdvözli Auriot, a raguzai születésűt, hogy a páduai egyetem rectorságáig emelkedett. Lásd Renouard-ot, 253. l.

565.

SCHERER (Georg).

Ein Christliche Heer-Predig alleñ Kriegſz Obristen, Hauptleuthen, Bevelchshabern &c. vñ dem gantz Christlichen Kriegſzvolck, so sich zur Zeit in Hungern wider die Türcken gebrauchen laſsen, zu einem glückseligen Sig vnnd frewdenreichen Newen Jar........ Durch Georgen Scherer Societatis Jhesv Theologum....... || Gedruckt zu Wienn in Osterreich, bey Leonhard Formica. M·D·XCV.

4to. 16 szlan lev. A keretbe foglalt czím vörös és fekete szinnel van nyomtatva. A czímlevél hátlapját Josuát fegyverzetben ábrázoló lapnagyságú fametszet foglalja el. «Diese Predigt wurde am 23. October 1594 zu Pressburg in Gegenwart des Erzherzogs Mathias, General-Obristen über das kaiserliche Kriegsvolk in Ungarn, wider die Türken gehalten.» Lásd Mayer-t, 181. l.

566.

TYPOTIUS (Jacobus).

Jac. Typotii Orationes III. 1. Ad Christianos. 2. Ad Reges et Principes Christianos. 3. Ad Imp. Rodolfvm II. Vt Christiani à se mutuo in Turcarum Tyrannum arma conuertant.... Litteræ binæ. 1. De Mahometis III *(sic)* morte & inauguratione Mahometis III. nec non de Victoria Sigismundi Transyluaniæ Principis. Vbi Turcas vinci poſse ostendimus. 2. Contra Rumusculos, & bene sperandum de Victoria. Opvs Ded. fortunatiſsimo & fortiſsimo Duci D. Mauritio Comiti, Naſsouiæ, || Francofvrti Ex Officina Typographica, Johannis Kollitz.... 1595.

4to. 32 szlan lev. A czímlapon vignetta van. 2a levélen rövid ajánlás. A három beszédet rövid ajánlások előzik meg, melyek a keresztény fejedelmekhez, Erzsébet angol királynéhoz és II. Rudolf császárhoz vannak intézve. A két levél a négy utolsó lapot foglalja el. Typotius flandriai jogtudósról, a ki Prágában halt meg és Jessenius János felett gyászbeszédet mondott, lásd Bayle-t *Dictionnaire historique.*

567.

VERANTIUS (Faustus).

Dictionarivm qvinqve nobilifsimarvm Evropæ Lingvarvm, Latinæ, Italicæ, Germanicæ, Dalmatiæ, & Vngaricæ..... || Venetiis, Apud Nicolaum. Morettum. 1595.

4to. 4 szlan lev., 128 lap. A czím szép fametszetű keretbe van foglalva. A 2a levélen levő ajánlás: «Admodvm Reverendo Viro, D. Alfonso Carrillio Avthor Salvtem» kelt Velenczében 1595. august. 25-én. A szerző szerényen jegyzi meg: «Vereor ne minus iudiciis multorum quam desideriis satisfecerim. Illos igitur, quibus opus hoc nostrum arridebit, ut nostris laboribus liberaliter fruantur, invito: ab alteris autem, vt errata castigent,ślelioraque faciant . . . amice peto.» Munkáját az erdélyi fejedelemnek akarta ajánlani, de nem talált ahoz elég czímet és bátorságot, most tehát Carrigliára bízza, (a ki jezsuita-atya és Báthory Zsigmond gyóntatója volt), hogy tegyen a mit jónak lát. A 3a levélen az olvasóhoz intézett rövid előszó van a német, szláv és magyar szavak kiejtésére vonatkozó néhány megjegyzéssel. Az előszó végén Verantius azt mondja, hogy a szláv nyelv — «quæ late per totam Europam ramos suos pandens a mari Adriatico in Asiam ad incognita Septentrionis usque littora extenditur» — sok tájszólása közül a dalmátot azért helyezte előbbre, mert ez a legtisztább, ép úgy, mint a toscanai az olasz tájnyelvek között, és mert a szláv írástudomány és irodalom bölcsője Dalmácziában keresendő. A 4a levélen: «In Dictionarium Qvinqve Lingvarvm nobilis, et præclari viri Fausti Verantii, Sacræ Cæsareæ Regiæque Maiestati etc. a Secretis Hvngaricis; Hieronymvs Arconatvs eidem Cæsareæ Maiestati ab Epistolis bellicis.» Szép költői ajánlás «ad Linguarum Studiosos». 119. lapon: «Vocabvla Dalmatica qvæ Vngari sibi vsvrparvnt». 123. lapon: «Institvtio Christiana» és pedig a tíz parancsolat, az apostoli hitvallás, a miatyánk, és az angyali üdvözlet öt nyelven.

568.

Auiso della Presa di Strigonia cauato per Francesco Maria Casciano, dalle lettere che sono venute

dal Campo, sotto Strigonia, li 2. Settembre 1595. . . . || In Roma, Appresso i Stampatori Camerali 1595.

4to. 4 szlan lev. A czímlap felső részén a pápai és a császári, a középen az Aldobrandini czímer látható. Érdekes az elesetteknek és sebesülteknek a munkához csatolt jegyzéke, és különösen a «Ripartimento dell' Infantaria italiana a ciascuno Mastro di Campo», a mely jegyzék az öt parancsnok, öt ezredes és 46 főtisztnek nevét tartalmazza.

569.

[Más kiadás]. || In Roma, & in Padoa, per il Pasquati, 1595.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon érdekes fametszet látható (olasz város sok toronynyal). A szöveg keretbe van foglalva. A tartalom teljesen megegyezik az előbbi kiadáséval.

570.

Aviso di Vngheria e di Transilvania de progressi di quei Serenifsimi di Vienna li 18. di Nouembre. 1595. Publicato per Gieronimo Accolti. || . . . . . . In Roma, Apprefso i Stampatori Camerali. 1595.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas látható. A szöveg az 1b levélen kezdődik és Szinan Gyurgyevő melletti vereségről szól.

571.

Avviso della Rotta data del Prencipe Carlo di Mansfeldt al campo Turchesco prefso à Strigonia: a di 4. d'Agosto. Publicato per Bernardino Beccari. . . . . . || In Roma, apprefso Luigi Zannetti. 1595.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon szép nyomdászjelvény van.

572.

Avviso della terza Vittoria del Serenifsimo et fortifsimo Prencipe di Transiluania, Vallachia, et Moldauia, seguita a di 28. d'ottobre 1595. con la presa

della fortezza di Giorgiò alli 30. dell' isteſso mese. Publicato da Bernardino Beccari alla Minerua. || *(Végén:)* In Roma appreſso Nicolo Mutij 1695 *(sic).*

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon a Báthory-czímer látható.

573.

Canzone sopra i felici euenti della famosa gverra d'Vngaria, di Pietro Cresci Anconitano l'Infiammato Academico Venetiano. All' Illustriſsimo ...... Sig. Aleſsandro Pallauicino. . . || In Vicenza, Per Giorgio Greco, 1595.

4to. 6 szlan lev. A czím fametszetű keretben vignettával. Az ajánlás Velenczében kelt. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva.

574.

Compendio di qvanto e occorso in Ongaria quest' anno 1595. Dall' andata del Campo Christiano sino alla resa della Rocca di Strigonia. Con il numero de' morti, feriti, & prigioni dall' vna, & l'altra parte. || Stampato il mese di Settembre. L'Anno MDXCV. *(S. l.)*

Kis 8vo. 8 szlan lev. A junius 30-tól augusztus 25-ig történt hadi események elbeszélése.

575.

Dolium Diogenis strepitv svo collaborans Dynastis Christianis, bellum in Turcas parentibus. || Hamburgi, Anno M·D·XCV.

4to. 8 szlan lev. A czím csinos fametszetű keretbe van foglalva. Lendületes felhívás a törökök elleni háborúra, melynek szerzője talán Chytræus D. lehetne? Chytræusnak Reusnerhez 1594 nov. 19-én intézett, és a Reusner-féle *Epistolae Turcicae*-ban közölt levelében ez olvasható: «Dolium Diogenis, si nondum vidisti, absque molestia leges.» A kis mű végén a szerző Velsi Anselm csász. kamarai tanácsost Intzingben arra kéri «ut breve hoc scriptum suo tueri patrocinio contra malevolos dignetur».

576.

Grausame, warhaffte vnd vnerhörte Zeitung, wie sich der newe Regirend Türckisch Kayser Mähumet, nach er den kayserlichen Sitz zu Constantinopel eingenommen, verhalten ...... Ferners wie der Fürsten von Sibenbürgen vnd Walachey, in Græcia hineingefallen, vnd schier bis auff Constantinopel zu ein streiff gethan, die Stat Sophia geplundert, vnd eine groſse Beuth bekommen, auch die Statt Nester Weiuar, an der Tonaw eingenommen....... || Im Jahr 1595. *(Végén:)* Getruckt zu Preſslau bey Hans Luchs.

4to. 6 szlan lev. A czímlapon törököt ábrázoló feketén nyomtatott vignetta. A szöveg az 1b levélen kezdődik. A «Zeitung»-ok Komáromban, Kassán és Bécsben márczius- és áprilisban keltek. Kertbeny nem ismeri.

577.

Hevrevse et novvelle victoire obtenue par l'Armée Chrestienne au pays de Hongrie, faicte par le Comte Charles de Mansfeld, au mois d' aoust dernier, sur l'armée Turquesque. Tirées d'une lettre escripte de Vienne en Austriche 1595. || A Poictiers, Par Aymé Meisnier ...... suyuant la coppie Imprimée à Paris. 1595.

Kis 8vo. 4 szlan levél.

578.

L'aſsedio, et presa della citta di Strigonia, doue s'intẽde tutto quello che si è fatto nell' Vngheria inferiore dalli due di Luglio fino alli due di Settembre 1595. Publicato da Bernardino Beccari appreſso la Minerva || ...... In Roma appreſso Nicolo Mutij 1595.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon VIII. Kelemen pápa czímere látható. A végén Mansfeldnek magasztalása.

579.

Le segnalate Vittorie ottenvte dal Ser. Principe di Transiluania, contra Turchi, dalli 22 Nouemb. Sino alli 12. Decemb. 1595. Doue s'intende la liberatione dei Schiaui, Valachi, ... la presa di Tergouizza, ... con strage di tutto il resto delli nemici. . . . . . con la morte del grofsifsimo præsidio di Turchi, del Castel di Santo Giorgio. . . . . . || In Verona per Francesco dalle Donne. 1595.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A cursiv betűkkel nyomatott szöveg az 1b levélen kezdődik.

580.

Stanze per l'vnione de' Prencipi Christiani scritte nella perdita di Giauarino al Sommo, e Santifsimo Pontefice Clemente VIII. Dall' Ardito Academico Risolvto. All' Illmo & R.no Sig. D. Alefsandro d'Este da Agostino Michele consecrate. || In Bergamo, per Comin Ventura cIↄ Iↄ xcv.

4to. 91 lap. A kiadó az ajánlásban (3. és 4. lapon), azt mondja, hogy e stanzák «da felicissimo ingegno e non dalla mia povera penna prodotte», de a szerzőt nem nevezi meg.

581.

Warhaffte vnd kurtze Beschreibung. Des gantzen Procefz, was gestalt mit Graff Ferdinand von Hardegg gewefznẽ General Obrister zu Raab, vñ mit Nicolao de Forti, gewefznen Obersten Wacht: vñ Pawmeister daselbst, im Rechten Procediert, dieselben damniert, vnd hernacher auff beschehene der Röm: Kays: Mayst: &c. . . . . . gnädigste Resolution vnnd begnadung, dẽ 15 tag des Monats Junii, dises 1595. jars, allhie in Wien vom leben zum Todt gerichtet worden, ... || Erstlich gedruckt zu Wien in Oesterreich. 1595.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon Hardegg képe fegyveresen czímerével együtt látható. A szöveg az 1 b levélen kezdődik. Sem Kertbeny, sem Mayer nem ismerik e kiadást.

582.

Warhafftige Newe Zeitung aufz dem Feldtleger vor Gran, wie sich der Herr Balfy, der new Fürst von Manfzfeld, der Herr von Schwartzenberg .... sampt Don Johan de Medici, so ritterlich vnd dapffer gegen dem Erbfeind ...... Christlichen Namens gehalten, weil er fürhabens die Festung Gran mit gantzer Macht .... zu entsetzen ..... Den 4 Augusti, Anno 1595. Item was sich auch mit dem Herren Nadasti, dem Grafen von Serin für Babotsch ..... zugetragen hat. || Zu Cöln Bey Wilhelm von Lützenkirchen. *(S. a.)*

4to. 4 szlan lev. Az utolsó lap üres. A czímlapon csinos vignetta van, mely csatát ábrázol keresztények és törökök között, a felhők közt a szentháromság látható. A tudósítások Esztergomból, Bécsből stb. augusztus 4-től 8-ig vannak keltezve. Lásd Kertbeny-t 1155. sz. a.

583.

Warhafftige Newe Zeitung vnd kurtzer discurs. Was sich in kurtzer jüngster der Turcken in Vngern beschener Niderlag in der Belegerung Gran begeben vnd zugetragen ...... auch von dem Streiff, so der Marggraff von Burgaw, Herr Balfy, Don Johan de Medici, vñ der Herr von Schwartzenberg .... in der Türcken Leger gethan hat. Darneben was sich kürtzlich in Franckreich vnd vor Camereich .... zugetragen hat. || Gedruckt zu Cölln, Durch Niclas Schriber..... *(S. a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlevél hátlapján török lovas alakja látható. A tudósítások: «Ausz dem Veltlager vor Gran, vom 1 Augusti», «Aus Gran vom Zweyten Septembris», «Ausz dem Veltleger vom veyrten Septembris» vannak keltezve. Lásd Kertbeny-t, 1156. sz.

584.

Warhafftige Newe Zeitungen. Von der Türckẽ grofse Niderlage für Gran, vnd mercklichen Einnemung des Türcken Raubhauses Wawotzsch sampt andern zuuor unerhörten Geschichten. . . . . . || Gedruckt zu Leipsig, im Jahre M · D · XCV.

4to. 4 lev. A címlapon egy török fej, a hátlapján teve látható. Tartalmaz többek közt egy Babocsa bevételéről szóló «Zeitung»-ot Kanizsáról julius 30-ról keltezve és von der Danne (Tann) tudósítását Mansfeldnek Esztergom melletti győzelméről. Lásd Kertbeny-t, 1160. sz. a.

585.

Warhafftige Zeytung. Des Grausamen Erbfeindes, des Thürcken, wy er vber das eisz der Donau kommen ist, in diesem 1595. Jar, geblunderdt, gemordt, bifz an Brespurck. . . . . || Gedruckt durch Niclaus Schreiber. 1595. *(Cöln.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő fametszet török lovasoktól kisért keresztény foglyok menetét ábrázolja. A czímlevél hátlapján még egy fametszet, a nap korongján egy csodajel a szentírásból vett mondattal látható.

Tartalom: a törökök kegyetlenségének általános jellemzése, azután egy Konstantinápolyból 1594. decz. 27-én kelt «Zeitung», és «Wunder Zeytung» Spandauból, s végül egy imádság a törökök ellen. Lásd Kertbeny-t, 1170. sz. a.

586.

Busbeck (Augerius Gislenus).

Reysen und Bottschafften, welche auff gnedigsten Befelch beyder Vnüberwindlichsten Allermächtigsten Keyser Ferdinandi vnd Maximiliani II. der gantzen Christenheit zu höchsten nutzen glücklich vollendet hat. . . . . . Augerius Gislenius Busbeck, ihrer Maiest. Rath, vnd bestellter Orator, an Soleiman den Türckischen Kayser. Sampt beygefügten Rath welchen . . . . . . Herr Carle Graff zu Mansfeld wie in der Prefation zu sehen, vor der Festung Gran, Ritterlich ins

Werck gerichtet hat. || M·D·XCVI. Gedruckt zu Franckfurt am Mayn in Verlegung Andree Wechels seligen Erben.

8vo. czímlap, 3 szlan lev., 536 lap. A fordító «Michael Schweicker M. zu Franckfurt am Mayn, Ludi moderator» Schwäbisch-Hall birodalmi város tanácsához intézett ajánlásában a következőket mondja: «. . . Ich hab ein lauttern gewissen Bericht eingenommen, als . . . Graff Carl von Mansfeld seliger Gedachtniß alhie durch Franckfurt nach dem Ungerland reysete, . . . diesen tractat D. Busbeckii, jm offtermals in seiner sprach Niederlendisch, lassen für lesen, daraus heilsame Anschläge geschöpft, vñ Gottlob dieselb glücklich in's Werck gerichtet habe . . .» 471 l.: «Rathschlag Herrn Augerii Gißlenii Busbecken wie man wieder den Erbfeind . . . ein beharrlichen Krieg führen, vnd die Fahnen im Feld ohn erschrecken möchte fliehen lassen, vnd den Sieg erhalten.»

Lásd Kertbeny-t, 1179. sz. a.

587.

CAMPANA (Cesare).

Delle Historie del Mondo descritte dal Sig. Cesare Campana, Gentil' huomo Aquilano, libri tredici, ne quali si narrano le cose auuenute dall' Anno 1580, fino al 1596. Con un Discorso intorno allo scriuere Historie. || In Venetia, per Giorgio Angelieri, & Compagni. M·D·XCVI.

4to. 34 szlan lev., 470 lap, azután 8 lev., melyek közül az első kettő hibásan van lapszámozva 561—564. A harmadik levélen (Nn 3 jegygyel) szép nyomdászjelvény látható. A 4—7. levél a 7. és 8-ik könyvre vonatkozó pótlékokat tartalmaz. A 8. levél üres. Azután következik a Parte Seconda 288 lap.

A 2a—4b levélen van a «Francesco Maria Secondo della Rovere, Duca Sesto d'Urbino»-hoz intézett ajánlás. 5a—6a levélen költői applausus, 6b levélen Campana szép arczképe. Ezután következik az első 12 könyv tartalomjegyzéke, az Errata, a 13. könyv tartalomjegyzéke és a «Giovan Carlo Scaramelli, Secretario dell' Excellentissimo Senato e Serenissima Republica Veneta»-nak ajánlt «Discorso». A magyarországi 1592—95-ki hadi eseményeket a 13. könyv tárgyalja a 77—174. lapon.

588.

Dilbaum (Samuel).

Bericht vnd kurtze Erzehlung deſz Heroischen gemuts, auch herrlichen und löblichen Thaten welche der Hochgeborne Fürst vnd Herr, Herr Sigismundus Batori, Fürst in Sibenbürgen, Herr baider Wallachen vnd Moldaw &c. wider den Türcken, mannlich bewisen hat ...... Durch Samuelem Dilbaum Burgern in Augspurg ...... zusammen getragen. 1596. || *(Végén:)* Gedruckt in der Fürstlichen Hauptstatt München, bey Adam Berg, Anno 96 ....

4to. 28 szlan lev., az utolsó levél üres. A czímlapon a Báthory-czimer van: «Princeps Transylvaniæ 1593» körirattal. Ezen évszámot a czímlevél hátlapján levő jegyzet azon körülményből magyarázza: «dass sich in demselbigen Jahre sein (Sigismundi) Christlichs Gemüt vonn dem Türcken hat angefangen zu wenden» stb. 3. lapon a kiadónak «an die edlen Hern Hansen Poppen Maudtner und Mathes Hundeck, Kammerfourriere Sr. Majestät»-hez intézett ajánlása van. A 6. lapon a szerzőnek levele kiadóhoz, melyben «einer schönen Mappa ... nit allein des Hungerlandes sondern auch des Siebenbürgischen Fürstenthumbs etc. ... fein eygentlich in Kupffer gestochen ... sampt einem darzu gehörigen Büchleins» van említés téve, mely Berg Ádám sajtója alól került ki. A szöveg a 9. lapon kezdődik, és érdekes részleteket tartalmaz Zsigmondnak első követségéről Rudolf császárhoz, házasságáról Mária Krisztinával, a Szinán pasa elleni hadjáratról, stb. Lásd Kertbeny-t, 1182. sz. a.

589.

Eyzinger (Michael).

Historica Relationis Continvatio. Das is Ein Historische Beschreibung der vornembsten Händeln so sich in Vngarn wieder den Türcken, in Franckreich wider den König von Nauarra ..... vnd sonst durch gantz Europa ...... zugetragen. Vom Monat Septembris 1594 biſz auf jetzige Ostermesz deſz ablauffenden Jahrs 1596. Durch Michael Eyzinger auſz Osterreich. || Gedruckt zu Cölln bey Heinrich Netteſzheim, in Mariengartengaſsen. Anno 1596.

4to. 6 szlan lev., 180 lap. A vörössel és feketével nyomott czímlapon koronás kígyó látható, melyet Eyzinger, mint az ajánlásban olvasható, tudósításai elé «bishero præfigirt». Ferdinánd és Miksa főherczegekhez intézett ajánlólevelében panaszkodik a számos lelkiismeretlen firkálókról, «die sich auch Relationes historicas zu machen understanden». Sok tudósítást tartalmaz a magyarországi háborúkról, Báthory Zsigmondnak a császárral kötött szövetségéről (1594 jan.), a «Fürsten von Siebenbürgen Praut, deſz Frewlein von Osterreich von Gretz gen Wien» utazásáról stb.

590.

FRACHETTA (Girolamo).

Tre Orationi al sereniſs. et pietosiſs. Sigismondo Battori, Prencipe di Transilvania, Vallachia, & Moldauia, Conte de' Siculi, &c. Del Signor Girolamo Frachetta. Mandate dall' Autore a Sua Altezza. || In Verona, nella Stamparia di Girolamo Discepolo. M·D·XCVI. . . .

4to. 28 lap. A czímlapon egy vignetta. 3—4 lapon a kiadónak a veronai Agostino del Bene-hez intézett ajánlás van. Az első beszédben az író Báthoryt felszólítja, hogy a törököket támadja meg, a másodikban (a Szinán felett nyert győzelem után), hogy ne nyugodjék, hanem hatoljon előre, a harmadikban, hogy a török békeajánlatokat utasítsa vissza. «Antiveggo l' Altezza Vostra (& non già molto da lunge) a seder sù la Sedia di Costantino, & dar leggi alla Grecia, e ridurla di nuovo al Grembo di Santa Chiesa Felice Grecia . . .» Mindenesetre csábító kilátások. A hizelgőről nevénél egyebet nem találtam.

591.

[FUMÉE (Martin)].

Historia von den Empörungen, so sich im Königreich Vngarn, auch in Siebenbürgen, Moldaw, in der Bergische Walachey, vnd andern örthern zugetragen haben . . . . . seind hierzu gethan die Mappen oder Landtaffeln von Vngerland, Siebenbürgen, Moldau vnd Walachey . . . . vom Königreich Polen, vnnd der Türckey . . . . || Gedruckt zu Cölln, durch Lambertum Andree, im Jahr M·D·XCVI.

f°. 12 szlan lev., 86 lap, 1 szlan levélen a szöveg, 4 szlan levélen a tartalomjegyzék. A czím fametszetű keretbe van foglalva. A 2ª levélen az «an den Christlichen Leser»-hez intézett előszó. Ebben az van elmondva, hogy e mű fordítása Fumée Márton Genillé ura stb. nemrég (1594) megjelent *Historie der Empörungen* czímü munkájának. (Lásd 542. sz.) Ez állítást oda kell módosítani, hogy a közelebbről meg nem nevezett «Liebhaber solcher historischer Beschreibungen» a franczia munkának csak kivonatát adta, épenséggel nem kimerítő alakban. Fumée 9 könyvre osztott előadása nem terjed Rudolf trónralépésén túl, a föntebbi mű további három könyvben az 1576—96-ki eseményeket is leírja. Igy Fumée 738 lapjából a «fordításra» nem marad több — 55 lapnál. A czímlapon említett rézmetszetű térképek, számra nézve öt, a 2—6. ív két-két lapját foglalják el, és tiszta kivitelűek. A térképek hátlapján a szultánok és magyar királyok chronologiáját, továbbá Erdély, Oláh- és Lengyelország rövid leírását találjuk. Lásd Kertbeny-t, 1187. l., a ki egy 2. és 3-ik részről is tesz említést, «deren Begebenheiten bis 1601 reichen». Ezek az 1. részhez volnának csatolva, de külön czímlap nélkül. E 2. és 3. résznek Fumée Mártonhoz már semmi köze nincs.

592.

HULSIUS (Levinus).

Chronologia Pannoniæ. Ein Kurtze beschribung, deſz Königreichs Vngern, fürnembster Theil, Was sich allda seyt hero Anno Christi 909 ..... Biſz auff dises 1596 Jars, gedenckwürdig verlauffen .... Sampt ein geographische Mappen. Durch Lev. Hulsium N. I. Secunda edictio. || Gedruckt zu Nürnberg, durch Christoff Lochner M·D·XCVI.

4to. 4 szlan lev. (ezeken a czímlap, a Wirzburg Farkas, bambergi nagyprépostboz intézett ajánlás, előszó és tartalomjegyzék), 36 lap. A czímlapon a magyar czímer. A nagyprépostnak ajánlott térkép — «Leu. Hulsius Gandensis, Id. Septembr. 1595» — a császárnak és a szultánnak képével van díszítve, alatta a magyar czímerrel és félholddal.

E térkép az osztrák terület jelentékeny részét is feltünteti, legészakibb részül Oroszlánkőt és Árvát mutatja, s keleten Kassáig, Egerig, Kalocsáig terjed, de délen nem terjed túl a Balaton északi végénél. E határokon belűl meglehetős számú helynév olvasható. Győr és Komárom között tábor látható, Székesfehérvárnál, Szatmárnál és Hatvannál egy ütközet, mind igen díszes kivitelben és mesterien rézbe karczolva, bizonyára Siebmacher

Jánostól, kinek monogrammját azonban hiába kerestem. A körülbelül 40 centm. magas és 63 centm. széles térkép, két összeragasztott levélből áll.

Hulsius az előszóban ezeket mondja: . . . «Die Stätt haben wir etlich so viel die Kleinigkeit leiden hat mögen, aus dem wahren Abriss, aus Julio Ballino und anderen genommen.» Ezután egy pontos utasítás következik «weyte von einem Ort zum andern zu meſsen», a mi az utazóknak bizon nagy segítségére nem lehetett. A derék ember, a ki, mint az ajánlásból megtudjuk, Nürnbergben a franczia nyelv tanára volt, a «Chronologiá»-ban felemlíti, hogy Magyar-Óváron is tartózkodott. Vajon beljebb is került-e az országba, nem tudjuk.

593.

Manucius (Paulus).

Tranſsilvaniæ olim. Daciæ. dictæ Descriptio a Jo. Petro, & Paullo Manuciis, ex uariis ueterum, & recentiorum scriptorum monumentis, & præcipue ex Georgio a Reychersdorff, accurate in unum congesta. || Romæ. cIↄ Iↄ xcvi.

4to. 6 szlan lev., 43 lap, 2 szlan lev. A czímlapon egy vértes lovast ábrázoló rézmetszet látható. A 2a levélen az ajánlás: «Ilmo Hvgoni Boncampagno Marchion Vineolæ et Exc.mi Dvcis. Soræ F.» (Buoncampagni Jakab, sora-i herczeg természetes fia volt XIII. Gergely pápának). A 3a levélen az olvasóhoz intézett rövid előszó, melyben Báthory Zsigmond hőstettei magasztaltatnak «qui, vix xxiii annos natus, ea præstat, quæ a summo, ac rei militaris instructissimo Duce exspectari possent» ki van emelve buzgalma a katholikus vallás iránt «unicus fere catholicus in Regno hæreticorum pleno». Végül ez olvasható: «Factum igitur a nobis opportune, cum Transsylvaniæ nomen in omnium ore versetur, ut ex variis monumentis quædam congesserimus quæ lectoribus possint aliquid luminis præbere in remotissimæ regionis cognitione». A 4a levélen a munka írásánál használt forrásművek vannak felsorolva. 4b és 5a levelek üresek. 5b és 6a levélen Erdélyország rézmetszetű térképe (J. Laurus F.), rendkivül felümunka. A munka nem egyéb mint a Reychersdorff-féle mű szolgai átírása. A czímben előforduló «præcipue» szó ezt távolról sem fejezi ki eléggé. Uj csak a végén levő: «Locorvm aliqvot Transsilvaniæ vel conterminorvm Explicatio» alphabetikus sorrendben. Az utolsó két szlan levél közül az egyiket két költemény «Transsilvaniæ Descriptio» (Reychersdorff-ból) és «De Transsilvania altera Hvngariæ parte» felirattal foglalja el; a másodikon a colophon: «Romæ cIↄIↄxcvi. Ex Typographia

Accoltiana . Superiorum permissu.» Lásd Renouard-t, *Annales*, 253. l., Brunet és Haner, I, 199.

Példányom fehér pergament-kötésének közepén és négy sarkában a Buoncompagni-féle sárkány látható, a mi arra mutat, hogy ezen kötet dedicationalis példány lehetett.

594.

POSSEVINO (Antonio).

Commentarii di Moscovia, et della Pace segvita fra lei, e'l Regno di Polonia. Colla Restitutione della Livonia. Scritti in lingua latina da Antonio Poſsevino della Compagnia die Giesù. Et tradotti nell' Italiana da Gio. Battista Poſseuino. Aggiunteni oltre le correttioni, varie cose, & Lettere di piu eminenti Principi, & dell' Auttore, pertinenti alla religione, & alla notitia di Gottia, di Suetia, di Liuonia, & di Transiluania. . . . . . || In Mantova, Per Francesco Osanna Stampatore Ducale. MDXCVI.

4to. 6 szlan lev., 292 lap, 7 szlan levélen az index, 1 levélen a registrom és colophon. A czímlapon vignetta van. 1b levélen: «A' Lettori. L' Auttore riconosce per sua questa nuova stampa & corretta tradozzione della sua Moscovia nell' Italiana lingua. L' altra stampa pure in Italiano vscita dalla stamperie del Mammarello, non vuole l' Auttore che sia tenuta per sua» stb. A 2a levelet a nyomdásznak Gonzaga Vincze, mantuai herczeghez intézett ajánlása foglalja el. Ebben ez olvasható: «Vi ho aggiunto una Lettera scritta al Serenissimo Principe di Transilvania à cui pure egli (Possevino) andò per ordine della Santa Sede Apostolica la quale lettera non eſsendo fin hora stata stampata in lingua italiana, e toccandovisi la forma di un christiano Governo e Principato e insieme e gesti di Stefano Batori Re di Polonia, tanto più sara a gusto dell' Altezza V. quanta più al vivo vi si veggono delineati i fondamenti, sopra i quali quel buon Principe, mentre fedelmente serve al braccio di Dio, va piantando honoratissimi trofei contra il Turco» . . . A 3b—5b levelet a nyomdásznak hosszabb előszava foglalja el, melyben «si dichiarano varie cose di Gregorio XIII Pontefice per l' intelligenza di questo libro». Itt azon országok soroltatnak fel, melyekkel a pápa hitterjesztés czéljából új összeköttetéseket létesített, vagy a hová az egyház tekintélyének szilárdítása végett külön képviselőjét küldötte. Többek közt ez olvasható: «Mandò in

Transilvania a Sigismondo Batori giovinotto di dieci anni allora, prevedendo quel savio Pontefice ch' il mostrare viscere paterne a teneri e innocenti animi de giovinetti Principi poteva cagionare certa speranza, che andassero coll' età crescendo in amore verso Dio e nell' ubidienza verso la Santa Sede Apostolica . . . Da tali Missioni si apri la porta dalla mano di Dio a Collegii, i quali sendo poi per rabbia degli heretici, stati discacciati dall' istessa Transilvania, sono stati hora restituiti . . . si apri la porta a quei beni, i quali nella Lettera lunga, et posta verso il fine di questo libro, scrisse l' Auttore circa le cose di Transilvania, di Livonia et di Suetia alla Sereniss. Eleonora, Arciduchessa d'Austria, e Duchessa di Mantova, poiche in quelle parti varie volte era stato mandato da quel Pontifice.

Ma anco sono seguite oltre tutto ciò, quelle grandi imprese, alle quali Clemente ottavo Pontefice presente con sodissima pietà ha mosso quel giovine Signore; il quale ha conseguito già gloriose vittorie contra il maggiore, e il più potento nimico del Christianesimo; del quale Principe, perche si sappia onde possano essere nati, e nascano tanti heroici gesti, ho procurato che si traduca una Lettera, la quale l' Auttore gli scrisse poi che da Gregorio XIII fu a lui mandato . . .»

A 6. levélen a tartalomjegyzék van. Az előbb említett mantuai herczegnőhez Dorpatból, 1585. aug. 9-én intézett levél a 268—284. lapot foglalja el. Erdélyről az utolsó három lapon van szó, a hol érdekes adatokat találunk Zsigmond ifjú éveiről, a katholikusok üldözéséről, és a gyulafehérvári, kolozsvári és nagyváradi jezsuita iskolákról. A Zsigmondhoz intézett levélnek (285—292 l.) ez a felirata: «A Sigismondo Batori Principe di Transilvania, all' hora giovinetto. Antonio Possevino. Trattasi della forma di un Christiano Principe, e sommariamente si toccano i gesti della famiglia Batorea, et la vita di Stefano Re di Polonia, suo Zio.» E levél ajánlását képezi Possevinus egy iratgyüjteményének, mely az augsburgi vallásról, Erasmusról, «ad quem novi Ariani provocant», és a picardok tévtanairól stb. szól, és 1586-ban Posenben látott napvilágot. A «Moscovia»-nak a Bátory és rettenetes Iván közti háború történetére vonatkozó fontossága ismeretes. A munka gyakran utánnyomatott.

Lásd Possevinus czikket Ciampi *Bibliogr. Settentrionale*-ban.

595.

Avisi novamente venvti di Transilvania, per li quali s'intende le grandifsime Vittorie ottenute dal Serenifsimo Principe di Transiluania, et come nel mese di Genaro 1596, dvpoi l'hauer combattuto, & vinto molte volte li Turchi. s' è impatronito delle quattro

Prouincie, che sono Nester, Alba, Como, & Noaga, vicino a Constantinopoli. . . . . . || In Milano, per Pandolfo Malatesta. . . . *(S. a.)*

12mo. 4 szlan lev. A czímlapon fametszet van. A tudósítás 1596. január 6-án kelt.

596.

Aviso dell' afsedio et presa di Hatvan terra fortifsima, et Sangiacato dell' Vngheria Superiore. Per il Serenifs. Arciduca Mafsimiliano à di 3. di Settembre 1596. Publicato per Bernardino Beccari da Sacile alla Minerua. || In Roma per Nicolò Mutij. 1596.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon az osztrák sas.

597.

Aviso di Vngheria e di Transilvania De progrefsi di quei Serenifsimi Di Vienna li 18 di Nouembre 1595. Publicato per Gieronimo Accolti. || In Milano per Franceseo Paganello. . . . . 1596.

Kis 8vo. 4 szlan lev. Cursiv betűk. A czímlapon egy nyomdászjelvényűl szolgáló «Fortuna» látható.

598.

Avviso di due Rotte, che ha dato il Signor Baron di Herbestain Generale in Croatia al Bafsà della Bofsina doue s'intende la morte di molti migliara de Tvrchi . . . . . . Et la leuata dell' afsedio da Petrina, seguito à di 19. & 20. di Settembre 1596. Publicata per Bellardino Beccari da Sacile alla Minerva. || In Roma, p Nicolo Mutio 1596.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas.

599.

Belegerung Erlau vnd darauff folgende Schlacht, zwischen den Christen, Türcken vnd Tartarn, in obern

Vngern geschehen, So woln kurtze vorgehende Beschreibung, was sich nach vberwindung vnd einnam Hattwan, von tag zu tag verloffen vnd zugetragen ...... Auch wie vnd wann die Türcken die gewaltige Vestung Erlau mit grofsem ernst berent...... Dergleichen vas hernach, mit den Scharmützeln vnd der Schlacht bey Kerestes, auff einer grofsen Heyden, zwischen zweyen abgebrandten Dörffern, nahent einer alten eingefallenen Kirchen, mit den Christen vnd Türcken bey und jenseit des Bafz verloffen.... alles von dem Monat Septemb. bifz auff den jetzigen Decemb. dieses 1596. beschrieben, vnd mit schönen Figuren gezieret. Zu Endt mit zweyen schönen Kupfferstücken, Als die belegerung der Vestung Erlau, auch den Scharmützeln vnd der Schlacht bey Kerestes ergangen verfertigt. || *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg, In verlag Joachim Lochners.

4[to.] 20 szlan lev. A czímlapon levő fametszet lovasok ütközetét ábrázolja, a háttérben Eger városával. A többi fametszetet Kertbeny 1221. sz. a. leírja, a tudósítás tartalmát is kimeritően közli. A «zweyen schönen Kupferstücken»-ről, mely példányomból hiányzik, Kertbeny sem mond semmit.

600.

Hatwan in Vngern mit gestürmter Handt gewonnen vnd eingenommen. Kurtze summarische verzeichnufs, wie die Vestung Hatwan in Vngern 6. meil von Pest vnd Offen, auff die seiten, an dem Flufs Zagiwa gelegen, von den Christen mit gewehrter, gestürmter Handt, gezuungen, erobert, vnd den 3 Septembris .... eingenommen....... Dergleichen was sich jetzundt in Sibenpürgen zugetragen, auch wie 1300 Hayducken die herliche Statt Baba in Bulgaria, vbereilt, einbekommen..... || Gedruckt zu Nürnberg mit bewilligung 1596.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő fametszet Hatvan ágyúzását ábrázolja, és két szintén a Zagyva partján fekvő kis helységet, felűl Depts, Hatvan, Serenzan képe látható. A szöveg az 1b levélen kezdődik.

Ismerteti Kertbeny, 1214. sz. a.

601.

Il vero Svccesso della presa di Hatuuan fortezza principale dell' Ungheria Superiore. Nouamente acquistata dalle genti del Serenissimo Arciduca Massimigliano .... Con l'ordinanza dell' essercito del Serenissimo Prencipe di Transiluania...... || In Milano, per Pandolfo Malatesta. *(S. a.)*

Kis 8vo. 4 lev. A czímlapon várat ábrázoló durva fametszet van.

602.

Kurtze, warhaffte, Sibenbürgische, Tartarische, Türckische vnd andere Zeitung, darinnen vermelt, was sich vor, in, vnd nach der Belegerung Temeswar..... zugetragen, von einer fürnemen Person, so mit vnd bey abgemelten handlungen gewest, beschrieben. So ist der Türckische Keyser, allbereit gewisz mit dreymal hundert tausenden zu rosz vnd fusz .... im anzug. Dergleichen auch ein schreiben, so der hochlöblich Fürst in Sibenbürgen &c. einem grossen Herren gethan, darinn kürzlich verloffne Kriegshandlung vermeldt...... Auch was sich sonsten zu Constantinopel, in Persia, Vngern zu Wasser vnd Land, Crabaten, Poln, Osterreich, vnd andern orten, kurtzer zeit, im Junio, vnd jetzigem Monat Julio, disz schwebenden 1596. Jars zugetragen. || Mit bewilligung gedruckt. 1596. *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg, mit Bewilligung, 1596.

4to. 6 szlan lev. A czímlapon az erdélyi fejedelemnek és «Syphan Obczk der Tartarisch Cham oder Keyser»-nek egy-egy fametszetű medaillon-arczképe van. A fejedelem arczképe megegyez a 606. számban előforduló képpel. A szöveg az 1b le-

vélen kezdődik. Báthory levele Lippa várában, 1596. junius 27-én kelt. Az 5b levélen: «Anzeig, wie die herrlichen Galleen, darauff etlich hundert Christen, Türcken, vnd viel gutes gewest, dem Feind Ritterlichen abgewonnen worden». Ez alatt a gályák körül lefolyt harczot ábrázoló nagy fametszet látható. Azután «Kurtze Verzeichnuſz, was sich zu end des Monats Junii, vnd Anfangs des Monat Julij bei Woitzen zu Wasser vnd Land zugetragen hat» következik (Pálffy Miklós egy hőstette).

Kertbeny nem említi.

603.

Lettera di Mahvmet Terzo Imperador de' Turchi Scritta al Sereniſs. Sigismondo Battori. Prencipe di Transiluania, Moldauia, Vallachia, &c. Tradotta di lingua Turchesca in Italiana. Con la Risposta di eſso Sereniſs. Prencipe al detto Imperador de' Turchi. || Stampata in Perugia ..... Et di nuouo in Macerata, appreſso Sebastiano Martellini, 1596.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon egy kis vignetta. Báthory levele (cursiv betűkkel nyomtatva) kelt: «Alba Giulia, l' Anno della Luna de 1596».

604.

Neben dem Hatwanischen Particular Fröliche newe Zeitung, von glückseliger Entsetzung der Vestung Petrinia in Crabatẽ Landt, auch von einnemung des Turckischen Legers ..... den 19. Septembris 1596. Auch wie des Türcken eltester Son, die Stadt Agriam belegert ..... Beneben vermeldung etlicher vereinigungspuncten, so der König aus Polen an Röm. Kays. May. wegen einer gewiſsen Verbüntnus begeren thut. || Erstlich getruckt zu Prag. *(S. a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon durva fametszet van. Az elején: «Particular der Eroberung Hatwan vom siebenden Septembris Anno etc. 1596, wie es mit grund gen Hoff nach Prag ist geschickt worden.» Az ostromnak bő leírása és a zsákmánynak érdekes felsorolása. A Petriniára vonatkozó tudósítások Grácz-ból, szept. 22-ről vannak keltezve, az Egerről szólók pedig Prágából október 7-ről. Végül a 4. levélen két alabárdos ábrá-

zoló fametszet van, a hátlapon: «Ein schön new Liedt: Ich weiss mir drei Blümlein in einem Garten.» Kertbeny nem említi.

605.

Newe Zeitung vnd Warhaffte Beschreibung, was maſsen deſs Durchleuchtigen Hochgebornen Fürsten Sigismundus inn Siebenbürgen Kriegſzvolck von Lippa den groſzmechtigen Wascha von Demeschwar, auffs Haupt geschlagen, von ihn groſses Gut vnd 75. Wägen erobert auch den Wascha selbst persönlich endhauptet, geschehen im verloffnen Monat Januarij diſz 96. Jars. Im Thon: Graff Niculas von Serin, etc. Die ander Warhafftige Newe Zeittung so sich in diesem 96. Jar in der Stadt Lauffenburg in Schweitzerlandt ...... hat zugetragen ...... || *(Végén:)* Erstlich gedruckt zu Augspurg, Anno 1596.

Kis 8vo. 4 szlan lev., az utolsó lap üres. 1b levélen: «Hoert zu ihr lieben Leute, was ich euch singen thu, was sich vor kurzen zeite, Newlich hat tragen zu, In Siebenbürgen darneben, diſz 96 ist in Januarij eben, thet Gott sein Gnad hergeben. Nun höret zu der Frist» stb. 13 versszak. A második ének szintén 13 versszakból áll.

Lásd Weller-t, II, 412 és Kertbeny-t, 1199. sz. a.

606.

Siebenbürgische Herrliche victoria vnd schlacht vor Temeswar fürgeloffen. Das ist wie viertzig tausend mehrer theils Tartarn vnd Türcken, das Sibenbürgisch Lager uberfallen ..... der Fürst aber Gott lob vnd danck nicht gefangen. Dergleichen auch, die Palfische Victoria, und gewaltiges kampffstuck mit Sambock, zwischen Ofen vnd Griechisch *(sic)* Weiſsenburg gelegen, wie daſselbige treffliche Castell mit sturm erobert ...... worden. Vnd wie die Herrliche gewaltige Vestung Cliſsa in Dalmatia gelegen, leider wider verloren.... || *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg mit bewilligung.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon Báthory Zsigmond és Pálffy Miklósnak két fametszetü medaillon-arczképe, valószínűleg Custos Domonkos metszete után. A czímlap alsó széle példányomban le van vágva, nem tudhatom tehát, vajon a nyomdász neve és az évszám nincs-e kinyomtatva. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Kertbeny nem ismeri.

607.

Türckische Zeitung und Niderlag, vor vnd bey Petrina. Erzelung wie der Baſsa von Bosna, Obardi vnd Serdar Baſsa, neben andern Türckischẽ Obersten die Herrliche Vestung Petrina bey Syseck nahend dem Waſser Culpa belägert, beschoſsen, gestürmet ..... Auch was gestalt Obardi Baſsa, vber die Culpa mit 3000 Türcken zu Roſz den 19. Septembr. geschwembt ..... Ferner wie die vnsern das Turckische Lager angriffen, in die Flucht geschlagen ...... die Vestung von dem Erbfeind befreit, auch was sich sonsten mehr in dem jüngsten Monat Septembris diss lauffenden 1596 Jars verloffen. || *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg mit Bewilligung 1596. *(Lochnernél).*

4to. 4 szlan levél. A czímlapon Obardi pasa arczképe, az utolsó lapon Szerdar pasa és Ibrahim bég képe látható.
Lásd Kertbeny-t, 1218. sz. a.

608.

Vngerischer vnd Siebenbürgischer Kriegshändel auſzführliche Beschreibung, was sich vom Früling biſz auff den Herbst dises 1596 Jars, zwischen dem Erbfeind christlich namens dem Türcken, vnd den Christen sowol in Ober als vnder Vngern Siebenbürgen, Wallachey, Moldau, Poln &c....... denselben Krieg belangend, gedenckwürdiges verloffen vnd begeben..... Franckfurt, bey Christian Egenolffs Erben. 1596.

4to. Czímlap, 94 lap, 3 szlan levélen az index, 1 üres levél. A czímlapon levő fametszet elöl keresztény és török lovasütkö-

zetet ábrázol, a háttér pedig gyalogosok harczát. A tartalomjegyzék hátlapján ismét a nyomdász colophonja és egy szép vignetta. Ehhez tartozik:

Continvatio Vngerischer vnd Siebenbürgischer Kriegshändel auſzführliche Beschreibung was sich von dem Herbst deſz vergangnen 1596 Jahrs biſz auff den Früling dieses lauffenden 97 Jahrs *(stb., mint a főczimlapon)*. . . . . . Durch Jacobvm Frey der Historien vnd Wahrheit Liebhabern. || 1597. Franckfurt, bey Christian Egenolffs Erben.

Czímlap, 65 lap, 2 szlan levélen az index.

Continvatio *(mint fönt)* . . . . . von dem Früling, biſz auff den Herbst . . . . 97 Jahrs. . . . || Franckfurt, bey Christ. Egen. Erben, Im Jahr 1597.

Czímlap. 38 lap. A czímlapon Báthory Zsigmondot és a szultánt ábrázoló fametszet.

Continvatio *(mint fönt)* . . . . . von dem Herbst . . . . 97. bis auff den Frühling dieses 98. Jahrs. . . . . || Gedruckt zu Franckfurt am Mayn, in Verlegung Christ. Egen. Erben. Im Jar 1598.

40 lap. A czímlapon Báthory Zsigmond képe (egyedül). A végén a nyomdász colophonja. A két utolsó folytatásnak nincs tartalomjegyzéke. Igen értékes tudósítások. Lásd Kertbeny-t, 1184. és 1234. sz. a.

609.

Warhaffte, glückliche Zeyttung und Victorien, so jüngsten in Vngern fürgeloffen. Das ist: Kurtze und eygentliche Beschreibung welcher maſsen die Graner, Blindenburger, Canischer vñ Warasiner Soldaten zu fünffmaln auff den Ertzfeind gestraifft vñ auſzgefallen . . . . auch wie der Wolgeborne Herr, Herr Nicolaus Palfi Freyherr &c. die alt Ofner und Götz Megirer Christen . . . . auſz des Türcken dienstbarkeit erlöset, vñ frey sicher auff Gran gebracht . . . . || Mit bewilligung gedruckt, 1596. *(Végén:)* Gedruckt zu Nürn-

berg, durch Leonhard Heufzler, in Verlag Joachim Lochners. 1596.

4to 3 szlan lev. A czímlapon Pálffynak fametszetű medaillon-arczképe «Illvstrifs. Nicolavs Palfivs de Orded Dñ Biberspvrgi. S. Cæ. Mti A. Cons: et Copiar. Præfect.» körirattal. (Mellette németül «Contrafactur» stb.) Esztergomból jan. 22-éről kelt levél. Lásd Kertbeny-t, 1204. sz. a.

610.

CAMPANA (Cesare).

Compendio historico delle Gverre vltimamente succefse tra Christiani, & Turchi; e tra Turchi, & Persiani: Nel quale particolarmente si descriuono quelle fatte in Ungheria, & Tranfiluania. fino al presente anno MDXCVII. Doue per piu facilità de Lettori si è posta in disegno esfa Vngheria, & Transiluania .... di Cesare Campana.... || In vinegia prefso Altobello Salicato & Giacomo Vincenti, Compagni. M · D · XCVII.

4to. Czím vignettával, 3 levélen Marco Pio szavojai herczeghez (a ki két évvel előbb Esztergom előtt harczolt) intézett ajánlás, 63 szzott lev. és pedig 1—28: «Origine de principi di Casa Ottomana» a török császár törzsfájával és «Compendio della gverra di Persia», azután az 51. levélig: «Compendio historico della guerra di Vngheria dall' anno 1592. fino all' anno 1597». Végül: «Chronica della cose fatte da Tvrchi, dall' anno 1257. fino all' anno 1597», és az index. A kitünően metszett térkép felső bal részén: «Di Hvngaria et Transilvania Tauola nouissima Franco for.» felirat olvasható, alúl pedig: «Opra di Bernardin Valle».

611.

EYZINGER (Michael).

Eyzingeri Relationvm Historicarvm Pentaplvs. Das seindt die fünff theyl historischer Beschreybung, damit angezeygt was sich vnder Keyser Rudolpho dem andern dieses namens gedenckwierdigs zugetragen, durch gantz Evropa, laut der Titteln eines jeden hernachfolgenden thayls, bifz auffs Jahr nach Christi

geburt 1596. Durch Michael Eyzinger aufz Osterreich. || Gedruckt zu Cölln, bey Gerhardt Grevenbruch Im Jahr M·D·XCVII.

4to. 4 szlan lev. (Czímlap, ajánlás és index). 187 lap. A czímlapon koronás kigyót ábrázoló és vörössel és feketével nyomtatott vignetta látható. A császárhoz intézett ajánlásban Eyzinger ezeket írja: «Nachdem ich zu unterschiedlichen Zeiten, Relationes historicas hab ausgehen und drucken lafsen, und dieselben . . . gelesen und noch begehrt werden, so hab ich die zuvor separatim ausgangen, jetzo alle zusammen in fünf Theil gebracht und ordentlich verfafset, wie hernach zu sehen.» Ez első rész az 1576—1582. időszakot foglalja magában, és nem tartalmaz magyar viszonyokra vonatkozót.

Der Ander Thayl Relationvm Historicarvm dafz ist der Historischen Relationen oder Beschreybung . . . . . || Gedruckt zu Cöllen, auff der Burgmawren, bey Gottfridt von Kempen, 1591.

4 szlan lev. Czímlap, Ernő főherczeghez intézett ajánlás, Index, 171 lap, Az 1582. végétől 1583. augusztusig terjedő időszakot tárgyalja.

Der Dritte Theyl Relationvm Historicarvm. . . . . . || Gedruckt zu Cölln auf der Burgmawren, bey Godtfried von Kempen, 1591.

4 szlan lev. Czímlap, Mátyás főherczeghez intézett ajánlás, Index, 129 lap. 1583. augusztustól 1584 augusztusig terjed.

Der Vierdte Theil Relationvm Historicarvm . . . . || Gedruckt zu Cölln &c. . . . . 1592.

4 szlan lev. Miksa főherczeghez intézett ajánlás. 218 lap. 1584 aug.-tól 1587 aug.-ig.

Der Fünffte Theyl Relationvm Historicarvm das ist der historischen Beschreybung, zu wifsen wie . . . sich letzlich auch die Türcken vnder beyden Amvrathe vnd Machvmethe dem dritten erhebt, wider den Römischen Keyser . . . . . Krieg geführt . . . haben. Sampt dem, was sich sonst durch gantz Evropa verlauffen, vnd bifz auff ankunfft Alberti Cardinalis des Cardinals aufz Hispanien in Brabandt, vnnd Maximiliani

seine Brüdern Ertzhertzogen zu Osterreich, ins Vngerlandt, zugetragen. Biſz auff jetzt ablauffendts Jahr ..... 1596. Durch Michaelem Eyzinger auſz Osterreich. || Gedruckt zu Cölln, bey Gerhardt Grevenbruch, ... M · D · XCVII.

4 szlan lev., 120 lap, 1 üres levél. A czímlap hátlapján mentegetődzés e rész késő megjelenése miatt. Albert ausztriai főherczeghez intézett ajánlás. A tudósítás 1593-tól 1596 elejéig terjed és sokat foglalkozik a török háborúval; a végén érdekes részleteket tartalmaz Báthory Zsigmond (1596. januárban tett) prágai látogatásáról. E relatiók, mint a «Beschluſz ahn den guthertzigen Leser» kitűnik, ez ötödik résszel befejezettnek tekintendők. Eyzinger azonban 1596-ra már egy új relatiót hirdet, mely példányomhoz is van kötve és czíme következő:

Continvata post Qvinqve partitam Eyzingeri Relationem, Historica Relatio. Das ist ein aufs new angestellte Historische Beschreibung zu wiſsen was sich ..... vom Jar .... 1596. sowol wider den Türcken in Vngerlandt als wider den König von Navarra... verlauffen ... biſz auff den Septemb. jetzt ablauffens Jar 1597. Durch Michaelem Eyzinger auſz Osterreich. || Gedruckt zu Cöln, bey Gerhardt Greuenbruch, im Jahr M · D · XCVII.

4to. 4 szlan lev., 88 lap. Az ajánlás Kirchbergi Fugger János hoz van intézve. Az első lapon igen érdekes további tudósítások vannak Báthory tartózkodásáról Prágában és az erre következett bécsi látogatásról (97. márcz. 11.). E közlemény legnagyobb része a magyarországi hadjáratról, nevezetesen a mezőkeresztesi csatá ról szól.

Eyzinger már 1579-ben Plantinusnál egy «*Pentaplus Regnorum mundi*» czímű művet adott ki és ezt II. Rudolf császárnak dedikálta, a ki őt már 16 évvel előbb egy Pozsonyban 1563. okt. 28-án kelt levelében igen melegen ajánlta IV. Pius pápa pártfogásába. A «Pentaplus» rögeszméje volt, és az egész világ-chronologiát az ötös számból akarta megfejteni. «Des figures cabalistiques, des tables chronologiques singulières, des combinaisons mathématiques bizarres, un texte peu clair, voilà le système de Michel Eytzinger.» Lásd Ruelens-t 204. l. E ritka munkának egy igen szép példánya van birtokomban.

612.

FRANCO (Giacomo).

Teatro delle più moderne impresi de guerra fatte si nell' Vngheria come nella Fiandra et altri luoghi raccolte, disegnate ed intagliate in rame da Giacomo Franco onde ci vede ogni particolar dei sitti, forteze e paesi ne' quali e sucefso ai tempi nostri, notabile fation melitar. || In Venetia prefso Giacomo Franco, 1597.

Haránt-4to. Czímlap, 25 tábla. A szép, gazdag ornamentikai keretbe foglalt czím rézbe van metszve. Példányom elején a török birodalom térképe van, ezután következik Magyarország és Erdély térképe «Opera di Bernardin Valle». A többi látképek vagy csatajelenetek közül 17 vonatkozik Magyarországra, ezek között van az erdélyi fejedelemnek egy ordre de bataille-ja, egy ütközet «Generale Alberto Kiral»-lyal az élén, Temesvár, Eger, Komárom Győr, Esztergom, Visegrád, Kanizsa, Székesfehérvár, Hatvan látképe, melyek közül némelyik sok alakot mutat és szellemmel van karczolva. A lapok kivitele nem egyforma, a nagyobb rész «Franco forma», néhány más «Franco fec.» jelzéssel van ellátva. A táblák nincsenek számozva, ennélfogva nem tudom, vajon példányom teljes-e. A Morosini-Grimani Dogaressa bevonulását (1597) ábrázoló utolsó levél 40. számmal van jelölve, de bizonyára más sorozathoz tartozik.

Példányomhoz következő mű van hozzákötve:

Isole famose porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Serma Sigria di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al Sigor Turco nouamẽte poste in luce. || In Venetia alla libraria del segno di S. Marco.

4to. 88 szzott lev. A czímlap szép rézmetszetű keretbe van foglalva. A mű térképeket tartalmaz és látképeket városokról, továbbá áll dalmácziai várak terveiből, a dalmát szigetek, a Közép-tenger, albán és görög partvidékek látképeiből, s végűl angolországi, irországi és — islandi részleteket mutat.

A legtöbb lap nincs megjelölve, többön Gio. Franc. Cammuccio név és 1571. évszám látható. Modon látképének jelzése: Martinus Rota Sibenicensis. A négy utolsó látkép (85—88) következő városokat mutatja: Vienna, Citta principal d' Ongheria *(sic)* 1566 (Domenico Zenoi), Fortezza di Javarin, Giula 1566, (Paolo Furlani Veronese intagliatore) és Ziget.

Vajon a mű a 88 levéllel (a lapszámozás már a czímlapnál kezdődik) be van-e fejezve, bajos eldönteni.

613.

GABELMANNUS (Nicolaus).

Mansfeldiana Militia Hvngara. Hoc est: Panegyris et vera methodica Narratio de virtvtibvs, vita, moribvs, progreſsv, disciplina belli, rebvs gestis, morte Illvstriſsimi Caroli, magnanimi Principis atqve Comitis in Mansfeld. &c. Sereniſs. Austriæ Archiducis Mathiæ, Imperatoris belli Hungariæ inferioris Vicarii. Quibus .... elucescit laboriosa Expugnatio Strygonii & Vizzegradi. Sicuti etiam habita prælia cum Turcis & velitationes. Consignata in ipsis Castris Strygoniensibus, Anno M·D·XCV. a Nicolao Gablman qui Gloriosiſs. Cæs: Avg: Rvdolphi II. iuſsu interfuit omnibus rebus. Nunc primum, quod iucundè ac prudenter, optimi ducis Idea, quævis scripta legantur, typis vulgata. || Francoforti, Typis Johannis Collitii, Impensis Pauli Brachfeldii. M·D·XCVII.

4to. 4 szlan lev., 79 lap. A czímlapon Mansfeldnek fametszetű medaillonképe látható. A 2^a levélen van az ajánlás: «Henrico Abrahamo ab Einsidel . . . Friderici Wilhelmi Saxoniæ Ducis . . . intimo Consiliario» «Ex Castris Stryg. Cal. Non. 1595» kelettel. 3^a levélen: «Carmen Heroicum ad Illvstrissimvm Principem Carolvm Comitem a Mansfeld . . . cum sua Illust. Cels. Pragæ esset scriptum a Georgio Pontano a Breidenberg Comiti Palatino Cæsareo et Poeta L.» A 4^b levélen a kiadónak az olvasókhoz intézett levele van. Azután következik a «Militia». A végén egy elegia: «Miles Germanvs, Italvs, Belga et Hvngaricus apud Mansfeldinum funus acerbe lugent, voce N. Gabl.», végül: «Epitaphivm eivsdem ab eodem».

Lásd e műre vonatkozólag Thallóczinak kitűnő értekezését *Történelmi Tár* 1896.

614.

NAGY (Emericus).

Anagramma Eponymicvm cum Dialogo D. D. Sacræ Inavgvrationi Illvstriſsimi et Reverendiſsimi Domini D. Joannis Cvtaſi Archiepiscopi Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis .... a Nobilibvs et Ervditis Jvvenibvs Emerico Nagy, Svm. Pontif. Alumno. Phi-

losophiæ Baccalaureo. Et Matthia Haynal, Reuerend. D. Joannis Chereodi Episcopi Agrien: Alumno..... || Olomvtii, Excudebat Georgius Handelius. Anno M·D·XCVII.

4to. 8 szlan lev. A czímlap és a szöveg csinos keretbe van foglalva, melyet, valamint a többi vignettát és díszítéseket 30 évvel később Rath Gáspár bécsi nyomdász nyomtatványaiban ismét megtaláljuk. Haynal egy évvel később a jezsuita rendbe lépett.

615.

SCHERER (Georg).

Ein treuhertzige Vermahnung daſz die Christen dem Türcken nicht Huldigen, sondern Ritterlich wider ihn streitten sollen. Geprediget auff dem Künigklichen Schloſz zu Preſzburg in Hungern, am ersten Sontag in der Fasten, im wehrenden Landtag durch Georgium Scherer, Societatis Jesv Theologvm...... || Gedruckt zu Dilingen, durch Johannes Mayer. 1597.

4to. 20 szlan lev. (az utolsó üres? levél hiányzik példányomból). A czím metszett keretbe van foglalva. A 2a levelet Klesel Menyhértnek a «zu der Newstadt» püspökség administratorának Bécsben 1595 julius 1-én kelt körlevele foglalja el, melyben a passaui püspök kérésének engedve, az egyházkerület papjainak e predikáczió minél szélesebb körü terjesztését köti lelkére. A püspök irata a 3. levélen következik. A szónoklat először 1595-ben mondatott el és ugyanazon évben Bécsben nyomtatásban is megjelent Lásd Kertbeny-t, 1134. sz. a.

616.

TARDUCCI (Achille).

Il Tvrco vincibile in Vngaria con mediocri aiuti di Germania. Discorso appresentato à tre supremi Capitani del Eſsercito confederato contra il Tvrco e doppo mandato alli suoi amici d'Italia da Achille Tarducci da Corinaldo della Marca Anconitana.... .. || In Ferrara Per Vittorio Baldini...... 1597.

Kis 8vo. 8 szlan lev., 174 lap. A czímlapon egy vignetta. 3a levélen a munka beosztása található, azután a Miksa főherczeghez

Báthory Zsigmondhoz, Aldobrandini Ferencz és Paleologus Fülöphöz intézett és Bécsből kelt négy ajánlás következik. E levelekből megtudjuk, hogy a szerző atyja és egyik fivére a győri vár parancsnokai voltak, a szerző pedig az erdélyi hadjáratokban vett részt, itt a kezén megsebesült és a betegség okozta akaratlan pihenést e munka megírására fordította. Reméli, hogy a közelebbi hadjáratokban ismét részt vehet.

617.

VUION (Arnoldus).

Sancti Gerardi Sagredo Patricii Veneti Ex Monacho, & Abbate S. Georgii Maioris Venetiarum, Ordinis S. Benedicti, Episcopi Canadiensis Primi, ac Hungarorum Protomartyris Apostoli Vita ex antiquissimis authenticis manuscriptis, tum etiam excusis codicibus optima fide collecta, ac annotationibus illustrata, per D. Arnoldvm Vvion Flandrvm Monachum Sancti Benedicti de Mantua. Accessere præterea quam plurimi qui tam Latine quam Italice de eodem Sancto Martyre memoriam scriptis posteritati reliquere. || Apud Jo. Baptistam & Jo. Bernardum Sessam, fratres. 1597.

4to. 4 szlan levélen a czímkép és ajánlás, 21 szzott levélen sz. Gellért életrajza, 1 levél üres, 10 szzott levélen az «Annotationes», 11 szzott levélen az «Attestationes», 1 üres levél. A czím szép, rézmetszetű keretbe van foglalva, alul a Sagredo-czímer. A Bernardo Sagredo procuratorhoz intézett ajánlásban Sessa kiadó megemlíti, hogy Szt. Gellért a velenczeiek közül az egyetlen vértanú, «Nullum enim alium Martyrem Venetum alibi unquam me legisse recolo», azután így folytatja: «Ejus . . . sanctissimi viri vitam quæ hactenus in tenebris latuerat, cum reperissem, omni precioso thesauro anteponendam duxi, remque utilem ac necessariam me facturum existimavi, si eandem tui nominis auspicio typis excusam mundo legendam proponerem . . . In ejus vero correctione (scatebat enim multis erroribus et mendis) R. P. D. Arnoldus Vuion, Belga, Monachus sancti Benedicti de Mantua . . . usus est plurium exemplarium collatione, dum in Monasterio Sancti Georgii Maioris hujus civitatis Venetiarum moraretur, omnemque dedit operam, ut primum quam correctissima, deinde et Annotationibus suis illustrata, in

publicum prodiret.» Az Annotationes-einek bevezetésében Vuion a munka keletkezéséről a következő érdekes felvilágosításokat adja: «In correctione vitæ præsentis quinque præcipue exemplaribus, tribus manuscriptis et duobus excusis usi sumus: Manuscripta subministrarunt, unum Rev. Dominus D. Antonius Grimanus... Episcopus Torcellianus; duo reliqua O. P. D. Antonius Veronensis, Prior, Sancti Georgii Procurator, quo instigante ac hortante, hunc pium laborem... suscepi. Exemplaria vero impressa primum fuit, quædam Legendæ Sanctorum Regni Hungariæ in Lombardica Historia non contentæ, impressum Venetiis, impensis Joannis Papæ, *(Paep)* librarii Budensis anno 1498 in 4. Alterum illud fuit quod reperitur apud Surium tomo V. de Sanctis die 24 septembris. Manus etiam adjutrices porrexerunt nobis Antonius Bonfinius, Joannes Nauclerus, Petrus de Natalibus Aequilinus Episcopus... Et quamvis exemplaria tam Surii quam Legendæ illius antiquæ, nec non et duo manuscripta, longiora paululum videantur, alia tamen illa non sunt quam quædam pars istius vitæ, quam nunc damus... Archetypon præcipuum nonnullis in locis ex scriptoris, non autem auctoris, inscitia, mutilum videbatur et mancum, ac parum latine scriptum; quod ex citatis authoribus supplevimus... tamen modeste, propter authoris gravitatem ... Auctor vitæ fuit monachus quidam devotus ... qui floruisse videtur anno plus minus quinquagesimo a morte S. Gerardi, quem doctum quoque fuisse ac multa rerum cognitione instructum, plurima, ut parentum conditiones, locorum et temporum descriptiones, rerumque gestarum causæ, graviter et fidelissime ab eo ennarata, indicant. Postremum vero Capitulum a quodam alio Anonymo, qui floruit anno Domini circiter 1400, adjunctum est» stb. Az ez után következő jegyzetek mutatják, hogy a kiadó a magyar történetben nem volt járatlan. Az «Attestationes»-ben a régibb és ujabb történeti munkáknak azon helyeit állítja össze, melyek Szt. Gellértre vonatkoznak.

Lásd dr. Karácsonyi munkáját: *Szent Gellért élete és munkái.* Budapest, 1887. 261. l.

618.

Vngarische vnd Türckische Zeitung Belägerung, Stürmung, Victoria vnnd einnam Pappa. Verzeichnuſs vnnd ordentliche Vermeldung, was sich seidher dem jüngst verfloſsenen Junio, biſs auff dise jetzig Herbstzeit mit Ausfällen, Scharmützeln ....Austreibung der neuen Tartarn: Item was sich mit Priester Joanns Botschafft bei dem König in Persia, auch mit der Persianischen vnd Sybenbürgischen Botschafften ver-

loffen...... Dergleichen wie sichs mit einnam Pappa von tag zu tag...... zugetragen, mit schönen Figuren gezieret......... || Gedruckt zu Nürnberg mit bewilligung 1597. *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg, 1597. In Verlag Joachim Lochners.

4to. 20 szlan lev. A czímlapon levő fametszet Cordaschi Mehemet basát két török katona kíséretében lóháton ábrázolja. A 4. lapon Báthory arczképe van. A szövegben a czímlapon levő fametszet ismét előfordul, de ez alkalommal más basát kíván ábrázolni, a végén Pápa ostroma látható.

Lásd Kertbeny-t, 1245. sz. a.

619.

CASONI (Guido).

Vita del Glorioso Santo Gerardo Sagredo Nobile Venetiano, Monaco dell' Ordine di San Benedetto, & Abbate del Monasterio di San Giorgio Maggiore, Vescovo di Canadio, Primo Martire, et Apostolo dell' Vngheria. Descritta da Gvido Casoni. || In Venetia appreſso Domenico Nicolini 1598.

4to. 12 szlan lev. A czím szép keretbe van foglalva, ugyanabba mint a 616. szám alatt. A 2a levélen következik az ajánlás, mely Sagredo Jusztina apáczához, a buranoi szt. Mór klastrom lakójához van intézve. 3a—4a levélen a forrásul használt szerzők névsora. 4b levélen egy szép keretbe foglalt gyönyörű rézmetszetű képecske látható, mely szt. Gellértet imádkozva ábrázolja, a háttérben a Gellérthegygyel és Pesttel (Porro fec). A szövegben még két a szent életből vett jelenetet ábrázoló fametszet van. 12b levélen a nyomdászjelvény és még egyszer a colophon.

Szt. Gellértnek ezen biografiája, melyet Casoni költő írt, rövidített átdolgozása a Vion által kiadott életrajznak. (Lásd 616 sz.), a mely azonban e műben egy szóval sincs megemlítve. A végén arról tudósít, hogy a szent teste «fu dipoi condotto a Venezia, ove hora nella chiesa di S. Donato a Murano piamente riposa».

Mircse János gyüjteményéből.

620.

GEORGIEVICS (Bartholomæus).

De Tvrcarvm Moribvs Epitome, Bartholomæo Georgieuiz auctore. || Excvdebat Joannes Tornæsivs *(Lugduni)* cIↃ·IↃ·XCVIII.

12mo. 184 l. 4 szlan levélen az index. A czímlapon nyomdászjelvény. A szövegben 6 fametszet van.

621.

NOVELLUS (Jacobus).

De divina Javarini Recvperatione a foelicifsimo Rodvlphi II. Roman. Imperatoris exercitu e manibus Mahomethis III. IIII. Kal. Aprilis. MDXCVIII. Jacobi Novelli Castrofrancani novvm opvscvlvm. || Tarvisii, Apud Euangelistam Dehuchinum. MDXCVIII.

4to. 36 lap. A czímlapon vignetta. A 3. lapot a nyomdász ajánlása foglalja el. A legértelmetlenebb acrostichonok, anagrammák, chronostichonok stb. gyűjteménye.

A Manzoni-könyvtárból.

622.

REUSNER (Nicolaus).

Epistolarvm Turcicarvm variorvm et diversorvm Authorum, libri V. In qvibus Epistolæ de Rebvs Turcicis, Summorum Pontificum, Imperatorum, Regum Principum, aliorumque mundi Procerum, iam inde a primordio Regni Saracenici & Turcici vsq; ad hæc nostra tempora vltro citroque scriptæ leguntur...... Ex recensione Nicolai Revsneri Leorini JC. Comitis Palatini Cesarei & Consiliarii Saxonici.... || Francofvrti ad Moenvm, excudebat Joan. Collitius, Impensis Pauli Brachfeldii. Anno M·D·XCVIII.

4to. A czím csinos rézmetszetű keretbe van foglalva. Ezután jön a Henrik Gyula halberstadti püspökhöz intézett Jenában kelt ajánlás, és Helius Arnold Prágában 1597-ben kelt költői applaususa összesen 4 szlan lev., 304 lap, 2 szlan levélen az index, 1 üres levél. II. kötet. Continuatio operis collectanei Epistolarvm Turcicarvm Liber VI. VII. et VIII.... || Francofvrti apud viduam Joann. Colitii Impensis Pauli Brachfeldii, M.D.XCIX. (metszett keretben, mint az I. kötet), privilegium, Frigyes württembergi herczeghez intézett ajánlás, Gyula würzburgi püspök és frankföldi herczeg levele Reusnerhez, összesen 5 szlan levél, 182 lap, 1 levélen az index, azután a IX., X. és XI. könyv 154 lapon, 1 üres levél, a XII., XIII. és XIV. könyv 197 lapon. (A két utolsó résznek nincs sem külön czímlapja sem indexe

Ismert rendkivül fontos gyűjtemény, melynek gazdag tartalmát Haner, I, 273. ismerteti.
A Sunderland-könyvtárból.

623.

Scherer (Georg).

Lob vnd Danck Predig wegen glückseliger vnd ritterlicher Eroberung der Haubtvöstung Raab, gehalten zu Wienn in Osterreich, in der Thumb Kirchen bey S. Stephan den 2 tag Aprilis, Anno 1598. Durch Georgium Scherer Societatis Jhesu Theologum. || Getruckt zu Augspurg, bey Michael Manger. M·D·XCVIII.

4to. 16 szlan lev., melynek utolsója üres.
Miksa főherczegnek van ajánlva. Lásd Kertbeny-t, 1281. sz. a.

624.

Tagliaferri (Giovanni-Maria).

Minvtiſsimo Raggvaglio della feliciſs. impresa della Città & fortezza di Giauarino nell' Vngheria inferiore, fatta a di 29. di Marzo 1598. per il Sig. Conte di Swarzemburg, doue s'intẽdono molti particolari non piu intesi, et degni d'eſser saputi. Scritto da Mons. Gio. Maria Tagliaferri, alla Mta dell' Imperatore à di 5. d'Aprilo. 1598. || Stampato in Praga, & ristampato in Roma Per Nicolò Mutij 1598. . . . . ad instanza di Bernardino Beccari.

8vo. 8 szlan lev. A czímlapon a császári czímerpajzs. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Kimerítő, igen érdekes tudósítás.

625.

Discurs Vngarischer, Sibenbürgischer, Crabatischer, Walachischer, Türckischer, vnd Tartarischer Handlungen. Kurtze anzeyg vnd erzehlung was sich vom verfloſsenen Herbst an, biſz auff diese Zeit in vier Monaten hero, mit, in, zwischen, vor vnd nach der Belägerung Raab begeben auch bey dem Veldleger

Watzen der Feind zu land vnd Wafser, etlich mahl geschlagen...... Vnd wie der Fürst in Siebenbirgen, dem Feind vier Vestung vñ Castel abgenommen, Temeswar belägert..... || Gedruckt zu Nürnberg... 1598. *(Végén:)* Gedruckt zu Nurmberg, in Verlag Joachim Lochners. 1598.

4to. 20 szlan lev. A czímlapon Miksa főherczegnek medaillonképe. A szövegben több fametszet, többek közt a török Serdar «Conterfactur»-ja, Báthory Zsigmond arczképe «æt. suæ. xxviij.» prémes kucsmával, Aacheni Jánosnak D. Custos által metszett képe után, a váczi csata látképe, Temesvár ostromának képe stb. Az 1597. szeptember 2-től, november 28-ig történt hadieseményeknek leírása. Lásd Kertbeny-t, 1247. és 1257. sz. a.

626.

Dotis die Vestung welche vor jarn der König inn Vngern Lustgarten genandt worden, mit gestürmter hand erobert vnd gewonnen, dergleichen auch die Vestung Gestes eingenommen. Wie der...... Herr Adolph Freyherr zu Schwartzenburg &c. Röm. Kay. M. Kriegs-Rath, Gubernator zu Rab, vnd Feldmarschall in Vngern, den letzten Julii, difz 1598. Jars, mit etlichen Kriegsvolck für Dotis koñen, dafselbe belägert beschofsen, vnd mit gewehrter hand erobert. Auch wie der..... Herr von Mörseburg..... den 1 Augusti die Vestung gestürmet...... Dergleichen was sich sonsten inn Siebenbürgen vnd andern orten in Vngern, mit vnd wider den Ertzfeind der Christenheit zu nutz vnd schaden begeben vnd zugetragen hat. || Gedruckt zu Nörmberg Im Jar 1598.

4to. 4 szlan lev. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Lásd Kertbeny-t, 1285. sz. a.

627.

Fröliche Newe Zeitung wie die mechtige Vestung Raab durch Gottes gnedige schickung vnd hülffe... ...... von dem wolgebornen Freyherrn Adolff von

Schwartzenberg eingenommen, vnd wider in der Christen gewalt gebracht worden .... Auch was für Türcken von Manns unnd Weibspersonen vmbkommen unnd gefangen .... || M·D·XCVIII. *(Végén:)* Erstlich Gedruckt zu Dreſzden, durch Matthes Stöckel.

4to. 4 szlan lev. A czimlapon ostromolt várost ábrázoló vignetta van. A szöveg az 1b levélen kezdődik. Schwartzenbergnek Győrött, márcz. 20-án kelt levelét, a «gründliche Aussage Monsur Wabenkurt's»-t és a győzelmi hírek fogadásáról szóló és Prágából márcz. 26-án kelt tudósításokat tartalmazza. Lásd Kertbeny-t, 1271. sz. a.

628.

Glückliche vnnd Warhafftige Zeittung auſz Hungern, wie die vnserigen in neun Tagen, Siben Türckischer Festungen, nemblich, Tottes, Gestes, Tschakako, Wall, Pallota, Wesprin vnd Tihan erobert haben. Deſzgleichen auſz Sibenbürgen, von der Niderlag vnnd vberwindung der Feindt, welches alles newlich geschehen...... || Gedruckt in der Alten Stadt Prag, bei Georg Datschitzky. Mittwoch nach S. Bartholomei. Anno 1598.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő fametszet császári sast ábrázol, a mely egy török lovasra csap le. A rövid tudósítások különböző városokból és táborokból, mint Bécs-, Pozsony-, Kassa-, Komáromból stb. julius 5-től, augusztus 9-ig vannak keltezve. — Kertbeny nem ismeri.

629.

Groſz Wardein. Warhaffte Beschreibung welcher maſsen..... Herr Melchior von Redern Frey Herr, die gewaltige Vestung Groſz Waradein in ober Ungarn mit 2000. Soldaten erhalten..... Dergleichen wie der Hochgeborne Herr, Herr Michael Weida Fürst in der Walachey die Türckischen Baſsa zum offtermal erlegt, die gewaltige Stadt Nycopolin darinnen 6000 Häuser, neben andern mehr Stätten vnnd

2000. Flecken in Bulgaria eingenommen vnd zerstöret...... || Gedruckt zu Nürnberg mit bewilligung 1598. *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg, durch Christoff Lochner.

4[to.] 8 szlan lev. A czímlapon levő fametszet az «Oberst Vezir»-t lóháton ábrázolja. Terjedelmesen ismerteti Kertbeny, 1289. sz.

630.

Il miracoloso Svccesso della Ricvperatione di Giavarino Fortezza principale in Vngaria. Fatta da' Christiani nuouamente, con morte di 1300 Turchi, & acquisto di molt' artiglieria, monitione, vittouaglie & gran Richezze. || In Ferrara, Appresso Vittorio Baldini MDXCVIII.

Kis 8[vo.] 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas. A szöveg cursiv betűkkel van nyomtatva. Az utolsó lapon egy tizennégysoros költemény áll «sopra l' acquisto di Giauarino».

631.

Il vero et compito Ragvaglio che s'ha riceuuto per Lettere di Viena, di quanto si è successo nell' Vngheria, dopo la presa & racquisto di Giauarino. Doue anco si intende con che ordine gli Christiani siino impatroniti delle due fortezze Vitan, e Polisia..... || In Roma, appresso Bartolomeo Bonfadino, 1598.

Kis 8[vo.] 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas. A végén «Di Vienna, a di 22 Aprile 1598.»

632.

Newe warhaffte beschreibung Türckischer, Vngerischer vnd Siebenbürgischer Handlung. Das ist was sich mit dem hoch und wolgebornen Herrn Herren Adolphen Freyherrn zu Schwartzenburg &c. Röm: Kay. May: Kriegsrath vnd Obersten zu Raab &c. Seythero desz Stulweiszenburgischen handels zugetragen auch was sich mit und bei der Ankunfft desz

.... fürsten und Herrn Herrn Sigismvndvm, gewesten Fürsten in Sibenbürgen ...... zu Raab begeben ..... auch wie der Baſsa zu Ofen ...... Watzen einnemen wollen...... || Gedruckt zu Nurnberg, bey Christoff Lochner. In Verlag Joachim Lochners. *(S. a.)*

4to. 4 szlan lev. A czímlapon a temesvári pasának fametszetű képe látható. Többek közt érdekes részleteket tartalmaz egy «Scharpffrennen»-ről «auf dem Platz der Vestung» Győrött, melyet Mátyás főherczeg az erdélyi fejedelem tiszteletére rendeztetett, és a melyen Pálfi- és Nádasdi-féle «Husaren gleichfalls Ritterlich ... erzeigt».

Lásd Kertbeny-t, 1278. sz. alatt. A nyomtatványt nem látta és a czímet rövidítve és nem pontosan közli.

633.

Relatione veriſsima della Ricupereratione di Giavarino fatta per Christiani dal poter de Turchi. Per stratagema, & opra dell' Illuſtriſsimo Signor Conte di Suarzemburgh...... || In Trento, M·D·XCVIII.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon egy vignetta (a nap). Az utolsó lapon a nápolyi Testa Fabionak Schwarzenberghez intézett sonnettje van.

634.

Stulweiſsenburgische, Türckische, Tartarische, vnd Sibenbürgische Historia auch untergang der 2. groſsen Stätt vnd Landschafft bey Amasia. Ordentliche beschreibung, was sich mit dem ...... Herrn Adolff Freyherrn zu Schwartzenburg, &c. Röm. Kay. Ma: Kriegsrath, Obersten zu Wien vnd Raab, den 12 Maii diſz 1598. Jars, dergleichen mit den Scharbarer Husarn vnnd Vicoarer Teutschen vor Stuhlweiſsenburg begeben ..... Auch wie die Freybeuter das Schloſs Sexart nächtlicher weil erstiegen alles darinn niedergehaut, den Tyrannischen Beegen gefangen, vnd das Schloſz in Brand gesteckt. Dergleichen wie der Gestreng Edel Herr, Herr Barbel Georg, Kriegsoberster

in Siebenbürgen, die 6000. Tartarn und Türcken zertrent, geschlagen ..... vnd zu Siebenbürgischen Weiſsenburg eingebracht...... || Gedruckt zu Nürnberg, 1598. *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg, bey Christoff Lochner, In Verlag Joachim Lochners.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon levő fametszet Borbély György medaillon-arczképét ábrázolja nehány sor magyarázattal.

Lásd Kertbeny-t, 1279. sz. a.

635.

Vera Relatione del Racqvisto di Giauarino, fatto per l'illvstriſs. Conte di Svarcimbvrg, et Signor Palfi. Per laquale s'intende il modo tenuto da eſsi Sig. nel prenderlo, & le Battaglie fatte frà Christiani, & Turchi....... || In Verona, Per Francesco dalle donne, & Scipione Vargnano suo Genero. 1598.

Kis 8vo. 8 szlan lev. A czímlapon durva fametszet van. A 2a levélen: «Nel nome del Signore, di Viena li 31. Marzo 1598. Copia delle Lettere che avisano il racquisto di Giavarino. Portata dalla seconda staffetta, et mandate dal Conte Suarcimburg, al governator qui di Viena.»

636.

Warhafftige Zeittung wie der Gnedige Gott wider alles verhoffen dem wolgebornen vnnd gestrengen Herrn, Herrn Adolph Freyherrn zu Schwartzburg glücklichen Sieg verliehen, den 18. Martii .... 1598 Jahrs, da er drey stundt vor tags mit seinem Volck für Raab gerücket, vnnd die starcke wolverwarte Festung eingenommen hat. || Gedruckt zu Nürnberg. *(Végén:)* Gedruckt zu Nürnberg, durch Alexander Philip Dieterich in Verlegung Johann Lauers.

4to. 8 szlan lev. A czímlapon Schwartzenbergnek sikerült medaillon-arczképe áll: «Warhafftige Contrafactur des wolgebornen vnnd gestrengen Herrn, Herrn Adolph freyherren zu Schwartzburg». A 9. lapon a szövegben Pálffy Miklós fametszetű képe van. A 3. lapon egy rövid előszó, 4. lapon a szöveg

kezdődik. A 11. lapon: «Ein Christliche Vermahnung dadurch wir zu hertzlicher Danksagung etc. angetrieben werden.»

Lásd Kertbeny-t 1269. sz. a., a ki azt mondja, hogy a magyar nemz. muzeum példányában Győr várának tervrajzát is találta.

637.

BABST (Michael).

Von des Adelers Natur vnd Eygenschafft, kurtzer bericht auff das heilige Römische Reich, vnd jetziegs Hungerisches Kriegſzwesen appliciret..... In Druck verfertiget durch Michaelem Babst von Rochlitz. || 1599. Gedruckt zu Freybergk, bei Georg Hoffman.

4to. A czím vörössel és feketével van nyomtatva. A czímlapon a császári sas. Az 1b levélen D. D. Michael Papa Ro., ajánlása Rudolf császárhoz, alatta a császári czímer. Hogy a szerző, a ki 11 évvel előbb a «Gense und Endten»-ről szóló értekezést írta, (Lásd 521. sz.) a sasról sokkal többet tud beszélni, az mindenki előtt természetesnek látszhatik. A 22a levélen egy csodálatos történetet olvasunk «wie die Hunnen oder Ungern von den Adler wunderbarlichen in Pannoniam jetzo Ungerland genennet sein getrieben worden... als wird sie auch Gott der Herr durch den römischen Adler, der jetzo ihr Haupt und König ist wohl beschützen».

638.

BERNHOLDT (Daniel).

Oratio brevem sed genvinam Expositionem complectens, memorabilis & miserabilis pugnæ inter Serenifsimum Ladislaum Vngariæ et Poloniæ Regem, & Amurathen II Tyrannum Turcicum Anno 1444, Mense Nouembri, prope Varnam commifsæ: vbi Ladislaus induciis temerè violatis miserè succubuit. In qva oratione hosti fidem semel datam seruandam efse afseritur. Scripta ad..... Dominvm Georgivm, Seniorem Comitem Erbacensem.... a Daniele Bernholdt, ab Eschau, Franco. || Tvbingæ, Typis Erhardi Celij. M·D·XCIX.

4to. 20 lap. A czím csinos keretbe van foglalva. A 3—5. lapon van az ajánlás. Az utolsó lapot a szerzőhöz intézett költemény foglalja el.

639.

Calagius (Andreas).

De Varadino Hvngariæ Propugnaculo, strenve nec citra divinvm Avxilivm afserto. M. Andreas Calagivs Vratisl. Poeta Cæs. Laureatus. || Lignicii Typis Sartorianis. MDXCIX.

4to. 8 szlan lev. A czímlapon vignetta van. Csinos nyomás. A szöveg cursivval van nyomtatva. Az 1b levélen levő «Silesiæ Principibus ac Proceribus» intézett ajánlás 4 distichonban van írva. Költői leírása (hexameterekben) Nagyvárad dicső védelmének a sziléziai Rhedern Menyhért, Nyáry Pál és Király György vezérlete alatt. A szerző a védelemben résztvett összes személyeket megnevezi, úgymint: Pécsi Ferenczet, Fegedi (Fekete) Jánost, Bornemisza Miklóst, Szelestey Jánost, Isolanus Márkot, és bátor honfitársairól sem feledkezik meg, minők Ribisch, Rotwitz és Zedlitz. Az elbeszélés bizonyára szemtanúk tudósításain alapszik.

640.

Gerlachius (Melchior).

Oratio de præcipvis iræ et misericordiæ divinæ signis exhibitis Anno patientiæ ultimæ, 1598. Cui adjuncta est adgratulatio pia de Jaurinio Pannoniæ ex Turcici Tyranni vi liberato, et Waradino Daciæ castro .... defenso. In Schola Budifsina .... 10. Jan: anno Christi 1599 recitata a M. Melchiore Gerlachio ejusd. Rectore. || Typis Michaelis Wolrab. *(Bautzen.)*

4to 22 szlan lev. A szerző e művet tanítványainak, Malowitz Bohuslaw császz. tanácsos gyermekeinek ajánlja. Kimerítően tudósít Nagyárad ellenállásáról és védőjéről Redern Menyhértről.

641.

Varsevicius (Christophorus).

Christophori Varsevicii Turcicae Tres. || Pragae Typis M. Danielis Adami à Veleslavina. M·D·XCIX.

4to. 48 szlan lev., melynek utolsója üres. A czímlapon vignetta van. A XVI. századbeli török háborúkra vonatkozó három beszédet tartalmaz.

642.

VERBŐCZY (Stephanus de).

Decretvm oder Tripartitvm Opvs der Landts Rechten vnnd Gewonheiten des Hochlöblichen Königreichs Hungern durch Stephanvm de Werbevtz in Lateinischer Sprach beschrieben. Anjetzo ..... inns Teutsch trewlichst vertirt vnnd gebracht: durch Avgvstinvm Wagnervm Villseccensi. I. V. Candidat. & inclytæ Reip. Poson. Hung. caus. Direct. &c. .... || Gedruckt zu Wienn in Osterreich, bey Leonhart Formica. Anno ɔIc · Iɔ · xcix.

fo. 4 szlan, 155 szzott lev., 37 szlan levélen a registrom. 2a—3a levélen a Pozsony város tanácsához intézett, Pozsonyban keltezett ajánlás, a melyből megtudjuk, hogy Mátyás főherczeg a szerzőnek «solche Publication beneben auch ein Privilegium auff acht Jahrlang nicht nach zu drucken . . . auf allhier zu Preſsburg . . . gehaltenem Landtage . . . gnedigst verwilligt.» L. Kertbeny-t, 1298. sz. a.

643.

Avvisi di molte Scaramuccie, & Bottini, fatti dalli Haiduchi, di S. Cesarea Maestà in Vngaria contra Turchi. Del Bottino fatto à Solnoch, & abbrugiamento del Borgo di detto luogo...... Venuti di Vienna li 21 d'Agosto 1599. Publicati per Benedetto Vegioto Venetiano. || In Roma, preſso Bartholomeo Bonfadino. M · D · XCIX.

Kis 8vo. 4 szlan lev. Az utolsó levél hátlapján a császári czimerpajzs látható.

644.

Avvisi ne quali si da Ragguaglio della rotta che ha hauto il Baſsà di Tieffenpac della citta di Tergamesta, con la prigionia del Baſsà, e la morte di cinque mila Turchi ..... Il progreſso del Campo Imperiale paſsato a Comar, & il numero delle genti. La rotta data al Baſsà della Natalia dalli Aiduchi .... Et il negotiar

del Chiaus, con il gran Tartaro. || In Roma, prefso Bartholomeo Bonfadino. M · D · XCIX.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlevél hátlapján a császári sas. Kivételesen többet tartalmaz e relatio, mint a mennyit a czím igér, és érdekes tudósításokat nyújt Báthory bibornok, a szultán és a tatár kán közötti összeköttetésekről.

645.

Avviso della Presa del Bafsà di Buda per il Sig. Conte di Squarcemburgh, & Signor Baron Palfi. Seguita a di 7. d'Agosto 1599. & d'altre fattioni notabili. Publicato per Bernardino Beccari alla Minerua. || In Roma, Per Nicolo Mutij 1599.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas.

646.

Avviso della Rotta data dal Signor Michele Vaivoda di Valacchia al Tvrco. Nel mese di Marzo 1599. Oue s'intende la morte di diecemila Turchi con la prigionia del Sangiacco Beby, ... Publicato per Bernardino Beccari alla Minerva ... || In Roma, apprefso Nicolò Mutij 1599.

Kis 8vo. 4 szlan lev.

647.

Avviso della Vittoria, che ha hauuto il S. Palfi contra i Turchi vicino a Tolna à di 21 di Giugno 1599. Oue s'intende la presa di Cento Nailij carichi di Artiglierie, munitioni, vettouaglie, & denari. Publicato per Bernardino Beccari alla Minerva. || In Roma, ... p Nicolò Mutij, 1599.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon a csász. sas. A cursivval szedett szöveg az 1b levélen kezdődik.

648.

Avviso della Vittoria che ha havvto il Sig. Nicolo Palfi. Per la Maestà dell' Imperatore, della presa della città di Tolna.... Publicata per Ferrante Milanese. || In Roma, preſso Bartholomeo Bonfadino M·D·XCIX.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlevél hátlapján az osztrák sas. Más relatio.

649.

Avviso di vna Rotta data dal S. Michele Vaivoda di Valacchia a Mamut Visir, nella Bulgheria preſso a Ruscich, al fine del mese d'Aprile, M·D·XCIX. Et de i progreſsi del Rè Giorgiano contra il medesimo Turco. Publicato per Bernardino Beccari alla Minerua..... || In Roma, appreſso Nicolò Mutij. M·DXCIX.

Kl. 8vo. 4 szlan lev.

650.

Cort Verhael, van de gheluckige victorie, die de Christenen hebben ghetreghen teghen den Turck in Hongeryen, waer dat eenighe duysenden Turcken verslaghen syn: haerlieder Scheppen, met gelt ende ammonitie van oorloge, hun afghenomen op de Riuiere van den Danouwe, by de Stadt van Tolna. Gheschiet op S. Jans auont lestledẽ, in dit tegenwoordich Jaer 1599. den XXIII Junij. || Gheprint Thantwerpen, by Anthoni de Ballo, op ons lief Vrouwen Kerckhof. 1599. Naer de Copye ghedruckt tot Praghe.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon Carthago városát ábrázoló fametszet látható. A gót nyomású szöveg az 1b levélen kezdődik.

651.

De l'hevrevse victoire des Chrestiens obtenue contre les Turqs en Vngrie, auec la deffaicte de quelques

mil des dicts Turcqs, & prinse de leurs nauires, argent & ammonition de guerre, sur la riuiere de Danube, aduenue en la vigile de S. Jean le 23. de Juing. 1599. || A Brvxelles, par Rutger Velpius, Imprim. Juré.

4to. 4 szlan lev. A czímlapon egy vignetta van. (A kétfejű sas a feszülettel.) A tolnai hajdú-kaland nagyon élénk elbeszélése.

652.

Relatio, oder Historische Erzelung, was gestalt die fürtreffliche Vöstung Groſz Wardein inn Sibenbürgen, von dem Erbfeind dem Türggen, in dem Monat Octobris, deſz 1598. Jars, mit 60000. Mann belägert, beschoſsen, vndergraben, gesprengt, gestürmet, etliche Stürm̃ daruor verloren, vnd endtlich ...... dahin benötiget das er dieselbig, den 3. Nouembris verlaſsen, vnverrichter Sachen daruon abziehen müſsen, vnd solche Vöstung glücklich erhalten worden. Wie sollicher Alles Jrer Hochfürstliche Durchl. Ertzhertzogen Maximiliano zu Oesterreich von dem Herren Obristẽ Melchior von Rädern, so in person darbey gewesen, zugeschriben, ordentlich referiert, vnd trewlich erzelet worden. || Zu Augspurg, durch Samuelem Dilbaum in den truck geordnet, im Jar 1599.

4to. 8 szlan lev., az utolsó üres. A levélnek nincs kelte. Az elbeszélés a szept. 20-tól nov. 1-ig történt eseményekről szól. — Lásd a Redern-féle levélnek más kiadását Kertbenynél 1289. sz. a.

653.

[Bongarsius (Jacobus)].

Rervm Hvngaricarvm Scriptores varii, historici geographici. Ex veteribus plerique sed iam fugientibus editionibus reuocati: Quidam nunc primum editi.... || Francofvrti, apud heredes Andreæ Wecheli, ... M DC.

f°. Czímlap a Wechel-féle nyomdászjelvénynyel, az Ancelot Vilmoshoz, a francia királynak a császárnál levő követéhez intézett ajánlás kelet és aláirás nélkül, 5 lev., tartalomjegyzék, forrásjegyzék és glossarium 3 lev., összesen 8 szlan lev., 631 lap, 18 szlan levélen az index, 1 szlan levélen a nyomdászjelvény. E gyűjtemény kiadója tudvalevőleg Bongars Jakab, a híres tudós és diplomata, volt. E fontos gyűjtemény tartalmát a Bibliotheca Szechenyana catalogusa közli. Az ajánlás rendkívül érdekes: «Rerum Hungaricarum Corpus, Anceli amplimissime, publicare hoc maxime tempore visum est: quod gentis ejus res explicat, in quam gentes omnes oculos ferre, hoc maxime tempore condecet . . . Hungariam ego, magni sceletum Imperii, ostento seculo nostro» . . . Ezután a magyar történelem főbb eseményeinek rövid átnézete következik, hosszú idézettel Herberstein Moscovia-jából az országnak a mohácsi vész előtti állapotáról. Végül Bongars művének összeállításáról szól. Az egykorú írókról, az úgynevezett «Zeitung»-okról is a legnagyobb megvetéssel nyilatkozik: «Posteriores aliquot, nisi qui loca ipsa describunt et explicant, aggregandos censeo compilatoribus rumusculorum, qui historiarum, scilicet, volumina in nundinas conficiunt, ut animos pascant hodiernæ plebeculæ, qua nullam fuisse unquam fabularum novarum cupidiorem existimo.»

A 617. lapon új czím van: : «Appendix ad Res Hvngaricas, in qua Transylvanicæ Inscriptiones veteres nonnvllæ et Annales exscripti de Templis Levtschoviensi et Coronensi. Anno M.DC.» Előre van bocsátva egy Guillelmus Lenormantius Tronianushoz intézett ajánlás: «Pauca hæc, collecta mihi per Hungariam et Transylvaniam, velut e naufragio tabellam, appendo nomini tue Guillelme frater. Visa eadem et lecta tibi, cum una iter Constantinopolim faceremus, soci longinquæ et periculosæ peregrinationis, individui.» Panaszkodik, hogy jegyzeteinek nagy része az akkori idők zavaraiban elpusztult. Nagy tudománynyal szól a «Walach» név eredetéről, melyet nagyon helyesen a «welsch», wallis, gall, wallon elnevezésekkel hoz kapcsolatba. Reméli, hogy nemsokára akad magyar, vagy erdélyi ember, «qui sparsas et turpiter jacentes, inscriptiones veteres religiose colligat, et loca ipsa, quæque in iis memorabilia, atque admiranda feliciter exponat» . . . E töredékek kiadásával nem volt más czélja, mint hogy jó példát mutasson. Csodálattal szól az ország kimeríthetlen kincseiről, az érczekben, drágakövekben, gyógyforrásokban és barlangokban való nagy gazdagságáról. Az igen érdekes levél végén Bongars azoknak nevét sorolja fel, a kiknek leginkább tartozik köszönettel. Ezek Kertzius Pál brassói orvos, Huet Albert, Kovacsóczy Farkas és Blandrata György, «cujus ego nomen aliis immemorabile non possum quin grata memoria recolam: non quod ejus mihi placeat error, sed quia probata humanitas, quæ tum nobis usui certe, forte et saluti fuit». Bongars t. i. egy nagyon kritikus hely-

zetben «cum fuga Walachiæ Principis Petri Demetrii turbatis rebus, crudeliter peregrinos omnes inquirerent Turcici Chiaussi» Blandrata házában talált menedéket és védelmet. Lásd Bongarsról Bayle-t, a ki azonban erdélyi tartózkodását és konstantinápolyi követségét nem említi.

Rendkívül szép példány maroquin kötésben.

654.

DILLICH (Wilhelm).

Vngarische Chronica, darinnen ordentliche, eigentliche vnd kurtze beschreibung des Ober vnnd Nider Vngern, sampt seinen Landtafeln vnd vieler furnehmer Festungen und Stedte abrifz, wie auch der trachten, vnd Könige contrafacturen, so bifz dahero niemals in Druck aufzgangen: Item von den rühmlichen thaten der Vngern . . . . . Aufz alten und newen Schrifften, auch der erfahrung selbst zusammengezogen vnnd beschrieben durch Wilhelm Dillich. || Gedruckt zu Cafsel durch Wilhelm Wifsel, 1600.

8vo. 16 szlan lev., 195 szzott, 1 üres lev., 2 szlan levélen utasítás a könyvkötő számára. A czím keretbe van foglalva. A 2. levelet több a szerzővel barátságban álló tanárhoz és tudóshoz intézett ajánlás foglalja el.

. . . ne mores, habitus situsque
Neve res gestæ Ungariæ interirent,
Matre delectans ego veritate
Edo secundum.

A 3a levélen Fabronius Ármin egy jó költeménye «in Chronicon Dilichii»:

. . . bene dignus laude, Dilichi,
Qui sua militibus commoda ferre studes.
Nam qua tu Hungaricæ describis mœnia terræ
Pinguia conspicient fertilis arva soli,
Conspicient situm munitaque mœnia vallo
Hæc callere ducem commoda sæpe tulit etc.

Ezután még egy sikerült kis vers következik «Emptori». A 4b—15a levélen az előszó a három térképre vonatkozó jelmagyarázatokkal. 16. levél üres. Ezután a 3 részre osztott mű következik «von Gelegenheit des Ungerlandes», a magyarok szokásairól erkölcseiről és jeles cselekedeteiről. A 2. részben Amman Jost

és Stimmer modorában készített 17 rendkívül jellemző lapnagyságú fametszet van, melyek magyar viseleteket ábrázolnak. Ezeknek elseje, egy lovas «Vngarischer Herr», csekély eltéréssel megegyezik egy fametszettel, mely Bonfinius 1581-ki német kiadásban az ajánlólevél előtt látható, és, úgy hiszem, ugyanazon mestertől való, a ki a többi képeket is metszette. Bonfiniusnál a művész magát MB.-vel jelöli. Valamennyi, katonát, nemesasszonyt, polgárt, parasztot ábrázoló kép egy-egy kis mestermű. A 3-dik (történelmi) részben a magyar királyoknak néhány, részben igen sikerült képe látható.

A térképek, várak és városok rajza, a két utolsó levélen, mely a könyvkötőnek szóló utasítást is tartalmazza, névszerint van felsorolva. A három térkép a régi Pannoniát, a «Peregrinatio Hunnorum»-ot és az akkori Magyarországot ábrázolja. A 29 városi látkép és alaprajz, bizonyára nagyrészt eredeti felvétel alapján készült, igen szépen vannak metszve, és sokkal jobbak mint e század végén tömegesen készült látképek. Lásd Haner-t II, 8. l., a ki Dillichet, előttem ismeretlen okból, Scheffer név alatt említi.

655.

FUMÉE (Martin).

The historie of the trovbles of Hvngarie: containing the pitifvll loſse and rvine of that Kingdome and the Warres happened there, in that time, betweene the Christians and Turkes. By Mart. Fvmee Lord of Genillé, Knight of the Kings Ordor. Newly translated out of French into English by R. C. Gentleman. || London, Imprinted by Felix Kyngston. 1600.

f°. Czímlap 1 levélen az ajánlás, 1 levélen a fordító előszava, 2 levélen a szerzőnek a franczia néphez intézett levele. A czímlap előtti üres levél példányomban hiányzik, 356 lapon a szöveg, 13 szlan levélen az index, 1 üres levél. A fordító C. R. levele «To the Right Honorable Sir Robert Cecil Knight, Secretaire of Estate to Her Majesty etc.» nagyon elegikus hangú: «Hungary ... does now at last wander abroad and is come into our little Island . . . in ragged and mournful habits as a distressed Pilgrim, and . . . does importune your Honour to assist her with your favour; which though her attire be plain and sad, yet such is her magnificent and illustrious mind, that under these mean and withered weeds, she only in plain and sincere manner, discovers the condition of her lamentable estate» stb. Az előszóból megtudjuk, hogy a fordító «had

been a traveller in this country of Hungary, and had... superficially noted the manners and disposition of the people there.» Lowndes *Bibliogr. Manual*-jében a fordító neve Churche Rookenak van írva.

656.

Avviso dell' Ambasceria mandata dal Valacco all' Imperatore, e de i presenti, che eſso Vallacco hà inuiati à sua Maestà Cesarea, e di quelli che dalla Maestà sua sono Stati inuiati a lui; Et delle imprese che egli disegna di fare contra il Turco. Publicato per Bernardino Beccari. || In Roma, preſso Guglielmo Facciotto. MDC.

Kis 8vo. 4 szlan lev. A czímlapon a császz. sas. A követséget, mely Rudolffal Báthory András legyőzését és Erdély meghódítását tudatta, a császár Pilsenben fogadta.

657.

La Rotta che hanno dato i soldati Imperiali al Sangiacco di Licca su'l principio di Giugno 1600 Oue s'intende la morte di molti Turchi, & la prigionia dell' isteſso Sangiacco. ·Publicata per Bernardino Beccari, alla Minerua. || In Roma, Appreſso Nicolò Mutij. M·DC.

Kis 8v 4 szlan lev. A czímlapon a császári sas.

A SZERZŐK NEVEINEK BETŰRENDES JEGYZÉKE

ÉS A NÉVTELENÜL MEGJELENT MUNKÁK CZÍME.*

* A névtelenül megjelent munkák betűrendes sorrendjét a czímnek *első* szava határozza meg. A czím után következő számok az idézett munkák *folyó számát* jelentik.

NÉV- ÉS HELYMUTATÓ.